1 - رەسىم: 1924 - يىلى جاڭ جۈجۇڭنىڭ خۋاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىدە مەسئۇل ۋەزىپىدە تۇرۇۋاتقان ۋاقتى.

www.uyghurweb.net

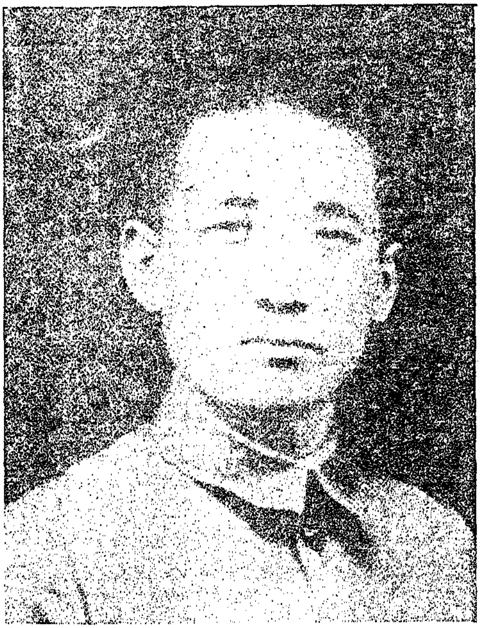

2 - رەسىم: جاڭ جۈجۇڭنىڭ 1932 - يىلى 28 - يانۋار ياپونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە چۈشكەن رەسىمى.

3 - رەسىم: جاڭ جژجۇڭنىڭ
40 - يىللاردىكى رەسىمى.

4 - رەسىم: 1945 - يىلى 10 -
ئاينىڭ 11 - كۈنى جاڭ جژجۇڭ
ماۋزېدۇڭ بىلەن يەنئەن
ئايرودرومىدا.

5 - رەسىم: 1946 - يىلى جاڭ جىجۇڭ قاتارلىقلار ئۈچ ۋىلايەت
بىرلىكسەپ رەھبەرلىرى بىلەن ئىلىدا چۈشكەن سۈرەت، ئالدىنقى
رەت ئوڭدىن: ليۇ مېڭچۈەن، رەھىمجان سابىرھاجى. ئوتتۇرىدىكى
رەت ئوڭدىن بىرىنچى كىشى چېۋ ۋۇ، ئۈچىنچى كىشى ھاكىمبەگ
خوجا، تۆتىنچى كىشى جاڭ جىجۇڭ، بەشىنچى كىشى ئەخمەتجان
قاسىمى، يەتتىنچى كىشى ليۇ زېرۇڭ.

6 - رەسىم: 1949 -
يىلى جاڭ جىجۇڭ، باش
قوماندان پېڭ دېخۇەي،
ۋاڭ جېن قاتارلىق يولداشلار
ئۈرۈمچىدىكى ھەربىي كۆرەك
مۇنبىرىدە.

7 – رەسىم: 1962 – يىلى باھار بايرىمىدىن ئىلگىرى جۇئېنلەي زۇڭلى، جاڭ جىجۇڭ (سولدىن بىرىنچى)، فۇ زويى (سولدىن ئىككىنچى)، چۇ ۋۇ (ئوڭدىن بىرىنچى) قاتارلىقلار بىللە.

ABDUL CELİL TURAN
Yeni Doğan Mah, Sok. 41
No. 7/4 Tel : 553 40 92
Zeytinburnu - İstanbul
İst 12-1-1989

جاڭ جىژ جۇڭ

ئۈرۈمچى سۆھبىتىدىن شىنجاڭ تىنچ ئازاد بولغانغا قەدەر

(21)

تەرجىمە قىلغۇچى: رازاق مالىك
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش تارىخىي ماتېرىياللار ئىشخانىسى تۈزگەن

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

باش مۇھەررىر: خالىق ساقى.
تەرجىمە مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەركىن ئۇشۇر ئەلى

جاڭ جۇ جۇڭ

ئۈرۈمچى سۆھبىتىدىن شىنجاڭ تىنچ

ئازاد بولغانغا قەدەر (21)

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا ر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار ئىشخانىسى
تەرجىمە قىلغۇچى: رازاق مالىك

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى №45)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 14.875 قىستۇرما ۋارىقى: 2
1987 - يىلى 5 - ئاي 1 - نەشرى
1987 - يىل 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN7 – 228 – 00265 – 2/K·22
تىرازى: 10.000 —— 1
باھاسى: 1.50 يۈەن
(ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلىدۇ)

تەھرىرنىڭ سۆزى

بۇ سانغا تارىخىي ماتېرىياللار نەشرىياتى تەرىپىدىن تەھرىرلىنىپ نەشر قىلىنغان «جاڭ جىجۇڭ ئەسلىمىسى» دېگەن كىتابنىڭ بەشىنچى بابى — يەنى شىنجاڭ مەسىلىسى قىسمى كىرگۈزۈلدى.

گېنېرال جاڭ جىجۇڭ، جۇڭگو گومىنداڭى ئىچىدىكى مەشھۇر ۋەتەنپەرۋەر ھەربىي قوماندان. ئۇ 1945 - يىلى بۇيرۇققا بىنائەن شىنجاڭغا كېلىپ بىر مەزگىل مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئەينى چاغدا شىنجاڭدا قولغا ئېلىنىپ قامالغان كوممۇنىست ۋە ۋەتەنپەرۋەرلەرنى قۇتۇلدۇرۇشتا، شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ۋەقەسىنى تىنچ يول بىلەن بىر تەرەپ قىلىشتا، شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى مۇقىملاشتۇرۇشتا، شۇنداقلا 1949 - يىلى 9 - ئايدا بېيجىڭدىن گېنېرال تاۋسىيۆغا ۋە رەئىس بۇرھان شەھىدىلەرگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش قاتارلىق جەھەتلەردە مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى.

بىز گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ بۇ جەريان ھەققىدە قىلغان بايانىنى كىتابىمىزنىڭ مەخسۇس 2 - سانى قىلىپ ئىشلەپ چىقتۇق. بۇ بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ يېقىنقى تارىخىي جەريانى ۋە ئەمەلىي ئەھۋالى بىلەن تونۇشۇپ چىقىشىمىز ئۈچۈن ھەمدە گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈپ، ھەقىقەت يولىدا ئىزدىنىشتەك ئالىيجاناب پەزىلىتىنى ئۆگىنىشىمىز ئۈچۈن چوقۇم زور ياردىمى بولىدۇ.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب ئۈرۈمچى سۆھبىتى 1
تۇنجى قېتىم شىنجاڭغا ئۇچۇش 3
شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە مۇھاكىمە ۋە
قارار 7
سۆھبەتنىڭ بىرىنچى باسقۇچى 11
بىر دوكلاد 47
سۆھبەتنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى 56
ئىككىنچى باب بىر قانچە مۇھىم تەدبىر 75
ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن «5 ـ ماي» خاتىرە يىغىنىدا
سۆزلەنگەن نۇتۇق 75
شىڭشىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان جۇڭگو كوممۇ-
نىستلىرىنى تۈرمىدىن بوشىتىش 78
پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسى بويىچە سىياسىي مەھبۇسلارنى
قويۇپ بېرىش 80
خەلقتىن مۇسادىرە قىلىنغان مال ـ مۈلۈكلەرنى قايتۇرۇش 81
باج ـ سېلىقنى بىكار قىلىش 82
پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت 83
پۈتۈن ئۆلكىدىكى كوماندىر ـ جەڭچىلەرگە مۇراجىئەت ... 85
خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىناقلىقىنى مەنئىي
قىلىش 88
بىر قېتىملىق نۇتۇق 89
ئۈچىنچى باب ھەمكارلىشىش 91
يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى 91

غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تىنچ يول بىلەن ھەل بولغانلىقى
مۇناسىۋەتى بىلەن پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا
مۇراجىئەت 95
سىياسىي پروگرامما 100
سايلام قانۇنىنىڭ ئېلان قىلىنىشى 120
غۇلجىغا زىيارەت 129
دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلى 136
جەنۇبىي شىنجاڭغا زىيارەت 143
بىر قانچە ھۆججەتلەر 156
تۆتىنچى باب قۇرۇلۇش پىلانى 175
كۆپ قېتىملىق تەكلىپ 175
ئىككى ئورگاننى تەسىس قىلىش 177
شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك
قىلىش ئۆمىكى 180
بىر قانچە كىچىك قۇرۇلۇشلار 199
بەشىنچى باب سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇش
سىياسىتىنى ئەمەلگە قويۇش 203
سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىڭشىسەيغا جىلغىسى ۋە قۇمۇلدا
توقتاپ قالغان ماددىي ئەشيالىرىنى ئېلىپ كېتىشكە
ياردەم بېرىش 108
جۇڭگو — سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى ئىمزالاش
مەسىلىسى 109
ئۇرۇمچىدىكى جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ
ئەسلىگە كېلىشى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي پائالىيىتى 211
«گوۋيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» نىڭ
ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى 212
جۇڭگو — سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى
ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا 213

ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانىنىڭ «سایاھەت قىلىش» ئۈچۈن
شىنجاڭغا كېلىش مەسىلىسى.............................. 214
بەيتىك ۋەقەسى.............................. 216
ئالتىنچى باب بۆلۈنۈش.............................. 222
غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى يىراق سەۋەپلەر
(1) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتنىڭ
پەۋقۇلئاددە بولۇش مەسىلىسى.............................. 222
(2) مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرى.......... 224
(3) شىنجاڭدىكى ھەربىي ـ ساقچىلارنىڭ يەرلىكنىڭ
ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى.............................. 224
(4) ئوسمان مەسىلىسى.............................. 225
(5) چۆچەك، دۆربىلجىن ئەنزىسى 229
غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى يېقىن سەۋەپلەر... 233
(1) مەسئۇدنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە رەئىس بولۇش
مەسىلىسى توغرىسىدا.............................. 233
(2) ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقمىغانلىقى 245
(3) تۇرپان، توخسۇن، پىچان رايونىدىكى قوزغىلاڭ... 250
بىر قېتىملىق سۆھبەت.............................. 253
خەت ـ چەكلەر.............................. 257
يەتتىنچى باب لەنجۇدا قونۇش.............................. 368
كېتىش نىيىتىمنىڭ پەيدا بولۇشى.............................. 270
ھەر خىل سۆھبەت يىغىنلىرىنى تەشكىللەش.......... 275
خېشى كارىدورىنى كۆزدىن كەچۈرۈش.............. 278
مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىش.............................. 292
بۇرھانىنىڭ دوكلاتى.............................. 310
سەككىزىنچى باب تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش.......... 314
بارغان ـ كەلگەن تېلېگراممىلار.............................. 314
ھەقىقەتكە قايتىش جەريانى.............................. 329

ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلىشىش
قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك.......................... 339
تەبرىكلەش يىغىنىدا.................................. 430
گېنېرال ۋاڭ جېنغا يېزىلغان رەھمەت خېتى............ 441
گېنېرال تاۋسىيۇغا يوللانغان تەبرىك خېتى............ 450
توققۇزىنچى باب ئۆز- ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشۈم............ 455

بىرىنچى باب ئۈرۈمچى سۆھبىتى

شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى كەڭ بىر پارچە زېمىنى بولۇپ، جەنۇبتىن - شىمالغىچە بولغان ئۇزۇنلۇقى 2200 كىلومېتر، شەرقتىن - غەربكىچە سوزۇلغان ئۇزۇنلۇقى 2500 كىلومېتردىن ئاشىدۇ. يەر كۆلىمى بىر مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتردىن ئارتۇق بولۇپ، تەخمىنەن مەملىكىتىمىز ئومۇمىي يەر كۆلىمىنىڭ ئازغىنە كەم 6 دىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. تەڭرى تاغلىرى ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، جەنۇبتا كۇئېنلۇن تاغلىرى ھەيۋەتلىك قەد كۆتىرىپ تۇرىدۇ، چۆل - جەزىرىلەرنىڭ ئىگىلىگەن كۆلىمى ئىنتايىن كەڭ. موڭغۇلىيە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، ئافغانىستان، ھىندىستان بىلەن تۇتىشىدۇ. كان بايلىقى ئىنتايىن مول، مەسىلەن: ئالتاينىڭ ئالتۇنى، شىخونىڭ نېفتى، خوتەننىڭ قاش تېشى ناھايىتى مەشھۇر؛ بۇنىڭدىن باشقا يەنە كۆمۈر، تۆمۈر، مىس، كۆمۈش، قوغۇشۇن، ۋولفىرام قاتارلىقلارمۇ ناھايىتى كۆپ. يەنە ناھايىتى نۇرغۇن ئىپتىدائىي ئورمانلىقلار بار، چارۋىچىلىقى تەرەققىي قىلغان، مېۋە-چېۋىسى لەززەتلىك.

پۈتۈن ئۆلكىنىڭ نوپۇس سانى 5 مىليوندىن ئارتۇق بولۇپ، 13 مىللەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلار: ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، خۇيزۇ، مانجۇ، موڭغۇل، قىرغىز، تاتار، ئۆزبېك، روس، شىۋە، سولون قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. جۈملىدىن ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، تاتار، ئۆزبېك، تاجىكلار تۈركىي تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر بولۇپ، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، خۇيزۇلارمۇ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. شىۋە، سولونلار بولسا، مانجۇلار-

نىڭ بىر تارمىقى. ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇس سانى ئەڭ كۆپ، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ئومۇمىي نوپۇسنىڭ تەخمىنەن 75% نى تەشكىل قىلىدۇ.

خەن سۇلالىسى دەۋرىدە، جاڭ چيەن، بەنچاۋلار غەربىي رايون بىلەن بولغان بېرىش-كېلىشنى باشلاشنىڭ ئالدى-كەينىدە، شىنجاڭدا مىللىي زىددىيەت كەسكىن بولۇپ، بىر-بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئۆزئارا قىرغىنچىلىق قىلىشىپ بىر كۈنىمۇ تېنچ ئۆتمىگەن. خەن، تاڭ دەۋرلىرىدىن كېيىن، موڭغۇللار كۆپ سانلىقنى ئىگىلىگەن. باشقا مىللەتلەرمۇ بار بولسىمۇ، لېكىن زور كۆپچىلىكى بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلاتتى. ھازىرقى تۈركى تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر كېيىنكى چاغلاردا كۆچۈپ كەلگەن. شىنجاڭنىڭ ۋەتىنىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى گەرچە گاھ ئۈزۈلۈپ، گاھ داۋام قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغا قەدەر ئۇ ئىككى مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ قالدى.

چىڭ سۇلالىسى گۇاڭشۈي 10- يىلى، يەنى زوزۇڭتاڭ شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، چىڭ ئوردىسىغا ئىلتىماس قىلىش ئارقىلىق، شىنجاڭ ئۆلكە بولۇپ قۇرۇلدى. چىڭ سۇلالىسىدىن تارتىپ تاجۇڭخۇامىنگو دەۋرىدە ئۆتكەن شېڭ شىسەينىڭ زۇلمەتلىك ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلاشقانغا قەدەر، بۇ زېمىندە مۇستەملىكچىلىك سىياسىتى ھۆكۈمرانلىق قىلدى. شىنجاڭ خەلقى زۇلۇم-ئېكسپىلاتاتسىيىگە چىدىماي، قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتكەندە، ھۆكۈمرانلار ھامان قورال كۈچى بىلەن بېسىقتۇرۇپ كەلدى، بېسىقتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، داۋاملىق دەھشەتلىك زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە يۈرگۈزدى. دەھشەتلىك زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەندە، خەلق يەنە قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتتى. ئىش مۇشۇ يوسۇندا توختىماي تەكرارلىنىش ئارقىلىق، شىنجاڭنىڭ تارىخى — مىللىي زۇلۇم ۋە مىللىي

زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش تارىخىي بولۇپ شەكىللەندى. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ، سىياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتلەردە ئەزەلدىن ھېچ قانداق ئورنى بولماي كەلگەن بولۇپ، قانداقتۇر دېموكراتىيە — ئەركىنلىكتىن سۆز ئاچقىلى بولمايتتى، مانا بۇلار مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆچمەنلىكنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

تۇنجى قېتىم شىنجاڭغا ئۇچۇش

ئېلىس شېڭ شىسەي ئامالسىز شىنجاڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ۋۇجۇڭشىن ئۇنىڭ ئورنىنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ ئەمدىلا بىر ئاي بولغاندا يەنى 1944 - يىلى 11 - ئايدا غۇلجىدا ئىنقىلابىي قوزغىلاڭ پارتلاپ، گومىنداڭنىڭ شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىسىنى يوقىتىپ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتايدىن ئىبارەت ئۈچ ۋىلايەتنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» تەشكىل قىلىندى. 1945 - يىلى 8 - ئايدا، 2 - دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلاشتى، ياپونىيە شەرتسىز تەسلىم بولدى. غۇلجا تەرەپنىڭ مىللىي ئارمىيىسى يەنە ھۇجۇم قوزغاپ، جىڭ دەرياسى بىلەن شىخونى بېسىپ ئۆتۈپ تاكى ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغىچە ئىلگىرىلەپ كەردى. ئۆلكىنىڭ مەركىزى بولغان ئۈرۈمچى شەھرىگە 140 كىلومېتىردىن ئارتۇقراقلا ئارىلىق قالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلار يەنە بىرقانچە يولغا بۆلۈنۈپ جەنۇبىي شىنجاڭغا ھۇجۇم قوزغىدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ئۆلكە داۋالغۇش، قالايمىقانچىلىق ئەھۋال ئىچىدە قالدى.

بۇ چاغدا، گومىنداڭنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى جۇشاۋلياڭ چۈڭچىڭغا قايتا - قايتا تېلېگراما يوللاپ: ۋەزىيەت ئېغىر، كەلگۈسى قانداق بولىدۇ، مۆلچەر-

لەش قىلىن. ۋەتەن يولىدا قۇربان بولۇشقا رازىمەن — دەپ
جەددىي مۇراجىئەت قىلدى. جىياڭ جىيشى تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ
ئالغاندىن كېيىن بەكمۇ تەشۋىشلىنىپ، مېنى دەرھال ئۈرۈمچىگە ئە-
ۋەتتى. ئۇنىڭ ماڭا تاپشۇرغان ۋەزىپىسى: «جەڭچىلەرنىڭ روھىنى
ئۆستۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ قەلبىنى تىنچلاندۇرۇش، بۇ قېتىمقى ۋە-
قەنىڭ ئەينەن ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشقا
پايدىلىنىش ئۈچۈن دوكلات ئوتتۇرىغا قويۇش» تىن ئىبارەت
بولدى. مەن 1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى، ئايروپىلان
بىلەن چۇڭچىڭدىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدىم. شۇ كۈنى جۇ شياۋ-
لياڭ ماڭا تۆۋەندىكى ئەھۋالدىن دوكلات بەردى:

1 - ئىلى ئارمىيىسى ماناس ئەتراپىغا يېتىپ كەلدى.
ئۈرۈمچىگە ئارانلا ئىككى كۈنلۈك مۇساپە قالدى. ئۇلارنىڭ
دىخۋاغا قاچانلا بولمىسۇن ھۇجۇم قىلىش ئېھتىمالى بار.

2 - ھازىر ئۈرۈمچىنى ساقلاپ تۇرىۋاتقان ھەربىي قوشۇن
ئارانلا 6 يىڭ (مەركىزىي ھەربىي مەكتەپ 9 - شۆبە مەكتەپ-
تىكى بىر يىڭ ئوقۇغۇچىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە). ھازىر ئاتلىق
5 - كورپۇس بىلەن 46 - دىۋىزىيىنىڭ بىر بۆلۈم ياردەمچى
قوشۇنلىرى يۆتكەپ كېلىنىۋاتىدۇ، ئۇلار ئەڭ تېز بولغاندىمۇ سەك-
كىز، ئون كۈنلەردىن كېيىن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ يېتىپ
كېلەلەيدۇ.

3 . ئاشلىق، ئوق - دورا زاپىسىغا كەلسەك، ئەگەر قاتناش
جەھەتتە كۈتۈلمىگەن ئەھۋال كۆرۈلمەي، ھەر كۈنى ئۈزۈلدۈر-
مەي توشۇغاندا، تاقەت قىلىپ تۇرغىلى بولىدۇ.

مەن بىرياقتىن جۇ شياۋلياڭ بىلەن جىتۇەنجۈن قوماندانى
لى تېجۈنگە قول ئاستىدىكىلەرنى رىغبەتلەندۈرۈپ، جەڭچىلەر-
نىڭ روھىي كەيپىياتىنى ئۆستۈرۈشنى، ئۈرۈمچىنىڭ بىخەتەرلىكىگە
ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىشنى تاپىلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئالا-
ھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇ زېرۇڭ ئەپەندى ئارقىلىق، سوۋېت-

لەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇلى — يېۋسېيېۋغا تەكلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى ئىكەنلىكىمنى ۋە ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، يارىشتۇرۇپ قويۇشى ھەققىدە پىكىر ئېلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. ئۇ چاغدا مەن بۇ ۋەقەنى ھەربىي جەھەتتە ھەل قىلسا ھېچقانداق نەتىجە چىقمايدىغانلىقىنى، پەقەت سىياسىي يول بىلەنلا ھەل قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى؛ سىياسىي يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇرىدا ۋاسىتىچى بولۇشى كېرەكلىكىنى، ئەڭ ياخشى ۋاسىتىچى — سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ يەتكەن ئىدىم.

9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى مەن يېۋسېيېۋ بىلەن كۆرۈشۈپ پىكىرلەشتىم. ئۇ، بۇ بولسا جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشىغا ئارىلاشسا مۇۋاپىق بولمايدۇ، دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئىشنى ئامال بار ئەڭ ياخشىسى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش كېرەك، دەپ قارايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مەن شۇ چاغدا ئۇنىڭ پىكرىگە قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم ھەمدە ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە ئىمكانىيەت يارىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىش يولىدىكى توسالغۇلارنى تۈگىتىشكە، ئالدى بىلەن ئىلى تەرەپنىڭ ھەربىي ھەرىكەتلەرنى توختىتىشقا كۈچ چىقىرىشىنى خالايدىغان - خالىمايدىغانلىقىنى سورىدۇم، ئۇ مېنىڭ پىكرىمنى موسكۋاغا يەتكۈزۈشكە ماقۇل بولدى ھەمدە ئۆزىنىڭ يېقىندىن ياردەم كۆرسىتىشنى خالايدىغانلىقىنى، لېكىن ھۆكۈمىتىنىڭ يوليورۇقىنى ئالماي تۇرۇپ ھەرىكەت قىلالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە: ئەڭ ياخشىسى جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ ئالدىغا قويسا، ئوڭاي ھەم ئۈنۈملۈك بولاتتى— دېدى.

ئەينى ۋاقىتتا مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىدە سەمىمىيەت بار دەپ ھېس قىلدىم، شۇڭلاشقا شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا جياڭ جېشىگە تېلېگ-

راما يوللاپ: بۇ يەرنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن جىددىي، غۇلجا قو-
شۇنلىرىنىڭ ئىلگىرلىشىنى توختىتىشتىن باشقا ئامال قالمىدى،
ئۈرۈمچىنى قوغداپ قېلىشقا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىدىغان ئا-
ساس يوق، ھازىر پەقەت دىپلوماتىيە يولى ئارقىلىق تىنچ ھەل
قىلىش ئىمكانىيىتىلا بار، ئۇنداق بولمايدىكەن ئۈرۈمچى قول-
دىن كەتسە ۋەزىيەت پۈتۈنلەي يامانلىشىپ كېتىدۇ، كەلگۈسىدە
قايتۇرۇۋېلىش ئىمكانىيىتى بولسىمۇ، لېكىن ئىنتايىن زور كۈچ ۋە
ئۇزاق ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇن ئۇزۇن بولسا،
چۇش كۆپ بولىدۇ، ئۆزگىرىشلەرنى ئالدىن مۆلچەرلەش قىيىن،
مەركەزنىڭ ئىناۋىتىگىمۇ قاتتىق تەسىر يەتكۈزۈشى مۇمكىن،
دەرھال قەتئىي قارارغا كېلىپ كونا دىپلوماتىيە قائىدە - يوسۇن-
لىرىغا ئېسىلىۋالماسلىق كېرەك، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق
باش ئەلچىمىز فۇ بىڭ چاڭنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا شىنجاڭ ۋە-
زىيىتىنى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىش ھەمدە مۇندىن كېيىن
شىنجاڭدا جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىنى يولغا قو-
يۇش توغرىسىدا تەكلىپ قويۇشى ۋە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ
ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇشنى سوراش ھەققىدە دەرھال تېلېگ-
راما يوللاشقا بولامدۇ - قانداق؟ دېگەن تەكلىپلەرنى بەردىم.
تېلېگراما بېرىۋېتىلگەندىن كېيىن، مەن، جۇشاۋلياڭ، ۋۇ
جۇڭشىن ئۈچەيلەن: ۋەزىيەت ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ، مۇشۇ
ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىشتىن باشقا يول قالمىدى، دەپ ھېسابلى-
دۇق. مېنىڭ يەنە ئۈرۈمچىدە تۇرۇۋېرىشىمنىڭ زۆرۈرىيىتى بول-
مىغاچقا، 9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى جياڭ جيېشىغا دوكلاد قىلىش
ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن چۇڭچىڭغا قايتتىم.
ئۈرۈمچىدىكى ۋاقتىمدا، ۋۇ جۇڭشىن ئۆزىنىڭ شىنجاڭغا كې-
لىپ بىر يىلدىن بۇيانقى ئەھۋالىنى كۆپ قېتىم ئاغزاكى ئېيت-
قانىدى، مېنى تەپسىلىي خاتىرىسىدە قالدۇرالماسمىكىن، دەپ
يەنە يازما ماتېرىيالدۇ تەييارلاپ بەرگەنىدي. ئۇ شىنجاڭغا كې-

لىپ بىر ئايدىن كېيىنلا غۇلجا ۋەقەسى يۈز بەرگەن. ئۇنىڭ
ئېيتىشىچە ۋە بىزنىڭ كېيىن ئىگىلىشىمىزچە، ئۇ يامان ئىش
قىلماي ھەر كۈنى ياخشى ئىش قىلىشنىڭ كويىدىلا بولغان. مە-
سىلەن: شىنىڭ شىسەي تۈرمىگە قاماپ قويغان نۇرغۇن ئادەملەرنى
جۈملىدىن بۇرھان شەھىدى ئەپەندىنى قويۇپ بەرگەن. گومىن-
داڭ گۇروھى ئىچىدە ئۇ ياخشىچاق ئادەم ئىدى. بىراق ئۇنىڭ
ئاستىدىكىلەر بولۇپمۇ ئۇنىڭ قوماندانلىقىغا تەۋە بولمىغان ئىش-
پىيونلار زادى نېمىلەرنى قىلىۋاتىدۇ، ئەينەن ۋاقىتتا ئۇ بۇلارنى
باشقۇرالمايتتى، ھەتتا بۇنىڭدىن خەۋىرىمۇ يوق ئىدى.

شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە مۇھاكىمە ۋە قارار

مەن چۆچەككە كېلىپ ئۆزۈم ئۆتمەي، سوۋېتلەر ئىتتىپا-
قىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پەدورو ۋ گومىنداڭ ھۆكۈمە-
تىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىغا بىر پارچە ئەسلەتمە تاپشۇر-
دى، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ
سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە يوللىغان مەلۇماتىدا ئېيتى-
لىشىچە: مۇسۇلمانلاردىن بىرمۇنچە كىشى، ئۆزلىرىنى شىن-
جاڭ قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ ۋەكىلى دەپ مەزكۇر كونسۇلخانى-
سىغا باينات ئېلان قىلىپ روسىيىلىكلەرنىڭ ئوتتۇرىغا
چىقىپ ۋاسىتىچى بولۇپ ئۆزلىرىنىڭ جۇڭگو دائىرىلىرى
ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن توقۇنۇشنى ياراشتۇرۇپ قويۇشنى
ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئاشكارىتىن بىلدۈردى؛ ھەمدە: قوز-
غىلاڭچى خەلقنىڭ ئەسلىدىنلا جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش
نىيىتى يوق، ئۇلارنىڭ مەقسىتى مۇسۇلمانلار كۆپ سىنى

ئىگىلىگەن شىنجاڭدىكى ھەرقايسى جايلاردا، مەسىلەن: غۇلجا، تارباغاتاي، ئالتاي، قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا ئاپتونومىيە يۈرگۈزۈش مەقسىتىگە يېتىشتىن ئىبارەت، دەپ ئىزھار قىلدى، مەزكۇر ۋەكىللەر يەنە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزلىرى ئۇلاستىدىن يۈرگۈزگەن خىلمۇ خىل زۇلۇملىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ شىنجاڭ بىلەن چېگرىداش بولغان رايونلىرىنىڭ تېنچلىقى ۋە تەرتىپىگە ئېتىبار قىلىپ، ئەگەر جۇڭگو ھۆكۈمىتى ماقۇل بولسا شىنجاڭدا يۈز بەرگەن ۋەزىيەتنى توختىتىش، جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە مۇمكىن بولغان ياردەملەردە بولۇش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنى تەيىنلىمەكچى.

تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى جياڭ جيېشىدىن يولىيورۇق ئالغاندىن كېيىن، تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

(1) شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار قوزغىلىڭى توغرىسىدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ھەمكارلىشىشنى خالىسا، ھۆكۈمىتىمىز بۇنىڭ ئۈچۈن تولىمۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ.

(2) چېگرا خەلقلىرىگە بولغان مۇئامىلىنى ياخشىلاش توغرىسىدا پرېزىدېنت جياڭ جيېشى ئالىلىقاچان ھۆكۈمىتىمىز شىنجاڭ خەلقىگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ، دەپ جاكالىغانىدى. بۇ قېتىمقى ۋاقە يۈز بەرگەندىن كېيىن ھۆكۈمىتىمىز مىنىستىر جاڭ جژجۇڭنى بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ كېلىش ئۈچۈن شىنجاڭغا ئەۋەتتى، مانا بۇ مۇئامىلىنى ياخشىلاشنىڭ ئۈلگىسى.

(3) ھۆكۈمىتىمىز مۇشۇ ۋەقەنى قوزغىغانلارنىڭ ئۆز ۋەكىللىرىنى ئۈرۈمچىگە ئەۋەتىپ، مىنىستىر جاڭ جژجۇڭغا

پىكىرلىرىنى بايان قىلىشنى، مەسىلىنى كېڭىشىپ ھەل قى-
لىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت يارىتىشنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىدۇ.
ھۆكۈمىتىمىز بەلگىلىگەن سىياسەت بويىچە، بارلىق شىن-
جاڭ خەلقىنى سىياسىي ئىقتىسادىي جەھەتتە ئىچكى جاي-
لاردىكى خەلقلەرگە ئوخشاش مۇئامىلە بىلەن بەھرىمەن
قىلىدۇ.

(4) سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى
بىزگە ھەمكارلىشىشنى خالىسا، مەسىلىنى تېنچلىق بىلەن
ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، سىلەرنىڭ
قارشى تەرەپنىڭ ئۇرۇمچىگە كېلىپ، مىنىستىر جاڭ جىجۇڭ-
نىڭ ھوزۇرىدا بولۇشىنى خەۋەر قىلىپ قويۇشىڭلارنى ۋە ئۇلارنى
تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىمىز. ۋەكىللەرنىڭ بىخە-
تەرلىكىگە بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن كاپالەتلىك قىلىمىز.

شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مېنى مەركەزنىڭ ۋەكى-
لى قىلىپ غۇلجا ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن
ئۇرۇمچىگە ئەۋەتتى. بۇ ۋاقىتتا شىنجاڭ ۋەزىيىتى مەسىلىسىنى
قانداق تونۇش ۋە ھەل قىلىش ئۈستىدە مېنىڭ بىر قەدەر
تەپسىلىي چوڭقۇر مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشۈمگە توغرا كەلدى. مۇھا-
كىمە قىلىش نەتىجىسىدە، تۆۋەندىكى بىرقانچە نۇقتىنى مۇئەي-
يەنلەشتۈردۈم:

(1) شىنجاڭ مەسىلىسى مىللىي مەسىلىدىن ئىبارەت.
شىنجاڭ خەلقى تارىختا ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقنىڭ دەھ-
شەتلىك زۇلۇمىغا ۋە ئېكسپىلاتاتسىيىسىگە ئۇچراپ كەل-
گەن. بۇ خىل زۇلۇم ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە نەتىجىسىدە،
خەلق قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسەتكەن. شۇڭلاشقا شىنجاڭ
مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن بۇرۇنقى
پوزىتسىيە ۋە ئۇسۇللىرىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز ھەمدە مىللەت-
لەر باب - باراۋەر دېگەن پرىنسىپ بويىچە ئۇلارغا سى-

ياسىي، ئىقتىسادىي جەھەتتە باراۋەرلىك ھوقۇقى، ئالدى
بىلەن سىياسىي جەھەتتىكى باراۋەرلىك ھوقۇقىنى بېرىشىمىز
كېرەك.

(2) شىنجاڭ مەسىلىسى يەنە دېپلوماتىيە مەسىلىسىدۇر.
شىنجاڭنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئەزەلدىن تارتىپلا
تارىخىي، جۇغراپىيە، مىللىي ئىقتىسادىي جەھەتلەردە خىل-
مۇ — خىل قويۇق مۇناسىۋىتى بار. شۇنى مۇقىملاشتۇرۇشقا
بولىدۇكى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭغا نىسبەتەن ھەر-
گىز زېمىن غەرەزى يوق، لېكىن ئۇ شىنجاڭدا سوۋېتلەر
ئىتتىپاقىغا قارشى ۋەزىيەتنىڭ شەكىللىنىشىگە چىداپ تۇ-
رالمايدۇ. شۇڭا شىنجاڭنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى قو-
يۇشقا مۇتلەق بولمايدۇ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن چوقۇم
دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قېلىش لازىم.

(3) يۇقىرقى تونۇشۇمغا ئاساسەن، مەن شىنجاڭ خەل-
قىغە قارىتا كەڭ سىياسەت ۋە تەدبىر قوللىنىپ، ئۇلارغا
ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك ھوقۇقى بېرىش كېرەك، دەيدى-
غان نۇقتىنى ئويلاپ يەتتىم. بۇ پىكرىم گومىنداڭنىڭ
ئىچكى قىسمىدا كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ قوللىشىغا ئېگە
بولۇشى ناھايىتى تەس؛ بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن
يېقىنلىشىش دېگەن ئابزاسقا قارىتا تۇسالغۇ كۈچى تېخىمۇ
زور بولىدۇ. مەن ئەزەلدىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يې-
قىن ئۆتۈشنى تەشەببۇس قىلاتتىم، جىياڭ جيېشى مىنى
شىنجاڭغا ئەۋەتكەندىمۇ، مۇشۇ جەھەتنى ئويلاشقانلىقى
تۇرغان گەپ. ئۇ چاغدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر
ئىتتىپاقىغا قارشى ئىدى، ھالبۇكى مەن بولسام شىنجاڭدا
سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىنلاشماقچىمەن، بۇ ئىنتايىن
زور زىددىيەت. بۇ زىددىيەتنى قاندا قىلغاندا يەڭگىلى بو-
لىدۇ؟ قانداق قىلغاندا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مېنىڭ تەشەب-

بۇسۇمغا قارشى تۇرماي، بەلكى تەشەببۇسۇمنى قوللايدۇ؟ بۇ شۇ چاغدا مەن ئۈچۈن ئەڭ قىممەن ۋە ئەڭ باش قاتۇرىدىدىغان ئىش بولغانىدى.

سۆھبەتنىڭ بىرىنچى باسقۇچى

مەن شىنجاڭغا ئۇچۇشتىن ئىلگىرى جياڭ جيېشىگە شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدىكى كۆز قاراش ۋە پىكىرلىرىمنى بايان قىلىپ، ئىنتايىن زور قىيىنچىلىق بارلىقىنى ئېيتتىم. ئۇ چاغدا مەن ئېيتقان قىيىنچىلىقلار گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە قارىتىلغان بولۇپ، غۇلجا تەرەپ بىلەن بولىدىغان سۆھبەتتىكى قىيىنچىلىقلارنى تېخى ئويلاپ يەتمىگەنىدىم. جياڭ جيېشى سۆزۈمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى قەتئىي تەلەپپۇزدا: «شىنجاڭ مەسىلىسىنى تولۇق ھوقۇق بىلەن ھەل قىلىسىز بولىدۇ. مەسىلە بولسا، قاچانلا تېلېگراممىا بەرسىڭىز بولىدۇ» دېدى. مەن بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئازىراق كاپالەتكە ئىگە بولغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن شۇ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى، ئايروپىلان بىلەن چۆچەكتىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدىم. مەن بىلەن بىرگە كەلگەنلەردىن: لياڭ خەنساۋ، پېڭ جاۋشيەن، چۈي ۋۇ، جاڭ جىڭيۈي، دېڭ ۋېنيى، ليۇمىڭچۈن، ۋاڭ زېڭشەن قاتارلىقلار بار.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى: رەھىمجان، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاتارلىق ئۈچ كىشى بولۇپ، ئۇلار ئىككى كۈن ئاۋۋال ئۈرۈمچىگە كەلگەنىكەن. ئۇلار كەلگەندە مەيدىسىگە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نىڭ ئىزناكلىرىنى تاقىغان بولۇپ، كۈتكۈچى خادىملارغا ئۆزلىرىنىڭ « شەرقىي تۈركىستان » ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەتلەشكىلى كەلگەنلىكىنى، ۋاقتى كەلگەندە گۇۋاھنامە

ھۆججەتلىرىنى چىقىرىپ كۆرسىتىدىغانلىقىنى، جۇڭگو ھۆكۈمىتى
ۋەكىللىرىنىڭمۇ گۇۋاھنامىلىرىنى كۆرسىتىشى لازىملىقىنى ئېيتقان.

مەن بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، 15 - چېسلا سوۋېت-
لەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى يېۋسې-
يېۋنى سۆھبەتكە تەكلىپ قىلدىم، ئۇنىڭغا مۇنداق دېدىم: باش
ئەلچى پىدوروۋنىڭ ھۆكۈمىتىمىزگە بەرگەن ئەسلەتمىسىدە، شىنجاڭدا
قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ ۋەكىللىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ
ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ياراشتۇرۇپ قويۇشىنى ئىلتىماس قىلدى ھەم-
دە جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش نىيىتىنىڭ يوقلۇقىنى ئىزھار
قىلدى، دېيىلگەن. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ-
كە بەرگەن جاۋابىدىمۇ مەسىلىنى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىشنىڭ
چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، ئۆزگىرىش قىلغان تەرەپنىڭ
ئۈرۈمچىگە ۋەكىل ئەۋەتىپ پىكىرلىرىنى ئىزھار قىلىشقا يول
قويۇلىدۇ، دەپ ئېيتىلغان. شۇڭا مەن پەقەت مەركىزي ھۆكۈ-
مەتنىڭ ۋەكىلى بولۇش سالاھىيىتىم بىلەنلا ئۆزگىرىش قىلغان
تەرەپنىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلىمەن. ئاتالمىش شەرقىي تۈركىس-
تان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلالمايمەن. سوۋېتلەر
ئىتتىپاقى كونسۇلىنىڭ ئۇلى تەرەپكە مېنىڭ بۇ پىكرىمنى ئۇق-
تۇرۇپ قويۇشنى ئۆتۈنىمەن. سوۋېت كونسۇلى دەسلەپتە ئەڭ
ياخشىسى بىرىنچى قېتىملىق قوبۇل قىلغىنىڭىزدا يۈزمۇ — يۈز
تۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ئېيتسىڭىز، دېدى. مەن ئۇنىڭغا: سوۋېت-
لەر ھۆكۈمىتى بۇ قېتىمقى ۋەقەنى ھەل قىلىشتا ھۆكۈمىتىمىزگە
ياردەمدە بولۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىدى. سىزنىڭ
ئۇلارغا يەتكۈزۈپ قويۇش مەسئۇلىيىتىڭىز بار، دېدىم. شۇنىڭ
بىلەن كونسۇل يېۋسېيېۋ يەتكۈزۈپ قويۇشقا ماقۇل بولدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى سوۋېت كونسۇلىنىڭ نەسىھىتى-
دىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى پوزىتسىيىسىدە چىڭ تۇرۇپ
كەتمىدى، شۇنىڭ بىلەن مەن 17 - چېسلا كۈنى ئۇلارنى قو-

بۇل قىلدىم.

مەن ئاۋۋال بىر ئاز سۆزلىدىم، بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنى ۋە ئائىلىسىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرەيلى.

(45 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى)

جۇڭخۇا مىنگو ـــ خەنزۇ، مانجۇ، مۇڭغۇل، خۇيزۇ، زاڭزۇدىن ئىبارەت بەش چوڭ مىللەت ۋە بىر قانچە ئۇششاق مىللەتلەردىن تەركىب تاپقان بىر دۆلەت. بۇ مىللەتلەر ناھايىتى سۆيۈملۈك، خۇددى ئاكا ـ ئۇكا قېرىنداشلارغا ئوخشاش يېقىن ۋە باب ـ باراۋەر تۇرۇپ كەلمەكتە، مەن بۈگۈن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن ھەر قايسىڭىزلارنى قوبۇل قىلىپ كۆڭلۈمدە ناھايىتى خۇشاللىق ھېس قىلماقتىمەن؛ بۇ خۇددى ئاكا ـ ئۇكا قېرىنداشلارنىڭ ئۇچراشقىنىغا ئوخشاش ئىش. بىز ھەر مىللەت ئەڭ يېقىن قېرىنداشلاردىنمىز، جۇڭخۇا مىنگودىن ئىبارەت بۇ چوڭ ئائىلە مۇشۇ قېرىنداشلاردىن تەركىب تاپقان، بۈگۈنكى بۇ ئۇچرىشىشىمىز، بىر ئائىلىنىڭ كىشىلىرى بىر يەردە جەم بولۇپ ئولتۇرغانغا ئوخشاش ئىش، مېنىڭ قەلبىم ئەلۋەتتە چەكسىز شاتلىققا چۆممەكتە.

بىراق بىز شۇنىمۇ ئىنكار قىلمايمىزكى، بىر ئائىلىدە ئۆتتۈۋاتقان قېرىنداشلارنىڭمۇ، بەزى مەسىلىلەرگە نىسبەتەن پىكىر ـ كۆز قارىشى بىردەك بولمايدۇ، ھەتتاكى شۇ تۈپەيلىدىن جىدەل ـ ماجىرالاردىن خالىي بولۇشمۇ تەس. لېكىن مۇنداق جىدەل ـ ماجىرالار قېرىنداشلارنىڭ ئىناقلىقى

نى زەخمىلەندۈرەلمەيدۇ ۋە ئائىلىنىڭ ئىتتىپاقىنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىتالمايدۇ. شۇڭا بىز ئىشىنىمىزكى، ئۆتكەندە قېرىنداشلار ئارا پىكىرلەر تۇغۇلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ھەممىسى ۋاقىتلىق، تاساددىپى ئىشلا بولۇپ، قېرىنداشلار ئارىسىدىكى ئىناقلىققا ۋە ئائىلە ئىتتىپاقىغا تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. مېنىڭ بۇ قېتىم مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ۋەكىل بولۇپ بۇ يەرگە كېلىشىم، قېرىنداشلار ئارا ئىناقلىقنى ۋە ئائىلە ئىتتىپاقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت.

بۇرۇنمۇ شىنجاڭدا مىللەتلەر ئارىسىدا مەسىلىلەر يۈز بەرگەن. بىز ئىشىنىمىزكى، ئۇمۇ ۋاقىتلىق، تاساددىپى ھادىسە — ئەلۋەتتە. مەن بۈگۈن مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋە رەئىس جىياڭ جېيېشىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن كۆپچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ، ھەر بىرىڭىزلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسى ھەققىدە مەسلىھەتلەشمەكچىمەن. شەخسەن ئۆزۈم، قېرىنداشلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنىڭ ۋە ئائىلە ئىتتىپاقلىقنىڭ ناھايىتى مۇۋاپىق ۋە ئوڭۇشلۇق ھالدا ئەسلىگە كېلىشىنى تولىمۇ ئۈمىد قىلىمەن. بىز شۇنى ئىنكار قىلمايمىزكى، بۇرۇنقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بەزەن تەدبىرلىرىنىڭ پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلار ئالدىدا يۈز كېلەلمەيدىغان جايلىرى بار. بىراق ھەر قايسىڭىزلار مەركەزنىڭ ئەھۋالىنى چۈشىنىسىزلەر، مەركەزنىڭ ھەقىقەتەن غەمخورلۇق قىلىپ كېتەلمىگەن تەرەپلىرىمۇ بار. ئۆتكەن يىل كۈز پەسلىدىن بۇيان، مەركەز شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ۋەزىيىتىنى تەرتىپكە سېلىپ ياخشىلاشنى ئويلاشقان بولسىمۇ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش جىددىي داۋام قىلغانلىقتىن، ئەمەلىيەتتە مەركەز شىنجاڭ ئۆلكىسىگە زور كۈچ ۋە زېھىن قويۇپ قارىيالمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت

ئەمدىلا ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشى بىلەن، غۇلجا ۋەقەسى يۈز بەردى. شۇڭا بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر مەركەز ئۆزىنىڭ شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى ياخشىلاش ۋە شىنجاڭ خەلقىنى ئاسراش مەقسىتىنى بىرەر ئۇسۇل بىلەن ئىپادىلەشكە تېخى ئۈلگۈرەلمىگەندى. بۇنىڭدىن مەركەز ئىنتايىن ئەپسۇسلىنىدۇ. بىراق، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەھۋال بۇنداق بولمايدۇ. ھازىر ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازاندى، مەركەز خېلى زور كۈچ ۋە زېھنىنى ئاجرىتىپ شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قارىيالايدىغان بولدى؛ مەركەز بۇنىڭدىن كېيىن مۇقەررەر ھالدا شىنجاڭنى ئىسلاھ قىلىشتا قېرىنداشلارنى سۆيۈش روھىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرىدۇ؛ ئىقتىسادىي، سىياسىي، مەدەنىيەت جەھەتلەردە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ تەلىپىگە لايىقلىشىپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ. بۇ نۇقتىدا ھەر قايسىڭىزلارغا شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويالايمەنكى، مەركەزنىڭ بۇ جەھەتتە تولۇق سەممىيىتى بار.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بۇ قېتىم مەركەزگە ۋەكالىتەن بۇ يەرگە كەلدىم، مەن قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى مېھرى - مۇھەببەتنىڭ تېزدىن ئەسلىگە كېلىشىنى، شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى مەسىلىلەرنىڭ تېزلىكتە ھەل بولۇشىنى، ھەممە جەھەتتە نورمال ھالەتنىڭ ئەسلىگە كېلىپ، ھەر خىل قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىمىزنىڭ پائال رەۋىشتە باشلىنىپ كېتىشىنى بەكمۇ ئۈمىد قىلىمەن. مەن ھەر قايسىڭىزلارغا شۇنى تەكرار ۋە تەنتەنىلىك ھالدا جاكالايمەنكى، شىنجاڭ مەسىلىسى تېزلىك بىلەن تولۇق ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئاكا-ئۇكا قېرىنداشلار ئارا مېھرى - مۇھەببەت تېز ئەسلىگە

كەلگەندىن كېيىن ۋە ئائىلە ئىتتىپاقلىقى تېز ۋاقىت ئىچىدە مۇستەھكەملەنگەندىن كېيىن، مەركەز چوقۇم كۆچمەنلىك بارىچە شىنجاڭنى پىلانلىق ھالدا ئىسلاھ قىلىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى پەيدىن - پەي ياخشىلايدۇ.

ھەر قايسىڭىزلارنىڭ بۇ قېتىم ئۈرۈمچىگە كېلىشتە ئېغىر ۋەزىپىلەر بىلەن كەلگەنلىكىڭىزلارنى، ھەر قايسىڭىزلارنىڭ ئۈمىدىنىڭ مېنىڭكى بىلەن ئوخشاش، مەركەزنىڭ ئۈمىد قىلغىنى بىلەن ئوخشاش، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئۈمىد قىلغىنى بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن. پىكىرىڭىزلار بولسا، ئىمكانقەدەر ئوتتۇرىغا قويۇڭىزلار، بىز تەپسىلىي مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ئورتاق ۋە بىرلىككە كەلگەن ھالدا ھەل قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈشنى خالايمىز.

مەن ئۆزۈمنىڭ بۇ سۆزلىرىمنىڭ سەمىمىيەتلىك بىلەن ئېيتىلغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، پوزىتسىيىدە خېلىلا مۇلايىم بولۇشتى. مېنىڭ بۇ قىسقىغىنە كىرىش سۆزۈم، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچلىق بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن تۇنجى ئاساس سالدى.

سۆزۈمنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇلاردىن مەسىلىنى ھەل قىلىش توغرىسىدا پىكىر سورىسام، ئۇلار ئالدى بىلەن مېنىڭ پىكىرىمنى ئاڭلاپ باققىسى بارلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇلارغا: ئالدى بىلەن مېنىڭ پىكىرىمنى ئاڭلاپ باققىڭلار كەلگەن بولسا ئۇنىڭغىمۇ ماقۇل، مەن مۇھاكىمە قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويىمەن، دېدىم.

سۆھبەتتىن كېيىن، مەن بىرگە بارغان ئادەملىرىم بىلەن نېمە ئۈچۈن ئىلى تەرەپ ئالدى بىلەن تەلەپ قويمايدۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزدۇق. بىز ئەسلىدە ئۇلارنى بۇ يەرگە كېلىشتە چوقۇم شەرت ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە چوقۇم «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» نى ئېتىراپ قىلىش ئا-

ساسىغا قويۇلغان بىر قانچە ماددىلىق تەلەپلىرى بار دەپ، تە-
سەۋۋۇر قىلغان ئىدۇق. پەقەت مېنىڭ «شەرقىي تۈركىستان جۇم-
ھۇرىيىتى» ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلىشنى قاتتىق رەت قىلغانلى-
قىم سەۋەبىدىن، ئۇلار ئاز - تولا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىشنى
ھېس قىلغان بولسا كېرەك، لېكىن ۋاقىت قىستاپ تۇرغاچقا ئىلى
تەرەپتىن يوليورۇق ئېلىشقا ئۈلگۈرەلمەي، ئاۋۋال مېنىڭ پىكىر
تاشلىشىمنى ئۈمىد قىلغان بولسا كېرەك.

بىز تەپسىلىي مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، «مەركەزنىڭ
شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشنى ھەل قىلىش توغ-
رىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھەسى» نى يېزىپ چىقتۇق. بۇ كۆرسەت-
مە، لايىھە مىللىي باراۋەرلىك، سىياسىي دېموكراتىيە، يەرلىك ئاپ-
تونومىيەدىن ئىبارەت ئاساسىي پرىنسىپ بويىچە تۈزۈلگەن بو-
لۇپ، دەسلەپكى قەدەمدە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇ تەلەپلىرىگە
ئۇيغۇن كېلەتتى. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھەسى

«جۇڭگودىكى مىللەتلەر بىردەك باراۋەر»، بۇ — دۆلەت
ئاتىمىز تۈزگەن سەنمىنجۇيىنىڭ بىرسى بولغان مىللىي مەس-
لەك قىسمىدا ئوچۇق كۆرسىتىلگەن پرىنسىپ. مەركەز
دۆلەت ئاتىمىزنىڭ تەلىماتىغا ۋارىسلىق قىلىپ، چېگرا را-
يونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مە-
دەنىيەت جەھەتتە تەكشى تەرەققىياتقا ئېرىشىش ئۈچۈن ھا-
مان يار يۆلەكتە بولۇپ كەلدى. مىللىي باراۋەرلىكتىن ئىبا-
رەت ئىزچىل سىياسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، رەئىس
جياڭ جيېشىمۇ ئوچۇق ۋە سەممىي كۆرسەتمىلەرنى بەر-
گەنىدى. پەقەت ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەز-

گىلىدىلا زوراۋان دۈشمەننى تار - مار قىلىپ، دۆلەت ۋە
مىللەتنىڭ ئەركىنلىكىنى، مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈشـ
نى ئالدىنقى شەرت قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ؛ شۇ سەۋەبلىك
گەرچە چېگرا رايون خەلقىگە نىسبەتەن ئەھمىيەت بەرگەن
بولساقمۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە ئايرىم ۋاقىت ئاجرىتالماسلىقـ
تەك ئەھۋاللار كۆرۈلدى. ھازىر دۈشمىنىمىز ياپون جاھانـ
گىرلىكى شەرتسىز تەسلىم بولدى، ۋەتەننى گوللەندۈرۈشتەك
ئۇلۇغ قۇرۇلۇش باشلىنىش ئالدىدا تۇرىدۇ، پۈتۈن مەملىكەت
خەلقى ئەركىنلىك باراۋەرلىكنىڭ پاراۋانلىقىدىن مەڭگۈ بەھرىمەن
بولىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ۋەتەن بىرلىكىنى ۋە ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش
مەجبۇرىيىتى بار. بۇ نۆۋەت شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسـ
مەن ئۆزگىرىشكە نىسبەتەن مەركەز چوڭقۇر ئەپسۇس بىلدۈـ
رىدۇ. بىراق بۇنىڭ بىلەن مىللەتلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى
مېھرى - مۇھەببەتكە ۋە دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە تەسىر يەتـ
كۈزمەسلىك لازىم. ھازىر بىزگە قىلىنغان دانا غەمخورلۇقـ
قا ئاساسەن، دۆلەت ئاتىمىزنىڭ ۋەسىيىتى ۋە رەئىس جياڭـ
جيېشىنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە بىنائەن، چېگرا رايون خەلقىـ
نىڭ ئۆزىنى - ئۆزى باشقۇرۇشىغا يار - يۆلەك بولۇپ،
ئۇلارنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇشنى، ئۇلارنىڭ تەرەققىياتىنى
ئىلگىرى سۈرۈشنى، ئۆزگىرىشنى ھەل قىلىشنىڭ فاكتىـ
نى قىلىپ، تۆۋەندىكىچە كۆرسەتمە لايىھەنى ئوتتۇرىغا
قويىمىز:

(1) شىنجاڭ خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت
جەھەتتە تەكشى تەرەققىياتقا ئېرىشىشى ئۈچۈن يار - يۆلەكـ
تە بولۇپ، ئۇلارنى ئىچكى جايلاردىكى خەلقلەر بىلەن ئوخـ
شاش مۇئامىلىگە ئېرىشتۈرۈش.

(2) ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت
قىلىش، ھەرقايسى دىنلارنىڭ چېركوۋ، مەسچىت، بۇتخانىلـ

رىنى ھەقىقىي تۈردە قوغداش.

(3) ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن ساقلىنىپ كېلى-
ۋاتقان مەدەنىيىتى ۋە ئۆرپ - ئادىتى، تىل، يېزىقىغا ھۆر-
مەت قىلىش.

(4) ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ جىسمانىي، مال - مۈلكى،
سۆز - ھەرىكىتى، ئۆي - جايى، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەش-
كىللاتلارغا ئۇيۇشۇش ئەركىنلىكىنى قانۇنىي جەھەتتىن
قوغداش.

(5) يەرلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش. ئۇنىڭ چارىسى
مۇنداق:

ئا. ھازىر قالايمىقانچىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتقان ناھىيىلەر-
دە تەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئى-
چىدە، يېزا - جەڭلارنىڭ باشلىقلىرىنى سايلاشنى تاماملاش.
ئالتە ئاي ئىچىدە ناھىيىلىك سەنيىخۇيىنىڭ سايلىمىنى تۈگى-
تىش، خەلقچىللىق سىياسىتىنى يولغا قويۇش.

ب. ناھىيىلىك سەنيىخۇيلار قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھى-
يىلىك سەنيىخۇيلارنىڭ تەشكىلىي قانۇنىغا ئاساسەن، ئۇلار-
نىڭ يەرلىك خەلقنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرى بويىچە، ھەرقا-
ماددىلارغا قارىتا تەكلىپ سۇنۇش ھوقۇقى بولىدۇ؛ يەرلىك
مەمۇرىي خادىملارنىڭ قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلىرى ئۈستى-
دىن پاش قىلىش ۋە تەپتىش قىلىش ھوقۇقى بولىدۇ.

س. ناھىيىلىك سەنيىخۇي قۇرۇلۇپ ئالتە ئايدىن
كېيىن، يەرلىك خەلقتىن ئىناۋەتتى يۇقىرى، بىلىم - قابى-
لىيىتى كۆرۈنەرلىك بولغان ئىككى ئادەمنى سايلاش، ھۆكۈ-
مەت ئۇلاردىن بىرىنى ناھىيىنىڭ ھاكىملىقىغا قويۇش.

د. ھاكىمنىڭ ھۆكۈمەت خىزمىتىنى بىر تەرەپ قىلىشقا
ياردەمدە بولۇش ئۈچۈن، ھۆكۈمەت مۇئاۋىن ھاكىم تەيىنلەيدۇ.

ئي. ھەرقايسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەمۇرىي ۋالىيلىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كۆرسىتىدۇ، مەركەز ۋەزىپىگە تەيىنلەيدۇ؛ ھەمدە يەرلىك زاتلارنى تاللاپ ئىشلىتىشى لازىم. باشقا مەمۇرىي يەرلىك خادىملارنى ئىشقا قويغاندا، كۆپىنچىسىنى يەرلىك زاتلاردىن تاللاپ ئىشلىتىشنى پىرىنسىپ قىلىش كېرەك.

(6) بۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت باج - سېلىقنى يېنىكلىتىش ھەققىدە ھەقىقىي تۈردە ئويلىشىشى كېرەك. ئالۋاڭ چېچىشنى قەتئىي چەكلەش لازىم ھەمدە ئۇلارنىڭ يېزا ئىگىلىك، سودا - سانائەت ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا پائال يار - يۆلەكتە بولۇپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش لازىم.

(7) ھەر دەرىجىلىك مەكتەپلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇپ، ئىجتىمائىي تەلىم - تەربىيىنى كېڭەيتىپ، خەلقنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە، ھەر مىللەتنىڭ تىل - يېزىقى قوللىنىلىدۇ.

(8) قالايمىقانچىلىق يۈز بەرگەن رايونلاردىكى بارلىق ھەربىي ھەرىكەتلەر دەرھال توختىتىلىدۇ. بىر ئايغىچە، ۋەقە يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىدىكى ھالەت ۋە تەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدۇ. ۋەقە يۈز بەرگەن مەزگىل ئىچىدىكى بارلىق قانۇنسىز تەشكىلاتلار بىكار قىلىنىدۇ.

(9) ئۆزگىرىشكە قاتناشقان قوراللىق تەشكىلاتلار مۇۋاپىق راسخوت بىلەن ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇرۇلۇپ، خاتىرجەم ئىشقا كىرىشتۈرۈلىدۇ.

(10) ئۆزگىرىشكە قاتناشقان شەخسلەر بىردەك سۈرۈشتە قىلىنمايدۇ ھەمدە ئۇلارنىڭ ھاياتى، ئولتۇراق جايىنىڭ

بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ.

(11) ئۆزگىرىشكە قاتنىشىش تۈپەيلىدىن تۇتۇپ تۇرۇلغان، قاماقتا ئېلىنغانلار ئىككىلا تەرەپتىن تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىپ قويۇپ بېرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىۋېلىنغان بولسا، ئۆزىگە قايتۇرۇلىدۇ.

(12) قانۇنسىز تەشكىلاتلارغا قاتناشقان خادىملاردىن ئۆز يۇرتىغا قايتىشنى خالىغۇچىلار بىردەك راسخوت بىلەن قايتۇرۇلىدۇ. شۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ، ئايرىم - ئايرىم ئىشقا قويۇپ، ئۇلار دۆلەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىنىدۇ.

شۇ ئاينىڭ 20 - كۈنى مەن ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرىنى ئىككىنچى قېتىم قوبۇل قىلغىنىمدا، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان كۆرسەتمە لايىھەنى ئۇلارغا بەردىم. ئۇلار شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا غولجىغا بېرىپ تەپسىلىي مۇھاكىمىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن جاۋاب بېرىمىز، دېدى. شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشتىكى ۋەزىپىسىنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋە قەشقەردىن ئىبارەت تۆت رايوننىڭ مۇستەقىللىقىنى تەلەپ قىلىش ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. مەن ئۇلاردىن «مۇستەقىللىق» دېگەننىڭ مەنىسى نېمە؟ ئۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئەسلەتمىسىدە ئېيتىلغىنىدەك سىلەرنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىش نىيىتىڭلارنىڭ يوقلۇقى توغرىسىدىكى ئىپادەڭلەر بىلەن روشەن ھالدا ئۇيغۇن ئەمەسقۇ، دەپ سورىدىم. ئۇلار شۇ زامات نۇرغۇن چۈشەنچىلەرنى بېرىپ: «مۇستەقىللىق» دېگەنلىك، يەرلىك ئورۇننىڭ ئىقتىسادىي، سىياسىي، ھەربىي قاتارلىق ئىشلىرىنى خەلق ئۆزى باشقۇرسۇن؛ دىپلوماتىيە، قاتناش، پۇل مۇئامىلە تۈزۈمىنى مەركەز باشقۇرسۇن دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. ئۇلارنىڭ ئەسلى مەقسىتى، ئاپتونومىيە تەلەپ قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار «مىللەتلەر-

نىڭ ئۆزتەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش»، «مىللىي ئاپتونومىيە» ۋە «مىللىي مۇستەقىللىق» دېگەنلەر ئۈستىدە ئېنىق بىر ئۇقۇمغا ئىگە بولمىغاچقا، بەزى مۇجمەللىكلەرنىڭ يۈز بېرىشىدىن خالىي بولغىلى بولمايتتى. مەن ئۇلارغا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازانغاندىن كېيىنكى ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەت ۋە جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقى توغرىسىدا سەممىي چۈشەنچە بەردىم. ئەڭ ئاخىرىدا مەركەزنىڭ چېگرا رايون خەلقىگە قىلغان غەمخورلۇقى ۋە چېگرا رايونلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن يار - يۆلەكتە بولۇش سىياسىتىنى چۈشەندۈرۈپ، مەركەز سىلەردىن پەقەت ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى، ھۆكۈمەتنىڭ قانۇن - پەرمانلىرىغا ئىتائەت قىلىشنىلا تەلەپ قىلىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا تەلىپى يوق، دېدىم. ھەممە يۇقىرىدىكى كۆرسەتمە لايىھەدىكى ھەرقايسى نۇقتىلارنى مىسال قىلىپ تۇرۇپ، مەركەزنىڭ ھەقىقىي مەقسىتىنى چۈشەندۈردۈم.

ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەل تەسىرلەنگەندەك بولۇپ، پوزىتسىيىسى تېخىمۇ ياخشىلاندى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇن مەركەزنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى، مۇنداق سىياسەتنىڭ بارلىقىدىنمۇ خەۋىرى يوق ئىكەنلىكىنى، پەقەتلا ئۇزۇندىن بۇيان ئېغىر زۇلۇم ئاستىدا ئېزىلىشكە ئۇچراۋەرگەنلىكتىن تاقىتى - تاق بولۇپ، قوزغىلىپ قارشىلىق كۆرسىتىشتەك ئىنقىلابىي ھەرىكەت قوللىنىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى ۋە غۇلجىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن بۇ ھەقتە چوقۇم ئۆز ھۆكۈمىتىگە ۋە ئاممىغا تەپسىلىي چۈشەندۈرىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى.

شۇ كۈنى كەچتە مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى بىلەن كۆرۈشتۈم. بېرىش - كېلىشىمىزنىڭ كۆپىيىشى بىلەن بىز ئۆز - ئارا خېلى يېقىنلىشىپ قالغانىدۇق، پوزىتسىيىمىز سەممىي ۋە ئوچۇق كۆڭۈل بولۇپ، بارغانسېرى چىقىشىپ كەتتۇق. مەن كونسۇل يېۋسېيېۋدىن بۇ ئىشقا قارىتا پىكىر سورىغىنىمدا، ئۇ

ئىلى تەرەپنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىشىغا ئەلۋەتتە بولمايدىغان-
لىقىنى، بۇنىڭ ئاساسىي پرىنسىپ ئىكەنلىكىنى لېكىن، ئۆزىنىڭ
كۆز ئېتىشىچە، مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھەسى ئېھتىمال ئىلى تەرەپ
خەلقىنىڭ ئارزۇسىنى قانائەتلەندۈرەلمەسلىكى مۇمكىنلىكىنى، شۇڭا
ۋەكىللەرنىڭ ئاۋۋال غۇلجىغا بېرىپ 8 ـ 10 كۈندىن كېيىن قايـ-
تا كېلىپ سۆھبەتنى داۋاملاشتۇرسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.
ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىشتىن ئىلگىرى، يە-
نى شۇ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى مەن ئۇلارنى يەنە بىر قېتىم قوبۇل
قىلىپ، سۆز قىلدىم. بىر تەرەپتىن شىنجاڭ تارىخىنىڭ ئۆزگىرى-
شىنى تەھلىل قىلىپ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تارىختىكى ھۆ-
كۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قاراتقان سىياسىتى ئۈستىدە مۇھاكىمە
قىلدىم. تارىختىكى ئۆزگىرىشلەرنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق، ئۆت-
مۈشتىكى ئاچچىق ساۋاقلارنىڭ مەنبەيىنى كۆرسىتىپ، بۇندىن
كېيىن ئاشۇ تارىخنىڭ قايتا تەكرارلىنىپ شىنجاڭ خەلقىگە ئىنت-
تايىن زور ئازاب ـ ئوقۇبەت كەلتۈرۈشكە مۇتلەق يول قويۇل-
مايدىغانلىقىنى؛ شۇنداقلا ھەر خىل مۇۋاپىق تەدبىرلەرنى قوللى-
نىپ شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئەركىنلىك، تېنچلىق، بە-
خىتلىك تۇرمۇش ئاساسى سېلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەڭگۈ ئەر-
كىن، بەختىيار تۇرمۇشتىن بەھرىمان بولۇشىغا ئىمكانىيەت يارى-
تىش كېرەكلىكىنى كۆرسەتتىم. بۇ مەسئۇلىيەتنى كىم ئۈستىگە
ئېلىشى كېرەك؟ مەن ئۇلارغا: — بۇ ۋەزىپە سىلەرنىڭ يەلكەڭ-
لەردە، ھازىردىن باشلاپ بۇ يۈكنى ئۈستۈڭلارگە ئېلىشىڭلار كې-
رەك، دېدىم. تارىختىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قاراتقان خا-
تا سىياسىتىنى مۇھاكىمە قىلغاندا، مەركەزنىڭ بۇندىن كېيىن
شىنجاڭغا تۇتىدىغان پوزىتسىيەسىنى چۈشەندۈرۈپ، مەركەزنىڭ
بۇندىن كېيىن ئۆتمۈشتىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارغا ئوخشاش
خاتا سىياسەت يۈرگۈزمەيدىغانلىقى، ھەرگىزمۇ يەنە ئاللىقانداق
بوزيۇندۇرۇش، ئېغىر زۇلۇم قىلىش ۋە كەمسىتىشلەرنىڭ بولماي-

ندىغانلىقى، سەنمىنجۇيىغا چوقۇم ئەمەل قىلىپ، شىنجاڭ خەلقىگە بەخت - سائادەت يارىتىپ بېرىلىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردىم.

مەن بۇ سۆزلەرنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلاردىمۇ خېلى سەممىي ئىنكاسلار كۆرۈلدى. ئۇلار: بىز دېخۋاغا كېلىشتىن ئىلگىرى، ئۆتمۈشتىكى يەرلىك دائىرىلەر (شېڭ شىسەينى دېمەكچى) نىڭ ياۋۇز پوزىتسىيىسىنى كۆزدە تۇتۇپ خېلى دەككە - دۈككىدە بولغانىدۇق. ھازىر مەركەزنىڭ مەقسىدىنى ئېنىق چۈشەندۇق، مەركەزنىڭ سىياستى ئۆتمۈشتىكىگە ئوخشىمايلا قالماستىن، بەلكى شىنجاڭغا قارىتىلىدىغان سىياسەت خەلقنىڭ ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئۇلار ئۆز سۆزلىرىدە «جۇڭخۇا مىنگو» ۋە «مەركىزىي ھۆكۈمەت» دېگەن ئىبارىلەرنى تەكرار قوللاندى، ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى ئالدىنقى ئىككى قېتىمغا قارىغاندا روشەن ھالدا پەرقلىنەتتى. ئەڭ ئاخىرىدا، ئۇلارنىڭ چاپسانراق قايتىپ كېلىپ، مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسىنى قوبۇل قىلىپ، ۋەقەنى تولۇق ھەل قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. ئۇلارمۇ ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، غۇلجا ھۆكۈمىتىنى ۋە ئاممىنى قايىل قىلىپ، مەسىلىنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى، ھەمدە ئاز بولسا 10 كۈن، كۆپ بولسا، ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىمىز، - دېدى.

10 - ئاينىڭ 21 - كۈنى سەھەردە، مەن ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى ماناس ئالدىنقى سېپىدىن مۇھاپىزەت قىلىپ ئۆتكۈزۈپ قويدۇم.

ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى. مەن 14 - كۈنى ئۇلارنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار ئىلى تەرەپنىڭ يازما جاۋابىنى ئوتتۇرىغا قويدى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئىلى تەرەپىنىڭ مەركەز ئوتتۇرىغا قويغان كۆرسەتمە لايىھەسىگە قارىتا قويغان پىكىرلىرى ۋە تەلەپلىرى

— شىنجاڭ مۇسۇلمانلىرى بىلەن بولغان قوراللىق توقۇنۇش ۋەقەسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدا جۇڭگو ھۆكۈمىتى ۋەكىللىرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان لايىھەسىگە قارىتا شىنجاڭ مۇسۇلمان خەلق ۋەكىللىرىنىڭ پىكرى:

(1) مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھەسىنى مۇھاكىمە قىلىپ چىققاندىن كېيىن شۇنداق ھېسابلىدۇقكى، بۇنىڭدا مۇسۇلمان خەلقنىڭ ئارزۇسىغا قىلچىلىك ئېتىبار بېرىلمىگەن، ھەمدە بىزلەرنىڭ تەلەپلىرىمىزنىمۇ قانائەتلەندۈرەلمەيدۇ. كۆرسەتمە لايىھەسىدىكى ئاتالمىش: «جۇڭگودىكى مىللەتلەر پۈتۈنلەي باراۋەر، بۇ دۆلەت ئاتىمىز سەنمىنجۇيىدا ئوچۇق كۆرسىتىپ ئۆتكەن پىرىنسىپ، شۇنداقلا مەركەز دۆلەت ئاتىمىزنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتىكى تەرەققىياتىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن يار - يۆلەكتە بولۇش، مىللىي باراۋەرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىجرا قىلىپ كېلىۋاتقان ئىزچىل سىياسىتى»، — دېگەن سۆز ئىبارىلار شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان خەلققە ئۇزۇندىن بۇيان تونۇشلۇق. لېكىن ھازىرغىچە ئەمەلگە ئاشمىدى. بەلكى تېخىمۇ راۋاجلىنىپ بىر خىل تەشۋىقات شەكلىگە ئايلىنىپ قالدى. بۇ خىل كۆرسەتمە ۋە تەشۋىقاتلار خەنزۇلارنىڭ ئىسلام دىنى' مۇرتلىرىنىڭ دىنىي، ئۆرپ - ئادىتى ۋە مىللىي مەدەنىيىتى ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن زۇلمى، كەمسىتىشى ھەم ھاقارەتلىرىنى قىلچە

تۇساپ قالالىغىنى يوق.

بۇرۇن يۈرگۈزۈلگەن ۋەھشىيانە سىياسەتلەرنى ھەرگىزمۇ خەلقچىل سىياسەت دەپ ئېيتقىلى بولمايدۇ. مەسىلەن: جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرى (ساقچى باشقارمىسى ۋە ئۇنىڭ ئىلگىرىكى گەۋدىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ — تەرجىماننىڭ ئىزاھاتى) ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق ۋەزىپىسىنى قانۇن بويىچە يۈرگۈزمىگەن. ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا مۇسۇلمانلار ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلمىدى. مۇسۇلمانلار بىرەر ئىش ئۈستىدە مۇناسىۋەتلىشىش ئۈچۈن كەلسە، خەنزۇ ھۆكۈمەت خادىملىرى بوزەك قىلىدۇ. بارلىق ھۆكۈمەت ئالاقىلىرى خەلق تونۇمايدىغان خەنزۇچە يېزىق بىلەن بېجىرىلىدۇ. خەلق بىرەر ئىش ئۈستىدە ئۇچراشقىلى كەلسە، ھۆكۈمەت خادىملىرى ھاكاۋۇرلۇق قىلىپ، غوجىلارچە زوراۋانلىق قىلغانىدىن تاشقىرى، ئالدىغا كەلگەن ئىشلارنى كۆپىنچە ھەل قىلمايدۇ؛ بىگۇناھ خەلقنى بولۇپمۇ مۇسۇلمان خەلق ئارىسىدىكى يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرىنى قانۇنىي رەسمىيەت بېجىرمەيلا ئۆزلىرىنىڭ ۋەھشىيانە شەخسىي خاھىشىنى چىقىش قىلىپ ۋە جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرىنىڭ تەكشۈرۈشىگە ئاساسەن قولغا ئېلىپ تۈرمىگە تاشلايدۇ.

بىز مۇسۇلمان خەلق ۋەكىللىرى شۇنى قاتتىق تەكىتلەيمىزكى؛ بىز شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمان خەلقى، خەنزۇ ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئۆتكەندىن بۇيان، مۇشۇندا زوراۋان سىياسىي مۇئامىلىگە ئۇچراپ كەلمەكتىمىز.

بىز قوماندان جياڭ ۋېيوەنجاڭ 1945 - يىلى 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئالىي دۆلەت مۇداپىئە ھەيئىتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي دائىمىي ھەيئىتىنىڭ ۋاقىتلىق بىرلەشمە يىغىنىدا بەرگەن: «نۆۋەتتە خەلقارا بويىچە مىللىي مەسىلە ھەل قىلىنىپ بولدى. ئەمدى بىز مەملىكەت ئىچىدىكى

مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشىمىز لازىم. بىزنىڭ سىياسى-
تىمىز شۇنداق بولۇشى كېرەككى، مەملىكەت ئىچىدىكى ھەر
قايسى مىللەتلەردە ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە ئەمەسلەر-
گە ياردەملىشىپ، ئۇلارنى ئاپتونومىيە ئىقتىدارىغا ئىگە قى-
لىشىمىز؛ چېگرا رايونلاردا ياشايدىغان مىللەتلەر ئاپتونو-
مىيە ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان ھامان ئۇلارغا ئاپتونومىيە
بېرىشىمىز لازىم»، - دېگەن يولىيورۇقنى ئوقۇپ چىقتۇق.
بىز بۇ يولىيورۇقتىن چوڭقۇر مەمنۇنىيەت ھېس قىلدۇق.

(2) شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار يۇقىرىدىكى يولىيورۇققا ئا-
ساسەن ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ خېلى دەرىجىدە
ئاپتونومىيە تەجرىبىسىگە ئىگە ئىكەنلىكىمىزگە ئىش-
نىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار
زور كۆپچىلىكنى ئىگىلىگەن بارلىق رايونلاردا، ھەقىقىي
يۈكسەك دەرىجىدىكى ئاپتونومىيە ھوقۇقى تەلەپ قىلىشنى
قانۇنىي ھەرىكەت دەپ قارايمىز.

يۇقىرىدىكى پىرىنسىپقا ئاساسەن، بىز تۆۋەندىكى بىرقان-
چە تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىمىز:

(1) يۇقىرىدا بايان قىلىنغان يۈكسەك ئاپتونومىيە (بى-
ۋاستە تەرجىمە قىلغاندا تولۇق ئاپتونومىيە بولىدۇ) دائىرى-
سى ئىچىدە، مۇسۇلمانلارغا ھەر ئىككى تەرەپ ئىشىنىدىغان
يەرلىك زاتلارنى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىقىغا سايلاشقا سايلام
ھوقۇقى بېرىلسۇن؛

قوراللىق توقۇنۇش ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئىككى
ئاي ۋاقىت ئىچىدە مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى سايلاپ بولۇش
كېرەك

(2) دىنغا قىلىنغان كەمسىتىشلەر بىكار قىلىنسۇن ھەمدە
تولۇق دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بېرىلسۇن؛

(3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى بىلەن ئەدلىيە ئورگانلىر-

نىڭ ھۆججەت - ماتېرىياللىرى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەزەل-
دىن بار بولغان يېزىقى بىلەن يېزىلسۇن؛

(4) باشلانغۇچ مەكتەپ، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالىي مەك-
تەپلەرنىڭ ھەممىسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان
يېزىقى بويىچە دەرس ئۆتۈلسۇن، خەلق مائارىپى كەڭ كۆ-
لەمدە راۋاجلاندۇرۇلسۇن؛

(5) مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنىڭ ئەركىن
راۋاج تېپىشى كاپالەتلەندۈرۈلسۇن؛

(6) مەتبۇئات، يىغىلىش، ئۆتكۈزۈش، سۆز ئەركىنلىكى
بېرىلسۇن؛

(7) ھەربىر كىشىنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدا-
رى بويىچە ھەم ئۆزىنىڭ كۈچىگە قاراپ باج نىسبىتى بەل-
گىلەنسۇن، بىز خەلقىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ھۆكۈمەتكە
ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى بار، ھەركىم ئۆزىنىڭ ما-
دارىغا يارىشا، مەجبۇرىيەت ئۆتىسە بولىدۇ، دەپ ئۇچۇق
كۆرسەتكەنىدۇق. لېكىن بۇ خىل يۈكنىڭ سالمىقى شىن-
جاڭدىكى مۇسۇلمان خەلقىنىڭ ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ
تۇرمۇش ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئۆلچەم قىلىشى
كېرەك؛

(8) سودىگەرلەرگە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا سودا
قىلىش ئەركىنلىكى بېرىلسۇن؛

(9) ھەرقايسى رايونلاردا مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىش-
قا رۇخسەت قىلىنسۇن؛

بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭغا قاتناشقان ئارمىيە گومىنداڭ ئار-
مىيىسىنىڭ شتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدۇ،
لېكىن ئۇنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش شەرت،
ئارمىيىدىكى كەم سان مۇسۇلمان خەلق ئارىسىدىن تولۇق-
لىنىشى، ئارمىيىدىكى تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە بۇيرۇق

ئۇيغۇرچە، قازاقچە ئىككى خىل تىل-يېزىقتا ئېلىپ بېرىلىشى شەرت؛

(10) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىللىگەندە مۇسۇلمانلارنىڭ نوپۇس سانىغا ئاساسەن، مۇسۇلمان ۋەكىللىرىنىڭ قاتنىشىشى رۇخسەت قىلىنسۇن؛

(11) ئەركىنلىك ئىزدەپ قوزغىلاڭغا قاتناشقان مۇسۇلمان زاتلار، بىردەك سۈرۈشتە قىلىنمىسۇن ھەمدە مۇندىن كېيىن ئۇلارغا ھەرقانداق بانا-سەۋەبلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلماسلىققا ھەققىي كاپالەت بېرىلسۇن؛

قورالىق توقۇنۇش ۋەقەسى ھەل قىلىنغاندىن كېيىن ئۈچ كۈن ئىچىدە، ئەركىنلىك ئىزدەپ قوزغىلاڭغا قاتناشقان سەۋەبلىك قولغا ئېلىنغان كىشىلەر تامامەن قويۇپ بېرىلسۇن؛

بۇنىڭ تولۇق تېكستى جەمئىي 11 ماددىلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ② ⑤ ⑥ ⑦ ⑪ ماددىلاردىكى دىنىي ئېتىقاد، مەدەنىيەت، سۆز ئەركىنلىكىگە ھۆرمەت قىلىش، باج نىسبىتىنى يېنىكلىتىش، قوزغىلاڭغا قاتناشقان زاتلارنى سۈرۈشتە قىلماسلىق قاتارلىقلار مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھەسىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدۇ. ئوخشىمايدىغان نۇقتىلىرى: (A) ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئىككى ئاي ئىچىدە مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى سايلاپ چىقىش، خەلققە دېموكراتىيە سىياسىي ھوقۇقى بېرىش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (B) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىدا ئالاقە يۈرگۈزۈشتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان يېزىقىنى قوللىنىش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (C) باشلانغۇچ، ئوتتۇرا، ئالىي مەكتەپلەردە، ئەزەلدىن بار بولغان تىل-يېزىقتا دەرس ئۆتۈش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (E) سودىگەرلەرگە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا سودا قىلىش ئەركىنلىكى بېرىش توغرىسىدىكى تەلەپ؛ (F) ھەر قايسى رايونلاردا «مىللىي

ئارمىيە» تەشكىل قىلىش، قوزغىلاڭغا قاتناشقان قىسىملارنى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ شتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىپ، پەقەتلا ئۇلارنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش، كېيىنكى كەم قالغان سانىنى مۇسۇلمانلار ئىچىدىن تولۇقلاش، ھەربىي تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە بۇيرۇقلاردا ئۇيغۇر - قازاق تىللىرىنى ئۆلچەم قىلىش توغرىسىدىكى تەلەپ. (G) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىلىگە ھەربىر مىللەتنىڭ سان نىسبىتى بويىچە مۇسۇلمانلارنى قاتناشتۇرۇش توغرىسىدىكى تەلەپلەردىن ئىبارەتتۇر.

بىز مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ 2 - كۈنى تۆۋەندىكى جاۋابنى ئوتتۇرىغا قويدۇق، ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

(I) ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىغە ھەر ئىككىلا تەرەپ ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرىي ئەمەلدارلىققا سايلاپ چىقىش ئۈچۈن سايلام ھوقۇقى بېرىدۇ. بۇنى يۈرگۈزۈشنىڭ تەرتىپى مۇنداق: ۋەقە ھەل قىلىنىپ ئۈچ ئاي ئىچىدە، ھەر قايسى ناھىيە خەلق كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك كېڭەشنى قۇرۇپ چىقىدۇ. ئاندىن ناھىيىلىك كېڭەش، ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى سايلاپ چىقىدۇ. ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك خادىملىرىنى، مۇئاۋىن ھاكىمنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەيىنلىگەندىن باشقا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھاكىم ئۆزى كۆرسىتىپ ئىشقا قويىدۇ. ھاكىم خەلق سايلىمى يۈرگۈزۈشتىن بۇرۇن، ھازىرقى ۋەقە يۈز بەرگەن جايلاردا خەلق ۋەكىللىرى شۇ جايدا ئىناۋىتى يۇقىرى سالاھىيەتلىك ۋە بىلىم - قابىلىيىتى بار زاتلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە كۆرسىتىدۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ چىقىپ خىزمەتكە تەيىنلەيدۇ.

ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەمۇرىي تەپتىش ۋالىلىرى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالدىدا جاۋابكار بولىدۇ. بۇلارنى ئۆل-

كىلىك ھۆكۈمەت مەركەزگە كېپىل بولۇپ ئىشلىتىدۇ.

ھەر قايسى ناھىيىلەردە كېڭەش تەشكىللەنگەندىن كېيىن قانۇن بويىچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىپ، ئۆلكىلىك سەنىيگۇيىغا قاتناشتۇرىدۇ. ئۇلار خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزۇسىغا ۋاكالىتەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسەت - پەرمانلىرىنى يۈرگۈزۈشىگە نازارەت قىلىدۇ ۋە ھەمكارلىشىدۇ.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنى خەلق سايلاپ چىقىش - چىقماسلىق مەسىلىسى، مەركەز گومىنداڭ قۇرۇلتىيى چاقىرىپ، ئاساسىي قانۇن تۈزۈپ چىققاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىلەرگە بىنائەن بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

(2) ھۆكۈمەت دىنىي كەمسىتىشلەرنى بىكار قىلىدۇ ھەمدە تولۇق دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بېرىدۇ.

(3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى بىلەن ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ ئالاقە - ھۆججەتلىرىدە دۆلەت يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان يېزىقى ئوخشاش ئىشلىتىلىدۇ. شۇنداقلا پۇقرالارنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا يوللايدىغان ئەرز - خەتلىرىنى شۇ مىللەتنىڭ تىل - يېزىقىدا ئايرىم يېزىشقا يول قويۇلىدۇ.

(4) باشلانغۇچ مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ تىل - يېزىقىدا دەرس ئۆتۈلىدۇ؛ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى چوقۇم ئۆگىنىشكە تېگىشلىك دەرس قىلىنىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا، ئوقۇ - ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا قاراپ، دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى بىردەك قوللىنىلىدۇ.

(5) ھۆكۈمەت مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنى ئەركىن راۋاجلاندۇرۇشنى ئېنىق بەلگىلىدى.

(6) ھۆكۈمەت مەتبۇئات، يىغىلىش ئۆتكۈزۈش ئەركىنلىكىنى ئېنىق بەلگىلىدى.

(7) ھۆكۈمەت خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتى-
دارى ۋە ئۇلارنىڭ كۆچىگە قاراپ باج نىسبىتىنى بەلگى-
لەيدۇ. خەلقنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆتەشكە تېگىشلىك
مەجبۇرىيىتىنى ئېنىق ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئۆز
كۈچىگە قاراپ ئۆتىسە بولىدۇ. لېكىن بۇنداق نىسبەتنىڭ
سانى، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇش ۋە ئىقتىسادىي تەرەققى-
ياتىغا دەخلى يەتكۈزمەسلىكنى ئۆلچەم قىلىشى كېرەك.

(8) ھۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىچكى سودا ئەركىنلىكى
بېرىدۇ، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ چەت بىلەن ئەركىن سودا
قىلىشىغا يول قويىدۇ، دۆلەتنىڭ چەت بىلەن تۈزۈشكەن
سودا كېلىشىمىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىنىشى شەرت.

(9) ھۆكۈمەت بۇ قېتىمقى ۋەقەگە قاتناشقان قىسىملاردى-
كى يېشى، سالامەتلىكى ئۆلچەمگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان
ھەمدە داۋاملىق ھەربىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشنى
خالىمايدىغانلارنى قايتۇرۇۋەتكەندىن باشقا، قالغانلىرىنى
ھازىر بار بولغان ئادەم، قورال - جابدۇقلارنىڭ ئەمەلىي
سانى بويىچە ھەر قايسى ناھىيىلەرگە بېرىدىغان سان مىق-
دارىغا قاراپ، ئالدى بىلەن ئومۇميۈزلۈك ئامانلىقنى
ساقلاش پولكىغا ئۆزگەرتىدۇ، ئەگەر بۇنىڭدىمۇ ئېشىپ قال-
سا، گومىنداڭ ئارمىيىسى شتاتىغا كىرگۈزۈپ، دۆلەت ئار-
مىيىسى قىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى قۇرۇلما بىرلىكى
پولك بولىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مىللىي خۇسۇسىيىتى ساق-
لاپ قېلىنىدۇ. كېيىنچە سان كېمىيىپ قالسا، يەنە شۇ مىل-
لەتتىن تولۇقلىنىدۇ. ئۇلارغا بېرىلىدىغان تەلىم - تەربىيە
مەشىقى ۋە بۇيرۇقلار، شۇ مىللەتنىڭ تىلى بويىچە بولۇشى
پرىنسىپ قىلىنىدۇ.

ئۇلارنىڭ ھەر دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرى، يەنىلا ئۆز-
لىرىنىڭ بۇرۇنقى ئوفىتسېرلىرىدىن بولىدۇ. لېكىن ئۇلارنى

ۋەزىيىتى بىلەن قارارغا بۆلۈپ، ئوفىتسېرلار مەكتەپىگە ئەۋەتىپ، تېگىشلىك تەلىم - تەربىيە بېرىلىدۇ. ئوقۇش مۇددىتى توشقاندىن كېيىن، ئاۋۋالقى ۋەزىپىسىگە قايتىدۇ. مەزكۇر قىسىمغا ھۆكۈمەت تەربىيىچى خادىملارنى ئەۋەتىپ تەلىم - تەربىيە، مەشق ئىشلىرىغا ياردەملىشىدۇ.

گومىنداڭ ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، ھەر قاچان يۆتكەشكە بوي سۇنۇشى كېرەك.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان قىسىملارنىڭ يىغىلىش ئورنى، سىناق نوقتىسى، ئۆزگەرتىپ قۇرۇشنىڭ ئەمىلىي چارىسى ئايرىم بەلگىلىنىدۇ.

(10) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىگە مۇسۇلمان ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلىدۇ.

ھۆكۈمەت ئۆزگىرىش ۋەقەسىگە قاتناشقان زاتلارنى بىردەك سۈرۈشتە قىلمايدۇ. ئۇمۇمەن مۇشۇ ۋەقە تۈپەيلىدىن ھەر ئىككىلا تەرەپتە تۇتۇپ قېلىنغان، قولغا ئېلىنغانلارنى ئۆز - ئارا تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ قويۇپ بېرىش، مۇسادىرە قىلىنغان مال - مۈلكىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىش، بۇندىن كېيىن ئۇلارغا ھەر قانداق بانا - سەۋەبلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلماسلىققا ھەقىقىي تۈردە كاپالەتلىك قىلىش لازىم.

جاۋابىنىڭ مۇھىم نوقتىلىرى: A. ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى خەلق سايلاپ چىقىشقا بولىدۇ، لېكىن مۇئاۋىن ھاكىملارنى مەركەز تەيىنلەپ ئەۋەتىدۇ؛ B. ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ئالاقە - ھۆججەتلىرىدە خەنزۇچە، مۇسۇلمانچە يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا سۇنغان ئەرز ئىلتىماسلىرىنى ئۆز يېزىقىدا يازسا بولىدۇ. C. باشلانغۇچ مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ ئەسلىدىكى يېزىقى قوللىنىلىدۇ؛ ئوتتۇرا مەكتەپلەردە

خەنزۇ تىلى چوقۇم ئوقۇتۇشقا تېگىشلىك دەرس سۈپىتىدە كىرگۈزۈلىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا خەنزۇچە، مۇسۇلمانچە تىل - يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. D. مەملىكەت ئىچىدە ئەركىن سودا ئېلىپ بېرىشقا يول قويۇلىدۇ. تاشقى سودىغا كەلسەك، چەت ئەللەر بىلەن بولىدىغان سودا توختامىنامىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق چارىلىرى بېكىتىلگەندىن كېيىن ئاندىن بېكىتىلىدۇ. E. ئارمىيىنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈشتە، ئالدى بىلەن ھازىر بار بولغان ئادەم، قورال - ياراقلارنى ئەمەلىي سانى بويىچە ئېنىق مەلۇم قىلىپ، زەئىپلەرنى بوشىتىپ، قابىللىرىنى قالدۇ-رۇش ۋە ھەربىيدىن چېكىنىشنى خالىغۇچىلارنى قايتۇرۇش پى-رىنسىپى ئاستىدا، مەركەز مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ، كۆزدىن كۆچۈرۈپ، ئەمەلىي ئادەم، قورال ياراقلار بويىچە، يەرلىك پولكلارغا ئۆزگەرتىلىدۇ، ئۇنىڭدىن قالغانلىرى گومىنداڭ ئار-مىيىسىگە كىرگۈزۈلىدۇ. پولك ئەڭ چوڭ بىرلىك قىلىنىدۇ.

17 -، 18 - كۈنلىرى داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى، ھەر قېتىمقى سۆھبەت تۆت سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت داۋام قىلدى، 17 - چېسلا مەن ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان جاۋابى-نىڭ 1 - نوقتىسى ئۈستىدە تەكىتلىگەن، مەركەز تەشەببۇس قىلغان جۇڭگودىكى ھەممە مىللەتلەر پۈتۈنلەي باراۋەر دېگەن ئوچۇق يولىيورۇق خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قىلىۋاتقان دىنىي، ئۆرپ - ئادەت، مىللىي مەدەنىيەت جەھەتتىكى زۇلۇم، كەمسى-تىش ۋە ھاقارەتلىرىنى قىلچىمۇ توسيالمىدى، بۇ خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمانلارنى ئەزگەنلىكىنىڭ بىر تەرىپى دېگەنلىرى ئۈستىدە ئۇزۇن توختىلىپ چۈشەندۈرۈش قىلدىم.

بۇ ئىككى كۈنلۈك سۆھبەت داۋامىدا، كۆپىنچە ماددىلار ئۈستىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىندى. بىراق ئىلى تەرەپ ۋەكىللى-

رى تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىلاردا چىڭ تۇرىۋالدى: (1) تو-
لۇق ئاپتونومىيە ھوقۇقى بېرىش، ئۆلكە رەئىسىدىن تارتىپ،
ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىغىچە بولغان ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئە-
مەلدارلارنىڭ ھەممىسىنى خەلق ئۆزى سايلاپ چىقىش؛ (2) ھۆ-
كۈمەت ئىدارىلىرىنىڭ ھۆججەت - ئالاقىلىرىدا مۇسۇلمان يېزى-
قى قوللىنىش، ئالىي، تولۇقسىز، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە بىردەك
مۇسۇلمانچە تىل - يېزىقتا دەرس ئۆتۈش؛ (3) سودىگەرلەرنى
سىرتقا قارىتا ئەركىن سودا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش؛
(4) مىللىي ئارمىيە تەشكىللەش ھەم ئۇنىڭ مىللىي خۇسۇسىيە-
تىنى ساقلاپ قېلىش. ئۇلار يەنە ئىلگىرىكى ئەمەلدارلارنىڭ مۇ-
سۇلمان خەلقىغە قىلغان خىلمۇ خىل زۇلمىنى بانا قىلىپ
كۆرسىتىپ تۇرۇپ، بىزگە يول قويغىلى ئۇنىمىدى ھەمدە بىز-
نىڭ بۇ قېتىمقى پوزىتسىيىمىز ئالدىنقى نۆۋەتتىكى پوزىتسىيىمىز
بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئاسمان - زېمىن پەرق قىلىدۇ، دېدى.
بۇنىڭ مەنىسى بىز ھازىر مۇستەقىللىق تەلىپىدىن ۋاز كەچتۇق،
«شەرقى تۈركىستان» جۇمھۇرىيىتى دېگەننى تىلغا ئالمايمىز،
پەقەت يۇكسەك دەرىجىدىكى ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا ئېرىشسەكلا
بولىدۇ، دېگەنلىكتىن ئىبارەت ئىدى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، بۇ
ئەڭ زور دەرىجىدىكى يول قويۇش ئىدى. بىراق، ئۇلارنىڭ قارىشى
بىلەن مەركەزنىڭ ئەسلەتمە لايىھەسى ئوتتۇرىسىدا خېلىلا ئارىلىق
مەۋجۇت ئىدى. شۇ چاغدا بىز بىر تەرەپتىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى
كونسۇلى بىلەن داۋاملىق ئۇچرىشىپ، ياندىن قايىل قىلىش
شەكلى ئارقىلىق ئۇلارغا بىر ئويلىنىش پۇرسىتى بېرىشنى ئۈ-
مىد قىلساق، يەنە بىر تەرەپتىن ھەر كۈنى سەمىمىي سۆھبەت
ئۆتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىنى يۇمشىتىپ، قانۇنىي مىزاننى
چۈشەندۈردۇق. پايدا - زىياننى ئوچۇق كۆرسەتتۇق، مانا مۇشۇن-
داق ئۇستىگە سۆزلەپ، ئاغزىمىز قۇرۇپ كېتەي دېدى.
لېكىن ئۇلاردا تېخىچىلا يول قويۇش ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى.

بىز تەپسىلى ئويلانغاندىن كېيىن، يەنە بىر نۆۋەت يول قويۇپ، ئۇلارغا ماددىمۇ — ماددا جاۋاب بەردۇق:

(1) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا: A ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسىنى خەلقنىڭ سايلاشقا بولۇش - بولماسلىقى ھەققىدە، دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ئاساسىي قانۇن تۈزۈپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىگە بىنائەن ھەل قىلىنىدۇ. B ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە داۋاملىق مەركەز تەيىنلىگەن رەئىس بۇيرۇق يۈرگۈزىدۇ. C مەركەز تەيىنلىگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى، ھەرقايسى مىللەتلەردىكى مۆتىۋەرلەرگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا تولۇق ئارىلىشىش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان پىرىنسىپقا ئاساسەن تۆۋەندىكى كونكرېت چارىلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى: A ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ سانى، ھازىرقى ئون ئۈچ كىشىدىن يىگىرمە بەش كىشىگە كۆپەيتىلىدۇ. B يىگىرمە بەش كىشى ئىچىدىن ئون كىشىنى مەركەز بىۋاستە تەيىنلەيدۇ، ھەرقايسى رايونلارنىڭ كۆرسىتىپ تەۋسىيە قىلىشى ئارقىلىق، مەركەز قالغان ئون بەش كىشىنى تەيىنلەيدۇ؛ C مەركەز بىۋاستە ۋەزىپىگە تەيىنلەيدىغانلار رەئىس، باش كاتىپ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، جەمئىيەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مائارىپ، تەمىرات نازارەتلىرىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلىنىدىغان ئىككى ھەيئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ (D) ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىن مەركەزنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەشكە كۆرسىتىلگەن 15 نەپەر ئادەم — مۇئاۋىن رەئىس، مائارىپ نازارىتى ۋە تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرلىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن باش كاتىپ، خەلق ئىشلىرى نازارىتى ۋە مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرى، جەمئىيەت ئىشى

لىرى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلەنگەن يەتتە نەپەر ھەيئەتنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؛ (E) قوزغىلاڭ يۈز بەرگەن ئۈچ ۋىلايەتتىن ئالتە كىشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىكىگە كورسىتىلىدۇ. جۈملىدىن نازىر، مۇئاۋىن نازىرلارنىڭ ھەر قايسىسىدىن بىركىشى، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىدىن بىركىشى؛ باشقا 7 ۋىلايەتتىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىكىگە 9 ئادەم كورسىتىلىدۇ، بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن رەئىس، مۇئاۋىن باش كاتىپ، نازىر، مۇئاۋىن نازىر، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقلىرىدىن بىرەيلەن. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەركەز بىردەك تەيىنلەيدۇ.

(2) ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ھۆججەت ئالاقە مەسىلىسى توغرىسىدا، دۆلەتكە تەۋە ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ ھەممىسى ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىنى يۈرگۈزۈشتە دولەت يېزىقىنى قوللانمىسا بولمايدۇ. شۇڭا ئىككى خىل تىل يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ. ئەمما خەلق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا خەت - ئالاقە يوللىغاندا مەخسۇس ئۆز مىللىتىنىڭ يېزىقىنى ئىشلەتسە بولىۋېرىدۇ، ئالىي مەكتەپلەردە بولسا ئېھتىياجىغا قاراپ ھەر خىل يېزىقلارنى قوللانسا بولىدۇ.

(3) ئەركىن سودا مەسىلىسى توغرىسىدا: ھۆكۈمەت سودىگەرلەرنىڭ چەت بىلەن سودا قىلىشىغا يول قويىدۇ. بىراق چوقۇم جۇڭگو بىلەت چەت ئەللەر ئوتتۇرىسىدىكى سودا يۈرگۈزۈش چارىسى بويىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك،

(4) قىسىملارنى تەشكىللەش مەسىلىسى توغرىسىدا: ئۆزگىرىشكە قاتناشقان قىسىملارنى ئامانلىق ساقلاش تۈەن دۈيى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشكە بولىدۇ. دۆلەت ئارمىيىسى تەركىبىگە ئۆتۈشنى خالىسا، ئۇنىڭغىمۇ بولىدۇ. بىراق يۆتكەشكە بويسۇنۇشى لازىم. شۇنداقلا كەم سانىنى شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىدىن تولۇقلاشقا بولىدۇ. تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە ھەربىي بۇيرۇق بېرىشلەردە

بۇرۇنقى تىل - يېزىقى قوللىنىلىدۇ.

بۇ جاۋابقا تەپسىلىي ئىزاھاتلار بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قارار قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ، غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يولىيورۇق سوراپ مۇھاكىمە قىلىپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى. تەخمىنەن بىرەر ھەپتە ئىچىدە قايتىپ كەلمەكچى بولدى. ئۇلار يەنە ئۆزلىرىنىڭ بۇنىڭغا نىسبەتەن چوڭقۇر چۈشەنچە ھاسىل قىلغانلىقى ۋە ناھايىتى ئوبدان تەسىراتلارغا ئېرىشكەنلىكىنى ئىزھار قىلىشتى.

سۆھبەتتىن كېيىن مەن بۇ جاۋابقا نىسبەتەن سوۋېت كونسۇلىنىڭ پىكرىنى ئالدىم. ئۇ: — بۇ جاۋابتا ناھايىتى زور ئىلگىرىلەشلەر كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، تولۇق رازى قىلالمىغان تەقدىردىمۇ ھەل قىلىش ئاساسىغا ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەش مۇمكىن، - دەپ ھېسابلىدى.

ئۇلار مېڭىشتىن ئىلگىرى، مەن قىلىدىغان گەپلىرىمنىڭ تېخى تۈگىمىگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۇلارنى قايتا تەكلىپ قىلىپ ئۇزۇن سۆز قىلدىم.

مەن ئۇلار بىلەن ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 5 نۆۋەت سۆھبەتلەشتىم. بىرىنچى قېتىملىق سۆزۈمنىڭ ئاساسىي مۇددىئاسى، مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى پوزىتسىيىنى ئېنىق كۆرسىتىش بىلەن، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئائىلە ۋە ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشنى ئۈمىد قىلىشتىن ئىبارەت بولدى. ئىككىنچى قېتىملىق قىلغان سۆزۈمدە، ئىچكى - تاشقى چوڭ ۋەزىيەتنى چۈشەندۈرۈپ. شىنجاڭدىكى قېرىنداشلارنىڭ مېڭىشقا تېگىشلىك يولى ۋە مەركەزنىڭ شىنجاڭغا قارىتا تۇتقان پوزىتسىيىسى بىلەن ئۈمىدىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئۈچىنچى قېتىملىق قىلغان سۆزۈمدە، شىنجاڭ تارىخىنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى ۋە تارىختىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭغا قارىتا تۇتقان سىياسىتى ئۈس-

تىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردىم. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە، تارى-
خىي ئۆزگىرىشنىڭ ئۆزى بىر ئېچىنىشلىق ساۋاق، بۇندىن كېيىن
تارىختىكى كونا سەنەمگە قايتا دەسسەشكە بولمايدۇ دېگەن تونۇشقا
كەلدىم. مەن تارىختىن بۇيان كېلىۋاتقان ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭ-
غا قاراتقان سىياسىتىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى، بۇندىن كېيىن بۇنداق
خاتا سىياسەتلەرنىڭ قايتا يۈز بەرمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىدى-
غانلىقىنى ئېيتتىم. تۆرتىنچى قېتىملىق سۆزۈمدە بولسا، يەنىمۇ
ئىلگىرىلىگەن ھالدا شىنجاڭ مەسىلىسىدىكى تۈگۈن ئۈستىدە مۇھا-
كىمە يۈرگۈزۈپ شىنجاڭدا ھەقىقەتەن مىللىي مەسىلىنىڭ بارلىقى-
نى، لېكىن ئاساسەن يەنىلا سىياسىي مەسىلە ئىكەنلىكىنى تارىخىي
نۇقتىسىدىن كۆزىتىپ چۈشەندۈردۈم. يۇقىرىدىكى تۆت قېتىملىق
سۆزۈمنىڭ ھەممىسى ھېسسىيات مەسىلىسى، ئەقىل - ئىدراك مەسىلە-
سى. تارىخ مەسىلىسى، رېئاللىق ۋە ھەق - ناھەقلىق مەسىلىسى دا-
ئىرىسىگە ياتىدىغان مەسىلىلەردىن ئىبارەت ئىدى. جۈملىدىن پاي-
دا - زىيان مەسىلىسى ئۈستىدە تېخى توختالمىغان ئىدىم، شۇڭا مەن
بۇ قېتىم «نۆۋەتتە شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ئۆزگىرىشنىڭ
پايدا - زىيىنى ئۈستىدە تەھلىل» دېگەن تېمىدا ئالاھىدە توخ-
تىلىپ تەپسىلىي ئانالىز يۈرگۈزدۈم. بىز تارىخىي جەھەتتىن ۋە مىل-
لىي جەھەتتىن، شۇنداقلا سالاھىيەت جەھەتتىن بىر - بىرلەپ
تەھلىل قىلىدىغان بولساق مەيلى يۇقىرىدىكى ئۈچ جەھەتنىڭ قاي-
سى، بىرىدىن قارايلى، تېنچ يول بىلەن مەسىلىنى ھەل قىلىش
شىنجاڭ خەلقىنىڭ مېڭىشقا تېگىشلىك بىردىن - بىر بەختىيار داغ-
دام يولى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالايمىز.

ئېلى تەرەپ ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىپ كېتىپ 12 - ئاي-
نىڭ 25 - كۈنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى، 26 - كۈنى ئۇلار-
مېنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ جاۋابىنى بەردى. ئۇلار مېنىڭ تۈزىتىش
كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن بەرگەن ھۆججىتىمنى پىرىنسىپ جەھەت-
تىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بىراق ئۇلار ئەسلىدە

ئوتتۇرىغا قويغان 11 ماددىدىن باشقا، يەنە يېڭىدىن ئۈچ ماددىنى
كۆپەيتكەن ئىدى، ئۇنىڭدا: (1) سىياسىي ساقچىلارنى بىكار قىلىش، (2)
1945 - يىلى يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشكە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن شىنجاڭغا
يۆتكەپ كېلىنگەن ھەربىي قىسىملارنى كېلىشىم ھاسىل قىلىنىپ بىر ئايدىن
كېيىن پۈتۈنلەي چېكىندۈرۈپ كېتىش. (3) يەرلىك ساقچىلارنى مۇسۇلمان-
لاردىن تەيىنلەش. ئەينى ۋاقىتتا مەن بۇ تەلەپنى يوق يەردىن
پۇتاق چىقىرىش دەپ قاراپ بۇ ھەقتە مۇزاكىرىلىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ
ھاجىتى يوق ئىكەنلىكىنى بىلدۈردۈم، ھەمدە شۇ جايدىلا قەتئىي رەت
قىلىپ، ئۇلاردىن بۇنى پۈتۈنلەي قايتۇرۇۋېلىشنى تەلەپ قىلدىم.

مەن دەرھاللا سوۋېت كونسۇلى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭ-
دىن ياراشتۇرۇشنى ئۆتۈندۈم. سوۋېت كونسۇلمۇ بۇنىڭغا ماقۇل
بولدى. ئىككى كۈنگىچە كۆپ تەرەپلىمە قايىل قىلىش ئارقىلىق،
ئاخىرى تەرەپ ۋەكىللىرى ئۆزلىرىنىڭ بۇ تەلەپلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش
ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس ئىكەنلىكىنى، غۇلجىدىن يوليورۇق سوراي-
دىغانلىقىنى ھەمدە بۇ ئۈچ ماددىنى ۋاختىنچە قويۇپ تۇرۇپ، ئال-
دى بىلەن تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەن 11 ماددا ئۈستىدە كونك-
كرېت مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

29 - كۈنى سۆھبەتنىڭ مەركىزىي نۇقتىسى ئۆلكىلىك ھۆ-
كۈمەت تەركىبى بىلەن قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتىن ئى-
بارەت ئىككى ماددىغا يىغىنچاقلاندى. كۆپ قېتىم تەكرار كېڭىشىش،
مۇھاكىمە قىلىش، مۇرەسسە - مادارا قىلىش ئارقىلىق بۇ 11
ماددىلىق رەسمىي ھۆججەت دەسلەپكى قەدەمدە مۇئەييەنلەشتى.
ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبى بىلەن قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەش-
كىل قىلىش ئۈستىدە يەنە قوشۇمچە ئىككى ھۆججەت كىرگۈزۈل-
دى. شۇنداق قىلىپ 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى رەس-
مىي ھۆججەت بىلەن (1) قوشۇمچە ھۆججەت رەسمىي
ئىمزا قويۇلدى. (2) قوشۇمچە ھۆججەتتىكى قىسىملارنى ئۆز-
گەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى يەنە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئو-

چۈن قالدۇرۇلدى.

رەسمىي ھۆججەت

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونلىرىنىڭ خەلق ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم.

1. ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىغە ئۆزلىرى ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرىي ئەمەلدارلىققا سايلايدىغان سايلاش ھوقۇقى بېرىدۇ. بۇ ھوقۇقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى تەرتىپلەر بەلگىلەندى: ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئىچىدە، ھەر قايسى ناھىيەلەردىكى خەلق ناھىيەلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيەلىك كېڭەشنى قۇرىدۇ؛ ناھىيەلىك كېڭەش ھاكىمنى سايلايدۇ. مۇئاۋىن ھاكىم، ناھىيەلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۆلۈم باشلىقى ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى مەنسەپتىكىلەرنى ھاكىم تەيىنلەيدۇ. بۇ سايلام يولغا قويۇلغىچە، ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلاردا، ۋىلايەت ۋە ناھىيەلەردىكى ھازىرقى مەمۇرىي ئەمەلدارلار ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ تۇرىدۇ. ۋىلايەتلىك مەمۇرىي تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ۋالىيسى بىلەن مۇئاۋىن ۋالىيسىنى شۇ يەردىكى خەلق كۆرسىتىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ. ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرىنى ۋالىي تەيىنلەيدۇ. ناھىيەلەردە ناھىيەلىك كېڭەش قۇرۇلغاندىن كېيىن، قانۇن بويىچە ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ ئەزالىرى سايلىنىپ، ئۆلكىلىك كېڭەش قۇرۇلىدۇ. ئۇ خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۈستىدىن نازارەت قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭ-

غا ھەمكارلىشىدۇ. ئاساسىي قانۇن ئېلان قىلىنغىچە ۋە ئومۇمىي سايلام بېكىتىلگىچە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش چارىسى 9 - ماددىسىدىكىدەك بولىدۇ.

2. ھۆكۈمەت دىنىي كەمسىتىشنى بىكار قىلىدۇ. ھەمدە خەلققە تولۇق دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى بېرىدۇ.

3. دۆلەتنىڭ مەمۇردىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ خەت - ئالاقىلىرىدا دۆلەت تىلى ۋە مۇسۇلمان تىللىرى تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە سۇنغان ئەرز - ئىلتىماسلىرىنى ئۆز مىللىتىنىڭ يېزىقىدا يېزىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

4. باشلانغۇچ مەكتەپلەر بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇش ھەر مىللەتنىڭ ئۆز تىلىدا بولىدۇ. لېكىن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى مەجبۇرى دەرس بولۇپ كىرىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش زۆرۈرىيىتىگە قاراپ، دەرس ئۆتۈشتە دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى تەڭ قوللىنىلىدۇ.

5. ھۆكۈمەت مىللىي مەدەنىيەت بىلەن سەنئەتنىڭ ئەركىن راۋاجلىنىشىنى تەمىن قىلىدۇ.

6. ھۆكۈمەت مەتبۇئاتتا، مەجلىسلەردە، نۇتۇق سۆزلەردە ھۆرلۈكنى تەمىن قىلىدۇ.

7. ھۆكۈمەت خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچىگە ھەمدە ئۇلارنىڭ قۇدرىتىگە قاراپ باج نىسبىتىنى بەلگىلەيدۇ. خەلق ھۆكۈمەت ئالدىدا ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، سېلىقنى ئۆزى كۆتۈرىدۇ. ئەمما بۇ خىل مەجبۇرىيەتنىڭ مىقدارى خەلقنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىمكانلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشقا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۆلچەم قىلىنىدۇ.

8. ھۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىچكى - تاشقى سودا ئەركىنلىكىنى بېرىدۇ. ئەمما چەت ئەللەر بىلەن سودا قىلغۇچى سودىگەرلەر مەركىزىي ھۆكۈمەت بىلەن چەت ئەللەر ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن سودا شەرتنامىلىرىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىشى كېرەك.

9. شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ تەركىبىنى مەركەز تولۇقلايدۇ، ئۇنىڭ ھەيئەت ئەزالىرىنىڭ سانى 25 نەپەر بولىدۇ. 25 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسىنىڭ ئونىنى مەركەز بىۋاسىتە تەيىنلەيدۇ. قالغان ئون بەشنى ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ، مەركەز تەيىنلەيدۇ. مەركەز بىۋاسىتە بەلگىلەيدىغان ئون ھەيئەت ئەزا رەئىس، باش كاتىپ، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، تەمىرات نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە ئىككى مەخسۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ مەركەز تەيىنلەيدىغان 15 ھەيئەت ئەزا ئىككى مۇئاۋىن رەئىس، ئىككى مۇئاۋىن باش كاتىپ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە بەش مەخسۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. قالغانلىرى ھەققىدە قوشۇمچە ھۆججەتنىڭ بىرىنچىسىگە قارالسۇن.

10. مىللىي ئارمىيە قۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ. ئۇنى مۇسۇلمانلاردىن تولۇقلاش پىرىنسىپ قىلىنىشى شەرت. بۇ

ئارمىيە بۇ قېتىمقى ئۆزگىرىشكە قاتناشقان ئارمىيە تەرەپىدىن، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ تۈزۈلۈشىگە ئاساسلىنىپ تۇرۇپ، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدۇ. بۇ ئارمىيىنىڭ ئادەم سانى ۋە تۇرار جايى ئايرىم مۇزاكىرە قىلىنىپ، قوشۇمچە ھوججەتنىڭ ئىككىنچىسى قىلىنىپ، ئىمزالانغاندىن كېيىن كۈچكە ئىگە بولىدۇ. بۇ ئارمىيىنىڭ مەشق بۇيرۇقلىرىدا ئۇيغۇر، قازاق تىل - يېزىقلىرىنى قوللىنىش پىرىنسىپ قىلىنىدۇ. بۇ ئارمىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئوفىتسېرلەر بۇرۇنقى مەنسۇپىنى ساقلاپ قېلىش ئۇسۇلى بىلەن، مۇددەت بويىچە ئوفىتسېرلەر مەكتىپىگە ئەۋەتىلىپ، ئوفىتسېرلىك بىلىمىنى تولۇقلايدۇ. بۇ ئارمىيىگە ھۆكۈمەت تەلىم - تەربىيە خادىملىرى ئەۋەتىپ مەشق ئىشلىرىغا ياردەملەشتۈرىدۇ. شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق مەركەز ئارمىيىسى بۇ ئارمىيە بىلەن بىر يەردە تۇرمايدۇ ھەمدە ئۆز ئارا دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلايدۇ. بىر بىرى بىلەن ئۆچەكىششىدىغان ئىشلارنى قىلمايدۇ. قالغانلىرى ھەققىدە قوشۇمچە ھوججەتنىڭ ئىككىنچىسىگە قارالسۇن.

11. ئۆزگىرىش يۈز بەرگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىككى تەرەپ قولغا ئالغان زاتلار ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى 10 كۈن ئىچىدە قويۇپ بېرىلىدۇ ھەمدە ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قانداق بانا - سەۋەپ بىلەن كەمسىتىلمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى: جاڭجىجوڭ

خەلق ۋەكىلى: ئوبۇلخەيرى تۆرە
ئەخمەتجان قاسىموف

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35 - يىلى 1 - ئاي 2 - كۈنى ئۈرۈمچى.

قوشۇمچە ھۆججەت (1)

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونىنىڭ خەلق ۋەكىللىرى ئىمزالىغان «قورالىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم» نىڭ 9 - ماددىسىدا بەلگىلەنگەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىللەش چارىسى توغرىسىدا، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ماقۇللىشى بىلەن تۆۋەندىكىچە قوشۇمچە بەلگىلىمە تۈزۈلدى:

1. ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ، مەركەز تەيىنلەيدىغان 15 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسىنىڭ ئالتىسىنى ئۆزگىرىش بولغان ئۈچ ۋىلايەت كۆرسەتسە بولىدۇ.

2. يۇقىرىدىكى ئالتە ھەيئەت ئەزا، بىر مۇئاۋىن رەئىس، بىر مۇئاۋىن باش كاتىپ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، ياكى تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ياكى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ياكى ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بىر مەخسۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

3. قالغان يەتتە ۋىلايەت توققۇز ھەيئەت ئەزانى كۆرسىتىدۇ. بۇ بىر مۇئاۋىن رەئىسنى، شۇنىڭدەك مەركەز بىۋاسىتە بەلگىلەيدىغان ۋە يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۈچ ۋىلايەت كۆرسىتىدىغانلىرىدىن باشقا، بىردىن نازىر، باشقارما باشلىقى ۋە مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى، مۇئاۋىن باش كاتىپ، مۇئاۋىن نازىرنى شۇنىڭدەك تۆت مەخسۇس ھەيئەت ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى: جاڭ جىجۇڭ

خەلق ۋەكىللىرى: رەھىمجان سابىر ھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە
ئەخمەتجان قاسىموف

جۇڭخۇا مىنگونىڭ 35 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئۈرۈمچى.

12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئەتراپىدا، جياڭ جىڭگو ستالىن بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن، موسكۋاغا كېتىۋېتىش سەپىرىدە ئۈرۈمچىدە توختىدى، ئۇ ماڭا جياڭ جېشى سىزنى چۇڭچىڭغا بىر كېلىپ كەتسۇن دەيدۇ، دەپ ئېيتتى. مەن دەسلەپكى قەدەمدە بىر كېلىشىم ھاسىل قىلىۋېلىش ئويىدا بولغانلىقىم ئۈچۈن قوشۇلمىدىم. بىتىمنىڭ رەسمىي ھۆججىتىگە ئىمزا قويۇلغاندا، يەنى 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنى مەن جياڭ جېشىنىڭ جىددى تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. ئۇنىڭدا: «بۇ يەردە ھەل قىلىدىغان ئىش چىقىپ قالدى. ۋاقتىنچە تېزدىن چوڭچىڭغا قايتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن» دېيىلگەن ئىدى. مەن 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن يولغا چىقتىم. يول ئۈستىدە ئازراق ھايال بولۇپ، 6 - كۈنى چوڭچىڭغا يېتىپ كەلدىم.

1 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئايروپىلانغا چىقىشتىن بۇرۇن، مەن ئىلى تەرەپنىڭ ئۈچ ۋەكىلى بىلەن سەمىمىي تۈردە يەنە بىر قېتىم سۆزلەشتىم. دېگەنلىرىم ئاساسەن: جۇڭگو - سوۋېتلەر ئىتتىپاقى، ئامېرىكا، ئەنگلىيە، فرانسىيەلەر بىلەن ئىتتىپاقداش دۆلەت، ياپونغا قارشى ئۇرۇش ۋە جاھان فاشىزمىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئۇلۇق غەلىبىلەرگە ئېرىشكەنلىكىدىن، جۇڭگو ھازىر دۇنيادىكى 5 كۈچلۈك دۆلەتنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. ئېلىمىز 450 مىليون نوپۇسقا، 5 مىڭ يىلدىن ئارتۇق تارىخىي مەدەنىيەتكە، مول بايلىق مەنبەسىگە ئىگە. ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن ۋەتەننى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئۇلۇغۋار قۇرۇلۇشلىرى باشلىنىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ تېز

ۋاقىت ئىچىدە ئامېرىكا، ئەنگلىيە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدەك دۆلەت-
لەرگە يېتىشىۋېلىپ، دۇنيا بويىچە بىرىنچىككە كەلگەن، ئىتتىپاقلاش-
قان، خەلقچىل، باي، قۇدرەتلىك جۇڭگونى قۇرۇپ چىقالايمىز.
سىلەر جۇڭگو خەلقىنىڭ بىر ئەزاسى بولغىنىڭلار ئەڭ شەرەپلىك.
سىلەرنىڭ چوقۇم جۇڭگو خەلقى مەيدانىدا تۇرۇپ، ۋەتەننى
ھىمايە قىلىدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمەن، بۇ دەۋرىمىزنىڭ سىلەرگە
يۈكلىگەن مەسئۇلىيىتى، — دېگەن مەزمۇنلاردىن ئىبارەت بولدى.
ئۇلار ئاڭلىغاندىن كېيىن، سەمىمىي ھالدا: بىز جۇڭگو پۇقراسى،
بىز چوقۇم ۋەتەننى ھىمايە قىلىمىز، جاڭ بۇ جاڭنىڭ قايتىپ
بارغاندىن كېيىن، بىزنىڭ مەقسىدىمىزنى مەركەزگە دوكلات
قىلىشىڭىزنى ھەمدە بىزدىن مەركەزدىكى رەھبەرلەرگە ئالىي ئېھ-
تىرام يوللىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز، دېدى. «بىز جۇڭگو پۇق-
راسى» دېگەن سۆز، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن تۇنجى قېتىم چىقىشى
ئىدى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئاسان ئىش ئەمەس! ئۇلارنىڭ پوزىت-
سىيىسى سەمىمىي، قىلغان سۆزلىرى راس ئىدى، مەن مۇشۇ چاغ-
دىلا، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشقا بولى-
دىغانلىقىنى تونۇپ يەتتىم.

بىر دوكلات

1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى مەن چوڭچىڭغا قاي-
تىپ كېلىپ، ئىمزا قويۇلغان رەسمىي ھۆججەت بىلەن قوشۇمچە
(1) ھۆججەتنى جياڭ جىشىنىڭ كۆرۈپ بېقىشى ئۈچۈن سۇن-
دۇم، ئۇ كۆرۈپ چىقىپ، قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەتىسى
ئۇ پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى ئەمەلدارلىرىنى ئالاھىدە تا-
ماققا تەكلىپ قىلدى، زىياپەت ئارىلىقىدا، مەندىن ھال سوراي-
دىغانلىقىنى بىلدۈردى.
بۇ دەل گومىنداڭ بىلەن گۇڭچەنداڭ ئىككى تەرەپ ئۇرۇش

توختىتىش توغرىسىدا كېلىشىم ھاسىل قىلىنغان ۋاقىت بولۇپ، ئىككى پارتىيە ئارمىيىنى تەرتىپكە سېلىپ تۈزۈش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىدى. جياڭ جېشى مېنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە ۋەكالىتەن ئۈچ كىشىلىك ھەربىي گۇرۇپپىغا قاتناشتۇرماقچى بولدى. ئەينى ۋاقىتتا، گۇڭچەنداڭ تەرەپنىڭ ۋەكىلى جۇئېنلەي ئەپەندى، ئامېرىكا تەرەپتىن مەسلىھەتچى نامى بىلەن قاتنىشىۋاتقان كىشى مارشاللىل ئىدى. ئۇ چاغدا مەن دۆلەتنىڭ ئىچكى تىنچلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىشنى باش تارتماستىن خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدىم.

ئۈچ كىشىلىك ھەربىي گۇرۇپپا سۆھبەت باشلاشتىن ئىلگىرى، گومىنداڭ 6 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 2 ـ ئومۇمىي يىغىنى چاقىرىپ، شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە مېنىڭ دوكلات بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. مەن ئالدى بىلەن ھاسىل قىلىنغان بىتىمنىڭ رەسمىي ھۆججىتى بىلەن قوشۇمچە (1) ھۆججەتنى تۈزۈپ چىقىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان سۆھبەت جەريانىنى قىسقىچە بايان قىلدىم. ئاندىن كېيىن سۆھبەت داۋامىدا باشتىن ـ ئاخىر ئىگىلىگەن ئىككى پرىنسىپنى، يەنى: ① سەنمىنجۇيىنىڭ بولۇپمۇ ئاجىز، كىچىك مىللەتلەرگە ياردەم بېرىش روھىدا چىڭ تۇرغانلىقىمىزنى؛ ② مەملىكەتنىڭ بىرلىكى ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىغا زىيان يەتكۈزمەسلىك ئاساس قىلىنىدۇ. بۇ ھۆججەتنىڭ مۇشۇ ئىككى چوڭ پرىنسىپ ئاستىدا ئىمزالانغانلىقىنى، بۇنىڭدىن مەقسەت شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزەمنىڭ بەزى تەسىراتلىرى ئۈستىدە توختالدىم.

مېنىڭ قارىشىمچە، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسىگە نىسبەتەن توغرا تونۇش ھاسىل قىلىش كېرەك. شىنجاڭ باشقا ئۆلكىلەردىن پەرقلىنىدۇ. شۇڭا تارىخىي، جۇغراپىيىۋى، مىللىي، ئىقتىسادىي، مائارىپ، مەدەنىيەت،

دىپلوماتىيە قاتارلىق تەرەپلەردىن كۆزەتكەندىلا، ئاندىن بىزنىڭ ھەل قىلغۇچ تەدبىرلىرىمىز خاتالىققا پېتىپ قالمايدۇ.

بىرىنچى، ئالدى بىلەن تارىخىي نۇقتىدىن قارايدىغان بولساق، شىنجاڭ بۇندىن 2000 يىللار بۇرۇن جۇڭگو بىلەن مۇناسىۋەتتە بولغان، پادىشاھ خەنۇۋدى زامانىدا بۇيرۇققا بىنائەن غەربىي رايونلارغا بارغان جاڭ چيەندىن تارتىپ، تا چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا زوزۇڭتاڭ شىنجاڭغا ئەسكەر تارتىپ چىققانغا قەدەر بولغان بۇ بىر قىسىم تارىخ ھەقىقەتەن ئېچىنىشلىق زۇلمەتلىك تارىخ، شىنجاڭدىكى قېرىنداشلار ئۇچرىغان زۇلۇمغا قاتتىق ئېچ ئاغرىتىمىز، ئۇلارغا مېھرىبانلارچە قول سۇنۇپ ياردەم قىلىشىمىز كېرەك.

ئىككىنچى، جۇغراپىيە جەھەتتىن قارايدىغان بولساق، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرىدىن ناھايىتى يىراقتا تۇرىدۇ. شۇنداقلا يەر كۆلىمى پۈتۈن مەملىكەت زېمىنىنىڭ $\frac{1}{6}$ قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان چەت ياقىدىكى بىر جاي. شۇنىڭدەك سوۋىتالەر ئىتتىپاقى بىلەن خوشنا بولۇپ، ئەزەلدىن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. ھازىرقى قاتناش ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتساق، ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ لەنجۇدىن دىخۇاغا بېرىش ئۈچۈن 8 سائەت ۋاقىت كېتىدۇ. ماشىنىغا ئولتۇرساق بىر - ئىككى ھەپتە ۋاقىت كېتىدۇ، ئۈچ يەردە شىباجەن دېگەن ئۆتەڭدىن ئۆتىدۇ، ئارىلىقتا چۆل - جەزىرە بولۇپ ھەتتا ئادىمىزاتمۇ ئۇچرىمايدۇ. مۇشۇنداق ئۇزۇن لېنىيىدە ۋەتۆرىنگى چىقىپ كەتكەن بىرلا تاشيول بىلەن قاتناش ئېلىپ بېرىلسا، شىنجاڭنىڭ مەركەز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قانداقمۇ ئۈزۈلۈپ قالمىسۇن.

ئۈچىنچى، مىللىي نۇقتىدىن قارايدىغان بولساق، بەزىلەر شىنجاڭدىكى مەسىلەلەرنى قالاق دېيىشىدۇ، مەن كۆپچىلىككە شۇ-

نى ئۇختۇرۇپ قويايكى، شىنجاڭدا مەن ئۇچراتقان ھەرقايسى
مىللەت خەلقلىرى ھەرگىزمۇ باشقىلار تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئۇنـ
چىۋالا قالاق ئەمەس. شىنجاڭ خەلقى بەك يېقىملىق ئىكەن بىز
ئۇرۇمچى كوچىلىرىدا كۆرگەن ئەر - ئايال قېرىنداشلىرىمىز نېـ
مىدېگەن كېلىشكەن، نېمىدېگەن گۈزەل، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس
ئىسلامىيەت روھى، ئۇلارنىڭ جاپاكەش - ئەمگەكچان، ساغلام
تېتىك مىللىي ئالاھىدىلىكى، ئادەمنى نەقەدەر ئۆزىگە جەلپ
قىلىدۇ - ھە! راستىنى ئېيتسام، بىزنىڭ شىنجاڭدىكى خەنزۇلىـ
رىمىزنى ئۇلار بىلەن سېلىشتۇرىدىغان بولساق، ئىزا تارتىپ قاـ
لىمىز. ئۇ يەردىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى قارىتا ئويىنمايدۇ،
ئەپيون چەكمەيدۇ، ھەر كۈنى يۇيۇنىدۇ، تازىلىقى ياخشى، مۇـ
شۇنداق ياخشى ئادەتلەردە خەنزۇلار ئۇلارغا يەتمەيدۇ. بۈگۈن
بىز ھەممە مىللەت ئىتتىپاقلاشسۇن دەيدىكەنمىز، شىنجاڭدىكى
ھەر مىللەت خەلقلىرىنى ئەڭ سۆيۈملۈك ئاكا - ئۇكا، ئاچا -
سىڭىل قېرىنداشلىرىمىز دەپ بىلىشىمىز كېرەك. ئۇلار جۇڭگو مىللەتـ
لىرىنى تەشكىل قىلغان ئەڭ مۇنەۋۋەر مىللەتلەرنىڭ بىرىسىدۇر.

تۆتىنچى، ئىقتىسادىي جەھەتتىن قارايدىغان بولساق شىنـ
جاڭدا قىممەتلىك يەر ئاستى بايلىقى ھەقىقەتەن بەك تولا. يالـ
غۇز نېفىتنىلا ئالساق، شىمالىي شىنجاڭدا شىخودىن تارتىپ گۇـ
چۇڭغىچە بولغان يەرلەر، جەنۇبتا بولسا يەنجى ئەتراپلىرى پۈـ
تۈنلەي نېفىت بىلەن تولغان. ئالتۇن، كۈمۈش، ۋولفىرام قاتارـ
لىقلارنىڭ ھەممىسى زاپاس تۇرۇپتۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۇستىـ
دە تېخى ئىلمىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلغىنى يوق، بەزىلىرى
بولسا ھازىرغىچە تېخى ئېچىلمىغان. مۇشۇنداق تاشلىنىپ تۇرـ
ۋەرسە، ھەقىقەتەنمۇ ئادەمنىڭ ئىچى ئېچىشىدۇ. بىراق يەنە بىر
تەرەپتىن ئالغاندا، شىنجاڭ بىلەن ئىچكى جايلارنىڭ ئارىلىقى
ناھايىتى يىراق، قاتناش قولايسىز بولغاچقا، ئىچكى جايلارنىڭ
ماددىي بويۇملىرى شىنجاڭغا ناھايىتى ئاز بارىدۇ. بارلىق كۈنـ

دىلىك ئىستىمال بۇيۇملىرى ئاساسەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلىدۇ. بىز شۇ يەردىكى خەلقنىڭ سوۋېتنىڭ شىكەر - كەمپۈتلىرىنى يەيدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ رەختىدە كىيىم كىيىدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ تاماكىسىنى چېكىدىغانلىقىنى، سوۋېتنىڭ ئۆي-سايمانلىرىنى ئىشلىتىدىغانلىقىنى، چوڭ زامانىۋى لاۋازىمەتلەردىن تارتىپ تا كىچىك ئەينەك ستاكانغىچە بولغان ھەممە نەرسىدە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن مۇناسىۋەتنىڭ بارلىقىنى كۆردۇق.

بەشىنچى، مائارىپ - مەدەنىيەت جەھەتتىن قارايدىغان بولساق بەزىلەر شىنجاڭنى ناھايىتى قالاق دېيىشىدۇ. بىراق ئاھالىسى كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىدىغان ئۇيغۇرلارنى ئېلىپ ئېيتساق، قەدىمكى تارىختا ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى قالاق ئەمەس، بەلكى ئىنتايىن ئۇزاق سەھىپىلەرنى قالدۇرغان ئىدى. ئەپسۇسكى، مىڭ يىللاردىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارنىڭ زۇلمى ۋە باشقا شارائىتلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، تولۇق راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالماي كەلگەن. مىسال ئۈچۈن ئالساق شىنجاڭدا ئۆتكەن بۇرۇنقى ھۆكۈمرانلار ئۇلارنىڭ ئۆز تىل - يېزىقىنى ئىشلىتىشكە يول قويمىغان. بۇ مۇقەررەر ھالدا ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، بۇ ھەم سەنمىنجۇيىدا كۆرسىتىلگەن مىللىي مەسىلىنىڭ روھىغا خىلاپ. شۇڭا بۇنىڭدىن كۆرۈپ ئېلىشقا بولىدۇكى، شىنجاڭنىڭ ھازىر مائارىپ مەدەنىيەتتە قالاق بولۇپ قېلىشى، تۇغما مەسىلە ئەمەس، بۇنىڭغا تارىختىن بۇيانقى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار جاۋابكار بولۇشى كېرەك. ئەگەر بىز ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ياردەم بېرەلەيدىغانلا بولساق، ئۇلار چوقۇم ئىنتايىن پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولىدۇ. بۇنىڭدا قىلچە شەك - شۈبھە يوق.

ئالتىنچى، دېپلوماتىيە جەھەتتىن قارايدىغان بولساق، شىن-

جاڭ مەسىلىسىنىڭ دىپلوماتىيە مەسىلىسى بىلەن بولغان مۇناسى-
ۋىتى ناھايىتى زىچ. مەيلى مىللىي، ئىقتىسادىي، جۇغراپىيە جە-
ھەتتىن ئالايلى، شىنجاڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىنتايىن
زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. جۇغراپىيە جەھەتتىن ئۇلار
چېگرىداش. مىللەت جەھەتتىن ئالساق، بىزنىڭ شىنجاڭدا ئۆز-
بېك مىللىتى بار، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا ئۆزبېكىستان جۇمھۇرى-
يىتى بار. شىنجاڭدا قازاق مىللىتى بار، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدا
بولسا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى بار. ئالما - ئاتا ئۇنىڭ پايتەخ-
تى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا 5 ئىتتىپاقداش
جۇمھۇرىيىتى بار، بىزنىڭ شىنجاڭدا بولسا، شۇلارغا ئوخشاش
مىللەتنىڭ ھەممىسى بار. بەلكى ئۇلار بىر - بىرىگە بەكمۇ يې-
قىن. بۇ مىللەتلەرنىڭ دۆلەت تەۋەلىكى ئوخشاش بولمىسىمۇ، لې-
كىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى، ئۆرپ - ئادىتى، تىلى، يېزىقى، دىنىي
ئېتىقادلىرىنىڭ ھەممىسى ئوخشاش. ئىقتىسادىي تەرەپتىن سۆزلە-
سەك، يېقىندا ئېيتقاندەك، شىنجاڭ خەلقى كۈندىلىك ئىستې-
مال بۇيۇملىرىنىڭ يېرىمى ھەسسىدىن كۆپرەكىنى، سوۋېتلەر ئىت-
تىپاقىدىن ئالىدۇ. شۇڭا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭ ئوت-
تۇرىسىدا ئاجرىغىلى بولمايدىغان ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت شەكىل-
لەنگەن. شىنجاڭ بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مۇناسىۋىتى مۇ-
شۇنداق تۇرسا، بىزنىڭ دىپلوماتىيە جەھەتتە سوۋېتلەر ئىتتىپا-
قى بىلەن دوست ئۆتمەسلىكىمىز مۇمكىنمۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن مەن
بۇرۇنلا ئېيتقاندەك: پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئېيتقاندا، سوۋېت-
لەر ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ
قېلىش، شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، جۇڭگو - سوۋېت ئوت-
تۇرىسىدىكى ئەڭ يېقىن دوستلۇق مۇناسىۋەتنى ئالاھىدە ساقلاپ
قېلىش لازىم.

يۇقىرىدىكى قىسقىچە مۇلاھىزىدىن، مەركەزنىڭ زادى قانداق
پوزىتسىيە ۋە سىياسەت قوللانغاندا ئاندىن شىنجاڭنى تىنچلاندۇ-

رۇش ۋە شىنجاڭنى قوغداپ قېلىش مەقسىتىگە يەتكىلى بولـ
دىغانلىقىنى ئۇچۇق چۈشىنىۋالالايمىز. ھېس قىلىشىمىزچە، بىزنىڭ
شىنجاڭغا نىسبەتەن ئۈستىمىزگە ئالغان مەسئۇلىيىتىمىز - دۆلەت
زېمىنىنىڭ ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنىڭ پۈتۈنلىكىنى ساقلاپ قې-
لىشتىن ئىبارەت، يەنى زېمىن ئىگىلىك ھوقۇقىمىزنىڭ بىرلىكـ
نى ساقلاپ قېلىش دېمەكتۇر. شىنجاڭ مەسىلىسىگە نىسبەتەن،
توغرا بىر چۈشەنچە بولىشى لازىم. بىز شىنجاڭدا، مەيلى يەر-
لىك ئاپتونومىيە ئۈستىدە توختىلايلى ياكى مىللىي ئاپتونومىيە
ئۈستىدە توختىلايلى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئۈچ مەسلەكنىڭ رو-
ھى بويىچە ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ياردەم بېرىشىمىز، ئۇلار-
نىڭ تەرەققىي تېپىشى ئۈچۈن تولۇق يار - يۆلەكتە بولۇشىمىز،
ئۇلارنىڭ مۇۋاپىق تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرۈشىمىز لازىم. بىز-
نىڭ دەۋاتقان بىرلىكىمىز، ئاساسەن تۆۋەندىكى دۆلەت تەرىپـ
دىن بىرلىككە كەلتۈرۈلىدىغان بەش جەھەتنى، يەنى: — دۆلەت مۇدا-
پىئەسى، دىپلوماتىيە، پۇل تۈزۈمى، قاتناش ۋە ئەدلىيەنى كۆز-
دە تۇتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز-
لىرى بېجىرىدىغان قىلىپ تەدرىجىي ھالدا ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرى-
نى ئۆزلىرى باشقۇرۇپ كېتەلەيدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلىش،
ھەمدە ھوقۇقنى بىر - بىرلەپ مەركەزگە يىغىۋالماسلىق كېرەك.
مەركەزنىڭ ئىچكى جايلاردىكى ئۆلكىلەرگە قىلغان مۇئامىلىسىگە
ئوخشاش بولۇپ قالسا بولمايدۇ.

شىنجاڭ مەسىلىسىنى تۈپتىن ھەل قىلىمىز دەيدىكەنمىز،
شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. شىنجاڭنى گۈللەندۈ-
رۈش ئۈچۈن، تولۇق كۈچ چىقىرىش لازىم. مەن ھۆكۈمەتنىڭ
ئاساسىي مەسئۇل تارماقلىرىدىن مالىيە جەھەتتە چوتنى كىچىك
سوقماسلىقىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى شىنجاڭنىڭ دۆ-
لەتنىڭ تېچ خاتىرجەملىكى ۋە مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا نىسـ
بەتەن مۇناسىۋىتى ناھايىتى زور. ئەگەر مالىيە جەھەتتە چىت

كىچىك سوقۇلۇپ قالسا، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئىستىقبالى
قاراڭغۇلىشىپ قالىدۇ. شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشمۇ قىيىنلىشىدۇ.
شۇنداقلا شىنجاڭنى تېنچلاندۇرۇش، شىنجاڭغا كاپالەت قىلىش
خىزمىتىگە مۇقەررەر هالدا ئىنتايىن زور توسقۇنلۇقلارنى پەيدا
قىلىدۇ. بىر مىسال ئېلىپ كۆرەيلى، شىنجاڭ ئەسلىدە ئۆز ئال-
دىغا شىنجاڭ پۇلى تارقىتىپ مالىيە چىقىمىنى تەمىن ئېتىپ كەل-
گەن ئىدى. بۇ ناهايىتى مۇۋاپىق بولمىغان بىر ئەهۋال. بۇلتۇر
شىنجاڭ ئۆلكىلىك هۆكۈمەت ئۆزىنىڭ خام چوتىنى ئىشلەپچى-
قىپ، مەركەزدىن ياردەم قوشۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان. شۇنىڭ
بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە يېڭى پۇلنى يىغىۋېلىپ گومىنداڭ پۇل-
نى تارقىتىپ، پۇل مۇئامىلە تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرمەكچى.
بۇ خامچوت مىنگونىڭ 34 - يىلدىكى خامچوت بولۇپ،
تاكى يىل ئاخىرىغا قەدەر تەستىقلاپ چۈشۈرۈلمىگەن. بۇنى شىن-
جاڭغا ئەهمىيەت بەرگەنلىك دېگىلى بولامدۇ؟ يەنە كەلسەك،
شىنجاڭنى تېنچلاندۇرۇش، شىنجاڭغا كاپالەت قىلىشتىكى ئەڭ
مۇهىم مەسىلە — قاتناش مەسىلىسى، شىنجاڭ غەربىي شىمالدىكى
مۇهىم رايون. لېكىن بىرمۇ تۆمۈر يول لىنىيىسى يوق. ئەگەر
بىز تۆمۈر يول ياسىماقچى بولساق بەزىلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چى-
قىپ، غەربىي - شىمالدا ئادەم شالاڭ، تۆمۈر يولنى ياسىغان بى-
لەن پۇل تاپقىلى بولمايدۇ، دېيىشى مۇمكىنمۇ؟ مىنىڭچە، ئەگەر
بىز ساپ سودا سېتىقنى چىقىش نۇقتىسى قىلىدىغان بولساق،
مۇنداق تۆمۈر يولنى مەڭگۈ ياسىماسلىق كېرەك. شۇنى دېيىشىم
هاجەتكى، ئەگەر سەن غەربىي - شىمالغا كاپالەت قىلىپ، غەربىي
شىمالنى گۈللەندۈرمەكچى بولىدىكەنسەن، چوقۇم مۇشۇ تۆمۈر
يولنى ياسىشىڭ كېرەك، تېز ۋاقىت ئىچىدە ئورۇنلاپ بولۇش
شەرت، سەل - پەل يىراقنى كۆرەلەيدىغان كىشىلەرنىڭ هەممى-
سى، مۇشۇ ئورتاق تەسراتقا ئىگە. بىز شىنجاڭ خەلقىنى ۋە-
تەنگە تەلپۈنىدىغان، ۋەتەن بىرلىكىنى هىمايە قىلىدىغان قىلماق-

چى بولساق، ئۇلارنى چوقۇم نامراتلىقتىن قۇتقۇزۇشىمىز، ئۇلار-
نىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشىمىز، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش
سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشىمىز كېرەك. مۇشۇنداق بولىدىغانلا بولسا،
ئىشىنىمەنكى ئۇلار ۋەتىنىمىزدىن ئايرىلمايدۇ. بىراق مەركەز
چوقۇم پۈتۈن كۈچى بىلەن شىنجاڭغا مەدەت بېرىشى، شىنجاڭغا
ياردەم قىلىشى، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشى لازىم. شۇندىلا بۇ
مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا 3 جۈملە سۆزلۈك
مۇنداق بىر يەكۈننى ئوتتۇرىغا قوياي: ئۈچ مەسىلەنىڭ كۈچى
بىلەن شىنجاڭغا كاپالەت قىلىش، ساغلام - ئادىل سىياسىي كۈچ
بىلەن شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، تولۇق ئىقتىسادىي كۈچ ئارقى-
لىق شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش. ئۈچ مەسىلەنىڭ كۈچى بىلەن
شىنجاڭغا رەھبەرلىك قىلساق، شىنجاڭ چوقۇم بىزنىڭ رەھبەر-
لىكىمىزنى قوبۇل قىلىدۇ. ئۈچ مەسىلەك ئارقىلىق شىنجاڭنى
تىنچلاندۇرىدىغان بولساق شىنجاڭ چوقۇم تېنچلىنىدۇ. يېتەرلىك
ئىقتىسادىي كۈچ بىلەن شىنجاڭنى گۈللەندۈرىدىغان بولساق،
شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئىشى چوقۇم مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ.
شۇنداق قىلىشقا قادىر بولالىساق، شىنجاڭ خەلقى ئەلۋەتتە مەڭ-
گۈ جۇڭگو خەلقى بولۇپ قېلىۋېرىدۇ.

شۇ كۈندىكى دوكلاتىم، پۈتۈن زالدىكىلەرنىڭ ئۈزلۈكسىز
ئالقىش سادالىرىغا سازاۋەر بولدى. دوكلات تۈگىگەندىن كېيىن،
يىغىن مەيدانىدىكىلەرنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. بىراق
بەزى گەپلىرىم ئايرىم كىشىلەرنىڭ قولىقىغا ياقمىدى. مەسىلەن:
مېنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم قىلىپ شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش
توغرىسىدىكى سۆزۈمنى ئالايلى، مالىيەنى باشقۇرىدىغان كىشىلەر
پۇل چىقىرىشنى خالامدۇ؟ يەنە مەسىلەن: مەن شىنجاڭدا سوۋېت-
لەر ئىتتىپاقى بىلەن «ئەڭ ياخشى دوستلۇق» مۇناسىۋىتىنى ساق-
لاپ قېلىشنى تەشەببۇس قىلدىم. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا، كوممۇنىست-
يىنگە ئىزچىل قارشى تۇرۇپ كېلىۋاتقان جاھىللار گۇرۇھىدىكىلەر،

بۇنى ئاڭلاشنى خالامدۇ؟ شۇ چاغدا مەن، قېنى پاكىت ئىسپاتلىسۇن دېگەن ئويغا كەلگەنىدىم.

سۆھبەتنىڭ 2 - باسقۇچى

شۇ يىلى 3 - ئاينىڭ باشلىرى، ئارمىيىنى تەرتىپكە سېلىپ تەشكىللەش لايىھىسى ئىمزالانغاندىن كېيىن مەن جۇ ئېنلەي ئەپەندى، گېنېرال مارشاللار بىلەن بىرگە ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ، ئىككىلا تەرەپنىڭ جايلاردىكى قوشۇنلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرۈشكە باردىم. بېيپىڭدىن ئۇچۇپ كېتىۋاتقىنىمدا، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ جىددىي تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانا مەسلىھەتچىسى M 2 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەزكۇر مىنىستىرلىققا كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ دوكلاتىنى تاپشۇرۇپ ئالغانلىقىنى، ئۇنىڭدا غۇلجا تەرەپ خەلق ۋەكىللىرىنىڭ مىنىستىر جاڭنىڭ دىخۋاغا قاچان يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى سورۇشتە قىلىۋاتقانلىقىنى ۋە ئەگەر يېقىنقى مەزگىل ئىچىدە دىخۋاغا كېلەلمىسە ئۆزلىرىنىڭ سۆھبەتنى بۇزۇلدى دەپ قاراپ، ئىمزا قويۇلۇپ بولغان بەلگىلىمىلەرنى بىردەك ئىناۋەتسىز دەپ قارايدىغانلىقىنى ئېيتقان. تېلېگراممىدىن قارىغاندا، ئىلى تەرەپ ئالدىراپ قالغاندى. بىراق شۇ چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى تىنچلىق مەسىلىسى ھەل قىلىنىپ بىر باسقۇچقا يەتمىگەن تۇرسا، شىنجاڭغا قانداقمۇ بارالايمەن؟ بىراق ئۈستى - ئۈستىگە باش قاتۇرۇپ، يەنىلا بۇ ئىش ئۈچۈن ئالدىرىماي بولمىدى. ئاخىرى مەن 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئايروپىلان بىلەن دىخۋاغا يېتىپ كەلدىم.

دىخۋاغا قاراپ ئۇچۇشتىن ئىلگىرى مەن گومىنداڭ ھۆكۈ-

مەت رەئىسى غەربىي ـ شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ① مۇدىرلىقىغا (گەنسۇ، نىڭشا، چىڭخەي، شىنجاڭ قارايدۇ) قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندىم. بۇنىڭدا مۇنداق بىر جەريان بار ئىدى، يەنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قازانغاندىن كېيىن، مېنى ئەسلىدە شەرقىي شىمال رايونىغا بېرىپ، شەرقىي ـ شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنى تەشكىللەشكە بەلگىلىگەنىدى. ئۇ چاغدا گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ مۇناسىۋىتى كەسكىنلىشىپ، مەملىكەت ئىچىدىكى تىنچلىق مەركىزىي مەسىلە بولۇپ قالغانىدى. مېنىڭ ئويلايدىغىنىم ئىچكى تىنچلىق ئۈچۈن ئازراق كۈچ چىقىرىشتىنلا ئىبارەت ئىدى. ھالبۇكى، شەرقىي ـ شىمال پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋەزىيىتىگە تەسىر كۆرسىتەلەيتتى. شۇنداقلا گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى ۋە جۇڭگو ـ سوۋېت ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى مەسىلىلەرنىڭ تۈگۈنمۇ شۇ يەردە ئىدى. مەن ئۇ يەرگە بېرىشنى خالايتتىم. ھەتتا ئادەم تاللاپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈستىدىمۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئويلىنىپ بولغانىدىم. تۇساتتىن غۇلجا مەسىلىسى تۈپەيلىدىن، پىلان يەنە ئۆزگىرىپ مېنى غەربىي ـ شىمالغا ئەۋەتىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا ماقۇل دېمەي بولمايتتى. بىراق مەن مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇدىرلىقىغا ماقۇل بولۇپ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە ئۇنىمىدىم ۋە جياڭ جېشىنىڭ شىياۋلىزى ئەپەندى بىلەن جياڭجىڭگو ئىككەيلەننى ئويلىنىپ بېقىشنى ئېيتىپ ئۆتۈندۈم. بۇنىڭغا جياڭ جېشى ئۇنىمىدى، ئاخىرى نائىلاج بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە

---

①«مىنگو چولڭ ئىشلار خاتىرىسى» (تەيۋەن تەرجىمال ئەدەبىياتى نەشرىياتى) دە يېزىلىشىچە، 1946 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى دۆلەت مۇداپىئە ئالىي كومىتېتى ۋېييۈەنجاڭ مەھكىمىلىرىنى گومىن جېڭفۇ رەئىس مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى.

ماقۇل بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن بۇ قېتىم شىنجاڭغا مەن يالغۇز مەركەزنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدىلا ئەمەس بەلكى يەرلىك ئورۇننىڭ ھەربىي مەمۇرىي باشلىقلىق سالاھىيىتىم بىلەن كەلگەنىدىم.

مەن 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ 5 - كۈنى ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار ئالدى بىلەن مېنىڭ قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئەۋەتىلگەنلىكىمنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەم مەركەزگە بولغان تەشەككۇرىنى بىلدۈردى. ئاندىن كېيىن قوشۇمچە (2) ھۆججەت: ھەربىي قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ باردۇق. ئۇلار مەندىن دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ بىڭتۈەن ۋە پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ بىر نۇسخا شتات تۈزۈلۈشىنى تەلەپ قىلدى ۋە مۇشۇنىڭغا ئاساسەن كونكرېت سان ۋە ماتېرىياللارنى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولدى. مەن ماقۇل بولدۇم. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىش ئۈستىدە توختالغاندا، ئۇلار ئۈرۈمچىگە كەلگىچە مېنىڭ قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەنلىكىمدىن خەۋىرى بولمىغاچقا، ئالدىن تەييارلانغان ئىسىملىكلەرنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدىغانلىقى ۋە ئۇنى بىر قانچە كۈندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويۇش مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇلار ئاخىرىدا يەنە، غۇلجا ئاممىسىنىڭ ئۆتكەن قېتىم تاشلاپ قويۇلغان 12 -، 13 -، 14 - ماددىلار ئۈستىدە يەنە سۆھبەت ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. بۇنىڭغا قارىتا مەن سەممىي چۈشەنچە بېرىپ كەسكىن تۈردە رەت قىلغاندىن كېيىنلا ئۇلار بۇ ئۈچ ماددىنى دەپ، پۈتۈن مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشنى خالىمايدىغانلىقىنى بايان قىلىپ، چىڭ تۇرىۋالمىدى.

4 - ئاينىڭ 7 - كۈنى، مەن ئۇلارنى 2 - قېتىم قوبۇل قىلىپ، قوشۇمچە (2) ھۆججەت ئۈستىدە مۇزاكىرىلەشتۇق. ئۇلار مۇنداق كونكرېت تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى: قەشقەر ۋە غۇلجادا

بىردىن ئاتلىق تۈەن، بىردىن پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى تۇرغۇزۇش، ئاقسۇ، كۇچار، يەنجى، ئۈرۈمچى، شىخۇ، چىڭخۇا① (سارسۇمبە) چۆچەكلەردە بىردىن ئاتلىق، پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى، سۈيدۈڭ، كۈرە ئىككى ناھىيىدە بىر ئاتلىق ئەسكەر تۈەنى تۇرغۇزۇش، دۆربىلجىندە بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى تۇرغۇزۇش كېرەك. بۇلار جەمئىي 10 ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، ئۈچ پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى بولۇپ، بارلىق ئادەم سانى تەخمىنەن 21 مىڭغا يېتىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە، قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچار، قارا شەھەر، دېخۇا قاتارلىق جايلار ئۆزگىرىش بولغان رايونلار ئەمەس، بەلكى سان جەھەتتە قوشۇمچە (2) ھۆججەتتە بەلگىلەنگەن ئىككى ئاتلىق تۈەن، ئۈچ ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتىدىنمۇ ئېشىپ كېتىدۇ. مەن ئۇلارغا بۇ مەسىلە ئۈستىدە تەكرار چۈشەنچە بېرىپ، خەلقنىڭ مۇنداق زور قوشۇننىڭ يۆكىنى ئۈستىگە ئالالمايدىغانلىقىنى شۇنداقلا ئەمەلىيەتتە بۇنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقلۇقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم ۋە گومىنداڭ ئارمىيىسى ھازىر كۆپ ساندا قىسقارتىلىۋاتسا، سىلەر قانداق قىلىپ ھەدەپ كېڭەيتمەكچى بولىۋاتىسىلەر؟ دەپ سورىدۇم. مەن مۇنداق ھەددىدىن ئارتۇق تەلەپلەرنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشىنى كۈتمىگەنىدىم، ئويلىنىپ ئولتۇرۇشىنىڭ ئورنى يوق دەپ قاتتىق رەت قىلدىم. ئۇلار: بۇنى غۇلجا ئاممىسى تاپشۇرغان، غۇلجىدىن يولىيورۇق سوراپ، ئاندىن جاۋاب بېرەلەيمىز، — دېدى، ۋە يەنە رۇخسەت قىلىنىدىغان كونكرېت ساننى ئوتتۇرىغا قويالامسىز؟ — دەپ سورىدى. مەن: ئەڭ چوڭ چەك ئۈچ ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتىنى ئۈچ تۈەنگە ئۆزگەرتىش. بۇلار تامامەن ئۈچ ئاتلىق تۈەن ياكى ئىككى ئاتلىق، بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنى قىلىنىشىمۇ بولىدۇ. ئۆزگەرتىپ تۈزۈلگەندىن كېيىن پەقەت ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۆز-

① 1953 - يىلى ئالتاي ناھىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

گىرىش بولغان ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدە تۇرۇشقا بولىدۇ، — دېدىم. ئۇلار يەنە: — باشقا ۋىلايەتلەردە، مىللىي قوشۇن تەشكىللەشكە يول قويۇلامدۇ - يوق، — دەپ سورىدى. مەن: — ئەگەر جايلارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن ھەقىقەتەن ئېھتىياجلىق بولسا، كەلگۈسىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويۇپ مۇھاكىمە قىلىشاق بولىدۇ، — دېدىم.

ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان سان بەك كۆپ، ئارىلىق بەك يىراق بولغاچقا سۆھبەت بىرلا ۋاقىت ئىچىدە داۋام قىلىپ كېتەلمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن كۆپ قېتىم سىرتتىن سۆزلىشىپ ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى. 13 - چېسلادا، مەن ئۇلارنى قايتا قوبۇل قىلدىم. ئۇلار: ئەڭ كۆپ بولغاندا ئۈچ تۇمەننى قىسقارتىشقا جاۋاب قىلالايمىز، ئۇنىڭدىن كۆپ بولۇپ كەتسە ئامما قوشۇلمايدۇ، — دېدى. 13 تۇمەندىن ئۈچ تۇمەننى قىسقارتسا يەنە ئون تۇمەن قالىدۇ. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار گەپنىڭ راستىنى ئېيتىپ: ئەگەر شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ سانى بىلەن مىللىي ئارمىيىنىڭ سانى ئوخشاش بولىدىغان بولسا ئۈچ تۇمەن قالغىچىلىك قىسقارتىلسىمۇ ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى، دېيىشتى. شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا مەن بۇنى دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى سۇندۇرىدىغان تەلەپ دەپ بىلىپ مۇتلەق ئويلىنىشقا بولمايدۇ، — دېدىم.

مېنىڭ قارىشىمچە، بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا مەسىلە قاتتىق ھالەتكە چۈشۈپ قالاتتى. شۇڭلاشقا ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ياراشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن، بىتەرەپ كىشىلەرنى ئىزدەشكە توغرا كەلدى. شۇ ئاينىڭ 15 - كۈنى مەن سوۋېت كونسۇلىنى سۆھبەتكە تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارغا ئەڭ كۆپ بولغاندا تۆت تۇمەن بېرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتىم. سوۋېت كونسۇلى: تۆت تۇمەن ئازلىق قىلىدۇ، دەپ ئازىراق ئىلگىرىلەشنى ئۈمىد قىلدى. ئۇ سالالا قىلىش ئارقىلىق قولغا كەلگەن سان بىلەن ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ، قو-

بۇل قىلغۇزىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە جۇڭگو ھۆكۈمىتى
ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلۈۋاتىمەن. ئازىراق قوشۇن كۆپەيتىپ بەرگەنـ
نىڭ ئانچە چوڭ كارايىتى يوق، ئەگەر مۇشۇنى تالىشىپ، ئۇمۇمـ
يۈزلۈك مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تەسىر يېتىپ قالسا، ئەپـ
سۇسلىنارلىق ئىش بولۇپ قالارمىكىن، ــ دېدى. ئەينى ۋاقىتتا
مەن كۆرۈنۈشتە ئەڭ زور چەكلىمە تۆت تۈمەن بولسۇ، دېگەندە
چېكىگە تۇرغان بولسامۇ، لېكىن كۆڭلۈمدە يەنە بىر ئىككى تۈمەن
كۆپەيتىپ بېرىشكە بولامدۇ ـ يوق دېگەننى ئويلاندىم. بۇ نەچـ
چە كۈن ئىچىدە، مەن كۆپ قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ سوۋېت كونـ
سۇلى يېۋسىيېۋ بىلەن سىرتتىن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ تۇردۇم.
(يېڭىدىن تەيىنلەنگەن باش كونسۇل ساۋېلىيوۋمۇ ئۈرۈمچىگە يېـ
تىپ كەلگەنىدى)، كونسۇل يېۋسىيېۋ قارشى تەرەپنىڭ تەلىپى
ئالتە تۈمەندىن ئاز بولسا، زادى بولمايدىكەن، ــ دېدى. مەن كۆڭـ
لۈمدە، ئالتە تۈمەن قىلىپ تۈزۈشكە قوشۇلغان تەقدىردىمۇ، يەـ
نىلا ئۈچ تۈمەن دولەت ئارمىيىسى، قالغان ئۈچ تۈمەن ئۆلكىلىك
ئامانلىق ساقلاش ئەترىتى قىلىنىدۇ. بىر يىلدىن كېيىن قىسقارـ
تىلىپ دۆلەت ئارمىيىسى ئىككى تۈمەن ۋە ئۈچ ئامانلىق ساقلاش
ئەترىتى قىلىنغاندىمۇ ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن سانغا ئۇيغۇن كېلىـ
دۇ، دېگەنلەرنى ئويلاندىم، مەن بۇ پىكرىمنى سوۋېت كونسۇلىغا
ئېيتتىم. بۇنىڭغا ئۇمۇ قوشۇلدى، لېكىن ئىلى تەرەپ بىلەن مەسـ
لىھەتلەشكەندىن كېيىن، جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. سوـ
ۋېت كونسۇلى يەنە: ئىلى تەرەپ، قوشۇن تۇرۇشلۇق جايىنى ئۈچ
ۋىلايەتنىڭ سىرتىغىچە كېڭەيتىشنى ئۈستى ـ ئۈستىگە تەلەپ قىـ
لىۋاتىدۇ، ــ دېدى. بۇنى مېنىڭ ئويلاپ كۆرۈشۈم مۇمكىن ئەـ
مەس ئىدى.

شۇ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى، مەن ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىنى
قوبۇل قىلدىم. بىرقانچە سائەتلىك سۆھبەتتىن نەتىجە چىقمىدى.
21 ـ چىسلا كۈنى، ئۇلار غۇلجىدىن تېلگرامما ئەۋەتىپ ئۇلارـ

نىڭ باش ۋەكىلى رەھىمجاننى ئەھۋالدىن دوكلات قىلىشقا غۇل-
جىغا چاقىرتقانلىقىنى ئېيتتى. مەن رەھىمجان غۇلجىغا قاراپ ئۇ-
چۇشتىن ئىلگىرى ئۇلارنى يەنە بىر نۆۋەت قوبۇل قىلىشقا ما-
قۇل بولدۇم ۋە دۆلەت ئارمىيىسىنى ئۈچ تۈمەن، ئامانلىق ساقلا-
شتىن ئۈچ تۈمەن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش — بۇ ئەڭ زور
دەرىجىدە ۋە ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق يول قويۇش بولىدۇ، — دەپ
قەتئىي ئېيتتىم. ھەمدە: ① تېز ۋاقىت ئىچىدە ئۈرۈمچىگە قايتىپ
كېلىپ ئىمزا قويۇشنى، ② ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى بىرلىكتە تەش-
كىل قىلىش ئۈچۈن، ئۆلكە ھەيئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا
قويۇشنى ئۈمىد قىلدىم.

رەھىمجان غۇلجىدىن تېزلا قايتىپ كەلدى. مەن شۇ ئاي-
نىڭ 26 - كۈنى ئۇلارنى يەنە قوبۇل قىلدىم. ئۇلار يەنىلا
ئۈچ تۈمەن قىلىمىز دەپ چىڭ تۇردى ھەمدە ئاللىقاچان يوق
بولغان قەشقەر، ئاقسۇلاردا مىللىي قوشۇن تەشكىللەش توغرىسى-
دىكى مەسىلىنى يېڭىۋاشتىن ئوتتۇرىغا قويۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭ-
دىكى مۇسۇلمانلار كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىدىغان جايلاردا چو-
قۇم مىللىي قوشۇن تەشكىل قىلىمىز دەپ ئىزھار قىلدى. ئىش
مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مەن بۇنى قاتتىق سۆزلەر بىلەن رەت
قىلدىم ھەمدە سەل - پەل ئاچچىقلاندىم. شۇ چاغدىكى ئۈچ ۋە-
كىل ئىچىدە، ئەخمەتجان ئەڭ ياش بولۇپ، 31 - 32 ياشلار
چامىسىدا ئىدى. بىراق ئۇ، ئۆتكەنكى بىرقانچە قېتىملىق يىغىن-
نىڭ باياناتچىسى بولۇپ، ئەمەلىيەتتىكى مەسئۇل كىشىمۇ شۇ
ئىدى؛ مەن ئۇنىڭغا : — مەن بولسام 60 ياشقا بېرىپ قالاي
دېگەن ئادەم. سېنىڭ يېشىڭدىن بىر ھەسسە پەرق قىلىمەن.
ئەگەر يەنە مۇشۇنداق ئۇزۇنغىچە تالىشىپ كېتىۋەرسەك، پەقەتلا
مۇۋاپىق بولماي قالىدۇ، مەن سەن بىلەن سۆھبەتلىشىش ئۈچۈن
ياشاراق بىرەرسىنى ئەۋەتىش توغرىسىدا مەركەزگە تەكلىپ بې-
رەيمىكىن دەيمەن، — دېدىم. يەنە: — مەن تېنچلىق بۇرچى-

لى زىمىمگە ئېلىپ كەلگەنىدىم. ئۆزۈمنىڭ ئېنچلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئەڭ زور دەرىجىدە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئەڭ زور دەرىجىدە جاۋابكارلىق قىلىۋاتقانلىقىمغا ئىشىنىمەن. ئەگەر ئېنچلىق قولغا كەلمىسە، مۇشۇ سەۋەبلىك ئىستىپا بېرىپ دىخۋادىن كېتىمەن! — دەپ ئېيتتىم. مەن قاتتىقراق تەلەپپۇزدا سۆزلىگەنىدىم ئۇلار ئۇستى - ئۇستىگە: غۇلجا خەلقى جاڭ بىۋجاڭنى ھىمايە قىلىدۇ، بىراق خەلقىمىزنىڭ تەلەپلىرى ئوبدانراق قانائەتلەندۈرۈلمىسە، ئوخشاشلا مەسىلەرنى ھەل قىلىش قىيىنلىشىدۇ، دېيىشتى. شۇنداق قىلىپ مەسىلە قېتىپ قالدى. يۈز تۇرانە كېڭىشىشنىڭ زۆرۈرىيىتى بولمىغاچقا نائىلاج سىرتتىن پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا توغرا كەلدى.

ئىش 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە سوزۇلدى. مەن كونسۇل يېۋسېيېۋنى كۆرۈشۈشكە تەكلىپ قىلدىم. ئۇ يەتتە تۆەنگە قىسقارتىشقا بولىدۇ. لېكىن دىخۋا، قەشقەرلەردە بىر تۆەندىن ئەسكەر تۇرۇشى شەرت، — دېدى ھەمدە بۇنىڭ ئاخىرقى ئامال ئىكەنلىكىنى، ئەگەر بۇنى قوبۇل قىلمىغاندا، ئۇنىڭ باشقا ئامالىنىڭ يوقلۇقىنى ۋە يەنە ياراشتۇرغۇچى ئورنۇندا تۇرالمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنداق قىلىپ ۋەزىيەت بارغانسېرى قىيىن، مۇرەككەپ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. ئىشنىڭ ئۇنداق بولۇشى، باشقا مەسىلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچراۋاتامدۇ - يوق؟

مەن سوۋېت كونسۇلىنىڭ پوزىتسىيىسىنى، نەنجىندىكى ئامېرىكا پەرەسلەرنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى، كوممۇنىزمغا قارشى قوزغىغان دولقۇنىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولۇۋاتامدىكىن دەپ گۇمان قىلدىم. چۈنكى ئۇ چاغدا، شەرقىي - شىمال ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن ئىبارەت بۇ ئىككى چوڭ مەسىلىدە، كەسكىن ھادىسىلەر ئىپادىلىنىۋاتقانىدى. بۇ شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ ھەل قىلىنىشىغىمۇ تاقىشىۋاتامدۇ - قانداق؟ شۇڭا مەن، جياڭ جيېشىنىڭ موسكۋاغا مەخسۇس بىر ئادەم ئەۋەتىپ، كېڭە-

شىپ بېقىشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم. ستالىن بۇرۇن شىن-
جاڭدا ھەل قىلغىلى بولمايدىغان مەسىلە يوق دەپ ئىپادە بىل-
دۈرگەنىدى. مېنىڭ ھۆكۈم قىلىشىمچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى،
شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشتا ياراشتۇرغۇ-
چى بولۇشنى خالايتتى. ئەگەردە سوۋېت ئىتتىپاقى ئالى دائىرىلى-
رىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈدىغانلا بولساق، شىنجاڭ مەسىلى-
سىنى ھەل قىلىشقا پايدىلىق بولىدىغانلىقىغا چوقۇم ئىشەنگىلى بو-
لاتتى. مەن تېلېگراممىنى بېرىۋەتتىم. لېكىن جياڭ جيېشىدىن
زادىلا جاۋاب كەلمىدى.※ 5 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئىلى تەرەپ
ۋەكىللىرى يەنە مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدى:
(1) قوشۇنلارنى ئۈچ پىيادە ئەسكەر پولكى، تۆت ئاتلىق ئەس-
كەر پولكى جەمئىي يەتتە پولك قىلىپ قۇرۇش، جۈملىدىن قەشقەر،
ئاقسۇ، دىخۇالاردا بىردىن پولك تۇرغۇزۇش، (2) كوماندىرلارنى
تەيىنلەشتە ئىلى تەرەپ كۆرسىتىش، ئۆلكىنىڭ ئەڭ ئالىي قو-
ماندانلىق شتابىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىنى قوشۇمچە ئۆتەش؛
(3) ئۆزگىرىش بولغان ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدە گومىنداڭ
ئارمىيىسىنى تۇرغۇزماسلىق؛ (4) ئۆتكەندە ئوتتۇرىغا قويغان
(13) (14) ئىككى ماددىدىكى «سىياسىي ساقچىلارنى بىكار قىلىش»
ۋە «ھەرقايسى جايلاردىكى ساقچىلارنى شۇ يەردىكى خەلقىنىڭ
ئۆزىدىن قويۇش» دېگەن سۆزلەرنى يازما خاتىرە قىلىش؛
گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېكىندۈرۈپ كېتىش دېگەن (13) ما-
ددىنى، 1944 - يىلى 1 - ئايدىن بۇرۇن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق
قوشۇنلارنىڭ سانىغا قىسقارتىش، — دەپ ئۆزگەرتىش، ئىش
مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، مەسىلە بارغانسېرى كۆپەيدى، شەرتلەر-
مۇ ئىنتايىن ئېغىرلاشتى، قاچان كېلىشىم ھاسىل قىلىشنى بىلگىلى
بولمايتتى. ئىچكىرىدە ئۇرۇش ئەھۋالى جىددىي بولۇپ ئومۇميۈز-
لۈك تىنچلىق ھاسىل قىلىش تەھدىتكە ئۇچراپ تۇراتتى. شۇ
چاغدا مەن ئىنتايىن قاتتىق پەرىشانلىق، تەشۋىش ۋە ئەندى-

شە ئىچىدە قالغانىدىم.

نەچچە كۈن ئىچىدە، مەن ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ كەلگەن سوۋېت كونسۇلى ساۋېلىيوۋ بىلەن ئىككى نۆۋەت ئۇچراشتىم، ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىگىمۇ كۆپ قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ سۆزلىشىپ تۇردۇق. ئۆتكەن ھەپتىدىكىگە قارىغاندا، ئازىراق ئىلگىرىلەش بولدى. قاتمال ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. مەنمۇ ئۇلارنىڭكىگە قارىتا بىر لاھىيە تۈزۈپ چىقتىم. ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى مۇنداق: A. قوشۇنىنىڭ سانى يەنىلا ئالتە تۈمەن بىلەن چەكلىنىپ، پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلەر تەڭ نىسبەتتە بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئارمىيىسى بىلەن ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرى ھەر قايسىسى ئۈچ تۈمەندىن بولىدۇ. لېكىن بۇنىڭغا ئىككى شەرت قوشۇمچە قىلىنىدۇ: بىرسى بىر يىل ئىچىدە قىسقارتىپ تۈزۈش توغرىسىدىكى تەكلىپ داۋاملىق ساقلاپ قېلىنىدۇ؛ ئىككىنچىسى دۆلەت ئارمىيىسى قىلىپ تۈزۈلگەن ئۈچ تۈمەن، بىر يىلدىن كېيىن يۆتكەشكە بويسۇنىدۇ. B. يۇقىرىدىكى ئالتە تۈمەننىڭ تۇرىدىغان ئورنى، ئۆزگىرىش بولغان ئۈچ ۋىلايەت بىلەنلا چەكلىنىدۇ. بىراق (1) نېفىت كان رايونلىرىنى مەركەز ئارمىيىسى مەسئۇل بولۇپ مۇھاپىزەت قىلىدۇ. (2) دۆلەت چېگرىسىنى قوغداش ئىشلىرىغا دۆلەت ئارمىيىسى مەسئۇل بولىدۇ. C. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانلىقى تەسىس قىلىنىپ، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىقىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مەزكۇر ئالتە تۈمەنگە قوماندانلىق قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش مۇئاۋىن قوماندانى ئۇنۋانى بېرىلىدۇ. بۇ لاھىيەنىڭ ئاساسى مەقسىتى: (1) قوشۇنلارنىڭ سانى كۆپەيتىلمەيدۇ. (2) دىخۇا، قەشقەر، ئاقسۇلاردا ئەسكەر تۇرغۇزۇش تەلپى قەتئىي رەت قىلىنىدۇ.

(3) قوماندانلىق تەمىس قىلىش يول قويماسلىقى بولمىدۇ، دېگەنلەردىن ئىبارەت.

بۇ لايىھە ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، يەنە چەتتىن ئالاقە قىلىش ئارقىلىق 5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلار بۇنى ئاساسىي جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، لېكىن بىر نەچچە نازۇك مەسىلىلەر ئۈستىدە يەنىلا كېڭەش قىلىشىدىغانلىقىنى، بىر قانچە كۈن ئىچىدە يازما ھۆججەت تەييار بولغان ھامان ئىمزا قويۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىراق ئۇلار ئېيتقان «بىر قانچە نازۇك» مەسىلە ھەققىدە يازما ھۆججەت تەييار قىلىش داۋامىدا، يەنە نۇرغۇن يېڭى مەسىلىلەرنى تۇرغۇزدى. ئىش بارغانسېرى مۇرەككەپلىشىپ ئىنچىكىلەپ كەتتى. مەسىلەن: (1) دۆلەت ئارمىيىسى قىلىپ تۈزۈلگەن ئۈچ تۈمەن، بىر يىلدىن كېيىن يۆتكەشكە بويسۇنىدۇ دېگەن سۆزنى قەتئىي قوبۇل قىلمىدى. (2) بىر يىل ساقلاپ قېلىنغاندىن كېيىن ئالتە تۈمەن قىسقارتىپ تۈزۈلىدۇ دېگەن سۆزنى ھۆججەتكە كىرگۈزۈشكە ئۇنىمىدى، خاتىرە قىلىشنىمۇ رەت قىلدى؛ (3) قوشۇنلارنىڭ ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدىلا تۇرۇشىغا ماقۇل بولدى، بىراق مەركەز ئارمىيىسىمۇ ئۈچ ۋىلايەتكە كىرىپ تۇرۇشقا بولمايدۇ دەپ بەلگىلەش كېرەك دېگەن پىكىرنى قويدى. بىر قانچە قېتىملىق تالاش - تارتىش ئارقىلىق ئاندىن بۇ پىكىردىن يالتايدى. (4) ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى نېفىت كانلىرىنى مەركەز ئارمىيىسى مۇھاپىزەت قىلىدۇ دېگەنگە قارشى چىقتى، ھۆكۈمەت كان ئىشلىرى بويىچە ساقچى تەشكىللەپ مۇھاپىزەت قىلىدۇ دېگەننى پەقەت ئېغىز ئارقىلىق بايان قىلىشقىلا قوشۇلدى. (5) دۆلەت چېگرىسىنى مەركەز ئارمىيىسى مەسئۇل بولۇپ قوغدايدۇ دېگەنگە ئەڭ ئاخىرىدا تەسلىكتە ماقۇل بولدى. (6) ئىلى تەرەپ، قوماندان نامىنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي، «مىللىي ئارمىيە» قوماندانى دەپ ئاتىلىشىنى تەلەپ قىلدى. مەن

ئۈچ ۋىلايەت «يېڭى تۈزۈلگەن» قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى دەپ ئاتاشقا
قوشۇلدۇم. تالاش - تارتىشلاردىن كېيىن «مىللىي»، «يېڭى تۈزۈلگەن»
دېگەن سۆزلەرنى بىرلا ۋاقىت ئىچىدە ئېلىپ تاشلاپ، ئىلى
تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى
دەپ ئۆزگەرتىشكە قوشۇلدۇق؛ (7) ئۇلار قوماندانىنىڭ، شىن-
جاڭ گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىنى قوشۇمچە ئۆ-
تەشنى تەلەپ قىلغانىدى. كېيىن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش
قىسىملىرىنىڭ مائاۋىن قوماندانى بولۇشقا قوشۇلدى. لېكىن
«ئۇنۋان» دېگەن سۆزنى قوبۇل قىلمىدى. (8) دۆلەت ئارمىيىسى-
گە ئۆزگەرتىلگەن ئۈچ تۈەنگە مەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆ-
لەت ئارمىيىسى قاتارىدا تەمىنات بېرىشكە ماقۇل بولدۇم. لې-
كىن ئۇلار قورال - ياراق جەھەتتە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق
دۆلەت ئارمىيىسىگە ئوخشاش، مەركەزدىن تولۇقلاپ بېرىشنى
تەلەپ قىلدى. بۇ نۇقتىدا قاتتىق تالاشقاندىن كېيىن، ئەڭ
ئاخىرىدا ئۇلار بۇنى دەرھاللا تەلەپ قىلىش نىيىتىنىڭ يوق-
لىقىنى، «كەلگۈسىدە» دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويۇش لازىملىقى-
نى ئىزھار قىلدى.

بىر قەدەر چوڭ تالاش - تارتىش بولغانلىرى، يۇقىرىقىلار-
دىن ئىبارەت، بۇنىڭدىن باشقا ئۇششاق ئىشلارنى ۋە يېزىقچى-
لىق جەھەتتىكى ئىشلارنى سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. بىز
ھەتتا خەتمۇ - خەت، جۈملىمۇ - جۈملە تالىشىپ، ناھايىتى
كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلغان ئىدۇق. 10 نەچچە كۈنگىچە تولا
سۆزلەپ جۇۋغايلىرىمىز قۇرۇپ كەتتى، پات-پاتلا قاتتىق ھا-
لەتكە چۈشۈپ قېلىپ تۇردۇق. شۇنداق قىلىپ تاكى 5 - ئاي-
نىڭ 22 - كۈنى يېرىم كېچىدە ئاندىن قوشۇمچە ھۆججەت
(2)نىڭ تېكىستى رەتلەپ بولۇنۇپ، ئىككى تەرەپ ئادەم ئەۋە-
تىپ، لايىھەگە قول قويۇلدى، بۇنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭدىكى قىسمەن ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلارنىڭ خەلق ۋەكىللىرى، بۇ يىل 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدە ئىمزا قويغان «قوراللىق توقۇنۇشنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم» نىڭ 10 - ماددىسىغا ئاساسەن ئۆزگۈرۈش بولغان رايونلاردىكى قوشۇنلارنى يېڭىباشتىن ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسىلىسى ئۈستىدە ئىككى تەرەپ كېڭىشىش ئارقىلىق، تۆۋەندىكى قوشۇمچە بەلگىلىمىلەر تۈزۈپ چىقىلدى:

(1) ئۆزگۈرۈشكە قاتناشقان ھەر قايسى مىللىي قوشۇنلار دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ شتات تۈزۈمى بويىچە ئۆزگەرتىلىپ، ئۈچ ئاتلىق تۈەن، ئۈچ پىيادە تۈەن قىلىپ تۈزىلىدۇ. ئومۇمىي ئادەم سانى 11 مىڭدىن 12 مىڭغىچە بولىدۇ. مۇشۇ ئالتە تۈەن ئىچىدە ئىككى ئاتلىق تۈەن، بىر پىيادە تۈەن دۆلەت ئارمىيىسى قىلىنىدۇ، ئىككى پىيادە تۈەن بىلەن بىر ئاتلىق تۈەن ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوشۇنى قىلىنىدۇ.

(2) ھۆكۈمەت، غۇلجا تەرەپنىڭ شۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار ئارىسىدىن بىر ئادەمنى كۆرسىتىپ، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى قىلىپ تەيىنلەشكە يول قويىدۇ. ئۇ يۇقىرىدىكى ئالتە تۈەنگە قوماندانلىق قىلىپ باشقۇرىدۇ. بۇ قوماندان، غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتكەن قۇرۇلمىسى بويىچە قوماندانلىق شتابىنى تەشكىللەيدۇ، بۇ قوماندان شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى ۋە ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشى لازىم، شۇنداقلا ھۆكۈمەت مەزكۇر قوماندانىنى ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىنىڭ مائاۋىن قوماندانلىقىغا تەيىنلەيدۇ.

(3) يۇقىرىقى ئالتە تۈەننىڭ تۇرۇشلۇق جايى — غۇلجا،

تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق ئۈچ ۋىلايەت بىلەنلا چەكلىنى-
دۇ. بۇ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئامانلىقىنى، ھۆكۈمەت مەزكۇر
قوماندانىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى ئالتە تۈەننىڭ مەسئۇل بولۇپ
ساقلىشىغا تاپشۇرىدۇ، چېگرا قوغداشقا، مەركەزنىڭ
چېگرانى قوغداش قىسىملىرى مەسئۇل بولىدۇ. بۇنىڭدا
ئۆزگىرىش بولمايدۇ. ئىلگىرىدىكى ئۇسۇل بويىچە ئىش
ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(4) مەزكۇر قوماندان ۋەزىپىگە بېكىتىلگەندىن كېيىن،
ھۆكۈمەت ئۇنىڭ كېڭىشىش ئارقىلىق دەرھال ئاقسۇ،
قەشقەر ئىككى ۋىلايەتتىكى ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرى-
نى ئۆزگەرتىپ تۈزۈشكە رۇخسەت قىلىدۇ. ئۇلارنى تولۇق-
لاش ئۇسۇلى - شۇ يەردىكى مۇسۇلمان خەلقلىرىدىن
تولۇقلىنىدۇ.

(5) مەزكۇر ئالتە تۈەنگە قىلىنىدىغان مۇئامىلە، تەمى-
نات ۋە كەلگۈسىدىكى تولۇقلاپ بېرىلىدىغان قورال يا-
راق ئەسلىھەلىرىگە كەلسەك، بۇنىڭدىكى ئۈچ دۆلەت
ئارمىيە تۈەنگە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ
قائىدە، ئۆلچىمى بويىچە مۇئامىلە قىلىنىپ، مەركەزدىن
تەمىنلىنىدۇ. قالغان ئۈچ ئامانلىق ساقلاش تۈەنگە ئۆل-
كىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئامانلىق ساقلاش قوماندانلىق شتا-
بىغا ئاجرىتىپ بەرگەن خىراجەتتىن بېرىلىدۇ.

(6) ئۆزگۈرۈشكە قاتناشقان ھەر قايسى مىللىي قوشۇن-
لارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش ئىشىنى، مەزكۇر قوماندان ھۆ-
كۈمەت ئالدىدا جاۋابكار بولۇپ ئىشلەيدۇ. بۇ قوشۇنلار
ئالتە تۈەن قىلىپ تۈزۈلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ تۇرۇش-
لۇق ئورنىنى، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن
ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانىنىڭ، ئايرىم - ئاي-
رىم ھالدا تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە يوللايدۇ. مەزكۇر ئالتە

پولكنىڭ ئادەم، قورال ياراق سانىنى ئايرىم - ئاي-
رىم ھالدا شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانى بىلەن
ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش قوماندانىغا يوللاپ ئەنگە
ئالغۇزىدۇ.

مەركىزى ھۆكۈمەت ۋەكىلى:

جاڭ جىجۇڭ.

خەلق ۋەكىللىرى:

رەھىمجان سابىر ھاجى

ئوبۇلخەيرى تۆرە

ئەخمەتجان قاسىموف

قوشۇمچە ھۆججەت (2) دىن باشقا يەنە ئىككى پارچە سۆھ-
بەت خاتىرىسى قوشۇمچە قىلىندى: (1) ھۆكۈمەت ساقچى باش-
قارمىسىنى (ئىلى تەرەپ بۇنى سىياسىي ساقچى دەيدۇ) ئۆزلۈك-
دىن بىكار قىلىش مەسىلىسى، (2) پۈتۈن ئۆلكە بويىچە
ساقچىلارنى تاللاپ ئىشلىتىشتە يەرلىك خەلقتىن قويۇپ ئىشلى-
تىش مەسىلىسى، ئىلى تەرەپنىڭ دەسلەپتە قويغان شىنجاڭدا
تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېكىندۈرۈپ كېتىشىدىن
ئىبارەت تەلەپلەر پۈتۈنلەي ئىناۋەتسىز قىلىندۇ.

قوشۇمچە ھۆججەت (2) نىڭ لايىھەسى بېكىتىلگەندىن كې-
يىن، ئۇلار يەنە غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يولىيورۇق سورايدىغان-
لىقىنى، ئىككى - ئۈچ كۈن ئىچىدىلا قايتىپ كېلىپ، رەسمىي
ئىمزا قويىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە 5 -

ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۇلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە قاتنىشىدىغان 8 ئادەمنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىراق نازارەت-باشقارما باشلىقلىرىنىڭ تەقسىم قىلىنىشى ئۈستىدە، غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ يوليورۇق ئالغاندىن كېيىن، بىر قارارغا كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. جۈملىدىن ئۇ-لار 6 - ئاينىڭ 4 - كۈنى دىخۋاغا قايتىپ كېلىپ، ئۆلكە ھەي-ئەتلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى. يەتتە ۋىلايەت-تىن كۆرسىتىلگەن ئىسىملىكلەردىمۇ ئازىراق ئۆزگىرىش بولدى. مەسىلەن: (1) يەتتە ۋىلايەتتىن مەيدانغا كەلگەن مۇئاۋىن رەئىس دەسلەپتە قەشقەردىكى ئابدۇلكېرىمخان مەخسۇم ئىدى. بىراق ئۇ ياشقا چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇن ئۇ-نىڭ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن دىخۋادا يەتتە يىل تۈرمىگە سولانغان-لىقى ئۈچۈن، ئۇ كىشى تولىمۇ ھەزەر ئەيلەپ دىخۋاغا كېلىشنى خالىمىدى. بۇ ھالدا ئۇ ئۆلكە ھەيئىتى نامى بىلەن قەشقەردە تۇرىدىغان بولدى. بىز بەكمۇ زورلىمىدۇق. شۇنداق قىلىپ يەر-لىك زاتلار ئىچىدىن بىلىم - سەۋىيەسى يۇقىرى، ئىدىيىدە ئىلغار، ۋەتەنپەرۋەرلىك كۆز قارىشى بىر قەدەر كۈچلۈك بولغان شۇنداقلا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان شەخس بورھان شەھىدى ئۆلكىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە كۆر-سىتىلىپ سايلاندى. (2) مۇھەممەت ئىمىن ئەسلىدە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا كۆرسىتىلگەن بولۇپ، كېيىنچە ئىلى تەرەپ سەيپىدىن ئەزىزنى مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا قويماقچى بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇھەممەت ئىمىن تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلەندى؛ (3) ئەس-لىدە ئەيسا مائاۋىن باش كاتىپلىققا قويۇلماقچى بولغانىدى. ئەمدى خەنزۇچىدىن ئانچە - مۇنچە خەۋىرى بار، ھەمدە بۇرھان شەھىدى بىلەن ئالاقىسى بار قازاق يىگىتى سالىس بۇ ۋەزىپىگە قويۇلدى. ئەيسا بولسا مەخسۇس ھەيئەتلىك ۋەزىپىگە تەيىنلەندى.

6-ئاينىڭ 6-كۈنى قوشۇمچە ھۆججەت (2) گە رەسمىي ئىمزا قويۇلدى. دېمەك غۇلجا ئۆزگىرىشىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش مەسىلىسى ئۈستىدە ئىشلەنگەن خىزمەتلەر تولۇقى بىلەن ئورۇنلاندى. مانا بۇ سۆھبەتنىڭ 2-باسقۇچى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 4-ئاينىڭ 5-كۈنىدىن تارتىپ 2 ئاي ئىچىدە، 9 قېتىم سۆھبەت ئېلىپ بېرىلدى. غەيرى-رەسمىي سۆزلىشىشلەرنىڭ سانى يوق. بۇ جەرياندا بىر نەچچە قېتىم بۇزۇلۇش يۈز بەردى. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ئوتتۇرىدا تۇرۇپ ياراشتۇرۇشى بىلەن بىر يىل 8 ئاي داۋام قىلغان غۇلجا ئۆزگىرىشى ئاخىرى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىندى. بۇنىڭ تەسىرى ۋە ئوينىغان رولى ناھايىتى زور بولدى. ھەتتا شىنجاڭنىڭ 1949-يىلى تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇشى ئۈچۈن دەسلەپكى قەدەمدە ئاساس سېلىندى دەپ ئېيتساقمۇ ئەرزىيدىغاندۇ؟

بۇ چاغدا مەن جياڭ جېشىغا سۆھبەتنىڭ جەريانى ئۈستىدە بىر نۇسخا دوكلات سۇندۇم. ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا بىر ئابزاس سۆز بار ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: گومىنداڭ 6-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 2-ئومۇمىي يىغىنىدا مەن مۇنداق ئۈچ نۇقتىنى جىددىي ئوتتۇرىغا قويغان ئىدىم:

(1) سەنمىنجۇيىنىڭ كۈچى ئارقىلىق شىنجاڭغا كاپالەتلىك قىلىش؛

(2) شىنجاڭنى پاك-ئادىل سىياسىي كۈچ ئارقىلىق تىنچلاندۇرۇش؛

(3) مېنىڭچە شىنجاڭنى يېتەرلىك ئىقتىسادىي كۈچ بىلەن گۈللەندۈرۈش، بۇ شىنجاڭ خەلقىنى ۋەتەنگە يۈزلەندۈرۈپ ۋەتەننى ھىمايە قىلىشقا جەلپ قىلىدىغان ئۆلچەم بولىدۇ. دىپلوماتىيە جەھەتتە ئەمەلىي ھەرىكىتىمىزدە شىنجاڭنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن بولغان تارىخىي، جۇغراپىيەۋى، ئىقتىسادىي، سى-

ياسىي جەھەتلەردىكى يېقىن مۇناسىۋەتنى چىقىش نۇقتا قىلىشى-
مىزدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ھەر قاچان ئەڭ يېقىن دوست-
لۇق مۇناسىۋەتنى ساقلاپ قېلىش سىياسىتىنى يۈرگۈزمەي بول-
مايدۇ. بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن زىچ مۇناسىۋىتى بول-
غان ئىقتىسادىي مەسىلە ئۈستىدە، ھەمكارلىشىش شەكلىنى قوللۇ-
نۇپ ئىككى تەرەپنىڭ ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتىنى كۈچەيتىش كې-
رەك. ئۆتكەندە جۇڭگو بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدى-
كى ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىغا دائىر تېخى ھەل بولمىغان ئىشلار-
نى، مۇشۇ پۇرسەتنىڭ ئۆزىدە دىپلوماتىيە يولى ئارقىلىق داۋام-
لىق كېڭەشىش ئېلىپ بېرىپ، تېزدىن ھەل قىلىش لازىم. بۇ
ئەمەلىي قەدەمنىڭ بىرىنچىسى بولىدۇ. ئىچكى سىياسەت جەھەتتە
شىنجاڭ خەلقى ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان زۇلمەتلىك ئازاب - ئو-
قۇبەت ئاستىدا چوڭقۇر دەرت - ئەلەم تارتتى. ئۇلارنىڭ سىيا-
سەتنىڭ ئوڭشىلىشىغا بولغان ئارزۇسى كۈچلۈك. ئالبۇكى، يېقىن-
قى يىللاردىن بېرى، يەرلىك ئورۇنلار خاتىرجەمسىزلىنىپ، خەلق
تېڭىرقاپ قالدى. ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلار جان بېقىشنىڭ
كويىدا بولۇپ، خىيانەتچىلىك كەيپىياتى تولىمۇ ھەددىدىن ئاش-
قان. ئەگەر مۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەنپە-
ئەتىگە ۋەكىللىك قىلمىسا، ئۇلارنى ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدىن
ئۈزۈل كېسىل قۇتقازمىسا، ئۇلارنىڭ شىپالىق ئىزدەشكە تەلپۈن-
گەن قەلبى بۇزۇلۇش يولىغا كىرىدۇ. غۇلجىدا يۈز بەرگەنگە
ئوخشاش ۋەقەلەرنىڭ ھەر ۋاقىتتا ھەر تەرەپتىن پارتلاپ چى-
قىشىنىڭ ئېھتىمالى تۇغۇلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن سىياسىتىمىزنى
ئادىللاشتۇرۇپ، كىشىلەر قەلبىنى ئۆزىمىزگە تارتىشىمىز كېرەك.
بۇ بىزنىڭ مۇشۇ پەيتتىكى باش تارتىپ بولمايدىغان جىددى
ۋەزىپىمىز. بۇ ئەمەلىي قەدەمنىڭ ئىككىنچىسى بولىدۇ.
ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئالساق، ھازىر شىنجاڭنىڭ نەقلىيات ئىش-
لىرى قىيىن، ماددىي ئەشيا كەم، مال باھاسى ناھايىتى يۇقىرى،

مۇندىن كېيىن جۇڭگو ـ سوۋېت سودىسىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى بىلەن پەيدىن-پەي ياخشىلىنىشى مۇمكىن. بىراق، خوشنا ئەلگە مەڭگۈ تايىنىۋېلىش، بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك تەدبىر ئەمەس مۇندىن كېيىن قاتناش ئىشلىرىنى ياخشىلاش، ماددىي ئەشيالار بىلەن تەمىنلەش، مالىيە جەھەتتە قوشۇمچە ياردەم بېرىش، قۇ-رۇلۇش مەبلىغى، تېخنىكا ماتېرىياللىرىدىن ياردەم بېرىشلەرنىڭ ھەممىسىدە مەركەزنىڭ زور كۈچ بىلەن مەدەت بېرىشكە مۇھ-تاج بولىدۇ. ئەگەر شىنجاڭنى باشتىن-ئاخىرى ئادەتتىكى بىر ئۆلكە ئورنىدا كۆرۈپ، بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە ئادەتتىكى مۇقام بويىچە بىر تەرەپلىمە قىلىدىغان بولساق، خەلقنىڭ تۇر-مۇشىنى ياخشىلاپ، ئۇلارنىڭ قەلبىنى ۋەتەنگە يۈزلەندۈرۈشىمىز مۇمكىن ئەمەس. بۇ ئەمەلىي قەدەمنىڭ ئۈچىنچى باسقۇچى بول-دۇ. يۇقىرىدا ئاساسىي فاكتىلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. مەدەنى-يەت، مائارىپ، مىللەت، دىن قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە بىر-بىرلەپ قايتا تەكشۈرۈپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. تەلتۆكۈس تەرتىپكە سېلىش جەھەتتە، مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن كونكې-رىتنى پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمەن.

سۆھبەت مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىلىي ئىسلاھىنى نەنجىڭ مەمۇرىي پالاتاسى تەرىپىدىن 6 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى① ئېلان قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك يېڭى ھۆ-كۈمەتنىڭ رەسمىي قۇرۇلغانلىقى جاكارلىنىپ مەملىكىتىمىزدە تارىخ-تا مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان مىللىي ئىتتىپاقلىق، خەلقچىل ئاسا-سىدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋۇجۇدقا كەلدى.

---

①«مىنگو زور ۋەقەلىكلەر خاتىرىسى» دە: 1949 ـ يىلى 6 ـ ئاي-نىڭ 19 ـ كۈنى. گومىن جىڭفو بۇرھان، ئەخمەتجانلارنى شىنجاڭ ئۆل-كىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلىدى دەپ يېزىلغان!

ئىككىنچى باب. بىر قانچە مۇھىم تەدبىر

سۆھبەتنىڭ 2-باسقۇچىدا مەن گومىن جۇڭگو ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسى مۇدىرلىقى قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىنى ئۆتكۈزۈۋالغان ئىدىم. 4-ئاينىڭ دەسلەپىدىن باشلاپ 6-ئايغا قەدەر بولغان مۇشۇ 2 ئايدىن كۆپ ۋاقىت جەريانىدا، مەن بىر ياقتىن ئىلى تەرەپ ۋەكىللىرى بىلەن جىددىي سۆھبەت ئېلىپ باردىم، قايتا-قايتا قاتماللىق ھالەتكە چۈشۈپ قالدۇق. يەنە بىر تەرەپتىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى گەرچە قايتا ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئالدى بىلەن بەزى زۆرۈر تەدبىرلەرنى قوللىنىپ بەزى مۇھىم تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىشىمگە توغرا كەلدى.

ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ‹5-ماي› خاتىرە يىغىنىدا سۆزلەنگەن نۇتۇق

شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، بىزدە چوقۇم گۈللەندۈرۈشنىڭ مەنىۋى ئاساسى بولۇشى لازىم. بارلىق ھەربىي ۋە مەمۇرىي خادىملارغا ۋە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە شىنجاڭدا نېمىلەرنى ئىشلەش، قانداق ئىشلەش لازىملىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك ئىدى. مەن دىخۋا شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن «5-ماي» خاتىرە يىغىنىدا بىر نۇتۇق سۆزلىدىم، ئۇنىڭ تېمىسى: «سەنمىنجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ مەنىۋى ئاساسى»، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى، ئالدى بىلەن، تېنچلىق، بىرلىك، خەلقچىللىق، ئىتتىپاقلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇنىڭدىن كېيىن خىيانەتچىلىك، قىمارۋازلىق ئەپيۇنكەشلىكنى تۈگىتىشتىن ئىبارەت.

تېنچلىق ئۈستىدە توختالغاندا، مەن مۇنداق دېدىم: دۇنيا

بويىچە تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇرۇش غەلىبىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەت تىنچلىققا مۇھتاج بولىدۇ، بىزنىڭ جۇڭگوغا كەلسەك، تىنچلىققا تېخىمۇ مۇھتاج، تىنچلىقنى تېخىمۇ بەك ئۈمىد قىلىدۇ، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، ئوخشاشلا تىنچلىققا مۇھتاج، تىنچلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ.

بىرلىك ئۈستىدە توختالغىنىمدا، مۇنداق دېدىم:

پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئېيتقاندا، ھەممە نەرسە مەركىزىي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرۈلىدۇ. شىنجاڭغا قارىتا ئېيتقاندا، ھەممە نەرسە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرۈلىدۇ. چۈنكى بىرلىك بولغاندىلا، ئاندىن ئىرادىنى مەركەزلەشتۈرگىلى، كۈچنى مەركەزلەشتۈرگىلى ۋە بارلىق قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ۋە تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ.

دېموكراتىيە ئۈستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: بىز سىياسىي تەرەپتىن چوقۇم خەلقچىللىقنى يولغا قويۇشىمىز كېرەك. بىزنىڭ سىياسىي دېموكراتىيە دېگىنىمىز، ھەممىگە خەلق خوجايىنلىق قىلسۇن، ھەممىدە خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزۇسى ئۆلچەم قىلىنسۇن، بارلىق تەدبىرلىرىمىز خەلقنىڭ ھەققانىي ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كەلسۇن دېگەنلىكتۇر.

ئىتتىپاقلىق ئۈستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: پۈتۈن مەملىكەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى بەكمۇ مۇھىم، شىنجاڭغا نىسبەتەن بۇنداق ئىتتىپاقلىق بولۇپمۇ ئالاھىدە مۇھىم، بىزنىڭ ھەر قايسى مىللەتلىرىمىز ئۆز-ئارا ھۆرمەت قىلىشى، بىر-بىرى بىلەن يېقىن ئۆتۈشى، ئۆزئارا ياردەم بېرىشى، ھەممەيلەن ئۆز-ئارا تىنچ خاتىرجەم بىرگە تۇرۇپ، سەمىمىيەت بىلەن ئىتتىپاق ئۆتۈشى لازىم. مەن يەنە مۇنداق دەپ ئالاھىدە تەكىتلىدىم: مەن بولسام خەنزۇ، لېكىن مەندە بۇرۇندىن ئازىراقمۇ مىللىي ئەلالىق ھېسسىياتى بولغان ئەمەس. بۇ يەردە ھەر مىللەت قېرىنداشلار خۇددى ئاكا-ئۇكا

ئاچا-سىڭىل قېرىنداشلاردەك ئۆتىدىكەن. ئۇلار قاۋۇل، چىرايلىق كېلىدىكەن. مېنىڭ ئۇلارغا بەكمۇ زوقۇم كەلدى. ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلىرىمىزغا چوقۇم خۇددى ئاكا-ئۇكا، ئاچا-سىڭىل قېرىنداشلىرىمىزدەك مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم.

مەن بۇ 4 جۈملە سۆز ئۈستىدە تەپسىلىي ئانالىز ئېلىپ بارغاندىن كېيىن مانا بۇ يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ مەنىۋى ئاساسىي ياكى پرىنسىپى بولىدۇ، مۇشۇ 4 جۈملە سۆزگە خىلاپ كېلىدىغانلىكى ئىشلارنى ۋە سۆزلەرنى قىلماسلىقىمىز، مۇشۇ 4 جۈملە سۆزگە ئۇيغۇن كېلىدىغانلىكى ئىشلارنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئىشلىشىمىز ۋە تەشۋىق قىلىشىمىز لازىم. ھەممەيلەن مۇشۇنداق ئورتاق تونۇشقا ئىگە بولىدىغانلا بولساق شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشنىڭ مەنىۋى ئاساسىنى ھازىرلىيالايمىز، — دېدىم.

مەن خىيانەتچىلىك، قىمارۋازلىق ۋە ئەپيۇنكەشلىكنى تۈگىتىش ئۈستىدە توختالغىنىمدا مۇنداق دېدىم: بۇ ناھايىتى ئاددىي مەسىلە. ئەپيۇن جىسمانىي جەھەتتىن زىيانلىق، قىمار ئويناش كىشىلەرنىڭ جاسارىتىنى خۇنۈكلەشتۈرىدۇ. ھالبۇكى بۇ ئىككى ئىللەتنىڭ ھەممىسى خىزمەتلەرگە زىيانلىق، جەمئىيەت كەيپىياتىغا زىيانلىق، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى چوقۇم تۈگىتىش كېرەك. خىيانەتچىلىككە كەلسەك بۇ دۆلەت ۋە خەلققە نىسبەتەن تازىمۇ زىيانلىق، سىياسىي كەيپىياتنى بۇلغىۋېتىدۇ، نۇرغۇن قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزغا زىيان ئېلىپ كېلىدۇ، مېنىڭچە خىيانەتچىلىك جىنايىتى ئۆتكۈزگەن ئادەملەر، خىسلىتىنى يوقاتقانلاردۇر، ئۇلارنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەسلىك كېرەك. بەلكى ئۇلارنى ئەڭ قاتتىق چارىلار بىلەن جازالىشىمىز لازىم، ھەرگىزمۇ ئۆز ئېقىشىغا قويۇپ بېرىشكە بولمايدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن 10 نەچچە شوئارنى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ھەرىكەت قىبلىنامىسى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويدۇم. مەسىلەن: جاھانغا، جۇڭگوغا جۈملىدىن شىنجاڭغا تېنچلىق كېرەك!

جۇڭگو بىرلىككە كەلگەن دۆلەت بولۇشى كېرەك! شىنجاڭ بىرلىككە كەلگەن شىنجاڭ بولۇشى كېرەك! سىياسەت ــ خەلقچىللىق سىياسەت بولسۇن! مىللەتلەر بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلىشى، ئۆز-ئارا يېقىن ئۆتۈشى، ئۆز ئارا ياردەملىشىشى لازىم! مىللەتلەر ئىتتىپاقلىشايلى! تېنچ، بىرلىككە كەلگەن، خەلقچىل، ئىتتىپاقلاشقان يېڭى شىنجاڭنى گۈللەندۈرەيلى!

شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنى تۈرمىدىن بوشىتىش

1946 ـ يىلى مېنىڭ 3 ـ قېتىم ئايروپىلان بىلەن چۆگچەكدىن دىخۇاغا ئۇچۇش ۋاقتىدا، جۇئېنلەي ئەپەندى، شىنجاڭدىكى شىڭ شىسەي تەرىپىدىن تۇتۇپ ئېلىنغان بارلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيە ئەزالىرىنى قويۇپ بېرىشىمنى قايتا - قايتا تاپىلىدى، مەن ماقۇل بولدۇم.

مەن ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن، بىر تەرەپتىن يولداش جوۋ ۋۇ قاتارلىقلارنى ئەۋەتىپ، ئۇلارنى يوقلاتقۇزدۇم. ھەمدە مەسئۇل تەرەپلەرگە ئۇلارنىڭ تۈرمۇش تەمىناتىنى ياخشىلاپ بېرىش ھەققىدە تاپشۇرۇق بەردىم. يەنە بىر تەرەپتىن، جياڭ جېشىغا تېلېگرامما يوللاپ، بۇ ئىشلارنى شىڭ شىسەينىڭ قىلغانلىقىنى، ئىككى پارتىيىنىڭ دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، تېنچلىق ئارزۇيىمىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى قويۇپ بېرىش لازىملىقىنى چۈشەندۈردۈم. جياڭ جېشى دەسلەپتە ئىككىلەندى، بىرقانچە تېلېگرامما ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش بىلەن ئۇ ئاندىن ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن شۇ ھامان تۈرمىدىكى جۇڭگو كوممۇنىستلىرىغا ئۇختۇرۇش قىلىندى. ئۇلار مەن بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئالتە نەپەر ۋەكىل ئەۋەتتى، (ئۇلارنىڭ ئىچىدە ياڭ جىخۋا، گاۋدېڭ باڭ قاتارلىقلار بار ئىدى. ياڭ جىخۋانىڭ شۇ

چاغلاردىكى تەخەللۇسى دۇنىڭ بولۇپ، ئۇ چۈيچۈ بەي ئەپەندى-
نىڭ رەپىقىسى بولىدۇ، ھەمدە مېنىڭ شاڭخەي دارىلفۇنۇنىدا بىل-
لە ئوقۇغان ساۋاقدىشىم بولىدۇ) مەن ئۇلارنى تاماققا تەكلىپ
قىلىپ سۆزلەشتىم، سەممىي سۆزلەر بىلەن ئۇلارغا تەسەللى بەردىم.
ھەمدە ئۇلارنى چوقۇم مۇھاپىزەت قىلىپ يەنئەنگە يەتكۈزۈپ
قويىدىغانلىقىمنى ئېيتتىم.

بىر ئاي تەييارلىق كۆرۈپ، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانلىق
قاتناش باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لىيۇ ياجېننى ئۇلارنى مۇھاپى-
زەت قىلىپ ئاپىرىپ قويۇشقا مەسئۇل قىلدىم. ئۇلارغا يەنە تىببىي خا-
دىملارنىمۇ قوشۇپ قويدۇم. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئىلگىرى-كېيىن
بولۇپ، گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى گۇجېڭلون، شىئەندىكى خۇزۇڭ-
نەن، جۇشاۋجۇلارغا ئايرىم-ئايرىم تېلېگراممىا ئەۋەتىپ ئۇلارنى يول
ئۈستىدە مۇۋاپىق كۈتۈۋېلىشنى تاپىلىدىم. جۇئېنلەي ئەپەندىگىمۇ تې-
لېگراممىا ئەۋەتىپ ۋاقىپلاندۇردۇم. ئۇلار 131 كىشى 6-ئاينىڭ 10-كۈ-
نى. دىخۇادا سەككىز ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتى. ئىنكاسلارغا
قارىغاندا ئۇلارنى يول بويى يامان ئەمەس كۈتۈۋالغان. بىراق بۇ
ئىشقا نىسبەتەن گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى يەنە تەن بەرمەي سە-
پەر ئۈستىدە ئىلاجى بار توسقۇنلۇق قىلىپ، شىيەنياڭغا بارغاندا
ئۇلارنى يولدىن توسۇپ قويماقچى بولغان. شىئەندە تېخى قامال
قىلماقچىمۇ بولغان. دۇنىڭ قاتارلىقلار شىئەندىن ئەۋەتكەن تېلېگ-
راممىسىدا، ماڭا مىننەتدارلىق بىلدۈرگەندىن باشقا يەنە: «بىز
5 كۈن بولدى بۇ يەردە دەم ئېلىپ ياتتۇق، پەقەت رەسمىيەت
سەۋەبىدىنلا يەنئەنگە ماڭالمايۋاتىمىز. ھازىرچە 18-جىتۈەنجۈننىڭ
شەنشىدىكى ئىش باشقۇرۇش ئورنىدا، خۇزۇڭنەن ۋە جىياڭجېشى
ئالىيلىرىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ ياتتۇق»،— دېگەن سۆزلەر يېزىل-
غان. مەن يەنە خۇزۇڭنەنگە تېلېگرامما يوللاپ بۇ ئىشنى سويلى-
دىم. شۇندىن كېيىنلا ئۇلار 7-ئاينىڭ 7-كۈنى شىئەندىن
قوزغىلىپ، 11-كۈنى شەنشى، گەنسۇ، نىڭشىيا چېگرىسىدىكى جى

جىياسۇن كەنتىگە يېتىپ بارغاندا، يەنئەن تەرەپتىن ئادەم كېلىپ ئۇلارنى ئېلىپ كەتكەن. ئۇزۇن ئۆتمەي مەن باش قوماندان جۇدېنىڭ 7 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئەۋەتكەن مىننەتدارلىق تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. بىرقانچە ئاي ئۆتۈپ نەنجىڭگە قايتىپ بارغىنىمدا، دۇڭبىۋۇ ئەپەندى ئالاھىدە مېنى يوقلاپ كېلىپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسى بويىچە سىياسىي مەھبۇسلارنى قويۇپ بېرىش

شېڭ شىسەينىڭ مۇدھىش ھۆكۈمرانلىقىدىكى شىنجاڭ چوڭ بىر تۈرمىگە ئايلانغان ئىدى. ئۇ خالىغان چاغدا يوق يەردىن تۈك ئۈندۈرۈپ، ئەنزە پەيدا قىلىپ، زور بىر تۈركۈم ئادەملەرنى قولغا ئالدى ۋە قەتلى قىلدى. ۋۇجۇڭشىن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى ئۆتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، مەلۇم رەتلەش ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ، سولاپ قويۇلغان بىرمۇنچە ئادەملەرنى قويۇپ بەرگەن ئىدى، لېكىن مەن كەلگەن ۋاقىتتا، ئۆلكە بويىچە تۈرمىلەردە يېتىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ سانى تولىمۇ كۆپ ئىدى. تۈرمىگە سولانغان ئادەملەر زادى قانچىلىك، ئاساسەن قانداق ئادەملەر، بۇلارنىڭ ئارخىپى نامەلۇم بولغانلىقتىن ئېنىق سانىنى ئالغىلى بولمايتتى. قايتا - قايتا ئويلىنىش ئارقىلىق سىياسىي خاراكتېردىكى مەھبۇسلارنى بىردەك قويۇپ بېرىش كېرەك دېگەن پىكىرگە كەلدىم. شۇڭا ئۈچ ئاي تەكشۈرۈپ تەييارلىق كۆرۈش خىزمىتى ئارقىلىق 1946 - يىلى 7 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئەنزە ئەھۋالىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي، ئومۇمەن سىياسىي خاراكتېردىكى مەھبۇسلارنى بىردەك قويۇپ بېرىش توغرىسىدا ئوچۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ھەرقايسى ۋىلايەت، ناھىيە، شەھەرلەرنىڭ بۇيرۇققا ئەمەل قىلىشىنى تەلەپ قىلدىم. قويۇپ بېرىش قارار قىلىنىشتىن ئىلگىرى ۋە بۇيرۇق چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن، ئەلۋەتتە بەزى

ئادەملەر قارشى چىقتى. يەنە بەزىلەر بۇنىڭدىن گۇمانلىنىپ، ئۇ ھەقتە يولىيورۇق سوراپ كەلگەن بولدى. ئۇلارغا چۈشەندۈرۈش ۋە يولىيورۇق بەردىم. كېيىن ھەرقايسى تەرەپلەردىن ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، خىزمەت ئاساسەن شۇ بويىچە ئىجرا قىلىنغان.

خەلقتىن مۇسادىرە قىلىنغان مال - مۈلۈكلەرنى قايتۇرۇش

شېڭ شىسەينىڭ خەلققە زىيانكەشلىك قىلىپ، نۇرغۇن ئەنزىلەرنى پەيدا قىلغانلىقى، يالغۇز ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىنى قوغداپ، پۇخادىن چىققۇدەك جاللاتلىق قىلىش ئۈچۈنلا بولماستىن، بەلكى ئۆزىنىڭ ۋە قول ئاستىدىكىلەرنىڭ بايلىق توپلاش ۋاستىسى قىلدى. ئۇ يالغۇز كىشىلەرنى جىسمانىي جەھەتتىن سولاپ ئۆلتۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى مال - مۈلكىنىمۇ مۇسادىرە قىلاتتى. شىنجاڭدا ئازراقلا ئىناۋىتى ۋە مال - مۈلكى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ زىيانكەشلىك قولىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. ئۇلار كۆچمە مۈلۈك ۋە كۆچمەس مۈلۈكلەرنىڭ ھەممىسىنى مۇسادىرە قىلاتتى. ئۇنىڭ كونكرېت سانى بىلەن ئەنزە ئەھۋاللىرىنى ئېنىقلاپ چىققىلى بولمايتتى. قىسقىسى ئۆلكىنىڭ ھەرقانداق شەھەرلىرىدە بولۇپمۇ دىخۇا، غۇلجا، قەشقەر، ئاقسۇ قاتارلىق چوڭراق شەھەرلەردە مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىنمىغان ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. مەن بىگۇنا خەلقنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ئېنىقلاپ قايتۇرۇپ بېرىشنى قارار قىلغىنىمدا، بەزى كىشىلەر بۇنىڭغا ئوخشىمايدىغان پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، كۆچمە مۈلۈكلەرنى ئېنىقلاپ چىققىلى بولمايدۇ، كۆچمەس مۈلۈكلەرگىمۇ ئۇزۇن يىل ئۆتۈپ كەتتى، ئېنىقلاش قىيىن، ماجرا تۇغۇلۇپ قالارمىكىن دېيىشتى. لېكىن، مەن قايتۇرۇشتا چىڭ تۇرۇپ، ئاساسەن بۇنىڭ سىياسىي مەزمۇنىنى كۆزدە تۇتتۇم، كونكرېتنى ئىش-

لەش جەھەتتىكى قىيىنچىلىقلارنى دەپلا ئىشلىمەي قويماسلىق لا-
زىم. قانچىلىك ئىنقىلابنىسا شۇنچىلىكنى قايتۇرۇپ بېرىش، بۇنى
جەزمەن ئىشقا ئاشۇرۇش كېرەك، — دېدىم. ئېسىمدە قېلىشىچە،
ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالاھىدە بىر تەكشۈرۈش ھەيئەتىنى قۇرۇپ
بۇ ئىشقا مەسئۇل قىلغان ئىدى.

باج - سېلىقنى بىكار قىلىش

شىنجاڭدا ئۇزۇندىن بۇيان ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار ئېغىر
زۇلۇم بىلەن ئېكىسپىلاتاتسىيە قىلىپ ھەدەپ بۇلاڭ - تالاڭ يۈز
كۆزگەنلىكتىن، يېزا - قىشلاقلار ۋەيرانە بولغان، سودا - سانائەت
زاۋاللىققا يۈز تۇتۇپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن نام-
راتلىشىپ كەتكەن ئىدى. مەن بۇ ئەھۋالغا قاراپ: — شىنجاڭ
خەلقىنىڭ نامراتلىق قىياپىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، ئۇ-
زۇن مۇددەت قۇرۇلۇش قىلىپ بايلىق يارىتىپ، ئىقتىساد بىلەن
مەدەنىيەتكە بىردەك قول سېلىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى ئويلان-
غان ئىدىم. بىراق ھازىرچە ھۆكۈمەتنىڭ خەلققە نىسبەتەن بول-
غان ئازراق ياخشى كۆڭلىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ئالدى بى-
لەن بارلىق باج - سېلىقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، خەلقنىڭ ئۈستىدىكى
يۈكنى يەڭگىللىتىشنى قارار قىلدىم. 1946 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 -
كۈنى ھەرقايسى ۋالى مەھكىمىلىرى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە
باج ئىدارىلىرىگە 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىبارەن ئۆلكە بو-
يىچە يېرىم يىل باج ئالماسلىق، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى-
نى بىر يىللىق كۆتۈرۈۋېتىش توغرىسىدا تېلېگرامما ئارقىلىق بۇي-
رۇق چۈشۈردۈم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، پۈتۈن ئۆلكە بويىچە ھەر
قايسى باج ئىدارىلىرى پۈتۈنلەي ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، باج خا-
دىملىرىنى، تەكشۈرۈپ ئىنقىلاپ تەربىيىلەش ئۈچۈن دېخۇاغا يۆت-
كەپ كەلدۇق. بۇ بۇيرۇق شىنجاڭ گېزىتىدە رەسمى ئاشكارا ئې-

لان قىلىندى.

شۇ چاغدا مېنىڭ ئىگىلىشىمچە شىنجاڭدا ئىلگىرىكى ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىلا دېگۈدەك خىيانەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. بولۇپمۇ مالىيە، پۇل مۇئامىلىسى، باج ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان ئورۇنلاردا، خىيانەتچىلىك ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان ئىكەن. بۇ قېتىمقى ئۇشتۇمتۇتلا باجنى بىكار قىلىش، باج ئىدارىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئىشى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئۈچۈن بىر يېڭىلىق بولۇپ قالدى.

باج سېلىقنى بىكار قىلىش شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زور ئالقىشىغا ئېرىشتى، ئەلۋەتتە. بىراق بىر تەرەپتىن باج ئالماسلىق يەنە بىر تەرەپتىن ھەر خىل خىراجەت چىقىملىرىنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇش، ھەممە نۇرغۇن ماددىي ئەشيالارنى تولۇق يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن ماڭا خېلى زور دەرىجىدە كۈچ سەرپ قىلىشقا توغرا كەلدى. مەركەزدىن قوشۇمچە مالىيە ياردىمى ئالدىم، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تاشيولدىن پايدىلىنىپ ئىچكى جايلاردىن كۆپ مىقداردا ماددىي ئەشيا — بۇنىڭدا ئاساسەن ئاشلىق، چاي، رەخت ۋە كۈندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى كەلتۈردۈم.

شىنجاڭ مۇشۇ يېرىم يىلدىن بىر يىلغىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە بىرىدىن-بىر باج ئېلىنمايدىغان ئۆلكە بولۇپ قالدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى سەككىز يىللىق ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئىقتىسادىي-مالىيە شارائىتى ئاستىدا بۇ ئوڭاي ۋۇجۇتقا چىقىدىغان ئىش ئەمەس، ئەلۋەتتە.

پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت

سۆھبەتنىڭ 2 - باسقۇچىدا بىتىم ھاسىل قىلىنالمىدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتمۇ ئۆزگەرتىلمىدى، بۇ ئاھۋال ئاستىدا، كىشىلەر قەلبىنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن، مەن «پۈتۈن ئۆلكىدى-

كى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، كەلگۈسىدىكى چوڭ
سىياسىي پروگراممىلارنى قىسقىچە شەرھىلەپ، غۇلجا ۋەقەسى
تېچلىق بىلەن ھەل قىلىنغان كۈنى پۈتۈن ئۆلكىنى گۈللەندۈ-
رۈش ئىشىنىڭ باشلانغان ۋاقتى بولىدۇ، دەپ كۆرسەتتىم. بىز-
نىڭ يۈرگۈزىدىغان سىياسى پروگراممىمىز تېخى مۇھاكىمە قىلى-
نىۋاتقان لايىھە ئىدى. لېكىن ئاساسىي مەزمۇنى، جوڭگو - سو-
ۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، خەلقچىلىق نەمۇنىسىنى تىك-
لەش، جەمئىيەت كەيپىياتىنى ئۆزگەرتىش، خىيانەتچى ئەمەلدارلار-
نى قاتتىق جازالاش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچلەندۈرۈش، دىنى
ئېتىقادقا ھۆرمەت قىلىش، خەلق مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش، مىللىي
مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش خادىملىرىنى
يېتىشتۈرۈش، تېببى دورىگەرلىك، سەھىيە ئىشلىرىغا ئەھمىيەت
بېرىش، قاتناش ۋە خەت ئالاقە ئىشلىرىنى ياخشىلاش، دېھقان-
چىلىق، سۇ ئىنشائاتى، چارۋىچىلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، ھەر
خىل كان بايلىقلىرىنى ئېچىش، خەلق ئىگىلىكىدىكى سانائەتنى
گۈللەندۈرۈش، ئىچكى - تاشقى سودىنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق
ئىشلاردا تەپسىلى - كونكرېت پىلان تۈزۈلۈۋاتقانلىقىنى كۆپچى-
لىككە ئالدىن ئۇختۇرۇپ قويۇشقا بولاتتى. ئومۇمەن شىنجاڭ
خەلقىگە پايدا يەتكۈزىدىغانلا ئىش بولسا، ھۆكۈمەت كۈچىنىڭ
بېرىچە ئالغا سۈرمەي قويمايدۇ. شىنجاڭ خەلقىگە زىيانلىق بول-
غانلىكى نەرسىنى ھۆكۈمەت بارلىق كۈچى بىلەن يوقاتماي قوي-
مايدۇ. ھەممىدە خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ،
ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى
شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھەقىقىي مەنپەئىتىگە ۋەكىلىلىك قىلىدىغان،
شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆ-
كۈمەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىمىز. مەن مۇشۇ بىر نەچچە نۇقتا بو-
يىچە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە كاپالەت بېرەلەيمەن. شۇنداقلا پۈ-
تۈن ئۆلكە خەلقىگە مۇندىن كېيىن تىرىشىش نىشانىنى كۆر-

سوتۇپ بەرمەكچىمەن. مانا بۇلار كەلگۈسىدە تۈزۈلىدىغان سىياسىي پىراگراممىلىرىمىزنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى بولىدۇ.

بارلىق كوماندىر - جەڭچىلەرگە مۇراجىئەت

مەن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنى ئىلھاملاندۇرۇش ۋە ئۇلارغا كۆرسەتمە بېرىش ئۈچۈن «پۈتۈن ئۆلكىدىكى ئوفىتسېر-جەڭچىلەرگە مۇراجىئەت» نى ئېلان قىلغان. بۇنىڭدا. ئالدى بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، ئاندىن ھەر دەرىجىلىك كادىرلاردا بولۇشقا تېگىشلىك تونۇش ۋە تېرىشچانلىق ئۈستىدە توختالدىم. ھەممە ئۇلارنىڭ ھەقىقىي رەۋىشتە ئورۇنلىشى لازىم بولغان 5 ئىشنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. بۇنىڭ بىرسى، خەلقنى سۆيۈش ئىدى.

مەن مۇنداق دېدىم، - خەلقنى سۆيۈش دېگىنىمىز، خەلقنى ئاسراش، خەلقنى قوغداش، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇنى چۈشەنمەك ناھايىتى ئاسان. ئېھتىمال شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى، ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن خېلى دەرىجىدە ئوخشىماسلىقى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن بۇنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇش ئانچىلا ئاسانغا چۈشمەسلىكى مۇمكىن. ئىچكى ئۆلكىلەردە بولسا، پۇخرالارغا قىلىنىدىغان مۇئامىلە ناچارراق، ئۇلارمۇ بۇنى ئانچە ھار ئېلىپ كەتمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆز ئارا تىل ئۇقۇشىدۇ، ئۆرپ - ئادەتلىرىمۇ كۆپ پەرقلىنىپ كەتمەيدۇ. شىنجاڭدىكى زور كۆپچىلىك خەلقنىڭ تىلى، يېزىقى، ئۆرپ - ئادىتى، دىنى ئېتىقادى بىز بىلەن ئوخشىمايدۇ، يەنە كېلىپ ئۇلار ئاجىز كىچىك مىللەتلەر، تولمۇ ئوڭاي گۇمان تۇغۇلۇشى، ئوقۇشماسلىقلارنىڭ يۈز بېرىشى مۇمكىن. ئەگەر بىزنىڭ پوزىتسىيىمىزدە ئازراقلا ئېھتىياتسىزلىق كۆرۈلسە ئاسانلا چۈشۈنۈشمەسلىكلەرنىڭ يۈز بېرىشى ھەتتا بىزدىن بىزار بولۇشى تۇرغان گەپ. مەسىلەن: ھەربىي يۈ-

رۇش قىلغاندا، پۇخرالاردىن قازان سوراپ تاماق ئېتىش ئىشـ
لىرى بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ ئىچكى جايلاردا ئادەتتىكى بىر ئىش،
لېكىن بۇ يەردە سىز ئۇلاردىن قازان ئېلىپ چوشقا گوشىنى
پۇشۇرسىڭىز، بۇ ئىش ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە تېگىدۇ. يەنە بىر مىـ
سال، ئەگەر بىرەر يېزىدا ھەربىي قونالغۇ قىلىشقا توغرا كېـ
لىپ پۇخرالارنىڭ ئۆيىنى ئالماقچى بولسىڭىز، بۇ ئىچكى ئۆلكىـ
لەردە بولسا ھېچقانداق ئىش ئەمەس، ئۇلار قېرى - ياشـ
ئەر - ئايال ھەممىسى قارشى ئالىدۇ. ھەتتا ھوجرا ئۆيلەرنىمۇ
بوشۇتۇپ بېرىدۇ، بۇمۇ ناھايىتى ئادەتتىكى ئىش، بىراق بۇ
يەردە سىز ئەگەر ئۇلارنىڭ ئاياللىرىغا بىرەر ئېغىز سۆز قىلىپ
قويسىڭىز، ئۇلارنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويىسىز. بۇ يەردە ئايالـ
لارنىڭ ئورنى تۆۋەنرەك، ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى چەك ناـ
ھايىتى قاتتىق، بىز بۇ تەرەپتىن ئالاھىدە پەخەس بولۇشىمىز
كېرەك. قەدىمكىلەرنىڭ: «ياقا يۇرتقا بارساڭ ئادەتىنى سورىۋال»
دېگەن سۆزى بار. بىز مەيلى قەيەرگە بارمايلى، شۇ جايدىكى
خەلقنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلەيمىز. يېقىندا بىرسى ماڭا مۇنـ
داق بىر ئىشنى سۆزلەپ بەردى: بۇ يەردىكى پۇخرالار دائىم
ناماز ئوقۇيدىكەن، مەسچىتكە كىرىشتە ئايىغىنى سېلىۋېتىدىكەن.
ئەگەر سىز مەسچىتكە كىرىپ كۆرمەكچى بولسىڭىز، ئاياقنى سېـ
لىشىڭىز لازىم ئىكەن، بولمىسا دىنى قائىدىگە خىلاپلىق قىلغانـ
لىق بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدىكەن. رەئىس ۋۇجۇڭـ
شىن ھەر قېتىم ھېيت بولغاندا، تەبرىكلەش ئۈچۈن مەسچىتكە
بارغىنىدا، ئاياق كىيىمىنى سېلىپ مەسچىتكە كىرىدىكەن. بۇنىڭـ
دىن ئۇلار ئىنتايىن خۇرسەنت بولۇشۇپ، رەئىس بولۇپ تۇرۇپ
يەنىلا بىزنىڭ دىنى قائىدىمىزگە ھۆرمەت قىلدى دېيىشىدىكەن بۇ
گەرچە كىچىككىنە ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تەسىرى ناھايىتى
زور. جۈملىدىن: ناۋادا تېخىمۇ زور ۋەقەلەر يۈز بېرىپ قالىدىغان
بولسا، مەسىلەن، خەلقنىڭ چارۋا ماللىرىنى بۇلاش. خەلقنىڭ

ئىش - ئوقۇتىشنى ۋەيران قىلىۋەتتىش، خەلقنىڭ خوتۇن - قىز-
لىرىغا چاقچاق قىلىش ۋاھاكازالارغا قارىتا، مۇقەررەركى خەلق-
نىڭ غەزىۋى تېخىمۇ ئۆرلەيدۇ، بۇنىڭدا گەپ يوق. بىزنىڭ بۇ
يەرگە كېلىشىمىزدىكى مەخسەت، شىنجاڭ خەلقىنى قۇتقۇزۇشتىن
ئىبارەت. بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن خەلق-
نىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىشىمىز بولمايدۇ. ئەگەر خەلقنىڭ ئى-
شەنچىسىنى قولدىن بېرىپ قويساق، خەلق بىزار بولۇپ ئارمىيە-
گە نەپرەت كۆزى بىلەن قارىسا، بۇ بىر خاتالىق بولۇپلا قال-
ماستىن، بەلكى بىر خىل خەۋپ - بىر خىل ئەڭ زور خەۋپ
بولۇپ قالىدۇ! شۇڭا بىز بۇ يەرگە كەلگەن ئىكەنمىز، خەلققە
ياخشى نىيەت بىلەن ھېسداشلىق بىلدۈرۈش پوزىتسىيىدە مۇئا-
مىلە قىلىشىمىز، خەلقنى ھۆرمەت قىلىشىمىز، خەلقنى سۆيۈشىمىز، ھەر-
گىزمۇ ئۇلارنى بىلىمىسىز، ئۆرپى - ئادىتى قالاق ۋە مەدەنىيىتى قالاق دەپ-
دىغان گەپلەرنى قىلماسلىقىمىز لازىم. ئۇلارنىڭ تىل - يېزىقى، ئۆرپ-
ئادىتىنىڭ بىز بىلەن ئوخشىماسلىقى تۈپەيلىدىن ئۇلارنى كەم-
سىتىش ۋە ئۇلارغا سەل قاراش ھېسسىياتىدا بولۇشىمىزغا تېخىمۇ
بولمايدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە بىز چوڭ مىللەتلەردە بولۇشقا تېگىش-
لىك پەزىلەت بويىچە ئۇلارغا تەڭ باراۋەرلىك نۇقتىئىينەزىرىدە
تۇرۇپ مۇئامىلە قىلىشىمىز، ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىشىمىز، ئۇلار-
نى سۆيۈشىمىز، ئۇلارغا ياردەم قىلىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىل-
غاندىلا ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلەيمىز. شۇنداق قىلغان-
دىلا ئۇلار بىزنىڭ ھەقىقەتەن ئۇلارنى قۇتقازغىلى كەلگەنلىكىمىز-
گە ئىشىنىدۇ، خەلقنى سۆيۈش ئەسلىدە بىزنىڭ ئىشىمىزغا يۈ-
رۈش قىلىش ۋاقتىدا ئوتتۇرىغا قويغان شۇئارىمىز ئىدى. «نەپ-
سانىيەتچىلىك قىلماسلىق، ئۆلۈمدىن قورقماسلىق، دۆلەتنى سۆ-
يۈش، پۇخرانى سۆيۈش، خەلقنى سۆيۈش» بۈگۈنكى شىنجاڭدا باش-
قا ۋاقىت ۋە باشقا ئورۇنلارغا قارىغاندا تېخىمۇ مۇھىم. بىز
ئۆزىمىزنىڭ ئۆتكەنكى شان - شۆھرىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،

دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئىناۋىتىنى ئۆستۈرىمىز دەيدىكەنمىز، ئىش-
نى ئاۋال مۇشۇ يەردىن باشلىشىمىز كېرەك.

خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىناقلىشىشىنى مەنئى قىلىش

شىنجاڭدا ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان مىللەتلەر كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ دىنى قائىدىسى بويىچە ئۇلارنىڭ خوتۇن - قىزلىرى غەيرى ئىسلام دىنىدىكىلەر بىلەن توي قىلىشقا بولمايدۇ. لېكىن ئۆتمۈشتە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلمايدىغان خەنزۇلارنىڭ مۇسۇلمان خېتۇن - قىزلىرى بىلەن توي قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلگەن بولۇپ تارىختىن بۇيان بۇ بىر مىللىي مەسىلە ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلىنىپ قالغان. شۇ ۋەجىدىن جەمئىيەتتە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئۈزلۈكسىز ماجىرالار پەيدا بولغان، شۇڭلاشقا بۇ خىل ئىشلارنى، دەل ۋاقتىدا ھەل قىلىۋەتمىسە بولمايدۇ.

بىراق، خەنزۇلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئىناقلىشىشىنى مەنئى قىلىش مەسىلىسى ئۈستىدە، شۇ چاغدا بىر قانچە خىل كۆز قاراشلار مەۋجۇت ئىدى؛ بەزىلەر نىكاھ ئەركىنلىكى خەلقنىڭ ئۆز ھوقۇقى، ئۇ، دىن ياكى مىللەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىماسلىقى كېرەك. ئوخشاش بولمىغان دۆلەتنىڭ ئادەملىرى توي قىلىشسا بولىدىكەنۇ، بىر دۆلەتنىڭ ئىچىدە تۇرغانلار بولمامدىكەن؟ نېمە ئۈچۈن بۇرۇن ئىسلام دىنىدىكىلەر خەنزۇ خوتۇن - قىزلىرىنى ئالسا بولىدىكەنۇ، ئەمما خەنزۇلار ئىسلام دىنىدىكى خوتۇن-قىزلارنى ئالسا بولمايدىكەن؟ - دەيدۇ. بەزىلەر: گەرچە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى بىزنىڭكىگە ئانچە ئوخشاپ كەتمىسىمۇ، لېكىن ئەر - ئايال ئىككى تەرەپ ماقۇل بولۇشقانلا بولسا، خەنزۇلار بۇ چەكلىمىگە ئۇچرى-

ماسلىقى كېرەك، - دەپ قارايدۇ. يەنە بەزىلەر: دىنى ئېتىقات، ئۆرپ-
ئادەت ئوخشاش بولمىغان ئىكەن، ئۇ ھالدا ئۆزئارا نىكاھلاشمىغان
ياخشى، لېكىن بۇنى مەمۇرى بۇيرۇق بىلەن چەكلەش مۇۋاپىق-
كىلەمدۇ يوق، ئۇنۇم بېرەمدۇ - قانداق، — دەيدۇ. خوسۇسەن،
مۇشۇ توغرۇلۇق ئوخشىمىغان پىكىرلەر كوپ.

بىز بۇنى نۇرغۇن قېتىم تەكرار مۇھاكىمە قىلىش ئارقىلىق، يەنىلا چوڭ جەھەتلەرنى كوزدە تۇتۇش لازىم دەپ ھېسابلىدۇق، ئىتتىپاقلىق بىزنىڭ بەلگىلەنگەن سىياسىتىمىز ئىكەن، ئۇھالدا مىل-لەتلەر ئىتتىپاقىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ۋە تەسىر كورسىتىدىغان-لىكى ئىش بولسا قىلماسلىقىمىز لازىم. گەرچە ھازىر نىكاھ ئەر-كىنلىكى يولغا قويۇلغان زامان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭدىكى ئەھ-ۋال پەۋقۇلئاددە. ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ دىنى - ئېتىقات، ئۆ-رپ - ئادەتلىرىگە ھورمەت قىلىش ئۇچۇن مۇشۇ مەسىلە ئۈستى-دە ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ ھېسياتىغا تېگىپ قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويماسلىقىمىز، شۇنىڭ ئۇچۇن بۇنى رەسمى ئوچۇق بۇيرۇق ئارقىلىق چەكلىمىسىز كېرەك. بۇرۇن توي قىلىۋالغانلارنى بىردەك سۇرۇشتە قىلماسلىق، ھازىردىن ئېتىبارەن خەنزۇ ئوفىتسېر - جەڭچى خادىملىرى بىلەن پۇقرالار-نىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان خوتۇن - قىزلار بە-لەن توي قىلىشنى بىردەك مەنئى قىلىش لازىم. شۇنىڭدىن كې-يىنكى ئەمەلى ئەھۋاللارغا قارىغاندا، ئوز - ئارا توي قىلىش ئەھ-ۋاللىرى ئاساسى جەھەتتىن توساپ قىلىندى. بىراق ئايرىم ئەھۋاللارنىڭ بار - يوقلىقى ئۈستىدە بىر نەرسە دېيىش قىيىن.

بىر قېتىملىق نۇتۇق

ۋۇجۇڭشىن شىنجاڭ ئولكە رەئىسلىكىنى ئوتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن ئورۇمچىدە مەركىزى تەلىم - تەربىيە ئومىكىنىڭ شۇبىسىنى

قۇرۇپ، يەرلىك پارتىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىنى مەخسۇس تەربىيىلىدى. مەزكۇر كۇرسنىڭ 10 - قارار ئوقۇش باشلاش مۇراسىمىدا مەن «دۆلەت مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلالايلى، خەلق مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلالايلى» دېگەن تېمىدا بىر نۇتۇق سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن مەن مۇنۇلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. بىز مەيلى قانداق بىر خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغان بولايلى، ھەممىمىز دۆلەتنىڭ كادىرلىرى بولىمىز. شۇڭا مۇنداق بىر ئەڭ ئالىي ئەقىدىگە، يەنى «دۆلەت مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلىش، خەلق مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلىش» دېگەنگە ئەمەل قىلىشىمىز كېرەك. ھەر بىر دۆلەت كادىرىنىڭ سۆز - ھەرىكىتى، دۆلەت ۋە خەلق مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن كېلىشى لازىم. ئەگەر دۆلەت مەنپەئىتىگە، خەلق مەنپەئىتىگە خىلاپلىق قىلساق، دۆلەت مەيدانىنى يوقىتىپ قويغان بولىمىز، ئۇنداق كىشىلەرنى دۆلەت كادىرى دەپ ئېتىراپ قىلالمايمىز.

بۇنىڭدىن باشقا مەن يەنە دۆلەت مەنپەئىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكى ئۈستىدە توختالدىم. مېنىڭ ئويلىشىمچە، شىنجاڭ خەلقلىرى ئىچىدە دۆلەت قارىشىدىن ۋاز كېچىدىغان، دۆلەت مەنپەئىتىگە خىلاپلىق قىلىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق. كۆپچىلىككە شۇ ئايان بولۇشى كېرەككى، ئەگەر شۇنداق ئويدىكى ياكى ھەرىكەتتىكى ئادەملەر بولىدىغان بولسا بۇ دۆلەتكە ۋە شەخسەن ئۆزىگە ئىنتايىن زور زىيانلىق. دۆلەت قارىشى دېگىنىمىز - زېمىن پۈتۈنلىكىنى، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ بىرلىكىنى ۋە قانۇن - پەرمانلارنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى ھىمايە قىلىش دېمەكتۇر. بۇ دۆلەت قۇرۇشتىكى ئەڭ مۇھىم شەرت. بىز ھەرىكىتىمىزدە، ئىدىيىمىزدە، سۆزىمىزدە ۋەتەن زېمىنىنىڭ پۈتۈنلىكىنى، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ بىرلىكى ۋە قانۇن پەرمانلارنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قەتئىي ھىمايە قىلىشىمىز لازىم. دۆلەت كادىرى بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن، مەيلى قايسى مىللەت كادىرى بولۇشتىن قەتئىينەزەر، چوقۇم ھەر قاچان، ھەر زامان ئۆزىمىز ئۈلگە بولۇپ، مۇشۇ ئەڭ ئالىي ئەقىدىگە ئەمەل قىلىش-

بىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا شىنجاڭنىڭ ئىنتىپاقلىقى، بىرلە-
كىنى ساقلاپ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىنتىپاقلىقى - بىرلىكىنى ئە-
مەلگە ئاشۇرالايمىز.

خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى قانداق ھىمايە قىلىمىز؟ بىز پەقەت خە-
لقنىڭ نېمىنى ئارزۇ قىلىپ، نېمىدىن بىزار ئىكەنلىكىگە قارايدى-
غانلا بولساق، خەلق مەنپەئىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىۋالا-
لايمىز. خەلق ئارزۇ قىلغاننى ئىلاجىنىڭ بارىچە ئىشلىشىمىز، خەلق
بىزار بولغاننى ئىلاجى بار قىلماسلىقىمىز ۋە ئۇنى چەكلىشىمىز
لازىم. مۇشۇنداق قىلساقلا خەلقنىڭ ئۈمىدىگە ئۇيغۇنلىشىپ خەلق
مەنپەئىتىنى ھىمايە قىلغان بولىمىز. بۇناھايىتى ئاسان، ناھايى-
تى ئاممىباپ ھەقىقەت. بىز شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، بىزنىڭ
دۆلەت كادىرى بولغانلىقىمىز، خەلقنىڭ چاكىرى بولغانلىقىمىز-
دىن ئىبارەت. خەلق بولسا دۆلەتنىڭ خوجايىنى، بىز
خوجايىنىمىزنىڭ ئارزۇسىغا ھۆرمەت قىلىشىمىز كېرەك، ئەگەر
خەلق ئارزۇسىغا خىلاپلىق قىلىدىغان بولساق، ئۆزىمىزنىڭ خەلق
چاكىرى بولۇشتەك مەيدانىمىزغا خىلاپلىق قىلغان بولىمىز.

خەلق مەنپەئىتىگە، دولەت مەنپەئىتىگە خىلاپ كېلى-
دىغان بارلىق ھادىسىلەرنى ئىنقىلاپ كۆرەش ئارقىلىق يىلتىزى-
دىن قۇرۇتىدىغان ۋاقتىمىز يېتىپ كەلدى. كوپچىلىكنىڭ تە-
لىم - تەربىيەدىن كېيىن، سەنفەنجۈيىنىڭ روھى بويىچە، قە-
تئىي قەيسەرلىك بىلەن ھەرىكەتكە كېلىپ، پۈتۈن دۆلەت مەن-
پەئەتىگە، خەلق مەنپەئەتىگە خىلاپ كېلىدىغان بارلىق ئەشلارنى
تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىشنى ئۈمىد قىلىمەن. مۇشۇ نۆۋەتتىكى ئاي-
دىڭلاشتۇرۇۋالساڭلار ھەمدە مۇندىن كېيىن ھەرىكەتلىرىڭلاردە بىجا
كەلتۈرسەڭلار، مانا بۇ بۇ قېتىمقى تەلىم - تەربىيەدە قولغا كەلتۈر-
گەن ئەڭ زور، ئەڭ ئوبدان نەتىجەڭلار بولىدۇ.

ئۈچىنچى باب ھەمكارلىشىش

يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى

1946 - يىلى 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ھەربىي ئىشلارغا ئا-

ئىت بىتىمىنىڭ قوشۇمچە (2) ھۆججىتى ئىمزالانغاندىن كېيىن، بىر يىل 8 ئاي داۋام قىلغان غۇلجا ۋەقەسى ھېساپتا تېنچ ھەل قىلىنغان بولدى. بۇنىڭغا ئۇلاپلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىسىملىكى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئوچۇق بۇيرۇق بىلەن ئېلان قىلىندى ھەمدە 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى شىنجاڭنىڭ يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنى رەسمي قۇرۇپ چىقىش قارار قىلىندى. پۈتۈن مەملىكەتنىڭ دىققەت ئېتىۋارىنى قوزغاش ۋە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەتەنگە بولغان كۆز قارىشىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، نەنجىن ھۆكۈمىتىدىن تەپتىش پالاتاسىنىڭ باشلىقى يۈيۈرىننىڭ دىخۋاغا كېلىپ قەسەمياد يىغىنىغا نازارەت قىلىشىنى تېلېگرامما ئارقىلىق تەكلىپ قىلدىم، بۇ ئىچكى ئۆلكىلەردە زادى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئەھۋال.

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەتلىرى 25 كىشى بولۇپ، يېڭىدىن تەيىنلەنگەن ئاساسلىق خادىملار تۆۋەندىكىچە:

قوشۇمچە رەئىس جاڭ جىژۇڭ
ھەيئەت قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس: ئەخمەتجان
ھەيئەت قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس: بۇرھان
ھەيئەت قوشۇمچە خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ
نازىرى: ۋاڭ زېڭشەن
مائاۋىن نازىرى: رەھىمجان
ھەيئەت قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى: لۇيۇۋىن
مائاۋىن نازىرى: ماتىڭشياڭ
ھەيئەت قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى: سەيپىدىن
مائاۋىن نازىرى: سەي زۇڭشيەن
ھەيئەت قوشۇمچە تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى: مۇھەممەت ئىمىن
مۇئاۋىن نازىرى: گۇجيەنجى
ھەيئەت قوشۇمچە باش كاتىپ: لىۇمىڭچۈن
مائاۋىن باش كاتىپ: ئابدۇكېرىم ئابباسوف

مائاۋىن باش كاتىپ: سالىس
ھەيئەت قوشۇمچە جەمئىيەت ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى:
جاۋجيەنفېڭ
مائاۋىن باشقارما باشلىقى: ئېردەنى
ھەيئەت قوشۇمچە سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى: دەلىلقان

ھەيئەتلەر: چوي ۋۇ، گۆەنزېلياڭ (تېخى يېتىپ كەلمىگەن)، ئىسھاقجان، ئېلىخان تۆرە، ئوسمان، ئەيسا، ئابدۇكېرىم خان مەخسۇم، جۇڭ دىخۇالاردىن ئىبارەت.

يۇقىرىدىكى 25 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى ئىچىدە مۇشۇ يەرلىك ھەر مىللەتتىن بولغان زاتلار مۇتلەق كۆپ سانىنى ئىگىلىدى. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق 3 ۋىلايەتنىڭ كۆرسىتىپ بەرگىنى سەككىز نەپەر، ئۈرۈمچىدىن باشقا دىخۇا، قەشقەر، قاراشەھەر، قومۇل، ئاقسۇ، يەركەن، خوتەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ كۆرسىتىپ بەرگىنى سەككىز نەپەر. نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن بىۋاسىتە تەيىنلەنگىنى توققۇز نەپەر. ھالبۇكى بۇ توققۇز نەپەر ئادەم ئىچىدە يەنە پەقەت مەن بىلەن لىيۇ مېڭچۈن، چوي ۋۇ، ۋاڭ زېڭشەن، لۇيۇۋېن بەش كىشىلا ئىچكى ئۆلكىدىن كەلگەن. دەرۋەقە مۇشۇ جاينىڭ ئۆزىدىن بولغان يىگىرمە نەپەر ئادەممۇ ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي مايىللىقى بىلەن بىر نەچچە مەزھەپكە بۆلۈنىدۇ: بىرىنچىسى رادىكاللار گۇرۇھى، مەسىلەن: ئەخمەتجان باشچىلىقىدىكى غۇلجا تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ھەيئەتلەر. ئىككىنچىسى، كونسېرۋاتىپلار گۇرۇھى. مەسىلەن: مۇھەممەت ئىمىن، ئەيسالار باشچىلىقىدىكى يەتتە ۋىلايەت تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ھەيئەتلەر. ئۈچىنچىسى بولسا، بىتەرەپلەر گۇرۇھى. مەسىلەن: بۇرھان دائىم بىتەرەپ، سولغا مايىل پوزىتسىيە تۇتىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىتەرەپ، ئوڭغا مايىللارمۇ بار.

شۇ چاغدا مەن، مۇشۇ يوسۇندا تەشكىل قىلىنغان يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئورگىنىنى، ھەر مىللەت ۋەكىللىرى بىرلەش-

گەن خەلقچىل ھۆكۈمەت دەپ ھېسابلىغانىدىم. مەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنى تەھلىل قىلغىنىمدا، ئوخشاش بولمىغان مىللەت، ئوخشاش بولمىغان رايون، ئوخشاش بولمىغان سىياسىي خاھىش ۋە دېموكراتىيە يولى بىلەن شەكىللەنگەن، جۈملىدىن رادىكال، كونسېرۋاتىپ ۋە بىتەرەپ تەركىبلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ئۆز ئالدىغا مۇئەييەن ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەربابلار بىر گەۋدە قىلىنغان، ئورتاق مەسئۇل بولغان ئەھۋالدا، ئاندىن چوقۇم مىللىي ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتكىلى، يېڭى شىنجاڭنى قۇرۇپ چىققىلى بولىدۇ، — دەپ قارىدىم. كېيىنكى پاكىتلار مېنىڭ بۇ خىل ئارزۇيۇمنىڭ ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۈرەشتە پەقەتلا خام خىيال ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. بۇ مۇرەككەپ بولغان شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا، كونا ئەنئەنىۋى سىياسەتلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ھەرھالدا بىر ئىزدىنىش ئىدى. شۇڭا ئۇ قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەملىكەتنىڭ ئىچى - سىرتىدا ھەرخىل باھالار بولۇپ، كىشىلەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. بەزىلەر مۇنداق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تېزگىنلىمەك تەس، ئاز سانلىق مىللەتلەر باش كۆتۈرۈۋالىدىغانلا بولسا، ئۇلار مەغرۇرلىنىپ ئاپتونومىيە ۋە ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش تەلىپىنى كۆتۈرۈپ چىقىدۇ، دەپ ھېسابلىدى. مۇنداق كۆز قاراشنىڭ ئادەملەرنىڭ سانى ئازئىدى. كۆپ ساندىكى كىشىلەر بولسا، مۇنداق قىلىش ناھايىتى ياخشى بولدى، بۇ ھۆكۈمەت ھەر خىل گۇرۇھ، ھەر قايسى مىللەت، ھەر ساھە ئەربابلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالدى، بولۇپمۇ يەرلىك زاتلار مۇتلەق كۆپ سانىنى ئىگىلىدى، بۇ سەنمىنجۇيىنىڭ مىللەتپەرۋەرلىك روھىغا ئۇيغۇن، دەپ قارىدى. خەلقئارادا بەزىلەر ھەتتا مۇنداقمۇ باھا بېرىشىپ، مۇبادا مەركىزىي ھۆكۈمەتمۇ مۇشۇ روھ بىلەن ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدىغان بولسا، مەملىكەت ئىچىدىكى مەسىلىلەر تامامەن ھەل قىلىنىپ كەتكەن بولاتتى، دەپ قارىدى. بۇنىڭ مەنىسى

گومىنداڭ، گوڭچەنداڭ ئىككى پارتىيە ۋە باشقا پارتىيە — گۇرۇھلار باراۋەرلىك ئاساسىدا بىرلىشىپ، مەركىزىي ھۆكۈمەت تەشكىللەپ ئورتاق مەسئۇل بولسا، قانلىق كۆرەشلەر يۈز بەرمىگەن بولاتتى، دېگەنلىكتىن ئىبارەت. يەنە بەزى چەت ئەل مەتبۇئاتلىرى، ماڭا ناھايىتى يۇقىرى باھا بېرىپ، مېنى ئاجايىپ ئۇستاد ئادەم ئىكەن، كۆپ ئەجىر قىلىپ، شىنجاڭ ۋەقەسىنى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلدى، مىللىي دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتىنى ۋۇجۇدقا چىقاردى، شىنجاڭ خەلقىنى ۋەتەنگە قايتۇرۇپ كەلدى، بۇ ئاسان ئىش ئەمەس، ۋاھاكازا دەپ بىر پەس ماختاپ ئۇچۇرۇۋەتتى.

7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى يېڭى ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ دىخۋادا ھەرمىللەت خەلقى تېنچلىقنى تەبرىكلەپ چوڭ يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىندا مەن قىسقىچە، نۇتۇق سۆزلەپ، تېنچلىقنى تەكىتلىدىم. ھازىر تېنچلىقنىڭ قولغا كەلگەنلىكىنى، بىزنىڭ ئۇنى ئوبدان ساقلىشىمىز، قەدىرلىشىمىز، يۈكسەلدۈرۈشىمىز، بۇ ئارقىلىق تېنچلىقنى ئومۇمىيۈزلۈك مەڭگۈ تېنچلىققا ئايلاندۇرۇشىمىز كېرەكلىكىنى چۈشەندۈردۈم. قانداق قىلغاندا ئومۇمىيۈزلۈك ۋە مەڭگۈلۈك تېنچلىقنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭدا ئاساسەن مۇنداق تۆت جۈملە سۆزگە رىئايە قىلساق بولىدۇ: جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، خەلقچىللىق سىياسىتىنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تېنچ يول بىلەن ھەل بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت

— ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، مەڭگۈ تېنچلىقنى قولغا كەلتۈرەيلى!

(مىنگونىڭ 35 - يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى دىخۋا شەھ-

رىدىكى تېنچلىقنى تەبرىكلەش چوڭ يىغىنىدا سۆزلەنگەن)

سۆيۈملۈك ھەر مىللەت قېرىنداشلار:

غۇلجا ۋەقەسى تېنچلىق بىلەن ھەل بولدى. كۆپچىلىككە مەلۇمكى، ۋەقە يۈز بېرىپ ھازىرغا قەدەر، بىر يىل سەككىز ئاي ۋاقىت ئۆتتى. ئارمىيە - خەلقتىن بولۇپ، ھەر ئىككىلا تەرەپتىن قۇربان بولغان ئادەم نەچچە ئون مىڭدىن كەم ئەمەس. دۆلەت ۋە خەلققە كەلتۈرگەن زىيانمۇ نەچچە مىڭ مىليون يۈەندىن تۆۋەن بولمىدى، نۇرغۇنلىغان ئادەملەر ئۆي - ماكانلىرىدىن ئايرىلدى. نۇرغۇن ئادەملەر ھاياتىدىن ئايرىلدى. بۇ بىۋاستە بولغان زىيان، قالايمىقانچىلىق تۈپەيلىدىن يەتكەن ۋاستىلىق زىياننىڭ سانىنى ھېسابلاپ چىقىش مۇمكىن ئەمەس. ھەيلى دۆلەتكە ياكى شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېلىپ ئېيتايلى، بۇ ئىنكار قىلىپ بولمايدىغان بىر زور ۋەقەدۇر.

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئارزۇسى بىلەن مېنى ئۈرۈمچىگە سۆھبەت ئۆيۈشتۇرۇشقا ئەۋەتكەنىدى. بۇ قېتىمقى سۆھبەت ئۆتكەن يىل 10 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلىنىپ ھازىرغا قەدەر سەككىز ئاي داۋام قىلدى. بۇ جەرياندا گەرچە نۇرغۇن ئوڭۇشسىزلىقلار، كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلار يۈز بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن بىز ھامان بۇ ئوڭۇشسىزلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلدۇق.

بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ تېنچلىق بىلەن ھەل بولۇشى ئەلۋەتتە ئاساسەن مەركەزنىڭ خەلق ئۈستىدىكى ئازاب - ئوقۇبەتنى نەزەردە تۇتۇپ، تىنچلىق سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش نىيىتىگە كەلگەنلىكى، شۇنداقلا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ كۆڭۈل ۋە ئىدىيە جەھەتتىكى بىردەك ئارزۇ ۋە تەلىپىنىڭ تەقەززاسىدىن بولدى. لېكىن بىز يەنە ئالدى بىلەن ئۇلتۇق

دوست خوشنىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا سەمىمىي مىننەتدارلىق
بولدۇرىمىز. چۈنكى سۆھبەت داۋامىدا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى
ھۆكۈمىتى بۇ ئوتتۇردا كېلىشتۈرگۈچى بولۇشقا ماقۇل
بولدى. ئىلگىرى - كېيىن يولۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ
ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇلى يېۋسېيېۋ
ۋە يېڭىدىن تەيىنلەنگەن باش كونسۇل ساۋېلىيېۋلار نىسرىت-
تىن ياردەم بېرىپ، بىزگە چوڭقۇر دوستلۇق قىلىپ، كۆپ
ياردەملەر كۆرسەتتى. بۇنىڭدىن قالسا يەنە غۇلجا ۋەكىللى-
رى رەھىمجان، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىملار
ۋەقەنى تېنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىككى ئوت-
تۇردا چېپىپ يۈرۈپ، ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى،
زور تۆھپىلەر قوشتى. مەن مەركەزگە ۋاكالىتەن بۇ ئۇ-
چەيلەنگەمۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن. بۇندىن باشقا يەنە
ھەر مىللەت ھەر ساھەدىكى زاتلارمۇ ۋەقەنىڭ تېنچ ھەل
بولۇشى ئۈچۈن ۋاستىلىق ھالدا كۆپ كۈچ چىقاردى، بۇ-
مۇ بىزنىڭ مىننەتدارلىق بولدۇرۇشىمىزغا ئەرزىيدۇ.

مەن 5 - ئاينىڭ 6 - كۈنى بىر سۆز قىلغانىدىم،
ئۇنىڭدا دۇنيا بويىچە تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇرۇش غەلىبە
قىلغاندىن كېيىن دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەت تېنچ-
لىققا مۇھتاج، تېنچلىقنى ئۈمىد قىلىدۇ، بىزنىڭ جۇڭگوغا
جۈملىدىن شىنجاڭغا كەلسەك، بىز تېخىمۇ مۇھتاج، تېنچ-
لىقنى تېخىمۇ ئۈمىد قىلىمىز، دېگەنىدىم.

ھازىر شىنجاڭدا تېنچلىق قولغا كەلدى. بىز ئۇنى ئوب-
دان ساقلىشىمىز، سۆيۈشىمىز، يۈكسەلدۈرۈشىمىز، شىنجاڭ-
دىكى تېچىنلىقنى ئومۇميۈزلۈك تېنچلىققا مەڭگۈلۈك تېنچلىققا
ئايلاندۇرۇشىمىز لازىم. قانداق قىلغاندا ئومۇميۈزلۈك
تېنچلىقنى، مەڭگۈلۈك تېنچلىقنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ؟
مېنىڭچە ئۇنىڭدا باشقا نەرسە يوق. يەنىلا يېقىندا ئېلان

قىلغان نۇتۇق بىلەن مۇراجىئەتنامىدا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت جۈملە سۆزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. بىز جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى، ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرگە قەتئىي يول قويماسلىقىمىز لازىم. ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشىمىز كېرەك. ۋەتەن بىرلىكىنى پارچىلايدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرگە قەتئىي يول قويماسلىقىمىز لازىم. خەلقچىل سىياسەتنى يولغا قويۇشىمىز كېرەك. خەلقچىل سىياسەتكە خىلاپ كېلىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرنى ھەرقانداق ئادەم ئۇنى پاش قىلىش ۋە توسۇشقا ھەقلىق. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشىمىز كېرەك. مىللەتلەر ئارىسىغا ئىغۋاگەرچىلىك سالىدىغان، مىللىي ماجرا تۇغدۇرىدىغان ھەتتا مىللىي ئۆچمەنلىك قوزغايدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرنى، ھەرقانداق ئادەم پاش قىلىش ۋە توسۇشقا ھەقلىق.

بىراق مەن شۇنى كۆپچىلىككە تەنتەنىلىك بىلەن ئۇقتۇرۇپ ئۆتىمەنكى، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۆت جۈملە سۆزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا يالغۇز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يۆلىنىۋېلىش كۇپايە قىلمايدۇ. چوقۇم پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ سەمىمىي ھىمايە قىلىشى ۋە يېقىندىن كۈچ چىقىرىشىغا توغرا كېلىدۇ. بۇ تۆت جۈملە سۆز قانداقتۇ مەلۇم بىر شەخس ياكى بىرەر مىللەتنىڭلا تەلىپى ئەمەس. بەلكى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ بىردەك ئورتاق تەلىپى. بىز ئىشىنىمىزكى، ھەر مىللەت قېرىنداشلارنىڭ بىردەك ھىمايە قىلىشى ۋە كۈچ چىقىرىشى

ئارقىسىدا، بۇ تۆت جۈملە سۆزنى چوقۇم، ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك مەڭگۈلۈك تىنچلىقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلالايمىز.

مەن ئۆلكە رەئىسى سۈپىتىم بىلەن كۆپچىلىك ئالدىدا شۇنداق ۋەدە بېرىمەنكى، چوقۇم پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئاددى چاكىرى سۈپىتىدە تۇرۇپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئۈچۈن سەممىي ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت قىلىمەن. مۇندىن كېيىن خەلقنىڭ دەرد-ئەلىمىنى قانداق ھەل قىلىش، خەلقنىڭ بەخت-سائادىتىنى قانداق يارىتىش يولىدا پۈتۈن ئەقلىي ۋە جىسمانىي كۈچۈمنى ئايىمايمەن. بۇرۇنقى شىنجاڭ بىر چوڭ زىندان ئىدى، دېدۇق. ئەمدى بىز شىنجاڭنى ئەركىنلىك، باراۋەرلىك گۈلزارىغا ئايلاندۇرىمىز. بىز بۇرۇن شىنجاڭ خەلقى دائىم تەپرىقىچىلىق، تېررورلۇق ۋەھىمىسى ئىچىدە ياشاپ كەلدى، ئەتىسىنى كېچىسىگە كۆزى يەتمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى، دېدۇق. ئەمدى بىز ھەر بىر ئادەمنى تىنچ، خاتىرجەم، شاد-خۇرام تۇرمۇشقا ئىگە قىلىمىز. بىز بۇرۇنقى ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ زور كۆپچىلىكىنى خىيانەتچى، چىرىك ئەمەلدارلار، دېدۇق. ئەمدى بىز ئەمەلدارلىرىمىزنى ساغلام، ساپ، تىرىشچان ھەممە خەلق ئۈچۈن سەممىي خىزمەت قىلىدىغان ئەمەلدارلاردىن قىلىپ چىقىمىز. بىز ئۆتمۈشتىكى شىنجاڭ خەلقىنى ئېزىلگەن، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنغان خەلق، دېدۇق. ئەمدى بىز ئادەمگە ئەركىنلىك ۋە بەخت بېرىپ، ھەر قانداق شەكىلدىكى زۇلۇم، ئېكسپىلاتاتسىيەدىن مەڭگۈ خالى قىلىمىز. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، مۇندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ھەممىلا ئىشىدا ئۆتكەنكى بارلىق يامان ھادىسە، يامان ئادەتلەرنى پاك-پاكىزە سۈپۈرۈپ تاشلاپ، دەۋر بۆلگۈچ يېڭى كەيپىيات،

يېڭى ئىستىل ئارقىلىق پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە يېڭى تۇر-
مۇش، يېڭى هايات يارىتىپ بېرىشىمىز كېرەك. مەن ئۆ-
زۈمنى موشۇ ئارزۇلارنى بىجا قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە
دەپ ئېيتالمايمەن. لېكىن مەندە موشۇنداق سەممىيەت،
موشۇنداق ئىشەنچ بار. بولۇپمۇ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ
ھىمايە قىلىشى ۋە يېقىندىن كۈچ چىقىرىشى، ئۆزگەرتىپ
تەشكىل قىلغاندىن كېيىنكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلقچىل
ھۆكۈمەتنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، بۇنى
چوقۇم ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ!

سۆيۈملۈك قېرىنداشلار، غۇلجا ۋاقەسىنىڭ تېنچ ھەل
قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، بىز يېڭى بىر دەۋر بۆلگۈچ قۇرۇلۇش
باسقۇچىغا قەدەم قويماقچىمىز. بىز سەنمىنجۇيى ئاسا-
سىدىكى يېڭى شىنجاڭنىڭ يېڭى تارىخىنى يارىتىشىمىز،
شىنجاڭنىڭ تېنچ، بىرلىككە كەلگەن، خەلقچىل، ئىتتىپاق-
لاشقان يېڭى تارىخىنى يارىتىشىمىز، مەڭگۈ تېنچلىقنى، بىرلىككە
كەلگەن، خەلقچىل ئىتتىپاقلاشقان يېڭى تارىخنى يارىتىش-
مىز لازىم. هازىردىن باشلاپ بۇ يېڭى تارىخنىڭ بىرىن-
چى باب، بىرىنچى جۈملىسىنى يېزىشقا باشلىشىمىز لازىم.
ئەڭ ئاخىرىدا ئۈنلۈك شۇئار توۋلايلى:

جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرەيلى!
ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلايلى!
دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويايلى!
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتەيلى!
شىنجاڭنى تەمىرە قىلىشنى باشلايلى!
ياشىسۇن جۇڭخۇا مىنگو!
ياشىسۇن سەنمىنجۇيى!
ياشىسۇن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلار!

سىياسىي پروگرامما

تېنچلىق سۆھبىتىنىڭ 2 - باسقۇچىدا، مەن شىنجاڭ ئۆلكە

لىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىي پروگراممىسىنى مۇھاكىمە قىلىپ
تۈزۈشكە خادىملارنى بەلگىلىدىم. بۇنىڭدىكى مەقسەت، بۇندىن
كېيىنكى شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشنىڭ يۆنىلىشىنى ئېنىق بەلگە-
لەپ، قەدەمنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ ئورتاق قۇرۇلۇش ئېلىپ
بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى. ئۈچ ئاي مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ھەر-
قايسى تەرەپلەرنىڭ پىكىرىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق بىرلا-
يىھە ئوتتۇرىغا قويۇلدى. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغان-
دىن كېيىن، ئۇدا بەش قېتىم ھەيئەتلەر يىغىنى ئېچىلىپ، بۇ
لايىھەنى خەتمۇ - خەت، قۇرمۇ - قۇر تەپسىلىي ھەم قىزغىن
مۇزاكىرە قىلىپ تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن بىردەك ماقۇل-
لاندى، ئۇ مەزمۇن جەھەتتىن سىياسىي، دېموكراتىيە، دېپلوماتى-
يە، ئىقتىساد، مالىيە، قاتناش، مائارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە
قاتارلىق توققۇز بابقا بۆلۈندى. ئاساسىي مەقسەد، مەركىزىي
ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىنى
كاپالەتلەندۈرۈپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك
سىياسەتنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەرئارا ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىپ، ئورتاق
تىرىشىپ، سەنمىنجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇپ چىقىش -
تىن ئىبارەت. دېپلوماتىيە بابىدا: (1) جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق-
نى ھەقىقىي رەۋىشتە كۈچەيتىش؛ (2) جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسا-
دىي ھەمكارلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ (3) جۇڭگو - سوۋېت ئىتتى-
پاقىنىڭ ئىلىم - پەن مۇناسىۋىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، دېگەن ئۈچ
ماددا ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

پروگرامما ماقۇللاندى. مەن بۇنىڭدىن خېلىلا مەمنۇن
بولدۇم. پروگرامما ئۆز بويىچە يولغا قويۇلىدىغانلا بولسا، ھەر-
مىللەت خەلقىنىڭ كۆڭۈل مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ۋەتەن
بىرلىكىنى ھىمايە قىلالىغىلى، زېمىن، ئىگىلىك ھوقۇقىنىڭ پۈتۈن-
لىكىنى قوغداپ قالغىلى، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ، شىنجاڭ
خەلقىنىڭ مەڭگۈلۈك باياشات، بەختلىك تۇرمۇشى ئۈچۈن ئا-

ساس سالغىلى بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدىم. ئەلۋەتتە، پروگراممىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىپ قوللىشىغا توغرا كېلىدۇ. بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت ئىككى جەھەتكە نۇرغۇن مىقداردا ئادەم كۈچى، ماددىي-مالىيە كۈچى سەرپ قىلىنمىسا ئىش ھەل بولمايدۇ.

سىياسىي پروگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ پروگراممىسى

مىنگو 35-يىلى 7-ئاي 18-كۈنى

(ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ 2-قېتىملىق يىغىنىدا ماقۇللانغان)

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ. ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىدۇ. دېموكراتىك سىياسەتنى يۈرگۈزىدۇ. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىدۇ. ھەممە خىيانەتچىلىكنى ھەقىقىي رەۋىشتە قەتئىي چەكلەيدۇ. زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى قەتئىي مەنئىي قىلىدۇ، قىمار ئويناشنى قەتئىي چەكلەيدۇ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، سەنمىنجۇيى ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ئۈچۈن بىرلىكتە تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنى تىنچ، ئەركىن، پاراۋان، شات-بەختىيار تۇرمۇشتىن مەڭگۈ بەھرىمەن قىلىش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى سىياسىي پروگراممىنى ئالاھىدە تۈزۈپ چىقىلدى:

A سىياسىي

1. دېموكراتىك سىياسەتنى يۈرگۈزۈپ، خەلق سىياسىي ئىشلارغا قاتنىشىدىغان تولۇق ھوقۇققا ئىگە قىلىنىدۇ.

2. خەلقنىڭ ئىدىيە، سۆز، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، ئولتۇراقلىشىش، كۆچۈش، جىسمانىي، مال - مۈلۈك جەھەتتىكى تولۇق ئەركىنلىكى قانۇن بويىچە كاپالەتكە ئىگە قىلىنىدۇ.

3. خەلقنى قانۇنسىز قولغا ئېلىش، سولاش ياكى جازالاشقا يول قويۇلمايدۇ. هوقۇقلۇق ئورگاننىڭ قانۇنىي تەرتىپلىرىدىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ قولغا ئېلىشقا، سوراق قىلىشقا ياكى جازالاشقا بولمايدۇ.

ھەرقانداق ئىدارە ياكى دىنىي تەشكىلاتلارنىڭ ئادەمگە تەن جازاسى بېرىشى مەنئىي قىلىنىدۇ.

4. خوتۇن - قىزلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، قانۇنىي، مائارىپ جەھەتلەردە جەمئىيەتتە تۇتقان ئورنىنىڭ باراۋەرلىكى كاپالەتكە ئىگە قىلىنىدۇ.

قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلۇپ، خەلقتە قانۇنغا بويسۇنۇش ئادىتى تىكلىنىدۇ.

مۇشۇ ئۆلكىدىكى ئۇرۇپ - ئادەتلەرگە ئويغۇنلىشىش ئۈچۈن، ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى، ئالاھىدە خىلدىكى خەلق جىنايى ئىشلار قانۇن نىزامى لايىھەسىنى تۈزۈپ چىقىپ مەركەزنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ. ئەدلىيە ئورگانلىرى ئىچىدە، شۇ يەردىكى مۇنەۋۋەر كادىرلارنى ئىشقا قويۇپ، ئورگانلارنىڭ مۇكەممەللىكىنى ساقلاپ قېلىش لازىم.

5. خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ سايلىمىنى ئومۇميۈزلۈك، باراۋەرلىك مەخپىيەتلىك يولى بىلەن ئېلىپ بېرىش كېرەك. تىزگىنلەشكە، كۆز بوياشقا مۇتلەق يول قويۇلمايدۇ.

6. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئىچىدە، ناھىيىدىن تۆۋەن دەرى-

جىلىك خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلانغان ئورگانلارنى سايلاپ چىقىش دېمەك يېزا - بازارلاردىكى ئاپتونومىيە خادىملىرىنى ۋە ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىنى سايلاپ بولۇش، بۇنىڭ تەرتىپى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بېكىتىلىدۇ.

7. ھەردەرىجىلىك سەنىيخۆي ھەيئەتلىرى ئۆزى بىلەن تەڭ دەرىجىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە.

8. ھەر دەرىجىلىك مەمۇرى كادىرلارنى، شۇ يەردىكى ھەر مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر زاتلىرى ئىچىدىن تاللاپ ئۆستۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇش لازىم.

9. دۆلەتنىڭ مەمۇرى ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىدا بولىدىغان ئالاقىلاردا دۆلەت يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان يېزىقى تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا خەت - ئالاقە سۇنسا يالغۇز شۇ مىللەتنىڭ يېزىقىنى ئىشلەتسە بولىۋېرىدۇ.

10. خىيانەتچىلىك ۋە خىزمەتتە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىش قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ. ئەمەلدارلارنىڭ خەلق مەنپەئىتىگە خىلاپلىق قىلىشىغا قەتئىي يول قويۇلمايدۇ ھەمدە خەلقنىڭ بۇنداق ئىشلارنى پاش قىلىشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

11. قىمار، ئەپيۇن، نەشە، زەھەرلىك چېكىملىكلەر قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ.

B مىللەت

1. مىللەتلەر سىياسىي، ئىقتىسادىي، قانۇنىي، مائارىپ جەھەتلەردە بىردەك باراۋەر بولىدۇ.

2. مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىشى، ئۆز ئارا

ئىناق بولۇش، ئۆزئارا ياردەم بېرىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، سەمىمىي ئىتتىپاقلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

3 . مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن ساقلىنىپ كېلىۋاتقان تىل، يېزىق، تىياتىر - بەدىئىي - سەنئەت ۋە بارلىق مەدەنىيەتلىرى جارى قىلدۇرۇلىدۇ.

4 . مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادى ئەركىنلىكىگە ھۆرمەت قىلىنىدۇ. دىنىي كەمسىتىشلەر بىكار قىلىنىدۇ.

5 . مىللەتلەر ئارا مۇھەببەتكە بۆلگۈنچىلىك قىلىدىغان، مىللەتلەر ئىتتىپاقىغا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان ۋە مىللەتلەر ئارىسىدىكى بىر، بىرىنى ھاقارەت قىلىدىغان، پەس كۆرىدىغان، ئۆچ - ئاداۋەت كەلتۈرۈدىغان سۆز - ھەرىكەتلەر قەتئىي تۈزىتىلىدۇ ۋە چەكلىنىدۇ.

6 . مىللەتلەرنىڭ قوشۇلۇپ كېتىشىنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، مىللىي ئۆرپ - ئادەت، دىنىي ئېتىقاتقا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان قىلمىشلار چەكلىنىدۇ ھەمدە ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئالاھىدە ياردەم بېرىلىدۇ.

C دىپلوماتىيە

1 . جۇڭگو — سوۋېت دوستلۇقى ھەقىقىي ئالغا سۈرۈلىدۇ.

2 . جۇڭگو — سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

3 . جۇڭگو - سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت، ئىلىم - پەن مۇناسىۋىتى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

4 . ھەر قايسى ئەللەر بىلەن بولغان دوستانە سودا ۋە ئىلىم - پەن مۇناسىۋەتلىرى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

5 . ھەر قايسى مۇناسىۋەت دۆلەتلىرى (جۈملىدىن سو-

ۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇرىيەتلىرى) دىكى خەلقلەر بىلەن بولغان دىنىي، مەدەنىيەت جەھەتتىن-كى ئورتاقلىقلار ئاساسىدا، ئۆز ئارا مۇناسىۋەتنى يېقىن-لاشتۇرۇش مەقسەت قىلىنىدۇ.

D ئىقتىساد

1. ئۆز ئالدىغا تىرىكچىلىق قىلىدىغان دېھقانلارغا يار-دەم بېرىلىدۇ. ئىجارىكەشلىك ھوقۇقى قوغداپ قېلىنىدۇ. يەرلەرنى مەركەزلەشتۇرۇۋېلىشنىڭ ئالدى ئېلىنىپ، تىرىكچى-نى يەرگە ئىگە قىلىش مەقسىدى ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

2. ئەمگەك — ئىش ھەققىنىڭ مۇۋاپىق تەڭشىلىشى ئالغا سۈرۈلۈپ، ئەمگەك شارائىتى ياخشىلىنىدۇ ھەمدە بالا ئىشچىلار بىلەن ئايال ئىشچىلار ھىمايە قىلىنىدۇ.

3. زۆرۈر بولغان تەدبىرلەر قوللىنىلىپ، ئىشسىزلىق مە-سىلىسى مۇۋاپىق ھەل قىلىنىدۇ.

4. دېھقان، ئىشچىلار ۋە كۆچمە چارۋىچى خەلقلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى ئاشۇرۇلۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئۆستۈرۈلىدۇ.

5. كۆپ پايدا ئېلىپ، قاتتىق ئېكىسپىلاتاتسىيە قىلى-دىغان، ئېغىر دەرىجىدىكى ئىجارىكەشلىك قىلىدىغان بار-لىق نامۇۋاپىق ئەھۋاللار قەتئىي چەكلىنىدۇ.

6. ئۆلكىنىڭ بوز يەر ئېچىش ئېھتىياجىغا ئاساسەن پى-لانلىق ھالدا سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشلىرىنى ئېلىپ بېرىش ۋە تەرتىپكە سېلىش ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلىدۇ.

7. بوز يەرلەر زور مىقتاردا كۆپەيتىلىدۇ، دېھقانچىلىق تېخنىكىسى ياخشىلىنىدۇ. ئامبارلاردا زاپاس ئاشلىق ساق-لاش تۈزۈمى يولغا قويۇلىدۇ ھەمدە سېرىق چېكەتكە قاتار-

لىق زىيانداشلار تۈگىتىلىپ قەھەتچىلىكنىڭ ئالدى ئې-
لىنىدۇ.

8. كېۋەز، پىلە، كەندىر ۋە ھەر خىل دېھقانچىلىق قو-
شۇمچە كەسىپ ئىشلەپچىقىرىشى كۆپەيتىلىدۇ. مەھسۇلات
سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ.

9. كۆپلەپ ئورمان بىنا قىلىنىدۇ ھەمدە ھازىر بار
بولغان ئورمانلار مۇھاپىزەت قىلىنىدۇ.

10. چارۋا نەسىللىرى ئۆزگەرتىلىپ، چارۋا ماللاردا بو-
لىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ، ھەمدە چارۋا
مەھسۇلاتلىرىنى كۆپەيتكۈچىلەر مۇكاپاتلىنىدۇ.

11. تالا، تېرە، يۇڭ ۋە ھەر خىل كۈندىلىك لازىمەت-
لىكلەر ئىشلەپچىقىرىدىغان سانائەتلەر قۇرۇلىدۇ.

12. بۇرۇنقى قول سانائەتلىرى ئۆزگەرتىلىپ يىپەك-
چىلىك، توقۇمىچىلىق، كۆنچىلىك ۋە باشقا يەرلىك مەھ-
سۇلاتلارنىڭ سۈپىتى ئۈستۈرۈلىدۇ.

13. مۇددەتلىك ۋە پىلانلىق يوسۇندا سېمونت، ئېلېكتىر
مېخانىزاتسىيىسى، پولات - تۆمۈر، ماشىنا - ئۈسكۈنە قا-
تارلىق ئاساسىي سانائەتلەر بەرپا قىلىنىدۇ.

14. ھەر خىل كان مەدەنلىرى پائال رەۋىشتە قېزىپ
ئۆزلەشتۈرۈلىدۇ.

15. ئىچكى سودىغا مۇتلەق ئەركىنلىك بېرىلىدۇ. ھۆ-
كۈمەت ماددىي ئەشيالارنى توشۇپ، بازارلارنى تەڭشەپ
بەرگەندىن باشقا، ھەر قانداق ئارىلىشىش سىياسىتى قول-
لانمايدۇ ياكى خەلق بىلەن پايدا تالاشمايدۇ، ھەمدە ئىم-
كانىيەتنىڭ بېرىچە تەكشۈرۈش رەسمىيەتلىرى ئاددىيلاشتۇ-
رۇلۇپ، نامۇۋاپىق بولغان باج - سېلىقلار ئېلىپ تاشلىنىدۇ.

ھەر دەرىجىلىك مەمۇرى ئىدارىلار ۋە ھۆكۈمەت خادىم-
لىرىنىڭ سودا - سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويۇلمايدۇ.

16. تاشقى سودىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، مەركىزىي هۆ-
كۈمەتنىڭ چەت ئەللەر بىلەن تۈزۈشكەن سودا كېلىشىمىدىكى
بەلگىلىمىلەر بويىچە، خەلققە ئەركىن تىجارەت قىلىش هو-
قۇقى بېرىلىدۇ.

17. ئىشلەپچىقىرىش، ئىستېمال، ترانسپورت قاتارلىق
ھەمكارلىق كەسىپلىرى پائال تەشەببۇس قىلىنىدۇ.

18. مەركەز ۋە مەزكۇر ئۆلكىنىڭ پۇل مۇئامىلە ئور-
گانلىرىنى ئىشقا سېلىپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، سانا-
ئەت، سودا تارماقلىرىغا ھەر خىل پۇل قەرز بېرىش ۋە
ھەمكارلىق قەرز پۇلى بېرىش يولىغا قويۇلىدۇ.

19. مەركەزنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە ھۆكۈمەت باشقۇ-
رۇشىدىن سىرت بولغان ھەر خىل سانائەتلەرنى خەلقنىڭ
باشقۇرۇشى رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ ياكى ھۆكۈمەت ۋە سودى-
گەرلەر بىللە باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقىمۇ بولىدۇ.
بىراق ماناپول قىلىۋېلىشقا ياكى يالغۇز ئىگىلىۋېلىشقا
بولمايدۇ.

E ماليه

1. ماليه جەھەتتە ئۆز - ئۆزىنى تولۇق تەمىن ئېتىش
مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئىگىلىك راۋاجلاندۇرۇلۇپ ئىش-
لەپچىقىرىش ئۆستۈرۈلىدۇ.

2. ھەر خىل باج - سېلىقلارنى ئېلىش ئىشى مەر-
كەزنىڭ قانۇن - پەرمانلىرىغا ئۇيغۇن بولۇشى ھەمدە خەلق
تۇرمۇشى بىلەن خەلق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشقا دەخلى
يەتكۈزمەسلىك پرىنسىپ قىلىنىشى كېرەك.

3. پۇل تۈزۈمى بىرلىككە كەلتۈرۈلىدۇ. بەلگىلىك مۇد-

دەت ئىچىدە ئۆلكە پۇلى تارقىتىلىشتىن توختايدۇ. ھەمدە ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان نىسبەت بويىچە يىغىۋېلىنىدۇ (قوشۇمچە ئەسكەرتىش: مۇشۇ ماددا ساقلاپ قېلىنىپ، ئىككىنچى گۇرۇپپىغا تاپشۇرۇپ مۇزاكىرە قىلىغاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرى يىغىنىدا ماقۇللىنىدۇ).

4. شىنجاڭ سودا بانكىسى ئۆلكىلىك بانكىغا ئۆزگەرتىلىپ تەشكىل قىلىنىدۇ. ھەمدە خەلقنىڭ قانۇن بويىچە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق سودا - سانائەتكە ئوخشاش خاراكتېردىكى بانكا تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويۇلىدۇ.

5. ئۆلكە مالىيىسىدە ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش تەلىپىگە يېتىشتىن ئاۋۋال، مەركەزنىڭ داۋاملىق قوشۇمچە ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلىش كېرەك. ھەر خىل قۇرۇلۇشلارغا كېرەكلىك خىراجەت ئۈستىدە، مەركەزدىن ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە قوشۇمچە ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلىش كېرەك.

6. ئۆلكىدىكى ئىدارىلارنى ئىخچام قىلىش، زۆرۈرىيىتى بولمىغان ئىدارە ۋە خادىملارنى ئىمكان قەدەر قىسقارتىش لازىم.

7. ھەر خىل قانۇنسىز چاچقان ئالۋاڭ ۋە شەكلى ئۆزگەرگەن بارلىق سېلىقلار قەتئىي چەكلىنىدۇ.

قاتناش F

1. ئۆلكە ئىچى — سىرتىدىكى قاتناش راۋاجلاندۇرۇلۇپ، مەزكۇر ئۆلكىنىڭ ئىقتىسادىي، مەدەنىي تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

2. مەركەزدىن لوڭخەي تۆمۈر يولىنى تېز ۋاقىت ئىچىدە مەزكۇر ئۆلكىگە تۇتاشتۇرۇشنى ھەمدە پىلانلىق تۈردە ئۆلكە ئىچىدە، تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنى

تەلەپ قىلىش كېرەك.

3. مەركەزدىن تېز ۋاقىت ئىچىدە ئۆلكە ئىچىدىكى دۆلەت مۇداپىئە يولىنى ئۆلچەمگە لايىق رەتلەش - ياساش تەلەپ قىلىنىدۇ.

4. ئۆلكە ناھىيە ۋە يېزا - قىشلاقلارغا بارىدىغان يوللارنى ياساش، راۋانلاشتۇرۇش ئىشى قارارلىق ھالدا تېز ئېلىپ بېرىلىدۇ.

5. ئۆلكە سىرتى بىلەن بولغان ھاۋا قاتناش ئىشى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ ھەمدە پىلانلىق تۈردە ئۆلكە ئىچىدىكى ھاۋا يوللىرى ئېچىلىدۇ.

6. دەريا ئېقىنلىرى راۋانلاشتۇرۇلۇپ، ئىچكى دەريالاردا قاتناش يوللىرى ئېچىلىدۇ.

7. ھەر خىل قاتناش ۋاسىتىلىرى كۆپەيتىلىدۇ، ئات - ئۇلاغ ترانسپورتى كۈچەيتىلىدۇ.

8. پوچتا - تېلېگراف ئىشلىرى تولۇقلىنىدۇ ھەمدە پۈتۈن ئۆلكە بويىچە رادىئو تورلىرى يولغا قويۇلىدۇ.

9. قاتناش تېخنىك خادىملىرى ۋە باشقۇرغۇچى خادىملار كۆپلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ.

G مائارىپ

1. دۆلەت كۆز قارىشى ۋە مىللىي ئاڭغا ئىگە، جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ساغلام بولغان دۆلەت گراژدانلىرى يېتىشتۈرۈلىدۇ.

2. مەجبۇرىي مائارىپ يولغا قويۇلۇپ، مائارىپ ئومۇملاشتۇرۇلىدۇ.

3. ئۈرۈمچىدە ئۆلكە دەرىجىلىك ئالىي مەكتەپ (جۈملىدىن يېزا ئىگىلىك - چارۋىچىلىق ئىنستىتۇتى، تەبىئىي پەن-

لەر ئىنستىتوتى، تىببىي ئىنستىتوت، قاتناش ئىنستىتوتى، پېداگوگىكا ئىنستىتوتى، ئەدەبىيات - قانۇن ئىنستىتوتى قاتارلىقلار) قۇرۇلۇپ، ئالىي ئىختىساسلىق قۇرۇلۇش خادىملىرى يېتىشتۈرۈلىدۇ.

4. مۇشۇ ئۆلكىنىڭ قۇرۇلۇش ئېھتىياجىغا ماسلاشقان هالدا هەر خىل تېخنىكوملار ياكى كەسپىي مەكتەپلەر قۇرۇلۇپ، ئوتتۇرا قاتلام ۋە ئاساسىي قاتلاملار ئۈچۈن ئىختىساسلىق خادىملار يېتىشتۈرۈلىدۇ.

5. هازىرقى ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەكتەپلەر رەتكە سېلىنىپ تولۇقلىنىدۇ ھەمدە رايونلار بويىچە مۇددەتكە ئايرىپ كۆپەيتىپ قۇرۇلىدۇ.

6. دارىلمۇئەللىمىنلەر كۆپەيتىپ قۇرۇلۇپ، هەر مىللەت ياشلىرى كۆپلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ، باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرى تولۇقلىنىدۇ ھەمدە مۇئەللىملەر كۇرسى ئېچىلىپ هازىرقى باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرى قارارلىق تەربىيىلىنىدۇ.

7. خەلق مەكتەپلىرى، مەركىزىي مەكتەپلەر ۋە باللار باغچىلىرى ئومۇميۈزلۈك تەسىس قىلىنىدۇ.

8. ياشانغانلارنى قوشۇمچە ئوقۇتۇش يولىغا قويۇلۇپ ساۋاتسىزلىق تۈگىتىلىدۇ.

9. باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە شۇ مىللەتنىڭ تىل-يېزىقىدا دەرس ئۆتۈلىدۇ. لېكىن ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىلى ئوقۇشقا تېگىشلىك دەرس قىلىنىدۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بولسا، ئوقۇش - ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن دۆلەت تىلى بىلەن مۇسۇلمان تىلى تەڭ قوللىنىلىدۇ.

10. هەر خىل شەخسىي مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىك ئۆلچىمى ۋە ئوقۇتقۇچىلىرى ئادەتتىكى مەكتەپلەرنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە بولىدۇ.

11 خەلق ئاقارتىش يۇرتلىرى، كۇتۇپخانا، قىرائەتخانا، ئاممىۋى تەنتەربىيە مەيدانى قاتارلىقلار قاتارلىق ئومۇمـ يۈزلۈك تەسىس قىلىنىپ، ئىجتىمائىي مائارىپ راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

12. قارارلىق يوسۇندا ئىچكى ئۆلكىلەرگە ۋە چەت ئەلـ لەرگە ئوقۇغۇچى ئەۋەتىلىدۇ.

T مەدەنىيەت

1. ئىلىم - پەن ئەركىنلىكى كاپالەتلەندۈرۈلىدۇ. ئىلـ مىي تەتقىقات ئىشلىرى رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ.

2. مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتى جارى قىلدۇرۇلۇپ مىللىي ئەدەبىيات - سەنئەت، ئۇسسۇل، رەسسامچىلىق ۋە ھەر خىل ئەدەبىي - سەنئەتلىرى تەشەبـ بۇس قىلىنىدۇ.

3. مەزكۇر ئۆلكىمىز بىلەن ئىچكى جايلار ۋە چەتئەلـ لەر ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

4. چوڭ كۆلەمدە تەھرىر — تەرجىمە ئىدارىسى تەسىس قىلىنىپ، ھەر مىللەت يېزىقىدىكى لۇغەت، ئەدەبىيات، قاـ نۇن، ئوقۇ - ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى ۋە ھەر خىل تەـ بىئىي پەن، ئىجتىمائىي پەن، ئەدەبىيات - سەنئەت قاتارـ لىقلارغا دائىر مەشھۇر ئەسەرلەر تۈزۈپ تەرجىمە قىلىنىپ نەشر قىلىنىدۇ.

5. رايونلار بويىچە موزېي، كۆرگەزمىخانىلار تەسىس قىلىنىپ، ئۆلكىمىزدىكى ھەر خىل ماددىي بايلىقلار، قەدىـ مىي تارىخىي يادىكارلىقلار ئۇستىدە تەپسىلىي قېزىش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش يولغا قويۇلىدۇ.

6. ھەر خىل مىللىي سەنئەت سارايلىرى، تىياتىرخانىلار، مۇزىكا ئىنستىتوتلىرى قارارلىق ھالدا قۇرۇلىدۇ.

7. ئاخباراتچىلىق ۋە كىنوچىلىق ئىشلىرى راۋاجلاندۇرۇلىدۇ.

R سەھىيە

1. ساقلىقنى ساقلاش تەدبىرلىرى كۈچەيتىلىپ، خەلق تەنتەربىيىسى تەشەببۇس قىلىنىدۇ، ئۈسمۈرلۈكلەرنى ئاسراشقا ئەھمىيەت بېرىلىدۇ.

2. ئاممىۋى تازىلىققا ھەقىقىي تۈردە ئەھمىيەت بېرىلىپ، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتى كۈچەيتىلىدۇ. تارقىلۇچان كېسەللەر ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، داۋالاش خىزمىتى كەڭ دائىرىدە يولغا قويۇلىدۇ.

3. ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن داۋالىنىش تۈزۈمى تەلتۆكۈس يولغا قويۇلىدۇ، ھۆكۈمەت قارمىقىدىكى دوختۇرخانىلار كەڭەيتىلىدۇ ھەم تولۇقلىنىدۇ.

4. دورىگەرلىك سايمانلىرى ۋە ئورگانلىرى كەڭەيتىلىدۇ.

5. تىببىي دورىگەرلىك بويىچە ئىختىساسلىق خادىملار كۆپلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ.

6. تۇغۇت خادىملىرى يېتىشتۈرۈلۈپ، تۇغۇت ئورۇنلىرى تەسىس قىلىنىدۇ.

7. ساناتورىيە، دەم ئېلىش ئورۇنلىرى قۇرۇلۇپ، جايلاردىكى ئارشاڭلار رەتكە سېلىنىدۇ.

8. جايلاردىكى خەلقلەر مەبلەغ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ باشقۇرغان دوختۇرخانىلارنى قۇرۇش رىغبەتلەندۈرۈلىدۇ.

9. بالدۇر توي قىلىشتەك ناچار ئادەتلەر چەكلىنىدۇ.

10. يەرلىك تىۋىپلار تەكشۈرۈلۈپ رەتلىنىدۇ.

بۇ پروگراممىنى ماقۇللىغان چاغدا مەن يەنە بىر ئاز سۆز قىلدىم:

ھەيئەتلەر:

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىي پروگراممىسى ئالدىنقى ھەپتىدىكى ئۈچ كۈن ئىچىدە ئېچىلغان ھۆكۈمەت ھەيئىتىنىڭ 4 - قېتىملىق يىغىنىدا قىزغىن مۇزاكىرە قىلىنىپ، ئالتە ھەيئەتتىن تەركىب تاپقان گۇرۇپپىنىڭ بۇنى دۆلەت يېزىقى ۋە ئۇيغۇر يېزىقىدا رەتلەپ چىقىشقا تاپشۇرۇلغان ئىدى. بۈگۈن ئۇ (18 - چېسلا) دوكلات تەرىقىسىدە رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، ھەر قايسى ھەيئەتلەرنىڭ رازىلىقىدىن ئۆتتى؛ بۇنىڭ بىلەن ئۇ رەسمىي قاراردىن ئۆتكەن بولدى.

بۇ سىياسىي پروگرامما، ئىنتايىن ئەستايىدىل تەرتىپلەردىن ئۆتۈپ ماقۇللاندى. ھەر بىر سۆز ھەر بىر جۈملىگىچە كۆپچىلىك تەپسىلىي ئويلاندى ۋە قىزغىن مۇزاكىرىلەر ئېلىپ باردى. بۇنى شىنجاڭدا دەۋر بۆلگۈچ تارىخىي خاراكتېرلىك ھۆججەت دەپ قاراشقا بولىدۇ. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ 25 نەپەر ھەيئىتى بۇنىڭدىن كېيىن بۇنى سەممىي ساداقەتلىك بىلەن يۈرگۈزۈشى، سۆز - ھەرىكەتتە مۇشۇ پروگراممىغا خىلاپلىق قىلماسلىقى لازىم. چۈنكى بىز بۇ ھۆججەتنى ئۆلكە دائىرىسىدىلا ئېلان قىلىپ قالماستىن بەلكى پۈتۈن مەملىكەتكە ئېلان قىلىمىز، ھەمدە پۈتۈن دۇنيادىكى ئەربابلار بۇنىڭدىن خەۋەر تاپىدۇ. مەن شۇنداق ئويلايمەنكى، مەملىكەت بويىچە ئاساسىي قانۇن سىياسىتى يولغا قويۇلماي تۇرۇپ، بىزنىڭ مۇشۇنداق بىر سىياسىي پروگراممىغا ئىگە بولىشىمىز، ھەر قايسى ئۆلكىلەر ئۈچۈن ئۈلگە يارىتىپ بەردى. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مۇشۇ ھۆججەت ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن بىز يالغۇز پۈتۈن ئۆلكە

خەلقى ئالدىدىلا جاۋابكار بولۇپ قالماستىن بەلكى، پۈتۈن مەملىكەتتىكى زاتلار ئالدىدىمۇ جاۋابكار بولىمىز. شۇڭا كەلگۈسىدە مەيلى قانداق قىيىنچىلىقلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنى يۈزدە - يۈز ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك. بىز شىنجاڭ خەلقىنى قۇرۇق سۆز بىلەن ئالدىساق بولمايدۇ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى زاتلارنى ئالدىساق بولمايدۇ. شەخسەن ئۆزەمنىڭ ئىنقىلاب بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگىنىمگە 30 يىلدىن ئاشتى. يېشىمىمۇ ئاتمىشقا بېرىپ قالدى. ھاياتىمدا ھەرگىز يالغان سۆز ياكى ساختا ھەرىكەتتە بولۇپ باققان ئەمەسمەن. بۇنى ئۆزەمنىڭ 30 يىللىق ئىنقىلابىي تارىخىم ۋە كىشىلىك پەزىلىتىم ئىسپاتلايدۇ. شۇڭا مەن بۇ سىياسىي پروگراممىنى ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىدىغىنىمغا قەتئىي ئىشىنىمەن. ھەر قايسى ھەيئەتلەرنىڭ بۇ قېتىمقى يىغىن داۋامىدا مۇشۇ پروگراممىغا تۇتقان پوزىتسىيىسىنىڭ ئەستايىدىللىقى ۋە ئېتىبار بەرگەنلىكىگە قاراپ، ھەيئەتلىرىمىزنىڭمۇ بۇنى چوقۇم سەمىمىيەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن!

بۇ پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى زۆرۈر شەرتلەردىن مەركەزگە ئائىتلىرىنى، مەن چوقۇم كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە بىجا كەلتۈرىمەن. مەسىلەن: خىراجەت جەھەتتە مەركەزدىن ياردەم قوشۇپ بېرىشكە تېگىشلىكلىرىنى ئىمكانىيىتىمنىڭ بىرىچە تەلەپ قىلىپ ئالىمەن، يەرلىككە ئائىتلىرى بولسا، خەلق قىزغىنلىق بىلەن ھىمايە قىلىپ يېقىندىن ياردەم كۆرسىتىشى، ھەر بىر ھەيئەتلەر بۇ جەھەتتە تەشۋىق - تەرغىب قىلىپ يېتەكچىلىك خىزمىتىنى ئىشلەشى لازىم. بۇ پروگراممىنىڭ پۈتۈن روھى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىنىڭ ۋەزىپە ئۆتكۈزۈۋېلىش قەسەمنامىسىدا ئېيتىلغان پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەت بېرىمىز،

ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىمىز، دېموكراتىك سىياسىتىنى
يۈرگۈزىمىز، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىمىز، دېگەن
سۆزدىن ئىبارەتتۇر. بۇ 4 جۈملە سۆزنىڭ بىرىنچى جۈمە-
لىسى ئومۇمىي نىشان بولىدۇ. بىز ئەڭ ئەسالىقى پۈتۈن
ئۆلكىنىڭ مەڭگۈلۈك تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىشىمىز كې-
رەك. قانداق قىلغاندا مەڭگۈلۈك تىنچلىققا كاپالەتلىك
قىلىش مەقسىدىگە يەتكىلى بولىدۇ؟ مەن 7 - ئاينىڭ 1 -
كۈنى ئېلان قىلغان «پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇ-
راجىئەت» دە مۇنداق 4 جۈملە سۆزنى ئوتتۇرىغا قويدۇم،
يەنى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ ۋە-
تەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش؛ دېموكراتىك سىياسىتىنى يول-
غا قويۇش؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش. مۇندىن كې-
يىن بۇ پروگراممىنىڭ ھەر بىر ماددىلىرىنى قانداق ئىز-
چىللاشتۇرۇش كېرەك، بىز بارلىق ھەيئەتلەر ئورتاق جاۋاب-
كار بولىمىز، ئەلۋەتتە، لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇنىڭدا ئىش
تەقسىم قىلىپ ھەمكارلىشىش روھى بولۇش كېرەك. مەس-
لەن ئالايلۇق، يۇقىرىدىكى 4 جۈملە سۆز ئىچىدە، مەركەز
بىۋاسىتە تەيىنلىگەن ئون ھەيئەتنىڭ جۇڭگو - سوۋېت دوست-
لۇقىنى كۈچەيتىش ۋە دېموكراتىك سىياسىتىنى يولغا قويۇش،
دېگەن ئىككى جۈملە سۆزگە نىسبەتەن ئۈز ئۈستىگە ئالغان
جاۋابكارلىقى ئالاھىدە زورراق. يەرلىكتىن كۆرسىتىلگەن 15
ھەيئەتنىڭ ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، مىللەتلەر ئىت-
تىپاقىنى كۈچەيتىش دېگەن ئىككى جۈملە سۆزگە نىسبەتەن
ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەسئۇلىيىتى ئالاھىدە زورراق، تېخى-
مۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتساق، مەسىلەن، مەن بىلەن ئىككى نەپەر
مائاۋىن رەئىسنىڭ مەرتىۋىسىنى سېلىشتۇرغاندا مېنىڭ جۇڭگو -
سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش،دېموكراتىك سىياسەتنى
يولغا قويۇشقا نىسبەتەن جاۋابكارلىقىم كۆپرەك بولىدۇ؛

مائاۋىن رەئىس ئەخمەدجان ۋە بورھانلارنىڭ ۋەتەن بىر-
لىكىنى ھىمايە قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشكە
نىسبەتەن جاۋابكارلىقى ئېغىرراق بولىدۇ. لېكىن مەن شۇ-
نى ئىخلاس بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتەيكى، مېنىڭ ئىش ھەم-
كارلىقى دېگىنىم،ھەر بىر ئادەمنىڭ تۇتقان ئورنىنىڭ ئوخ-
شاش بولمىغانلىقىدىن ئۇلارنىڭ ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەس-
ئۇلىيىتىمۇ ئېغىر - يېنىكلىكتە خېلى پەرقلىنىدۇ، دېگەن-
لىكتىن ئىبارەت. بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق مەنانى ئۆز
ئىچىگە ئالمايدۇ. بىزنىڭ سىياسىي پروگراممىمىز بىر پۈ-
تۈن نەرسە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىر پۈتۈن گەۋدە. بىز-
نىڭ 25 كىشىلىك ھەيئىتىمىزمۇ بىر گەۋدە بولۇپ ئور-
تاق مەسئۇل بولۇشى لازىم.

مەن بۈگۈن بۇ پروگراممىنىڭ رەسمىي ماقۇللانغانلىقىغا
ئىنتايىن خۇشال، بۇنىڭدىن ئىنتايىن ئۈمىدۋار. چۈنكى
مېنىڭچە خەلقنىڭ باياشاد، ئەركىن، شاد خورام، بەخت-
يار، داغدام يولغا مېڭىشى يەنى سەنمىنجۇيى ئاساسىدا
يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ ئاساسىي سېلىندى، دەپ ھېسابلاي-
مەن. شۇ نەرسە ئېسىمدىكى، ئۆتكەن قېتىمقى ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەن يىغىنىدا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجان: «مېنىڭچە
سىياسىي پروگراما ئەمەلدە كۆرسىتىلىدىغانلار بولسا، شىن-
جاڭ جەزمەن باغۇ - بوستانلىققا ئايلىنىدۇ» - دېگەنىدى.
مەن بۇ سۆزگە تامامەن قوشۇلىمەن. بىز 25 نەپەر ھەيئەت
ئەزانىڭ ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى، پۈتۈن ئۆلكە
خەلقىنىڭ قىزغىن ھىمايە قىلىشى ۋە ياردەم كۆرسىتىشى ئار-
قىسىدا شىنجاڭ چوقۇم جۇڭگونىڭ باغۇ - بوستانىغا، دۇن-
يانىڭ باغۇ - بوستانىغا ئايلىنىدۇ.

نۆۋەتتە سىياسىي پروگراممىمىز گەرچە ئېلان قىلىنغان
بولسىمۇ، لېكىن ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتى قۇرۇلغاندىن كې-

يىمەن، يەنە تېخى ئۇلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشى ئۈچۈن يوللى-
نىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەركەزنىڭ تەكشۈرۈپ
ئەنگە ئېلىشى ئۈچۈن سۇنۇلىدۇ، بىراق بۇ پەقەت رەسمى-
يەت مەسىلىسى، چۈنكى مەركەز بىزنىڭ مۇشۇنداق قىلىشى-
مىزنى چوقۇم قوللايدۇ. سەنيىڭغۇي بولسا خەلققە ۋەكىللىك
قىلىدىغان ئورگان، بىزنىڭ مۇشۇنداق قىلىشىمىزنى ئۇمىد
قىلىشىمۇ چوقۇم.

بۈگۈن ھەممەيلەن بۇ مۇھىم لايىھەنىڭ قاراردىن ئۆت-
كەنلىكىگە نىسبەتەن شادلىق، خوشاللىق ھېس قىلماقتىمىز.
مەن بۈگۈنكى يىغىنغا قاتناشقان چەتتىن ئىشتىراك قىل-
غان بارلىق ھەيئەتلەر ۋە ئەپەندىلەرنى بىردەك ئورۇنلى-
رىدىن تۇرۇپ، دەۋر بۆلگۈچ تارىخىي خاراكتېرلىك بۇ ھۆج-
جەتكە ئاۋاز بېرىشىنى تەكلىپ قىلىمەن! ھەممە پۈتۈن ئۆل-
كە خەلقىگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق ھەيئەتلەرنىڭ
سىياسىي پروگراممىنى سەممىي ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا
قىلىشتەك مەسئۇلىيەتنى ئورتاق ئۈستىگە ئالىدىغانلىقىنى
بىلدۈرۈپ ئۆتىمەن! (پۈتۈن زالدىكىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇ-
رۇپ ئالقىش سادالىرى ياڭراتتى)

مائاۋىن رەئىس ئەخمەدجان بىلەن مائاۋىن رەئىس بورھان
قىسقىچە سۆز قىلىپ ئۆتتى. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

مائاۋىن رەئىس ئەخمەدجاننىڭ سۆزى:

سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش يەنى تېنچلىق بىتى-
مىنى ئەمەلدە ئىجرا قىلىش دېمەكتۇر. بۇنىڭدىكى مەقسەت:
ئۆلكىمىزنى باغۇ - بوستانلىققا ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت. ھا-
زىر بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئۇلۇق ئىنقىلاب - يەنى مەدەنىيەت
ئىنقىلابىي، مائارىپ ئىنقىلابىي، ئىلىم - پەن ياكى تېخنى-
كا ئىنقىلابىي تۇرۇپتۇ. بۇ ئىنقىلابلار ھەر قانداق جاي
ۋە ھەرقانداق ئىجتىمائىي ئىنقىلابلاردىن قىيىن. چۈنكى ئۆ-

كىمىز ئۇتتۇرا ئەسىردىن يېڭى باسقۇچ دەۋرىگىچە بولغان
جەريانىنى بېسىپ ئۆتمەكتە. بىزنىڭ ئورتاق، تېنىچ ئىجرا قىلىنىش-
ۋاتقان مەدەنىيەت ئىنقىلابىمىز دەل بىز ماقۇللىغان سىيا-
سىي پروگراممىدىن ئىبارەت. شۇڭا مەن ھەر قايسى ۋەكىل-
لەردىن سىياسىي پروگراممىنى ناھايىتى تېز ۋاقىت ئىچىدە
ھەقىقىي تۈردە ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن. بۇ مېنىڭ
ئۈمىدىم.

مائاۋىن رەئىس بۇرھاننىڭ سۆزى:

بىرىنچى، ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكە ئىشلىرى يىغىنىدا قو-
شۇمچە رەئىس جاڭ جىجۇڭ سىياسىي پروگراممىنى ئوتتۇ-
رىغا قويدى. ھەممە سىياسىي پروگراممىنىڭ مۇھىملىقىنى ئەس-
تايىدىللىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. مېنىڭچە بۇ پروگرام-
ما ھەقىقەتەنمۇ تارىختىن بۇيان شىنجاڭغا چاپلاشقان كې-
سەلگە بېرىلگەن دورا، بۇنىڭدىن ئېتىبارەن بۇ دورا شىپالىق
بېرىپ كېسەل ساقىيىدۇ. يېڭى تەقدىر، يېڭى بەخت مانا
كۆز ئالدىمىزدا كۆرۈنۈپ تۇرىۋاتىدۇ. لېكىن بۇ ۋەزىپە ئىن-
تايىن جاپا - مۇشەققەتلىك، بەكمۇ ئېغىر بولۇپ، تامامەن
ئاممىنىڭ كۈچ - پاراسىتىگە، بىر دىل، بىر مەخسەت بى-
لەن قولغا كەلتۈرۈشكە باغلىق، مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن
نەچچە ئون يىللىق قاراڭغۇ زۇلمەتلىك سىياسەتنى يىلتىزى-
دىن قومۇرۇپ تاشلاپ، يېڭىلىق يارىتىپ، دېموكراتىيە ۋە
بەخت - سائادەت داغدام يولىغا كىرەلەيمىز.

بىز بارلىق ھەيئەتلەر سىياسىي پروگراممىنى باشتىن -
ئاياق سەممىيەتلىك بىلەن كەم - كۈتىسىز ئەمەلدە كۆرسى-
تىپ ۋە تەدرىجى يولغا قويۇپ، خەلقنىڭ سەممىي ئارزۇ-
ئۈمىدىگە ئۇيغۇنلىشىشىمىز كېرەك. مەن ھەر دەرىجىلىك كا-
درلارنىڭ مۇشۇ يېڭى چوڭ ۋەزىپىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ،
ساداقەتلىك بىلەن ئىجرا قىلىپ دەۋر بۆلگۈچ خاراكتېرگە

مۇناسىپ يېڭى كادىرلاردىن بولۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. قىسقىسى بىزدە ئامما ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان مەقسەت، دۆلەتكە ساداقەتلىك كۆرسىتىدىغان ئىرادە بولۇشى لازىم. شۇنداق بولغاندىلا، بۇ پروگرامما ناھايىتى تېز ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇپ، دېموكراتىك ۋە بەخت - سائادەتلىك يېڭى شىنجاڭ بارلىققا كېلىدۇ. بۇ پروگرامما ماقۇللانغاندىن كېيىن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە يوللاپ ئەنگە ئالدۇرۇلدى ھەمدە قوشۇلغانلىق ھەققىدە جاۋاب تېلېگراممىسى تاپشۇرۇۋېلىندى.

سايلام قانۇنىنىڭ ئېلان قىلىنىشى

سىياسىي پروگراممىنىڭ سىياسىي قىسمىدىكى 5 -، 6 -، 7 - ماددىلىرىدا: خەلق ناھىيىلىك سەنىيغۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك سەنىيغۇي ھەيئىتىنى تەشكىللەش، ناھىيە ھاكىمىنى سايلاش، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئۆلكىلىك سەنىيغۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ئۆلكىلىك سەنىيغۇي ھەيئىتىنى قۇرۇش، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقىغا ئىگە، دەپ بەلگىلەنگەن، بىز بۇ بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ دېموكراتىك ھوقۇقىنى تېز ۋاقىت ئىچىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش، يەنى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئۆزىنى يىللاردىن بۇيان كۈرەش قىلىپ قولغا كەلتۈرۈش ئارزۇسىدا بولۇپ كېلىۋاتقان ھوقۇقىنى ئەمەلدە كۆرسىتىش ئۈچۈن، تېزلىكتە سايلام قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىپ، ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنىنىڭ ماقۇللىشىغا سۇندۇق، بۇ 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى رەسمىي ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى مۇنداق:

(1): سايلام ئورگانلىرىنى باشقۇرۇش ۋە نازارەت قىلىش (A)

ئۆلكىدە، ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ. بۇنىڭ ئەزالىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كۆرسىتىپ بېكىتىدۇ. (B) ناھىيىلەردە، ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ. ھەيئەت باشلىقلىقىغا بىر ئادەم، مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا بىر ئادەم، ھەيئەتلىككە ئۈچ ئادەم تەيىنلىنىدۇ ھەمدە ھەيئەتلەر ئارىسىدىن بىر ئادەم كاتىپلىققا كۆرسىتىلىدۇ. بۇ نامزات ئىسمىلىكى، جايلاردىكى يەرلىك زاتلار ئىچىدىن تاللىنىدۇ ۋە ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتىگە مەلۇم قىلىنىپ ۋەزىپىگە قويۇلىدۇ. (C) ھەر بىر يېزا ـ قىشلاق، جىڭلاردا شۆبە سايلام ھەيئەتلىرى قۇرۇلۇپ، ھەيئەتلىككە ئۈچ ئادەم قويۇلىدۇ. بۇلاردىن ھەيئەت باشلىقلىقىغا بىر ئادەم كۆرسىتىلىدۇ. نامزاتلارنى ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتى شۇ يەردىكى زاتلار ۋە زىيالىلار ئىچىدىن تاللاپ ئېلىنىدۇ. (D) ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىلىرىنى ھەر قايسى مەمۇرىي ۋىلايەتلەرگە ئەۋەتىش بىلەن، ھەر بىر ناھىيىلەرگە نۆۋەت بىلەن بېرىپ سايلامغا نازارەتچىلىك قىلىدۇ، ھەر خىل سايلام تۈرلىرى مۇشۇ گۇرۇپپا بارغاندىن كېيىن ئۇنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىدۇ.

(2) ناھىيىلىك سەنىيەخۇي ھەيئەت ئەزالىرىنى سايلاش:

(A) ناھىيىلىك سەنىيەخۇي ئەزالىرىنىڭ سانى ئاھالىنىڭ ئاز ـ كۆپلىكى، مىللىي تەركىب نىسبىتى بويىچە ئايرىم بەلگىلىنىدۇ. (B) ناھىيىلىك سەنىيەخۇي ئەزالىرىنى سايلاشتا، ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى شۆبە سايلام ھەيئەتلىرى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئاممىۋىي چوڭ يىغىنلارنى ئېچىپ سايلام ئىسمىلىكلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. ھەر قايسى شۆبە ھەيئەتلەر سايلانغانلارنى ناھىيىلىك سايلام ھەيئىتىگە يوللاپ بېكىتىدۇ. ئاممىۋى چوڭ يىغىن چاقىرىش ئۇسۇلىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئايرىم بەلگىلەيدۇ. (E) ناھىيىلىك سەنىيەخۇي ئەزالىقىغا سايلايدىغان ۋە سايلىنىدىغانلار بىردەك مۇشۇ دۆلەتنىڭ تەۋەلىكىدە بولۇشى كېرەك.

(3) ناھىيە ھاكىمىنى سايلاش: (A) ناھىيە ھاكىمى ھەر قايسى ناھىيىلىك سەنيىخۇي ھەيئەتلىرىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق سايلام يىغىنىدا سايلاپ چىقىلىدۇ. ھۆكۈمەت ۋەكالەتخانىسىنىڭ باشلىقلىرىنى سايلاش ئۇسۇلى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئايرىم بېكىتىلىدۇ. (B) ناھىيە ھاكىمىنى سايلاشتا، مەخپىي يۇسۇندا ئىسىملىك يېزىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، ئەڭ كۆپ بېلەتكە ئىگە بولغۇچىلار سايلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن سەل ئازىراق بولغانلار كاندىدات بولىدۇ. ئەگەر بېلەت سانى ئوخشاش بولۇپ قالسا چەك تارتىش ئارقىلىق بېكىتىلىدۇ. (C) ھاكىم سايلاش ۋاقتىدا شۇ ۋاقىتتىكى ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ناھىيە ھاكىمى سايلام ھەيئىتىنىڭ باشلىق ۋە مۇئاۋىن باشلىقلىرى، ئۆلكە تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن نازارەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر نەق مەيداندا بولۇشى كېرەك. (D) ھاكىملىققا سايلانغۇچىلارنىڭ سالاھىيىتى مۇنداق بولۇشى كېرەك: جۇڭگونىڭ دۆلەت تەۋەلىكىگە ئىگە، بىر خىل تىل - يېزىقنى پىششىق بىلىدىغان، سىياسىي پروگراممىنى سادىقلىق بىلەن ھىمايە قىلىدىغان، يېشى 25 ياشتىن يۇقىرى بولغانلار مىللىتى، دىنى، يۇرتى، جىنسى، ئايرىلماستىن بىردەك سايلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە. (E) ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش بېلىتى ئۆلكىلىك سايلام ھەيئىتى تەرىپىدىن تەييارلىنىپ، ناھىيىلەرنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن، سايلام نازارەت گۇرۇپپىسىغا تاپشۇرۇلىدۇ. سايلامدىن كېيىن، نازارەت گۇرۇپپىسى قايتۇرۇپ كېلىپ تەكشۈرىدۇ.

(4) ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ھەيئىتى ئەزالىرىنى سايلاش:

(A) ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرىنى سايلاش ھەر قايسى ناھىيىلىك سەنيىخۇي ھەيئەتلىرى ناھىيە ھاكىمىنى سايلىغان چاغدا تەڭ ئېلىپ بارىدۇ. بۇنىڭدىكى ئۇسۇلمۇ ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى سايلاش بىلەن ئوخشاش. (B) ھەر قايسى ناھىيىلەردىن ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىققا سايلىنىدىغانلارنىڭ سانى، نوپۇسى ۋە مالىيە تەركىب

نىسبىتى بويىچە، باشقا جەدۋەلدە ئايرىم كۆرسىتىلىدۇ. (C) ئۆلكىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتىدە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرىنىڭ ئورۇن ئېلىشى ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنى ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەت جامائەت تەشكىلاتلىرىدىن كۆرسىتىلگەن ئىسىملىك بويىچە 12 نەپەر كىشىنى ئۆلكىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلايدۇ. (D) ئۆلكىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتى ئەزالىرىنىڭ سايلىنىش سالاھىيىتى ناھىيە ھاكىملىرىنىڭكىگە ئوخشاش، بىراق يېشى 25 تىن يۇقىرى بولسىلا بولىدۇ. باشقا چەك قويۇلمايدۇ.

(5) سايلامنىڭ تەرتىپى ۋە پرىنسىپى: (A) ھەر خىل سايلاملار چارە ئېلان قىلىنغان كۈندىن باشلاپ، ئىككى ئاي ئىچىدە (يەنى بۇ يىل 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە) ئورۇنلاپ بولۇنىدۇ. (B) ناھىيىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتى نازارەت گۇرۇپپىسى يېتىپ بېرىپ، ئۈچ كۈن ئىچىدە سايلاپ چىقىلىدۇ. (C) ھەر خىل سايلام تەڭلىك ئاساستا ئومۇميۈزلۈك ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئارىلىشىشىغا، تىزگىنلىشىگە ياكى كۆز بويىشىغا يول قويۇلمايدۇ. خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ سايلىنىش - سايلاش سالاھىيىتى بىكار قىلىنىپ، قانۇن بويىچە قاتتىق جازاغا تارتىلىدۇ. (D) ئۆلكىلىك ۋە ناھىيىلىك سەنىيەتخۇي ھەيئىتى سايلاپ چىقىلغاندىن كېيىن، بۇرۇنقى سەنىيەتخۇي ھەيئىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە خىل مەزمۇنلار سايلام چارىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسى تولۇق تېكىستى بىلەن ئېلان قىلىنىدۇ.

بۇ سايلام قانۇنى بىر تەرەپتىن ئېلان قىلىندى، يەنە بىر تەرەپتىن ۋىلايەت، ناھىيە، ھۆكۈمەت ۋاكالەتخانىسىنىڭ ئىجرا قىلىشى ئۈچۈن تېلېگرامما ئارقىلىق ئەۋەتىپ بېرىلدى. ھەمدە تۆۋەندىكى تۆت نۇقتىلىق يوليورۇق كۆرسىتىلدى: (1) ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى سايلام ھەيئىتى ۋە شۆبە ھەيئەتلەر بىر ھەپـ

تە ئىچىدە قۇرۇلۇپ مەلۇم قىلىنغاندىن كېيىن تەييارلىق خىز-
مىتىگە كىرىشىلسۇن. (2) ھەر خىل سايلام، ئۆلكە تەرىپىدىن
ئەۋەتىلگەن سايلام نازارەت گۇرۇپپىسى يېتىپ بارغاندا يۈرگۈ-
زۈلسۇن. (3) بۇ قېتىملىق سايلام ئۆلكىمىزدە يۈرگۈزۈلگەن تۇن-
جى قېتىملىق ئومۇمىي سايلام، ھۆكۈمىتىمىز دېموكراتىك سىياسەت-
نىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ھۆكۈمىتىمىزنىڭ سىياسىي پروگ-
راممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، بۇ خىزمەتنى قىسقا
ۋاقىت ئىچىدە ئورۇنلاپ، شىنجاڭدا مەڭگۈ تىنچلىق ۋە بەخت
سائادەتنىڭ ئاساسىنى سېلىشنى قارار قىلدى. بۇنى كەڭ تور-
دە تەشۋىق قىلىپ خەلقىمىزگە ئومۇمىيۈزلۈك چۈشەندۈرۈش ئىنو-
مىد قىلىنىدۇ. (4) ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ساي-
لامغا ئارىلىشىشىغا، ئۇنى تىزگىنلىشىگە مۇتلەق يول قويۇلماي-
دۇ. يەرلىك زاتلار ئادەتتىكى دېموكراتىك قائىدە بويىچە ئاش-
كارا سايلام مۇسابىقىسى ئېلىپ بارسا بولىۋېرىدۇ، قانۇنغا خىلاپ-
لىق قىلىشقا، كۆز بوياشقا يول قويۇلمايدۇ.

تېلېگراممىا يوللىنىپ بولغاندىن كېيىن، مەن ئىككى مۇئا-
ۋىن رەئىس بىلەن كېڭىشىپ، 1946 - يىلى 9 - ئاينىڭ 18 - كۈنى
«ئۆلكىلىك ۋە ناھىيىلىك سەنىيخۇي ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرىنى، نا-
ھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش سايلىمى ئېلىپ بېرىش يۈزىسىدىن» پۈتۈن
ئۆلكىدىكى پۇقرالارغا مۇراجىئەتنامە» ئېلان قىلدۇق. بۇنىڭ
تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

سۆيۈملۈك ھەر مىللەت قېرىنداشلار!

7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئېلان قىلىنغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەت سىياسىي پروگراممىسىنىڭ سىياسىي بابىدا كۆر-
سىتىلگەن 5 -، 6 -، 7 - ماددىلىرىدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، خەل-
قىمىز ناھىيىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك سەنىي-
خۇي ھەيئىتىنى قۇرۇش، بۇ ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاپ چىقىش،
ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىرىغا نازارەت قىلىش ۋە يار-

دەمقىلىش؛ ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرىنى سايلاپ، ئۆلكىلىك
سەنيىخۇي ھەيئىتىنى قۇرۇپ چىقىش، بۇ، ئۆلكىلىك ھۆكۈ-
مەتنى نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمكارلىشىش ھوقۇقى-
غا ئىگە دېيىلگەن. مانا بۇ «دېموكراتىك سىياسەت ئەمەلگە
قويۇلۇپ، خەلق سىياسىي ئىشلارغا تولۇق قاتنىشىش ھوقۇ-
قىغا ئىگە قىلىنىدۇ» دېگەن ماددىنىڭ (سىياسىي بابتا كۆر-
سىتىلگەن) ئىجرا قىلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل
ھوقۇقنىڭ ئەمەلدە يۈرگۈزۈلۈشى ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈ-
مەت 9- ئاينىڭ 1-كۈنى ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەنيىخۇي
ئەزالىرى بىلەن ناھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش چارىسىنى
تۈزۈپ تارقاتتى. ئەمدى مۇشۇ چارە بويىچە سايلام يۈرگۈ-
زۈلىدۇ. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن ۋە ئىككى مۇئاۋىن رەئىس
كۆپچىلىككە ئالاھىدە بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىپ ئۆتمەكچىمىز:
ئالدى بىلەن بىز كۆپچىلىككە شۇنى ئۇقتۇرۇپ ئۆتىمىز-
كى، بۇ ھوقۇق ئاسان قولغا كەلمىدى. بۇ پۈتۈن ئۆلكە
خەلقىنىڭ يۈز يىللاپ، مىڭ يىللاپ كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ
نەتىجىسى. بىز ئۇنى قەدىرلىشىمىز، ئەتىۋارلىشىمىز كېرەك.
ھەربىر كىشى ئۆز ۋىجدانى ۋە ئادىللىق بىلەن كۆپچىلىك
ئەڭ ئىشىنىدىغان خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە تولۇق ۋەكىللىك
قىلىدىغان زاتلارنى ناھىيىلىك سەنيىخۇي ئەزالىقىغا ۋەناھى-
يىنىڭ ھاكىملىقىغا سايلىشىلىرى لازىم. بۇ ئەڭ مۇھىم
بىر نۇقتا. سىياسىي پروگراممىنىڭ سىياسىي بابىدىكى 5-
ماددىدا «خەلق ئىرادىسى بىلەن سايلىنىدىغان ھەر دەرى-
جىلىك ئورگانلارنى سايلاش ئومۇميۈزلۈك، باراۋەرلىك،
مەخپىيەتلىك يولى بىلەن ئېلىپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭدا تىزگىن-
لىۋېلىش، كۆز بويامچىلىق قىلىش مۇتلەق مەنئىي قىلىنىدۇ»
دەپ كۆرسىتىلگەن. كۆپچىلىك بۇ قېتىمقى سايلامدا كۆز
بويامچىلىق قىلغۇچىلارنىڭ بار-يوقلىقىغا، بەزىلەر تەرىپى-

ۋىن تىزگىنلەنگەن ياكى تىزگىنلەنمىگەنلىكىگە دىققەت قىلىش كېرەك. ئەگەر مۇشۇنداق ئەھۋال بولسا، بۇ دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشقا قارىتا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق بولىدۇ. شۇنداقلا خەلقنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ كېلىدۇ، سىلەرنىڭ بۇنى رەت قىلىشىڭلار، پاش قىلىشىڭلار، ئۇلارنىڭ تىزگىنلىشىنى قوبۇل قىلماسلىقىڭلار، ئۇنىڭ سايلامدا رەڭۋازلىق قىلىشىغا سۈكۈت قىلىپ تۇرماسلىقىڭلار لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا كۆپچىلىك ئاندىن دېموكراتىك سىياسەت ئاستىدىكى ئىلغار پۇخرا بولالايدۇ. كۆپۈنچە ئېچكى ئۆلكىلەردە ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرى سايلام ئارقىلىق مەيدانغا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ناھىيەنىڭ ھاكىمىغا قارىتا تېخى خەلق سايلىمى يۈرگۈزۈلمىدى. ھازىر شىنجاڭنى بۇ جەھەتتە ئالدىدا كېتىۋاتىدۇ دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. ئەگەر بۇ قېتىمقى سايلام تولۇق قانائەتلىنەرلىك ئورۇنلانسا، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ھەرقايسى ئۆلكىلەر ئۈچۈن نەمۇنە بولۇپ قالالايدۇ دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. بۇ پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ شان-شەرىپى، مەن كۆپچىلىكنىڭ مۇشۇنداق شان-شۆھرەتكە چوقۇم مۇيەسسەر بولىدىغانلىقىغا، شىنجاڭنى جەزمەن ھەر قايسى ئۆلكىلەر ئۈچۈن ئۈلگە قىلىپ چىقالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

يەنە بىرسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغىلى ئىككى ئاي بولدى. شۇنى يوشۇرماي ئېيتالايمىزكى، يەنە ئاز ساندىكى كىشىلەر دېمدكراتىيە ئەركىنلىك دېگەننىڭ ھەقىقىي مەنىسىگە يەتمەيۋاتىدۇ. ھازىر دېموكراتىيە ئەركىنلىك دائىرىسىدىن ھالقىپ كېتىدىغان سۆز-ھەرىكەتلەر مەۋجۇت. بىراق ھەممەيلەن شۇنى چۈشىنىشى لازىمكى، دېموكراتىيە دېگىنىمىز سىياسىي تۈزۈم، ئەركىنلىك دېگىنىمىز خەلققە بېرىلگەن ھوقۇق، لېكىن بۇ ئىككىسى قانۇن دائىرىسىدىن چەتنىگەن

ھالدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ، بەنى ئۇلار قانۇننى ئا-
ساس قىلىدۇ. مۇبادا سىياسىي تۈزۈم قانۇن ئاساسىدا تۇر-
غۇزۇلمىسا، زوراۋانلىق، ئىستىبداتلىق يولغا قويۇلسا، بۇنى
دېموكراتىيە دېگىلى بولمايدۇ؛ خەلقنىڭ ئەركىنلىكىمۇ قانۇن
ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈلمەي قارغۇلارچە ھەرىكەتلەردە
بولسا، بۇمۇ ھەقىقىي ئەركىنلىك ھېسابلانمايدۇ. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئېيتالايمىزكى، قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش بولمى-
سا، دېموكراتىك سىياسەتمۇ بولمايدۇ، قانۇن بىلەن ئىدارە
قىلىش بولمىسا، دېموكراتىك سىياسەتمۇ بولمايدۇ قانۇن بىلەن
ئىدارەقىلىش بولمىسا، خەلقنىڭ ئەركىنلىكى ھەم بولمايدۇ. بىز
دېموكراتىك سىياسەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن قانۇنىي ئىدارە قى-
لىشقا بويسۇنۇشىمىز، ھەر خىل ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈ-
رۈش ئۈچۈن قانۇنىي ئىدارە قىلىشقا ئەمەل قىلىشىمىز لا-
زىم. سىياسىي پروگراما خەلق ئەركىنلىكىگە قىلىنغان بىر
خىل كاپالەت، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۆزى بىر قانۇن، خەلق
مۇشۇنداق قانۇنغا تايانغاندىلا ئاندىن ئۇلارنىڭ ئەركىن-
لىكى كاپالەتكە ئېرىشەلەيدۇ، سىياسىي بابنىڭ 2-ماددىسى-
دا: «خەلقنىڭ تەپەككۇر، سۆز، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەش-
كىللاتلارغا ئۇيۇشۇش، ئولتۇراقلىشىش، كۆچۈش جىسمانىي،
مال-مۈلۈك جەھەتتىكى تولۇق ئەركىنلىكى قانۇنىي كاپا-
لەتكە ئېرىشىدۇ»؛ 3-ماددىسىدا: «خەلقنى قانۇنسىز قول-
غا ئېلىشقا، تۇتۇپ تۇرۇشقا ياكى جازالاشقا يول قويۇلماي-
دۇ»؛ 4-ماددىسىدا: «قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش يولغا
قويۇلۇپ، خەلقتە قانۇنغا بويسۇنۇش ئادىتى يېتىشتۈرۈلىدۇ»،
دېيىلگەن.

ھەربىر ماددىدا قانۇنغا ئاساسلىنىش ھەققىدە سۆز بار.
ئۇنىڭ شۇنداق يېزىلىشىدىكى سەۋەبىمۇ مانا شۇ يەردە.
مۇشۇ داۋلىنى چۈشەنگەندىلا دېموكراتىيە- ئەركىنلىكنىڭ

ھەقىقىي ماھىيىتىنى بىلگىلى، مۇشۇ داۋلىغا ئەمەل قىلغاندىلا، دېموكراتىيە-ئەركىنلىكتىن بەھرىمان بولغىلى بولىدۇ. بۇنى بىر جۈملە سۆزگە يىغىنچاقلىساق، ھۆكۈمەت قانۇنغا ئەمەل قىلىش، خەلق قانۇنغا ئەمەل قىلىش، ھۆكۈمەت بىلەن خەلق بىرلا قانۇنغا ئەمەل قىلىش ئارقىلىق دۆلەت ئىش-لىرىنى باشقۇرۇپ، قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم دې-گەنلىك بولىدۇ. قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەت دېگەن مانا شۇ!

بىزنىڭچە بۇ قېتىمقى سايلامنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى زور. ئۇنىڭ ئۇتۇقلۇق بولۇشى ياكى مەغلۇپ بېلۇشى، ئۇ-نىڭدىكى پايدا-زىيان پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن بىر سىناق تېشىدۇر. يەنى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھازىرقى دەۋرىدى-كى دېموكراتىك سىياسىي تۈزۈمى يولغا قويۇلغان دۆلەتنىڭ خەلقى بولۇش سالاھىيىتىگە ئىگە ياكى ئىگە ئەمەسلىكى، بۇ قېتىمقى سايلامدا ئېنىق بولىدۇ. كۆپچىلىك جەزمەن ھازىرقى دېموك-راتىك دۆلەتنىڭ خەلقلىرىدىن بولۇپ، دېموكراتىك سىياسىي يولىدا مېڭىپ، پارلاق باياشات، بەختىيار ئىستىقبالغا قەدەم قويىدۇ!

شۇنىدىن كېيىن ھەرقايسى ناھىيىلەردە ناھىيىلىك سەنىيخۇي ھەيئەتلىرى ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇلدى. ناھىيە ھاكىملىرىمۇ ئىل-گىرى-كېيىن بولۇپ سايلاپ چىقىلدى. نەتىجىدە پۈتۈن ئۆلكى-نىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرىنىڭ جۈملىدىن، ئىلى، تارباغاتاي، ئال-تاي ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ھەممە ناھىيە ھاكىملىرى شۇ يەردىكى زاتلاردىن سايلىنىپلا قالماستىن، مىللىي تەركىب جەھەتتىن ئېيت-قاندا، خەلق سايلاپ چىققان ناھىيىلىك سەنىيخۇي ھەيئەت ئەزا-لىرى ئىچىدە، ئۇيغۇرلار 59.31% نى تەشكىل قىلدى. شۇ چاغدا مەن دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى قۇرۇلۇپ بولدى، دەپ ھېسابلىغانىدىم. بىراق ئۆل-كىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىش، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي

ھەيئىتىمنى قۇرۇش خىزمىتى ئىنتايىن زور ئۆڭۈشسىزلىقلارغا ئۇچراپ، ناھايىتى زور داۋالغۇشلار يۈز بەردى. بۇنى كېيىن بايان قىلىپ ئۆتىمەن.

غۇلجىغا زىيارەت

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغان ۋە سىياسىي پراگرامما يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، مەن غۇلجىنى زىيارەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. بۇ سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ئىش ئىدى. چۈنكى غۇلجا ئۆزگىرىشى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتتىن قوزغالغان بولۇپ ئۈچ ۋىلايەت بولسا، غۇلجىنى مەركەز قىلغان. ھازىر پۈتۈن ئۆلكە تېنچ بىرلىككە كېلىشكە قاراپ يۈزلىنىپ، بارلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنى سىياسىي پراگرامما بويىچە ئېلىپ بېرىش زۆرۈر بولۇپ تۇرىۋاتىدۇ. مەن قوشۇمچە رەئىسلىك سالاھىيىتىم بىلەن غۇلجىنى زىيارەت قىلىش، كۆزدىن كەچۈرۈش ئارقىلىق، ئىككى تەرەپنىڭ قايتىدىن ھەمكارلاشقانلىقىنى، ئۈچ ۋىلايەتتىكى زاتلارنىڭ كونا كۆز قاراشلىرىنى ئۆزگەرتىپ، يېڭى تونۇش ھاسىل قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىمنى ئىزھار قىلماقچىمەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى زۆرۈر.

مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجانغا غۇلجىنى زىيارەت قىلىش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغىنىمدا، ئۇ دەرھال ماقۇل بولدى، لېكىن ئاۋال بىر قايتىپ بېرىپ تەييارلىق كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مەن ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنەتتىم. چۈنكى ئۆزگىرىشنىڭ ئالدى - كەينىدە ۋە تېنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندا ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا تولۇق بىرلىك يوق ئىدى. ئۇ مېنىڭ زىيارىتىمنى ئەلۋەتتە رەت قىلالمايتتى. بىراق ئۇنىڭ مېنىڭ بىخەتەرلىك مەسىلەم ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى

پىنگىر بىرلىك مەسىلىسىنى ئويلانماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. مەن ئۇنىڭ غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ، مېنىڭ غۇلجىنى زىيارەت قىلىدىغانلىقىمنى ئېلان قىلغاندا، بەزىلەرنىڭ قارشى چىققانلىقىنى ۋە بەزى سۆزگە كىرمىگەن رادىكال ئۇنسۇرلارنى ۋاقتىنچە نازارەت ئاستىغا ئېلىپ، تەسادىپى ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئالغانلىقىنى كېيىن ئۇقتۇم. بۇ توغرىدا مەن ئۇنىڭدىن ۋە باشقا غۇلجىلىق دوستلاردىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

8 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەن دىخۋادىن غۇلجىغا قاراپ ئۇچتۇم. مەن بىلەن بىرگە سەپەر قىلغانلاردىن دىخۋا شەھەر باشلىقى چۆي ۋۇ، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزىرۇڭ، خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ۋاڭ زېڭشەن، غەربىي - شىمال مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مائاۋىن سەنمۇجاڭى لىيۇدېڭ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك تەپتىش ئەمەلدارى مەسئود قاتارلىق كىشىلەر باردى. باشقا ھەمراھلار ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، 2 - 3 كۈن بۇرۇن بېرىپ بولغانىدى. بىزنى غۇلجا ۋىلايەت مەھكىمىسىگە ئورۇنلاشتۇردى. دەرۋازىنىڭ سىرتىغا ئاسمان ۋە قۇياش چۈشۈرۈلگەن دۆلەت بايرىقى ئېسىلغانىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا كوچىنىڭ مەلۇم جايلىرىدا «شەرقىي تۈركىستان» دۆلەت بايرىقىمۇ ئېسىلغان، بىز كېلىشتىن بۇرۇن ئۇلار ھەقىقەتەنمۇ تازا باش قاتۇرۇپ پۈتۈن شەھەر بويىچە «شەرقىي تۈركىستان» بايرىقىنى يىغىشتۇرىۋەتكەن.

ئەخمەدجان باشچىلىقىدىكى غۇلجا تەرەپ بىزنى ئىنتايىن سەمىمىي قىزغىن كۈتىۋالدى. كۈنتەرتىپلەر ناھايىتى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ھەر كۈنلىكى زىياپەت بولۇپ تۇردى. زىياپەتلەر چوڭ مېۋىزارلىق باغ ئىچىدە ئۆتكۈزۈلدى. باياشات داستىخانلار ئۆز رېتى بىلەن ئارقىمۇ - ئارقا سېلىنىپ تۇراتتى، تۈرىمۇ كۆپ ئىدى. زىياپەت داۋامىدا يەنە ناغرا، سۇناي، مۇزىكا - ئۇسسۇل قاتارلىق سەنئەت نومۇرلىرى ئوينىلىپ تۇردى،

تاماقمۇ ئۇزۇلمەي كەپ تۇردى. بەزىدە ئەتىگەنلىكى سائەت 9 دىن تارتىپ تاكى چۈشتىن كېيىن سائەت 4 ـ 5 لەرگىچە يەپ ـ ئىچىپ، زىياپەت بىلەنلا ئۆتتى. ئىپتىشلارغا قارىغاندا، بۇ ئەڭ ئالىي مېھمانغا قىلىنغان ھۆرمەت بولۇپ، ئادەتتىكى مېھمانلارغا قارىتا بۇنداق قىلىنمايدىكەن.

غۇلجىغا قىلىنغان بىر ھەپتىلىك زىيارەت داۋامىدا، بىز جۇڭگو ـ سوۋېت چېگرىسى بولغان قورغاسقا، بېلىق مەھسۇلاتى مول، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېقىپ كىرىدىغان ئىلى دەرياسىغا، سەنتەي، ۋۇتەيلەرنىڭ ھەنزىرلىك رايونى بولغان سارەۇسقا، سۈيدۈڭ، توققۇزتارا، نىلقا ناھىيىلىرىگە باردۇق. جايلارنى زىيارەت قىلغان چېغىمىزدا، شۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ قىزغىن تارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. بىز يېتىپ بېرىشتىن ئىلگىرىلا ئۇلار يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن ۋە هاراق، مېۋە ـ چېۋە، چاي ـ پىرەندىكالەرنى ۋە دەم ئالىدىغان چېدىر ـ بارگاھلارنى تەييارلاپ قويغان ئىكەن. ئۇلار بىزنى قىزغىن سەممىي كۈتۈۋالدى. ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى سەممىي بولۇپ، بىزنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈردى.

يول ئۈستىدىكى زىيارەتتە مەن ئاممىغا نۇتۇق سۆزلىدىم، ئۇلار بىلەن ئايرىم سۆھبەتلەشتىم. ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن ئىچكى قەلبىدىن ۋەتەنگە تەلپۈنۈپ تۇرىدىغان سەممىي مۇھەببەت چىقىپ تۇراتتى، مەن سۆزۈمدە مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى، تېنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشنى، جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇقىنى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى تەكىتلىدىم، غۇلجىدا مەن يەنە خەنزۇ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى زىيارەت قىلدىم، ھەمدە شۇ يەرلىك خەنزۇ مەسئۇل خادىملارنى چاقىرتىپ سۆھبەتلەشتىم.

بەزىلەر شىنجاڭ تارىختىن بۇيان «10 يىلدا بىر چوڭ قالايمىقانچىلىق، 5 يىلدا بىر كىچىك قالايمىقانچىلىق يۈز

بىرىپ تۈرىدىغان» جاي دېيىشىدۇ. مىللىي ئاداۋەت ناھايىتىمۇ
چوڭقۇر ئىكەن. ھەر قېتىم قالايمىقانچىلىق يۈز بەرگەندە ھەر
قايسى مىللەتلەر، بولۇپمۇ خەنزۇلار بىلەن تۈركىي تىل سىستې-
مىسىدىكى مىللەتلەر بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشىپ كەلگەن.
بۇ قېتىمقى غۇلجا ئۆزگىرىشىدىمۇ ھەم شۇنداق بولۇپ، ئۈچ
ۋىلايەتتىكى خەنزۇلار كۆپ ئۆلتۈرۈلگەن. بەزى جايلاردا قېرى-
ئاجىزلار، خوتۇنلار ۋە نارىسىدە باللاردىن بولۇپ، بىر قانچە
ئون كىشىلا قالغان. غۇلجىدا قەپقالغان خەنزۇلار ئارىسىدىمۇ
قېرى، ئاجىزلار، خوتۇن - قىزلار، نارىسىدە باللار كۆپ سان-
نى ئىگەللەيدۇ. ياشلار، ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ ھەممىسى قىرىپ
تۈگىتىلگەن.

خەنزۇلارنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى توغرىسىدا، مۇئاۋىن رەئىس
ئەخمەدجان مەن بىلەن سۆزلەشكەنىدى. ئۇ ئىنقىلاب كۆتۈرۈل-
گەن چاغدا بەزىلەر خەنزۇلارنى قىرغىن قىلىشنى تەشەببۇس
قىلغاندا، ئۆزىنىڭ قارشى تۇرغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ يەنە ئە-
سەبىيلەشكەن ئۇنسۇرلارنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلغان بول-
ساق، ئېھتىمال خەنزۇلارنىڭ بىرەرسىمۇ قالمىغان بولاتتى،
دېدى. مەن شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭغا: ئۆتكەن ئىشلارغا
سالاۋات، ھازىردىن باشلاپ مىللىي ئاداۋەت كونا تارىختىن ئىز
پېتىچە قالسۇن، ئەمدى ئۇنى قايتا تەگەپ ئولتۇرمايلى،
مۇشۇنىڭدىن ئېتىبارەن شىنجاڭدا مەڭگۈ تىنچلىقنىڭ ئورنىتىلىشى،
مىللەتلەرنىڭ مەڭگۈ ئىتتىپاق ئۆتىشىنى، ئۆتمۈش تارىختىكى
جىنايى قىلمىشلارنىڭ قايتا تەكرارلانماسلىقىنى ئۈمىد قىلايلى،
بۇ ھەممىمىزنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن ئورتاق مەسئۇلىيەت، دېدىم.
ئەمەلىيەتتىمۇ راست شۇنداق. گەپنى يىراقتىن قىلماي، نيەن گىڭياۋ-
نىڭ «خۇيزۇلارنى بېسىقتۇرۇشى» دىنلا باشلىساق، خەنزۇلار
شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغاندا، ھەر مىللەت خەلقىگە ئۆزلۈك-
سىز قىرغىنچىلىق يۈرگۈزۈپ كەلگەن؛ بولۇپمۇ شېڭ شىسەينى

ئالساق، ئۇ مەيلى ئازسانلىق مىللەت ياكى خەنزۇ بولۇشتىن قەتئىينەزەر، ھەددەپ كەڭ قىرغىنچىلىق قىلغان. ئاز سانلىق مىللەتلەر ھۆكۈمرانلارنىڭ پەقەت خەنزۇ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپلا، خەنزۇلار بىزنى ئۆلتۈرىدۇ دەپ قارىغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن مۇددەتلىك مىللىي ئۆچمەنلىكنىڭ ئۇرۇقى تېرىلىپ كەلگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارمۇ قوزغىلاڭ يۈز بېرىش بىلەنلا، قىساس ئېلىش ۋاستىسىنى قوللىنىپ، بىر پەس قىرغىنچىلىق يۈرگۈزگەن. تارىختىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار تېرىپ قالدۇرغان مۇشۇ جىنايى سەۋەبلەر كاساپىتىدىن كېلىپ چىققان ئېچىنىشلىق پاكىتلار ئالدىدا بىز يەنە نېمە دېيەلەيمىز!؟

غۇلجىدا زىيارەتتە بولۇۋاتقان مەزگىلىمدە، يەنى 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى مەن غۇلجا بويىچە ئەڭ چوڭ باغ - ھەرەمباغدا 1500 دىن ئارتۇق ھەرمىللەت ۋەكىللىرىنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارغا ھۆكۈمەت زىياپىتى بەردىم ۋە نۇتۇق سۆزلىدىم. شۇ چاغدا تاماشا كۆرۈش ئۈچۈن ئوت ئەتراپىغا يىغىلغان ئاممىمۇ بىر قانچە مىڭدىن ئاشىدۇ، مېنىڭ نۇتقىمدىكى سۆزلەر ناھايىتى قەتئىي، لېكىن پوزىتسىيەم ئىنتايىن سەمىمىي بولۇپ، خېلى ئوبدان ئىنكاسلار قوزغىدى.

مەن ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: بۇ قېتىمقى غۇلجا ۋەقەسىنىڭ تېنچ ھەل قىلىنغانلىقى، ئاساسەن مەركەزنىڭ تېنچلىق سىياسىتىنى قەتئىي ئىجرا قىلغانلىقى ۋە ئۇلۇق ئىتتىپاقچىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ چەتتىن ياردەم بەرگەنلىكىدىن بولدى، ئۇ شۇنداقلا يەنە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ، تېنچلىقنى بىردەك تەلەپ قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئېيتالايمىزكى، تېنچلىقنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقى، خەلقنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقى بولىدۇ، شۇنداقلا شىنجاڭ خەلقىنىڭ تارىختا مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە قولغا كەلتۈرگەن غەلىبىسى بولىدۇ.

ئاندىن كېيىن، ئۆزەمنىڭ ئەخمەدجان ۋە بۇرھان ئىككى ماۋئاۋىن رەئىس بىلەن بىرگە يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇۋا-غاندىن كېيىن سەممىيەت بىلەن ھەمكارلىشىپ ئىش ئېلىپ بارغانلىقىمىز مەسىلەن: سىياسىي پىراگراممىنىڭ ئوڭۇشلۇق قارارىدىن ئۆتكەنلىكى، ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرى بىلەن نا-ھىيە ھاكىملىرىنى سايلاش چارىسىنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقى، مائارىپ تۈزۈمىنىڭ تۈزىتىلىپ بەكىتىلگەنلىكى، كارخانا-شىركەتلەرنى قىسقارتىش - ئەمەلدىن قالدۇرۇش، شىڭ شىسەي تەرىپىدىن مۇسادىرە قىلىنغان خەلقنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ئېنى-قلاپ قايتۇرۇش ۋاھاكازالار ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۈم. ئۇلار-نىڭ ھەممىسى بىزنىڭ ئۆزئارا سەممىي ھەمكارلاشقانلىقىمىز-نى، نىشانىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىمىزنى ئىسپاتلايدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە سىياسىي پىراگراممىنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتۈم. دېمۇكراتىك سىياسەتنى يۈرگۈزۈش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈستىدە قىسقىچە ئىزاھات بەرگەنىمنىڭ سىرتىدا يەنە بۇنىڭ بىر شۇئار ياكى ئۇمىد ئەمەس، بەلكى پات ئارىدا پەيدىن - پەي ئەمەلدە كۆرسىتىلىدىغان پاكىت ئىكەنلىكىنى، مۇندىن كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تە-رەپلا بۇنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن قەتئىي ئىجرا قىلىپ قالماي، بەلكى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭمۇ بۇ پىراگراممىنىڭ ئەمەلدە ئىج-را بولۇشىنى ھىمايە قىلىشى ۋە ئۇنىڭغا نازارەت قىلىشى لازىم-لىقىنى تەكىتلەپ ئۆتتۈم. 3 ۋىلايەت ئۆلكىمىزنىڭ بىر قىس-مى، ئەلۋەتتە بۇنىڭ سىرتىدا قىلىشقا بولمايدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن ئۇرۇمچى شەھرىدە ئۆتكۈزۈلگەن تەبرىك-لەش چوڭ يىغىنىدا قىلغان سۆزۈمدىن نەقىل كەلتۈرۈپ: شىن-جاڭدا تېنچلىق قولغا كەلدى، بىز ئۇنى ئوبدان ساقلىشىمىز، ئاسرىشىمىز، يۈكسەلدۈرۈشىمىز، بۇ ئارقىلىق شىنجاڭدا مەڭگۈ

تېنچلىق ئورنىتىشىمىز لازىم. قانداق قىلغاندا شىنجاڭدا ئومۇميۈزلۈك مەڭگۈ تېنچلىق ئورناتقىلى بولىدۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن: جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت جۈملە سۆزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك، دەپ سۆزۈمنى تاماملىدىم.

بۇ نۇتۇق شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىندى.

غۇلجىدىكى زىيارەت مەزگىلىدە، مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى دوباشىن بىلەن بىرقانچە قېتىم سۆھبەتلەشتىم. ئۇ مېنى تاماقتا تەكلىپ قىلدى. ئۇ تەكلىپ بويىچە كۆپلىگەن يىغىنلارغىمۇ قاتناشتى. بىراق دەسلەپكى كۆرۈشكەن چاغدا، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى بىر ئاز قاتتىقراق، گەپ - سۆزلىرى قوپالراق كۆرۈندى. كېيىن بىز جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى خالايدىغانلىقىمىزنى تەكرار بىلدۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ پوزىتسىيىسىدە كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش پەيدا بولۇپ سەمىمىي مۇئامىلە قىلدى، بۇنىڭ بىلەن سۆھبىتىمىزدۇ يورۇشۇپ كەتتى. كېيىن ئاڭلىسام، ئۇ مېنىڭ پوزىتسىيەمگە نىسبەتەن ناھايىتى قايىل بولغان. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئېھتىمال مېنىڭ سىياسىي تەشەببۇسلىرىمنى ئۇمۇ بىرقەدەر چۈشىنىپ يەتكەن بولۇشى كېرەك. مېنىڭ سوۋېتكە مايىل تەشەببۇسلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ كەلگىنىمگە بىر قانچە 10 يىل بولغانىدى. بۇ ئىچكى ئامىل بولمىسا تاشقى كۆرۈنۈش شەكىللەنمەيدۇ. ئۇنىڭ مېنى چۈشىنىشتىن ئىلگىرى پوزىتسىيىدە قاتتىقراق بولغانلىقىنى چۈشىنىشكە بولاتتى.

غۇلجىدا بىر ھەپتە تۇردۇم. مېنىڭچە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنىڭ ئۈچۈن ناھايىتى زور كۈچ چىقاردى. ئۇنىڭدا ھەر قاچان جىددىي ۋە ئېھتىياتچانلىق قىياپەت ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئالدى بىلەن ئۇ مېنىڭ بىخەتەرلىكىم ئۈچۈن ئالاھىدە

باش قاتۇردى. مەسىلەن: ھەرەمباغدىكى كاتتا زىياپەتكە كەل-
گەن مېھمان شۇنچىۋالا كۆپ، ئۇنىڭ تۆت ئەتراپىدىكى ئاما
تېخىمۇ نۇرغۇنىدى. يەنە كېلىپ بۇ يەر ئۈچ ۋىلايەت ۋەقەسىنىڭ
مەركىزىي رايونى ھېسابلىناتتى. ۋەقە ئەمدىلا تىنچلىنىپ، كىشى-
لەرنىڭ پىكىر-ھېسسىياتلىرى نورمال ھالەتكە تېخى قايتىپ كەلمىگەن
ئەھۋال ئاستىدا، مېنىڭ كەڭ ئاممىنىڭ ئالدىغا مەيدىنى كېرىپ
چىقىشىم ئۇلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ سۆزلىشىشىم، نۇرغۇن ئا-
دەملەرنى ئەندىشىگە سالغانىدى. بەزىلەر مېنى قاپتەك يۈرىكى
بار ئىكەن دېيىشىپتۇ. مېنىڭچە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇنىڭ-
دىن تولىمۇ ئەنسىرىگەنىدى، بەلكى ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە
شۇ چاغدىكى تەرتىپنى ساقلاش ئۈچۈن ناھايىتىمۇ كۆپ كۈچ
كەتكەندۇ؟

بۇ قېتىمقى سەپەردىن قولغا كەلگەن ئۇنۇم ئاز ئەمەس،
سىياسىي جەھەتتە كۆپلىگەن ياخشى تەسىراتلارنى پەيدا قىلدى.
ئومۇمەن بۇ سەپىرىمىز بىھۇدە بولمىدى.

دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى

1946 - يىلى نەنجىن ھۆكۈمىتى دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى
چاقىردى. بۇنىڭغا شىنجاڭدىن بېرىشقا تېگىشلىك ۋەكىل 18 نە-
پەر بولۇپ، ئىلى ۋىلايەت يەتتە سانىنى ئىگىللىدى. ئۇلار: مۇ-
ئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئاباسوۋ، ئەن-
ۋەر سالىجان، خەمىت سۇلتان، ئابلەھەت مەخسۇم، كېرىم ھاجى،
زىيا قاتارلىق يەتتە كىشىدىن ئىبارەت. قالغان 11 نەپەر ئادەم
يەتتە ۋىلايەتتىن بولۇپ، مېنىڭ ئېسىمدە قېلىشىچە — خادىۋاڭ،
ئامىنە، ئەيسا، ۋۇجىڭبىن، چاۋجاپۇ، مەھەممەت ئىمىن، جاۋجيەن-
فېڭ قاتارلىقلار.

مېنىڭ شىنجاڭغا كەلگىنىمگە يىگىرمە يىلدىن ئاشقان بولۇپ،

ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەرسىز قالغانىدىم. دۆلەت قۇرۇلتىيىنىڭ بىر تەرەپلىمە ھالدا چاقىرىلىشىغا نىسبەتەن، ئاڭلىشىمچە جۇڭگو كومپارتىيىسى قارشى چىقىپتۇ. نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى شىنجاڭغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆزۈمدە ھېچقانداق ئىدىيە تەييارلىقى بولمىغانلىقتىن، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن مەسلىھەتلەشتىم، ئۇ قاتنىشىشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. مېنىڭچە بۇ ۋەتەنگە تەلپۈنگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى ئىدى، مەنمۇ بۇنىڭغا ماقۇل بولدۇم. بۇ ئاتالمىش ئاساسىي قانۇن تۈزۈش قۇرۇلتىيى بولۇپ، بۇنى تېخى ئاساسىي قانۇننى يۈرگۈزۈش قۇرۇلتىيى دېگىلى بولمايتتى. ئۇلار يولغا چىقىشتىن بۇرۇن، مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاندىن: تەكلىپ لايىھىسى تەييارلىدىڭلارمۇ - يوق، دەپ سورىدىم. ھەمدە تەكلىپ لايىھە بولغان تەقدىردىمۇ، ئارتۇقچە ئارزۇلاردا بولماسلىق ھەققىدە، مەسىلەن: تىنچلىق سۆھبىتى مەزگىلىدە قايتۇرۇۋالغان شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىق مەسىلىسى، يۈكسەك ئاپتونومىيە مەسىلىسى قاتارلىقلار، دەپ بىشارەت قىلدىم. ئۇ: ھازىر بىزدە تەييارلىغان تەكلىپ لايىھە يوق، نەنجىڭگە بارغاندىن كېيىن، ئەھۋالغا قاراپ بىر نەرسە دەرمىز، دېدى.

ئۇلار نەنجىڭگە بارغاندىن كېيىن، ئاڭلىشىمچە شىنجاڭلىق بىر قىسىم ۋەكىللەر دۆلەت قۇرۇلتىيىغا تەكلىپ لايىھىسى سۇنغان، جۈملىدىن شىنجاڭنى جۇڭخۇا مىنگو تەۋەسىدە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە ئۆزگەرتىپ، يۈكسەك ئاپتونومىيە بېرىشنى تەلەپ قىلغان ئەنزىمۇ بار ئىكەن. تېلېگرامما مەزمۇنى قىسقا بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ كونكرېت مەزمۇنىنى بىلىش مۇمكىن بولمىدى. مېنىڭ نەزەردە تۇتقىنىم، ئىچكى جايلاردىكى زاتلارنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسى بىلەن ئانچە تونۇشلۇقى يوق، مۇزاكىرە قىلغاندا ئاسانلا يوققا چىقىرىش ياكى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىپ تاشلاپ، ناچار ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى.

شۇڭگا مەن، يېڭى يۇرېن، سۇنكې، جاڭچۇن، شياۋلىزى، ۋۇتيېچېڭ، ۋاڭشىجيې، چېن لىخۇ، بەيچۇڭشى، چېن چېڭ، خوڭلەنياۋ قاتارلىق كىشىلەرگە ئالاھىدە تېلېگرامما يوللاپ، ئۆزۈمنىڭ پىكرىمنى يەتكۈزدۈم. ھەممە ئىشتىن بۇرۇنقى كېلىشتۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلىدىم.

مەن مۇنداق دېدىم: ئۇلار ئوتتۇرىغا قويۇۋاتقان مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى، زۇڭلىنىڭ ۋەسىيىتىدە مەلۇم نەزەرىيىۋى ئاساسقا ئىگە. بىراق ئۇلار مىللىي ئاپتونومىيە بىلەن يۈكسەك ئاپتونومىيە ئوتتۇرىسىغا بەلگىلىك چەك قويمىغان. ئادەتتىكى يەرلىك ئاپتونومىيە دېگەن بىلەن ئارىلىقى قانچىلىك، بۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشمۇ تەس. ئەگەر ساپ نەزەرىيە نۇقتىسىدىن نەزەردىن ئېيتقاندا، مەملىكەت ئىچىدىكى بەزى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئۆلچىمى كەڭرەك بولغان ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى بېرىش، مىللىي مەسىلىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئەمما مەملىكەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەسىلىسىمۇ ھەرقايسى جايلاردا ھەر خىل. مەسىلەن، ئىچكى موڭغۇلنى ئالساق، بۇ يەردە چەتئەلگە چېتىلىشىدىغان مۇناسىۋەت يوق. شىزاڭنى ئالساق، ئەنگلىيە، ھىندىستاننىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېتىراپ قىلغاندىن كېيىن داۋاملىق شىزاڭغا خىرىس قىلىش ئېھتىمالىمۇ قالمىدى. بۇندىن كېيىن شىزاڭنىڭ ۋەتەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمۇ ياخشىلىنىشى مۇمكىن. ھازىر شىنجاڭنىڭ ۋەتەن بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى گاھ قوشۇلۇش، گاھ چەتنەپ كېتىش ھالىتىدە تۇرماقتا. دۆلەتنىڭ شىنجاڭنى قولغا كەلتۈرۈش جەھەتتە ئىشلىگەن خىزمىتى يېتەرلىك بولمىدى. ئۆلكە ئىچىدىكى مىللەتچى ئۇنسۇرلار گەرچە ھازىر ئۆتكەنكى تەلەپلىرىنى قايتا ئوتتۇرىغا قويمىسىمۇ، لېكىن مۇستەقىللىق دەۋاسىنى ھامان يۈرىكىدە ساقلاپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ يۈكسەك ئاپتونومىيە دېگىنى ئېنىق، كونكرېت چۈشەندۈرۈلمىگەن بولسىمۇ، ئۇمۇمەن قىلىپ يەشكەندە،

ئاساسەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلىرىنى چىقىش نۇقتىسى قىلغان. مۇبادا دۆلەت خەلق قۇرۇلتىيى بۇ پرىنسىپنى قوبۇل قىلىپ، ئاساسىي قانۇندا ئاددىي، مۇجمەل بىر بەلگىلىمىنى بېكىتىپ قويسا، ئاسانلا كىشىلەر تەرىپىدىن بۇرمىلىنىپ، ئۇلاردا ھەددىدىن ئارتۇق تەلەپنى پەيدا قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، شىنجاڭ بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتتە پەيدىنپەي يىراقلىشىش ئەھۋالى كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر بۇ مەسىلىدە نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلىككە كەلتۈرگىلى بولمايدىغان زىددىيەت كېلىپ چىقتى. بۇنى ھەل قىلىش ناھايىتى تەس، ئەگەر دۆلەت قۇرۇلتىيى ئۇلارنىڭ تەلىپىگە تۈپتىن پىسەنت قىلمىسا ياكى كۆپ ئاۋاز بىلەن بۇنى رەت قىلىۋەتسە، ئىجرا قىلغاندا ئاسان چۈشكەندەك قىلغان بىلەن ئاقىۋەتتە رادىكاللارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بېرىشىغا مەددەت بولۇپ قالىدۇ - دە، خەنزۇلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتكەنلىكىنى سەۋەب قىلىپ قۇتراتقۇلۇق ئېلىپ بارىدۇ. ھازىر مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلىشى، دۇنيا ئېقىمىنىڭ يۈزلىنىشى بولۇپ قالدى. بىزنىڭ بۇنداق قىلىشىمىز، خەلقئارا كۆز قاراشتىن ئالغاندا ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ئىتتىپاقلىقتا پايدىسىز.

يۇقىرىدىكى كۆز قاراش بويىچە، مەن ئۇلارنى كۆپرەك سۆز بىلەن قايىل قىلىش ۋە كۆپ تەرەپلىمە ئۇچرىشىش، ھېسسىياتتا بىرلىككە كېلىش، داۋاملىق ئېنىق چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنى ئۆز تەلىپىدە يەنىلا چىڭ تۇرىۋالمايدىغان قىلىش ئارقىلىق زىددىيەتلەرنى تۈگىتىش لازىم، دەپ ھېسابلىدىم.

شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ نام مەسىلىسى توغرىسىدا، شىنجاڭ خەلقى، شىنجاڭ دېگەن ئىسىمنىڭ مەنىسىدىن بۇ، شىنجاڭنى جۇڭگونىڭ يېڭىدىن بەرپا قىلغان زېمىنى، دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ تونۇپ، ئۇنىڭغا قارىتا قاتتىق بىزار بولۇپ كەلگەن. مېنىڭچە،

ئۆلكە ئىسمىنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ، بىراق، شىنجاڭنىڭ تەدرىجى شەكىللەنگەن تەرەققىياتىدىن قارىغاندا، شىمالىي شىنجاڭدىكى ھەرقايسى رايونلار ئەسلىدە موڭغۇللارغا تەۋە بولۇپ كەلگەن، ھازىر كۆپلىگەن جايلاردىكى تاغ، دەريا، شەھەرلەردە ھېلىمۇ موڭغۇل تىلىدىكى ئىسىملار قوللىنىلىپ كەل- گەن: ئۈرۈمچى، قۇتۇبى، بۇغدا تېغى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى موڭغۇلچە سۆز. ئەگەر شىنجاڭنى شەرقىي تۈركىستان ئۆلكىسى دەپ ئۆزگەرتسەك، بۇ پەقەت جەنۇبىي شىنجاڭنىلا ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇكى، پۈتۈن ئۆلكىنى ئۆز ئىچىگە ئالالمايدۇ. ئۇنداقتا تارىخىي، جۇغراپىيىۋى ۋە مىللىي چىنلىقىمۇ مۇخا- لىپ كېلىدۇ. ئېلىمىزنىڭ ھەر قايسى ئۆلكىلىرىدە كۆپىنچە تاغ، دەريالارنى ئاساس قىلىپ نام بەرگەن. ئەگەر شىنجاڭنى تيان- شان ئۆلكىسى دەپ ئۆزگەرتسە نازىمۇ باب كەلگەن بولاتتى، چۈنكى تيانشان تېغى پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، جۇغراپىيىلىك نامى جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىمۇ مەشھۇر، بۇ پۈتۈن ئۆلكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ، قۇلاققىمۇ يېقىملىق، جاراڭلىق ئاڭلىنىدۇ.

مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسىگە كەلسەك، شىنجاڭ جۇڭگو- نىڭ بىر ئۆلكىسى، شۇڭا يەرلىك ئاپتونومىيە توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلەر تەبىئىكى شىنجاڭغىمۇ باب كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئۇيغۇر، قازاق مىللىتى ئۆلكە ئىچىدە كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ. سايلام نەتىجىسىدە خەلق ئارزۇ قىلغان ئىدا- رە - ئورگان ۋەكىللىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلار ئىچىدە ھەر مىللەتتىن بولغان زاتلار كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىشى شەرت. شۇڭا ئاتاقتىكى يەرلىك ئاپتونومىيە ئەمەلىيەتتىكى مىل- لىي ئاپتونومىيە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىراق بۇ بىرلا جەھەتتىكى دەلىل ئاساس. ئۇلار يۇكسەك ئاپتونومىيە كۆزقارىشى بويىچە بۇنىڭغا قانائەتلەنمەيدۇ، ئەلۋەتتە. ئۇلار يەنە مىللىي، دىنىي،

ئۆرپ - ئادەت، تىل - يېزىق قاتارلىقلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن ئوخشىمايدىغانلىقىنى ئاساس قىلىپ، بۇنى يۆكسەك ئاپتونومىيە تەلەپ قىلىشنىڭ تۈرتكىسى قىلدۇ. بىز پاكىت ۋە نەزەرىيىنى چىقىش نوقتىسى قىلىپ، بۇنىڭغا قارىتا مۇۋاپىق ئىزاھات بېرىشىمىز كېرەك. مەسىلەن:

بىرىنچى، ئەگەر نوقۇل شۇ مىللەتنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقى بولۇشىنى ئېتىراپ قىلساق، ئۇ ھالدا شىنجاڭدا مىللەت كۆپ، بۇلارنىڭ نوپۇسىنىڭ جايلىنىشىغا ئاساسەن، ئۆلكە ئىچىدە ھەرقايسى مىللەتلەر ئۈچۈن ئاپتونومىيە رايوننى ئايرىپ چىقىساق بولىدۇ. مەسىلەن: ئىلى، تارباغاتايلاردا قازاقلار كۆپ ساننى تەشكىل قىلىدۇ. دىخۇا رايونىدا خەنزۇ، خۇيزۇلار كۆپ ساننى ئىگىلەيدۇ. ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مەلۇم ناھىيىلىرىدە شىبە، سولۇن، مانجۇرلار كۆپ ساننى ئىگىلەيدۇ، ئۇلارغىمۇ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى بەرگەندە ئاندىن مۇۋاپىق بولىدۇ. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى يولغا قويغاندا، ئوخشاشلا مۇشۇ خىل ئۇسۇلنى قوللانغانىدى. مۇشۇ مەنادىن ئېيتقاندا، ئۆلكە ئىچىدىكى ئاپتونومىيە چوقۇم بىر قانچە رايونلاردىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە رايونلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى شەرت. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، مىللىي ئاپتونومىيىنىڭ ھەقىقىي مەنىسىگە ئۇيغۇن كەلگەن بولىدۇ.

ئىككىنچى، مىللىي ئاپتونومىيىنىڭ دەرىجىسى ۋە دائىرىسىگە نىسبەتەن، ئېنىق كۆرسىتىش شەكلىنى قوللىنىپ، ئاساسىي قانۇندا ئوچۇق بەلگىلەش لازىم. بولۇپمۇ دۆلەت مۇداپىئەسى، دىپلوماتىيە، ئىقتىساد، قاتناش، ئەدلىيە قاتارلىقلار مەملىكەتلىك خاراكتېرلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنى مەركەزنىڭ ھوقۇق ۋەزىپىسى ئىچىدە بولىدىغانلىقىنى ئېنىق بەلگىلەش كېرەك. ئاساسىي قانۇن ئىچىگە مىللەتلەر ھەققىدە بىر باب كىرگۈزۈشكە كەلسەك، بۇ تولىمۇ زۆرۈر بولۇپ قالدى. بۇ يالغۇز زامانىنىڭ

ئېقىمىغا ماس بولۇپلا قالماستىن، بەلكى مىللىي مەسىلەكتە كۆرەستىلگەن مىللەتلەر باب باراۋەر دېگەن روھىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بۆلگۈنچىلىك ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشتىكى باناسى ۋەبىلىرىنىمۇ ئازايتقىلى بولىدۇ.

ئاخىرىدا مەن يەنە تەكىتلەپ مۇنداق دېدىم: شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ تارىخىي بەك مۇرەككەپ، مىللىي تۇيغۇسى ناھايىتى كۈچلۈك، ئۇلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمۇ ئالاھىدە، مۇبادا ئاساسىي قانۇندا مىللىي ئورۇن بېرىلمىسە، ئۇلار مەركەز ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كەمسىتتى، ھەتتا بىرەرمۇ مىللىي نام ۋە مىللىي ئاپتونومىيە ئورنى بەرمىدى، دەپ بىزار بولۇشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يەتكۈزۈشى، دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە دەخلى يەتكۈزۈشى مۇمكىن، بۇ ياخشى ئەمەس.

تېلېگراممىا يوللانغاندىن كېيىن، نەنجىن تەرەپ مېنىڭ تەكلىپىمنى قوبۇل قىلىپ مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ ئەخمەتجان ۋە باشقا ۋەكىللەر بىلەن كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزگەن. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ لايىھەسىنى ئۆزلىكىدىن قايتۇرۇۋالغان.

شۇ چاغدا مەن شىياۋلىزى ئەپەندىنىڭ يازغان خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم. خەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ۋەكىللىرى نەنجىڭگە كەلگەندىن كېيىن، كەمىنە ئۇنىلىرى تاپىلىغانلىرىغا ئەمەل قىلىپ، ئۇلارنى ئەتراپلىق كۈتىۋالدىم. بۇنى پەش قىلىپ ئولتۇرمايمەن. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن ئۈچ قېتىم ئۇزۇن سۆھبەتتە بولدۇم. بىرىنچى قېتىمقى، دۆلەت قۇرۇلتىيىغا سۇنۇلىدىغان تەكلىپلەر ئاياغلاشقان كۈنى بولدى. نەتىجىدە قارشى تەرەپ ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپنى قايتۇرۇۋېلىشقا ماقۇل بولدى. 2 ـ، 3 ـ قېتىمقى سۆھبەتلەر، دۆلەت قۇرۇلتىيى يېپىلغاندىن كېيىن بولدى. دەسلەپتە قارشى تەرەپ كونكرېت جاۋاب بەرمىدى. ئۇلارغا سەمىمىي ھالدا چۈشەنچىلەر

بەرگىنىمدىن كېيىن، ئاخىرى بايراق تەقدىم قىلىش ھەمدە زۇڭسەيگە يۈزمۇ يۈز ئەرز سۇنۇش دېگەن سۆز ئېلىنىۋېتىلىپ، قالغان سەككىز ماددا مۇۋاپىق تېپىلدى، ئۇلارغا يۇمشاق سۆزلەر بىلەن تەسەللىي ئېيتتىم. ئۇلار بۇنىڭدىن رازى بولۇشتى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ماڭا نىسبەتەن ياخشى تەسىراتتا بولدى، ئۇ بىز ئىككەيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ چوڭقۇر، تۇتقان يولىمىزنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدىكەن. مەن مۇشۇ بىرقانچە قېتىملىق ئۇزۇن سۆھبەت ئارقىلىق، سىزنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشىڭىزنىڭ ئاسانغا چۈشمىگەنلىكىنى چۈشەندىم، شۇنداقلا سىزنى بۇ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ كېتەلەيدۇ، دېگەن تولۇق ئىشەنچىدىمەن».

مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان دىخۋاغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، نۇرغۇن كىشىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ بۇ قېتىم ئىچكى جايلارغا بارغاندا ناھايىتى ياخشى قارشى ئېلىنغانلىقىنى، شۇنداقلا يەنە مەركەزنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىگە، ئىززەت - ئابرويى بىلەن كۈتۈۋېلىشىغا سازاۋەر بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن. بولۇپمۇ جياڭ جيېشىنىڭ ئۇنى بىرنەچچە قېتىم قوبۇل قىلغانلىقى، جياڭجىڭگونىڭ يەنە كۆپ قېتىم يوقلاپ بارغانلىقى، ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرگە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب ئالالىغانلىقى، ھەممەيلەننىڭ ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلىپ قارشى ئېلىۋاتقانلىقىغا قاراپ ئۆزلىرىنىڭ نەنجىڭگە بېرىشتىن ئىلگىرى ئۇنداق بولۇشىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ يېتەلمىگەنلىكىنى ئېيتقان. شۇنىڭ ئۈچۈن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆڭلى خوش بولۇپ، ناھايىتى ياخشى تەسىراتلارغا ئىگە بولغان ھەمدە قولغا كەلگەن نەتىجىلەر ئاز ئەمەس، دەپ ھېسابلىغان.

جەنۇبىي شىنجاڭغا زىيارەت

مەن خېلى بۇرۇنلا شىنجاڭنى زىيارەت قىلىشنى ئارزۇ

قىلىپ كەلگەنىدىم. بۇ سەپەرگە 1947 - يىلى 4 - ئاينىڭ 16 -
كۈنى ئاتلىنىپ 5 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدىم.
بېرىش - كېلىشكە 23 كۈن ۋاقىت كەتتى. مەن بىلەن بىرگە
بارغانلاردىن تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇد، مۇئاۋىن رەئىس ئەخ-
مەتجان، ھەيئەت ئەيسا، مۇئاۋىن نازىر رەھىمجان، نازىر ۋاڭ
زىڭشەن، ھەيئەت چۇي ۋۇ، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە
خادىمى ليۇزېرۇڭ قاتارلىق كىشىلەر باردى. ئالدىن بەلگىلىگەن
يۆنىلىشىمىز: ئۈرۈمچىدىن ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەن قاتار-
لىق ھەر قايسى ۋىلايەتلەرگە ئايروپىلان بىلەن بېرىپ، قايتىش-
تا قەشقەردىن كۇچا، قارا شەھەرگە كېلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ-
دىكى بەش ۋىلايەتنى بىر ئايلاپ چىقىش ئىدى. ھەر بىر ۋىلايەت-
كە بارغاندا، ئالدى بىلەن ھەر قايسى ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىنى،
ئۆلكىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنى، ناھىيىلىك سەنىيخۇي ئەزالىرىنىڭ
يېرىمىنى، سەنىيخۇي باشلىقلىرى ياكى مۇئاۋىن باشلىقلىرىنى ۋى-
لايەت مەھكىمىسىگە ئالدىن چاقىرىپ كۆرۈشمەكچى بولدۇق.
ھەر بىر جايغا بارغاندا بىز ھەر ساھەدىكى زاتلار بىلەن بىر
نۆۋەت سۆھبەت ئۆتكۈزۈش، بىر قېتىم ئايرىم ئۇچرىشىش، بىر
قېتىم ئاممىۋى يىغىن ئېچىش، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي
ئوفىتسېر - جەڭچىلەرگە بىر قېتىم نۇتۇق سۆزلەش، قالغان
ۋاقىتتا جايلانى كۆزدىن كۆچۈرۈپ زىيارەت قىلىشنى ئالدىن
بەلگىلىۋالدۇق. ئىقتىسادچىل بولۇش ئۈچۈن، ھەرقايسى جايلاردا
زىياپەت ئۆتكۈزمەسلىكنى، ياكى پەقەت مەن بىلەن مۇئاۋىن
رەئىس ئەخمەتجاننىڭ نامىدىلا ھەمداستىخان بولۇشنى بەلگىلى-
دۇق. يەنە جايلارغا بارغاندا، يەرلىكنىڭ ئالاھىدە چۈشكۈن
جاي تەييارلاشتىكى ئېغىرچىلىقىنى ئاشۇرىۋەتمەسلىك ئۈچۈن،
ھەممەيلەننىڭ ۋالىي مەھكىمىسىدە يېتىپ - قوپۇشىنى بەلگىلىدۇق.

بۇ قېتىمقى زىيارەت ئاساسىي جەھەتتىن پىلان قىلىنغان
لىنىيە بويىچە ئېلىپ بېرىلدى. بىراق يەكەن، خوتەن، قارا شەھەر-

لەردىكى ئايرودروملارغا 47 C تىپتىكى ئايروپىلانلار چۈشۈشكە مۇمكىن بولمىغانلىقتىن، ئۈرۈمچىدىن ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بېرىپ كېلىشتىلا ئايروپىلانغا ئولتۇردۇق، قالغانلار ماشىنىغا ئولتۇردى.

بۇ قېتىمقى زىيارەت مەزگىلىدە، مەيلى قايسى ۋىلايەت، ناھىيىگە بارمايلى، ھەممىلا يەردە رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش كەسكىن بولۇۋاتقان ئىكەن. سۆھبەت يىغىنلىرىدا ھەمىشە تىغمۇ - تىغ ئېلىشىپ، چەكتىن ھالقىغان ھالدا قاتتىق سۆز - ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ، مېنى تولىمۇ قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. بىرگە بارغان بىر قانچە كىشىلەر ئىچىدە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان رادىكاللارغا مايىلراق تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇت بولسا كونسېرۋاتىپلارغا مايىلراق ئىدى. بۇ دەل ھەرقايسى ناھىيىلەرنىڭ ناھىيىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرى سايلىمىدىن كېيىنكى ۋاقىت بولۇپ، سايلام جەريانىدا ئەۋج ئالغان ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشنىڭ ئاخىرقى غەۋغالىرى تېخى تۈگىمىگەن، بەزى ناھىيىلەردە بولسا ناھىيىنىڭ ھاكىمىنى ئىككى - ئۈچ قېتىم سايلاپمۇ نەتىجە چىقماي، قانۇنىي ۋەزىيەت شەكىللىنىپ ئېسىلىپ قالغانىدى. بۇنىڭدىن كۈرەشنىڭ ئەھۋالىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولىدۇ.

مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش ۋە تېچ قۇرۇلۇشنى باشلىۋېتىش ئۈچۈن، مەن ئىزچىل تۈردە بىتەرەپ ئورنۇمنى ساقلاپ قېلىشقا دىققەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەپ بولۇپ، ئورتاق ئىش ئېلىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلدىم. لېكىن مۇشۇنداق ئىنتايىن كەسكىن كۈرەش داۋامىدا، مېنىڭ بىتەرەپ ئورنۇمنى ساقلاپ قېلىشىممۇ ئانچە ئاسانغا چۈشمىدى. مېنىڭ قىلغان سۆزلىرىم بەزىدە رادىكاللارنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ قويسا، يەنە بەزىدە كونسېرۋاتىپلارنىڭ نارازىلىقىنىمۇ قوزغاپ قويدى. مەن ھامان ئۆزۈمنىڭ مەركەزنىڭ ۋەكىلى ئىكەنلىكىمنى، ھەققانىي

مەيداندا تۇرۇپ سۆز قىلىشىم ۋە مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشىم لازىملىقىنى ھېس قىلىپ تۇردۇم، لېكىن سۆھبەت يىغىنلىرىدا خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى ئېيتىلغان بەزى سۆزلەرنى ئاڭلىغان ھامان بۇنىڭغا قارىتا قاتتىق رەددىيە بەرمەي تۇرالمىدىم. گەرچە بۇ تاسادىپىي ۋاقىتلاردىلا كۆرۈلگەن ئەھۋال بولسىمۇ، لېكىن ماھىيەتتە، كونسېرۋاتىپلار تەرىپىگە يان باسقانلىقىم بولۇپ ھېسابلىناتتى، بولۇپمۇ قەشقەردە ئۆتكۈزۈلگەن ھەر ساھە زاتلارنىڭ سۆھبەت يىغىنىدا، رادىكاللار ئامىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ، نۇرغۇن نامۇۋاپىق تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەسىلەن: مىللىي ئارمىيە قۇرۇش، گومىنداڭ ئارمىيىسىنى چېگرا رايونلارغا يۆتكەش، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىي باشلىقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا خەلق باشقىدىن سايلاپ چىقىش؛ كونسېرۋاتىپلا ئارىسىدىكى ئەكسىيەتچى دەپ سانالغان يەرلىك رەھبىرىي ئەرباپلارنى قاتتىق جازالاش، ۋەھاكازالار. ھەتتا، خەنزۇلارنى چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرايلى، دەپ شۇئار توۋلاندى. بۇ تامامەن خەنزۇلارغا، ۋەتەنگە قارشى تۇرىدىغان، تىنچلىق بىتىمىگە بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان سۆز - ھەرىكەت بولۇپ، مېنىڭ غەزىپىمنى قوزغىماي قالمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن سۆھبەت يىغىنىدا : «ھەممەيلەن خىلمۇ - خىل زىددىيەتنى تۈگەتكەندىلا، ئاندىن تىنچلىقنى مۇستەھكەملەپ، قۇرۇلۇشنى باشلىۋەتكىلى بولىدۇ» دېگەن تېمىدا ئۇزۇن نۇتۇق سۆزلىدىم.

نۇتۇق ئۈچ قىسىمغا بۆلۈندى.

ئەڭ ئاۋۋال ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش بىلەن، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى شەرھلەپ، ئىككىسىگە تەڭ ئەمەل قىلىش، خىلاپلىق قىلماسلىقنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. بىز ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشىمىز شۇنداقلا جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنىمۇ ئالغا سۈرۈ-

شىمىز، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرگەندە ۋەتەن بىرلىكىنى تېخىمۇ ھىمايە قىلىشىمىز كېرەك. لېكىن بەزىلەر ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنىلا تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىغا قارشى تۇرىدۇ. يەنە بەزىلەر بولسا، جۇڭگو- سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشقا قارشى تۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىككى گۇرۇھ شەكىللىنىپ قالدى. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ ۋەتەن بىرلىكىگە قارشى تۇرغۇچىلار، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى خالىمايدىغان كىشىلەرنى «خەنزۇلارنىڭ غالچىسى» دەپ تىللىدى. ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنىلا تەشەببۇس قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشكە قارشى تۇرغۇچىلار، جۇڭگو- سوۋېت دوستلۇقىنىلا تەشەببۇس قىلىپ ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىشنى خالىمايدىغانلارنى «چەتئەللىكنىڭ قۇيرۇقى» دەپ تىللىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر - بىرىگە ھۇجۇم قىلىپ، بىر - بىرىنى قاغاپ ناھايىتى زور خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولدى. شۇنى تەكىتلەپ ئۆتۈش كېرەككى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش شۇنداقلا جۇڭگو-سوۋېت دوستلۇقىنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. بىر ياققا ئېغىپ يەنە بىر ياقنى ئىنكار قىلىشقا بولمايدۇ. مەن بۇ شىنجاڭ خەلقى مېڭىشقا تېگىشلىك توغرا يول دېدىم.

ئۇنىڭدىن قالسا يەنە ۋەتەن كۆزقارشى بىلەن مىللىي ئاڭنىڭ مۇناسىۋىتىنى چۈشەندۈردۈم. جەمئىيەتتە ھازىر مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىر خىل زىددىيەتلىك ئەھۋالنى كۆرسىتىپ بەردىم. يەنى بەزىلەر، ۋەتەن نۇقتىسىنەزەرىنىلا كېرەك قىلىپ، مىللىي ھېسسىياتقا سەل قارايدۇ، ھەتتا مىللىي ھېسسىياتى بار كىشىلەرگە قارشى تۇرىدۇ. ۋەھالەنكى مىللىي ھېسسىياتى بار بەزى كىشىلەرمۇ ۋەتەن كۆز قارشىغا قارشى تۇرىدۇ. ئۇلار، مىللىي

ھېسسىيات بولسىلا بولدى، ۋەتەن كۆزقارىشىنىڭ لازىمى يوق، دەپ ھېسابلايدۇ؛ بۇلارنىڭ ھەممىسى خاتا پىكىر، خاتا سۆزلەر بولۇپ، بىر - بىرىگە زىت ھادىسە. كۆپچىلىككە شۇنداق نەسھەت بەرگۈم كېلىدۇكى، بارلىق كاللىسى بار، كۆزى روشەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى مىللىي ھېسسىياتىنىمۇ ئۆستۈرۈشى، ۋەتەن كۆزقارىشىنىمۇ كۈچەيتىشى لازىم. مانا بۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ مېڭىشىغا تېگىشلىك پارلاق، توغرا يول.

ئەڭ ئاخىردا مەن دېموكراتىك سىياسەت بىلەن مۇستەبىت سىياسەتنىڭ پەرقى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتتۈم. ھازىر جەمئىيەت-تە بەزىلەر ئۆز ئارا ھۇجۇم قىلىشىپ، بىرسى قوپۇپ ئۇنى مۇستەبىت، ئۆزىنى خەلقچىل دېسە، يەنە بىرسى قوپۇپ بۇنى سەن مۇستەبىت، مەن خەلقچىل دېيىشىۋاتىدۇ. زادى كىم دېموك-راتىيىنى يولغا قويۇۋاتىدۇ، كىم مۇستەبىتلىك يۈرگۈزۈۋاتىدۇ؟ مېنىڭچە ھەممىمىز سالقىن قانلىق بىلەن رېئال مۇلاھىزە يۈرگۈ-زۈپ كۆردىلى، ئەگەر بىز ئەمەلىيەتتە تىزگىنلەش، چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىش بىلەن شۇغۇللانماي دېموكراتىك سىياسەتنى ھە-قىقىي رەۋىشتە يولغا قويايلۇق دېسەك، چوقۇم خەلقنىڭ ھوقۇ-قىغا چىن كۆڭلىمىزدىن ھۆرمەت قىلىپ، دېموكراتىيىنى يولغا قو-يۇشىمىز كېرەك.

مەن بۇ قېتىمقى نۇتقۇمنى ئىنتايىن ئوچۇق - يورۇق سۆزلىدىم. ئۆزۈمنىڭ بىتەرەپ ھەققانىي مەيداندا تۇرۇپ سۆز-لەۋاتقانلىقىمغا ئىشىنەتتىم.

ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىمنى يىغىنچاقلىسام، ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كۆرەش مەندە شىنجاڭنىڭ ئىستىق-بالىغا نىسبەتەن چوڭقۇر قايغۇ پەيدا قىلدى. مەن بۇ خىل خا-دىشلارنى ئوڭشاپ گۇرۇھۋازلىق كۈرىشىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئالاھىدە باش قاتۇرۇپ چارە ئىزدىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئىككى

نەپەر مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن بۇرھاننى، نازىر مەھەممەت ئىمىن، نازىر سەيپىدىن، مۇئاۋىن نازىر رەھىمجان، ھەيئەت ئەيسا، ھەيئەت چۇي ۋۇ، باش كاتىپ ليۇمىڭچۈن، نازىر ۋاڭ زىڭشەن، ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە خادىمى ليۇزېروڭ قاتارلىقلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۈچ كۈن سۆھبەتلەشتىم، ئاۋۋال كۆپچىلىك ئۆزلىرىنىڭ كۆرگەن- ئاڭلىغانلىرى ئۈستىدە سۆز قىلدى. ئەڭ ئاخىرىدا مەن سەممىي ھالدا ئۇزۇن بىر سۆز قىلىپ، نۆۋەتتە شىنجاڭ مەسىلىسىدىكى تۇگۈنىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم.

بۇ قېتىمقى سۆزۈم «مەسىلىنى يىلتىزىدىن ھەل قىلايلى» دېگەن تېمىدا بولۇپ، كېيىن پۈتۈن شىنجاڭغا ئاشكارا بېسىپ تارقىتىلدى.

بۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆت قىسىمغا بۆلۈنىدۇ.

1. كۆز قاراش نەزەرىيىسى ۋە قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىش نەزەرىيىسى. بۇ نۆۋەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل بىلىش نەزەرىيىسى، شۇنداقلا رېئال شەيئىلەرنى ئۆلچەشنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل ئۆلچىمى بولىدۇ. كۆز قاراش نەزەرىيىسىدىكىلەر پەقەت ئۆزىنىڭ سوبيېكتىپ ئادۋاتىنى ئاساس قىلىپ، رېئال مەۋجۇدىيەتنىڭ چىنلىقىغا گۇمان بىلەن قارايدۇ. ھېسسىياتنى يېتەكچى قىلىپ، قارىسىغا ھۆكۈم قىلىۋېرىدۇ، نۆۋەتتە ئىككى گۇرۇھنىڭ كۆرۈشىدىكى نۇرغۇن مەسىلىلەرنىڭ يىلتىزى، كۆز قاراش نەزەرىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە بولغان. قانۇنىي ئىدارە قىلىش نەزەرىيىسىدىكىلەر ئوبيېكتىپ پوزىتسىيە بىلەن ئىلمىي تەھلىل يۈرگۈزۈشنى، پاكىتنى چىقىش نۇقتىسى قىلىشنى، قانۇننى ئۆلچەم قىلىپ ھەق ناھەقنى ئەگرى - توغرىنى، راس يالغاننى تەھلىل قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئالدىنقىسى خاتا، كېيىنكىسى توغرا، شىنجاڭ

تېچ بىرلىككە كەلدى. ئەمدى دۆلەتنىڭ قانۇنى بار. تېنچلىق
بىتىم بىلەن سىياسى پروگراما بار، ھەممە نەرسە ئۆز يولىدا
دەۋرى قىلىپ تۇرىدۇ. سوبيېكتىپ كۆز قاراشنىڭ ئوڭ - تەتۈر
ئىرغىتىشىغا ئۇچرىماسلىق كېرەك.

2. گۇرۇھ مەنپەئەتى بىلەن دۆلەت مىللەت مەنپەئەتى ئۈستىدە
تۇختىلىپ بۇنىڭدا شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچىدە شەخسەن ئۆزىنى
مەركەز قىلىپ شەكىللەندۈرگەن گۇرۇھلارنىڭ ئاز ئەمەسلىكىنى
ئۇلارنىڭ پەقەت ئۆز مەنپەئىتىنىلا كۆرۈپ، دۆلەت - مىللەتنىڭ
مەنپەئىتىنى كۆرەلمەيۋاتقانلىقى، بۇنداق قىلىشنىڭ ياخشى ئە-
مەسلىكىنى كۆرسىتىپ بەردىم. جەنۇبىي شىنجاڭنى زىيارەت قىل-
غىنىمىزدا كۆردۇك: بەزىلەر خەنزۇلارغا مايىل كىشىلەرنى، خەن-
زۇلارنىڭ غالچىسى دەيدىكەن. يەنە بەزىلەر سوۋېتكە مايىل كى-
شىلەرنى، چەتئەللىك قۇيرۇقى دەيدىكەن. ماھىيەتتە بولسا، خەن-
زۇغا مايىل بولۇش بىلەن سوۋېتكە مايىل بولۇشنىڭ ھەممىسى،
دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئىتىگە زىيانسىز، بەلكى پايدىلىق. دۆ-
لەت، مىللەتنىڭ مەنپەئىتىنى چىقىش قىلماي، پەقەت گۇرۇھ
مەنپەئىتىگىلا كۆز سالغانلىقتىن خاتالىقلار كېلىپ چىقتى. بەزى-
لەر ھەربىي ئىنتىزامنىڭ ياخشى بولمىغانلىقىنى سەۋەپ قىلىپ
«يەنە بىر قېتىم قان تۆكۈش»، «يەنە بىر قېتىم ئىنقىلاپ قى-
لىش» كېرەك دەۋاتىدۇ. قەشقەردىكى نامايىش داۋامىدا «ياشى-
سۇن دۆلەت، مىللەت» دەپ شۇئار توۋلىماي، بەلكى «ياشىسۇن
ئىنقىلاپ» دېگەن شۇئار توۋلاندى. بۇ بىر بىمەنىلىك. بۈگۈنكى
شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى خەلققە سىياسىي زۇلۇم سالمىسا،
ئىقتىسادىي جەھەتتە ئېكسپىلاتاتسىيە يۈرگۈزمىسە، يەنە نىمىش-
قا ئىنقىلاپ قىلىش كېرەك؟

خەلق ئىنقىلاپ قىلىمىز دىمەي، بەلكى سۇ ئىنشائاتى،
سەھىيە، مائارىپ ۋە ئىقتىسادىي سەپلەردە قۇرۇلۇش ئېلىپ بې-
رىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. يۇقىرىقىدەك ئىشلارنى ئاز ساندىكى

يامان غەرەزلىك كىشىلەر كەلتۈرۈپ چىقارغان. كۆپچىلىكنىڭ گۇرۇھۋازلىق كۆز قارىشىدىن ۋاز كېچىپ، دۆلەت، مىللەت ھېسسىياتىنى ئۈستۈرۈشى، دۆلەت، مىللەتنىڭ مەنپەئەتىنى گۇرۇھ مەنپەئەتىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

3، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك بىلەن سىياسىي كۈرەش ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىتۇم. شىنجاڭنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالىدىن ئېيتقاندا، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك بىزگە تولىمۇ زۆرۈر. سىياسىي كۈرەش بولسا، ئارتۇقچە نەرسە. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەممىگە دېموكراتىيە رەھبەرلىك قىلىدۇ. ئەزەلدىن ئاز سانلىقلارغا ھۆرمەت قىلىپ، كۆپ سانلىقلارنىڭ ئاۋازبېرىش ھوقۇقى ئىشلىتىلمەي كەلگەنىدى. ئەمدى ھەممە ئىش مەسلىھەتلىشىش، سەۋر - تاقەت قىلىش، يول قويۇش بىلەن ھەل قىلىنىدۇ. سىرتتىكى نۇرغۇن ئادەملەر مۇشۇنىڭغا قاراپ مېنى يۇمشاق قول، ئاجىز دېيىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ مېنىڭ دېموكراتىيىچە رەھبەرلىك قىلىش ئىستىلىنى تەشەببۇس قىلغانلىقىم. يەنە بەزىلەر تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن ھەربىي كۈرەش سىياسىي كۈرەشكە ئايلاندى دېيىشىۋاتىدۇ. نۆۋەتتىكى ئىشلارغا ئورتاق جاۋابكار بولۇشىمىز لازىم. نىشان بىر، تىنچلىق بىتىمىنى سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىشتىن باشقا سىياسىي مۇددىئا يوق، كۈرەشنىڭ نېمە كېرىكى؟ مۇندىن كېيىن كۆپچىلىك بىردەك ئىتتىپاقلىشىمىز، دېموكراتىيىچە رەھبەرلىكنى كۈچەيتىشىمىز لازىم. مانا بۇ بىزنىڭ قوللىنىشىمىزغا تېگىشلىك پوزىتسىيە ۋە مەيدانىمىز بولىدۇ.

4. زىددىيەت ۋە بىرلىك ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتىتۇم. شىنجاڭدا گەرچە تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغان بولسىمۇ، لېكىن داۋالغۇپ تۇرغان يوشۇرۇن ئىقىم يەنىلا مەۋجۇت ئىدى. مۇنداق بولۇشىغا ئۆلكە ئىچىدە يەنىلا نۇرغۇن زىددىيەتلەرنىڭ مەۋجۇتلى-

لى سەۋەپ بولاتتى، مەركەزنى ئالساق، شىنجاڭغا مىللىي بارا-
ۋەرلىكنى، دېموكراتىك سىياسەتنى بەردى ۋە مالىيىدە زور كۈچ
بىلەن ياردەم قىلدى. ۋاھالەنكى بىزدىن تەلەپ قىلىدىغىنى بول
سا، ۋەتەننىڭ بىرلىكىدىنلا ئىبارەت. ئەيتالايمىزكى، بۇ بىر -
بىرىگە زىت كەلمەيدۇ. بىراق مەركەزگە نىسبەتەن شىنجاڭنىڭ
بولۇپمۇ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ روھى ھالىتىدە زىددىيەت ئومۇمىيۈز-
لۈك مەۋجۇت. مەسىلەن، ئۆلكىگە نىسبەتەن ئەڭ پايدىلىق بول
غان بىر قانچە ئىشلارغا كەلسەك، تېنچلىق بېتىمىنى ئىجرا قى-
لىش، شىنجاڭ ئىنستىتوتىنى دۆلەتلىك ئونۋېرسىتېتقا ئۆزگەرتىش-
نى تەكلىپ قىلىش، ئۆلكە پۇلىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، گەنسۇ
شىنجاڭ تۆمۈر يولىنى ياساش، ۋالىيلارنى سايلاش قاتارلىقلارغا
نىسبەتەن، ئۈچ ۋىلايەت پۈتۈنلەي گۇمانلىنىش پوزىتسىيىسىدە
تۇرىۋاتىدۇ. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىشنى
ئالايلۇق، ئۇلار مىللىي قوشۇنلارنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋېلىشنى رەت
قىلغانلىقتىن ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئۈستىگە ئالغان يۈكى بەك
ئېغىرلىشىپ كېتىپ، خەلق تۇرمۇشىغا تەسىر قىلدى. زىددىيەت
قاتمۇ - قات ئېغىر بولۇپ، ھەل قىلىشقا ئامالسىز قالدى. مۇ-
شۇلارنىڭ ھەممىسى زىددىيەت. بىز بارلىق زىددىيەتلەرنى تۈگى-
تىشىمىز، سۆز بىلەن ھەرىكىتىمىزنى بىرلىككە كەلتۈرۈشىمىز، ئىچ-
كى ماھىيىتىمىز بىلەن تاشقى كۆرۈنىشىمىزنى بىردەك قىلىشىمىز
رەھبەرلىك بىلەن ئاممىنى بىردەك قىلىشىمىز لازىم. شۇنداق
قىلغاندىلا بارلىق مەسىلىلەر ئوڭاي ھەل بولىدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: شىنجاڭدا گەر-
چە نۇرغۇن زىددىيەتلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن بۇلارنىڭ ھەم-
مىسىنى سىياسىي ۋاسىتە، تىنچ ئۇسۇللار بىلەن ھەل قىلىپ كەتكى-
لى بولىدۇ. «قايتا ئىنقىلاپ قىلىش»، «قايتا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش»
نىڭ ھاجىتى يوق. خەلق ئۇرۇشقا تەشنا ئەمەس. ئۇرۇشنى
خەلققە مەجبۇرى تاڭغۇچىلار جەزمەن مەغلۇپ بولىدۇ. بىز مە-

سىلىنى چوقۇم يېتىمزىدىن ھەل قىلىشىمىز، سىياسىنى مۇھىم
ئورۇنغا قويۇپ، سوبيېكتىپلىقتىن ۋاز كېچىشىمىز، دۆلەت، مىللەت-
نىڭ مەنپەئەتىنى مۇھىم بىلىپ گۇرۇھۋازلىق كۆز قارىشىدىن
ۋاز كېچىشىمىز؛ دېموكراتىيىچە رەھبەرلىككە ھۆرمەت قىلىپ
سىياسىي كۈرەش ۋە بىر تەرەپىنىڭ تېزگىنلىشۋېلىشىدىن ۋاز
كېچىشىمىز، زىددىيەتلەرنى تۈگىتىپ، سۆز بىلەن ھەركىتىمىزنى
دىلىمىز بىلەن تاشقى كۆرىنىشىمىزنى، يۇقىرى بىلەن ئاممىنى
بىرلىككە كەلتۈرىشىمىز لازىم. بۇ بىزنىڭ پارلاق كەڭ ئىستىق-
بالىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

بۇ قېتىم جەنۇبىي شىنجاڭدىكى سەپەردە مەيلى سۆھبەت
يىغىنلىرىدا، ئاممىۋىي يىغىنلاردا، قونالغۇ ئورنىمىزدا ياكى
يول ئۈستىدە بولسۇن خەلقتىن ناھايىتى كۆپ خەت - چەك، ئىل
تىماس، مۇراجىئەتنامىلارنى تاپشۇرۇۋالدۇق. سەپىرىمىز ئالدىراش
بولغانلىقتىن، يەنە خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىشقا ئادەم كەمچىل
بولغانلىقتىن، ئورۇمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ ھەل قىلىشىمىزغا توغرا
كەلدى. بۇ خىل خەت - چەكلەر نەچچە مىڭ پارچىدىن كەم ئە-
مەس، مەزمۇن جەھەتتە نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.
تەرجىمە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، بىر قانچە يولداشلارنى بۇ-
نى تەھلىل قىلىپ يىغىنچاقلاپ، مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ ھەل قىلىش-
قا قويدۇم. جۈملىدىن ئايرىم، ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان مە-
سىلىلەرنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەستايىدىللىق بىلەن ھەل
قىلىشقا تاپشۇرۇپ بەرگەننىڭ سىرتىدا، مۇھىم مەسىلىلەرنى يەر
سېلىقى، باج، سۇ ئىنشائاتى، مائارىپ، ھەرەمگە بېرىش، مال - مۈ-
لۈكلەرنى ئېگىسىگە قايتۇرۇشقا ئوخشاش مەزمۇنغا يىغىنچاقلاپ
«جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، جەنۇبىي
شىنجاڭنى كۆزدىن كۆچۈرگەندە خەلق ئاممىسىنىڭ ئوتتۇرىغا
قويغان پىكىر، تەلەپلىرىگە بىر قېتىم ئومۇمىيۈزلۈك جاۋاپ بەر-
دىم. جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت» گومىنجىڭفۇ رەئىسى

غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسى مۇدىرىنىڭ نامىدا تارقىتىلدى.

بۇ قېتىمقى زىيارەتتە بىر تەرەپتىن ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى گەسكىن كۈرەشنى كۆرۈۋالغان بولساق، يەنە بىر تەرەپتىن ئاممىنىڭ قىزغىن قارشى ئالغانلىقىنىمۇ كۆردۇق. ھەر بىر جايغا بارغىنىمىزدا خەلق ئاممىسى قېرىلارنى يۆلەپ، باللىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، شەھەر ئەتراپىدىكى ئون چاقىرىم ھەتتا نەچچە ئون چاقىرىم يىراقلىقتىچە چاي، مېۋە - چېۋىلەرنى تەييارلاپ قىزغىن سەممىي كۈتۈۋالدى. ئۇلاردىكى ساددىلىق، سەممىيلىك بىزدە ئۇنتۇلغۇسىز چوڭقۇر تەسىرات پەيدا قىلدى. بۇنداق ئەھۋالدا، شىنجاڭ خەلقىدە خەنزۇلارغا قارشى، ۋەتەنگە قارشى نىيەت بار دەپ كىممۇ ئېيتالىسۇن!

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تەبىئىي شارائىت جەھەتتە شىمالىي شىنجاڭدىن سەل ياخشىراق ئىكەنلىكىنى كۆردۇق. ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسى مۆتىدىل بولۇپ، شىمالىي شىنجاڭدەك قاتتىق سوغۇق بولمايدىكەن. جەنۇبتا كۆئېنلۇن تېغى غەربتە پامىر ئېگىزلىكى، شىمالدا تەڭرى تېغى، شەرقتە تەكلىماكان چۆلى بار بولۇپ، شۇنچە سالاپەتلىك، گۈزەل ئىكەن. كۇچا، ئاق سۇ، ئاقسۇ كونىشەھەر، قەشقەر كونىشەھەر، قەشقەر يېڭىشەھەر، يېڭىسار، يەكەن، پوسكام، قاغىلىق، گۇما، خوتەنلەرنىڭ ھەممىسى تەكلىماكان چۆلي ياقىسىدىكى بوستانلىق بولۇپ سۇ بارلىكى جاي بولسا، ھەممىسى بۆك - باراقسانلىق، يېرى مۇنبەت، بايلىقى مول ئادىمى زىچ ئىكەن.

بىز يەنە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى خەلقنىڭ پاك سەممىي خۇسۇسىيىتىنى، ساغلام قەددى - قامىتىنى كۆردۇك. ئۇلارنىڭ ئىچىدە چوڭ ياشلىقلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ ساقاللىرى كۆكسىگە چۈشۈپ يەلپۈنۈپ تۇرغان ئاقساقاللارنى ھەممىلا جايدا ئۇچرىتىتتۇق. دەرۋەقە جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىنىڭ نامرات، جاپالىق تۇرمۇشىنىمۇ كۆردۇك. ناھىيە بازارلىرىدىمۇ رەتلىك، پۈتۈن كىيىم كەيگەن

لەر پەقەتلا ئاز سانلىقلار ئىدى. ئۇلارنىڭ زور كۆپچىلىكى ئەس
كى - تۇسكى، كونا كىيىملەرنى كىيىۋالغان. ئاياللاردا يۈزىگە
چۈمبەل تارتىدىغان ئادەت بولۇپ، يۈز - كۆزىنى ئېچىشقا جۈر-
ئەت قىلالمايدىكەن.

مۇشۇنداق گۈزەل تاغ - دەريا، تۈزلەڭلىكلەردە خەلقنىڭ
مۇشۇنداق نامرات تۇرمۇشتا قالغانلىقى، بىر - بىرىگە ئىنتايىن
ماس كەلمىگەن، مەن شۇنداق ھېسابلايمەنكى، سىياسىي مەسىلە
ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، مەدەنىيەت قۇ-
رۇلۇشلىرىنى يۈرگۈزۈش، شىنجاڭدا ئەڭ مۇھىم مەسىلە.

مەن يەنە، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا
تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ
ياخشى ئەمەسلىكىنى سەزدىم. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ھەربىيلەر-
دىن خەلقنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەنلىرى ئاز، كۆپ سانلىق
ھەربىيلەر بولسا، سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىۋېلىپ، كونسېرۋا-
تىپلار تەرىپىدە تۇرۇپ، رادىكاللارنى باسقان، ئىشلەپچىقىرىش
جەھەتتە خەلققە ياردەم بەرمىگەن. مۇشۇ سەۋەبلىك ئومۇمىيۈز-
لۈك نارازىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. مېنىڭچە بۇ ناھايىتى
يامان ئەھۋال. شۇنىڭ ئۈچۈن بارغانلىكى جايدا ئۇلارغا، يەر-
لىكنىڭ ئىشىغا مۇتلەق ئارىلاشماسلىق، خەلق ئارىسىدىكى جې-
دەل - ماجىرالارغا قاتناشماسلىق، تامامەن بىتەرەپ پوزىتسىيە
قوللىنىش توغرىسىدا سەمىمىي نەسىھەت قىلدىم. شۇنداق قىلى-
غاندىلا، ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى ساق-
لاپ، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ھازىرقى دەۋر،
دېموكراتىيە دەۋرى بولغانلىقتىن، يەرلىكنىڭ ئىشلىرىغا ھۆكۈ-
مەت ئەمەلدارلىرى جاۋابكار بولىدۇ. ھەربىيلەرنىڭ چات كىرى-
ۋېلىشى ھاجەتسىز، ئەگەر ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارغا ئارىلى-
شىۋالسا، قانۇنسىزلىق بولىدۇ. بۇ ھەم مۇۋاپىق بولمىغان ھەر-
كەت. نەتىجىدە ھەربىي ئىنتىزام بۇزۇلىدۇ. تەلىم - تەربىيە

ھەققىنى بوشاشتۇرۇپ ئاقسىتىپ قويىدۇ. ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىققا داغ چۈشۈپ خىلمۇ خىل ئىللەتلەر پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭدىن ھوشيار بولۇش، بۇنداق ئەھۋاللارنى قەتئىي چەكلەش شەرت. ئۇلاردىن: خەلقنى سۆيۈش، ھەربىي - خەلق دوستلۇقىنى ياخشىلاش، يۇقىرى باشلىققا بويسۇنۇش، تۆۋەندىكىلەرنى تەربىيىلەپ باشقۇرۇش، ئۆزىنى تەربىيىلەشنى ئۈمىد قىلدىم. ئەمەلىيەتتە بولسا، مەن بۇ سۆزلەرنى ئاللىقاچان شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفىتسېر - جەڭچىلەرگە سەمىمىي يوسۇندا تەكرار سۆزلەپ بولغان ھەمدە ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى ئۈچۈن كىچىك قوللانما قىلىپ قولىغا تارقىتىپمۇ بەرگەنىدىم. بىراق جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار بۇنى ئىشقا ئاشۇرالمىدى، بۇ مېنى چوڭقۇر ئېچىندۇردى ۋە ئەپسۇسلاندۇردى.

بىرقانچە ھۆججەتلەر

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، سىياسىي پروگرامما ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، يەنىلا ھەرقايسى جايلاردا ئارقا - ئارقىدىن توختىماي مەسىلىلەر يۈز بېرىپ تۇردى. بۇ ئاساسەن مىللەتلەر ئارىسىدىكى بولۇپمۇ ئۇيغۇر - خەنزۇ ئىككى مىللەت ئارىسىدىكى مەسىلە بولۇپ، ئۈرۈمچى ۋە ھەرقايسى چەت ناھىيە - شەھەرلەرنىڭ ھەممىسىدە ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر كېلىپ چىقتى. مەسىلەن: ئۆتكەندە ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنى خوتۇنلۇققا ئېلىۋالغانلار ھاقارەتلەندى ۋە تاياق يېدى. ھەتتا يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈلۈشتەك ۋەقەلەر كۆرۈلدى. شۇنداقلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلغاندا، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ھەر مىللەتتىن بولغان مۇنەۋۋەر زاتلار ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خىزمىتىگە قويۇلۇپ، ئۆلكە (شەھەر)، ۋىلايەت، ناھىيىدىن ئىبارەت ئۈچ دەرىجىنىڭ ھەممىسىدىلا كۆپلىگەن خەنزۇ كادىرلار

چەتتە قالدۇرۇلغانلىقتىن، ئۇلاردىن نۇرغۇنلىرى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، ئۇيغۇرلارنىڭ خورلىقى بەك ئۆسۈپ كەتتى، سەن پوزىتسىيەدە يۇمشاق - ئاجىز كەپقالدىڭ، مۇندىن كېيىنكى تۇرمۇش ۋە ھاياتىمىزنىڭ كاپالىتى بولماي قالدى، دېيىشتى. ھەممىلا جايدا ئاغرىنىش، نارازىلىق سادالىرى ئاڭلىنىپ تۇردى. شۇڭا مەن بەزى مۇھىم ھۆججەتلەردە ئالدى بىلەن خەنزۇ كادىرلار ۋە قېرىنداشلارغا ھەققىي چۈشەنچىلەرنى بېرىپ ئۆتتۈم.

1- ھۆججەت 1946 - يىلى 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئېلان قىلىنغان «پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئىدى.

ئالدى بىلەن مەن خەنزۇ قېرىنداشلارغا مۇنداق دېدىم: بىز شۇنى ئويلىشىمىز كېرەككى، ئۆتمۈش تارىختا نەزەر سالىدىغان بولساق، شىنجاڭدىكى قېرىنداشلارغا سېلىنغان زۇلۇم بەك ئېغىر، ئۇلارنىڭ تارتقان ئازابى بەك چوڭقۇر بولغان. ھالبۇكى ئۆتمۈشتە، شىنجاڭدا ئەمەلىي مەسئۇلىيەتكە جاۋابكار بولغۇچىلار خەنزۇلار ئىدى. گەرچە ئۇلار خەنزۇ مىللىتىگە ۋەكىللىك قىلمىسىمۇ، شۇنداقلا ھازىرقى مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ يول قويۇشى ۋە قوللىشىدىن تېخىمۇ گەپ ئاچقىلى بولمىسىمۇ، لېكىن ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلار، بۇ نۇقتىنى ئوڭاي چۈشىنىپ كېتەلمەيدۇ. ئۇلار ھۆكۈمرانلارنىڭ ئۆزلىرىگە سالغان ئازاب - ئوقۇبىتىنى ھامان خەنزۇلارنىڭ جىنايىتى دەپ ھېسابلايدۇ. شۇڭا ئۆتمۈشتە قانلىق پاجىئەلەر ئۈزلۈكسىز يۈز بېرىپ تۇردى ۋە بۈگۈنكى قالايمىقانچىلىقلار ھەر يەردە داۋام ئەتمەكتە. بۇ ئىككى ئايدىن بۇيانقى يۈز بەرگەن ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر ھەرقايسى مىللەتلەر ئىچىدىن چىققان مۇناپىقلار تەرىپىدىن پەيدا قىلىنغان ئاپەت بولۇپ، بۇ ھەممەيلەننى كۈتمىگەن يەردىن مۇشۇ جىنايەتنىڭ جاۋابكارى قىلىپ قويدى.

شۇڭلاشقا بۇنى ھەرقايسى مىللەت قېرىنداشلىرىمىزدىن ئاغرىت-
ماي، ئۆز مىللىتىمىزدىكى مۇناپىقلارنى ئەيىپلىگىنىمىز تۈزۈك.
بۇنى باشقا مىللەتتىكى قېرىنداشلارنىڭ كەلتۈرۈپ چىقارغان
چاتىقى دەپ قارىماي، ئۆز مىللىتىمىزدىن چىققان مۇناپىقلار-
نىڭ كۆپچىلىك ئارىسىدا تېرىغان جىنايىتى دېگىنىمىز تۈزۈك.
ئەگەر ھەممىمىز مۇشۇنداق قارايدىغان بولساق، ئۆزىمىزنى
بىسىۋالالايمىز.

ئاندىن كېيىن مەن ئۇلارغا يەنە: ھۆرمەت قىلغانلىق
تېز پۈككەنلىك ئەمەس، يول قويغانلىق ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىسى
ئەمەس، دېگەن نەسىھەتنى بەردىم. جۇڭگو خەلقى ئەپۇ چانلىق
مەسلىكىگە ئىگە، بۇ مەسىلىنىڭ ھەقىقىي روھى باشقىلارغا مەن-
پەئەت يەتكۈزۈش، يول قويۇش، باشقىلارنى ھۆرمەتلەش، تار-
خىي جاۋابكارلىقنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش، باشقىلارنىڭ ئالدىدا
سەۋەنلىكنى قوبۇل قىلىش، شەخسىي مەنپەئەتنى ئومۇمنىڭ
ئارزۇسى ئۈچۈن قۇربان قىلىش، ھەممىدە ۋاقتىنچە ئەلەم تار-
تىش، ھەممىدە تارىخ ئۈچۈن جاۋابكار بولۇش، باشقىلار ئۈچۈن
سەۋەنلىكنى قوبۇل قىلىشتەك ئالىيجاناپ روھ بويىچە يول قو-
يۇپ، ھەر مىللەت ئارىسىدىكى ئۆچمەنلىك كەيپىياتىنى دوست-
تانىلىق بىلەن تەسىرلەندۈرۈشتىن ئىبارەت. مۇشۇنداق قىلغاندىلا،
ئۆچمەنلىك كەيپىياتىنى تۈگىتىپ، شىنجاڭنىڭ مىڭ تۈمەن
يىللىق تېنچلىق تارىخىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى، ئەۋلاتتىن -
ئەۋلادقا مەڭگۈ بەخت ياراتقىلى بولىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن خەنزۇ بولمىغان باشقا مىللەت قې-
رىنداشلارغا، بولۇپمۇ نوپۇسى كۆپرەك بولغان ئۇيغۇر قېرىنداش-
لارغا مۇنداق مەسلىھەت بەردىم. مۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۈچۈن
سىياسىي پروگرامما بويىچە تىرىشىپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش
ئەڭ مۇھىم. قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئەڭ ئاۋۋال كىشى-
لەرنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم، جەمئىيەت تېنچ بولۇشى شەرت. كى-

شىلەرنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم، جەمئىيەتنى تىنچ قىلىش ئۈچۈن ھەممىيەلەن ئۆتكەنكى ئۆچمەنلىكنى ئۇنتۇشىمىز، مۇھىمى ھازىرقى قۇرۇلۇش بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەلگۈسى ئۈچۈن بەخت يارىتىشىمىز كېرەك. مەسىلەن ئېيتايلۇق، ئۆتمۈشتىكى ئۆچمەنلىكنى ئۇنتۇش دېگىنىمىزدە ئەڭ مۇھىمى ئۆتمۈشتە مىللەتلەر ئارىسىدىكى ئۆچمەنلىكنى ئەستىن چىقىرىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئالدىدا يۈز كېلەلمەيدىغان جايلىرى كۆپ. مەن بۇنى يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتتۈم. بىراق بۇ كونا تارىخ بولۇپ قالدى. بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، مۇندىن كېيىن مۇشۇنداق ئىشلار ھەرگىزمۇ تەكرارلانمايدۇ. ھازىرقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەر مىللەتتىن تەركىب تاپقان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، دېموكراتىيىلەشكەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، مۇندىن كېيىن مۇستەبىتلىك سىياسەت، قاتتىق بېسىم سىياسىتى، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتى، جاھانگىرلىك مەڭگۈ يۈز بەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

بۇنىڭ كەينىدىنلا مەن مۇنداق دېدىم: ھازىر ياخشى بولمايۋاتقان بىر مۇنچە ئەھۋاللار مەۋجۇد. مەسىلەن: بەزى ھەربىي قىسىملارنىڭ ئىنتىزامى ياخشى ئەمەس، بەزى ئەمەلدارلار چىرىكلىشىپ خىيانەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ، يەنە زۇلۇم سېلىش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش، خەلققە ھاقارەت قىلىشتەك پاكىتلار مەۋجۇد. دەرۋەقە بۇ پەقەت كونا دەۋردىن يېڭى دەۋرگە ئۆتۈۋاتقان ئۆتكۈنچى دەۋردىكى قالدۇق ئىللەتلەر. مەن كۆپچىلىككە شۇنداق ۋەدە بېرەلەيمەنكى، بۇندىن كېيىن بۇنىڭغا ئوخشاشلارنى چوقۇم يوقىتىمىز. ھەربىي ئىنتىزامنى چوقۇم چىڭىتىمىز، مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ناچار ئىستىللىرىنى چوقۇم ئۆزگەرتىپ، ئۇلارنى تامامەن دېموكراتىك سىياسىي روھ بويىچە خەلق ئۈچۈن سادىق خىزمەت قىلىدىغان قىلىپ چىقىمىز.

مەن يەنە مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: ھازىر سىرتتا بىر خىل

توغرا بولمىغان قۇتراتقۇلۇق كەيپىياتى ئېقىپ يۈرمەكتە. ئۇ بول-
سىمۇ ۋەتەنگە قارشى، خەنزۇلارغا قارشى، سەنمىنجۇيىغا قارشى
قۇتراتقۇلۇق ئېقىمى بولۇپ، بۇ ئۈزلۈكسىز، مەخپىي، كەڭ دا-
ئىرىدە تارقىلىۋاتىدۇ، ئويلاپ يەتكۈسىز بالايى - ئاپەت ئا-
مىلىنى تېرىۋاتىدۇ. بۇ — جىددىي ئەھمىيەت بېرىشىمىزگە
ئەرزىيدۇ.

شۇنىڭدەك يەنە ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى
ئۈستىدە، بىر ئۇزۇل - كېسىل چۈشەنچە بەردىم. ئەڭ ئاخى-
رىدا كۆپچىلىكنىڭ ۋەتەن قوينىدا، دېموكراتىك سىياسەت ئاستىدا،
ھەر مىللەت ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىل قېرىنداشلاردەك بىرگە
ياشاپ ئورتاق گۈللىنىش، تېنچ - خاتىرجەم ئۆتۈش، مىللىي
باراۋەرلىك، مىللىي ئىتتىپاقلىق پرىنسىپى ئاستىدا، ئەركىن، بەختىيار
تۇرمۇشنى كەڭ بەھرىمان بولۇشى لازىم، ھەرگىزمۇ ئىختىلاپ
تۇغدۇرۇپ، ھەق - ناھەق مەسىلىسى پەيدا قىلىپ، ھەر مىل-
لەت خەلقىنى چاك - چېكىدىن بۆلۈنۈپ كېتىش ۋە بىر -
بىرىدىن گۇمانلىنىپ ئىشەنمەسلىكتەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويما-
لىقنى تەۋسىيە قىلدىم. قۇدرەتلىك، دېموكراتىيىلەشكەن بۈيۈك
جۇڭخۇا مىنگونىنىڭ بىرگىراژدانى بولۇش بىز ئۈچۈن نومۇس ئە-
مەس، بەلكى شان - شەرەپ. بۇنىڭدىن بىزگە ئەركىنلىك كې-
لىدۇ، زۇلۇم بولمايدۇ. بەختلىك بولىمىزكى ئازاپ چەككەيمىز.
نېمە ئۈچۈن بەزى كىشىلەر مىللىي ئۆچمەنلىك تېرىش ئىشى
بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، ۋەتەن بىرلىكىنى پارچىلاشقا قۇتراتقۇلۇق
قىلىدۇ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئۆز ئارا ئۆچلەشتۈرۈپ، ئۆز -
ئۆزىنى قىرغىن قىلىدىغان يولغا باشلاشتىن يانمايدۇ؟

ئەڭ ئاخىرىدا يەنە مۇنداق دېدىم: بىز مەڭگۈ تېنچلىققا
كاپالەت بېرىش ئۈچۈن، چوقۇم جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى
ئىلگىرى سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك
سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى

ئىبارەت. بۇ تۆت جۈملە سۆزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز لازىم. ئومۇمەن جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىغا قارشى، ۋەتەن بىرلىكىگە قارشى، دېموكراتىك سىياسەتكە قارشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا قارشى تۇرغانلىكى ئادەمنى ئەكسىيەتچى، تىنچلىقنى بۇزغۇچى دەيمىز. مەن بولسام، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ مەنپەئەتىگە سادىق مۇرتىمەن، پۈتۈن ئۆلكىدىكى تۆت مىليون خەلقنىڭ چاكىرىمەن. قىلغان سۆزلىرىمنىڭ ھەممىسى پاك - سادىق قەلبىمدىن ئۇرغۇپ چىققان. مەن كۆز ئالدىمدىكى ۋەزىيەت تەقەززاسىدىن، قەتئىي پوزىتسىيە ۋە مەيدانىمنى بىلدۈرمەي تۇرالمايمەن. مۇشۇنىڭدىن ئېتىبارەن جەمئىيەتنىڭ كەيپىياتى ساغلاملىشىدىغانلا بولسا، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپىدۇ، ھۆكۈمەت ۋە خەلق تىنچ، ئەركىن، شات، بەختىيار، گۈللەپ - ياشنىغان يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشنىڭ داغدام يولىغا بىردەك قەدەم قويىدۇ. مانا بۇ مېنىڭ ئەڭ پاك، ئەڭ سەمىمىي دۇئايىم ۋە ئۈمىدىم.

ئىككىنچى ھۆججەت، 1946 - يىلى 10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئېلان قىلىنغان «دۆلەت بايرىمىدىن ئالغان تەسىرات» ئىدى

بۇ ھۆججەتتە، مەن پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ جۇڭخۇا مىنگونى، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى سەمىمىي ساداقەتلىك بىلەن ھىمايە قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم.

ئالدى بىلەن، دۆلەت بايرىمى «پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە جۈملىدىن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە مەنسۇپ. سۈن جۇڭسەن ئەپەندى رەھبەرلىكىدىكى شىڭخەي ئىنقىلابى بولمىغان بولسا، دۆلىتىمىز مۇستەبىتلىك تۈزۈمىدىن دېموكراتىزىمغا ئۆتەلمىگەن بولاتتى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسىمۇ قولغا كەلمەيتتى. 100 يىل مابەينىدىكى تەڭسىز شەرتنامىلارنى بىكار قىلغىلى بولمايتتى. دۇنيادىكى بەش چوڭ قۇدرەتلىك دۆلەتنىڭ بىرسى بولالمايتتى، — دەپ كۆرسەتتىم.

ئاندىن دۆلەتنىڭ قۇدرەتلىك بولۇشى، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتتۇم. ئۆتمۈشتىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىق ئاستىدا، بولۇپمۇ يېقىنقى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، مەركەزنىڭ نۇرغۇن ئىشلارغا چامىسى يەتمىدى. شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازاب - ئوقۇبەتلىرىگە دەرمان بولالمىدى. شېڭ شىسەي كەتكەندىن كېيىنلا، گومىنداڭ ئارمىيىسى كېلىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەخت - سائادىتىگە كاپالەتلىك قىلدى. تۈرمىلەردە قامىلىپ ياتقان نۇرغۇن ئىلغار زاتلار قويۇپ بېرىلدى. ئۇندىن كېيىن يېڭى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىنى باشلىۋەتكۈسى، شىنجاڭ خەلقى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشمىغانلىقتىن گومىنداڭ ئارمىيىسىگە بولغان تونۇشى توغرا بولماي، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكىنى، يامان غەرەز بىلەن تويۇقسىز بېسىپ كىرگەنلىك دەپ خاتا تونىدى. مەركەزمۇ بۇنى سۈرۈشتە قىلمىدى. ئۇندىن كېيىن پاكىتنى ئېتىراپ قىلىپ، شىنجاڭنىڭ جۇڭگونىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى تونۇشىمىز، ھايات - ماماتتىمۇ، گۈللىنىش خورلىنىشتىمۇ بىرگە بولۇشىمىز كېرەك. ئەڭ ئاخىردا، شىنجاڭ خەلقىگە ئەڭ ئېھتىياجلىق نەرسە دېموكراتىك سىياسەت، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك. يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن بۇيان، شىنجاڭ خەلقى بۇ ھوقۇقلارغا ئېرىشتى. ئۇندىن كېيىن ئۇنى قەدىرلەش، ئاسراش كېرەك، — دېدىم. يەنە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ سۆزىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ، مىللىي باراۋەرلىكنىڭ قولغا كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈردۈم ھەمدە كۆپچىلىكنى جۇڭخۇا مىنگونى ھىمايە قىلىشقا، مەركىزىي ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىشقا، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىشقا چاقىردىم.

ئۈچىنچى ھۆججەت، 1946 - يىلى 11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان: «مېنىڭ ھەقىقىي جاۋابىم ۋە كەسكىن نەسىھىتىم»، ئىدى.

تاشقىرىدا يەنە نۇرغۇن پىكىر ئىختىلاپلىرى مەۋجۇت بولغاچقا، 10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى مەن ۋە تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇد، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانلار نامىمىزدىن دېخۋا شەھىرىدىكى ھەرمىللەت ۋەكىللىرىدىن مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى تەكلىپ قىلىپ، كەڭ كۆلەمدە سۆھبەت ئۆتكۈزدۇق. بۇ يىغىن سەككىز سائەت داۋام قىلدى. پىكىر قىلغۇچىلار بەس - بەس بىلەن سۆزلىدى. شۇ ئاينىڭ 30 - كۈنى، مەن يەنە بىر قېتىم يىغىن قاتناشچىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ ئالدىنقى قېتىم ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرگە قارىتا قىسقىچە جاۋاب بەردىم. بۇ جەمئىي سەككىز مەسىلىگە بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچى، ئۆلكە پۇلىنىڭ (پۇل يۈزىدىكى) سومما مەسىلىسى، بەزىلەر پۇلنىڭ سوممىسى ئاشسا، مال باھاسىغا تەسىر يېتىدۇ، دېيىشىدۇ. يەنە مەركەز شىڭ شىسەي سوغات قىلغان 50 مىڭ سەر ئالتۇن بىلەن 500 مىڭ سەر كۈمۈچنى قوبۇل قىلغان. بۇ بولسا شىنجاڭ خەلقىدىن شىلىپ ئېلىنغان، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك، دېدى. مەن ئۇلارغا مۇنداق دېدىم: بۇ ئالتۇن - كۈمۈچلەرنىڭ ئۆز قىممىتى دېگەندەك شۇچاغدىكى شىنجاڭ پۇلىنىڭ 12 يېرىم مىللىيارت دوللىرىغا توغرا كېلىدۇ. مەركەزنىڭ بۇ يىل بىزگە بەرگەن ياردىمى 100 مىلىيارت يۈەنگە بارىدۇ. بۇ يىل 7 - ئايدىن باشلاپ يېرىم يىل ئىچىدە، باج - سېلىق پۈتۈنلەي ئېلىنمىدى، غەللە - پاراق، ئالۋان - ياساق يەنە بىر يىلغىچە ئېلىنمايدۇ. پۇل تارقاتمىساق، چىقىمنى قانداق قىلىمىز، قۇرۇلۇشنى قانداق ئېلىپ بارىمىز؟ شىنجاڭنى ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۈستىدىكى يۈك ئەڭ يەڭگىل.

ئىككىنچى، ئىشسىزلىق مەسىلىسى كەلسەك، مېنىڭچە بۇنى ھەل قىلغىلى بولىدۇ، — دېدىم. ھازىرچە بىرىنچى قەدەمدە، ئالدى بىلەن ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئورگانلاردىن 50% شى-

تاتنى بوشىتىپ، ھەر مىللەت خادىملىرىگە ئاجرىتىپ بېرىش، مۇندىن كېيىن خەنزۇلارنىڭ كەم ئورنىنى مىللىي خادىملار بىلەن تولۇقلاپ، خەنزۇلار 30%، ھەرقايسى مىللەتلەر 70% نى تەشكىل قىلىش ئۆلچىمىگە يېتىش كېرەك. ئۇندىن باشقا يەنە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەدرىجىي قانات يايدۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ، ئىشسىزلىق مەسىلىسىمۇ ھەل بولۇپ كېتىدۇ.

ئۈچىنچى، خىيانەتچىلىك مەسىلىسى. مېنىڭچە بۇ مەۋجۇد مەسىلە. كۆپچىلىك بىزگە يېقىندىن ماسلىشىپ پاش قىلىش كېرەك. بىز چوقۇم قاتتىق جازالايمىز، جازا بەرگەنلىرىمىز-مۇ خېلى كۆپ. مەسىلەن: يېڭىسار باج ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خوجۇن چېن خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئايروپىلان بىلەن دىخۇاغا ئالدۇرۇلۇپ ئېتىپ تاشلاندى، دىخۇا سانائەت ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ۋاڭ سىخۇاي خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. مەلۇم قىسىمنىڭ ئىككى نەپەر ھەربىي لاۋازىمەتچىسى ئەپيۇن ساتقانلىقى ئۈچۈن ئېتىپ تاشلاندى ...... بۇلار ھەربىي سوتنىڭ ھۆكۈم قىلىشىغا تاپشۇرۇلۇپ دەرھال ئىجرا قىلىنغانىدى.

تۆتىنچى، ھەربىي ئىنتىزام مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ قەت-ئىي تەرتىپكە سېلىنىۋاتىدۇ. مەسىلەن: قاراشەھەردە تۇرۇشلۇق مەلۇم قىسىمدىكى بىر روتا كوماندىرى بىر ئۇيغۇر جەڭچىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن. سوت قىلىش ئارقىلىق بۇنىڭغا ئۆلۈم ھۆكۈم قىلىندى. ئومۇمەن، قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىپ خەلققە زىيان سالغۇچىلارنىڭ ھەممىسى تېگىشلىك جازاسىنى تاپتى. بىراق خىيانەتچىلىك، ھەربىي ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىشتىن ئىبارەت بۇ ئىككى مەسىلىگە كېلىدىغان بولساق، بۇ ئۆتمۈشتىكى ئېغىر زۇلمەتلىك قارا سىياسەتنىڭ قالدۇق زەھەرلىرى بولۇپ، بۇنى ئۇزۇل - كېسىل تازىلاپ بولۇش ئۈچۈن، يەنە مەلۇم ۋاقىت كېتىش مۇمكىن.

بەشىنچى، دۆلەت قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى مەسىلىسى ئۈستىدە، بەزىلەر پالانچى، پۇستانچىلار سايلىنىشقا بولمايتتى، دېيىشتى. پىكىر بېرىشكە بولىدۇ، لېكىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى بۇنىڭ بىلەن ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار، بىرىنچىدىن مىللەت ۋەكىلى خاراكتېرىگە ئىگە بولۇپ، ئالماشتۇرۇۋەتسەك، مىللىي ئىتتىپاقلىققا تەسىر يېتىدۇ. ئىككىنچىدىن، كۆرسىتىلگەن ۋەكىللەر رەسمىي تەرتىپلەردىن ئۆتكۈزۈلگەن. يەنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ نامزات كۆرسىتىش ھەيئىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىشى ئارقىسىدا تەپتىش ئەمەلدارى مەسئۇت بىلەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ئىسىم كۆرسىتىش ئارقىلىق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكشۈرۈپ مۇزاكىرە قىلىشى نەتىجىسىدە ماقۇللانغان.

ئالتىنچى، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋەكىللىك مەسىلىسى ئۈستىدە، بەزىلەر ئوسماننىڭ ۋەكىل ئەۋەتىش غەرىزى بىلەن ئارقا كۆرۈنۈشىدىن گۇمانلاندى. مەن كۆپچىلىككە ئۇختۇرۇپ ئۆتەيكى، ئوسمان بولسا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسى شۇنداقلا ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى، ئۇ ۋەكىل ئەۋەتىشكە ھوقۇقلۇق. ئىككىنچىسى، مەن ئوسماننىڭ ۋەكىلىنى قوبۇل قىلغاندا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن بۇرھان بىللە بولدى. كېيىن مەن يەنە، ئوسماننىڭ ۋەكىلى ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ شەخسەن بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرغانىدىم. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۆزدە تۇتقانلىق ئىدىغۇ!

يەتتىنچى، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىش مەسىلىسى ئۈستىدە، بەزىلەر بۇنى ئىجرا بولمىدى، دېيىشىۋاتىدۇ. بۇنداق دېيىش پاكىتقا ئۇيغۇن ئەمەس. مەسىلەن: بىتىمدە بەلگىلەنگەن، سايلام ئېلىپ بېرىش، ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىدا ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئىككى خىل يېزىقنى تەڭ قوللىنىش، نەشىر قىلىش تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، سۆز ئەركىنلىكى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت-

نى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش، ۋەقە جەريانىدا قاماپ قويۇلغان
زاتلارنى قويۇپ بېرىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئەمەلدە كۆرۈ-
ستىلدى. ھەربىي قىسىم جەھەتتە مەركەزگە تەۋەلىرىنىڭ ھەممە-
سى ئىجرا بولدى. قالغانلىرىنى بولسا سىياسىي پروگراممىسىدا
تەدرىجىي ئەمەلگە قويۇش بەلگىلەنگەن، پاكىتنى يوققا چىقار-
ماسلىق كېرەك.

سەككىزىنچى، ئاتالمىش شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستە-
قىللىق مەسىلىسى ئۈستىدە، توختىلىپ ئۆتەيلى، سۆھبەت يىغىنى-
دا، بىر ئاقساقال ئادەم بىلەن يەنە بىر ياش تۇرۇپ مەردانى-
لىق بىلەن سۆز قىلىپ ئاممىنى مۇستەقىللىق، ئەركىنلىك
تەلەپ قىلىشقا قۇتراتتى. مەن مۇشۇ نۇقتىغا قارىتىپ، تەپسىلىي،
سەممىي تەھلىل يۈرگۈزۈپ ئالدى بىلەن شەرقىي تۈركىستاننىڭ
تارىختىكى بىر جۇغراپىيەۋى نام بولۇپ، بۇنىڭ ئالىقاچان ئۆتمۈش
بولۇپ قالغانلىقىنى، بۇنى ۋەتەننى پارچىلايدىغان شۇئار قىلى-
ۋالماسلىق لازىملىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئاندىن مەن، شىن-
جاڭ خەلقى مېڭىش ئېھتىمالى بولغان ئۈچ يولنى تەپسىلىي
تەھلىل قىلىپ كۆرسەتتىم. بىرىنچى يول، ئۆلكە تۈزۈمىنى ساق-
لاپ قىلىپ، كەلگۈسىدە يەرلىك ئاپتونومىيە ھوقۇقى بولغان
بىر ئۆلكىگە ئايلىنىش؛ ئىككىنچى يول، ۋەتەندىن بۆلۈنۈپ
چىقىپ، شەرقىي تۈركىستان دۆلىتىنى قۇرۇش؛ ئۈچىنچى يول،
سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قوشۇلۇپ كېتىش. ئۈچىنچى يولنى ئېلىپ
ئېيتساق، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بۇنداق قىلىشقا قوشۇلمايدۇ. ئىككىن-
چى يولنى ئېلىپ سۆزلىسەك، شەرت-شارائىت ھازىر ئەمەس،
ئىككىنچى، ئۈچىنچى يولدا مېڭىشقا پۈتۈن مەملىكەت خەلقىمۇ
قوشۇلمايدۇ، پەقەت بىرىنچى يولدىلا مېڭىشقا بولىدۇ. مەركەز
شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا سەممىي ياردەم بېرىشنى
خالايدۇ. مەن شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن، سەممىي - سادىقلىق
بىلەن خىزمەت قىلىمەن. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان مەن

بىلەن ھەمكارلىشىۋاتىدۇ. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى خالاۋاتىدۇ. كۆپچىلىك پىتنە - ئىغۋالارغا، ئەيقاچتى گەپلەرگە ئىشەنمەسلىكى، ئېزىقىپ تۇيۇق يولغا كىرىپ قالماسلىقى كېرەك.

تۆتىنچى ھۆججەت، 1946 - يىلى 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى پۈتۈن ئۆلكىدىكى دۆلەت ئارمىيىسىگە بېسىپ تارقىتىلغان قىسقا نۇتۇق ئىدى.

بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيان يۈز بەرگەن ئۇيغۇر - خەنزۇ ئىككى مىللەت ئوتتۇرىسىدىكى ۋەقەلەر ئۈستىدە، ھەربىيلەرمۇ تەبىئىي ھالدا بۇنىڭغا چېتىلىپ قېلىشتىن خالىي بولالمىدى. شۇنداقلا ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارغا ئارىلاشقان پاكىتلار ھەقىقەتەنمۇ سادىر بولۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەسىر يېتىپ، خەلقنىڭ ئەيىپلىشىگە ئۇچراپ كەتتى. مەن خەنزۇ ھەربىي، مەمۇرىي خادىملارغا قىلغان بىر قانچە قېتىملىق نۇتقۇمدا، بۇ مەسىلە ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتكەنىدىم. ئەمدى بۇنى ئالاھىدە بىر پارچە ئوچۇق، چۈشىنىشلىك ھۆججەت قىلىپ، ھەر قايسى قىسىملارغا بېسىپ تارقىتىپ بېرىشكە توغرا كەلدى. بۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

ھازىر شىنجاڭ يەنىلا دەۋرىي ئۆزگىرىش جەريانى ئىچىدە تۇرۇۋاتماقتا. بۇ ئۆزگىرىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى، مەركەزنىڭ سەنمىنجۇيىنى ئىجرا قىلالىغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. بىز بولساق سەنمىنجۇيىچى ئىشلەۋچى قوشۇن. شىنجاڭدا قەتئىيلىك بىلەن مىللىي مەسلەكىنى يولغا قويۇپ، ئۇششاق، ئاجىز مىللەتلەرگە ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. بىز خەلقنى سۆيۈشىمىز لازىم. شىنجاڭنى ئېلىپ ئېيتقاندا مۇشۇنداق قىلالىغانلىقىمىز ئاجىز، ئۇششاق مىللەتلەرگە ياردەم بېرىش سىياسىتىنى يولغا قويالىغانلىقىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، قانداق قىلغاندا خەلقنى سۆيگەن بولىمىز؟ بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىنتىزامنى چىڭىتىپ، ئىش

نى خەلقنى قالايمىقانچىلىقتا سالماسلىق، خەلقنى بوزەك ئەتمەسلىكتىن باشلىشىمىز، خەلقنىڭ چارۋا ماللىرىنى ئەرزان باھادا سېتىۋالماسلىقتىن، خەلقنىڭ ماددىي بۇيۇملىرىنى قەرز ئالماسلىقتىن باشلىشىمىز لازىم.

بىز مەنىۋى جەھەتتە خەلق بىلەن ئىناق ئۆتۈشىمىز، لېكىن تۇرمۇش جەھەتتە خەلقتىن ئايرىلىپ تۇرۇشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ يەرلىكنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىۋېلىشىغا ھەرگىز بولمايدۇ. خەلق ئارىسىدىكى جېدەل - ماجىرالارغا قاتنىشىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. بۇنىڭغا قارىتا تامامەن بىتەرەپ پوزىتسىيە تۇتۇش لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى ساقلاپ قالغىلى، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ھازىر بولسا، دېموكراتىيە دەۋرى. يەرلىكنىڭ ئىشىغا، مەمۇرى ئەمەلدارلار ئۆزى مەسئۇل بولسۇن. بىز ھەربىيلەرنىڭ بۇنىڭغا چات كىرىۋېلىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق. ئەگەر دە ھەربىيلەر سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىۋالسا بۇ، قانۇنسىزلىق، نامۇۋاپىق ئىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە جەزمەن ھەربىي ئىنتىزام بۇزۇلىدۇ. ھەربىي تەلىم - تەربىيە بوشىشىپ، ھەربىي بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتكە نوقسان يېتىشتەك خىلمۇ خىل يامان ئەھۋاللار پەيدا بولىدۇ. بۇنداق بولۇشتىن ئاگاھ بولۇشىمىز ئۇنى چەكلىشىمىز لازىم.

بەشىنچى ھۆججەت 1947 - يىلى 3 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئاساسىي پوزىتسىيىسى ۋە قەتئىي مەيدانى» دېيىلگەن مۇھىم مۇراجىئەتنامە بولۇپ، بۇ مەمۇرىي مەھكىمە مۇدىرى قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسى ۋە بارلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنىڭ بىرلەشمە نامىدا ئېلان قىلىنغاندى.

2 - ئايدا مەن ئىش سەۋەبىدىن نەنجىڭدا بولۇۋاتقان

چاغلىرىمىدا، ئۈرۈمچى شەھىرىدە نامايىش بولۇپ، زور توقۇنۇش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش قىزىپ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگەنلىكەن ئۇ مىللىي ئىتتىپاقلىققا ئىنتايىن زىيانلىق ئىدى. مەن بۇنىڭغا نىسبەتەن سۈكۈت قىلىپ تۇرالمىدىم. بۇ ھۆججەت ئون نۇقتىغا بۆلۈندى.

1. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت - مىللىي دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت، خەلقنىڭ ئۆز ھۆكۈمىتى. ئۇ مەركەزنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللاپ قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشكەن بولۇپ، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. ئۇنى بىردەك ھىمايە قىلىش شەرت.

2. پۈتۈن ئۆلكە خەلقى، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئۇزۇل - كېسىل ئەمەلگە قويۇلۇشىغا مەڭگۈ كاپالەت بېرىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تېنچلىقىنى كاپالەتلەندۈرگىلى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، سەنمىنجۇيىچە يېڭى شىنجاڭ قۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر بىرەر كىشى چىقىپ، تېنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىغا بۇزغۇنچىلىق سالسا، شۇ كىشى خەلقنىڭ ئورتاق دۈشمىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

3. مەركىزىي ھۆكۈمەت، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بارلىق مۇۋاپىق قانۇنىي تەلەپ ۋە ھوقۇقلىرىغا نىسبەتەن، خۇددى تېنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىدا بەلگىلەنگەنلەرنى قوللاپ ياردەم كۆرسەتكىنىدەك جەزمەن قوللايدۇ. ھېچنېمىنى ئايىمايدۇ، بۇ سىياسەتنى ھەم ئۆزگەرتمەيدۇ.

4. 8ـ9 ئايدىن بۇيان تېنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن كۈچ چىقارغان بولساقمۇ لېكىن ئادەم كۈچى، مالىيە كۈچى ۋە ماددىي كۈچلەرنىڭ چەكلىكلىكى ۋە ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقى تۈپەيلىـ

ھەم بەزى نۇقسانلارمۇ كۆرۈلدى، مەسىلەلەر ئارا يەنە بەزى
سۈركىلىشلەر سادىر بولدى، تىنچلىق بىتىمىدىكى ھەربىي ئىش-
لارغا دائىر قىسمىنىڭ كۆپىنچىسى ئىجرا قىلىنمىدى، ھەتتا
بەزى جايلاردا تىنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى
تەشۋىق قىلىش چەكلەنگەندى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى تۈزىتىشكە
توغرا كېلىدىغانلىقى قاتتىق تەكىتلەندى.

5 . چوقۇم تىنچلىقنى قوغداش كېرەك. ھەممە جۇڭگو-
سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە
قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىت-
تىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى ئۆلچەم قىلىش لازىم. كىمكى بۇ ئۆل-
چەمگە خىلاپلىق قىلىدىكەن، شۇ كىشى تىنچلىققا بۇزغۇنچىلىق
سالغان بولىدۇ.

6 . كۆپچىلىك دېموكراتىيىگە تەشنا، بىراق جەمئىيەتتە
دېموكراتىيىگە قارشى قالاق ئۇنسۇرلار بار، ئىدارىلار ئىچىدە
دېموكراتىيىگە قارشى جاھىللار بار. بۇلاردىن باشقا يەنە دې-
موكراتىك ئېقىمغا خىلاپلىق قىلىدىغان مۇداخىلىچىلار بار. ئۇ-
لارنىڭ چىقىش يولى يوق، بىز ئۇلارنى ئۆزگەرتىۋېلىشىمىز
لازىم. ئەگەر يەنىلا جاھىللىق قىلىدىغان بولسا، بىز چوقۇم
بۇ مەسىلىنىمۇ ھەل قىلىپ كېتەلەيمىز.

7 . دېموكراتىيىنى خاتا چۈشىنىپ قالماسلىق لازىم. ئەر-
كىنلىكنىڭمۇ دائىرىسى بولۇشى كېرەك. دېموكراتىيىنىڭ ھەقى-
قىي روھى قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىشتا. خەلق ئۆز ئار-
زۇ - ئارمانلىرىنى ئىپادىلەش توغرا كەلسە، ھەر دەرىجىلىك
خەلق ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئورگانلار بار. تىنچلىق
بىتىمى، سىياسىي پروگراممىلىرىدا ئەركىنلىك ھوقۇقى توغرىسىدا
ئېنىق بەلگىلىمىلەر بار. بۇ قانۇنىي كاپالەتكە ئىگە. لېكىن
خەلقتە دۆلەتكە قارشى تۇرىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. تىنچ-
لىققا بۇزغۇنچىلىق سالىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. باشقا كى-

شىلەرنىڭ ئەركىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. تېررورلۇق پەيدا قىلىدىغان ئەركىنلىك بولمايدۇ. بۇنداق قىلىش قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەت، بۇنى چەكلەش لازىم. مەسىلەن: 2 - ئاينىڭ 21 - كۈنى رادىكاللار قوزغىغان ھۆكۈمەت بىلەن دۈشمەنلىشىدىغان ۋە ھۆكۈمەتكە تەھدىت سالىدىغان ھەرىكەت، 25 - كۈنى كونسېرۋاتىپلار قوزغىغان نامايىش جەريانىدا يۈز بەرگەن پاجىئە، 3 - ئاينىڭ 5 - كۈنى نوپۇس تەكشۈرۈش جەريانىدا مىللىي ھېسسىياتقا تېگىشتەك بىر قاتار ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تۈزىتىش كېرەك.

8. ھەرقايسى مەمۇرىي ئورگانلار سىياسەت يۈرگۈزۈشتە زۆرۈر بولغان ھوقۇقلارنى ھازىرلىشى، بۇنىڭدا ھېچقانداق مۇداخىلىگە ئۇچرىماسلىقى، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسى سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىپ قىلماش ۋە خەلقنىڭ قانۇنىي ئەركىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىشى لازىم. بىراق خەلقمۇ دۆلەت ئارمىيىسىنى ھۆرمەتلىشى، ئۇنىڭغا دۈشمەنلىك بىلەن قارىماسلىقى لازىم.

9. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئەبەدىي تىنچلىقنى ساقلاپ قېلىشتىكى زۆرۈر شەرت. ھازىر ئىجرا قىلىۋاتقىنىمىز مىللىي باراۋەرلىك سىياسىتى. ئۆتمۈشتىكى مىللىي تەڭسىزلىك ھادىسىلىرى ۋە كەيپىياتلىرىنىڭ قالدۇقلىرى تېخى تۈگەپ كەتكىنى يوق. لېكىن شۇنداقتىمۇ بىزنىڭ مىللىي سىياسىتىمىزدىن گۇمانلىنىشقا بولمايدۇ. ئاز سانلىق بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنىڭ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان قىلمىشلىرىنى سىقىپ چىقىرىپ زەربە بېرىشىمىز لازىم.

10. بىز ھەم ئىجابىي رەۋىشتە تىنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز، ھەم سەلبىي رەۋىشتە قاتتىق، ئۈنۈملۈك چارىلارنى ئىشلىتىپ بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارنى چەكلىشىمىز لازىم.

ئالتىنچى ھۆججەت 1947 - يىلى 4 - ئايدا، ئارمىيە ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىغا بىسىپ تارقىتىلغان مەخپىي ھۆججەت بولۇپ، نامى «نۆۋەتتىكى شىنجاڭ مەسىلىسى ۋە بىزنىڭ تۈپ قاراشلىرىمىز ھەم پوزىتسىيىمىز» ئىدى.

2 - ئايدا ئۈرۈمچى شەھىرىدە نامايىش ۋەقەسى پارتلاپ چىققاندىن كىيىن بەزىلەر، كونسىرۋاتىپلارنىڭ كەينىدە قوللاۋاتقان ئادەم بار، بەلكى بۇنىڭ ئىچىدە ئۈرۈمچىدىكى ئارمىيە - ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى بولۇپمۇ يۇقىرى دەرىجىلىك گىنراللىرى بار دىيىشتى. شۇڭا مەن 31 - كۈنى دىخۇادا بارلىق پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىنى يىغىپ تۆت سائەت داۋام قىلغان ئۇزۇن بىر مەخپىي نۇتۇق سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن، يىغىنچاق ۋە ئوچۇق قىلىپ، شىنجاڭ مەسىلىسى دىپلوماتىيە مەسىلىسى بىلەن مىللىي مەسىلىنىڭ گىرەلىشىشىدىن شەكىللەنگەن بىر كۆرۈنۈش ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتىم. ھەر قانداق بىر تەرەپتىنلا قاراش خاتا بولىدۇ. پەقەت سىرتقى كۆرۈنۈشىدىنلا قاراشمۇ توغرا بولمايدۇ. بەزىدە مىللىي مەسىلە ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ، بەزىدە بولسا دىپلوماتىيە بولسا ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. بىراق ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، مىللىي مەسىلە تۈپ مەسىلە بولۇپ ھىسابلىنىدۇ. مىللىي مەسىلە بولمىسا دىپلوماتىيە مەسىلىسىمۇ بولمايدۇ.

ئىككىنچىدىن، بۇنى توغرا ھەل قىلىشنىڭ پىرىنسىپى، مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىپ دىپلوماتىيە مەسىلىسىنىڭ ياخشىلىق تەرەپكە ئۆزگىرىشىگە تەسىر كۆرسىتىش، دىپلوماتىيە مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ، مىللىي مەسىلىنىڭ ياخشىلىق تەرەپكە بۇرۇلۇشىغا تەسىر كۆرسىتىش بولىدىغانلىقىنى، ئەمما ئالدى بىلەن قول سىلىپ مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش لازىملىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ھالبۇكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشتا پەقەت تىنچلىقـ

تىن ئىبارەت بىرلا يول بار. ھەر قانداق قورال كۈچى بىلەن تۇتۇنۇش پەيدا قىلىشلارنىڭ ھەممىسى ئىنتايىن خاتا.

شۇنىڭدىن كېيىن يەنە مۇنداق دەپ تەكىتلىدىم، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان پرىنسىپلارغا ئاساسەن، شۇنى قارارلاشتۇرۇشقا بولىدۇكى، شىنجاڭدىكى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ يۆنىلىشى سەنمىنجۇيىدىكى مىللىي مەسلەك بولۇشى شەرت. مەيلى ھەق - ناھەق مەسىلىسىدىن، پايدا - زىيان مەسىلىسىدىن، مۇھىت - شارائىت مەسىلىسىدىن قارايلى، مەيلى مەيدان ۋە مەسلەك نۇقتىسىدىن قارايلى، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە مىللىي مەسلەكتىن باشقا ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك يولنىڭ يوقلۇقى ئىسپاتلىنىپ تۇرۇپتۇ. چوقۇم ئۆز ئىشەنچىسىگە ئۆزى خىلاپلىق قىلماسلىق روھى بويىچە ھەق - ناھەقنىڭ، پايدا - زىياننىڭ بار يېرىنى ئېنىق ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مۇھىت - شارائىتنى تونۇپ، مەيدانىمىزنى قەتئىيلەشتۈرۈشىمىز، ئىشەنچىنى چىڭىتىشىمىز كېرەك. ئەگەر سەنمىنجۇيىدا چىڭ تۇرۇپ، شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ قويساقمۇ، كۆڭلىمىز خاتىرجەم قىلىۋېرىدۇ. ئەگەردە جاھانگىرلىك ۋاستىسىنى قوللىنىپ، شىنجاڭنى ھەربىي كۈچكە تايىنىپ تۇتۇپ تۇرساقمۇ، ئوخشاشلا خاتا قىلغان بولىمىز. قولدا داۋاملىق بېسىپ تۇتۇپ تۇرۇش دېگەن نەدىكى گەپ؟

ئاندىن، دۈچ كېلىۋاتقان زىددىيەتلەرنى جۇملىدىن ھەربىي ستىراتېگىيە بىلەن ئىنقىلاۋىي تەشەببۇس ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەرنى، ھەربىيلەردىكى روھىي ھالەت بىلەن سىياسىي ئىستىل ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەرنى تەھلىل قىلىپ ئۆتتۇم. خەقلەر مېنى ئاجىز - يۇمشاق ئىكەن، يېڭىلىشى مۇمكىن دەۋاتقىدەك، مېنىڭچە مۇبادا يېڭىلسەم، گەپ ئاجىز - يۇمشاقلىقتا ئەمەس، مۇشۇ زىددىيەتلەرنى ھەل قىلالمىغانلىقىمىزدا.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن ئالاھىدە سەممىيەتلىك بىلەن جىددىي پوزىتسىيىدە تۇرۇپ، ھەربىيلەردىكى روھىي ھالەت بىلەن

هەركىتىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىدە پەيدا قىلغان زىيانلىق تەسـ
رىنى كۆرسىتىپ، ئۆز پوزىتسىيەم بىلەن ئىرادەمنى قايتا - قايتا
تا شەرھىيلەپ ئۆتتۈم. ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىـ
شىشى مۇتلەق خاتا. قوشۇننى بۇزۇۋدىغان، ئىتقىمغا خىلاپ ئىسـ
تىل، مەسىلەن، سايلام داۋامىدا، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى بەزىبىر
يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ بالىلارچە قىلغان بىمەنە قىلـ
لىقلىرى، ۋەتەننى سۆيگەنلىك ئەمەس، بەلكى پاراكەندىچىلىك
سالغانلىق. ھەربىي ئىشلار جەھەتتە چوقۇم سىياسىغا بويسۇنۇش
سىياسىي ئىشلار بىلەن ماسلىشىش شەرت. سىياسىي جەھەتتە
شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ قويساق، بۇ ھەربىيلەرنىڭ مەسئۇلىيىتى
ئەمەس؛ ھەربىي ئىشلاردا شىنجاڭ قولدىن كېتىپ قالسىلا، بۇ
ھەربىيلەرنىڭ مەسئۇلىيىتى ھېسابلىنىدۇ.

مەيلى ھەربىي ياكى سىياسىي ئىشلار جەھەتتە بولمىسۇن
ھەممىسىدە مېنىڭ جاۋابكارلىقىم بار. مۇۋەپپەقىيەت قازانساق
كۆپچىلىككە ھېساب بولسۇن، مەغلۇپ بولۇپ كەتسەك
شەخسەن ئۆزۈم جاۋاب قىلاي. مېنىڭ سىياسىتىم ۋە پوزىتسىيەم
توغرا، كەڭ بولدى. قاندۇقتۇر ئاجىز، يۇمشاق بولۇپ كەتكىنى
يوق، بۇ مەلۇم تەسىر كۆرسەتتى. بۇنىڭدىن گۇمانلىنىش ھاـ
جەتسىز.

نۇتۇق ناھايىتى سەمىمىي تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن، ناھايىتى
تەلتۆكۈس، ناھايىتى ئوچۇق سۆزلەنگەن بولۇپ، مەسىلىلەرنى
ھەل قىلالىشى لازىم ئىدى. بىراق بەزى كىشىلەر بۇنى كاللىسىـ
دىن ھامان ئۆتكۈزەلمىدى، بۇنىڭغا ئىشەنمىدى. مەسىلەن: شىنـ
جاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى سۇڭ شىلىيەن كېيىنمىدىن مېـ
نى ئاجىز، يۇمشاق، شىنجاڭنى قولدىن بېرىۋېتىدۇ، دەپ يۇرۇپـ
تۇ. كېيىن مېنىڭ ئۇنى شىنجاڭدىن كەتكۈزىۋېتىشىمدىكى سەۋەب
مانا مۇشۇ.

تۆتىنچى باب. قۇرۇلۇش پىلانى

بىر قانچە قېتىملىق تەكلىپ

مەن ئۆتكەندە: سەنمىنجۇيىنىڭ كۈچى بىلەن شىنجاڭنى كا-
پالەتلىك قىلىش، پاك - ئادىل سىياسىي كۈچ ئارقىلىق شىن-
جاڭنى تېنچلاندۇرۇش، تولۇق ئىقتىسادىي كۈچ بىلەن شىنجاڭنى
گۈللەندۈرۈش، دېگەن چاقىرىقنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. بۇ ئۈچ
جۈملە سۆزگە نىسبەتەن، نەنجىن ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قارشى
پىكىر قويالايدىغان ئادەم چىقمىدى، تېنچلىق بىتىمىگە ئىمزا قو-
يۇلغاندىن كېيىن، مەن كۆپ قېتىم جىياڭ جېيشىغا شىنجاڭنى
گۈللەندۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتى، ئىقتىسادنىڭ ھەربىي ئىشلار ۋە
سىياسىي ئىشلاردىن ھالقىپ كېتەلەيدىغانلىقى توغرىسىدا تەكلىپ
بەردىم. شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قالاق بولغانلىقتىن ئەگەر مەر-
كەزدىن زور كۈچ بىلەن بۇ جاينى ئېچىپ، سانائەت ئاساسىنى
قۇرۇدىغان بولسا، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلىنىدۇ.
ۋە شۇنداقلا شىنجاڭدا ۋەتەنگە تايىنىپ ياشاش مۇناسىۋىتى
ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. شىنجاڭ خەلقى بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدا
ئايرىلماس مۇناسىۋەت ئورنىتىلىدۇ. بۇ شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى
ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا ھەل قىلغۇچ ئەھمىيەتكە ئىگە بىر تەدبىر.

شۇنىڭدەك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى باشقا، مەن يەنە نۇقتى-
لىق قىلىپ مەدەنىيەت قۇرۇلۇشنى ئېلىپ بېرىشنىمۇ تەكلىپ
قىلدىم. مېنىڭچە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەتەنگە تەلپۈنۈشىنى قولغا
كەلتۈرۈپ، ئۇلاردا ۋەتەن كۆز قارىشىنى قوزغاش ئۈچۈن، مەدە-
نىيەت قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش يالغۇز مەنىۋى جەھەتتىكى
دۆلەت مۇداپىئەسى بولۇپلا قالماي، بەلكى بەزىدە بۇ ئىقتىسادىي
قۇرۇلۇش بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇنىڭ
كونكرېت ئۇسۇللىرى مۇنداق: مەدەنىيەت خىز-

مەت قىلىش ئورگانلىرى تەسىس قىلىش، كىتاب، گېزىت - ژۇرناللارنى تۈزۈش - بېسىش، تارقىتىش، كىنو كەسپىنى كېڭەيتىش، ھەر مىللەت يېزىقىدىكى باسما زاۋۇتلىرىنى قۇرۇش، مۇزىكا، تىياتىر - ئۆمەكلىرىنى تەشكىللەش، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئىلمىي جەمئىيەتلىرىنى قوللاش، ھەر مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىلىرىنى ئىچكى جايلارغا بېرىپ ئوقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈش ھەر مىللەتنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە زاتلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئىچكى جايلارغا ئېكىسكۇرسىيىگە ئەۋەتىش ۋە باشقا تەشۋىقات خىزمەتلىرى قاتارلىقلار.

مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى مائارىپ قۇرۇلۇشىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا ئۆتكەن ھۆكۈمرانلارنىڭ ھەممىسى خەلقنى ئەخمەق قىلىش سىياسىتىنى، نادان قالدۇرۇش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلدى. بۇنىڭغا بىز مۇتلەق خاتىمە بېرىمىز. بىز جەزمەن ئومۇمىي مائارىپنى يولغا قويۇپ، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان مەدەنىيىتى ۋە ئىلىم پەننى راۋاجلاندۇرۇپ ھەم ئۆستۈرۈپ، كۆپ ساندىكى مىللىي كادىرلارنى يېتىشتۈرۈش ئارقىلىق، ئۇلارنى تەدرىجىي باشقۇرۇش ۋە قۇرۇلۇش قىلىش مەسئۇلىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالالايدىغان قىلىشىمىز كېرەك.

مەن يەنە جياڭ جيېشىغا مۇنۇلارنى چۈشەندۈردۈم: شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كېتىدىغان بارلىق چىقىمنى مەركەز بېرىشى كېرەك. يەرلىكلەرنىڭ زاپىسىغا تايانغىلى بولمايدۇ. چۈنكى شىنجاڭ ئەزەلدىن نامرات. بۇنى ئۆز ئۈستىگە ئالغىدەك قۇۋۋىتى يوق؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە خەلقنىڭ قەلبىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىش لازىم. چوتنى كىچىك سوقماي، ئۇزاق كەلگۈسىنى كۆزدە تۇتقاندا، ئاندىن شىنجاڭنى گۈللەندۈرگىلى بولىدۇ. بىرەر ئاساس بولغاندىلا، ئاندىن شىنجاڭدا ۋەتەندىن ئايرىلماي ئۆز ئارا

تايىنىپ ياشاش ھۇناسۋىتى ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. مەن يەنە تەكىت-
لەپ ھۇنداق دېدىم: مەركەزنىڭ نۆۋەتتىكى مالىيە ئەھۋالى ما-
گا چۈشىنىشلىك. مەركەزدىن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ھەد-
دىدىن ئارتۇق كۆپ كۈچ ۋە مەبلەغ تەلەپ قىلىش قىيىنچىلىق
تۇغدۇرىدۇ. لېكىن شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، قولغا كەلتۈ-
رۈشنىڭ ئەڭ ئاخىرقى چېكىگە بېرىپ قالدۇق. ئەگەر مەركەز
ئەڭ زور دەرىجىدە بەل باغلاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇش
مەسىلىسىنى ئەڭ زور كۈچ بىلەن ھەل قىلمايدىكەن، كەلگۈسىدە
تامامەن پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قالىمىزدە، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى
تەسەۋۋۇر قىلىپ بولالمايمىز.

ئىككى ئورگاننى تەسىس قىلىش

بىز ئالدى بىلەن ئىككى ئورگاننى تەسىس قىلدۇق:
بۇنىڭ بىرى، غەربىي - شىمال مىنىشىڭ سودا - سانائەت
شىركىتى، يەنە بىرى غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتى.
شىڭ شىسەي دەۋرىدە شىنجاڭ يەرلىك مەھسۇلاتلار شىر-
كىتى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، بۇ شىڭ شىسەينىڭ شىنجاڭ
خەلقىنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتىكى ئالاھىدە ئورگىنى ۋە شىڭ
جەمەتى گۇرۇھىنىڭ پۇل توپلاپ باي بولۇش بازىسى ئىدى.
ھەر مىللەت خەلقى بۇنىڭغا كۈچىنىڭ بېرىچە قارشى تۇرۇپ
كەلگەن، بىز بۇنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتتۇق.
غەربىي شىمال بويىچە مىنىشىڭ سودا - سانائەت شىركى-
تى، غەربىي شىمال رايون دائىرىسىنى چۆرىدەپ قۇرۇلغان بول-
سىمۇ، لېكىن ئۇ شىنجاڭنى مۇھىم نۇقتا قىلغان ئىقتىسادىي ئور-
گان. ئۇنىڭ باش ئاپپاراتى لەنجۇدا بولۇپ، شاڭخەي، نەنجىڭ،
دېخۇالاردا شۆبە ئورگانلىرى بار. ئېسىمدە قېلىشىچە، بۇنىڭ

مەبلەغ فوندى بەش مىليارد ① فابى بولۇپ، بۇنى مەركەز ئاجرىتىپ بەرگەنىدى. مۇشۇ مەزگىللەردە شىنجاڭنىڭ تاشقى سودىسى ئاساسەن توختىغان بولۇپ، ئىچكى ئۆلكىلەردىن توشۇپ كېلىش ناھايىتى قىيىن ئىدى. بۇ ئۆلكە ئىچىدە ماددىي بۇيۇملار ئىنتايىن كەمچىل بولۇش، مال باھاسى كونسايىن ئۆرلەش ۋە خەلق تۇرمۇشى ئېغىر گادايلىشىشتەك ئەھۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شۇڭا شىركەت قۇرۇلۇپ، بىرىنچى مەۋسۇملۇك ئىشلەنگەن خىزمەت كۆلچىنى توپلاپ كۈندىلىك بۇيۇملار مەسىلەن: چاي، شېكەر، رەخت قاتارلىقلارنى شىنجاڭغا توشۇپ كېلىپ، تەننەرقىگە كەتكەن باھاسى بويىچە سېتىشتىن ئىبارەت بولدى. دەسلەپتە ھېساب دەپتىرىگە يېزىپ قويۇپ، مۇددەتكە ئايرىپ پۇل تۆلەش چارىسى قوللىنىلدى. ماددىي بۇيۇملار گەرچە بەك كۆپ بولمىسىمۇ، لېكىن ئارقا - ئارقىدىن ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرغاچقا، جىددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان شىنجاڭ خەلقىگە ھامان قىسمەن دەرىجىدە بولسىمۇ ياردىمى تەگدى، بىراق كېيىنگە بېرىپ مەبلەغ ئوبوروتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقى ترانسپورتىنىڭ قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچكى جايلاردىكى ماددىي ئەشيالارنىڭ كەمچىل بولۇشى تۈپەيلىدىن كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمىدى. تەدرىجىي بېرىپ بەزىدە ئۈزۈلۈپ قېلىش، بەزىدە داۋاملىشىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتىنى قۇرۇشتا ئىجتىمائىي مەدەنىيەت تەشكىلاتلىرى شەكلى قوللىنىلىپ، ئادەم تاللاشتا مەملىكەت ئىچىدىكى مەشھۇر مەدەنىيەت ئەربابلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، كۆلىمى زور ھەيۋەتلىك پىلان تۈزۈپ چىقىلدى. يايىسىمۇ كۆپ سېلىندى. خىزمەتلەرمۇ خېلى دەرىجىدە ئىشلەندى.

① فابى — گومىنداڭ ھۆكۈمىتى 1935 - يىلدىن كېيىن تارقاتقان قەغەز پۇل. — ت.

گەرچە ئادەم كۈچى، ماددىي كۈچ، مالىيە كۈچى ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرىدىن ئومۇمىيۈزلۈك خىزمەتلەر يۈرۈشۈپ كېتەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن شۇ ۋاقىتتىكى غەربىي شىمالغا، بولۇپمۇ شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇنىڭ مەلۇم تەسىرى بولدى. باش ئاپپارات لەنجۇدا قۇرۇلغان بولۇپ، دىخۇا، نەنجىن، شاڭخەيلەردە يەنە كۆپلىگەن شۆبە تەشكىلاتلىرى باردى. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ئىشلىگەن خىزمەتلىرى تۆۋەندىكى بىر قانچە جەھەتلەردە كۆرۈلىدۇ:

تەھرىر - تەرجىمە خىزمىتى جەھەتتە، دىخۇا شەھىرىدە تەھرىر - تەرجىمە يۈرتى قۇرۇلۇپ، ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە «تىيانشان رەسىملىك ژورنىلى» ۋە ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئوبيېكتى قىلغان «ئەدەبىي پارچىلار»، «ئۆسمۈرلەر بىلىمى»، «تىيانشان ئەدەبىيات - سەنئەت كىتابچىسى» قاتارلىقلار نەشىر قىلىندى. يەنە بۇرھان ئەپەندى ئىشلىگەن «ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، رۇسچە لۇغەت» ئالاھىدە نەشىر قىلىندى.

لەنجۇدا كۆلىمى زورراق بولغان بىر باسما زاۋۇتى قۇرۇلدى. بۇنىڭ ئۈسكۈنىلىرى يېڭى، زاپچاسلىرى تولۇق، ئادەملىرى يېتەرلىك، مەلۇم تېخنىكا سەۋىيىسىگە ئىگە ئىدى. ئۇ، غەربىي شىمال بويىچە بىرىنچى دەرىجىدە بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىمۇ كىچىك ھېسابلانمايتتى. دىخۇادا ئۇيغۇرچە، قازاقچىنى ئاساس قىلىپ، ئوتتۇرا تىپتىكى باسما زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، گېزىتلەرنىڭ بېسىلىشىغا ياردىمى بولدى.

كىنوچىلىق جەھەتتە، «غەربىي - شىمال كىنو شىركىتى» ۋە بىر قانچە سەييارە كىنو قويۇش ئەترىتى قۇرۇلدى. بىر قانچە ھېكايە فىلىم ۋە بىر مۇنچە ھۆججەتلىك فىلىملارنى ئىشلەپ چىقتى. سەييارە كىنو قويۇش ئەترىتى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ جەنۇبىي، شىمالىي شىنجاڭلارغا بارغانىدى. شۇ چاغدىكى شىنجاڭ شارائىتىدا، ئېلىمىزدە ئىشلەنگەن كىنو، ھۆججەتلىك فىلىم-

لارنىڭ قويۇلۇشى خېلى چوڭ بىر ئىش ھېسابلىناتتى.

مەدەنىيەت ئىشلىرى جەھەتتە، قىلىنغان ئىشلار خېلى كۆپ بولدى. مەسىلەن، سەييارە مەدەنىيەت خىزمەت ئەترىتى تەشكىل قىلىنىپ، ھەربىر ئەترەت ئۈچۈن ئىككى ماشىنا، يەتتە ئادەم ئاجرىتىلدى. ئۇلار كىنو، رەسىم، خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە ئەدەبىي كىتاب، گېزىت - ژۇرناللارنى بىرگە ئېلىپ بېرىپ جايلاردا كىنو قويدى، كۆرگەزمە قىلدى. ئاغزاكى تەشۋىق ئېلىپ باردى. بۇلار بىلەن يەنە ئاز ساندا تىببىي داۋالاش خادىملىرىمۇ بىرگە بېرىپ، تىببىي داۋالاش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. بۇندىن باشقا غەربىي شىمال مەدەنىيەت تەمىنلەش كوپىراتىپى قۇرۇلۇپ، دېخۇا، لەنجۇلاردا بۇنىڭ تارقىتىش ئورۇنلىرى تەسىس قىلىندى. بۇ ئورۇنلار، ئىچكى جايلار ۋە ھەر مىللەتنىڭ يېڭى نەشىر قىلغان كىتاب - ژۇرناللىرى بىلەن تەمىنلەپ ئالاھىدە قارشى ئېلىشقا ئېرىشتى. ھەر ئايدا كېلىپ كىتاب - ژۇرنال سېتىۋالغۇچىلار ۋە جايلاردا قوشۇمچە ئېچىلغان قىرائەتخانىلار ناھايىتى كۆپ بولدى. يەنە شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى قۇرۇلۇپ نەنجىن، شاڭخەي، بېيپىڭ ۋە تەيۋەننىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ ئويۇن قويدى. ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەك، زىبۇ - زىننەتلىرى يېڭى، قويغان ئويۇنلىرىنىڭ مەزمۇنى مول، ئارتىسلىرى سەر خىل بولغانلىقتىن، كۆپلىگەن ياخشى باھالارغا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ئىچكى جايلاردىن مۇزىكا ئۆمەكلىرى ۋە مەشھۇر پىيانىنوچىلار، ئىسكىرىپكىچىلار، ناخشىچىلار تەكلىپ بويىچە دېخۇا، لەنجۇ شەھەرلىرىگە كېلىپ ئويۇن قويۇپ، كەڭ ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتى. بۇنىڭدىكى داغدۇغىلىق كەيپىيات بۇرۇن كۆرۈلۈپ باقمىغان.

شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكى

شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئىختىساسلىق تېخنىكا خادىملار مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلەتتى.

شۇ چاغلاردا ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدىن بىرەر ئىنژېنېرنىمۇ ئىزدەپ تاپقىلى بولمايتتى. شۇڭا مەن نەنجىن ھۆكۈمىتىگە شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىكىدىن بىرنى تەشكىللەپ ئەۋەتىشىنى، ئىچكى ئۆلكىلەردىكى ئىختىساسلىق خادىملاردىن پايدىلىنىپ، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم.

مەن تەكلىپىمدە ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى كۆرسەتتىم: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەرقايسى جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ مىللەت تەركىبى، جۇغراپىيىلىك مۇھىتى ۋە ئىنقىلابتىن ئىلگىرىكى تۇرمۇش ئەھۋالى شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى بىلەن ئاساسەن ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن ئۇلار ئۈچ بەشيىللىق پىلاننى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە ئۇچقاندەك ئالغا ئىلگىرىلىدى. خەلق تۇرمۇشىمۇ كۆرنەرلىك ئۆستى. بۇ جۇمھۇرىيەتلەر بىلەن شىنجاڭ خەلقى ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا مۇناسىۋەت كۈچلۈك، ئۆزئارا بېرىش - كېلىش قويۇق، سېلىشتۇرۇپ كۆرىدىغان بولساق، بۇنىڭ شىنجاڭدىكى ھەرقايسى مىللەتلەرگە بولغان تەسىرى ناھايىتى زور. ھالبۇكى مۇشۇ جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا كېتىدىغان ئىختىساسلىق خادىملار بىلەن مەبلەغنى ئەڭ دەسلەپتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى مەركىزىي تەمىنلەپ بەرگەن.

ئاندىن مەن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئېھتىياجى ئۈستىدە توختىلىپ، ئىنسانىيەتنىڭ ھەققانىي ئارزۇسى ئەركىنلىك ۋە بەخت-سائادەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ھازىر شىنجاڭدا ئەركىنلىك قولغا كەلدى. دېموكراتىك سىياسەت باشلاندى. خەلق جەزمەن تۇرمۇشىنىڭ تېخىمۇ ياخشىلىنىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. پەيدىنپەي بەختىيار، شاد- خۇراملىق تۇرمۇشقا ئىگە بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. شىنجاڭ تەبىئىي شارائىت تارىخىي، سىياسىي، نەقلىيات قاتارلىق باغلىنىشلار تۈپەيلىدىن، ئىشلەپچىقىرىشى قالاق بولۇپ،

ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، خەلق تۇرمۇشى ئىنتايىن نامرات ھالەتتە كەلمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈنكى كۈندە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ مەركەزدىن كۈتىدىغان سەممىي ئۈمىدى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاشۇرۇش، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاشتىن ئىبارەت.

مەركەز شىنجاڭغا كاپالەت بېرىش، خەلق قەلبىنىڭ ۋەتەنگە بولغان مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھەققانىي ئارزۇسىنى قاندۇرۇش شەرت. بىراق شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يولغا قويۇشتا ئەڭ مۇشەققەتلىك بولۇپ تۇيۇلۇۋاتقىنى، بىرىنچىسى قاتناش قىيىنچىلىقى، ئىككىنچىسى مالىيە كۈچىنىڭ يېتەرسىزلىكى، ئۈچىنچىسى، تېخنىكىدا ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ ئازلىقى. ھازىر ئالاھىدە مۇشۇ مەسىلىلەر ئۈستىدە يۇقىرىغا تەكلىپ قويۇپ، مەمۇرىي پالاتادىن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىدىن بىرنى ئەۋەتىشنى ئىلتىماس قىلدىم.

بۇ يېتەكچىلىك ئۆمىكىنى تەسىس قىلىشنىڭ چارىلىرى مۇنداق:

A. مەمۇرىي پالاتانىڭ تەشكىللىشى بىلەن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكى ئەۋەتىپ (تۆۋەندىكى قىسقارتىپ مەزكۇر ئۆمەك دەپ ئاتىلىدۇ) دائىملىق شىنجاڭدا تۇرغۇزىدۇ. بۇ ئۆمەك شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ياردەملىشىپ، ھەر خىل قۇرۇلۇش پىلانلىرىنى تۈزۈپ، ھەرساھە قۇرۇلۇش خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈپ، ھەرخىل قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنى ئىشلەيدۇ.

B. مەزكۇر ئۆمەكتە بىردىن ئۆمەك باشلىقى ۋە مائاۋىن ئۆمەك باشلىقى تەيىنلىنىپ، پۈتۈن ئۆمەكنىڭ كەسپىي ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ ھەمدە دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ

ئىنشائاتى، چارۋىچىلىق، قاتناش، سانائەت، كانچىلىق، مالىيە، سەھىيىگە ئوخشاش گۇرۇپپىلار تەسىس قىلىنىدۇ. ھەربىر گۇ-رۇپپىلارغا مەخسۇس كەسپىي تېخنىكا خادىملىرى قويۇلىدۇ.

C. مەزكۇر ئۆمەك دېخۇادا تۇرىدۇ. كەسپىي ئېھتىياجىغا قاراپ تېخنىكا خادىملارنى ھەرقايسى ئېھتىياجلىق رايونلارغا ئەۋەتىپ ئورگان قۇرۇلۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

D. مەزكۇر ئۆمەك شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ھەرخىل قۇرۇ-لۇش ئىشلىرىغا كېرەكلىك ئىختىساسلىق تېخنىكا خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈپ ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش دەرىجىسىگە يەتكۈزىدۇ.

E. مەزكۇر ئۆمەكتە ئىشلىگۈچى خادىملارنىڭ شىنجاڭدا ئىشلەش مۇددىتى ئىككى يىل بولىدۇ. مۇددىتى تولغاندىن كېيىن يۆتكىلىپ ئىچكىرىگە قايتىدۇ.

F. ئۆمەك باشلىقى ۋە مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقىنى تال-لاشتا، يالغۇز چوڭقۇر بىلىم قابىلىيىتىگە ئىگە بولغانلارنىلا ئە-مەس، بەلكى چېگرا رايوندا ئىشلەش قىزغىنلىقى بارلارنى، مە-سىلەن: شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى خېلى پىششىق بىلىدىغانلارنى تاللىساق تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

G. مەزكۇر ئۆمەكتە ئىشلەيدىغان خادىملارنى تاللاشتا، ئۇلارنىڭ تېخنىكا شەرتىگە كۆڭۈل بۆلگەنىڭ سىرتىدا، جاپاغا چىداپ ئىشلەش، ۋەزىپىسىگە چىن كۆڭلىدىن مەسئۇل بولۇشتەك پەزىلەتكە ئىگە بولغانلارنى تاللىساق ئەڭ ياخشى بولىدۇ (ئۆت-كەندە ئىچكى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا كەلگەن دوختۇرلارنىڭ تېخنىكىسى ئۈستۈن ئەمەس، خىزمەت ئىشلەش روھى تېخىمۇ تۆۋەن، ھەر مىللەت زاتلىرى بۇلارنى كۆزگە ئىلمىغان، ھازىرغىچە خەلق-نىڭ ئاغزىدا دەستەك بولۇپ كەلمەكتە).

O. مەزكۇر ئۆمەكتىكى خادىملارنىڭ تەمىناتى بىلەن سالاھىيەت دەرىجىسىنى بەلگىلەشتە، قائىدىنى بۇزۇپ تاشلاپ ئالاھىدە مۇئامىلە قىلىش كېرەك. ئادەتتىكى

قائىدىلەرگە ئېسىلىۋېلىشقا بولمايدۇ. بولۇپمۇ تەمىنات جەھەتتە ئۇلارنى رازى قىلىش ۋە ئەندىشىسىز قىلىش لازىم.

P. مەزكۇر ئۆمەكنىڭ شىنجاڭدا قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى يولغا قويۇشى ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان خىراجىتى بىلەن ئۆمەكنىڭ ئىچكى قىسمىغا كېتىدىغان خىراجەتنى پۈتۈنلەي مەركەز كۆتۈرىدۇ. يەرلىكتىن ئازراقمۇ ئېلىپ بېرىلمەيدۇ (شىنجاڭنىڭ يەرلىك مەمۇرىي خىراجىتىنى مۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىسى ئۆزى ھەل قىلىپ تەمىن ئېتىدۇ، مەركەزدىن ياردەم قوشۇپ بەرمەيدۇ).

Q. مەزكۇر ئۆمەكنىڭ تەشكىلىي قائىدىسى بىلەن شتات خامچوتى مەمۇرىي پالاتا تەرىپىدىن بېكىتىلىپ ئىجرا قىلىنىدۇ.

بۇ تەكلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، جياڭ جيېشى تەرىپىدىن تەستىقلىنىپ مەمۇرىي پالاتانىڭ ھەقىقىي رەۋىشتە تەكشۈرۈپ تۇغرىلىشى ئۈچۈن تاپشۇرۇلدى. كېيىن مەمۇرىي پالاتا، مەملىكەت ئىچىدە مەشھۇر، سابىق ئىقتىسادىي مىنىستىرلىقىنىڭ لەنجۇ سانائەت تەجرىبە ئىنىستىتۇتىنىڭ باشلىقى گې فۇشياڭ ئەپەندىنى ئۆمەك باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. مەن شۇ ئان ئۆمەك باشلىقى گې فۇشياڭنى، بىر تۈركۈم مۇتەخەسسىلەرنى باشلاپ ئۈرۈمچىگە كېلىپ، كۆپ تەرەپلىملىك تەتقىقات يۈرگۈزۈشكە تەكلىپ قىلىدىم. شۇ چاغدىكى مەركەزنىڭ مالىيە ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش پىلانىنىڭ پروگراممىسى تۈزۈپ چىقىلدى. بۇ، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ ئىنشائاتى، چارۋىچىلىق، سانائەت، كانچىلىق، قاتناش ترانسپورت ۋە تېبىي دورىگەرلىك، سەھىيە قاتارلىق يەتتە خىل مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، خېلى كونكرېت مۇكەممەل تۈزۈپ چىقىلدى.

مەمۇرىي پالاتانىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق شىنجاڭنىڭ
قۇرۇلۇش تېخنىكىسىغا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنىڭ بى-
رىنچى قارارلىق (مىنگونىڭ 37 - يىلى كېيىنكى يېرىم

يىلدىن 40 - يىلنىڭ ئاخىرىغىچە) قۇرۇلۇش پروگراممىسى

كىرىش سۆز

شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى زېمىنى بو-
لۇپ، يېرى كەڭ، ئاھالىسى شالاڭ، ئىشلەپچىقىرىشى ئارقى-
دا قالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردە كۆمۈلۈپ ياتقان
بايلىق ئىنتايىن مول، ئەۋزەل تەبىئىي شارائىتلارغا ئىگە.
ئەگەر بۇنى پايئال رەۋىشتە ئېچىپ خەلق تۇرمۇشىغا
مۇۋاپىقلاشتۇرىدىغان بولساق، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاپ،
كۈندىن - كۈنگە باياشات، بەختىيار تۇرمۇشقا قەدەم
قويغىلى بولىدۇ. بۇنىڭ بىلەن چېگرا خەلقىنىڭ كۆڭۈل
مايىللىقىنى مۇستەھكەملەپ، خەلق تۇرمۇشىغا ھەقىقىي پاي-
دا يەتكۈزۈپ، چېگرا رايوننى مۇستەھكەملەشتەك كاتتا ئۇ-
نۇمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. بۇنىڭ دۆلەت مۇداپىئەسىگە دا-
ئىر بايلىق مەنبەسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى زور. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پىلانى تۈزۈپ چىقىپ، پا-
ئال يولغا قويماي بولمايدۇ. مەركەز بۇنىڭغا مەمۇرىي پا-
لاتانى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىكا جەھەتتىن يېتەكچىلىك
قىلىش ئۈچۈن تەشكىللەپ، ھەر خىل تېخنىك، مۇتەخەس-
سىس خادىملارنى ئەۋەتىپ ئۇزۇن مۇددەت تۇرغۇزۇشقا
بۇيرۇدى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئار-
قىلىق چېگرا رايون خەلقىنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئىشلەپ،
دۆلەتنىڭ ئىناۋىتىنى كىشىلەر قەلبىگە سىڭدۈرۈش خېلى
جاپالىق ئېغىر ۋەزىپە. مەزكۇر ئۈمەكنىڭ تەشكىلىي لايى-
ھەسى بويىچە، شىنجاڭنىڭ بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش
پىلان پروگراممىسىنى تۆۋەندىكىچە تۈزۈپ چىقتۇق:

بۇ پىلان تەشكىلىي قانۇن لايىھەسىدىكى بەلگىلىمىلەر-

گە ئاساسەن، قۇرۇلۇش تۈرلىرىگە قاراپ، گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ تەرتىپ بويىچە تۈزۈلدى. يەنى دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ ئىنشائاتى، چارۋىچىلىق، سانائەت، كانچىلىق، قاتناش - ترانسپورت، سەھىيە - تىببىي داۋالاش قاتارلىق يەتتە قىسىمغا بۆلۈندى. بۇنىڭ مەزمۇنى ئەمەلىي ئىجرا قىلىشقا ئاسان بولۇپ، ئىسراپچىلىقنىڭ مۇتلەق ئالدى ئېلىنىدۇ ھەمدە مىنگونىڭ 40 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن ئورۇنلاپ بولۇش مۇددەت چەكلىمىسى قىلىندى.

مۇبادا خىراجەتنى كەڭرەك ئىشلىتىپ، ئىشلارنى مۇشۇ پىلان بويىچە ئەمەلىي تۈردە ئىشلەيدىغان بولساق، ئۆلكىمىزنىڭ ھەر قايسى رايونلىرىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى زور دەرىجىدە ياخشىلىنىدۇ. ئۇلار كۈنسايىن باي بولۇپ شاد - خۇراملىققا چۆمۈلىدۇ. ئۆزىمىزمۇ جەزمەن خۇشاللىق بىلەن قايتىمىز. خەلقنىڭ ئىچكى مايىللىقى كۈچىيىدۇ. يەنى مۇدىر جاڭ جىجۇڭنىڭ «تېنچ ھەل قىلىش تەشەببۇسى ئىزچىللىشىدۇ. چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن خوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، جۇڭخۇا مىنگونىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ھەقىقىي پايدا يېتىدۇ.»

1. دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق تارماقلىرى

(1) زىرائەت ئىشلەپچىقىرىشى

① دېھقانچىلىق تەجرىبە مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ (ئۈرۈمچىدە باش مەيدان قۇرۇلىدۇ. غۇلجا، قۇمۇل، تۇرپان، قەشقەر، ئاقسۇلاردا شۆبە مەيدانلار قۇرۇلىدۇ) ئەلا سۈپەتلىك زىرائەت تۈرلىرى، مەسىلەن: بۇغداي، شال، زىغىر، ئاق كەندىر، تاماكا، كۆممە قوناق، ياڭيۇ، ئۈژمە، ئوت-

چۆپلەر تېرىلىدۇ، يەرلىككە مۇۋاپىق كېلىدىغان تەجرىبىلەر ئۆتكۈزۈلۈپ، ھەر خىل زىرائەتلەرنىڭ ئەلا سورتلىرى يېتىشتۈرۈلىدۇ ھەمدە كۆپەيتىش ۋە كېڭەيتىش ئىشى يولغا قويۇلىدۇ.

② پاختا ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشىلاش مەيدانلىرى قۇرۇلۇپ (جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئاساسلىق پاختا ئىشلەپچىقىرىدىغان ئورۇنلاردىن تۇرپان ياكى قەشقەردە قۇرۇلىدۇ) ئەلا سۈپەتلىك پاختا سورتلىرى يېتىشتۈرۈلىدۇ. كۆپەيتىش ۋە كېڭەيتىش ئىشى يولغا قويۇلىدۇ.

③ قىزىلچا ئۆستۈرۈش مەيدانى (ئۈرۈمچىدە) قۇرۇلۇپ، 300 مو بوز يەر ئېچىلىدۇ. ئەلا سورتلۇق ئۇرۇق كۆپەيتىپ يېتىشتۈرۈلۈپ، ئومۇميۈزلۈك كېڭەيتىلىدۇ. پەقەت دەسلەپكى يىل ئىچىدىلا مەيدان مەسئۇل بولۇپ باشقۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن شېكەر ئىشلەش خامئەشياسى سۈپىتىدە تەمىنلەپ، بۇ ھەقتە تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلىدۇ. كېيىنكى يىللاردا بولسا دېھقانلارنىڭ تېرىشى ئۈچۈن كېڭەيتىپ بېرىلىدۇ. قىزىلچا يېتىشتۈرۈش مەيدانى، مەخسۇس سورت يېتىشتۈرۈش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

④ ماشىنىلاشقان ئۈلگە كۆرسىتىش دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرۇلۇپ (ئۈرۈمچىدە باش مەيدان، قەشقەردە شۆبە مەيدان قۇرۇلىدۇ) بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈلۈپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش كۆپەيتىلىدۇ.

⑤ كېسەل پەيدا قىلغۇچى ھاشاراتلارنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن ئالدىنى ئېلىش - داۋالاش خىزمەت ئەترىتى قۇرۇلۇپ، چېكەتكە يوقىتىش، كېسەللىكلەرنى تۈگىتىش ۋە باشقا زىيانداشلارنىڭ زىرائەتلەرگە سالىدىغان زىيانلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ، ھەمدە شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى زىيانداش ھاشاراتلارنى تەكشۈرىدۇ.

زديانداشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇسۇلى تەتقىق قىلىنىپ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشى كۆپەيتىلىدۇ.

(2) ئەلا سورتلۇق مېۋە دەرەخلىرى كۆپەيتىلىپ، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار تەرەققىي قىلدۇرۇلىدۇ.

① ئۆلكىلىك مېۋىلىك باغلار قۇرۇلىدۇ (ئۈرۈمچى، غۇلجا، تۇرپان، قەشقەر، خوتەن بەش ئورۇندا) ئۈرۈمچى، غۇلجا ئىككى ئورۇن ئەلا سورتلۇق ئالما، ئۈزۈم، شاپتۇل خىللىرىنى ئۆستۈرۈشكە مۇۋاپىق بولۇپ، بازارلار يېڭى (ھۆل) مېۋە بىلەن تەمىنلىنىدۇ. تۇرپان، قەشقەر ۋە خوتەنلەردە كۆپلەپ ئۈزۈم، ئۆرۈك، ئەنجۈر، قوغۇن تېرىلىپ ۋە پىششىقلاپ ئىشلىنىپ (ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن قۇرۇتۇپ) يۆتكەپ سېتىلغاندىن باشقا يەنە چىلان، چاي، شىزى، سۆك، ئاپلىسىن، شېكەر قومۇچى، لوخۇاسىڭ، گەنشۇغا ئوخشاش شىنجاڭدا ئاز ئۇچرايدىغان ياكى ئەلا سورت ھېسابلىنىدىغان مېۋىلىك دەرەخلەر بىلەن كۆكتاتلارنى سىرتتىن كىرگۈزۈپ تېرىيدۇ. سىناپ تېرىش يولغا قويۇلۇپ، ئۇنۇم ھاسىل قىلىنغاندىن كېيىن ئومۇميۈزلۈك كېڭەيتىلىدۇ.

(3) ئورمانزارلىقلار مۇھاپىزەت قىلىنىپ، ئورمان بەرپا قىلىنىدۇ.

① ئورمانچىلىق رايونلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىلىرى قۇرۇلۇپ (ئۈرۈمچى، قۇمۇل، قارا شەھەر، ئاقسۇ، قەشقەر، ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتايلاردا) ئەسلىدە بار بولغان تەبىئىي ئورمانلار مۇھاپىزەت قىلىنىدۇ. ئوت ئاپىتىنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ. قالايمىقان كېسىش مەنئىي قىلىنىدۇ. يېڭىدىن بىنا قىلىش پىلان قىلىنىدۇ ھەمدە تاغلىق جايلاردىكى ئورمانچىلىق مەيدانلىرى كېڭەيتىلىدۇ.

② مۇۋاپىق جايلارنى تاللاپ، ناھىيىلىك كۆچەت يېتىشتۈرۈش باغلىرى قۇرۇلۇپ، شۇ يەرنىڭ ئەلا سورتلۇق

دەرەخ خىللىرى ئۆستۈرۈلىدۇ ھەمدە سىرتتىن كىرگەن ئەلا سورتلۇق دەرەخ خىللىرى تېرىلىدۇ. مەسىلەن: ياڭاق، كاشتان دەرىخى، فرانسىيە چىنار دەرىخى، پاۋتۇڭ دەرىخى، سەرۋە دەرىخى ياغ دەرىخى قاتارلىق دەرەخ سورتلىرى تېرىلىدۇ.

(4) يىپەك سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ

① يىپەك سۈپىتىنى ياخشىلاش مەيدانى (خوتەندە) قۇرۇلۇپ، پىلە ئۇچمىسى يېتىشتۈرۈلىدۇ ۋە كېڭەيتىلىدۇ.

(5) دېھقانچىلىق سايمانلىرى ياخشىلىنىدۇ

① ئۈرۈمچى دېھقانچىلىق سايمانلىرى زاۋۇتى (ئۈرۈمچى تۆمۈرچىلىك زاۋۇتى) تەكشۈرۈش، لايىھىلەش، چېرتيوژ سىزىش، نازارەت قىلىپ ياسىتىش، مىخانىزىملارنى رېمونت قىلىپ قۇراشتۇرۇش ۋە يېتەكچىلىك قىلىپ ئومۇملاشتۇرۇش ئىشلىرىنى بېجىرىدۇ.

(6) ئىختىساسلىق خادىملار تەربىيلەپ يېتىشتۈرۈلىدۇ

دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش كۇرسلىرى ئېچىلىپ، دېھقانچىلىقنى، ئورمانچىلىقنى باشقۇرۇش، زىرائەتلەرنى ياخشىلاش، يېڭى ئىگىلىكنى كېڭەيتىش، دېھقانچىلىق ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش قاتارلىق تېخنىكا خادىملىرى تەربىيىلىنىدۇ،

2. سۇ ئىنشائاتى قارماقلىرى

(1) شىنجاڭ جۇغراپىيە جەھەتتە ئېگىزلىككە جايلاشقان، تەڭرى تېغى ۋە كوئېنلون تاغ تىزمىلىرى شىمال بىلەن جەنۇپتا سوزۇلۇپ ياتىدۇ، ھۆل - يېغىن مىقدارى ئىنتايىن ئاز بولغانلىقتىن، زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش ئېھتىياجىنى قاندۇرالمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تاغ چوققىلىرىدىكى قار سۇلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى سۇ ئام-

بارلىرىدا ساقلاپ، تېرىلغۇ ئېتىزلىرىنى سۇغۇرۇش ئىشلىرىنى قىلماي مۇمكىن ئەمەس. ھەمدە بۇنى قوشۇمچە ئېنېرگىيە مەنبەيى قىلىپ، بۇ ئارقىلىق توك ئىشلەپچىقىرىش ۋە باشقا كىچىك تىپتىكى سانائەتلەر ئۈچۈن ئىشلىتىشكىمۇ بولىدۇ.

(2) سۇ مەنبەيى: تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا، شىنجاڭدا ھۆل - يېغىن مىقدارى ئومۇميۈزلۈك ئاز، جەنۇبىي شىنجاڭدا تېخىمۇ شۇنداق. شەمسىيە 11 - ئايدىن كېلەر يىل 4 - ئايغىچە بولغان ئارىلىق ھۆل - يېغىن پەسلى بولۇپ، مۇشۇ مەزگىل ئىچىدە، يامغۇرغا قارىغاندا قار كۆپ بولىدۇ. قىش پەسلىدە تاغلارغا دۆۋىلەنگەن قارلار، يازلىقى تومۇزدا ئېرىپ دەريالارنى ھاسىل قىلىدۇ. ھەتتا تاشقىن كېلىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھۆل - يېغىن مەزگىلىدىن باشقا چاغلاردا ھۆل - يېغىن تېخىمۇ ئاز بولىدۇ. يۇقىرىقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، شىنجاڭنىڭ سۇ مەنبەيى تەڭرى تېغى بىلەن كۇئېنلۇن تاغلىرىنىڭ تېرىسكەي تەرىپىگە مەركەزلەشكەن. مۇبادا بۇنى تىزگىنلىمىگەندە سۇ مەنبەلىرى پۈتۈنلەي قوملۇققا سىڭىپ ئورۇنسىز زايا بولىدۇ.

(3) سۇ ئامبارلىرى: شىنجاڭدا ئۈرۈمچى دەرياسىنىڭ ئوڭ قىرغىقىدىكى خوۋېيەنچى كۆلىدە سۇ قۇرۇلۇشى قىلىنىۋاتىدۇ. تەڭرى تېغى ۋە كۇئېنلۇن تاغلىرىنىڭ شىمالىي باغرىدا سۇ ئامبىرى قۇرۇشقا تېگىشلىك ئورۇنلار تېخىمۇ كۆپ، بولۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى چەرچەن، چاقىلىق كېرىيە قاتارلىق جايلاردا يامغۇر بەكمۇ ئاز بولۇپ، سۇ ئامبارلىرى قۇرۇپ، سۇ مەنبەيىنى تەڭشەپ سۇغۇرۇش ئىشلىرىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىشقا توغرا كېلىدۇ. ھەقىقىي زۆرۈر بولغان ھەرقايسى نۇقتىلاردا تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلەش ئارقىلىق ئاندىن بېكىتىش كېرەك.

(4) ئېرىق - ئۆستەڭلەر: ئېرىق - ئۆستەڭلەر سۇ ئامبارلىرىدىكى سۇنى تېرىلغۇ يېتىزلىرىغا باشلاپ سۇغۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

(5) كارىز: تاغ سۇلىرىنى يەر ئاستى ئېرىقلار بىلەن باشلاپ كېلىپ سۇغۇرۇش ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىشنى كارىز دەپ ئاتايمىز. كارىز ھازىرقى يەر سۇغۇرۇشتىكى بىر دىنىمىز مۇھىم قورال بولۇپ بۇنىڭ كۆپ قىسمى خەلقنىڭ شەخسىي ئىگىلىكىدە ئىقتىسادىي كۈچىنىڭ چەكلىك بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئومۇميۈزلۈك بەرپا قىلىشقا ئىمكانىيەت يوق، شۇڭا ھۆكۈمەتنىڭ ئىقتىسادىي كۈچى ئارقىلىق مۇۋاپىق كەلگەن جايلاردا بۇنى زور مىقداردا كۆپەيتىش ئارقىلىق سۇ ئامبارلىرىنىڭ يېتىشمەسلىكىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

(6) ئاسما ئېرىق: ياغاچ - تاختايلاردىن نوكەش ياساپ ئۇنى ياغاچ جازىنىڭ ئۈستىگە ئورنىتىپ، تاغدىكى قار سۇلىرىنى تېرىلغۇ يەرلەرگە باشلاپ كېلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى ئاسما ئېرىق (نوكەش ئېرىق) دەپ ئاتايمىز. بۇ ئۇسۇلمۇ سۇ ئامبارلىرى ھەل قىلىپ كېتەلمىگەن ئېھتىياجنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. بۇنى يۈرگۈزىدىغان ئورۇن ۋە ئۇنىڭ سانىنى، ئەمەلىي تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەندىن كېيىن بەلگىلەش لازىم.

(7) سۇ ئامبارلىرىدىن قوشۇمچە پايدىلىنىش:

① ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇش، سۇ بېسىمىدىن پايدىلىنىپ توك ئىشلەپچىقىرىش.

② قۇۋۋەت مەنبەيى - ئۇن تارتىش، توقۇمىچىلىق قاتارلىق كىچىك تىپتىكى سانائەتلەر ئۈچۈن ئېنېرگىيە قىلىپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ.

(8) تەكشۈرۈپ پىلانلاش: ھازىر بار بولغان كارىز، ئاسما نوكەشلەرنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، مەبلەغ ئاجرىتىپ سۇ

ئامبىرى قۇرۇلىدىغان ئورۇننى تەكشۈرۈپ ئۆلچەش، شۇ-
نىڭ بىلەن بىر چاغدا گېدرولوگىيە پونكىتلىرىنى قۇرۇش،
بۇنىڭ ئورنىنى باشقىدىن بەلگىلەش لازىم.

(9) ئىش يۈرگۈزۈلىدىغان قۇرۇلۇشلار: شىمالىي ۋە جە-
نۇبىي شىنجاڭدا بىردىن سۇ ئامبىرى قۇرۇش، ئۇنىڭ يېنى-
دا قۇشۇمچە ئېرىق - ئۆستەڭ بەرپا قىلىش ھەمدە مۇۋا-
پىق كېلىدىغان جايلاردا كارىز، ئاسما نوكەش ئېرىقنى كۆ-
پەيتىپ قۇرۇش لازىم.

3 . چارۋىچىلىق تارماقلىرى

(1) ئىلگىرىكى نەسىللىك ئات فېرمىلىرى تولۇقلىنىدۇ

(2) ئاساسىي چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى نەسىلنى ياخ-
شىلاش فېرمىلىرى قۇرۇلىدۇ.

(3) بۇرۇن بار بولغان مال دوختۇرلۇق قۇرۇلمىلىرى
تولۇقلىنىدۇ. ھەمدە ئۆي ھايۋانلىرىنى سەييارە يۈرۈپ داۋا-
لاش ئەترەتلىرى قۇرۇلىدۇ.

(4) ئۈرۈمچىدىكى قان زەرداپ ۋاكسىنىسى ئىشلەش تو-
لۇقلىنىدۇ. ھەمدە ئۆي ھايۋانلىرىدا بولىدىغان يۇقۇملۇق
كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئومۇملاشتۇرۇلىدۇ.

4. سانائەت تارماقلىرى

(1) ئېنېرگىيە سانائىتى:

① ئۈرۈمچى بىلەن قاراشەھەرنىڭ ئەڭ يوقىرى سۇ ئې-
لېكتر كۈچى مىقدارى تەكشۈرۈلۈپ توپا قۇرۇلۇش ۋە مېخا-
نىزاتسىيە قۇرۇلۇشلىرىنى لايىھىلەش خىزمىتى پۈتتۈرۈلىدۇ

② ئۈرۈمچى ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ توك بېرىش مىقدارى

5000Kw قا كېڭەيتىلىدۇ.

③ قەشقەر، گۇچۇڭ، خوتەن ۋە كۇچا قاتارلىق جايلاردا 00Kw تىن يۇقىرى توك ئىشلەپچىقىرالايدىغان ئېلېكتر ئىستانسىلىرى قۇرۇلىدۇ.

(2) ئاساسىي سانائەتلەر

① ئۈرۈمچىدە بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. 100 يۈرۈش دەستگاھ ئورنىتىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ.

قەشقەردە بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. 30 يۈرۈش دەستگاھ ئورنىتىش ئۆلچەم قىلىنىدۇ. كۇچاردا 15 يۈرۈش دەستگاھ ئورنىتىلغان رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

② بىر ياكى ئىككى ئورۇندا مايلىق سىلانىتسىدىن سىناق تەرىقىسىدە سۇيۇق يېقىلغۇ ئەشياسىنى چەككىلەش زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

③ سېمونت خامئەشياسى تەكشۈرۈلۈپ شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇۋاپىق كەلگەن ئورۇندا بىردىن سېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

④ ئۈرۈمچى، كۇچار ياكى قەشقەرلەردە بىردىن خىمىيە سانائىتى سانائەت زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، كىسلاتالىق توز ئىشقارى ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.

(3) خەلق تۇرمۇشىغا دائىر سانائەتلەر

1. توقۇمىچىلىق سانائىتى

A. پاختا توقۇمىچىلىق

① ئورنى ئۈرۈمچى، قەشقەردە بولىدۇ.

② پاختا يىپ ئىگىرىدىغان ئورچۇقسانى 10000 دانە، رەخت توقۇش ماشىنىسى 350 بولىدۇ.

③ مەھسۇلات نورمىسى: يىلىغا ئىشلەپچىقىرىلىدىغان پاختا يىپ (كۈندىلىك ئىش ۋاقتىنى 13 سائەتتىن ھېسابلىغاندا 1500000 قاداق (سۇندۇرغاندا 3500 جىڭ) رەخت

ھېسابىدا 110000 تاي بولىدۇ (ئىنى دۇۋاينى).
B. يۇڭ توقۇمىچىلىق:
① ئورنى ئۇرۇمچى، قەشقەر، ئىلىدا بولۇپ، ئالدى بىلەن ئۇرۇمچى، قەشقەردە قۇرۇلىدۇ.
② يۇڭ يىپ ئىگىرىدىغان ئۇرچۇق سانى 4000، رەخت توقۇش ماشىنىسى 60 يۇرۇش بولىدۇ.
③ مەھسۇلات نورمىسى: يىلىغا ئىگىرىدىغان يۇڭ يىپ (كۈندىلىك ئىش ۋاقتىنى 12 سائەتتىن ھېسابلىغاندا) 600000 قاداق بولۇپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك سوكنوغا سوندۇرغاندا (كىيىم تىكىشكە بولىدىغان سوكنى) 300000 مېتىرغا توغرا كېلىدۇ.
C. يىپەك توقۇمىچىلىقى:
① بۇنىڭ ئورنى خوتەندە بولىدۇ.
② ماشىنا سانى: پىلە غوزىكى قۇرۇتۇش ماشىنىسىدىن 18 پىلە غوزىكى قاينىتىش ماشىنىسىدىن ئىككى مەشۇت ساۋاش ماشىنىسىدىن 250، مەشۇت گىرەلەش ماشىنىسىدىن 200 بېسىش - بوياش ئۈسكۈنىسىدىن بىر يۈرۈش بولىدۇ (بۇ پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىلىدىغان يىپەكنىڭ 3 تىن بىر قىسمى بويىچە ھېسابلانغان)
③ ئىشلەپچىقىرىش نورمىسى: 600000 قاداق قۇرۇق يىپەك ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.
2. كۆن - خۇرۇم ئىشلەش، تېرە ئەيلەش سانائىتى: ئۇرۇمچى بىلەن كۇچاردا بىردىن زاۋۇت قۇرۇلۇپ، ئۇرۇمچىدە كۆن خۇرۇم ئىشلەش، كۇچاردا تېرە ئەيلەش ئاساس قىلىنىدۇ.
3. قەغەزچىلىك سانائىتى: ھەر قايسى جايلارنىڭ قەغەزچىلىك سانائىتى كېڭەيتىلىدۇ ۋە ياخشىلىنىدۇ. ھەمدە ئۇرۇمچىدە ماشىنا ئارقىلىق قەغەز ئىشلەش زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.

④ شكەرچىلىك سانائىتى: گەنسۇ، نىڭشياە سۇيىيۇەن ئۆل-كىلىرىدە كېڭەيتىلىپ ئۈنۈم ھاسىل قىلىنغان، ئاددىي ئۇ-سۇل بىلەن قىزىلچىدىن شكەر ياساش سانائىتى، شىنجاڭ-نىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا كېڭەيتىلىدۇ.

⑤ سەرەڭگە ئىشلەش سانائىتى: ئۈرۈمچى سەرەڭگە زا-ۋۇتى تەرتىپكە سېلىنىدۇ. ھەمدە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇ-ۋاپىق بىر ئورۇنغا سەرەڭگە زاۋۇتىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.

6. ئۇن زاۋۇتى: ئۈرۈمچى، گۇچۇڭ كۇچار، قەشقەر ۋە خوتەنلەرنىڭ ھەر قايسىدا كۈنىگە 500 خالتا ئۇن ئىشلەپ چىقىرالايدىغان زاۋۇت قۇرۇلىدۇ.

7. ياغچىلىق سانائىتى: گۇچۇڭدا ياغ زاۋۇتىدىن بىر-سى قۇرۇلىدۇ. ئۈرۈمچىدە شام - سوپۇن زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇۋاپىقراق بىر ئورۇندا ياغ تارتىش شام - سوپۇن زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

8. پار - پۇرچىلىق، ئەينەكچىلىك سانائىتى: بۇرۇن ئۈ-رۈمچىدە قۇرۇلغان پار - پۇرچىلىق، ئەينەكچىلىك زاۋۇتلى-رىنى ياخشىلاشقا يېتەكچىلىك قىلىنىدۇ ھەمدە باشقا رايون-لارنىڭ خامئەشيا ئەھۋالى تەكشۈرۈلىدۇ.

9. تاماكا سانائىتى: ئۈرۈمچى ۋە باشقا مۇۋاپىق جايلاردا بىردىن تاماكا زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ.

5. كانچىلىق تارماقلىرى

(1) كۆمۈر كانلىرى

① ھەر قايسى جايلاردىكى كۆمۈرلۈكلەرنىڭ ئەھۋالى ئۈستىدە قېزىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ، ھەمدە تاللاپ قېزىلىدۇ.

② قېزىلىۋاتقان كۆمۈر كانلىرى ياخشىلىنىدۇ ھەمدە ئۇنىڭ مەھسۇلاتى كۆپەيتىلىدۇ.

③ ئۈرۈمچىدە يېڭى تىپتىكى كۆمۈر كانىدىن بىرسى قۇرۇلىدۇ.

(2) تۆمۈر رودىسى ۋە ئۇنى ئېرىتىش تاۋلاش

① ھەر قايسى جايلارنىڭ تۆمۈر زاپىسى ۋە ئۇنىڭ سۈپىتى تەكشۈرۈلىدۇ.

② ئۈرۈمچى مېتاللورگىيە زاۋۇتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق ئىلگىرى سۈرۈش، ئۇنىڭ چوڭچىلىقى، يېقىشىن پولات زاۋۇتلىرىدا ياسىلىدىغان ماشىنا زاپچاسلىرىنىڭ ئۈلگۈرۈپ كېلەلمىگەن قىسمىنى ئامال قىلىپ يەتكۈزۈپ كېلىپ، مۇشۇ مەۋسۇم ئىچىدە قۇراشتۇرۇپ ئىشقا چۈشۈپ مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىشى كېرەك.

(3) كان مەھسۇلاتلىرى ۋە مېتال رودىلىرى

① جايلاردىكى كان بايلىقلىرىنىڭ جايلىشىش ئەھۋالى بىلەن زاپاس مىقدارى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھەمدە تاللاپ قېزىپ ئېرىتىلىدۇ.

(4) نېفت

① ھەر قايسى ئاساسىي رايونلاردا نېفت زاپاسلىرى تەكشۈرۈلىدۇ ھەمدە بۇرغۇلاپ، چارلاش يولغا قويۇلىدۇ.

(5) ئالتۇن كانى

ھەر قايسى جايلاردا قوللىنىۋاتقان ئالتۇن قېزىش ئۇسۇللىرى ياخشىلىنىدۇ. بۇ ئارقىلىق مەھسۇلات مىقدارى كۆپەيتىلىدۇ.

6. قاتناش - ترانسپورت تارماقلىرى

(1) تۆمۈر يول: تۆۋەندىكى ھەر قايسى نۇقتىلار ئارىسىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان ئۆلچەپ تەكشۈرۈش خىزمىتى ئورۇنلاپ بولۇنىدۇ.

① لەنجۇ — ئۈرۈمچى
② تۇرپان - قاراشەھەر - ئاقسۇ - قەشقەر كونا شەھەر.
(2) تاشيول:
پۈتۈپ بولغان تاشيوللارنىڭ سۈپىتى ياخشىلىنىدۇ.
② مۇھىم تاشيول لىنىيەلىرى ئۆلچەپ تەكشۈرۈلىدۇ. ئۇ-رۇن كۆزدىن كۆچۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن ئەھۋالغا قاراپ بېكىتىلىدۇ.
(3) سۇ ترانسپورتى:
① ئىلى دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىن قورغاسقىچە بول-غان دەريا قاتناش لىنىيەسى ياخشىلىنىپ، ئېكسپورت ئىش-لىرىغا قولايلىق يارىتىلىدۇ.
② تارىم دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدىكى ئاۋات ئاقسۇدىن تارتىپ كورلىغىچە بولغان ئارىلىقتا سال بىلەن توشۇش يولغا قويۇلىدۇ.
(4) ترانسپورت:
① ئۆلكىلىك تاشيول ئىدارىسى قۇرۇلۇپ ئۇلاكە يوللىرىدىكى ترانسپورت ئىشى بىر تۇتاش باشقۇرۇلىدۇ.
② ئۈرۈمچىدە باش رېمونت زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. ھەمـ-دە مۇھىم نۇقتىلاردا رېمونت، پەرۋىش قىلىش پونكىتلىرى قۇرۇلىدۇ.
③ ئومۇمىيۈزلۈك يول ئاسراش ئۇچاستكىلىرى قۇرۇ-لۇپ، كېلىپ كېتىۋاتقان ئاپتوموبىللارنى سۇ بىلەن تەمىن-لەيدۇ. ھەمدە ئاددەتتىكى رېمونت سايمانلىرى تەييارلاپ، ما-شىنىلارنى جىددىي قۇتقۇزۇش ئىشلىرى يولغا قويۇلىدۇ.
④ ترانسپورت قوراللىرى جەھەتتە:
A. يۈك ئاپتوموبىلى 200 دانە
B. پاسساژىر ئاپتوموبىلى 50 دانە
C. رېزىنكا چاقلىق هارۋا 500 دانە

(5) تېلېگراف — خەۋەرلىشىش ئاپپاراتلىرى

① سۆزلەشكىلى ھەم تېلېگرام بەرگىلى بولىدىغان 15 ۋاتلىق ئاپپاراتتىن 30.

② سۆزلەشكىلى ھەم تېلېگرام بەرگىلى بولىدىغان 50 ۋاتلىق ئاپپاراتتىن 2 سى قۇرۇلىدۇ.

7. تىببىي دورىگەرلىك، سەھىيە تارماقلىرى

(1) ئاھالىسى كۆپرەك بولغان شەھەرنىڭ ھەرقايسىسىدا بىردىن دوختۇرخانا قۇرۇلىدۇ. قۇرۇلۇپ بولغانلىرى ئىمكانقەدەر تولۇقلىنىدۇ.

(2) ھەر قايسى ۋىلايەتلەردە سەييارە تىببىي داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئەترەتلىرى قۇرۇلىدۇ. ھەرقايسى شەھەر - جېڭلاردا ۋە كۆچمە چارۋىچىلىق رايونلىرىدا، ساقلىقنى ساقلاش بويىچە تەشۋىقات ۋە يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتى ئىشلىنىدۇ.

(3) ھايۋانات قانلىرىدىن تەييارلىنىدىغان دورىلار بىلەن ئادەتتىكى دورىلارنى ياساش زاۋۇتى قۇرۇلىدۇ. ھەمدە بۇنىڭدا ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش مەقسەت قىلىنىدۇ.

8. ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ مەمۇرى قۇرۇلۇشى

(1) پۈتۈن شەھەرنىڭ تەپسىلى خەرىتىسىنى سىزىپ چىقىپ، شەھەر رايونلىرىنى لايىھەلەش خىزمىتى ئىشلىنىدۇ.

(2) شەھەر يوللىرى ۋە سۇ يوللىرى ياخشىلىنىدۇ.

(3) جەمئىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان كەسپىي ئورۇنلار ياخشىلىنىدۇ ۋە كۆپەيتىلىدۇ.

پروگراممىا تۈزۈلۈپ بولدى. شۇنداقلا مەمۇرى پالاتانىڭ

تەكشۈرۈپ بېكىتىشىدىنمۇ ئۆتتى. ھەمدە بىر تۈركۈم خادىملار ئۈرۈمچىگە كېلىپ لايىھەلەشنى باشلىۋەتتى. بىز بۇنىڭغا تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق ۋە خام خىياللارنى قىلىپ يۈردۇق. بىراق مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ كۈندىن - كۈنگە جىددىيلىشىشى، مەغلۇپ بولۇش ئالامىتىنىڭ روشەنلىشىشى تۈپەيلىدىن، نەنجىڭ تەرەپنىڭ بۇنىڭغا قارىغىچىلىك ھالىمۇ قالمىغانىدى.

بىر قانچە كىچىك قۇرۇلۇشلار

بىرىنچى قۇرۇلۇش، خۇگىيەنچى سۇ ئامبىرىنى قۇرۇپ، تېپىلىق ئۆستەڭنى ئېچىش.

ئۈرۈمچى شەھىرى شىنجاڭنىڭ ئۆلكە مەركىزى بولۇپ، ئاھالىسى كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىشكە باشلاۋاتاتتى. ھەربىي بىلەن خەلقنىڭ يەيدىغان ئاشلىقى سىرتقا قاراشلىق ئىدى. ۋاقىت بەكمۇ جىددىي بولۇپ، غۇلجا ئىنقىلابىي پارتلىغاندىن كېيىن، تەڭشەپ تۇرۇشنىڭ ئامالى قالمىغانىدى. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ يولى ئۇزۇن، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاتناش قوراللىرى كەمچىل ئىدى. ئەگەر لەنجۇ بىلەن خېشى كارىدورى ئارقىلىق توشۇپ كېلىنگەندە، كىرا ھەققى ئىنتايىن قىممەت چۈشەتتى. كۆپۈنچە ھاللاردا بىر دەن ئاشلىقنى توشۇپ كېلىش ئۈچۈن، 5 دەن ئاشلىقنىڭ قىممىتىدە كىرا ھەققى تۆلىنەتتى. شۇڭلاشقا ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ئاشلىق بىلەن تەمىنلىنىش مەسىلىسىنى قانداق ھەل قىلىش، بىر جىددىي ئىش بولۇپ قالغانىدى. بۇ ئىشتا بىزنىڭ دىققىتىمىز، ئۈرۈمچىنىڭ ئۆزىگە چۈشتى. بۇرۇن ئۈرۈمچىنىڭ يېنىدىكى چېكىنداخۇ ئەتراپىدا 100 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر بار بولۇپ، بۇنىڭ سۇيىلا يوق ئىدى. ئۈرۈمچى شەھىرى ئەتراپىدا يەنە كىچىككىنە خۇگىيەنچى سازلىقى بار بولۇپ، ئۇنىڭدا سۇ

ساقلىغىلى بولاتتى. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن پەقەتلا ئۇس-
كۇنە - سايمانلار يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن سۇ ئىشلار ئىدا-
رىسى مۇھاكىمە قىلىپ، خۇگىيەنچىدە بىر سۇ ئامبىرى قۇرۇپ،
توغان قۇرۇلۇشى ياساپ، تېنچلىق ئۆستىڭى چېپىشنى ئوتتۇرىغا
قويدى. (ئۇلار مېنىڭ نامىمدا، «ھەزرىتى جاڭ ئۆستىڭى» دەپ
ئاتاشنى تەكلىپ قىلدى. مەن بۇنىڭغا قوشۇلمىدىم. ئۆزۈمنىڭ
ئارزۇسىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، تېنچلىق دەپ نام بەردىم) شۇنىڭ
بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە بىر ھەربىيلەرنىڭ بوزيەر ئۆزلەش-
تۈرۈش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، بوز يەر ئېچىش ئېلىپ بېرىلدى.
بۇنىڭدىكى مەقسەتمۇ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى، ھەربىيلەرنىڭ
بوزيەر ئۆزلەشتۈرۈش كەسپىنى كېڭەيتىشنى تەشەببۇس قىلىش،
شىنجاڭدىكى ئارمىيە بىلەن خەلقنى، تىرىشىپ تەبىئەتنى بويسۇن-
دۇرۇشقا چاقىرىشتىن ئىبارەت ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئازد-
راق بىناق نۇقتىسى بولۇپلا قالدى، خالاس.

ئىككىنچى قۇرۇلۇش، تارىم دەرياسىدا قاتناشنى يولغا قو-
يۇش. شىنجاڭ تەڭرى تاغنى چېگرا قىلغان ھالدا، جەنۇبىي ۋەشىمالىي
شىنجاڭ دەپ ئىككىگە ئايرىلىدۇ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ يەر كۆلى-
مى بولسا شىمالىي شىنجاڭنىڭكىدىن چوڭ، ھالبۇكى زېمىنى مۇ-
شۇنداق چوڭ بولغان جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مەركىزىي قىسمىدا
تەكلىماكان قۇملىقى زور كۆلەمنى ئىگىلەپ، تارىم ئويمانلى-
قىنى ھاسىل قىلغان. ئۇزۇنلىقى 2000 كىلومېتىر كېلىدىغان
تارىم دەرياسى مۇشۇ قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ.
بۇ دەريا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەرقايسى دەريا ئېقىنلىرىنىڭ
قوشۇلمىسىدىن ھاسىل بولۇپ، ئاساسىي سۇ مەنبەسى يەكەن، ئاق-
سۇ، خوتەن، كۆنچى (قاراشەھەر دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمى)
قاتارلىق دەريالاردىن كېلىدۇ. غەربتە يەكەن ۋىلايىتىنىڭ مە-
كىت ناھىيىسىدىن باشلاپ شەرقتە لوپنۇرچە (تەخمىنەن شەرقىي
مېرىدىئاننىڭ 91 - 90 - گرادۇس ئارىلىقىدا، شەرقتە گەنسۇ-

نىڭ دۇڭخۇاڭ ناھىيە شەھىرىدىن 4 گرادۇس ئارىلىق قالىدۇ) تولۇق سۇ قاتنىشى ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. ئاقسۇ دەرياسى شىمالدا ئاقسۇ بىلەن ۋېنسۇ قاتارلىق جايلارنى تۇتاشتۇرىدۇ. خوتەن دەرياسى جەنۇبتا خوتەننىڭ بىر قانچە ناھىيىلىرىنى تۇتاشتۇرىدۇ. (ھەر يىلى 2 ئاي قاتناش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ) كۆنچى دەرياسى كورلىنى تۇتاشتۇرىدۇ. ئەگەر مەكىت ناھىيىسىنى باشلىنىش نۇقتىسى قىلغاندا قەشقەر، يەكەن ئىككى ۋىلايەتنىڭ ترانسپورت ئىشىغا قولايلىق شارائىت ياراتقىلى بولىدۇ. يەنە ئەگەر لوپنۇر كۆلىدىن ئۆتۈپ، قۇرۇقلۇق يولى ئارقىلىق دۇڭخۇاڭغا تۇتاشتۇرۇدىغان بولساق، تارىم دەرياسى پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن دۇڭخۇاڭنى تۇتاشتۇرالايدۇ، - دە بۇنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى قىممىتىمۇ زور بولىدۇ.

1944 - يىلى 8 - ئايلاردا، ئۈچ دانە ياغاچ كېمە بىلەن تۇنجى قېتىم سىناق قاتنىشى ئېلىپ بېرىلدى. ئاقسۇدىن لوپنۇرغا 21 كۈن ۋاقىت كەتتى. 1946 - يىلى 3 - ئايدا 5 دانە ياغاچ كېمە ئارقىلىق 25 ئادەمنىڭ ئىشتىراكى بىلەن، 2 - قېتىم سىناق قىلىندى. بۇنىڭغا 35 كۈن ۋاقىت كەتتى، ئىككى قېتىملىق سىناق قاتنىشىدىن كېيىن، مەسئۇل خادىم جاڭ زۇڭيىن، دەريالارنى تىزگىنلەشنىڭ دەسلەپكى لايىھەسىنى ئىشلەپ چىقتى. مەن ئەسلىدە بۇنى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنىڭ ئىشلىشىگە تاپشۇرغانىدىم. كېيىن بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقىمۇ چولا تەگمىدى. مۆلچەرىمچە، كەلگۈسىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى قۇملۇقلارنى ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشىپ، قۇملۇقلارنى بوستانلىققا ئايلاندۇرۇدىغان چاغدا، تارىم دەرياسى ۋە ئۇنىڭ يۇقىرىقى ئېقىمىدىكى بىر قانچە دەريالارنى تىزگىنلەش ۋە قاتناش يوللىرىنى ئېچىش بىر مۇھىم مەسىلە بولۇپ قالىدىغۇ، دەيمەن.

ئۈچىنچى قۇرۇلۇش، ئاقسۇ ۋىلايىتىدىكى قۇم ئېرىقتىكى، پار-

چە تاش كەلكۈنىدىن مۇداپىئە كۆرۈش قۇرۇلۇشى.
ئاقسۇ ۋىلايىتىدە قۇم ئېرىق دەيدىغان بىر دەريا بو-
لۇپ، ئۇنىڭ مەنبەسى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئېرىستىك تېغى-
نىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىن باشلىنىدۇ. بۇ دەريا قاقشال تاغلىرى
ئارقىلىق دۆلىتىمىز ئىچىگە كىرىپ، ۋېنسۇ ناھىيىسىنىڭ 20 كىلو
مېتر غەربىي شىمالىدىكى پارچە تاش دىگەن يېرىگىچە كېلىدۇ.
دەريانىڭ ئۆزى چېچىلاڭغۇ (تارقاق) دەريا ئېقىنلىرى رەت-
سىز، قالايمىقان، يېڭى دەريا قىنلىرى، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن
تىنىپ، دەريانىڭ ئۆزى كونادەريا قىنىدىن 10 نەچچە مېترلا ئې-
گىزلەپ كەتكەن. كونا دەريا ئېقىنلىرى مۇنبەت چۆكمە قاتلام تۈز
لەڭلىكى بولغاچقا، ئاقسۇ، ۋېنسۇ ئىككى ناھىيىنىڭ ئاساسلىق
تېرىلغۇ مەيدانى بولۇپ قالغانىدى. ئەگەر دەريا قېشى بۆسۈلۈپ
كېتىدىغانلا بولسا، ئاقسۇ بىلەن ۋېنسۇدىن ئىبارەت ئىككى نا-
ھىيىگە ئېغىر سۇ ئاپىتى بولاتتى. شۇنداقلا يەنە مۇشۇ دەريا-
نىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى ئاۋات ناھىيىسى، دەر ياقۇرۇپ سۇ قىس-
لىقىدىن ھەر دائىم قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە ئۇچراپ تۇراتتى.
شۇڭلاشقا كەلكۈندىن مودا پىئە كۆرۈدىغان بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئاق-
سۇ، ئاۋاتتىن ئىبارەت ئۈچ ناھىيىدىكى 200 مىڭدەك خەلقنىڭ ھا-
ياتى، مال - مۈلكىگە نىسبەتەن زور مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇنى
تېزدىن ياسىماي بولمايتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر ياقتىن سۇ ئىش-
لار ئىدارىسى كونكرېت پىلان تۈزۈپ بوغالتىر باشقارمىسى خام-
چوت كۆرسەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن شۇ يەردىكى ھەربىي —
خەلق مەسئۇل بولۇپ ئىشلەش ئۈچۈن قۇرۇلۇش ھەيئىتى تەش-
كىللىدى. بۇ قۇرۇلۇشنى ھەربىي قىسىملارنىڭ ياردىمى ئارقىلىق
خەلق ئاممىسى ئۆزى ئىشلىدى. مەن جەنۇبىي شىنجاڭدىن ھال
سوراش ئۈچۈن بارغاندا بۇ قۇرۇلۇشنى كۆزدىن كۆچۈردۇم. ھەر-
بىي قىسىملار بىلەن يەرلىك ئاممىنىڭ ئوبدان ھەمكارلاشقانلى-
قى، يەرلىك زاتلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن ئىكەن. شىن-

باغدا تۇرۇشلۇق ھەربىيلەرنى خەلققە بىر ئاز ياخشى ئىش قىلدى، دەيدىغان بولساق، موشۇ بىر كىچىك ئىشنى مىسال كەل- تۈرسەك كۇپايە قىلار!

بۇنىڭدىن باشقا چەتئەللىك مېھمانلار بىلەن مۇتەخەس- سىسلەرنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ياسالغان تىيانشان مېھمانخانىسى بىلەن ئاممىنىڭ يىغىن ئۆتكۈزۈشىگە قولايلىق يارىتىش ئۈچۈن ياسالغان نەنلىياڭ زالى، گەرچە كۆپلىگەن قارشى گەپ - سۆز - لەرنى پەيدا قىلغان، يەنى بەزىلەر: چوڭ ۋەزىيەت شۇنچىۋالا ئېغىر تۇرسا، بۇنچىلىك كۆپ خىراجەتنى چىقىرىپ، زۆرۈرىيىتى بولمىغان بۇ قۇرۇلۇشلارنى قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى دېگەن بول- سىمۇ، مەن يەنىلا ياسايمىز دەپ چىڭ تۇردۇم. بىراق ئارىلىق- تا ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەپ كېتەلمىگەنلىكتىن تاكى ئازات بول- غانغا قەدەر تولۇق پۈتمىدى.

× × ×

بۇ بۆلۈمدە سۆزلەنگەن قۇرۇلۇش پىلانلىرى ئەمەلىيەتتە قۇ- رۇق گەپ سېتىشتىنلا ئىبارەت بولۇپ، ھېچقانچە ئىشلەنگىنى يوق. ئۇنداق بولسا، نېمىشقا شۇنچىۋالاكۆپ سۆزلەش ھاجەت بولۇپ قالدى؟ بىراق شۇ چاغدا پىلان تۈزگەندە، ھەقىقەتەنمۇ بىر مەھەل يۈرەك قېنىم بىلەن كۈچۈمنى سەرپ قىلغانىدىم. ئەمدىلىكتە بۇ- نى يېزىشىم، پەقەت شىنجاڭ خەلقىگە بولغان ئازراق كۆڭلۈم بىلەن ئارزۇيۇمنى ئىپادىلەپ ئۆتۈشتىنلا ئىبارەت خالاس.

بەشىنچى باب سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇش سىياسىتىنى ئەمەلگە قويۇش

مەن شىنجاڭ مەسىلىسى ھەل قىلىشنىڭ دەسلىپىدىلا، ئىچكى ياقتا نىسبەتەن تېنچلىق يولى تۇتۇش ۋە سىرتقا نىسبە-

تەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق بولۇشتىن ئىبارەت ئىككى چوڭ سىياسەتنى بارلىق تەدبىرلەرنىڭ ئاساسى قىلىشنى قارار قىلغانىدىم.

ئىچكى ياقنىڭ تېنچلىق مەسىلىسىگە، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى بىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى قوشۇلاتتى. پەقەت ئاز ساندىكى كىشىلەرلا گۇمانلىق پوزىتسىيە تۇتاتتى. ھالبۇكى شىنجاڭدىكى پارتىيە-ھۆكۈمەت، ئارمىيە كاتتىباشلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەربابلارغا كەلسەك، دەسلەپتە ئۇلار مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمنى قوللاپ ماقۇللىدى. بىراق تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئۇلار ئۈچ ۋىلايەتتىكىلەرنىڭ تەكەببۇرلۇق پوزىتسىيىسىنى، جايلاردىكى رادىكاللارنىڭ تىزگىنلەش ھەرىكىتىدە بولۇۋاتقانلىقىنى، جايلاردا يۈز بېرىۋاتقان نۇرغۇن مىللىي تالاش-تارتىشلارنى كۆرگەندىن كېيىن، بەزىلەر ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمدىن گۇمانلاندى، تەۋرەندى، مېنى ئاجىزلىق قىلىۋاتىدۇ، شىنجاڭنى قولدىن بېرىپ قويىدۇ، دەپ، ئاخىرى بۇ ئىش تەرەققىي قىلىپ مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمگە قارشى تۇرۇش دەرىجىسىگىچە بېرىپ يەتتى.

تەبىئىيكى، تېنچلىقنىڭ چوڭ ھوقۇقى مېنىڭ قولۇمدا، مېنىڭ بۇيرۇقۇمسىز ئۇرۇش قوزغاش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا گەرچە تېنچلىق سىياسىتىگە قارشى تۇرغۇچىلار مەۋجۇت بولۇپ تۇرسىمۇ مەن يەنىلا ئۇلارنى تىزگىنلەپ تۇرالايتتىم. بىراق سىرتقا قارىتا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق ئۆتۈشتەك سىياسەتنى يولغا قويۇشتا زىددىيەت بەك زور، قىيىنچىلىق بەك كۆپ ئىدى.

ئالدى بىلەن نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن ئېيتايلۇق، مەن ئەڭ ئاۋۋال جياڭ جيېشىغا چۈشەنچە بېرىپ بولغانىدىم. مەن ئۇنىڭغا، مەن شىنجاڭدا بولىدىكەنمەن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى سىياسەت قوللىنىشقا ھەرگىز بولمايدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئەك-

سىچە چوقۇم سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوستلۇق سىياسەتنى ئىجرا قىلىدىغانلىقىمنى، شۇنداق قىلغاندىلا شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېنچلىق بىلەن ھەل قىلغىلى ۋە شىنجاڭنى تېنچلاندۇرغىلى، شىنجاڭنى قولدا تۇتۇپ تۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئۆز دەلىللىرىمنى تەپسىلىي بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇ مېنى شىنجاڭغا دەسلەپ ئەۋەتىشتىلا، مېنىڭ كوممۇنىستلار بىلەن بىرلىشىش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇشنى ئىزچىل تەشەببۇس قىلىپ كېلىۋاتقان بىر ئادەم ئىكەنلىكىمنى كۆزدە تۇتۇپ، ماڭا: «سەن ھەل قىلىشقا تولۇق ھوقۇقلۇق» دەپ قايتا-قايتا ئېيتقانىدى. ئۇ شىنجاڭ مەسىلىسىدە مېنى ئۆز مەيلىمگە قويۇپ بەردى. لېكىن بۇ ھەم ئاسان قولغا كەلمىدى. بۇنىڭ بىلەنلا مېنىڭ ھەرقايسى تەرەپتىكىلەر بىلەن بولغان زىددىيەتلىرىمنى يوق قىلىۋەتكىلى تېخى بولمايتتى. چۈنكى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئىزچىل تۈردە سوۋېتلەرئىتتىپاقىغا قارشى بولۇپ، زور كۆپچىلىك كىشىلەر مېنىڭ سوۋېتكە مايىل بولۇش تەشەببۇسىمدىن گۇمانلىنىپلا قالماستىن، بەلكى بۇنىڭغا ھەدەپ قارشى تۇراتتى. بولۇپمۇ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىدىن ئىبارەت بۇ ئۆتكەلدىن مەن ئۆتكۈزەلمىدىم. ئۇلارنى قايىل قىلالمىدىم. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر مىسال كەلتۈرۈپ ئۆتەي: سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ساۋىلىيېۋ ئۆز دۆلىتىگە قايتماقچى بولغاندا، مەن ستالىنغا بىر پارچە خەت يېزىپ ئۇنىڭغا ئالغاچ كېتىشكە ھاۋالە قىلدىم. خەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تېنچ ھەل قىلىش داۋامىدا بىتەرەپ ئورۇندا تۇرۇپ بەرگەن ياردىمىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش، بۇنىڭغا قوشۇمچە قىلىپ، شىنجاڭدا ھازىرغىچە تېخى ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەسىلە، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ باشتىن ئاخىرى ئالاھىدە ئورنىنى ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئىزھار قىلىپ قويۇش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ يەنىلا ئوتتۇرىدا

تۇرۇپ بۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈن يول ئېچىپ بېرىشىنى بىشارەتلىك تەلەپ قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى. شىنجاڭنىڭ شۇ چاغدىكى ئورنىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بۇنداق خەتنى يېزىش زۆرۈر ئىدى، ئەمما تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ماڭا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، ئەسلىدىكى خەتنىڭ كۆپىيىسىنى كۆرۈپ بېقىشنى تەلەپ قىلدى ۋە بۇنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن يەنە تېلېگرامما ئەۋەتىپ، بۇندىن كېيىن بىۋاستە خەت يېزىشقا بولمايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى بىتەرەپ ئادەم دەپ ئېغىزغا ئېلىشقا بولمايدىغانلىقى، ئۇنداق بولغاندا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىزنىڭ ئىچكى ئىشلىرىمىزغا ئارىلىشىش ۋاستىسىگە ئىگە بولۇپ قالىدىغانلىقى ۋەھاكازالار سۆزلەنگەن. تېلېگراممىدا تولا سۆزلەرنى ھېيىقماستىنلا ئىشلەتكەن. بۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدىم. ئۇلار مېنىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرمىگىنىمگە قاراپ، جياڭ جيېشىنىڭ نامىدا يەنە تېلېگرامما ئەۋەتىپ، ئالدىنقى تېلېگراممىدىكى مەزمۇننى تەكىتلىدى. مېنىڭ پەرەز قىلىشىمچە ئۇلار بۇ تېلېگراممىنى جياڭ جيېشىنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈپ ئەۋەتكەن.

بۇ ئىش مېنى ئىنتايىن بىئارام قىلىۋەتتى. شۇ نەرسە ئېسىمدىكى، مەن نەنجىڭگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن ۋاڭشىجيې (تاشقى ئىشلار مىنىستىرى) شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلەشكىلى ئۆيۈمگە كەلدى. تېخى بىر نەچچە ئېغىز سۆزلەشمەي تۇرۇپلا، گېپىمىز بىر يەردىن چىقماي تاكاللىشىپ قالدۇق. ئۇ شەلەپىسىنى قولىغا ئالغىنىچە ئاچچىقلىنىپ كېتىپ قالدى. مەن بولسام چېگرا رايونىغا نىسبەتەن جاۋابكارلىق ئورنىدىكى ئادەم، يەنە كېلىپ شىنجاڭ مەسىلىسى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. بىراق دېپلوماتىيە جەھەتتە نەنجىڭ ھۆكۈمىتى بىلەن بىردەك بولالمىدىم. ئاساسلىق مەسئۇل تارماقلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلمىدىم. بۇ ھەل قىلىش ئەڭ قىيىن بولغان

زىددىيەت ئىدى.

بۇقىرىدا ئېيتقانلىرىم نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تەرەپتىن كېلىۋاتقان قارشىلىقلار ئىدى. ئەمدى شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىغا كەلسەكمۇ قېيىنچىلىقلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش داۋامىدا، بۇ مەسىلە كۈرەشنىڭ تۈگۈنى بولۇپ قالغان ئىدى. كونسېرۋاتىپلار ئىچىدىكى نۇرغۇن كىشىلەر سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى ئىدى. رادىكاللار بولسا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن بولۇشنى تەشەببۇس قىلاتتى. مەن كونسېرۋاتىپ زاتلارغا نىسبەتەن قايىل قىلىش، نەسىھەت قىلىش خىزمىتىنى كۆپلەپ ئىشلەپ باقتىم. بىراق مەسىلە ھەل بولمىدى. شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئارمىيە ئىچىدىكى گېنېراللاردىن بەزى كىشىلەر بۇ مەسىلە ئۈستىدە كونسېرۋاتىپلار تەرەپتە تۇرۇپ ھەر ۋاقىت ماجرا تۇغدۇرۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى دولقۇن كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۈرۈمچى، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى نۇرغۇن ھەرىكەتلەر مەسىلەن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ كۈندىلىك بۇيۇم ۋە قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنى سېتىۋېلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىش سىرتقا نەرسە - كېرەك سېتىۋېلىش ئۈچۈن چىققان سوۋېت كونسۇلخانا خادىملىرىنى ھاقارەتلەش، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ سوۋېت كونسۇلخانىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ بېرىشىنى چەكلەش قاتارلىق ئىشلار يۈز بېرىپ تۇردى.

ھەيلى نەنجىڭ ياكى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچىدە بولسۇن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق ئۆتۈش سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشتىكى زىددىيەتلەر ھەقىقەتەنمۇ زور ئىدى. لېكىن مېنىڭ ئىرادەم يەنىلا قەتئىي ئىدى. مەن ھامان، بىزدە مۇئەييەن بىر كۆز قاراشنىڭ بولۇشى، يىراقنى كۆرۈشىمىز، كونا ئادەتلەر پاتقىقىغا پېتىپ قالماسلىقىمىز لازىملىقىنى ھېس قىلاتتىم. شۇڭا

كوممۇنىستلار بىلەن بىرلىشىش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن يېقىن ئۆتۈش مېنىڭ ئىزچىل تەشەببۇسىم بولۇپ، بۇنىڭدىن ئاسانلىقچە ۋاز كەچمەيتتىم. شىنجاڭدا بىر كۈن بولىدىكەنمەن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا تېخىمۇ مايىل بولۇش سىياسىتىمنى ھەرگىز ئۆزگەرتمەيمەن. مۇبادا كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ خىل سىياسەتنى ئىجرا قىلىشقا ئامالسىز قالسام چىرايلىقچە خىزمىتىمدىن ئىستىپا بېرىپ كېتىمەن، دېگەن قارارغا كەلگەنىدىم.

خوش، سوۋېتلىك دوستلار تەرىپىگە كەلسەك، مېنىڭ شۇ چاغدىكى تۇرغان ئەھۋالىمنى ئۇلار ياخشى بىلەتتى ھەم مېنى چۈشىنەتتى. ئۇلارنىڭ ماڭا تۇتقان دوستلۇقى ۋە ماڭا بەرگەن مەدەتلىرىدىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن.

مەن «جۇڭگو - سوۋېت ئىناقلىقى» نى قەتئىي ئىجرا قىلىش يۈزىسىدىن بەلگىلەنگەن سىياسەت بويىچە بەزى كونكرېت خىزمەتلەرنى ئىشلىدىم. بۇنىڭ ئىچىدىكى چوڭراقلىرى مۇنۇلار:

سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىڭشىشيا جىلغىسى ۋە قۇمۇلدا توختاپ قالغان ماددىي ئەشيالىرىنى ئېلىپ كېتىشىگە ياردەم بېرىش

ياپون جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش مەزگىلىدە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى جۇڭگوغا زور كۈچ بىلەن نۇرغۇن ھەربىي ئەشيا، تېخنىكا ماتېرىياللىرى ياردەم قىلدى. يەنە ھاۋا ئارمىيە پىدائىي قوشۇنلىرىنى ئەۋەتىپ ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇپ، ياپونىيە ھاۋا ئارمىيىسىگە كۆپ قېتىم زەربە بەردى. بۇنداق دوستلۇق مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشكە ئەرزىيدۇ. شۇ چاغدا جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مىننەتدارلىق جاۋابى يۈزىسىدىن بىر تۈركۈم ماددىي ئەشيا مەسىلەن: ۋولفرام، قەلەي، چاي، قوي يۇڭى قاتارلىقلارنى تەقدىم قىلغانىدى. كېيىن بېرىپ شىڭ شىسەينىڭ ئۈشتۈمتۇت سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن يۈز ئۆرۈۋېلىشى بىلەن تەخمىنەن

3100 توننىغا يېقىن ماددىي ئەشيا، شېڭشىڭشىيا جىلغىسى بىلەن قۇمۇلدا توختاپ قېلىپ، بۇنى يۆتكەپ كېتىشكە ئىمكانىيەت بولمىغانىدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش تاماملانغاندىن كېيىنمۇ، يەنە شۇ يەردە بېسىلىپ تۇرۇۋەردى. شىنجاڭدا تېنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ بۇنى توشۇپ كېتىش تەلىپىنى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويدى. مەن شۇ زامات خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدۇم ھەمدە ئەڭ زور دوستانىلىق بىلەن ياردەم بېرىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. ھەرقايسى تاشيول بويلىرىدىكى پونكىتلارغا مەخسۇس خادىملار ئەۋەتىپ، ماشىنا ئەترىتىدىكى خادىملارنىڭ تاماق - قونالغۇ ئورۇنلىرىنى قايتىدىن قۇرۇپ مۇۋاپىق كۈتۈۋېلىندى. بۇ ماددىي ئەشيالار 1947 - يىلى 6 - ئاينىڭ ئاخىرىدا توشۇلۇپ بولۇندى. بىز بۇنىڭغا نىسبەتەن خېلى يامان ئەمەس ياردەم كۆرسەتتۇق. بۇ ئىشتىن كېيىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى مەمنۇن بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى ئىمزالاش مەسىلىسى

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، جۇڭگو - سوۋېت ئىككى تەرەپ كېڭىشىپ، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش يولى ئاچقانىدى. بۇ ھاۋا يولى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئالما - ئاتىدىن باشلىنىپ، غۇلجا، ئۈرۈمچى ئارقىلىق قۇمۇلغىچە باراتتى. شۇ چاغدا كۆپچىلىك بۇنى ياۋروپا بىلەن ئاسىيانى تۇتاشتۇرىدىغان مۇھىم ھاۋا يولى دەپ ھېسابلىغانىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ناھايىتى ياخشى روللارنى ئوينىدى. بىراق 1948 - يىلى 4 - ئايغا كەلگەندە، مەن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى بىلەن قاتناش مىنىستىرلىقىنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم.

تېلېگراممىدا، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنىڭ مۇد-
دىتى بۇ يىل 9 - ئايدا توشىدىغانلىقى، كېلىشىمنى بىكار قى-
لىش لازىملىقى ۋە قايتىدىن ئۇزارتماسلىق ئېيتىلغان. دۆلەت
مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەشەببۇسى ئەڭ كۈچ-
لۈك بولۇپ، بۇ ھاۋا قاتناش كېلىشىمىنى «ئىشىكنى ئېچىپ قو-
يۇپ ئوغرىنى تۇت» دېگەن بىلەن ئوخشاشلا گەپ دەپ ھېساب-
لىغان. ئۇلار كۆرۈنۈشتە زىيان تارتتۇق، ئادەم ئىشلىتىش ھو-
قۇقىدا تەڭسىزلىك بار دېگەننى باھانا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن
ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇلارنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇش-
نىڭ پسىخولوگىيىسىنىڭ تۈرتكىسىدە ھاسىل بولغان.
مەن قايتا - قايتا ئويلانغاندىن كېيىن بۇنىڭغا چوڭ مەن-
پەئەت نۇقتىسىدىن، يەنى جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى ۋە شىن-
جاڭ ۋەزىيىتىنى كۆزدە تۇتۇپ تۇرۇپ، بۇ شەرتنامىنى ئەمەلدىن
قالدۇرماستىن، پەقەتلا ئەسلىدىكى شەرتنامە ئاساسىدا تەڭشەش
قىلىسىلا بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدىم. ئەگەر شەرتنامىنى ئەمەلدىن
قالدۇرۇشتا چىڭ تۇرساق، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا بەكمۇ قاتتىق
تېگىپ كېتەتتى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىمۇ ياخشى بولمايتتى. ھەمكارلى-
شىش زۆرۈر بولغاندا، كىشىلەرنى تەكلىپ قىلىپ ئەكىلىش، ھا-
جەتتىن چىقىپ بولغاندا بىر تېپىك بىلەن ھەيدىۋېتىش تولىمۇ
ئەقىلغا سىغمايتتى. ھالبۇكى ئۇرۇشتىن كېيىن نەنجىڭ ھۆكۈمى-
تى باشقا دۆلەتلەر بىلەنمۇ ھاۋا قاتناش كېلىشىمى تۈزۈپ ھا-
ۋا يوللىرىنى ئاچتى. ياڭغۇز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن تۈزگەن
كېلىشىم بىكار قىلىۋېتىلىدىغان بولسا، بۇ ھەم دوستانە ھەرى-
كەت ھېسابلانمايتتى. مەن شىنجاڭنىڭ مەسئۇلى بولۇش سۈپىتىم
بىلەن بۇنىڭغا قوشۇلمىدىم. يۇقىرىقى پىكرىم بويىچە، نەنجىڭ ھۆ-
كۈمىتىگە دەرھال جاۋاب تېلېگرامما يوللىدىم. بىر قانچە قېتىم
تېلېگرامما ئېلىش - بېرىش ئارقىلىق ئۇلار يول قويغان بولۇپ،
ئاۋۋال كونا شەرتنامىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، ئاندىن كېيىن

باشقا يېڭى شەرتنامە تۈزۈش كېرەك دېدى. بۇ ئەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ، مېنىڭ پىكرىمنى مۇھاكىمە قىلغاندىن كېيىن قوللانغان مۇرەسسە چارىسى ئىدى. كېيىنك يەنە كۆپ قېتىم كېڭەشىش ئارقىلىق، ئاخىرقى ھېسابتا نەنجىن ھۆكۈمىتى بۇنىڭغا ماقۇل بولدى. ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزېرۇك بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ۋەكىلى ئۆزئارا خەت - ئالاقە قىلىش ۋاسىتىسى ئارقىلىق، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش كېلىشىمى يەنە 5 يىل ئۇزارتىلدى.

ئۈرۈمچىدىكى جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە ئۇنىڭ دائىمىي پائالىيىتى

ئىلگىرى ئۈرۈمچىدە جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتى تەشكىلاتى بار ئىدى. كېيىن شىڭ شىسەي سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇپ، ئۇنى توختىتىپ قويغانىدى. تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، مەن بۇ تەشكىلاتنى ھەم ئۇنىڭ پائالىيىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەكلىپ قىلدىم. مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ مۇدىرلىقىنى شەخسەن ئۆزۈم ئۈستۈمگە ئالدىم. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ باش كونسۇلى ساۋېلوۋنى مۇئاۋىن مۇدىرلىققا كۆرسەتتىم. كونسۇل ساۋېلىيوۋ بىلەن بولغان سۆھبەتتە بۇنى ئوتتۇرىغا قويسام، ئۇ دەسلەپتە بىر ئاز ھەيران بولغاندەك بولدى، ئۇنىڭغا نىسبەتەن بۇ كۈتۈلمىگەندەك بىر ئىش بولۇپ تۇيۇلدى، لېكىن بىر ئازدىن كېيىن بۇنى ئويلىشىپ كۆرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئېھتىمال موسكۋانىڭ يولیورۇقىنى ئالغان بولسا كېرەك، بۇنىڭغا خۇشاللىق بىلەن قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە كونسۇلخانا خىزمەتچىلىرى ئىچىدىن بىر قانچە كىشىنى مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ خىزمىتىنى ئىشلەشكە كۆرسەتتى. مەن ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىل-

گەن شىنجاڭ يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ قورۇ - جايىنى ئالايىتەن مۇشۇ جەمئىيەتكە ئاجرىتىپ بەردىم. پۇل تەستىقلاپ بەردىم. يەنە ھەر مىللەت زاتلىرى ئارىسىدىن كۆپلىگەن ئادەمنى، مۇدىرىيەت ئەزالىقىغا، يولداش چۆي ۋۇنى باش كاتىپلىققا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن كونسۇلى ئۆلمەسوف ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى ئابدۇلكېرىم ئابباسوۋلارنى جەمئىيەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپلىقىغا كۆرسەتتىم. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ جەمئىيەت رەسمىي قۇرۇلۇپ، مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى باشلىۋەتتى. بۇ جەمئىيەت ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇپ، ھەر مىللەت كىشىلىرىنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى بېيىتتى. جۇڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەت خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنى ئىلگىرى سۈردى. بۇنىڭ رولى ناھايىتى زور بولدى. ئۇ يەردە داۋاملىق سوۋېت كىنو - فىلىملىرى قويۇلۇپ تۇردى. نۇرغۇنلىغان كىتاب - ژورناللار ئوتتۇرىغا چىقتى. ھەر خىل كۆرگەزمىلەر، لېكسىيە يىغىنلىرى ئۇيۇشتۇرۇلدى. رۇس تىلى كۇرسى ئېچىلدى. بەزىدە يەنە غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇش جەمئىيىتىدىن تۇشۇپ كېلىنگەن ئېلىمىزدە ئىشلەنگەن كىنو - فىلىملەر، ئىچكى جايلاردا يېڭىدىن نەشىر قىلىنغان كىتاب، گېزىت - ژورناللار بىلەنمۇ تەمىنلەپ تۇرۇلدى. بۇ مەدەنىي پائالىيەتلەر ھەر مىللەت زاتلىرىنى بولۇپمۇ زىيالىي ياشلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

«گۇيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» نىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى

«گۇيخۇا مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسى» — «گۇيخۇا مىللىتى مەدەنىيەت ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» نىڭ قىسقارتىلمىسى. گۇيخۇا مىللىتى — روسىيە ئۆكتەبر ئىنقىلابى دەۋرىدە شىنجاڭغا قې-

چىپ كەلگەن رۇسلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىنى كۆزدە تۇتىدۇ. بۇنداق ئاتاش چوڭ مىللەتچىلىك پوزىتسىيىسىنى تولۇق ئاشكارىلاپ بېرىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ رۇس مىللىتى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلماستىن، بەلكى بىزگە قوشۇلۇپ كەتكەن مىللەت دەپ قارىغانلىق بولىدۇ. سوۋېت كونسۇلى تەرەپ بۇنداق دەپ نام بېرىشكە ۋە ئۇيۇشمىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا ئىنتايىن نارازى ئىدى. مەنمۇ بۇنى ياخشى بولماپتۇ، دەپ ھېسابلىغانىدىم. شۇڭا ئۇلار بۇ تەشكىلاتنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغان ھامان مەن ماقۇل بولدۇم. مەزكۇر ئۇيۇشمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپلا، سوۋېت گراژدانلار جەمئىيىتى تەشكىل قىلىندى. مەنمۇ بۇنى قوۋۋەتلىدىم.

جۇڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا

بۇ سىياسىي پروگراممىغا كىرگۈزۈلگەن مۇھىم بىر ئىش. مەن باشتىن - ئاخىر شىنجاڭ مەسىلىسىنى تولۇق ھەل قىلىش ئۈچۈن، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن قۇرۇق شوئارغىلا تايانماستىن، بەلكى كونكرېت تەدبىرلەرنى يولغا قويماي بولمايدۇ، دەپ ھېسابلايتتىم. بۇنىڭدىكى مۇھىم ئىش جۇڭگو - سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي مۇناسىۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىدى. شىنجاڭدىكى جۇڭگو - سوۋېت سودىسىنىڭ داۋاملىشىپ كەلگىنىگە ئۇزۇن زامانلار بولغان، ئەپسۇسكى بىر مەھەل ئۈزۈلۈپ قالدى. بۇنى ئومۇميۈزلۈك ئەسلىگە كەلتۈرۈش لازىم ئىدى. بۇنىڭ خەلقنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا پايدىسى باركى، قىلچە زىيىنى يوق ئىدى. شۇنداقلا بۇنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ قارشى ئالاتتى.

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا كەلسەك، شىڭ شىسەي دەۋرىدە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى شىنجاڭدىكى مايتاغ نېفىت كېنىنى ئېچىشقا ياردەم بەردى. بايلىق مەنبەلىرىنى چارلاش قاتارلىق خىزمەتلەرگە ياردەملەشتى. شىڭ شىسەي سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى چىققاندىن كېيىن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئۆز خادىملىرى ۋە ئۈسكۈنىلىرىنى يۆتكەپ كەتتى. مېنىڭچە شىنجاڭدا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىختىساسلىق خادىملىرى، تېخنىكلىرى، ئۈسكۈنىلىرىنىڭ ياردىمىگە تايانماي بولمايدۇ. شۇڭلاشقا مەن تېنچلىق كېلىشىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنلا قول سېلىپ تەتقىق قىلىپ، شەرتنامىنىڭ دەسلەپكى ئورگىنالىنى تۈزۈپ چىقتىم. ھەمدە بۇنى نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ماقۇللىشىغا سۇندۇم. ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، مەن بۇنى سوۋېت تەرەپكە سۇندۇم. كونسۇل ساۋېلىيوۋ بىلەن سودا ئىشلىرى مەسلىھەتچىسى ئويلىشىپ كۆرىدىغانلىقىنى، لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇ ھەقتە موسكۋادىن يوليورۇق سورايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. كېيىن كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق (بىز تەرەپنىڭ باش ۋەكىلى ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى يولداش ليۇزېرۇڭ ئىدى) جۇڭگو سوۋېت ئىككى مەملىكەتنىڭ شىنجاڭدىكى سودىسى ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى (بۇ سودا مەسىلىسى، رەڭلىك مېتاللار بىلەن ئاز ئۇچرايدىغان مېتاللارنى قېزىش مەسىلىسى، نېفىت ئېلىش مەسىلىسى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى) تۈزۈلۈپ ئەڭ ئاخىرىدا ئىمزا ئويۇلدى. تاكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانغا قەدەر سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن تۈزۈلگەن ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى مۇشۇ لايىھىنى ئاساس قىلدى.

ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانىنىڭ «ساياھەت قىلىش» ئۈچۈن شىنجاڭغا كېلىش مەسىلىسى

1946 - يىلى، ياز ئايلىرىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى، مەن نەن-

جۇڭگو ھۆكۈمىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىدىن ئامېرىكىنىڭ بىر قانچە ھەربىي ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەربىي ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ساياھەت قىلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كېلىدىغانلىقى، مېنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى كۈتۈۋېلىش لازىملىقى توغرىسىدا ئۇشتۇمتۇت بىر تېلېگرامما تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن بۇ، شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە پايدىسىز بولغان ھەرىكەتنى دەرھال توسۇش قارارىغا كېلىپ، شىنجاڭدا ساياھەت قىلىش ئۈچۈن تەمىن ئېتكۈدەك جاينىڭ يوقلۇقى، ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانلىرىنىڭ شىنجاڭغا ئۈچۈپ كەلسە بىئەپ بولىدىغانلىقىنى تەكىتلىدىم. بىراق جاۋاب تېلېگراممىسى ئەمەلدىلا بېرىلىپ تۇرۇشىغا، ئامېرىكا ئايروپىلانىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى مەلۇم بولدى. كۈتمىسىلىككە ئامال يوق ئىدى، ئۇلار ئۈرۈمچىدە 2 ـ 3 كۈن تۇرۇپلا قايتىپ كەتتى. بۇ ۋەقە سوۋېت كونسۇلى تەرەپىنىڭ گۇمانىنى قوزغىدى. ئۇلار مەندىن يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ: ئامېرىكا ئايروپىلانى نېمە قىلغىلى كەپتۇ؟ دەپ سورىدى. سۆزنىڭ ئورامىدىن قارىغاندا، ئامېرىكا ئايروپىلانىنى رازۋېتكا قىلغىلى ياكى باشقا بىر غەرەزدە كەلدى، دەپ گۇمانلانغان، بۇنىڭدىن شۇنى ئوچۇق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، ئامېرىكا ئايروپىلانىنىڭ كېلىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئازراق بولسىمۇ جىنىغا تەككەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا: ئامېرىكا ئايروپىلانلىرىنىڭ ئىككىنچىلەپ شىنجاڭغا كېلىشىگە رۇخسەت قىلماسلىق ھەمدە مۇندىن كېيىن، بۇ خىل ئەھۋاللارنىڭ تەكرارلانماسلىقىغا كاپالەت بېرىش توغرىسىدا، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىمىزغا تېلېگرامما يوللىماقچى بولۇۋاتىمەن، دەپ ئېيتتىم. شۇندىن كېيىنلا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپىنىڭ گۇمانى تۈگەپ، كۆڭلى ئىمىن تاپتى. ئېسىمدە قېلىشىچە، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىمۇ جاۋاب تېلېگرامما ئەۋەتىپ، مۇندىن كېيىن ئامېرىكا ھەربىي ئايروپىلانلىرىنىڭ كېلىشىگە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، دېگەنىدى.

بەيتىك ۋەقەسى

1947 - يىلى ياز پەسلىدە، ئاتالمىش «بەيتىك ۋەقەسى» يۈز بەردى. ۋەقەنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەبى مۇنداق: ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى ئوسمان، ئۆزگىرىشچان بىر ئادەم بولۇپ، ئەڭ دەسلەپتە غۇلجا ئىنقىلابىغا ئىشتىراك قىلغان، تېنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن ئۇشتۇمتۇتلا غۇلجا ئىنقىلابىغا قارشى چىقتى. بۇنىڭ بىلەن غۇلجا تەرەپ قوشۇن چىقىرىپ ئۇنى قوغلايدۇ، ئوسمان بولسا چېكىنە - چېكىنە، ئالتايدىن تاكى ئۈرۈمچى ۋىلايىتىگە قاراشلىق گۇچۇڭ ناھىيىسىنىڭ چېگرىسى ئىچىدىكى بەيتىك تېغى ئەتراپىغا كېلىپ قالىدۇ. نېمە سەۋەبتىندۇر، ئۇ بىر مەھەل موڭغۇلىيە چېگرىسىغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، موڭغۇل ئەسكەرلىرىدىن 8 نى تۇتۇپ كەتكەن. شۇ چاغدا ماچېڭشىياڭنىڭ 5 - ئاتلىق كورپۇسىغا تەئەللۇق بىرىنچى لۈي (بۇنىڭ كوماندىرى خەن يۇۋېن ئىدى) گۇچۇڭدا تۇراتتى، ئۇلاردىن بىرلىيەن ئەسكەر بەيتىكتە ئىدى. بەيتىك تېغى ئەتراپىدىكى قارىغايلىقنىڭ ئارىسىدا گۇمانلىق ئات ئىزى كۆرۈنگەنلىكى مەلۇم بولغاندىن كېيىن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسىمنىڭ لىيەنجاڭى ماشجېن ھەر تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ رازۋېتكا يۈرگۈزىدۇ. نەتىجىدە ئۇلار موڭغۇل ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ قاتتىق جەڭ بولۇپ كېتىدۇ. شۇندىن كېيىن دەرھاللا موڭغۇلىيە چېگرا قوشۇنلىرىنىڭ قوبدادا تۇرىدىغان قىسىملىرىدىن مايور دەرىجىلىك ئەترەت باشلىقى ئېرىكچېننىڭ ئولتىماتومى بىز تەرەپكە تاپشۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭدا: 5 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، خەنزۇ، قازاق قوشۇنلىرى قانۇنسىزلارچە موڭغۇلىيە چېگرىسىدىكى بېتىسېتون تېغىدىن ئۆتۈپ 8 نەپەر موڭغۇل ئەسكىرىنى تۇتۇپ كەتتى. بۇ موڭغۇلىيىنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىگە ۋە جۇڭگو - موڭغۇلىيە دوستلۇقىغا قىلىنغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەت. 48 سائەت ئىچىدە داۋ-

تا تورت ئېغىزنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى قۇچۇرتى دەرياسى ئۈستىدە تۇرۇۋاتقان قىسىملارنى چېكىندۈرۈشكىلار، ھەمدە دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئەسكەرلىرىمىزنى ۋە ئۇلارنىڭ ئات - ئۇلاغلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشكىلار شەرت. ئۇنداق قىلمايدىكەنسىلەر بۇنىڭغا مۇشۇ ليەننىڭ كوماندىرى جاۋابكار بولىدۇ، ۋەھاكازالار دېيىلگەن. لۈي كوماندىرى خەن يوۋېن مەلۇماتقا ئاساسەن، موڭغۇل ئەسكەرلىرىنى دەرھال قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇق قىلىدۇ. بىراق ليەن كوماندىرى ماشجېن 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى يەنە تېلېگراممىا ئەۋەتىپ، 5 - كۈنى چۈشتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ بەلگىسى بار O تۆت ئايروپىلان كېلىپ بومباردىمان قىلدى. ماشىجېن ليەنى مۇدلىپىئە كۆرۈشكە ئۈلگۈرەلمىگەنلىكتىن خېلى زىيانغا ئۇچرىدى، دېگەن. كېيىن ماشجېن بۇيرۇققا بىنائەن 10 چاقىرىم كەينىگە يەنى قويۇز دېگەن جايغا چېكىنىدۇ. موڭغۇل قوشۇنلىرىمۇ چېكىنىپ كېتىدۇ. كېيىنچە ئايروپىلانلار كۆپ قېتىم كېلىپ رازۋېتكا قىلغان بولسىمۇ بومباردىمان قىلمايدۇ، ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنلىرىمۇ دوقۇرۇشمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ۋەقەمۇ ئاستا - ئاستا پەسىيىپ قالىدۇ.

بۇ يەردە مۇنداق ئىككى نۇقتىنى ئىزاھلاپ قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. بىرىنچىسى، ليەن كوماندىرى ماشجېن قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىدىن كېلىپ چىققاچقا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن موڭغۇلىيە بەلگىسىنى ئاجرىتالمىغان. ئاتالمىش «سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ بەلگىسى» دېگىنى ئىشەنچلىك ئەمەس. ئىككىنچىدىن، جۇڭگو - موڭغۇلىيە چېگرىسى ئەزەلدىنلا ئېنىق ئاجرىتىلمىغان. ئۇبدا بىلەن ئالتاي مەنچىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە بىر رايون ھېسابلىناتتى. تاشقى موڭغۇلىيە مۇستەقىل بولغاندىن كېيىنمۇ چېگرا مۇقىم بېكىتىلمىگەن ھەمدە بۇرۇندىنلا چېگرىدا قاراۋۇل قويۇلمىغانىدى. مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق چېگرا مەسىلىسى ئۈستىدە بىر نەرسە دېيىش ناھايىتى تەس ئىدى.

بىراق گومىنداڭ مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ ئۈرۈم-
چى شۆبىسى بۇ ۋەقەنى مۇبالىغە قىلىپ، مۇنداق بىر بىمەنە خە-
ۋەر تارقاتتى. خەۋەردە: «ھەربىي دائىرىلەرنىڭ ئىسپاتلاپ بې-
رىشىچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ 4 ئايروپىلانى، 5 - چېسلا چۈش
مەزگىلىدە، بىزنىڭ بەيتىك تېغىدا تۇرۇۋاتقان دۆلەت ئارمىيە-
مىزنى بومباردىمان قىلدى. شۇنىڭدەك تاشقى موڭغۇلىيە قوشۇن-
لىرى، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنلىرىمىزغا ھۇجۇم قىلغاندا ھە-
مايىدە بولدى. سوۋېت ئايروپىلانلىرى تۆۋەن ئۇچۇپ بومباردى-
مان قىلىپ ئوققا تۇتتى، نۇرغۇن بومبا تاشلىدى. بىز تەرەپتىن
يارىدار بولغان، ئۆلگەن ھەربىي - خەلقنىڭ سانى خېلى كۆپ.
ھازىر تاشقى موڭغۇلىيىنىڭ ئىككى يىلك ئاتلىق قوشۇنى شىن-
جاڭ چېگرىسى ئىچىگە 600 چاقىرىم ئىچكىرىلەپ تاجاۋۇز قىلىپ
كىرىپ، قوشۇنلىرىمىز بىلەن كەسكىن جەڭ ئېلىپ بارماقتا». شۇ
چاغلاردا جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى، گومىنداڭ بىلەن كومپار-
تىيە ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ يامانلىشىشى تۈپەيلىدىن نا-
چارلاشقانىدى. گومىنداڭ تەشۋىقات ئورگانلىرى ئۈزلۈكسىز تۈر-
دە سوۋېتكە قارشى تەشۋىقاتلارنى ئېلىپ بېرىپ، سوۋېتكە قار-
شى ماتېرىياللارنى ئىزدەۋاتاتتى. بۇ خەۋەر ئىچكى جايلارغا يې-
تىپ بارغاندىن كېيىن، ھەرقايسى گېزىتلەر بۇنى بەس - بەس-
تە بېسىپ تارقاتتى، ھەتتا بۇ ھەقتە باش ماقالىلەر ئېلان قى-
لىپ، سوۋېتكە قارشى كەيپىيات قوزغىدى، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىدىن
مەمۇرىي پالاتا باشلىقى جاڭ چۈن، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى
ۋاڭ شىجيې ئارقا - ئارقىدىن تېلېگرامما ئەۋەتىپ ۋەقەنى سۈ-
رۈشتۈردى. ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوق جۇڭگونىڭ سوۋېتلەر ئىت-
تىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى فۇ بىڭچاڭغا تېلېگرامما ئەۋە-
تىپ، ئۇنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە ۋە سوۋېتلەر ئىت-
تىپاقى ئارقىلىق تاشقى موڭغۇلىيىگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈ-
رۈشى توغرىلىق بۇيرۇق بەردى.

مەن پاكىستاننىڭ ئەينەن ئەھۋالىنى ئىنقىلاپ چىقىش ۋە شىنجاڭ ۋەزىيىتىنى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن، ۋەقەنىڭ ئۆتمۈشى توغرىلىق جىياڭ جيېشى، جاڭ چۈن ۋە ۋاڭ شىجيېلەرگە ئايرىم - ئايرىم تېلېگرامما يوللاپ، مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى تارقاتقان خەۋەرنىڭ چىن ئەمەسلىكىنى، موڭغۇلىيە قوشۇنلىرى جۇڭگو چېگرىسى ئىچىگە 600 چاقىرىم تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ، ئارمىيە - خەلقىمىزنى ئېغىر دەرىجىدە ئۆلتۈردى ۋە يارىدار قىلدى. دېگەننىڭ يوق بىر ئىش بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بومباردىمان قىلغۇچىلارنىڭ «سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بەلگىسى» بار ئايروپىلانلار ئىكەنلىكىنىمۇ ئىسپاتلاش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئىزاھلاپ ئۆتتۈم. مېنىڭچە بۇ قېتىم، ۋاقىتلىق توقۇنۇش بولۇپ، پەقەت موڭغۇلىيىگە ياكى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئارقىلىق موڭغۇلىيىگە ئېتىراز بىلدۈرۈشكىلا بولاتتى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا نارازىلىق بىلدۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. شۇ ۋاقىتتىكى مەملىكەت ئىچى ۋە شىنجاڭ ۋەزىيىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ۋەقەنى كېڭەيتىش پايدىسىز ئىدى. مەن ۋاڭ شىجيېگە يوللىغان جاۋاب تېلېگراممىدا يەنە «باش ئەلچىمىز فۇبىڭچاڭغا بۇنى تۈزىتىۋېلىش» توغرىسىدا قايتا تېلېگرامما بېرىشنى تەلەپ قىلدىم. بىراق نەنجىڭ ھۆكۈمىتى، مېنىڭ تەكلىپىم بىلەن كۆز قارىشىمغا قوشۇلماي، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن موڭغۇلىيىگە نارازىلىق بىلدۈرۈشتە چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇنداق قىلىپ بۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ تاس ئاگېنتلىقى، ھەرقايسى گېزىت مەتبۇئاتلىرى ۋە موڭغۇلىيە تەرەپنىڭ قاتتىق رەددىيە بېرىشىگە ئۇچرىدى.

بۇ ۋەقە تەبىئىيكى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ جېنىغا تەگكەنىدى. يەنە مەن 6- ئاينىڭ 12- كۈنى كېچە سائەت 2 لەردە ئۇشتۇمتۇت دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى بەي چۇڭشى بەيتىڭ ۋەقەسى تۈپەيلىدىن مەخسۇس شىنجاڭغا كېلىپ كۆزدىن كەچۈرۈش ئېلىپ بارىدىغانلىقى توغرىسىدا تېلېگرامما تاپشۇرۇۋالدىم.

بۇنىڭغا ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىپ ئالالمىغاندىن كېيىن، شۇ زامات 2 سائەت ئىچىدە بەي چۇڭشىنىڭ قولىغا تېگىدىغان قىلىپ بىر تېلېگرامما يوللاپ، ئۇنىڭ كەلمەسلىكىنى، ئەگەر كەلسە، شىنجاڭ ۋەزىيىتى ئۈچۈن پايدىسىز بولىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. چۈنكى بەي چۇڭشى، سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇشتا ئەزەلدىن مەشھۇر ئىدى. ئۆتكەندە ئامېرىكىنىڭ ھەربىي ئايروپىلانى ئۈرۈمچىگە كېلىپ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى گۇمانغا سېلىپ قويدى. ئەمدى سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى يەنە بىر دۆلەت مىنىستىرى كېلىدىغان بولسا، بۇ ئوت ئۈستىگە ماي چاچقانلىق بولمامدۇ؟ شۇڭا مەن جياڭ جيېشىغا تېلېگرامما يوللاپ، بەي چۇڭشىنىڭ شىنجاڭغا كېلىشىگە ھەرگىز بولمايدىغانلىقى توغرىسىدىكى دەلىللىرىمنى ئىزاھلاپ ئۆتتۈم. تېلېگرامما يوللىنىپ بولغاندىن كېيىن، مەن كېچىچە كۆز يۇمماي نەنجىڭنىڭ خەۋىرىنى كۈتتۈم. ئەۋەتكەن تېلېگرامما، بەي چۇڭشى ئايروپىلانغا چىقىشتىن بىر قانچە مىنۇت ئىلگىرىلا تەككەن ئىكەن. ئۇلار مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇپ، شىنجاڭغا قىلماقچى بولغان سەپىرىنى توختاتقان. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام بۇ ئىشنى مەن جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىگەن ئىدىم. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى كۈچەيتىشتە، شىنجاڭدا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا قارشى كەيپىيات قوزغاشقا قەتئىي قارشى تۇرماي مۇمكىن ئەمەس. مېنىڭ رەت قىلىشىم بىلەن بەي چۇڭشى شىنجاڭغا قىلماقچى بولغان سەپىرىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، بۇ سوۋېتكە قارشى ئېلىپ بېرىلماقچى بولغان بىر قۇتراتقۇلۇقنى توسۇپ قالغانلىقىم بولۇپ ھېسابلىنار؛ مېنىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئازراق ھۆرمەتسىزلىك قىلىپ قويغانلىقىم ھېچقانچە ئىش ئەمەس ئىدى.

يۇقىرىدىكى بىر قانچە مەزمۇنلار سوۋېتلار ئىتتىپاقىغا مايىل سىياسەتنى يولغا قويۇشتىكى بەزى پاكىتلار بولۇپ ھېساب-

لىندۇ. شىنجاڭدىكى بىرقانچە يىل داۋامىدا، مېنىڭ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىم ياخشى ئۆتتى. سوۋېتلەر ئىتتىپاقى كونسۇلى ساۋداسېيوۋ، يېۋسېيېۋ قاتارلىقلار بىلەن بولغان دوستلۇقۇممۇ يامان ئەمەس بولدى. مەن داۋاملىق ئۇلارنى زىياپەتكە، تانسىغا، كىنوغا، مۇزىكا كېچىلىرىگە تەكلىپ قىلىپ تۇردۇم. ئۇلارمۇ مېنى ھەمىشەم كونسۇلخانىغا غىزاغا، كىنو - تانسىلارغا تەكلىپ قىلىپ تۇردى. ئۆزئارا مۇناسىۋىتىمىز ناھايىتى قويۇق بولدى. شۇ نەرسە ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى، 1949 - يىلىنىڭ ئاخىرى، شىنجاڭ ئازات بولۇپ، ئۇزۇن ئۆتمەي، مەن گېنېرال پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ ئۈرۈمچىگە كەلدىم. باش كونسۇل ساۋداسېيوۋ بىزنى تاماققا تەكلىپ قىلدى. تاماق ئۈستىدە ئۇ، تەنتەنىلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ سۆز قىلدى. ئالدى بىلەن ئۇ، ستالىننىڭ سۆزىدىن بىر جۈملە نەقىل كەلتۈردى. ئاساسىي مەنىسى مۇنداق: «بىر ئادەم يىراقنى كۆرەلەيدىغان بولسا، ئۇ خاتالاشمايدۇ. مېنىڭچە گېنېرال جاڭ جىجۇڭ يىراقنى كۆرەلەيدىغان ئادەم» ئۇ يەنە بىر مۇنچە ماختايدىغان سۆزلەرنى قىلدى. مەن ئۇنىڭ مۇنچىلىك سۆزلەرنى تالىشىغا ئەرزىمەيمەن. لېكىن شۇنداقتىمۇ بۇ مېنىڭ ئۆتكەندە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مايىل سىياسەتنى يولغا قويغانلىقىمنىڭ توغرا بولغانلىقىمنى، شۇنداقلا سوۋېتلىك دوستلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

مەن شىنجاڭدا، سوۋېتكە مايىل سىياسەت يۈرگۈزگىنىمدە ئەڭ كۆپ كۈچ چىقارغانلاردىن سىياسىي جەھەتتە ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى يولداش لىيۇزېرۇڭ، ھەربىي مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ ۋە قوشۇمچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى يولداش لىيۇمېڭچۈن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قوشۇمچە ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ باشلىقى يولداش چۈي ۋۇ؛ ھەربىي ئىشلار جەھەتتە، غەربىي شىمال ھەربىي - مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇ-

ئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى
يولداش تاۋ سىيۇ، گارنىزون باش شتابىنىڭ مەسلىھەتچىسى يول-
داش تاۋجىنچۇلار ئىدى. ئۇلارنىڭ تۇتقان يولى مەن بىلەن
ئوخشاش بولۇپ، ئىچكى جەھەتتە ئىتتىپاقلىق، دىپلوماتىيە جەھەت-
تە سوۋېتكە مايىل سىياسەتنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن
كۈچىنى ئايىماي ياردەم قىلىپ ناھايىتى نۇرغۇن تۆھپىلەرنى
قوشتى. بۇنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇ.

ئالتىنچى باب. بۆلۈنۈش

غۇلجا تەرەپتىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىگە قاتناشقان
مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، نازىر سەيپىدىن، مۇئاۋىن رەئىس
رەھىمجان، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابباسوۋ ۋە باشقا ھەيئەت ئە-
زالار 1949 - يىلى 8 - ئايدا، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ غۇلجىغا
قايتىپ كەتتى. بۇ شىنجاڭدىكى بۆلۈنۈشنىڭ باشلىنىشى ئىدى.
بىر يىلدىن كۆپرەك ھەمكارلاشقان ئەھۋالنى كۆزىتىشتىن قارى-
غاندا، ئىلى تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدە ئۇنىڭ يىراق ۋە يې-
قىنقى سەۋەبلىرى بار ئىدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى ئاساسىي سەۋەبلەر

(1) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇل-
ئاددە بولۇش مەسىلىسى.
تىنچلىق بىتىمىگە ئىمزا قويۇلغاندىن كېيىن، بىتىمنىڭ
مەزمۇنىغا ئاساسەن، بىر قانچە گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ، ئەمەلىي
يولغا قويۇلىدىغان ئىچكى پىرىنسىپلار ئۈستىدە مەسلىھەت يۈر-
گۈزدۇق. مەسىلەن: ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تەش-
كىللەش ۋە ئۇلارغا بېرىلىدىغان تەمىنات مەسىلىسى؛ دۆلەت

ئارمىيىسىنىڭ ئۈچ ۋىلايەتكە كىرىپ، دۆلەت چېگرىسىنى ساقلاش مەسىلىسى؛ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ مەھەللىي ئورگانلىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى؛ ئۈچ ۋىلايەتتە مەركەزنىڭ ئورگانلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ھۆكۈمەت بۇيرۇقلىرىنى، پۇل مۇئامىلە تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسىلىسى؛ ئۈچ ۋىلايەت بىلەن بولىدىغان ئالاقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەسىلىسى ۋە باشقىلار. بۇنىڭ ئىچىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىنغانلىرىمۇ بار ئىدى، مەسىلەن: ئۈچ ۋىلايەتنى تەمىنلەيدىغان شۆبە ئىدارىلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ دۆلەت چېگرىسىغا بېرىپ ساقلاش قاتارلىق ئىككى ئىش ئۈستىدە، گەرچە تولۇق كېلىشىم ھاسىل قىلىنغان بولسىمۇ، بىراق غۇلجا تەرەپ ھەدەپ كەينىگە سوزغانلىقتىن، بۇنى باشتىن - ئاخىر ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولمىدى. غۇلجا تەرەپ قوشۇنلىرى بۇرۇنقىغا ئوخشاش ھەربىي فورما كىيىپ، ئاي يۇلتۇزلۇق كاكار بەلگىلىرىنى تاقاپ يۈرۈۋەردى. بايرىقىمۇ ئوخشاشلا ئاستى يېشىل، ئاي يۇلتۇزلۇق بايراق ئىدى. ئادەتتىكى ئىدارىلەر مەسىلەن: ئەدلىيە، پوچتا - تېلېگراف، تاموژنا قاتارلىق ئورگانلارغا نىسبەتەنمۇ بانا تېپىپ كەينىگە سۈرەپ، مەركەزنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ، خىزمەتلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشىگە يول قويمىدى. گەرچە ئۇلار ئېغىزدا شۇنداق قىلىشقا، ئۆزگىرىش بولۇشنىڭ ئالدىدىكى ھالەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە بولىدۇ، دەپ ماقۇل بولغان ھەمدە ئاساسىي مەسئۇل تارماقلار بىلەن سۈلھە قىلىشقان بولسىمۇ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرى باشتىن - ئاخىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ باقمىدى. ھۆكۈمەت بۇيرۇقلىرىنى ئىجرا قىلىشقا ئامال بولمىدى. غۇلجا تەرەپنىڭ غەرىزى ناھايىتى ئېنىق، يەنى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە ھالىتىنى ساقلاپ قېلىشتىن ئىبارەت. بىراق بۇنداق قىلسا بېشىمغا كاشىلا بولىدۇ، بۇنى ھەم ئېغىزدىن چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس. ئەڭ

ياخشىسى كۆپ تەرەپلىمە بانا - سەۋەبلەرنى تېپىپ كەينىگە سوزۇشتىن باشقا چارە يوق ئىدى. بىزنىڭ بۇنى ئۆزلۈكسىز سۆيلىشىمىز، ئۇلارغا تەبىئىي بىر بېسىم بولۇپ تۇيۇلدى، ئۆزلىرىنىڭ ناھايىتى زىددىيەتلىك شارائىت ئاستىدا قالغانلىقىنى ھېس قىلىشتى.

(2) مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەسىرى

نەنجىڭ ھۆكۈمىتى گۇڭچەنداڭغا قارشى ئۇرۇشنى كۈندىن-كۈنگە كېڭەيتتى. مەن شىنجاڭدا گەرچە تېنچلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشتە چىڭ تۇرغان بولسامۇ، لېكىن غۇلجا تەرەپ قانداق خاتىرجەم بولالىسۇن؟ ئۇلار مېنىڭ گومىنداڭ مەركىزىگە ۋەكىللىك قىلىپ تۇرۇۋاتقان بىر ئەرباپ ئىكەنلىكىمنى بىلىدۇ، ھەمدە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇۋاتقان كەيپىيات ئاستىدا شىنجاڭدا يۈرگۈزۈلگەن تېنچلىق سىياسىتىنى پەقەت بىردەملىك ۋەزىيەتكە ماسلىشىشتىنلا ئىبارەت، ئۇزاققا داۋام قىلالمايدۇ ھەم ئىشەنچلىك ئەمەس دەپ قارايدۇ. ئۇلار خاتىرجەمسىزلىنىپ گۇمانلىنىپ تۇرغاچقا، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە ئورنىدىن ۋاز كېچىشنى خالىمايتتى. قوشۇنلارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىشقا ئۇنىمايتتى. دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئۈچ ۋىلايەتكە كىرىشىگە يول قويمايتتى. مەركەز ئورگانلىرىنىڭ بۇ جايلارغا بېرىپ ھوقۇق، ۋەزىپە يۈرگۈزۈشىگە يول قويمايتتى، بۇنى چۈشىنىشكە بولاتتى.

(3) شىنجاڭدىكى ھەربىي - ساقچىلارنىڭ يەرلىكنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى

ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشىغا يول قويماسلىق، بۇ مەن ئىزچىل ھەم قەتئىي يۈزدە ئۈستى - ئۈستىلەپ ئاگاھلاندۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر ئىش ئىدى. مېنىڭچە ھەربىيلەرنىڭ يەرلىكتىكى مەزھەپ ماجىرالىرىغا ئارىلىشىشىنىڭ زىيىنى ناھايىتى كۆپ بولىدۇ، ھەربىيلەرنىڭ ئۆزلىرى ئۈچۈنمۇ زور

دەرىجىدە پايدىسىز. بىز چوقۇم ئاجىز - ئۇششاق مىللەتلەرگە ياردەم بېرىش روھى بويىچە، ئۇلاردا يولدىن چىقىپ كېتىدىغان سۆز - ھەرىكەتلەر كۆرۈلسىمۇ، يۇقىرى بېسىم ۋاستىسىنى ئىشلىتىپ غەزىپىنى قوزغىماستىن، بەلكى چۈشەنچە بېرىپ سۆز ئارقىلىق قايىل قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىشىمىز لازىم ئىدى. گەرچە مەن مۇشۇنداق سەممىي سۆزلەپ تۇرساممۇ، لېكىن كونسېرۋاتىپلار بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۈرەش ۋەزىيەتنى جىددىيلەشتۈرۈپ تۇراتتى. ھەربىيلەر ھەممىشە كونسېرۋاتىپلارغا يان بېسىپ رادىكاللارغا زەربە بېرەتتى. ئوفىتسېرلار بىلەن ساقچى ئەمەلدارلىرى ئوخشاشلا ئىدى. شۇڭلاشقا جايلاردا داۋاملىق ماجىرالار يۈز بېرىپ تۇردى. مەسىلەن: 1947 - يىلى، ئۈرۈمچىدە «25 - فېۋرال» ئاممىۋى نامايىش يۈز بېرىپ، نامايىشچىلار ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بېسىپ كىرىپ، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەدجانغا تەھدىت سالغان. يەنە كوچىدا ئادەم ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈشتەك ۋەقە يۈز بەرگەن. بۇ چاغدا مەن نەنجىڭدا ئىدىم. ئىلى تەرەپ بۇ ۋەقەنى يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ قوللىشى ئارقىلىق يۈز بەردى دەپ قارىغان. ۋەھالەنكى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرىدىكى جېدەل - ماجىرالار تېخىمۇ كۆپ بولغان. ئىلى تەرەپ غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمە بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۇيۇشتۇرۇپ، كۇچار، ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەننىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. بۇ غۇلجا تەرەپنىڭ بەكمۇ جىنىغا تەككەن ۋە غەزەپلەندۈرگەن بىر ۋەقە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ:

(4) ئوسمان مەسىلىسى

ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىگە كىرىدۇ. ئوسمان بولسا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئىتى، قوشۇمچە ئالتاي ۋالىيسى ئىدى. غۇلجا تەرەپ سەككىز ھەيئەتنىڭ بىرسى سۈپىتىدە ئوسماننى ئۆل-

گىلىك ھۆكۈمەتكە ھەيئەت قىلىپ كۆرسەتكەنىدى. مەن ئەزەلدىنلا
ئوسمان بىلەن ئىلى تەرەپنى بىر يولدا دەپ ھېسابلايتتىم. بى-
راق ئۇ ئۇشتۇمتۇت بىر ۋەكىل ئەۋەتىپ، ئۇنىڭدىن خەت يول-
لاپتۇ. ئۇنىڭ ۋەكىلى مەن بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلدى. بۇ-
نىڭ ئۈچۈن مەن بەكمۇ قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم. شۇن-
داقلا بۇنىڭ زادى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى تېگىدىن بىلىپ بو-
لالمىدىم. مەن ئوسماننى ئالتاينىڭ ۋالىيسى ھەم ئىلى تەرەپنىڭ
بىرقىسمى دەپ ھېسابلاپ، ئۇنىڭ ۋەكىلىنى مۇئاۋىن رەئىس
ئەخمەدجان، بۇرھان شەھىدىلەر بىلەن بىرگە قوبۇل قىلىش توغ-
رىسىدىق تەكلىپ بەردىم. كەلگەن ۋەكىل يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ
خەتنى سۇندى. خەتتە ئەڭ ئالدى بىلەن، تېنچلىق بىتىمى ئىم-
زالانغاندىن كېيىن، ئالتاينىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن مۇنا-
سىۋەت ئورناتمىغانلىقى، شۇڭا سالام بېرىش ئۈچۈن ئادەم ئە-
ۋەتكەنلىكى ئىزھار قىلىنغان. ئۇنىڭدىن قالسا قازاق مىللىتى ئى-
چىدە نامى بار مۆتىۋەر زاتلاردىن مەسىلەن: ئەلەن ۋاڭ، جانىم-
قان، سۇلايمان قاتارلىقلارنىڭ ئالتايغا قايتىپ بېرىشى تەلەپ
قىلىنغان. ئۈچىنچىدىن، تېنچلىق بىتىمىنىڭ مەزمۇنىغا قارىتا تو-
لۇق ئىزاھات بېرىش ئۈمىد قىلىنغان. تۆتىنچىدىن، يەرلىكنىڭ
ھەر خىل قىيىنچىلىقلىرىغا نىسبەتەن قۇتقۇزۇش بېرىش تەلەپ
قىلىنغان. كىشىنى ئەڭ تەئەججۇپلەندۈرىدىغىنى خەتنىڭ بەشىنچى
مەزمۇنى بولۇپ، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ كېلىپ ئورۇنلىشىشى ئىل-
تىماس قىلىنغان. ناھايىتى روشەنكى، بۇ جەھەتتە ئىلى تەرەپ
بىلەن زور دەرىجىدە ئىختىلاپ بارلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۈچ-
رىششتىن كېيىن بۇ ۋەكىل يەنە ۋاستىلىق يوشۇرۇن ھالدا ماڭا
ئىككى مەسىلە بارلىقىنى ئىزھار قىلدى. بىرىنچى، سوۋېتلەر ئىت-
تىپاقى شەرتنامىنى بازا قىلىپ، كۆكتوقاي ناھىيىسىگە ئادەم ئە-
ۋەتىپ ۋولفرام كېنى ئاچماقچى بولغان. ئوسمان بۇنىڭغا قارشى
تۇرۇپ، ئۇلارنى قورال كۈچى بىلەن قوغلاپ چىقارماقچى بولغان

لىقىنى ئېيتقان. ئىككىنچى، دەرھال چېگرا قاراۋۇل قىسىملىرى
دېگەن نام بىلەن قوشۇن ئەۋەتىپ ياردەم قىلىش ھەمدە قو-
رال - ياراق بېرىش تەلەپ قىلىنغان. مەن بۇنىڭغا نىسبەتەن تۆ-
ۋەندىكى جاۋابنى بەردىم: بىرىنچى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ كۆك-
توقاي ناھىيىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ ۋولفرام كېنى ئېچىش مەسى-
لىسى ئۈستىدە، مەن بۇنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپكە قويىمەن
دېدىم. بىراق بۇنى، جۇڭگو - سوۋېت ھەمكارلىق سۆھبىتى مۇ-
ۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەندىن كېيىنلا قويۇشقا بولىدۇ. كۆتۈلمىگەن
ماجىرالارنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئوسمان ھەر-
گىزمۇ قوراللىق ھەرىكەت قوللانماسلىقى كېرەك. ئىككىنچى، چېگ-
را قاراۋۇل قىسىملىرى مەسىلىسىگە كەلسەك، تېنچلىق بىتىمىگە
ئاساسلانغاندا، بۇ ئۈچ ۋىلايەت مەسىلىسىنىڭ بىر قىسمىغا كى-
رىدۇ. بۇنى ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قى-
لىش مەسىلىسى بىلەن بىر ۋاقىت ئىچىدە ھەل قىلىشقا توغرا
كېلىدۇ. چېگرا قاراۋۇل قىسىملىرى ۋاقىتىنچە ئەۋەتىلمەيدۇ.

ئوسماننىڭ ۋەكىلى جاۋابنى ئالغاندىن كېيىن، 8- ئاي-
نىڭ 28- كۈنى ئۈرۈمچىدىن ئالتايغا قايتقانىدى. بىراق 9- ئاي-
نىڭ 3- كۈنى ئوسمان يەنە، يۈسۈپ ئىسىملىك ئىككىنچى ۋەكىلنى
ئەۋەتىپتۇ، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە بىرىنچى ۋەكىلى كېتىپ ئۇزاققىچە
خەۋەر بولمىغانلىقتىن، ئۇ ۋەكىل بولۇپ كەلگەن. ئۈرۈمچىدىن
قايتقان ۋەكىلنى يول ئۈستىدىمۇ ئۇچراتمىغان. يۈسۈپ ئىسىملىك
بۇ ۋەكىلنىڭ ئەكەلگەن ئالاقىسى ئالدىنقى ۋەكىل ئەكەلگەن
ئالاقىدىنمۇ كونكرېتراق ئىدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي مەزمۇنلار
مۇنداق: بىرىنچى ھۆكۈمەتنىڭ دۆلەت ئارمىيىسىنى ئالتايغا كىرگۈ-
زۈشنى ئىلتىماس قىلغان. ئىككىنچى ھۆكۈمەتتىن مىڭ تالدىن
ئىككى مىڭ تالغىچە قورال - ياراق ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلغان.
ئۈچىنچى ھۆكۈمەت ۋەكىلى ھەمدە تېلېگرامما ئاپپاراتى ئە-
ۋەتىپ، ئالتايدا دائىملىق تۇرغۇزۇشنى تەلەپ قىلغان. بىز باشقا

تەلەپلەرگە قوشۇلماي، پەقەت بىر تېلېگرامما ئاپپاراتىنىلا ئەۋەتتۇق. بۇ تېلېگرامما ئاپپاراتى ئوسماننىڭ تەلەپلىرىنى ئۈزۈلدۈرمەي يەتكۈزۈپ تۇردى. مەسىلەن: قوشۇنلارنىڭ ياردەم بېرىشى، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئالتايغا كىرىشى، ئوق-دورا ياردەم قىلىش، ئايروپىلان ئەۋەتىش ۋاھاكازالار

بۇ ئىككىلا قېتىمدا كەلگەن ۋەكىللەرنىڭ غەرىزى ناھايىتى ئېنىق ئىدىكى، ئۇلار سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىمۇ، غۇلجا تەرەپتىكىلەرنىمۇ قارشى تۇرماقچى بولغان. بىزنىڭ كېيىن ئۇققۇشىمىزچە، ئوسمان غۇلجا تەرەپنىڭ ئۇنى بىكار قىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا قازاقلارنىڭ يەنە بىر داھىسى بولغان دەلىلقاننى دەسسەتمەكچى بولغانلىقىدىن گۇمانلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۈچ ۋىلايەتتىن ئايرىلىپ، باشقا بىر يول تېپىش كويىغا چۈشكەن. بۇ ئىش مېنى ناھايىتى قىيىن ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى. چۈنكى مەن ئالتاينى باشتىن-ئاياغ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ بىر قىسمى دەپ كەلگەنىدىم. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ۋەتەن قوينىغا قايتۇرۇلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئوسماننىڭ شەخسەن ئۆزگىرىشىگە قاراپلا سىياسەت بەلگىلەشكە بولمايتتى. شۇنداقلا يەنە تەكشۈرۈپ بىلىشىمىزچە، ئوسمان پەقەت بىر فېئودال خاراكتېرلىك قەبىلە ئاقساقىلى ئىكەن. ئۇنىڭ سىياسىي مەيدانى، ئىدىيە ئەھۋالى ناھايىتى قالاق بولۇپ، ئاسان ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايتتى. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قوشۇمچە ئالتاينىڭ ۋالىيسى ئىدى. ئۇنىڭغا قارىتا سەممىي چۈشەنچە بەرمەي بولمايتتى. شۇڭا مەن ئوسماننىڭ ۋەكىلىگە مۇلايىملىق بىلەن چۈشەنچە بەردىم. ھەمدە ئۇنى بىر قىسىم ئاشلىق، كۈندىلىك لاۋازىمەتلىكلەر بىلەن تەمىنلەپ، ئۇنىڭدىن غۇلجا تەرەپنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىش، پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ھىمايە قىلىش لازىملىقىنى ئۈمىد قىلدىم.

مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان تەرەپنى ئېلىپ ئېيتساق، بۇ ئىش ئۇنى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويدى. چۈنكى بۇ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئاچچىزلىق تەرەپنى ئاشكارىلاپ قويغانىدى. شۇنداقلا يەنە كېلىپ ئۇنىڭ گۇمانىنى تۇغدۇردى، يەنە بىزنى ئوسمان بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ ئۈچ ۋىلايەتنى پارچىلىماقچى بولىۋاتىدۇ، دېگەن گۇمانغا سېلىپ قويدى. گەرچە ئوسماننىڭ ۋەكىللىكنى قوبۇل قىلغاندا، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان، بورھانلار سورۇندا بىللە بولسىمۇ، لېكىن ئوسماننىڭ يادەمگە بولغان تەقەززاسى جىددىي بولغاچقا، بۇنى بىر تەرەپ قىلىشتا مەن بارغانسېرى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم، ھالبۇكى ئىلى تەرەپنىڭ گۇمانىمۇ بارغانسېرى كۈچەيدى. مەن ئومۇمىي ۋەزيەتكە ئېتىۋار بېرىش ئۈچۈن، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانغا، بۇ بولسا ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىش، ئۆزىڭىز مەسئۇل بولۇپ مۇۋاپىق ھەل قىلىۋەتسىڭىز، دەپ تەكرار ئىزھار قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. لېكىن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجاننىڭ گۇمانى ھامان يېشىلىپ كەتمىدى. ئەمەلىيەتتە شىنجاڭدىكى مەسئۇل ھەربىي خادىملار ئىچىدە بەزىلەر مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ پارچىلاش، بۆلۈۋېتىش خىزمىتىگە كىرىشىپ، ئىلى تەرەپنى ئۆزىمىزگە قايتۇرۇۋېلىش تەشەببۇسىدا بولدى. مەن بۇنى قەتئىي رەت قىلدىم. بۇ ئىش ئىلى تەرەپنى ناھايىتى زور دەرىجىدە تەڭلىكتە قويدى ھەم جېنىغا تەككەندى.

(5) چۆچەك، دۆربىلجىن ئەنزىسى

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى كۆتۈرۈلۈپ چىققان چاغدا، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى پىڭ رۇڭ باشچىلىقىدا، ھەربىي، ساقچى، خەلقتىن بولۇپ 1400 دىن ئارتۇق كىشى، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئايكۆز دېگەن يېرىگە بېرىۋالغانىدى. تېنچلىق بېتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىنىڭ ئۇقتۇرۇشى بويىچە، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئۇلارنى ئۆز ۋەتىنىگە ئەكىلىپ

قويۇش رەسمىيىتىنى ئۆتەشكە تەييارلىق كۆرىدۇ ھەمدە ئۆلكە-لىك ھۆكۈمەت ئاخىرقى ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن، گۇ-رۇپپا تەشكىللەپ، ئۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىش چارىسى ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار 1946- يىلى 2- سىنتەبىر تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ ۋەتەنگە قايتىش ئۈچۈن يولغا چىقىدۇ. بۇ-لاردىن بىرىنچى تۈركۈمدىكىلەر ئاما، 2-، 3- تۈركۈمدىكىلەر خىزمەتچىلەر بىلەن بىر قىسىم ساقچىلار، 4- تۈركۈمدىكىلەر جەڭچىلەر، 5- تۈركۈمدىكىلەر بولسا، يىڭ رۇڭ ۋە يۇقىرى دە-رىجىلىك ھەربىي ساقچى ئەمەلدارلار بولۇپ، 1 - — 4 - تۈر-كۈم كىشىلەر چۆچەككە كىرگەندە يولبويى ھاقارەتلىنىپ تاياق يەيدۇ، 5- تۈركۈمدىكىلەر ئەمدىلا چۆچەككە كىرىشى بىلەن، تەشكىللىك، پىلانلىق توپلانغان لۈكچەكلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈ-لىدۇ. سابىق 3- ئاتلىق تۈەننىڭ كوماندىرى لى جىنشىڭ، تار-باغاتاي ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سۇن شاۋكاڭ، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى كې فۇجى، تارباغاتاي ئامانلىق ساق-لاش قوماندانلىق شتابىنىڭ مەسلىھەتچى مۇدىرى شاكەيسى قاتارلىق ئەمەلدارلاردىن بولۇپ 35 كىشى ئۆلتۈرۈلىدۇ.

پاجىئە يۈز بەرگەندىن كېيىن، بۇ ئىشنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ ئىشلىگەچكە، ئۇنىڭدىن مەن سورۇشتۇرۇپ تېزدىن ئاخىرقى ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا بۇيرۇدۇم. ئۇ دەرھال چۆچەككە بېرىپ بىر كۈن تۇرۇپ قايتىپ كېلىپ: بۇنىڭ شۇ يەردىكى خەلق ئاممىسىنىڭ ئۆتمۈشتە خەل-قىنى خارلىغان ھەربىي- ساقچىلار ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان قى-ساسخورلۇق ھەرىكىتى ئىكەنلىكىنى بولۇپمۇ ساقچىلارغا نىسپەتەن خەلقنىڭ غەزىپى چوڭقۇر بولغاچقا، قىساس ئېلىشنىڭ ناھايىتى دەھشەتلىك بولغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ بۇ ھەقتە ئاممىغا سەممىي ئاگاھلاندۇرۇش بەرگەنلىكىنى، ئاساسلىق قاتىل جىنايەتچىدىن ئۈچىنى تەكشۈرۈپ تېپىپ، ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىش ئالدى-

دا تۇرغانلىقىنى، ۋەھاكازالارنى ئېيتتى. شۇ چاغدا مەن خەلق ئاممىسى تەشكىللەنمىگەن ھالدا بۇنداق ھەرىكەتنى ئېلىپ بارالمايدۇ، شۇنداقلا، شۇ يەردىكى مەمۇرىي، ھەربىي - ساقچى خادىملار ئۆزلىرىنىڭ جاۋابكارلىقىدىن باش تارتماسلىقى كېرەك، دەپ ئېيتتىم. ئەخمەتجان بېشىنى سالغىنىچە لام - جىم دېمەي قالدى. مەن يەنە ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزېرۇڭنى، بۇ ئىشنىڭ تەپسىلىي جەريانىنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلى ساۋېلىيوۋقا ئېيتىپ قويۇشقا تاپىلىدىم. ئۇلارمۇ بۇنى ئۇچىغا چىققان ۋەھشىيانە ھەرىكەت، تازا بولمىغۇر ئىش دەپ ھېسابلاپتۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت شۇ زامات قارار ماقۇللاپ، بىر تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئۇيۇشتۇرۇپ، چۆچەككە ئەۋەتمەكچى بولدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجانمۇ بۇنىڭغا قوشۇلدى.

تەبىئىيكى، بۇ پاجىئە يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى، ئۇنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىدى. شۇنداقلا پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قويۇلغان مۇنداق ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشىنىمۇ راۋا كۆرمەيدۇ، بىراق بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئۇ تارباغاتاي ۋىلايىتىنى تىزگىنلەپ تۇرۇۋاتقان ھوقۇقنى تېخى تولۇق قولغا كىرگۈزۈپ بولالمىغان. تەكشۈرۈش ئۆمىكى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى تەرەپنىڭ كۆپ تەرەپتىن كەينىگە تارتىشى تۈپەيلىدىن، بۇنى باشتىن - ئاياق ئىجرا قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمىدى. بىز توختىماستىن سۆيلەپ تۇردۇق، بۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى قاتتىق بېسىم بولۇپ تۇيۇلدى.

چۆچەك پاجىئەسىدىن كېيىن يەنە دۆربىلجىن پاجىئەسى يۈز بەردى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تىنچلىق بىتىمى ۋە سىياسىي پروگرامما بويىچە ناھىيىلىك سەنيىخۇي ھەيئەتلىرى بىلەن ناھىيە ھاكىملىرىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تىكلىمەكچى بولۇپ، ئون مەمۇرىي ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسىسىغا بىردىن سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، سايلام ئۈستىدىن نازارەت يۈرگۈز-

مەكچى بولدى. ھەرقايسى گورۇپپىلارنىڭ ئىسمىلىكلىرىنى ئۆل-
كىلىك ھۆكۈمەت ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىپ، ھەرقايسى تە-
رەپلەرنىڭ ماقۇللۇشىدىن ئۆتكۈزدى. ئالتاي ۋىلايىتى سايلامغا
نازارەت قىلىش بويىچە 6 - گورۇپپا بولۇپ، مەزكۇر ۋىلايەت-
نىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ياش قازاق يىگىتى تۇركىستان گورۇپپا
باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالدى، ئۇنىڭغا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ
كاتىپى قازاق كې بىكچۇەن بىللە ھەمرا بولۇپ ماڭغانىدى.
ئۇلار 10 - ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى تارباغاتايغا قاراشلىق دۆر-
بىلجىن ناھىيىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، شوپۇر بىلەن بىرگە
قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بۇ ھەق-
تىكى مەلۇماتنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ماڭا: بۇ دېلو
تۇركىستاننىڭ ھەمراھى دۆربىلجىن ناھىيىسىدىكى كۇلۇبتا كىنو قو-
يۇلۇۋاتقاندا، ئۇرۇمچىدىن ئالغاچ بارغان ئەكسىيەتچى تەشۋىق
بويۇملىرىنى تارقاتقان، بۇنىڭدىن ئاممىا قاتتىق غەزەپلىنىپ تۇ-
ركىستان چۈشكەن ئۆيگە كىرىپ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن، دېدى.
مەن دەرھاللا تۇركىستاننىڭ ئەپ ماڭغىنى تېنچلىق بىتىمى، سى-
ياسىي پروگرامما، سايلامغا دائىر ھۆججەتلەر ۋە ئۆلكىلىك ھۆ-
كۈمەتنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلىرى قول قويغان ھۆججەتلەردىن
ئىبارەت. بۇنى ئامما ئارىسىدا تارقىتىش قانۇنغا ئۇيغۇن، ئە-
قىلغا مۇۋاپىق ھەرىكەت، ھەرگىزمۇ ئەكسىيەتچى تەشۋىقات
ۋەرەقىسى ئەمەس. لوكچەكلەرنىڭ بۇ خىل ھەرىكىتى روشەنكى
مەقسەتلىك، پىلانلىق رەۋىشتە ئېلىپ بېرىلغان، ھۆكۈمەت بۇ-
نىڭغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايدۇ، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان
بۇنى چۆچەك پاجىئەسى بىلەن قوشۇپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا
بولىدۇ، دەپ ئىپادە بىلدۈردى، بۇ ۋەقەمۇ ئىلى تەرەپكە نىس-
بەتەن ئېيتقاندا كۆتۈلمىگەن يەردىن كەلگەن بىسمىلارنىڭ
بىرى بولدى.

غۇلجا تەرەپنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەر

(1) مەسئۇتنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسى بولۇش مەسىلىسى.

مەن شىنجاڭغا ئەسلىدە گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ غەربىي شىمال ھەربىي مەمۇرىي مەھكىمە مۇدىرى قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى سۈپىتىدە كەلگەنىدىم. بۇيرۇق چۈشۈشتىن ئىلگىرى، مەن ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە ئۇنىماي، جياڭ جيېشىدىن بۇ ئىشقا شياۋلىزى ئەپەندى بىلەن جياڭ جىڭگونىڭ ئىككىسىدىن بىرىنى تاللاپ قويۇشنى سورىغانىدىم. بىراق ئۇ بۇنداق قىلىشقا قوشۇلمىدى. ئىلى تەرەپنىڭ پوزىتسىيىسىدىن قارىغاندىمۇ، ئۇلار بۇ ۋەزىپىنى مېنىڭ ئۇستۈمگە ئېلىشىمنى ئۈمىد قىلاتتى. شۇڭلاشقا بۇ ۋەزىپىنى قوشۇمچە ئۆتەشكە توغرا كەلدى. بىر يىل قوشۇمچە رەئىس بولغاندىن كېيىن، مەن يەنىلا بۇ ۋەزىپىدىن ئىستىپا بېرىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدىم. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلماقچى بولدۇم؟

بىرىنچى، مەن باشتىن - ئاخىر شۇنداق ھېسابلاپ كەلدىمكى، مېنىڭ مىللىتىم خەنزۇ، خەنزۇلار شىنجاڭ ئۆلكىسى ئىچىدە ئازسانلىق مىللەت. ئۇلار ئاھالىنىڭ ئارانلا بەش پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇڭا رەئىسلىكنى خەنزۇلارنىڭ ئۆتۈشى مۇۋاپىق ئەمەس. خەنزۇلار رەئىسلىككە قويۇلسا، بۇ مۇستەملىكىچىلىك ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ۋاستىسى — گوبېرناتورلۇقتىن دېرەك بېرىدۇ. شۇنداقلا بۇ مىللىي مەسىلىنىڭ مىللىي ئاپتونومىيە توغرىسىدىكى پرىنسىپىغا خىلاپ.

ئىككىنچى، بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى تەجرىبىلەر شۇنى ئىسپاتلىدىكى، قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەنلىكىم ئۈچۈن، مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى كۈرەش، ھەممە يەلگۈلۈكنى ماڭا ئەكىلىپ بېرىپ، ھەممە ئادەم

ئالدىدا مېنى تەڭلىكتە قويىدى. بەزىدە رادىكاللار مېنى كونـ
سېرۋاتىپلارغا يان باستى دەپ ئەيىپلىسە، يەنە بەزىدە كونسېرـ
ۋاتىپلار رادىكاللارغا يان باستى دەپ يامانلىدى. بۇ ئىككى گۇـ
رۇھنىڭ تەشەببۇسى خۇددى ئوت بىلەن سۇ بىر - بىرىگە يېقىن
كەلمىگەندەك، ئۆزئارا زىتلىشىپ تۇرىدۇ. كونسېرۋاتىپلار ۋەتەننى
ھىمايە قىلىدۇ، مەركەزنى ھىمايە قىلىدۇ. بۇنى مەن قوللىدىم.
بىراق ئۇلار ئارىسىدىكى زور كۆپچىلىك كىشىلەردە سوۋېتلەر
ئىتتىپاقىغا قارشى كەيپىيات بار. بۇ مېنىڭ تەشەببۇسۇمنىڭ
تامامەن ئەكسى ئىدى، بۇنىڭغا يول قويالمايتتىم. رادىكاللار
دەل ئۇنىڭ تەتۈرسىچە، مەن ئۇلارنىڭ سوۋېتكە مايىل يول
تۇتۇش پوزىتسىيىسىنى ياقلايتتىم. بىراق ئۇلارنىڭ ۋەتەن كۆزـ
قارىشى، ئىچكى مايىللىقى كۈچلۈك ئەمەس. بۇ مېنىڭ ۋەتەن
بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش تەشەببۇسۇمغا ئۇيغۇن كەلمەيتتى. شۇڭا
بۇنىڭغىمۇ قوشۇلمىدىم. بۇ ئىككى گۇرۇھ ئادەملىرى ھەر خىل
سورۇنلاردا بىر - بىرىنى قاغاپ كەلدى. رادىكاللار كونسېرۋاـ
تىپلارنى خەنزۇلارنىڭ غالچىسى دەپ تىللىسا، كونسېرۋاتىپلار
رادىكاللارنى چەتئەلنىڭ قۇيرۇقى دەپ تىللىدى. شۇنداق قىلىپ
كۈرەش بارغانچە ئۇلغىيىپ باردى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا خەنـ
زۇلارغا مايىل بولىدىكەن، ئۇ چوقۇم سوۋېتكە قارشى تۇرىدۇ،
سوۋېتكە مايىل بولىدىكەن، ئۇ چوقۇم خەنزۇلارغا قارشى تۇرىدۇ،
دېيىدىغان خاتا ئۇقۇم شەكىللەنگەن. ھالبۇكى، مېنىڭ تەشەببۇـ
سۇم ھەم ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، ھەم جۇڭگو - سوـ
ۋېت ئىناقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت. بۇ ئىككىسىگە
نىسبەتەن ئېيتقاندا، بىرىنى دەپ بىرىدىن ۋاز كەچكىلى بولـ
مايتتى. خەنزۇلارغا مايىل بولغاندا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەنمۇ
يېقىن ئۆتۈش، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا مايىل بولغاندا خەنزۇلار
بىلەنمۇ يېقىن ئۆتۈش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا مىللەتلەرنى
ئىچكى جەھەتتىن ئىتتىپاقلاشتۇرغىلى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت

خەلقنى مەڭگۈ بەختىيار تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرگىلى بولىدۇ. مەن
بۇ ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشتە گەرچە نۇرغۇن چۈ-
شەنچە بېرىش، سۆز بىلەن قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىگەن
بولساممۇ، لېكىن ئۇلارنى ياراشتۇرۇش ئاسانغا چۈشمىدى. خۇددى
مەن جەنۇبىي شىنجاڭنى زىيارەت قىلغان ۋاقتىمدا كۆرگىنىمگە
ئوخشاش، بولۇپمۇ قەشقەردىكىدەك ئىككى گۇرۇھ ئوتتۇرىسىدىكى
كۈرەش ۋەزىيىتىنىڭ كەسكىنلىكى مەندە چەكسىز ھەسرەت قوز-
غىدى. مېنىڭ مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ماجىرالارغا چات
كىرىۋېلىشىمنىڭ نېمە ھاجىتى؟ يەنە كېلىپ ھەرقانچە ئادىل
پوزىتسىيە قوللانسammۇ، ھەر ئىككىلا تەرەپتىلا مەن قوللايدىغان
ۋە قوللىمايدىغان ئامىللار بار، نەتىجىدە ئىككىلا تەرەپنىڭ
نارازىلىقى پەيدا بولىدىكەن؛ بۇنىڭدىن كۆرە قوشۇمچە رەئىسلىك
ئورنۇمدىن چېكىنىپ چىققىنىم تۈزۈك. مۇندىن كېيىن مىللەتلەر
ئارىسىدىكى مەسىلىلەرگە چەتتە تۇرۇپ كۆڭۈل بۆلۈپ قويسام،
بۇ ھاڭغا بىر ئارام بولامدۇ، ئاسانراق بولامدۇ؟

ئۈچىنچىسى، يەنە بىر سەۋەب، مەن شىنجاڭ بىر يەرگىلا
باغلىنىپ، مەركەزدىن ئايرىلىپ قالغاچقا، مەملىكەت خاراكتېر-
لىك مەسىلىلەر ئۈستىدە بىر نەرسە دېيەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم.
گومىنداڭ بىلەن گۇڭچەنداڭ ئىككى پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى
مەسىلە، مەملىكەت ئىچىدىكى تىنچلىق مەسىلىسى، بولارغا نىس-
بەتەن مەن ئەزەلدىن كۆڭۈل بۆلۈپ كەلگەن، مەن سوۋېتكە
مايىل بولۇپ، كوممۇنىستلار بىلەن بىرلىشىش تەشەببۇسۇمنىڭ
يالغۇز بىرلا شىنجاڭدا ئەمەلگە قويۇلۇشىنى ئۈمىد قىلىپ قالماس-
تىن، بەلكى تېخىمۇ مۇھىمى مەملىكەت بويىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇ-
لۇشىنى ئۈمىد قىلاتتىم. ۋاھالەنكى دەل شۇ چاغدا گومىنداڭ،
گۇڭچەنداڭ ئىككى پارتىيىنىڭ مۇناسىۋىتى ناھايىتى يامانلىشىپ،
مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەت جىددىيلىشىپ كەتتى. مەن ئا-
مالسىز قاتتىق تەشۋىش ئىچىدە قالدىم. يۇقىرىدا ئېيتقاندەك

شىنجاڭ مەسىلىسى مەملىكەت ئىچىدىكى ئەھۋاللارنىڭ تەسىرىگە، ئەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ گومىنداڭغا قارشى، سوۋېتكە قارشى سىياسىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانىدى. ئەگەر مەملىكەت خاراكتېرلىك مەسىلىلەر ھەل بولمىسا، شىنجاڭ مەسىلىسى ھەل بولمايتتى. شۇڭلاشقا مەن ئۇزۇن مەزگىل شىنجاڭدا تۇرۇپ قېلىپ، ئۆزۈمنىڭ مەملىكەت ئىچىدىكى تىنچلىق ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى خالىمىدىم. مۇبادا قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپەمدىن ئىستىپا بېرىپ، مەركىزىي مەھكىمىنىڭ مۇدىرلىقىدىن ئىبارەت بىرلا ۋەزىپىدە قالسام، ئەنجىڭ بىلەن غەربىي شىمال ئارىلىقىدا بىر قەدەر ئەركىنرەك قاتناپ تۇرۇشقا، كۆپرەك ۋاقىت مەركەزدە بولۇشقا مۇمكىن بولاتتى.

يۇقىرىدىكى بىرقانچە نۇقتىلارنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، بىر خىل ئەپسۇسلىنىش ۋە خىجىللىق ئىچىدە، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قەتئىي قۇتۇلۇشقا بەل باغلىدىم.

مەن ئورۇن بېسىشقا كىمنى قويۇش مەسىلىسىدە ئۇزۇنغىچە ئەستايىدىل ئويلاندىم. ئالدى بىلەن ئەخمەتجان ۋە بۇرھان شەھىدى ئۈستىدە مۇھاكىمە قىلدىم. ئەخمەتجان ياش، ئىستىقبالى بار، كۈچلۈك دالالەت قىلىش كۈچىگە ۋە ئاممىۋى ئاساسقا ئىگە. بىراق ئۇ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى، شۇنداقلا يەنە ئۆلكە ئىچىدىكى رادىكاللارنىڭ يولباشچىسى، ئۇنىڭغا يالغۇز ئەنجىڭ ھۆكۈمىتى قوشۇلمايلا قالماستىن، ئۈچ ۋىلايەتتىن باشقا يەتتە ۋىلايەتتىمۇ مەسىلە بار ئىدى. بولۇپمۇ كونسېرۋاتىپ ئەربابلارنىڭ كەسكىن قارشىلىقىغا ئۇچرايتتى. بۇرھانغا كەلسەك: ئۇ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان، كۆپ يىللار تۈرمىدە ياتقان، ئاسانلا كىشىلەرنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشەلەيدۇ. يەنە كېلىپ ئۇيغۇر، قازاق مىل-

لەتلىرى ئارىسىدا ئۇنىڭ بۇرۇندىنلا ئىناۋىتى بار. پوزىتسىيە-
سىمۇ بىر قەدەر نورمال. رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلارنىڭ
ئوڭايلا ماقۇللۇقىدىن ئۆتەلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ يەنە ۋەتەن
كۆزقارىشىغا ئىگە، ھەم سوۋېت تەرەپكىمۇ مايىل. شۇڭا ئۇنى
بىر قەدەر مۇۋاپىق كېلىدىغان نامزات دەپ ھېسابلاش كېرەك
ئىدى. بىراق ئۇ ئەزەلدىن مەركەزگە بېرىپ باقمىغان، جياڭ-
جيېشى بىلەن بىر قېتىممۇ ئۇچرىشىپ كۆرمىگەن. مەركەزدىكى
كىشىلەر ئۇنىڭ بىلەن تازا تونۇش ئەمەس. ئەگەر ئۇنى رەئىس
ئىز باسارى دەپ ئوتتۇرىغا قويساق، ماقۇللۇقتىن ئۆتكۈزۈش
مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئەخمەتجان بىلەن بۇرھان شەھىدىدىن باشقا، پەقەت
مەسئۇتلا قالدى. ئۇ شۇ مەزگىلدە شىنجاڭنىڭ تەپتىش ئەمەل-
دارى بولۇپ، ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئابرويلۇق كىشى ئىدى. شېڭ-
شىسەيگە قارشى تۇرغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئىچكىرىگە قېچىپ
بېرىپ مەركەزدە ئون يىلدىن ئارتۇق تۇرۇپ، گومىنداڭنىڭ
مەركىزىي ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزاسى، گومىنداڭ مەركىزىنىڭ
تەپتىش ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئۇ
دائىم مەركەزنىڭ يىغىنلىرىدا دادىل، ئوچۇق - ئاشكارا سۆزلەپ،
شېڭ شىسەينى سۆكەتتى. ھەممىدە كۈچىنىڭ بېرىچە شىنجاڭ خەلقى
ئۈچۈن دەرد تۆكۈپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ مەنپەئەتىگە ۋەكالىتەن
سۆزلەيتتى. ھەممە كىشى ئۇنى شىنجاڭنىڭ رەھبىرى بولالايدىغان
زات دەپ قارىشاتتى. شۇ يىلىنىڭ بېشىدا مەن نەنجىڭدە جياڭ-
جيېشىغا شىنجاڭ مەسىلىسىنى دوكلات قىلغان ۋاقتىمدا، جياڭ-
جيېشى ئۇنى ئېغىزغا ئالغان ھەمدە مەندىن: شىنجاڭنىڭ رە-
ئىسلىكىنى ئۇنىڭغا بەرسەك قانداق بولار؟ دەپ سورىغانىدى.
مېنىڭچە، ئەگەر ئۇنى رەئىسلىككە ئوتتۇرىغا قويىدىغان بولساق
مەركەزنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئوڭايلا ئۆتۈپ كېتەتتى.

ئۇنىڭ ئائىلىسى غۇلجىدا بولۇپ، ئىلى تەرەپتىن تېنچلىق سۆھ-

بىتىمگە قاتناشقان ئۈچ ۋەكىلنىڭ بىرسى بولغان رەھىمجان سابىر-
ھاجى ئۇنىڭ جىيەن ئىنىسى بولىدۇ. غۇلجىدا نۇرغۇن ئادەملەر
بىلەنمۇ بېرىش - كېلىش مۇناسىۋىتى بار ئىدى. بۇنىڭغا قاراپ
ئۇ كىشىنى بىز ئورۇنغا قويساق ئۈچ ۋىلايەتنىڭمۇ ماقۇللۇقىغا
ئېرىشىشى مۇمكىن، دەپ ئويلىغانىدىم. يەنە ۋىلايەت تەرەپتە
ئەزەلدىن ئۇنىڭغا قارشى ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمى-
دۇق. ئۇيغۇرلار شىنجاڭنىڭ ئاھالىسى ئىچىدە 75% دىن ئار-
تۇقراقىنى تەشكىل قىلىدۇ. رەئىس نامزاتلىقىنى ئۇيغۇرلاردىن
ئوتتۇرىغا قويۇش، مىللىي ئاپتونومىيە روھىغا ئۇيغۇن، شۇنداقلا
شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا مۇۋاپىق كېلەتتى.
دەرۋەقە شۇ چاغدا مەن مۇنۇلارنىمۇ ئويلاپ يەتتىم: مەسئۇت
شىنجاڭدىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن نەچچە يىل بولغان، يەرلىك بىلەنمۇ
كۆپ مۇناسىۋەتتە بولمىغان، غۇلجا ئىنقىلابىغىمۇ ئىشتىراك
قىلمىغان، ئېھتىمال ئۈچ ۋىلايەتنىمۇ چاتاق چىقىپ قېلىشى
مۇمكىن، بىراق ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئۇنىڭغا شۇنچىۋالا قەتئىي،
كەسكىن قارشى تۇرىدىغانلىقىنى مۆلچەرلىمىگەنىدىم. دەسلەپتە
مەن غۇلجا تەرەپ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كۆرۈشنى ئويلىدىم.
بىراق مۇبادا ئوتتۇرىغا قويسام غۇلجا تەرەپ ماقۇل كۆرمەسە
ياخشى بولمايدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. ۋەھالەنكى
تېنچلىق بىتىمگە ئاساسلانغاندا ئۆلكە رەئىسىنى مەركەز بىۋاستە
تەيىنلەيتتى. بۇ جەھەتتە ئۇلار بىلەن مەسلىھەت قىلىشىدىغان
بەلگىلىمىمۇ يوق ئىدى. ئۇلار قارشى تۇرسىمۇ قانۇنىي ئاساسى
يوق ئىدى. شۇڭا نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە بىۋاستىلا ئوتتۇرىغا
قويدۇق.
مەن بۇنى يوللاش بىلەن بىرگە يەنە بۇرھاننى مەركەزگە يۆت-
كەپ، ئۇنى گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا
قويۇشنى تەلەپ قىلدۇق. بۇ بىر تەييارلىق خىزمىتى ئىدى.
مەن جياڭجيېشىگە يوللىغان تېلېگراممىدا: بۇرھان زور كۈچ

بىلەن يېتىشتۈرۈلۈشكە تېگىشلىك ئىختىساسلىق ئادەم، ھازىردىن باشلاپ بۇ كىشىنى مەركەز بىلەن تونۇشتۇرۇپ، باردى - كەلدى قىلدۇرۇپ، كەلگۈسىدە شىنجاڭغا رەھبەر قىلىشقا تەرەددۇت قىلىساق بولىدۇ، دېدىم.

تەكلىپ ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى ماقۇل بولدى. 1947 - يىلى 5 - ئاينىڭ 19 - كۈنى رەسمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىندى. 5 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۈرۈمچى كوچىلىرىدا مەسئۇتقا قارشى تەشۋىق ۋەرەقىلىرى، لوزۇنكىلار پەيدا بولدى. مەن 21 - كۈنى مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن كۆرۈشۈپ، مەركەزنىڭ قارارىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇردۇم. ئۇ شۇ زامات قوشۇلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە نۇرغۇن دەلىللەرنى كۆرسەتتى. مېنىڭ خەلق سايلىمى ئارقىلىق ئۆلكە رەئىسى تىكلىگەنگە قەدەر داۋاملىق ئۆلكە رەئىسى بولۇپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. مەن شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا: بۇيرۇق ئېلان قىلىنىپ بولدى. بۇنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ - دېدىم. ھەمدە ئۇزۇننىڭ قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىيەلمىگەنلىكىمدىكى سەۋەبلەرنى قايتا - قايتا چۈشەندۈردۈم. ئۇ ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن: غۇلجىغا قايتىپ بېرىپ مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، پوزىتسىيە بىلدۈرۈشكە بولىدۇ، دېدى.

بۇ قېتىمقى سۆھبەت بەش سائەتتىن ئۇزاق داۋام قىلدى. مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان باشتىن - ئاخىر قوشۇلمىدى. مەنمۇ بۇ ئىش ئۈستىدە ھەر قانداق ئۆزگەرتىش ۋە يول قويۇش ئىپادىسىدە بولمىدىم. 5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەسئۇتنىڭ ۋەزىپە ئۆتكۈزۈۋېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئىتىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنى بىلەن بىرگە ئېلىپ بېرىلدى. ئىلى تەرەپكە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى مۇراسىمغا قاتناشمىدى. مۇراسىمدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت سەنيىنخۇي ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى، قەشقەرلىك ئوسمان ۋەكىللىك سا-

لاھىيىتى بىلەن سۆزگە چىقتى. ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى
مۇنداق: ئۆتمۈشتە شىنجاڭدا سەنمىنجۇيى يولغا قويۇلمىغانىدى.
شۇڭا كۆپ قېتىم ئىنقىلاب يۈز بەردى. رەئىس جاڭ جىجۇڭ
شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىنلا، مەركەزگە ۋەكالىتەن سەنمىنجۇيىنى
ئىجرا قىلىپ ھەقىقىي تىنچلىق ۋەزىيىتىنى بەرپا قىلدى. بۇنىڭغا پۈتۈن
ئۆلكە خەلقى ئىشىنىدۇ. شۇڭلاشقا ئۆلكە رەئىسىنى يۆتكەشنى
خالىمايمىز. مەركەزنىڭ رەئىس جاڭ جىجۇڭنى شىنجاڭدا قالدۇ-
رۇشنى، رەئىس جاڭ جىجۇڭ ئۆز قولى بىلەن ھاسىل قىلغان
تىنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىنى تەلتۆكۈس ئىجرا
قىلىشنى تەلەپ قىلىمىز ۋەھاكازالار، مەقسەت روشەنكى، بۇنداق
دېيىش مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشنى ياقلىمايمىز دېگەنلىكتىن
ئىبارەت.

مۇراسىم ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك سەنىيېخۇي ئە-
زاسى ئوسمان داموللا قاتارلىق 40 تىن ئارتۇق كىشى ھاڭگا
بىرلەشمە ئىمزا قويغان بىر پارچە خەت تاپشۇردى. ئۇلار تىنچ-
لىق بىتىمى تېخى ئىزچىللاشتۇرۇلمىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ
ۋەزىپىسى تولۇق ئاخىرلاشقىنى يوق، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆز-
گەرتىپ تەشكىل قىلماسلىق لازىم، دېيىلگەن. ئۇلار يەنە ئۆل-
كىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى بۇ ئىشتىن ئىلگىرى خە-
ۋەر تاپمىغان. ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ماقۇللىقىنى ئال-
ماي تۇرۇپ، ئۆلكە رەھبىرىنى يەڭگۈشلەش مۇۋاپىق ئەمەس،
دەپ قەتئىي تەلەپ قىلىپ تۇرىۋالدى. خەتنىڭ تولۇق تېكىس-
تى تۆۋەندىكىدەك:

شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوشۇمچە رەئىسى جاڭ
جىجۇڭ جانابلىرىغا:

كەمىنىلىرى مۇشۇ يىلىنىڭ 5 - ئاي 28 - كۈنى غەربىي
زالدا ئۆتكۈزۈلگەن يىغىندا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەر-
لىرىنىڭ ئالماشتۇرۇلغانلىقىنى ئاڭلىدۇق. بۇ مۇناسىۋەت بى-

لەن سەنيىخۇي ئەزالىرى ئارىسىدا پىكىر تۇغۇلدى. سەنيىخۇي ئەزالىرى نەق مەيداندا پىكىر بايان قىلدى. بىز شۇ پىكىر- رىمىزدە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن، ئۇشبۇ ئىلتىماسنامىنى ھو- زۇرلىرىغا سۇندۇق. مەقسەتنى ئېيتساق، ئۆتكەن يىلى تېنچ- لىق بىتىمىگە ئاساسەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان ئىدى. بىر يىل ئىچىدە گەرچە بەزىبىر يېڭى تەدبىر - پىلانلار قوللىنىلىپ، خىزمەتلەر ئىشلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ھازىرغا قەدەر تېنچلىق بىتىمى بىلەن سى- ياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىشتا، خەلقنىڭ كۆڭلى - كۆكسى قانغىدەك خىزمەتلەر ئىشلەنمىدى. خەلق ئۈمىد قىلغان مۇشۇ مەسئۇلىيەت ئېغىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ زىممىسىدە تۇرىۋاتىدۇ. سەنيىخۇي ئەزالىرى شۇنداق دەپ ھې- سابلايدۇكى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تېنچلىق بىتىمىگە ئاسا- سەن ئۆزگەرتىش كېرەك. يۇقىرىدىكى ۋەزىيەتلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلماي تۇرۇپ، ئۇنى ئۆزگەرتىش ھاجەتسىز، ئەسلى- دىكى ھالىتىنى ساقلاپ قېلىش زۆرۈر. سەنيىخۇي ئەزالىرى يەنە شۇنداق دەپ ھېسابلايدۇكى، بۇ نۇقتىغا قارىماي، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەتلىرىگە ئۇقتۇرماي ھەم سەنيىخۇي ھەيئەتلىرىنىڭ ماقۇللىقىدىن ئۆتكۈزمەي، ئۆلكىلىك ھۆ- كۈمەت رەھبەرلىرىنى ئالماشتۇرۇش مۇۋاپىق ئەمەس. بۇ- نىڭ ئۈچۈن سەنيىخۇي ئەزالىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تېنچ- لىق بىتىمىگە ئاساسەن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنى قەتئىي ئىلتىماس قىلىدۇ. تېنچلىق بىتىمىدە خەلقىمىز ئۈچۈن ئال- غان مەجبۇرىيەتلەرنى ئاداققىچە ئورۇنلاشنى، ھەمدە ئۆل- كە رەئىسىنى ئاساسىي قانۇن بويىچە خەلق سايلىمى ئار- قىلىق ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشتىن بۇرۇن، ھەر قانداق ئۆزگەر- تىشلەرنىڭ بولماسلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ. ھوزۇرلىرىغا ئا- لاھىدە مۇشۇ ئىلتىماسنى سۇندۇق. جانابلىرىغا بىر نۇسخە

سۇنغاننىڭ سىرتىدا، ئېلان قىلىش ئۈچۈن گېزىتخانىسىمۇ
يوللىۋەتتۇق.

ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرىدىن: ئوسمان داموللا
قاتارلىقلار.

مەن بۇنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ناھايىتى ئوچۇق
كۆڭۈللۈك بىلەن جاۋاب بېرىپ: رەئىسنىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇ-
لۇشى بىلەن تىنچلىق بىتىمى ئىجرالاشتۇرۇلماي قالمايدىغانلى-
قىنى؛ مەركەز تىنچلىق بىتىمىگە ئاساسەن ئۆزى تەئىنلىگەن
ھەيئەتلەرنى يۆتكەش ھوقۇقىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۇيغۇرلار
ئىچىدىكى ياشانغان، ئابرويلۇق مەسئۇد ئەپەندىنى رەئىسلىككە
تەئىنلىگەنلىك دەل شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ھۆرمەت قى-
لىپ قوللانغان مۇۋاپىق تەدبىر ئىكەنلىكىنى، مەركەزنىڭ ئو-
چۇق بۇيرۇقىنى ئۆزگەرتىشكە تەلەپ قىلىشقا زادىلا بولمايدى-
غانلىقىنى تەۋسىيە قىلدىم. مېنىڭ جاۋاب خېتىمنىڭ تولۇق تې-
كىستى تۆۋەندىكىچە:

ئۆلكىلىك سىياسىي سەنيىخۇي ئەزاسى ئوسمان داموللا
جانابلىرىغا ھەمدە سىلى ئارقىلىق ئەمەت قازى جانابلىرى-
غا ۋە باشقىلارغا:

ھەر قايسى جانابلارنىڭ بىرلىكتە ئىمزا قويۇپ يوللى-
غان مەكتۇپلىرىدىن خەۋەر تاپتىم. ئوتتۇرىغا قويۇلغان مە-
سىلىلەرگە قارىتا، مەن ئەڭ سەمىمىي پوزىتسىيەم بىلەن
تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەرمەكچىمەن:

① تىنچلىق بىتىمى ئۆلكىمىزنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك تىنچلىقى-
غا كاپالەتلىك قىلىدىغان ھۆججەت. ئۆلكە ئىچىدىكى ھەر
قانداق جاي، ھەر قانداق ئادەم بىردەك مۇشۇنىڭ چەكلى-
مىسىدە بولۇشى شەرت. بۇنىڭدىن چەتنەپ تۇرۇشقا بول-
مايدۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىن-
غانلىقى، تىنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا ھەرگىزمۇ

تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ.

② تېنچلىق بىتىمىدە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىشتا پەقەت ئىسمىلىك تەقسىم قىلىش نىسبىتىلا كۆرسىتىلگەن، ئۇنىڭدا نامزات چەكلىمىسى يوق. مەركەزدىن تەيىنلەنگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنى مەركەز خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ئالدىغا يۆتكەپ كېتەلەيدۇ. خۇددى غۇلجا تەرەپتىن كۆرسىتىلگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرىنى ئىلى تەرەپ خالىغان ۋاقىتتا ئۆز ئالدىغا يۆتكەپ كەتكەنگە ئوخشاش.

③ مەركەزنىڭ بۈگۈنكى كۈندە شىنجاڭلىقلارنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىشقا قويۇپ يۈكسەك ئىناۋەتكە ئىگە مەسئۇد ئەپەندىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگە تەيىنلىگەنلىكى، ھەقىقەتەنمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش يولىدا قوللانغان مۇۋاپىق تەدبىر. ناۋادا مەركەزدىن ئېلان قىلىنىپ بولغان بۇيرۇقنى ئۆزگەرتىش تەلەپ قىلىنسا، بۇ مۇتلەق بولمايدىغان بىر ئىش.

④ پېقىر گەرچە قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەسەممۇ، لېكىن يەنىلا گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە داۋاملىق مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستۈمگە ئېلىپ تېنچلىق بىتىمىنى تولۇق ئىجرا قىلغۇزىمەن. ھەممىدە سىياسىي پروگراممىنىڭ تەدرىجى ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى ئۈچۈن، سىرتتىن ياردەم كۆرسىتىشنى خالايمەن. پېقىر بۇ ھەقتە، ھەر قايسى جانابلارغا كاپالەت بېرەلەيمەن.

⑤ ھەر قايسى جانابلارنىڭ تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا نىسبەتەن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن. ئۆتكەن يىل 6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى تېنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن بۇيان، تېخىچە تولۇق ئىجرا

قىلىنمىغان تەرەپلەر بار. بۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن
كۆڭۈل بۆلىمەن. بولۇپمۇ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ
ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە بولۇۋېلىش مەسىلىسىگە تېخى خا-
تىمە بېرىلمىدى. ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ
تۈزۈش، ئۇلارنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋېلىش، دۆلەت مۇداپىئە
قوشۇنلىرىنى كىرگۈزۈش قاتارلىق ماددىلار تېخى تولۇق
ئىجرا بولمىدى. ھەر قايسىلىرىنىڭ خەلق ۋەكىلى سۈپىتى-
دە، تېنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا بولۇشىغا يېقىندىن كۆڭۈل
بۆلۈپ، كۆپرەك يول كۆرسىتىپ بېرىشلىرى ھەمدە ئۇنىڭغا
ھەيدەكچىلىك قىلىپ نازارەت قىلىشلىرىنى، تېنچلىق بىتى-
مىنىڭ بۇرۇنراق تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىنى تەقەززا-
لىق بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.
⑥ ئەڭ ئاخىرىدا ئۆلكىلىك سەنىيخۇي يىغىنىنى ئوڭۇشى-
لۇق ئېچىپ، دېموكراتىك سىياسەت ۋە تېنچ قۇرۇلۇش ئۈ-
چۈن ئاساس يارىتىشىڭىزلارنى ئۈمىد قىلىمەن ھەمدە بۇ
مۇناسىۋەت بىلەن ھەر قايسى جانابلارغا ھۆرمەت بىلدۈرىمەن.
ئېھتىرام بىلەن: جاڭ جىجۇڭ
6 - ئاينىڭ 9 - كۈنى

شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا مەن يەنە ئاقسۇ قاتارلىق يەت-
تە ۋىلايەت تەرەپتىكى بىر قانچە ئون نەپەر ئۆلكىلىك سەنيىخۇي
ئەزالىرىنىڭ بىرلەشمە ئىمزا قويۇپ يازغان خېتىنى تاپشۇرۇ-
ۋالدىم. بۇ خەتتە ئۇلارنىڭ مەركەزنىڭ قارارىنى ھىمايە قىلى-
دىغانلىقى، مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولغانلىقىنى قارشى ئا-
لىدىغانلىقى بىلدۈرۈلگەن. شۇنىڭدەك يەنە: ① مەركىزىي ھۆ-
كۈمەتنىڭ بۇيرۇقىغا ھۆرمەت قىلىدىغانلىقى؛ ② ئۆزىنى مەلۇم
قىلىپ بولغان ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرىنىڭ سالاھىيىتىنى تەك-
شۈرۈپ چىقىش، ئۇلارنى تەكشۈرۈپ چىقىشتىن بۇرۇن يىغىن

ئىچىشقا بولمايدىغانلىقى؛[3] جايلاردىكى ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرى تولۇق كېلىپ بولغاندىلا يىغىن ئېچىشقا بولىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن.

مەسئۇدنىڭ رەئىس بولۇشىغا غۇلجا تەرەپنىڭ قارشى تۇرۇشىدىكى سەۋەب، ئۇلارنىڭ قارىشىچە، مەسئۇد چوڭ «پانتۈركىست» بولۇپ، سوۋېتكە قارشى تۇرىدىكەن. بۇ ئىشتىن بۇرۇن مېنىڭ زادى خەۋىرىم يوق ئىدى ھەمدە دىققەتمۇ قىلمىغانىدىم. مەن پەقەت مەسئۇد مەركەزنى ھىمايە قىلىدۇ، سوۋېتكە قارشى پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ باققىنىمۇ يوق، دەپلا ھېس قىلىپتىمەن. ئېھتىمال بۇ مېنىڭ بىپەرۋالىق قىلغان تەرىپىم بولسا كېرەك.

ئىككى تەرەپ تالاش — تارتىشىنىڭ گىرەلەشكەن تۈگۈنى، مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇش مەسىلىسىگە مەركەزلەشتى. غۇلجا تەرەپ باشتىن ئاياق قەتئىي قارشى تۇرۇۋالدى. مەن بولسام بۇيرۇقنى ئۆزگەرتمەيمەن، دەپ چىڭ تۇردۇم. مانا بۇ غۇلجا تەرەپنىڭ چېكىنىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب ئىدى.

(2) ئۆلكىلىك سەنيىخۇي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقمىغانلىقى

سايلام قانۇنىغا ئاساسەن، ھەر قايسى ۋىلايەتلەر ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ چىققاندىن كېيىن، ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ھەيئىتىنىڭ يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، سەنيىخۇي ھەيئىتىنى قۇرۇش ۋە ئۇنىڭ مۇراسىم يىغىنىنى ئېچىش تەييارلىقىنى ئىشلىدى. بىر قانچە ئاي تەييارلىق كۆرۈش ئارقىلىق بۇ ئىش ئاساسەن ئاخىرلاشتى. 5 - ئاينىڭ 25 - كۈنىگە قەدەر ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇردى، ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرىنىڭ سانى 121 كىشىگە يېتىپ، قانۇندا بەلگىلەنگەن سانغا تولدى. بۇنىڭ بىلەن 5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئېچىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىندا مەن ئالاھىدە تەبرىك نۇتقى سۆزلىدىم.

ئالدى بىلەن بۇ قېتىمقى يىغىننىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى، شىنجاڭ ئۆلكىسىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا تارىخىي ئەھمىيەتلىك كاتتا يىغىن ۋە دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ئاساسىنى سېلىپ، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىق خىزمىتىنى مۇستەھكەملەيدىغان يىغىن ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتىم. «خەلقنىڭ ئۆز ۋەكىللىرى بولغاندا، ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىدىغان ئورگان بولغاندا، مەنىسخۇي يىغىننى بىر ئۇرۇش مەيدانىغا ئايلاندۇرۇپ، ئېغىز بىلەن قەلەمنى توپ - مىلتىق ئورنىدا ئىشلەتكىلى، ھەممە مەسىلىلەرنى دېموكراتىك يىغىن ئارقىلىق ھەل ئىلىۋالغىلى بولىدۇ. مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، مۇندىن كېيىن ئۆلكىمىزدە قايتا ئۇرۇش يۈز بەرمەيدۇ. مىلتىق - زەمبىرەك ئاۋازلىرى قايتا ئاڭلانمايدۇ».

بۇنىڭ ئارقىسىدىنلا مەن يەنە شىنجاڭ ئۆلكىسىگە دائىر بارلىق تەدبىرلەر گەرچە تىنچلىق بىتىمى بىلەن سىياسىي پروگراممىدىن ئىبارەت ئاساسقا ئىگە بولسىمۇ، لېكىن بۇ پرىنسىپلىق بەلگىلىمىلەرنى يەنىمۇ كونكرېت تۈردە ئەمەلىي يولغا قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئىقتىسادى، قاتناش، مائارىپ، مالىيە جەھەتلەر بويىچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشكە بولىدۇدەپ كۆرسەتتىم «كۆپچىلىكنىڭ بارلىق ۋاقتىنى، زېھنى - كۈچىنى تىنچلىقنى مۇستەھكەملەش، قورۇلۇشنى كۈچەيتىش يولىدىكى تەتقىقات، لايىھەلەش، تەكلىپ سۇنۇش جەھەتلەرگە سەرپ قىلىش» نى ھەمدە شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش جەريانىدا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ياردەم بېرىش مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم.

ئەڭ ئاخىرىدا مەن ئۆز ئارزۇيۇمنى قايتا تەكىتلەپ: «مەن ئاللىبۇرۇنلا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە خىزمەت قىلىش، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە يول ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن شىنجاڭغا كەلگەنلىكىمنى تەكرار - تەكرار بايان قىلىپ ئۆتكەنىدىم. مەن ئاچ

ماقچى بولغان قانداق يول بولىدۇ؟ بۇ يول — تىنچلىق يولى، بىرلىك يولى، دېموكراتىيە يولى، ئىتتىپاقلىق يولى، شۇنداقلا يەنە گۈللىنىش يولى. شۇڭا ئېيتىشقا بولىدۇكى، ئۆتكەنكى بىر يېرىم ئەسىردە بۇ خىزمەتلەرنىڭ دەسلەپكى شەكلىنى بولسىمۇ ۋۇجۇتقا چىقىرالىدۇق. مۇندىن كېيىن پىلانلىق، باسقۇچلۇق ھالدا باشتىن-ئاخىر بوشاشماي ئىشلەيدىغان بولساقلا، بۇنى چوقۇم تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، مەڭگۈ تىنچلىققا كاپالەتلىك قىلالىشى، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، سەنمىنجۇيىچە يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ. ھازىر پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ھەيئىتى قۇرۇلدى. مېنىڭ يول ئېچىش ئىشىمۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئاخىرلاشقان ھېساپتا بولدى. ئەمدى ئۆتكۈزۈپ بەرسەملا بولىدۇ» دېدىم. ھەممە ئىپادە بىلدۈرۈپ: «مۇندىن كېيىن مەن گومىنجىڭفۇ ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن شىنجاڭلىق قېرىنداشلارنى ئاسراشتەك قىزغىنلىقىم بىلەن، ئۆلكىمىزنى تىنچ گۈللەندۈرۈش ئىشىغا ياردەم كۆرسىتىمەن، شۇنداقلا بۇ ئىشلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىگە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارايمەن» دېدىم.

مۇراسىم تۈگىگەندىن كېيىن، ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرى ھەرقايسى ۋىلايەتلەر بويىچە بىردىن ئادەم كۆرسىتىپ ئورتاق پىرىزىدىيوم تەشكىللەپ سەنيىخۇي يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلماقچى بولدى. يىغىن باشلىنىشى كېرەك ئىدى. بىراق ئۆلكىلىك سەنيىخۇي ئەزالىرىنىڭ سانى بىلەن سالاھىيىتىدە مەسىلە كۆرۈلدى. مەسىلە: ئىلى ۋىلايىتىدىن سايلىنىشقا تېگىشلىك ئەزا 14 نەپەر ئىدى. ئەمەلىيەتتە ئۆزىنى مەلۇم قىلغىنى 18 نەپەر بولۇپ، تۆت نەپىرى ئارتۇق؛ تارباغاتاي ۋىلايىتىدىن

ئالتە نەپەر كىشى سايلىنىشى كېرەك ئىدى، ئۆزىنى مەلۇم قىلغىنى سەككىز نەپەر بولۇپ، ئىككى نەپىرى ئارتۇق؛ يەنە تېخى بەش كىشىنىڭ ئىسىم فامىلىسى-ئەسلىدىكىسى بىلەن ماس كەلمەيدۇ. قەشقەر ۋىلايىتىدىن سايلىنىشقا تېگىشلىك ئادەم 20 نەپەر ئىدى. ئەمەلىيەتتە مەلۇم قىلغىنى 22 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە يەتتە نەپەر كىشىنىڭ ئىسىم-فامىلىسى ئەسلىدىكىسىگە ماس كەلمەيدۇ. ھالبۇكى ئىلى تەرەپتىن سايلاپ چىقىلغان سەيىنخۇي ئەزالىرىنىڭ كۆپ ساندىكىسى ھازىر ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ئەمەلدارلار ۋە ھەربىي، ساقچى كاتتىباشلار بولۇپ، سايلام قانۇنىدىكى بەلگىلىمىگە ئۇيغۇن كەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن جىدەل-ماجرا باشلاندى. ئالاھىدە تەشكىللەش ئارقىلىق مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان رىياسەتچىلىكىدىكى يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا تەكرار-تەكرار مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، ئىككى قېتىم بۇنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئەسلىدە بۇنى ھەل قىلىشقا بولاتتى. بىراق سەنيىخۇي يىغىنى يەنىلا ئېچىلمىدى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي سەۋەب مۇنداق بولغانىدى: ئالدى بىلەن سەنيىخۇي ئەزالىرى ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ كېتىپ، بىر-بىرىگە قارىمۇقارشى ئىككى لاگېرنى شەكىللەندۈرۈپ قويدى. ئۇلار بىر-بىرىگە يول قويمىدى. يەنە بىرى، بەزىلەر شۇ چاغدا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىش ۋە مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى تۇرۇش توغرىسىدا تەكلىپ سۇنماقچى بولدى. شۇڭلاشقا پىرىزدىيومدىكى كۆپچىلىك ئەزالار، ئومۇمەن سەنيىخۇي ئەزالىرى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولغان تەكلىپلەر: ① شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ دۆلەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. ② دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېكىنىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىپ، دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىغا زىيان يەتكۈزۈشكە بولمايدۇ؛ ③ مەركەزنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش توغرىسىدىكى بۇيرۇقى-

غا قارشى تۇرۇشقا بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا پىكىر قىلدى.

بۇ ئۈچ نۇقتا، شۇ چاغدىكى ئۆلكىلىك سەنيەخۇي ھەيئىتىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى داۋالغۇپ تۇرغان كەيپىياتقا قارىتا ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. غۇلجا تەرەپ گۇرۇھىدىكى سەنيەخۇي ئەزالىرى 1-، 2-ماددىنى پىرىنسىپ جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بىراق 3-ماددىغا قەتئىي قارشى چىقتى. بۇ ئۇلارنىڭ ئۆلكىلىك سەنيەخۇي ئەزالىرى يىغىنىدىن پايدىلىنىپ، مەسئۇتنىڭ رەئىس بولۇشىغا قارشى تۇرۇش يولىدىكى غەرىزىنىڭ تۈگىمىگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بەردى. پىرىزدىيۇمدا پىكىر بىرلىكى بولمىغانلىقتىن يىغىن بىر قېتىممۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىلمىدى. 6-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن تارتىپ 3-كۈنىگە قەدەر كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، قاتمال ۋەزىيەتنى زادى يۇمشاتقىلى بولمىدى. ۋەزىيەت ياخشى ئەمەس ئىدى. مەن 7-ئاينىڭ 3-كۈنى يىغىن پىرىزدىيوم ئەزالىرى بىلەن يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپىنى چاقىرىپ بىرلەشمە سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، ئىككىلا تەرەپنىڭ ئۆز ئارا يول قويۇپ قاتمال ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشنى مۇراجىئەت قىلدىم. ئۇدا ئۈچ قېتىم مەسلىھەتلەشتۇق. ئەمما بىر قېتىممۇ نەتىجە بەرمىدى. ئىسلام دىنىدىكىلەرنىڭ روزى ھېيت بايرىمى يېقىنلىشىپ قالغاچقا، قەشقەردىن كەلگەن سەنيەخۇي ئەزالىرىنىڭ تەكلىپى بويىچە، كۆپ سانلىقلارنىڭ ماقۇللۇقىدىن ئۆتكۈزۈپ، يىغىن پىرىزدىيومى 7-ئاينىڭ 7-كۈنىدىن باشلاپ يىغىننى ۋاقىتلىق توختىتىدىغانلىقىنى، قاچان يىغىن چاقىرىشنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بەلگىلەيدىغانلىقىنى قارار قىلدى.

ئۆلكىلىك سەنيەخۇي يىغىنىدا ئىككى تەرەپ توقۇنۇشقاندا، غۇلجا تەرەپنىڭ بەزى سەنيەخۇي ئەزالىرى ماڭا ئىككى پارچە خەت تاپشۇردى. ئۇنىڭدا ئاساسەن مەسئۇتنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولغانلىقىغا قارشى بەزىبىر گەپلەر يېزىلغانىكەن. 6-ئاينىڭ

25 - كۈنى مەن ئۇلارغا «ئىككى تەرەپنىڭ ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىپ، بىر - بىرىگە يول قويۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن» دېگەن تېمىدا ئوچۇق جاۋاب قايتۇردۇم. بۇنىڭ تولۇق تېكىستى 1947 - يىل 7 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىكى شىنجاڭ گېزىتىدە ئېلان قىلىندى.

مەن شۇنداق سەمىمىي تۈردە تەپسىلىي جاۋاب بېرىپ چۈشەندۈرگەن بولساممۇ ئۇلارنى يەنىلا قايىل قىلالمىدىم. ئۆلكىلىك سەنىيخۇي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقمىغانلىقى مەن ئۈچۈن بىر چوڭ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى. ئىلى تەرەپكىمۇ بۇ ئىش قاتتىق تېگىپ كەتتى. ئىلى تەرەپنىڭ كۈچى يىغىننى تىزگىنلىيەلمىگەنلىكتىن، ئۇلارنىڭ پىلانلىرىمۇ ئەمەلگە ئاشماي قالدى.

(3) تۇرپان، توقسۇن، پىچان رايونىدىكى قوزغىلاڭ

تۇرپان، توقسۇن، پىچان ئۈچ ناھىيىنىڭ ھاكىملىرى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تىكلەنگەندىن كېيىنكى بىر نەچچە ئاي مابەينىدە داۋام بولۇشچە «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار ئىتتىپاقى» بىلەن «شەرقىي تۈركىستان پارتىزانلىرى» تەشكىلاتى تاشيوللاردىكى ھەربىي ماشىنىلارنى توسۇپ، ئاشلىق بۇلاپ ترانسپورت ئىشلىرىغا توسالغۇ پەيدا قىلغان. خەلققە تەھدىت سېلىپ ھۆكۈمەتكە ئاشلىق ساتقۇزمىغان. تەمىنات ئىشلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنغان. داۋاملىق پىتنە - ئىغۋا تارقىتىپ جېدەل تېرىغان. ھۆكۈمەتكە بوھتان چاپلىغان. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە تۆھمەت قىلغان. ھەربىي قىسىملار قورال كۈچى بىلەن چەكلەشنى قايتا - قايتا تەلەپ قىلسىمۇ، مەن بۇنى ئىزچىل توسۇپ قورال كۈچى ئىشلىتىشكە يول قويمىدىم. ئالدى بىلەن تىنچلىق، سەۋر قىلىش، داۋلى سۆزلەش-

تەك تەسىرلەندۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللاندىم.

مەسئۇت رەئىس بولغاندىن كېيىن، بۇ ئۈچ ناھىيىنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ كەسكىنلەشكەنلىكى تۇردى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئادەم ئەۋەتىپ تەشۋىق قىلسا بۇنى قوبۇل قىلىش ئۇياقتا تۇرسۇن، يەنە تۈرگۈن تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەسىلەن: مەسئۇتنى رەئىسلىككە قويمايمىز ۋەھاكازالار. ئۇلار داۋاملىق جايلاردىكى ساقچى ئورۇنلىرىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى. ساقچىلارنى ئۆلتۈردى. ئامبارلارنىڭ ئىشىكىنى قومۇرۇۋېتىپ ئاشلىقنى پاك-پاكىز بۇلاپ قۇرۇتىۋەتتى. ئۇلارنىڭ خورىكى شۇنچە ئۆرلەپ كەتكەن بولسىمۇ، مەن يەنىلا شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ مەسىلىنى تىنچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىشنى، چەكسىز دەرىجىدە سەۋرى-تاقەت قىلىشنى تەۋسىيە قىلدىم.

7-ئاينىڭ 10-كۈنىگە كەلگەندە ئۇلار توخسۇندىن كۆمۈشتە تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قوزغىغان. 7-ئاينىڭ 13-كۈنى يەنە تۇرپان ناھىيىسىنىڭ سىڭگىم ئېغىزىدا تۇرۇشلۇق ئارمىيىگە تېخىمۇ زور كۆلەمدە ھۇجۇم قوزغىغان. ئۇلار شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۈچ بايرىقىنى كۆتۈرۈپ مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى توپلاپ ئۆزلىرىنى «شەرقىي تۈركىستان پارتىزانلىرى» دەپ ئاتاشقان. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيە زور چىقىمغا ئۇچرىغان. ئىش مۇشۇ يەرگە يەتكەندە، ئەھۋال چىداپ تۇرغۇسىز دەرىجىگە يېتىپ، قايتارما زەربە بەرمەي ئامال بولمىغان. بىر پەللە جەڭ ئارقىلىق توپىلاڭچىلار پات-پاراق بولۇپ كەتكەن. يەنە ئۇلارنىڭ بىر مۇنچە كاتتىۋاشلىرى ئەسىرگە ئېلىنغان ھەمدە بىر مۇنچە ھۆججەتلەر قولغا چۈشكەن.

شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، توپىلاڭچىلار شۇنىڭ ئۈچۈن تۇرپان، پىچان، توخسۇن ئۈچ ناھىيىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلىغانكى، بۇ ئۈچ ناھىيىنى جەنۇبىي شىنجاڭغا بارىدىغان قاتناشنىڭ تۈگۈنى، شىنجاڭنىڭ مەركىزىي

جايى دەپ قارىغان؛ قوزغىلاڭ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشسە، جەنۇبىي شىنجاڭغا تەسىر كۆرسىتىپ، شەرقىي شىنجاڭدىن بىرلا ۋاقىتتا قوزغىلىپ ئۈرۈمچىگە تەھدىت سالغىلى، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەت بىلەن بىرلىشىپ قىسىپ ھۇجۇم قىلىش ۋەزىيىتىنى ياراتقىلى بولىدۇ. ئۇلار شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىق ھەرىكىتىنى چاقىرىق قىلىپ، قوراللىق تەشكىلات ئارقىلىق دۆلەت ئارمىيىسىنى قورال كۈچى بىلەن قوغلاپ چىقىرىپ ھاكىمىيەتنى تارتىۋالماقچى بولغان. بۇ ناھايىتى زور سۇيىقەستنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ بەرگەن مەلۇماتىغا ۋە قولغا چۈشكەن نۇرغۇن ئىسپاتلارغا ئاساسلانغاندا، غۇلجا تەرەپ بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭنى ئاستىرتىن قوللىغان. بىزگە ئەسىرگە چۈشكەن تۇرپاننىڭ سىڭگىم ئېغىزىدا تۇرۇشلۇق قىسىملارغا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشقان كاتتىۋاشتىن ئۇقۇشۇمىزچە، ئىلى تەرەپتىن كەلگەنىكەن. بىراق مەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا، بۇ ئىشنى ھەرگىزمۇ ئىلى تەرەپكە چاتماسلىق، ۋەقەنىڭ كېڭىيىپ، ئېغىر ماجرالارنى تۇغدۇرۇپ پارچىلىنىپ كېتىشتەك ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بۇنى پەقەت تەسادىپىي يۈز بەرگەن ۋەقە سۈپىتىدە بىر تەرەپ قىلىشتىن ئىبارەت تەدبىرنى بەلگىلىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن سۆزلەشكىنىمدە، بۇمەسىلە ئۈستىدە ئانچەمۇنچە توختىلىپ ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتۈرمەيلا ئۆتۈپ كەتتىم. لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ كەيپىياتىدىن خاتىرجەمسىزلىك بىلىنىپ تۇراتتى. بۇمۇ ئۇلارنىڭ قايتىپ كېتىشىدىكى بىۋاستە سەۋەبلەرنىڭ بىرى.

ھەربىي دائىرىلەرنىڭ مەلۇم قىلىشىچە تۇرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلىڭىدىن كېيىن، قەشقەر تەرەپتىمۇ يوشۇرۇن تەشكىللىنىپ مۇشۇ قوزغىلاڭغا ئاۋاز قوشۇش ھەرىكەتلىرى يۈز بەرگەن. قەشقەر جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھىم جاي بولغاچقا، تولۇق

تەييارلىق كۆرۈپ قويۇش ئۈچۈن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمى-
يىسىنىڭ بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ ئالدىنى ئېلىشى توغرىسىدا ئالا-
ھىدە بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى. تەكشۈرۈپ ئېنىقلىنىشىچە، مۇھىم
تەرەپتىن گۇمانلىق دەپ قارالغان ئۇنسۇرلاردىن ئون نەچچەي-
لەننى تۇتۇپ، رىژىم قىلىپ ئۇلارنىڭ ئەركىن ھەرىكەتلىنىشىگە
يول قويۇلمىدى. لېكىن ھۆكۈمەتنىڭ كەڭچىللىكىنى بىلدۈرۈش
ئۈچۈن ئۇلارغا يەنىلا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىلدى. قەتلى قىلىنىشتەك
جازا ئۇسۇللىرى بىلەن سوراق قىلىش مەنئىي قىلىندى. بۇ جە-
ھەتتە شۇ جايدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلار ئەشۇنداق ئىشلىدى. بىراق
بۇمۇ تەبىئىي ھالدا غۇلجا تەرەپنىڭ ئازسىراق جېنىغا تەگدى.

بۇ قېتىمقى ۋەقە جەريانىدا مىنى ئەڭ ئازابلايدىغان ۋە
پۇشايمان قىلدۇرىدىغان ئىش شۇ بولدىكى، مەلۇم بولۇشىچە
تۇرپان قوزغىلىڭىدىن كېيىن، ئىشپىيونلار سىستېمىسى مۇشۇ
جايلاردا ھەدەپ تۇتقۇن يۈرگۈزۈپ، نۇرغۇن كىشىلەرنى شەپقەت-
سىز تۈردە ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئىشپىيونلارنىڭ ئەزەلدىنلا ئۆز سىس-
تېمىسى بار بولۇپ، ئۇلار شۇ يەردىكى ھەربىي - ھۆكۈمەت
باشلىقلىرىنىڭ كونتروللىقىنى قوبۇل قىلمايتتى. مەن بۇنداق
خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قاتتىق غەزەپلەندىم، قاتتىق
ئەيىپلىدىم، بىراق بولىدىغان ئىش بولۇپ بولغاندا، مېنىڭ بۇ
ئەيىپلىشىم نېمىگە كار قىلسۇن!

بىر قېتىملىق سۆھبەت

ئۆلكىلىك سەنىيخۇي يىغىنى ۋۇجۇدقا چىقىمىغان ۋە تۇرپان،
پىچان، توخسۇن قوزغىلاڭ ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۆلكە
ئىچى ۋە مەملىكەت مىقياسىدا ھەدەپ غۇلغۇلا پەيدا بولدى.
پىتنە - ئىغۋالار ئىنتايىن كۆپ تارقالدى. ھەتتا چەت ئەل مەتبۇ-
ئاتلىرىمۇ بۇنى كۆپتۈرۈپ داۋراڭ سالدى. بۇنىڭ ماڭا چېتىلى-

دىغان تەرەپلىرىمۇ بار بولۇپ، پاكىتتا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان نۇرغۇن خەۋەرلەر بار ئىدى. مەسىلەن: بەزىلەر شىنجاڭدا يۈز بەرگەن بىر قاتار ۋەقەلەر بولۇپمۇ ئۆلكىلىك سەنپەخۇي يىغىنىنىڭ ۋۇجۇتتا چىقمىغانلىقى ۋە تۇرپان، پىچان، توخسۇن ۋەقەسىنى يالغۇز ئىلى تەرەپلا كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەمەس، بەلكى بۇ ئىش ئاستىرىتتىن سوۋېت بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ قارىغان. يەنە بەزىلەر: مېنىڭ ئىزچىل تىنچلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزگەندىكىمنى ئاجىزلىق قىلدى، دەل ۋاقتىدا كەسكىن تەدبىر قوللانمىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن جىدەل - ماجىرالار كېلىپ چىقتى، دەپ ھېسابلىغان. ھەتتا بەزى كىشىلەر، ئەگەر داۋاملىق مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە كېتىۋېرىدىغان بولسا، شىنجاڭنىمۇ قولدىن كەتكۈزۈپ قويىدۇ، دېگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەسىلىنى قورال كۈچى بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان. بۇ خىل ئوي - پىكىرلەر شىنجاڭدىكى ھەربىي مەسئۇل كىشىلەر ئارىسىدا داۋاملىق ئىپادىلىنىپ تۇردى. چەت ئەللەردە يەنە، ئىلى تەرەپ زور كۆلەمدە ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىنىۋېتىپتۇ، دېگەن پىتنە - ئىغۋالار تارقالدى. مەن بۇ خىل ئەھۋالنى كۆرۈپ، بۇ ئىشقا نىسبەتەن داۋاملىق سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشقا تاقەت قىلالمىدىم. شۇڭا بىر سۆھبەت ئېلان قىلىپ، ھەممە پىتنە - ئىغۋالارنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، مېنىڭ ئىزچىل پوزىتسىيەمنىڭ شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى شەرھىيلەپ ئۆتتۈم. بۇ مېنىڭ قەتئىي تەۋرەنمەيدىغان سىياسىتىم ئىدى. بۇ سۆھبەت 1947 - يىلى 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى بىرلا ۋاقىتتا مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئېلان قىلىندى. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ ۋەزىيىتى ھەققەتەنمۇ ئېغىر، ھەتتا پارچىلىنىپ كېتىش تەرىپىگە قاراپ يۈزلەنمەكتە. مەيلى قانداقلا مەيداندا تۇرۇپ سۆزلىمەيلى، شىنجاڭ مەسىلىسىنى جەزمەن ئۇ-

روۋش يولى بىلەن ھەل قىلىشنىڭ زورۇرىيىتى يوق. ئىم-
كانىيەتنىڭ بىرىچە ئېنىق زور دەرىجىدە سەۋرى - تاقەت
ۋە تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندىلا، شىنجاڭنىڭ نۆۋەتتىكى قات-
مال ۋەزىيىتىنى يۇمشاتقىلى بولىدۇ. شىنجاڭدىكى زور كۆپ-
چىلىك خەلق، مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يولغا قويغان تىنچ-
لىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىدىن رازى
بولدى، ئۇلار قەلبىدە ۋەتەننى ھىمايە قىلىدۇ. ئەگەر بەزى
كىشىلەر باشقىچە غەرەز بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ئۇرۇنسا،
بۇ خەلقنىڭ ئارزۇسىغا خىلاپ، ھەرگىز مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەل-
مەيدۇ. بۇ نۇقتا شىنجاڭ ۋەزىيىتىدە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىش-
تىكى مۇھىم ئاچقۇچ. مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى زاتلارنىڭ
شىنجاڭ مەسىلىسىگە دىققەت - ئېتىبارى بىلەن قارىغانلىقى
بىر ياخشى ئەھۋال. مەن گومىنداڭ ھۆكۈمەت رەئىسىنىڭ
ۋەكىلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ھال-
تىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان زاتلارغا چىن قەلبىمدىن مىننەت-
دارلىق بىلدۈرىمەن. مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى گې-
زىتلەرنىڭ مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە ئېلان قىلغان پىكىرلىرى-
دىن پاكىتقا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىرى كۆپ. ۋاھالەنكى كۆپ-
تۈرلۈۋېتىلگەن ھەتتاكى پاكىتقا تامامەن ئۇيغۇن كەلمەيدىغان
پىكىرلەرمۇ كۆرۈلۈۋاتىدۇ. مۇشۇنداق خەۋەرلەر ئاسانلا
ئورۇنسىز چۈشىنىشمەسلىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، شىن-
جاڭ ۋەزىيىتىنى پايدىسىز تەرەپكە يۈزلەندۈرۈپ قويىدۇ.
بۇنداق بولغاندا، بۇ گېزىت خەۋىرى بولماستىن، بەلكى
شەخسى غەرەز بولۇپ قالىدۇ. شۇنىڭدەك بۇ خىل خەۋەرلەر
مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى، شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە ۋە
شەخسەن ماڭا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھەمىشەم
ئارقا - ئارقىدىن سورۇشتە قىلىشى ۋە تەسەللى ئېيتىشىنى
كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ. گەرچە مەن بۇ ھەقتە جاۋاب بې-

رىشنى ئويلاشمىغان بولسامۇ، لېكىن بۇ ھەقتە يىغىنچاق
بىر جاۋاب بېرىشنى لايىق كۆردۈم. بىرىنچى، دىپلوماتىيە
مۇناسىۋەتتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، شىنجاڭ مەسىلىسىنى ئە-
زەلدىن دۇنياۋى مەسىلە ۋە مەملىكەت ئىچىدىكى مەسى-
لەرنىڭ بىر ھالقىسى دەپ قارىماي مۇمكىن ئەمەس.
يالغۇز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىنلا ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار شىن-
جاڭغا نىسبەتەن جۇڭگونىڭ ئىچكىرىغا ئارىلىشىش غەرىزىنىڭ
يوقلۇقىنى ئالالىغاچان جاكالاپ ئۆتكەنىدى. ھالبۇكى جۇڭ-
گونىڭ شىنجاڭ تەرەپتىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ خەۋپسىز-
لىكىگە تەھدىت سېلىش ئىمكانىيىتى يوق. پېقىر ئۆز
ئەقىل - پاراسىتىمگە تايىنىپ شۇنى ھۆكۈم قىلالايمەنكى،
ئىككى مەملىكەت شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىنى ساقلاپ، ئۆزئارا
مۇناسىۋەتنى يېقىنلاشتۇرماي زادىلا مۇمكىن ئەمەس. پېقىر-
نىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن شىنجاڭغا كېلىپ ھۆددىگە ئالغان
ۋەزىپەمۇ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەت بېرىش
ۋە جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتەك
ئىككى چوڭ سىياسەتنى ئىجرا قىلىشتىن ئىبارەت بولدى.
بۇ سىياسەت بىر يىلدىن بۇيان، مەلۇم ئۇنۇمگە ئېرىشكەن-
دەك بولدى. تا ھازىرغا قەدەر مەندە بۇ سىياسەتنى قىل-
چە ئۆزگەرتىۋېتىدىغان غەرەز يوق. بۇنى داۋاملىق ئىزچىل
ئىجرا قىلىمەن. ئىككىنچى، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچكى
قىسمىدىكى مەسىلىلەردىن ئېلىپ ئېيتساق، پېقىر شىنجاڭ-
دىكى سىياسىي مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا تادامەن
دۆلەت ئاتىمىزنىڭ تەلىمى بىلەن مەركەزنىڭ ھەل قىلغۇچ
تەدبىرلىرىدىگە ئەمەل قىلدىم. گەرچە ھەممە تەدبىرلەرنى زور
مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى، دەپ ئېيتالمىسامۇ، لېكىن شىن-
جاڭ بىلەن ۋەتىنىمىز ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە نىسبەتەن
بىرلىككە كېلىش، ئىتتىپاقلىشىشنىڭ داغدام يولى ئېچىلدى.

شىنجاڭدىكى سىياسىي مەسىلىلەر بىلەن مىللىي مەسىلىنىڭ ئەمدى قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىشىنىڭ ئامىلى بولمايدىغانلىقى، ئەگەر بولمىغاندا بۇنى قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇشنىڭ بانىسى قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھەر قانداق كىشى ئىنكار قىلالمايدۇ. مۇبادا تەساددىپى باشقا ۋەقەلەرنىڭ داۋالغۇتىشىدىن تىنچلىق ۋەزىيىتى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى دېسەك، پېقىر شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنىدۇكى، ھۆكۈمىتىمىز شىنجاڭدىكى زور كۆپچىلىك خەلقنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا مۇنداق قالايمىقانچىلىقلارنى جەزمەن چەكلەپ، تىنچلىققا كاپالەت بېرەلەيدۇ، لېكىن مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈرگۈزگەن سىياسىتى، ھەر قانداق تەسىرلەرگە ئۇچرىغان تەقدىردىمۇ، قەتئىي ئۆزگەرمەيدۇ.

خەت - چەكلەر

مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان 1947 - يىلى 8 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۈرۈمچىدىن ئايرىلغانىدى. ئۇ مېڭىشتىن ئىلگىرى، ئاددىيغىنە قىلىپ بىر نەچچە جۈملە سۆز يېزىپ بىر پارچە خەت قالدۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭدا، ئۆزىنىڭ قايتىپ كېتىپ روزى ھېيتنى غۇلجىدا ئۆتكۈزىدىغانلىقى ۋە ئۇزۇن ئۆتمەي قايتىپ كېلىدىغانلىقى يېزىلغان، كېيىن باشقا ھەيئەت ئەزالارمۇ جىم - جىملا ئارقا - ئارقىدىن كېتىپ قېلىشتى. 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، مەن مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن مۇئاۋىن نازىر رەھىمجانغا بىر پارچە ئۇزۇن خەت يازدىم. بۇنىڭ مەزمۇنى بىرقانچە قىسىمغا بۆلىنىدۇ:

(1) مېنىڭ يول قويۇشۇم ۋە سەۋرچانلىق قىلىشىم. بۇنىڭدا تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىنكى نۇرغۇن مۇھىم ۋەقەلەرنى تىزىپ كۆرسەتتىم. مەسىلەن: تىنچلىق بىتىمىدىكى ھەربىي ۋە سىياسىي ئىشلارغا دائىر مۇھىم ماددىلارنى غۇلجا تە-

رەپىنىڭ ئىجرا قىلماي ۋاتقانلىقى؛ چۆچەك پاجىئەسى؛ دۆربىلجىن
پاجىئەلىرىنىڭ يۈز بېرىشى؛ خەنزۇلارغا مايىللارنىڭ ھۇجۇم -
ھاقارەتكە ئۇچرىشى، ئۇرۇلۇشى، «خەنزۇلارنىڭ غالچىسى»، «مىل-
لىي مۇناپىق» دەپ ھاقارەتلىنىشى؛ مەخپىي تەشكىلاتلارنىڭ
«شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىشى، تۇرپان،
پىچان، ، توقسۇن قوزغىلىڭىنىڭ ئويۇشتۇرۇلۇشى، ھۆكۈمەتكە
قارشى، خەنزۇلارغا قارشى، مەركەزگە قارشى نامايىش ۋە تەش-
ۋىقاتلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى، .... مانا بۇلار ئارقىلىق
غۇلجا تەرەپنىڭ ئىزچىل ھالدا ۋەزىيەتنى كونترول قىلىش
ئۈچۈن ئۇرۇنۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۆزۈمنىڭ بولسا ھەر قاچان
چەكسىز دەرىجىدە سەۋرى - تاقەت قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىمنى
ئىسپاتلىدىم.

(2) بىزدە بولۇشقا تېگىشلىك ئورتاق تونۇش، بۇنىڭدا
شىنجاڭ مەسىلىسىگە قارىتا غۇلجا تەرەپتە توغرا تونۇشنىڭ يې-
تەرسىزلىكىنى، بۇنىڭ ئاساسەن مۇنۇلاردا ئىپادىلىنىۋاتقانلىقىنى
كۆرسىتىپ ئۆتتۈم: (A) غۇلجا تەرەپنىڭ مەيلى ئاغزىدا، مەي-
لى ھۆججەتلىرىدە ياكى كۆڭلىدە بولسۇن، پەقەت بىرلا «شەرقىي تۈر-
كىستان» بار، جۇڭخۇا مىنگو يوق؛ (B) غۇلجا تەرەپ پەقەت
كىشىلەرنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇپ، سوۋېتكە مايىل بولۇ-
شىغىلا يول قويىدۇ. كىشىلەرنىڭ ھەم خەنزۇلارغا، ھەم سوۋېت-
كە مايىل بولۇشىغا يول قويمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار: (C)
سوۋېتكە مايىل بولۇپ خەنزۇلارغا قارشى تۇرغانلارنى «ئىنقى-
لاۋىي يولداش»، خەنزۇلارغا مايىل بولۇپ سوۋېتكە قارشى تۇر-
غانلارنى «ئەكسىيەتچى» دەپ ھېسابلايدۇ. مەن مۇنداق دەپ
كۆرسەتتىم: (D) جۇڭگو شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ
ۋەتىنى، ۋاھالەنكى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بولسا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت
خەلقىنىڭ دوست خوشنىسى، شۇڭا چوقۇم سوۋېتكە مايىل بولغاندا خەن-
زۇلارغىمۇ مايىل بولۇشنى، خەنزۇلارغا مايىل بولغاندا سوۋېتكىمۇ

مايىل بولۇشىنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئىناق كەيپىيات ئىچىدە راۋاج تېپىپ، تىنچ، دېموكراتىيەلەشكەن، ئەركىن، بەختىيار تۇرمۇشنى مەڭگۈ بەھرىمان بولغىلى بولىدۇ.

(3) مەن بۇندىن كېيىنكى ئورتاق قوللىنىشقا تېگىشلىك ئۇسۇللىرىمىز ئۈستىدە مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويىدۇم. (A) ئۆتكەندە كەتكۈزۈپ قويغان تەرەپلەرگە نىسبەتەن ئۆزىمىزنى ئوخشاش تەكشۈرۈپ، تىنچلىق بىتىمىنى تەلتۆكۈس ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز؛ (B) سىياسىي پروگراممىدا بەلگىلەنگەن پۈتۈن شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەت بېرىش، ۋەتەن بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسەتنى ئەمەلگە قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت پرىنسىپ ئاساسىدا يېڭى شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈشىمىز؛ (C) كۆرەشتىن ۋاز كېچىپ، گۈللەندۈرۈش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بېرىشىمىز (E) ۋەتەن بىرلىكىنى ساداقەتلىك بىلەن ھىمايە قىلىپ، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئالغا سۈرۈشىمىز لازىم.

(4) مېنىڭ سوئالىم ۋە ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىدىم: (A) ھەممىڭلارنىڭ قايتىپ كەتكىنىڭلار تىنچلىق بىتىمىنى بىر تەرەپلىمە ھالدا يىرتىپ تاشلىغانلىق بولامدۇ — قانداق؟ (B) ئەگەر بىر تەرەپلىمە ھالدا يىرتىپ تاشلىغانلىقىڭلارنى جاكالىساڭلار، ئۇ چاغدا يەنە بىر نۆۋەت قورال كۈچى بىلەن قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلىپ، تىنچلىققا بۇزغۇنچىلىق سالامسىلەر — قانداق؟ (C) مۇبادا مەقسىتىڭلار يۇقىرىدا ئېيتقاندەك بولمىسا، ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ، ئەقىلغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ھەل قىلىش چارىسىنى تېپىپ چىقىش ئۈستىدە كېڭەش ئېلىپ بېرىشنى خالامسىلەر — قانداق؟

1947 - يىلى ئەخمەتجان بىلەن رەھىمجان ئىككىسى ماڭا بىر پارچە جاۋاب خەت يازدى. بۇ ئۇلارنىڭ مېنىڭ خېتىمگە بەرگەن جاۋابى ھەم رەددىيىسى ئىدى. ئۇلار ئەۋەتكەن خېتىمدىكى ھەر قايسى

نۇقتىلارنى تامامەن «قىلچە ئاساسى يوق»، «ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان» ئەيىپلاش دەپ كۆرسەتكەن. بەلكى يەنە بەزى بىر تەرەپلىمە كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆزلىرىنى بىز تىنچلىق بىتىمىنى ئىجرا قىلىۋاتىمىز، خەنزۇلار بولسا تىنچلىق بىتىمىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىۋاتىدۇ، دەپ بايان قىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە، يەرلىك ھەربىي — ساقچىلار ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەرەققىيپەرۋەر زاتلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىۋاتىدۇ، دەپ تەكىتلىگەن.

ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار تۆت تۈرلۈك تەلەپ قويغان: (A) شىنجاڭ خەلقى ئىچىدىكى تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى بېسىش ۋە خورلاشتەك ئىشلار دەرھال توختىتىلسۇن؛ (B) قاماپ قويۇلغان مۇسۇلمان جامائەت تەشكىلاتلىرىنىڭ بارلىق خادىملىرى قويۇپ بېرىلسۇن ھەمدە بۇلارنى قاماققا ئالغان خادىملار قاتتىق جازاغا تارتىلسۇن؛ (C) مەسئۇد ئەپەندى ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلسۇن؛ (D) 1946 - يىلى 6 - ئاي مەزگىلىدە ئىمزالانغان بىتىمنىڭ بارلىق ماددىلىرىغا تولۇق ئەمەل قىلىنسۇن.

خەتنىڭ ئاخىرىدا: «بىزنىڭ مۇشۇ تەلەپلىرىمىز مۇبادا ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا، مۇسۇلمانلارغا ۋەكىللىك قىلغۇچى كەمىنىلىرى بارلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەيئەت ئەزالىرى دەرھال ئۈرۈمچىگە قايتىپ بېرىپ سىلىنىڭ رەھبەرلىكلىرىدە ئىشلەشنى خالايمىز» دېيىلگەن.

مەن ئۇلارنىڭ 10 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىكى جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، قايتا - قايتا مۇھاكىمە قىلىپ 12 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئۇلارغا يەنە بىر پارچە خەت يازدىم.

مەن خېتىمدە ئالدى بىلەن مۇنداق دېدىم: سىلەرنىڭ ئەۋەتكەن خېتىڭلاردا ئىلى تەرەپنىڭ تىنچلىق يولىدا ھەمكارلى-

شىش ئۈمىدىدىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقى ئىزھار قىلىنغان. بولۇپمۇ تىنچلىق بىتىمىگە، پروگراممىغا ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىڭلار، شىنجاڭنى ۋەتىنىمىزنىڭ قوينىدىن ئايرىۋېتىش غەرەزىڭلارنىڭ زادى يوقلۇقى تەنتەنىلىك بايان قىلىنغان. بۇنىڭدىن بىز ناھايىتى خاتىرجەملىك ھېس قىلماقتىمىز. ئىشىنىمەنكى شىنجاڭ مەسىلىسى، بىردەك ئورتاق ئاساسىي تونۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىنلا ھەل قىلىنىش يولىنى تاپالايدۇ. ھازىر يەنە بىرمۇنچە ئۇششاق - چۈششەك مەسىلەر مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان بولسىمۇ لېكىن ئۇلار بىزنىڭ تۈپ ئەقىدىمىزگە تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. تەبىئىيكى، مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشىغا توسقۇن بولالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سەممىي پوزىتسىيەم بىلەن سىلەرگە يەنە بىر نۆۋەت خەت يېزىۋاتىمەن.

بۇ خەت ئۈچ قىسىمغا بۆلىنىدۇ (1) ئۇلاردىن كەلگەن خەتتە كۆرسىتىلگەن ھەرخىل «پاكىت» لار ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزدۈم. ھەمدە ئۇنىڭغا بىر بىرلەپ رەددىيە بەردىم. (2) ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان ئاتالمىش تۆت تۈرلۈك ئالدىنقى شەرتكە جاۋاب بەردىم.

(3) ئاخىرىدا مەن يەنە ئىككى ماددىلىق تەكلىپ قويدۇم. (A) ئۇلارنىڭ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىشىنى ياكى نەنجىڭگە بېرىشىنى، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تىنچلىق بىتىمىگە ئاساسەن بىر نۆۋەت ئۆزىنى ئۈزۈل - كېسىل تەكشۈرۈشنى ۋە مەسىلىنى ھەل قىلىشنى، ھەمدە ئۆلكە باشلىقىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق تۇرغۇزۇش چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىشنى ئۈمىد قىلدىم. (B) نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن تۆۋەندىكى ھەر قايسى نۇقتىلارنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلدىم:

(a) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددە بولۇۋېلىشىنى بىكار قىلىش تەدبىرىنى قوللىنىش؛ (b) ئەسكەر قوبۇل قىلىشنى توختىتىش

ۋە قوشۇنلارنى قىسقارتىش؛ (c) «شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتىنى توختىتىش، دۆلەتكە قارشى تۇرىدىغان، خەنزۇلارغا قارشى تۇرىدىغان، گومىنداڭ ئارمىيىسىگە قارشى تۇرىدىغان سۆزلەرنى توختىتىش؛ (d) ماناس دەرياسىدىن ئۆتىدىغان قاتناشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، تەكشۈرۈشنى توختىتىش، ھۆكۈمەت ۋە سودىگەرلەرنىڭ تۇتۇپ قېلىنغان ماشىنىلىرىنى قويۇپ بېرىش؛ (t) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاق (خەنزۇلارغا مايىل) زاتلىرىغا قارىتىلغان زۇلۇم ۋە كەمسىتىشنى توختىتىش.

خېتىمنىڭ ئاخىرىدا تولۇپ - تاشقان ئۈمىدۋارلىق بىلەن ئۇلارنىڭ تولۇق جاۋاب بېرىشىنى، ئۇلار بىلەن شاد - خۇراملىق ئىچىدە ئۇچرىشىشنى كۈتىدىغانلىقىمنى ئىزھار قىلدىم.

غۇلجا تەرەپ 1948 - يىل 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنىگە كەلگەندە، مېنىڭ 2 - قېتىم ئەۋەتكەن خېتىمگە قارىتا يەنە بىر نۆۋەت جاۋاب بەردى. ئۇلار پەقەت ئومۇملاشتۇرۇپلا مۇنداق تۆت مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

بۇنىڭ بىرىنچىسى، ئۇلار بىزنى ھەقىقەتەن ئوسمان بىلەن قالىبەكنى قوللىدى دەپ ھېسابلىغان. سۇڭ شىيلەننى بولسا ئوسمان بىلەن قالىبەكنىڭ شۇنداق قىلىشىغا يېتەكچىلىك قىلغان ۋە تەشكىللىگەن دەپ كۆرسەتكەن.

بۇنىڭ ئىككىنچىسى، جەنۇبىي شىنجاڭ، ئۈرۈمچى، قومۇل قاتارلىق جايلاردا ھەقىقەتەن ئۆزىنى مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇشقا، دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشقا بېغىشلىغان ناھايىتى نۇرغۇن زاتلار تۈرمىدە قامىلىپ ياتماقتا دەپ قارىغان.

بۇنىڭ ئۈچىنچىسى، قىسقا مۇددەتلىك ئىپادىسىدىن قارىغاندا، مەسئۇتنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇش لاياقىتى يوق، دەپ قارىغان.

...بۇنىڭ تۆتىنچىسى، ئۆزلىرىنىڭ تۇرپان، پىچان، توخسۇن قوزغىلىڭى بىلەن مۇناسىۋىتى بارلىقىنى قەتئىي ئىنكار قىلغان.

ئەڭ ئاخىرىدا مېنىڭ ئەۋەتكەن خېتىمدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەرنى يەنى ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ ئورۇمچىدە تېنچلىق بىتىمىگە ئاساسەن ئۆتكەنكى ئىشلار ئۈستىدە ئۆزىنى تەكشۈرۈپ، مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنى ياقلايدىغانلىقىنى، بىراق بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن مۇنۇلارنى ئىشقا ئاشۇرۇش لازىملىقىنى بىلدۈرگەن: تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى چەتكە قاقىدىغان ھەرىكەتلەرنى توختىتىش؛ مەسئۇتنى ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش؛ قاماپ قويۇلغان ئالغار زاتلارنى قويۇپ بېرىش ھەمدە قولغا ئالغۇچىلارنى قاتتىق جازالاش. ئۇلار بۇنىڭغا يەنە مۇنداق بىر ماددىنى قوشقان: يەنى ھەممىگە ئورتاق مەلۇم بولغان باندىت قاراقچى ئوسمان ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنى خەلقنىڭ ئومۇمىي سوتىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى ھەمدە بۇ ئىشنى مېنىڭ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىشلىشىمنى ئۈمىد قىلغان. ئەگەردە خەلقنىڭ تەلىپى قاندۇرۇلمىسا، ئورۇمچىدە ھەر قانچە سۆھبەت ئۆتكۈزۈلگەن بىلەن، بەربىر ئۇلار قولغا كەلتۈرۈشنى ئارزۇ قىلغان نەتىجە ئەمەلگە ئاشمايدىكەن.

مەن ئۇلارنىڭ 1948 - يىلى 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىكى جاۋاب خېتىنى كۆرگەندىن كېيىن، شۇ يىلى 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۇلارغا قىسقىلا قىلىپ بىر پارچە جاۋاب خەت يازدىم. بۇنىڭدا ئۇلارنىڭ پاكىتلارنى تۈپتىن كۆزدە تۇتمىغانلىقى، مېنىڭ سەمىمىيەت كۆرسىتىۋاتقانلىقىمنى كۆزدە تۇتمىغانلىقى، ئەۋەتكەن خېتىمدە ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك كونكرېت چارە ئۈستىدە ئويلاشمىغانلىقى، پەقەت بىر تەرەپلىمە ھالدىلا ئۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان تۆت تۈرلۈك ئالدىنقى شەرتىنى ئورۇنلاشنى تەلەپ قىلغانلىقى ۋە بۇنداق قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى

كۆرسىتىپ بەردىم. مەن ئاخىرى چىقمايدىغان مۇنازىرە ئېلىپ بېرىشنى خالىمىدىم. ئۇلارغا مەن ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك چارىنى ئىجرا قىلامسىلەر ـ قىلمامسىلەر؟ سىلەردە تېنچلىق بىتىمگە ئاساسەن قانۇنغا مۇۋاپىق كېلىدىغان يولغا ئەمەل قىلىپ مەسىلىنى ھەل قىلىدىغان سەممىيەت بارمۇ يوق؟ دەپ سوئال قويدۇم.

ئۇلار مېنىڭ 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى ئەۋەتكەن خېتىمگە 4 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنىلا 3 ـ قېتىملىق جاۋاب خېتىنى ئەۋەتتى. بۇ خەتتە مەن ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك چارىغا نىسبەتەن مۇلاھىزە يۈرگۈزگەندىن باشقا، ھېچقانداق يېڭى مەزمۇن يوق ئىدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلار پەقەت مۇنۇلارنى ئېيتقان: گېنېرال جاڭ جىجۇڭ مۇبادا سىز ئۆلكىمىزنىڭ ۋەزىيىتىنى ياخشىلاش ئارزۇسىدا بولسىڭىز، سىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ قانۇنى، توغرا دەپ قارالغان تەرەپلىرىگە ئەھمىيەت بېرىشىڭىزنى، ھەمدە بۇ ھەقتە تولۇق جاۋاب قايتۇرۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز. سىزنىڭ ھەققانىيەت، دېموكراتىيە يولىدا قازانغان ئىناۋىتىڭىز، جەزمەن پات يېقىندا، بىزنىڭ بارلىق تالاش ــ تارتىشتا تۇرۇۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىمىز ئۈچۈن ئۈمىد بېغىشلىغۇسى.»

يۇقىرىدىكى باردى ـ كەلدى خەتلەردىن قارىغاندا، بىزنىڭ ئىلى تەرەپكە قويغان تەلىۋىمىز ئاساسەن ئۇلاردىن ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددىلىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، «شەرقىي تۈركىستان» تەشۋىقاتى بىلەن يەنە شۇغۇللانماسلىقىنى تەلەپ قىلىش بولدى؛ ئىلى تەرەپنىڭ بىزگە قويغان تەلىپى بولسا، ئاساسەن، مەسئۇتنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش، ھەربىي ـ ساقچى ئىدارىلىرىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلىرىنى توختىتىشتىن ئىبارەت ئىدى. تېنچلىق بىتىمى مەسىلىسىدە بولسا ھەر ئىككىلا تەرەپ ئۆز گېپىنى يورغىلىتىپ، مەن ئۇنى ئىجرا قىلمىدىڭ دېسەم، ئۇ مېنى ئىجرا قىلمىدىڭ دېيىشتىن ئىبارەت بولدى. لېكىن شۇن-

داقتىمۇ ئىلى تەرەپنىڭ ئۈچ قېتىملىق جاۋاپ خېتىدىن قارىغاندا، ئۇلاردىمۇ مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئارزۇسى بار ئىدى. گەرچە ۋەزىيەت ئۇساللىشىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇرۇش قىلىش دەرىجىسىگە يەتمىگەن ئىدى. گومىنداڭ تەرەپتىن ئالساق، بەزىلەر گەرچە ھەربىي يول بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن مەن تىنچلىقنى ئاخىرغىچە ئىزچىللاشتۇرۇش شەرت دەپ، بۇنداق قىلىشقا قەتئىي قوشۇلمىدىم.

بۇ مەزگىلدە، ماڭا خوشاللىق بولۇپ تۇيۇلغىنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ماڭا ناھايىتى كۆپ ياردەم كۆرسىتىپ، ئىككى تەرەپنىڭ كۆز قارىشىنى ياراشتۇرۇپ قويغانلىقى بولدى. باش كونسۇل ساۋىلىيېۋ 1948 - يىلى 10 - ئايلاردا موسكۋاغا خىزمەتتىن دوكلات قىلىپ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلگەندە مەن لەنجۇدا ئىدىم. ساۋىلىيېۋ - تاۋسىيېۋ، ليۇ مېڭچۈن، چۈي ۋۇ، ليۇزېرۇڭ قاتارلىق يولداشلارغا مۇنۇ بىر نەچچە نۇقتىنى بىلدۈرگەن، بۇنى يولداش ليۇ مېڭچۈن ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا مۇنداق دەپ دوكلات قىلدى:

① مۇشۇ قېتىم مەن سوۋېت ھۆكۈمىتىگە خىزمىتىمدىن دوكلات قىلغىلى بارغىنىمدا، گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا يىراقنى نەزەر سالغانلىقىنى، سىياسىتىنىڭ توغرا بولغانلىقىنى، نۆۋەتتە شىنجاڭدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بىر قانچە مەسىلىلەرنىڭ گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ تىرىشچانلىقى ئاستىدا بىردەك ھەل بولىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىدىغانلىقىنى، پەقەت ۋاقىتنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىكىگە نىسبەتەن ھۆكۈم چىقىرىشقا مۇمكىنچىلىك بولمايۋاتقانلىقىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ ئۆتتۈم. سوۋېت ھۆكۈمىتى مېنىڭ بۇ كۆز قارىشىمغا قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

② شىنجاڭ مەسىلىسى خۇددى گېنېرال جاڭ جىجۇڭ

ئېيتقاندەك ئاساسەن دىپلوماتىيە مەسىلىسى بىلەن مىللىي مەسىلىدىن ئىبارەت. دىپلوماتىيە جەھەتتە، جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتىنى يېقىنلاشتۇرۇش سىياسىتى ئاستىدا ئانچە زور مەسىلىلەر كۆرۈلمەيدۇ؛ بىراق مىللىي مەسىلە جەھەتتە بولۇپمۇ ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. مەن پانتۈركىستلارنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش ھەرىكىتىگە قەتئىي ھېسداشلىق قىلمايمەن. ھەر قانداق دۆلەتنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆزلىرىنىڭ ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ھەرگىزمۇ پارلاق چىقىش يولىغا ئېرىشەلمەيدۇ. ئۆز ۋەتىنىدىن بۆلۈنۈپ چىقىشتەك بۇ ھەرىكەت ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈچۈن پەقەت زىيان كەلتۈرىدۇ. لېكىن شۇنداقتىمۇ دۆلەت ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا مۇۋاپىق سىياسەت قوللىنىش ئارقىلىق ئۇلارنى دۆلەتتىن ئايرىلالمايدىغان بىر گەۋدە قىلىش لازىم. بۇ جەھەتتە سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ مىللىي سىياسىتىدىن تولۇق پايدىلىنىشقا بولىدۇ.

③ ھازىر شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ھەر خىل مەسىلىلەرنى جىددىي ھەل قىلىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ. بىز گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بەل باغلىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىمىز، بىراق ۋاقىتنى بەك كېچىكتۈرۈۋەتسەك مۇۋاپىق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىغاندا ئۈچىنچى بىرسى (بۇ زادى كىمنى دېمەكچى، بۇ ھەقتە كونكرېتنى چۈشەنچە بېرىلمىدى. — تېلېگراما بەرگۈچىنىڭ ئىزاھاتى) پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىغۋاگەرچىلىك يۈرگۈزۈشى، بۇنىڭ بىلەن مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشى تېخىمۇ قىيىنلىشىپ كېتىشى مۇمكىن.

④ ئالدىنقى يىلى غۇلجا مەسىلىسى توغرىسىدىكى تىنچلىق بىتىمى ئىمزالانغاندىن كېيىن، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى

تەرەپنىڭ ياراشتۇرغۇچى بولۇش مۇناسىۋىتى ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئىككى تەرەپنىڭ بىۋاسىتە كېڭەش ئېلىپ بېرىپ، ئىككى تەرەپنىڭ ھازىر تۇتقۇنۇشۇپ تۇرۇۋاتقان ۋەزىيەتنى دەرھال ئۆزگەرتىشنى چوڭقۇر ئۈمىد قىلىدۇ. مۇبادا ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ پىكىر ئىختىلاپلىرى ئېشىلىپ كېلىۋېرىپ، يېقىنلىشىشنىڭ ئامالى بولمىغاندا، ھەر ئىككى تەرەپ سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنى ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلسا، مەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىدىن يوليورۇق سورايمەن. ئۆزۈمگە كېلىدىغان بولسام، سىزلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن.

⑤ مەن ئۆز ۋەتىنىمگە قايتىشتىن بۇرۇن، باش كاتىپ ليۇمېڭچۈن مەن بىلەن سەمىمىي ھالدا كونكرېت سۆھبەتلەشكەندى، بۇنىڭ مەزمۇنىنى دەرھال غۇلجا تەرەپكە يەتكۈزۈپ قويدۇم. ئەپسۇسكى، ھازىرغا قەدەر ھېچقانداق ئىنكاس كۆرۈلمەيتۇ. شۇڭا مەن بۇ قېتىم غۇلجىغا بېرىپ ئۆتكەن چېغىمدا (گەپلەردىن قارىغاندا بۇ قېتىم ئۇ غۇلجىغا چۈشمىگەن ۋە غۇلجا تەرەپنىڭ خادىملىرى بىلەنمۇ ئۇچراشمىغان — تېلېگراممىنى بەرگۈچىنىڭ ئىزاھاتى) غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىمىزنىڭ، ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى ليۇزېرۇڭ غۇلجىدىن ئۆتكەندە، ئۇنىڭ ئەخمەتجان بىلەن ئۇچرىشىشنى ئىلگىرى سۈرۈڭلار، دەپ تاپىلاپ قويدۇم. ليۇزېرۇڭ 2 ـ 1 كۈن ئىچىدە ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىدۇ. دېمەكچىمەنكى ئىلى تەرەپنىڭ مەقسىتىنىڭ قايسى تەرەپكە يۈزلىنىدىغانلىقى ھەققىدە توغرا ماتېرىياللارغا ئىگە بولغىلى بولىدۇ. مەن بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشنىڭ تولۇق نەتىجىگە ئېرىشىشى خۇشاللىق ئىچىدە كۆرۈشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىمەن. شۇ ۋاقىت كەلگەندە، مەن

بۇ ھەقتە يەنە تەپسىلىي توختىلىمەن.

ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى لىيۇزىرۇڭ، جۇڭگو - سوۋېت ھاۋا قاتناش شىركىتىنىڭ دىرېكتورلار يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئالمۇتىغا بارغانىدى. ئۇ قايتىش سەپىرىدە غۇلجا ئايرودرومىدا مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان بىلەن سۆزلەشكەن. يولداش لىيۇمىڭچۇەندىن كەلگەن تېلېگراممىدىن قارىغاندا، ئەخمەتجان لىيۇزىرۇڭغا تەپسىلىي، كونكرېت پىكىرلەرنى ماڭا ئەۋەتكەن خېتىدە يازغانلىقىنى ئېيتقان. لېكىن يەنە مۇنداق ئۈچ نۇقتىنى بايان قىلغان: ① ئىلى تەرەپنىڭ مۇتلەق جۇڭگودىن بۆلۈنۈپ چىقىش غەرىزى يوق. شارائىت يار بەرگەندە ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پەۋقۇلئاددىلىكىنى بىكار قىلىشقا بولىدىكەن. ② ئىلى تەرەپ بارلىق مەسىلىلەرنى تېنچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىشنى خالايدىكەن. ③ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈستىدە كېڭەشكەندە دىنىڭ دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشنى تەكىتلىگەن.

يۇقىرىقى ئەھۋاللاردىن قارىغاندا، شىنجاڭدا ئۇرۇش بولۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. لېكىن قاتماللىق ھالەت داۋاملىشىپ كېتىۋېرەتتى. لېكىن مەن ئىلى تەرەپنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇش، ئۇلارنى ئۈرۈمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ ھەمكارلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەڭ زور دەرىجىدە يول قويۇش ھەققىدە ئۈنۈملۈك تەدبىرلەرنى ئىزدىنىشكە ئەستايىدىل كىرىشتىم.

يەتتىنچى باب لەنجۇدا قونۇش

ئىلى تەرەپنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ قاچان كېلىشى توغرىسىدا بىر نېمە دېگىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەسئۇل رەئىس بولغاندىن كېيىن، تاشقىرىدا مەسئۇد دېگەن قورچاق، جاڭ جىجۇڭ بولسا يەنىلا تەخ-

تىراۋان ئۈستىدىكى رەئىس دەيدىغان پىتنە ـ ئىغۋالار تارقىلىشقا باشلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ ئۈرۈمچىدە يەنە قېلىشىمنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىدى، شۇ سەۋەبلىك مەن نەنجىن ھۆكۈمىتىگە بىرەر ۋاقىت دەم ئېلىش ئۈچۈن نەنجىنگە قايتسام دېگەن ئىلتىماسنى قويدۇم.

مەن بۇ تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويغاندا ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىدىن قېچىش نىيىتىمنىڭ يوقلىقىنى، داۋاملىق قىزغىنلىق بىلەن مەسئۇل بولىدىغانلىقىمنى ئەگەر ئىلى تەرەپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ داۋاملىق ھەمكارلىشىشنى خالايدىغان بولسا مەنمۇ شىنجاڭغا قايتىدىغانلىقىمنى، ھازىر ئۇلارنىڭ قايتىپ كېلىشى توغرىسىدا ھېچقانداق خەۋەر يوقلۇقىنى، شۇڭلاشقا مېنىڭ ئۈرۈمچىدىن نەنجىنگە قايتىپ كەتكىنىمنىڭ تۈزۈك ئىكەنلىكىنى، ھەمدە مەمۇرى ئىشلار پالاتاسى بىلەن شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشى مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلىشىدىغانلىقىمنى ئەسكەرتىپ ئۆتتۈم. مەن يەنە، مېنىڭ غەربىي، شىمال مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرلىكىگە تەيىنلىنىشىم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئىدى. كەلگۈسىدە مېنىڭ شىنجاڭغا بولغان رولۇم يوق بولغاندا، مەنمۇ شىنجاڭدىن ئايرىلىمەن. بىراق شىنجاڭ مەسىلىسى ھازىر تېخى ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچقا بېرىپ يەتمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خىزمىتىمدىن ئىستىپا بېرىش توغرىلىق يېنىكلا بىر نېمە دېيەلمەيمەن. پەقەتلا ھازىر ۋەزىيەت بارغانسېرى جىددىيلىشىشكە قاراپ يۈزلىنىۋاتىدۇ، بۇنى بۇرۇنلا بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدىم، بۇ مېنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرىمدە ئۈستۈمگە ئالغان مەجبۇرىيىتىم، شۇنداقلا شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن بەرگەن تىنچلىق سىياسىتى يۈرگۈزۈش ۋەدەمنى ئاداقلىشىنى ئەمەلدە كۆرسىتىش بولىدۇ، دېدىم.

نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىپ، مەن 1947 ـ يىلى 9 ـ ئايدا نەنجىنگە قايتىپ كەلدىم.

كېيىنكى نىيىتىمنىڭ پەيدا بولۇشى

مەن نەنجىڭگە بارغاندىن كېيىن شىنجاڭ ۋەزىيىتى قاتمال-
لىققا پېتىپ قالدى. ئىچكىرىدىكى گومىنداڭ - گوڭچەنداڭ ئىككى
پارتىيىنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش چارىسىمۇ تېپىلماي قالدى.
شۇنىڭ بىلەن مەن پەرىشانلىققا چۈشۈپ، غەم - غۇسسەم چېكى-
گە يەتتى. مۇشۇ سەۋەبلەردىن سايىھەتكە چىقىپ كۆڭۈل ئارا-
مى قىلماقچى بولدۇم. ئالدى بىلەن ۋۇشى، سۇجۇ، شاڭخەي،
خاڭجۇغا بېرىپ، ئاندىن تەيۋەنگە باردىم. مەن جاڭ شۆلياڭ-
نىڭ تەيۋەندىكى شىنجۇدا نەزەربەنتتە ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم
شۇڭا زىيارەت قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس ئالدىغا بېرىپ بىر كۈن
پاراڭلاشتۇق. بۇ مېنىڭ ئۇ نەزەربەنت ئاستىغا ئېلىنغاندىن كېيىن
ئۇنى ئۈچىنچى قېتىم زىيارەت قىلىشىم ئىدى.

نەنجىڭدىكى چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى تىنچلىق مەسىلىسى
ھەققىدە مۇناسىۋەتلىك ئەربابلار بولۇپمۇ سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن
كۆپ قېتىم ئۇچرىشىپ سۆزلەشتىم.

بۇ قېتىم نەنجىڭدە بەش ئايدىن كۆپرەك تۇردۇم.

1948 - يىلى باشلاندى، جياڭجيېشى مېنى غەربىي - شى-
مالغا قايتىشقا ھەيدەكچىلىك قىلغىلى تۇردى. مەن نەنجىڭدىمۇ
ھېچقانداق رولۇم بولمىدى، ئۈرۈمچىگە قايتسامۇ ھېچقانداق
مەنىسى يوق دەپ ئويلاپ، ئالدى بىلەن لەنجۇغا بېرىپ ئازۋا-
قىت تۇرماقچى بولدۇم. بۇ چاغدا گومىنداڭ، گوڭچەنداڭ ئىككى
پارتىيە مەسىلىسى، شىنجاڭ مەسىلىسى، گومىنداڭنىڭ ئىچكى
قىسمىدىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ زادى ئىمكانىيىتى يوق
ئىدى. بۇنىڭدىن مەن قاتتىق بىزار بولۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا
ئۇرغۇن ئاچچىق سۆزلەرنى قىلىۋەتتىم. ئۇمۇملاشتۇرۇپ ئېيتقان-
دا ئۇلار: گومىنداڭ ئىنقىلاب قىلمىدى، سەنمىنجۇيىنى يولغا

قويمىدى، بىزنىڭ دۈشمىنىمىز باشقىلار ئەمەس، دەل ئۆزىمىز، گومىنداڭنىڭ ئۆزى بولىدۇ، دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى.

مەن نەنجىڭدىن لەنجۇغا كەلگەندە، كۆڭلۈمدە كېتىش توغرىلىق پىكىر پۈكۈلگەن ئىدى. بۇ چاغدا جىياڭ زۇڭتۇڭلۇققا ئولتۇرماقچى ئىدى، گومىنجېڭفۇنىڭ رەئىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلماقچى بولدى. رەئىس مەمۇرى مەھكىمىسى تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلىدىغان بولدى، بۇ ئىش ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى. مەن ئەزەلدىنلا قورال كۈچى ئۇسۇلى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسى مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا قارشى ئىدىم، يىگىرمە يىلدىن بۇيانقى كومپارتىيىگە قارشى قوزغىتىلغان ئۇرۇشلاردا ئۆزۈمنى ئىلاجى بار دالدىغا ئالدىم، ئەمدى ھازىر مەن قانداق قىلىپ كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنى نىشان قىلغان تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسىگە مۇدىر بولۇپ تۇرالايمەن؟ بۇ چاغدا مەن لەنجۇدا گەرچە كومپارتىيىگە قارشى ھەربىي ئىشلارنىڭ سىرتقىنى قىلسامۇ، ھەمدە مەمۇرى مەھكىمىدە مۇئاۋىن مۇدىر گوجىچىياۋ مەسئۇل بولۇپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن چۈشۈرگەن بۇيرۇقلاردا يەنىلا مېنىڭ ئىسمىم يېزىلاتتى، مەسىلەن: گەنسۇنىڭ شەرقىدە ئېلىپ بېرىلغان كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش مانا شۇنداق بولغان، بۇ مېنىڭ يۈرىكىمدىكى بىر تۈگۈنچەك ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە نىڭشيا بىلەن چىڭخەيدىكى ماقىسمالىرىنىڭ مىلىتارىستلىق ئىستىلى، ئەسكىلىكلىرى ئۇچىغا يەتكەن بولۇپ، مەن ئۇنىڭغا ئامالسىز ئىدىم، تۇرۇۋاتقان ئەھۋالىمۇ زىددىيەتلىك ئىدى، بۇ مەندە قاتتىق ئازاب پەيدا قىلدى. مەن تەكرار ئويلىنىش ئارقىلىق، تۆۋەندىكىچە سەۋەبلەرگە ئاساسەن چوقۇم كېتىش نىيىتىگە كەلدىم.

بىرىنچى، مېنىڭ غەربىي - شىمالغا كېلىشىم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش، ئەكسىچە جۇڭگو كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئەمەس. ھازىر شىنجاڭ

مەسىلىسى تېخى تۈپتىن ھەل قىلىنغىنى يوق. لېكىن ئاتمال ھالەت ئاستىدا نىسبەتەن تېنچ بولۇش ۋەزىيىتىدە تۇرۇۋاتىدۇ، (ئۇنىڭ تۈپتىن ھەل قىلىنىشى نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك، مەسىلەن: نەنجىن ھۆكۈمىتى داۋاملىق سېۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى تۇرسا، ئىككى پارتىيە مەسىلىسى داۋاملىق جىددىيلەشسە، شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ تۈپتىن ھەل قىلىنىشى مۇمكىن بولمايدۇ)؛ مەن قەيقالسامۇ پەقەتلا ھازىرقى ھالەتنى ساقلاپ تۇرۇشتىن ئىبارەت بولىدۇ. كەتكەن تەغدىردىمۇ ھېچقانچە تەسىر قوزغىمايدۇ.

ئىككىنچى، مېنىڭ ئۈرۈمچىگە قايتىشىممۇ پايدىسىز، پەقەتلا لەنجۇدا تۇرسام بولىدۇ. بىراق لەنجۇدا تۇرسام مېنىڭ ۋەزىپەم شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتىن، كومپارتىيە ئارمىيىسىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا يۆتكىلىدۇ. ئاتاقتىكى، ھەتتاكى ھەرىكەت جەھەتتىكى زىددىيەتلەر تۈپەيلىدىن مەندە ھاسىل بولغان كۆڭۈل ئازابى كۈنسېرى چوڭقۇرلىشىپ، مەن ئۆزۈمدە ئېيتقات، كىشىلىك ئىززەت مەسىلىسى پەيدا بولىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىم.

ئۈچىنچىسى، مەۋرى مەھكىمىنى، غەربىي - شىمال تېنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىش توغرىسىدا بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن مېنىڭ، ئورنۇممۇ مەركەزنىڭ ۋەكالىكىدىن يەرلىكتە تېنچلاندۇرۇشقا مەسئۇل باشلىق بولۇپ ئۆزگەردى، ۋەزىپەممۇ ئوخشىمايتتى، ھەممىلا نەرسە ئۆزگەرگەن ئىدى. شىنجاڭغا نىسبەتەن رەھبەرلىك رولۇمنىڭ بولماسلىقى، مەسئۇلىيەت ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك تۇيغۇسى مېنىڭ كېتىشىمنى مەجبۇر قىلاتتى.

تۆتىنچى، مەن لەنجۇدا داۋاملىق تۇرغىنىمدىمۇ، تارىخنى مۇھىتنى، ۋە ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشكە ئىمكانىسىز مەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمنىڭ ئىنقىلابىي تەشەببۇسلىرىمنى تاشلاپ قويۇشتىن باشقا

ئامالىم يوق، پەقەتلا فېئودال كۈچلەر بىلەن مۇرەسسە قىلىمەن خالاس. چۈنكى غەربىي-شىمال بولۇپمۇ گەنسۇنىڭ ئەھۋالىدىن ئالغاندا، ھەربىي جەھەتتىن كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، فېئودال ما جەمەتىنىڭ ھەربىي كۈچىدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. بارلىق تەدبىرلەردە يول قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنداق قىلغاندا فېئودال كۈچلەرنىڭ خورىكى ئاشىدۇ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتىگە خىلاپ كېلىدۇ. مېنىڭ ۋىجدان جەھەتتە پەيدا بولغان زىددىيەت ۋە ئازابىمنى تېخىمۇ چوڭقۇرلىتىدۇ.

بەشىنچى، نەنجىن ھۆكۈمىتى سوۋېتكە قارشى سىياسەت تۇتىدۇ، مەن بولسام شىنجاڭدا سوۋېت بىلەن يېقىنلىشىش سىياسىتىنى يۈرگۈزۈۋاتىمەن، بۇ ناھايىتى چوڭ زىددىيەت. نۆۋەتتىكى ئەھۋالدا بۇ زىددىيەت پەقەتلا كەسكىنلىشىدۇكى ھەرگىز يوقىمايدۇ، بۇمۇ مېنىڭ كېتىشكە ئىرادە باغلىشىمدىكى بىر ئامىل.

ئەستايىدىل ئويلانغاندىن كېيىن، 5 - ئاينىڭ 16 - كۈنى مەن نەنجىن ھۆكۈمىتىگە تېلېگرامما يوللاپ، مېنى ھازىرقى ۋەزىپەمدىن ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلدىم. مەن يەنە بۇ خىل ئەھۋال ئاستىدا نوقۇل ھالدىلا ئىستىپا بېرىشنى تەلەپ قىلسام نامۇۋاپىق بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ ئۈستىگە باشقىچە ئۇقۇشماسلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ، مېنى ب د ت دا تۇرۇشلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئۆمەك باشلىقى قىلىپ يۆتكەشنى تەلەپ قىلدىم (ئۆمەك باشلىقى خې يىڭچىن بۇ چاغدا مەملىكەتكە يۆتكەپ كېلىنىپ، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىغا تەيىنلەنگەن ئىدى). مەن يەنە، ئەگەردە ۋەكىللەر ئۆمىكىگە ئادەم سەپلىنىپ بولغان بولسا، مېنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ بىر يىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشىمغا رۇخسەت قىلىڭلار، دېدىم.

تېلېگرامما ئەۋەتىلگەندىن كېيىن، 29 - چېسلا جياڭنىڭ جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇنىڭدا: سەل بۇرۇن

تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئامېرىكىغا بېرىپ خىزمەت قى-
لىش توغرىلىق، بۇندىن كېيىنكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيىنىڭ
ئاساسلىق شەخسلىرىنىڭ خىزمىتىنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇ-
نىڭ ئۈچۈن ھازىرچە بىر نېمە دېمەيمەن، ئەھۋال سەل بوشىغاندىن
كېيىن سىز نەنجىڭگە كەلسىڭىز، مەسلىھەت قىلىشقاندىن كېيىن
ئاندىن بېكىتەرمىز» دېگەن. تېلېگراممىكى سۆزدىن قارىغاندا
يۆتكەش توغرىسىدا مەزمۇن چىقىپ تۇراتتى، لېكىن 6-ئاينىڭ
12-كۈنى تۇساتتىن دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى خې يىڭچىننىڭ
رەسمىي تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇنىڭدا: «سىزگە ئا-
يان بولسۇنكى، غەربىي-شىمالنىڭ ئىشى ناھايىتى مۇھىم، نۆ-
ۋەتتە پەقەت سىزلا ئولتۇرۇپ بېسىپ تۇرسىڭىز بولىدۇ. كۆپ-
رەك مۇشەققەت تارتىدىغان بولدىڭىز. ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش-
لىقى ماۋباڭچۇ بولىدىغان بولدى» دېيىلگەن. 6-ئاينىڭ 23-
كۈنى مەن يەنە جياڭغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، بۇرۇنقى ئىلتى-
ماسنى قايتا تەكىتلىگەندىن باشقا، ئۆزۈمنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىگە چو-
قۇم ئۆمەك باشلىقى بولمەن دېگەن نىيىتىمنىڭ يوقلۇقىنى، پە-
قەتلا چەت ئەلگە بىرلا چىقىپ كىرسەم دەيدىغانلىقىمنى چۈشەندۈر-
دۈم. يەنە، مېنىڭ ھازىرقى روھىي كەيپىياتىم ياخشى ئەمەس،
قاتتىق غەش-غۇسسىدە قالدىم، ۋەزىيەتتە داۋاملىق تۇرۇۋەرگەن
تەقدىردىمۇ ۋەزىيەتكە ھېچقانداق پايدىسى بولماسلىقى مۇمكىن،
غەربىي-شىمالدىن قىسقا ۋاقىت ئايرىلىپ چەت ئەلگە چىقىپ بىر
سەپەر قىلىپ كۆرسەم، بەلكى مۇھىتتا بىر ئاز ياخشى بولۇپ قې-
لىشىم مۇمكىن، شۇنداقلا مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دۇنيا ۋە-
زىيىتىنى كۆزىتىپ كۆپرەك نەرسىدىن خەۋەردار بولسام؛ ئورۇن-
باسارغا ھازىرچە قويىدىغان كىشى بولمىسا، شۇ بويىچە تۇرۇپ
تۇرسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، مەن يەنىلا ئاتاقتىكى مەسئۇلىيەتنى ئۈس-
تۈمگە ئالاي، مەخسۇس مۇئاۋىن مۇدىر تاۋسىيۇ مەسئۇل بولۇپ
ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلسا بولىدۇ، دېدىم. بىراق جياڭ يەنە

تېلېگرامما ئەۋەتىپ تەسەللى بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا نەنجىڭ ھۆكۈمىتى تېلېگرامما ئەۋەتىپ غەربىي - شىمال تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى قايتۇرۇۋالدى ۋە غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسى قىلىپ ئۆزگەرتتى. بۇ ماڭا قىلىنغان ئەڭ چوڭ يول قويۇش ئىدى. باشقا جايلارنىڭ ھەممىسىدە تىنچلاندۇرۇش مەھكىمىسى، پەقەتلا غەربىي - شىمالدىلا پەۋقۇلئاددە ھالدا ھەربىي - مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسى قۇرۇلدى. ئىش مۇشۇ يەرگە يېتىپ ئايرىلالماس ئەھۋالغا قالدىم، نىمە ئامال، دائىم غەش - غۇسسىگە تولغان ھالدا لەنجۇدىن 60 كىلومېتىر نېرىدىكى شىڭلۇڭشەن تېغىغا چىقىپ چوڭقۇر خىياللارغا پاتىدىغان بولۇپ قالدىم.

ھەر خىل سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىش

كۆپچىلىكنىڭ ۋەزىيەتكە، غەربىي - شىمالنىڭ ئىقتىسادىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇش مەسىلىسىگە بولغان ئېتىبارىنى قوزغاش ۋە كۆپچىلىكنىڭ چوڭقۇر مۇھاكىمە قىلىشى ئۈچۈن، مەن لەنجۇدا بىر نەچچە خىل سۆھبەت يىغىنى ئۇيۇشتۇرغان ئىدىم. مەسىلەن: سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت، مائارىپ، ئىجتىمائىي مەسىلە قاتارلىقلار، ھەربىر سۆھبەت يىغىنىدا ئىككى نەپەر يىغىن رىياسەتچىسى سايلىنىپ يىغىن باشقۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە غەربىي - شىمال مەدەنىيەت جەمئىيىتى ئارقىلىق قىسمەن ئىلمىي دوكلات يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، مۇتەخەسسىس - ئالىملارنى مەخسۇس تېمىدا نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلدۇق. ئايرىم سۆھبەت يىغىنلىرىنى مەن ئۆزۈم باشقۇردۇم، بەزى دوكلات يىغىنلىرىغا بېرىپ دوكلات ئاڭلىدىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە، پىلان تۈزۈپ چىقىپ مەملىكەت ئىچىدىكى مەدەنىيەت ئىلمىي ساھەسىنىڭ داڭدار ئەربابلىرىنى لەنجۇ، ئۈرۈمچىگە كېلىپ دوكلات

بىرىشكە تەكلىپ قىلماقچى بولدۇق، لېكىن بۇ ئىش ۋەزىيەت تۈپەيلىدىن ئەمەلگە ئاشمىدى.

سۆھبەت يىغىنىدا نۇقتىلىق هالدا ۋەزىيەت مەسىلىسى مۇھاكىمە قىلىندى. ئۇ چاغدا مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەت كۈنسايىن جىددىيلىشىپ، ۋەزىيەت مەسىلىسى كۆپچىلىك كۆڭۈل بۆلىدىغان ئىشقا ئايلىنىپ قالغان ئىدى. مەن ئاڭلىق لېكىن بەكمۇ ئاشكارا بولمىغان هالدا كۆپچىلىكنى غەربىي - شىمالنى ساقلاپ قېلىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلىشقا باشلىدىم. بۇ مېنىڭ كېيىنكى ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى باشلىشىم ئىدى. چۈنكى مەن گومىنداڭنىڭ مەغلۇبىيىتىنىڭ چوقۇملۇقىغا قەتئىي ئىشىنەتتىم. بىراق غەربىي - شىمال خەلقىنى نەزەردە تۇتقاندا، تىنچلىق يولى بىلەن تاپشۇرۇشنى ئېلىپ بېرىشتا غەربىي-شىمال خەلقىنىڭ هايات ۋە مال مۈلكىنى ساقلاپ قالالىسام، يەرلىكنىڭ هاياتى كۈچىنى زىيانغا ئۇچراتمىسام ئاندىن مەن غەربىي - شىمال خەلقىگە يۈز كېلەلەيتتىم. ئەلۋەتتە، شۇ چاغدا مېنىڭ بۇنداق گەپلەرنى بىرىنىمۇ قالدۇرماي كەڭ - كۇشادە قىلىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

مەدەنىيەت ئىشلىرى هەققىدىكى سۆھبەتمۇ مېنى قىزىقتۇردى. مەن ئەزەلدىنلا ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيەتلىرىگە هەۋەس قىلاتتىم، مەسىلەن دىراما، مۇزىكا، دېكلاماتسىيە قاتارلىقلار، چۈنكى ئۇلار خەلق تۇرمۇشىدا تەڭكەش قىلىش رولىنى ئوينايتتى، خەلقنىڭ سىياسىي كەيپىياتىنىمۇ ئىلهاملاندۇرۇش رولىنى ئوينايتتى. ئەلۋەتتە شۇ چاغدا مەنمۇ پەرىشانلىق كەيپىياتىنى سۇسلاشتۇرۇشنى ئىزدىنەتتىم. دىراما بايرىمى بولۇۋاتقان بىر كۈنى مەن لەنجۇ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى نەچچە يۈز كىشىنى ئالاهىدە تەكلىپ قىلىپ غەربىي - شىمال مېهمانخانىسىدا تەبرىكلەش يىغىنى ئۆتكۈزدۈم، سوۋغات تەقدىم قىلدىم. هەممە سۆز قىلىپ ئۇلارنىڭ سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ۋە ئىجادى-

بېيجىڭگە ئېھتىرام بىلدۈردۈم. گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا، بولۇپمۇ چەت - يىراق رايوندىكى غەربىي - شىمالدا بىر يۇقىرى دەرىجىلىك مەسئۇلنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىنى مۇنداق چوڭ كۆرۈشى، سالام بېرىشى، بۇ ئۇلار ئۈچۈن تېخى تۇنجى قېتىم ئىدى. كۆپچىلىك قاتتىق ھاياجانغا چۆكتى. كېيىن مەن شىئەندىكى چاڭ شىياڭ دىراما ئۆمىكىنى لەنجۇدا ئويۇن قويۇشقا تەكلىپ قىلدىم، بۇ لەنجۇ شەھەر ئاھالىسىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. مەملىكىتىمىزدىكى مەشھۇر يۇقىرى ئاۋازلىق ئايال ناخشىچى پىروفېسسور گوۋەن يۇ شۇەن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ لەنجۇ ۋە ئۇرۇمچىدە كۆپ قېتىم يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۇيۇشتۇردى. ئۇ يەنە ۋۇ چۇەن شەن جىلغىسىدا چوڭ كۆلەملىك يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۆتكۈزگەندە قاتناشقۇچىلار 20 — 30 مىڭدىن ئارتۇق، قالتىس قىزىپ كەتتى. بۇنى ئېچكىرىدىكى، مەسىلەن: شاڭخەي، نەنجىن گېزىتلىرىمۇ قالتىس ماختاپ كەتتى، بەزىلەر: «گوۋەن خانىمنىڭ ناخشىسى غەربىي - شىمال خەلقىنى مەس قىلدى!» دېگەن سەرلەۋھىلەرنىمۇ ئىشلەتكەنىدى. بۇنداق كۆلەمدىكى مۇزىكا پائالىيىتىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى مەملىكەت ئىچىدە ئاز ئۇچرايتتى، شۇنداقلا ئەزەلدىن مەشھۇر بولۇپ كەلگەن ناخشىچىمۇ ئوچۇقچىلىقتا ئويۇن كۆرسىتىشكە ھەرگىز ئۇنىماسىدى.

ئۇنىڭدىن باشقا، مەن يەنە شاڭخەيدىكى ياش مۇزىكانتلار ئۆمىكىنىمۇ لەنجۇغا ئاساسەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئويۇن كۆرسىتىشكە تەكلىپ قىلدىم. مەسىلەن: رىئالچى ۋۇ لېيى، ئەرلەرچە ئىسكىرىپكىچى ماسىخۇڭ يۇقىرى ئاۋازلىق ناخشىچى خۇاڭ يۈەن يىن قاتارلىقلار ھەر قېتىم ئويۇن كۆرسەتكەندە قىزغىن قارشى ئېلىندى. بۇنداق يۇقىرى سەۋىيىلىك مۇزىكا ئۆمەكلىرىنىڭ چېگرا رايونغا كېلىپ ئويۇن قويۇشى ناھايىتى تەسكە توختايدۇ. سوۋېتلىك دىرىستلارمۇ ماختىشىپ كەتتى ۋە ئۇلارنى ئىككى قېتىم باش كونسۇلخانىغا تەكلىپ

قىلىپ ئويۇن قويغۇزدى ۋە ناھايىتى يۇقىرى باھا بەردى.

مەن شىنجاڭ بىلەن ئىچكىرىنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش خىزمىتىگىمۇ دىققەت قىلدىم ۋە تىيانشان ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنى نەنجىن، شاڭخەي، خاڭجۇ، تيەنجىن، بېيجىڭ، تەييۈەن قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا ئۇيۇشتۇردۇم. ئۆمەك ئەزالىرى ئىچىدە داڭلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخان، مۇنەۋۋەر قاتارلىقلار بار ئىدى. ئىچكىرىدىكى خەلقلەر شىنجاڭنىڭ ئۇسسۇلىنى بۇرۇندىنلا ئاز كۆرگەچكە، بولۇپمۇ بۇنداق نۇرغۇن ئادەملىك ۋە نومۇرلىرى خىل ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنى كۆرۈپ، قاتتىق ھۇزۇرلاندى، باشقا جايلارمۇ زىلزىلىگە كەلدى.

ياددىمدا قېلىشىچە، مەن ئۆزەمنىڭ خېلى كەملەردىن بېرى مۇناسىۋەتتە بولۇپ كېلىۋاتقان بۇرادىرىم تىيەن خەن ئەپەندىنى لەنجۇغا كېلىپ غەربىي - شىمالنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىشقا تەكلىپ قىلدىم، ئۇ ماقۇل بولدى. مەنمۇ كۆپ خۇش بولدۇم ۋە ئۇنىڭغا تۇرارجاي ھازىرلاپ ئوبدانراق كۈتۈۋېلىشقا تەرەددۇتلەندىم. بىراق ئۇ شاڭخەيدىن ئۇچۇش ۋاقتىنى قايتا - قايتا ئۆزگەرتىپ، ئاخىرى كەلمىدى. مەنمۇ نېمە سەۋەب ئىكەنلىكىنى سورىمىدىم، بەلكىم ۋەزىيەت تۈپەيلىدىن بولسا كېرەك.

خېشى كارىدورىنى كۆزدىن كەچۈرۈش

شىڭلۇڭ شەن تېغىدا تەنھا تۇرۇۋېرىپمۇ زېرىكتىم ۋە خېشى كارىدورىدىكى ناھىيىلەرگە بېرىپ كۆرۈپ كېلىشنى خىيال قىلدىم. لەنجۇدىن دىخۋاغا قانچە قېتىملار بېرىپ كېلىپ يۈرگەن بولسامۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاۋادا بولغاچقا ئەمەلىي ئەھۋالنى كۆرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. خېشىدا بۇرۇندىنلا ئالتۇن جاڭيې، كۈمۈش ۋۇۋېي دېگەن سۆز بار، دۇڭخۇاڭ، يۈمېندىك

مەشھۇر جايلارمۇ بار، بۇ جايلارنى مەن خېلى بۇرۇنلا ساياھەت قىلىش نىيىتىدە ئىدىم.

بۇ قېتىم يۇقىرىدىك، شەن دەن، ۋۇۋېي، جاڭ يې، جيۇ-چۈەن، يۈمېن، ئەنشى، دۇڭخۇاڭ قاتارلىق ئونىنچە ناھىيىگە بېرىپ، يول ئۈستىدە نۇرغۇن ئىشلارنى كۆردۈم، تەسىراتىممۇ ناھا-يىتى مۇرەككەپ بولدى.

بىر قەدەر ياخشى تەسىرات قالدۇرغىنى مائارىپ بولدى. مەن بارغانلا ناھىيىدە مائارىپقا دىققەت قىلدىم، ئوتتۇرا مەك-تەپلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆردۈم، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭمۇ نۇر-غۇنلىرىنى كۆردۈم. بۇلارنىڭ ئىچىدە دېڭشىن بىلەن گۇلاڭ ئىك-كى ناھىيىدە ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈلۈۋاتقاندىن تاشقىرى، باشقا ھەممە ناھىيىلەردە بىردىن ئوتتۇرا مەكتەپ بار بولۇپ، دائىرىسى كىچىك ئەمەس ئىكەن. ئوقۇتقۇچى - خىزمەت-چىلەرنىڭ ئوقۇتۇش ۋە خىزمەت قىلىش روھىمۇ يامان ئەمەس ئىكەن. بولۇپمۇ ئوقۇغۇچىلار ساغلام، چىرايلىق، تېتىك ۋە ئو-ماق چوڭ بولۇۋېتىپتۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ ھەمراھلىرىمغا: «بۇنداق چىرايلىق ئەۋلادلىرىمىز تۇرسا بىزنىڭ قايغۇرىدىغان نېمە ئاسا-سىمىز بار» دېگەنىدىم.

لېكىن ماڭا يامان تەسىر بەرگەن جايلارمۇ ناھايىتى كۆپ ئىدى. مەسىلەن، پارتىيە ئىشلىرى جەھەتتە مەن بارغان ھەر بىر ناھىيىنىڭ داڭبۇلىرىنىڭ خىزمىتى پۈتۈنلەي توختاپ قالغان ھا-لەتتە ئىدى. ھەر ئايلىق خىزمەت خىراجىتى بىر يۈەنگىمۇ بارمايتتى، بۇ ھالدا بىرەر پارچە گېزىتكە يېزىلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. داڭبۇنىڭ خىزمەتچىلىرى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە ياكى ناھىيىلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە قوشۇمچە خىزمەت قىلىش بى-لەن تۇرمۇشىنى قامدايتتى. بۇنداق پارتىيە تەشكىلاتى نېمە رول ئوينىسۇن؟ قانداق پارتىيىگە ئايلىنىپ قالغان؟

مېنى ھەممىدىن تەشۋىشكە سالغىنى خەلق تۇرمۇشىنىڭ يا-

مانىلغى ئىدى. تۇرغۇنلىغان پۇقرالار ھايۋان كەبى تۇرمۇش كەچۈرەتتى، شەندەن، ئەنشى، مىنلې قاتارلىق ناھىيىلەر تېخىمۇ ناچار ئىدى. ھەتتا بەزى بىر ئائىلىلەرنىڭ يېپىنىدىغان بىرەر يوتقىنىمۇ يوق بولۇپ، يەيدىغىنى ياڭيۇ ۋە قارا ئاشلىق ئىدى. بەزىدە سېرىق تۇپا ئارىلاشتۇرۇپمۇ يەيدىكەن. ياتار جايى ناچار بولغىنى ئۈچۈن، تازىلىق ئەھۋالىمۇ ئوخشاشلا ناچار ئىدى. مەن لەنجۇ داشۆ ۋە غەربىي-شىمال سىفەن شۆيۈەنىنىڭ ئىككى پروفېسسورى يەنى لى خۇافاڭ، گۇباۋ ئەپەندىلەرنى شەندەندە ئىجتىمائىي تەكشۈرۈش قىلىشقا تەكلىپ قىلغان ئىدىم. ئۇلار ماڭا دېھقانلارنىڭ مۇشەققەتلىك ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى-بۇنىڭ كىشى ھاياتى ئىكەنلىكىگە، ھازىرقى زامان دۆلىتىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى ئىكەنلىكىگە كىشىنىڭمۇ ئىشەنگۈسى كەلسۇن؟

نېمە ئۈچۈن شۇنداق؟ سەۋەبى سۇنئىي ئاپەت ۋە تەبىئىي ئاپەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ھالبۇكى سۇنئىي ئاپەت تەبىئىي ئاپەتتىن تېخىمۇ ئېغىر. مەسىلەن: ئالساق، ئېغىر ئالۋاڭ-ياساق-تىن باشقا يەنە جازانىخورلۇقمۇ ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى. باھار-دا بەش كۈرە ئاشلىق تارقىتىپ، كۈزدە بىر دادەن (ھەتتاكى بىر يېرىم دادەن) ئاشلىققا سۇندۇرۇپ يىغىۋېلىش، باھاردا با-ھا قويۇپ، كۈزدە پۇلغا سۇندۇرۇپ پۇل قايتۇرۇش، باھاردا باھا قويۇپ، كۈزدە ئەمگەك ھېسابىغا سۇندۇرۇپ ھەق بېرىشتەك ئۇسۇللار بىلەن زور ئۆسۈم شىلىۋالاتتى، مۇشۇ تەرىقىدە ئۇ يان-دىن-بۇيانغا ئۆتۈپ، دېھقانلارنىڭ ئاشلىقى ئەمدىلا قولغا چى-قىشى بىلەن پۈتۈنلەي دېگىدەك تۆلىنىپ كېتەتتى. تەكشۈرۈشكە قارىغاندا، بىر يېزىدا بىر يۈز ئوتتۇز نەچچە ئوپۇس بولۇپ، جازانىخورلار ئاران 5 — 6 پىرسەنتنى ئىگىلەيدىكەن، 90 نەچچە پىرسەنت كېلىدىغان كىشىلەر ئىزىلىشكە ئۇچراپ ھايۋان تەرىقىدە ئېچىنارلىق تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن، بۇ كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئېزىش، ھالىقلارنىڭ نامراتلارنى ئېزىشى بولى-

دۇ. خەلقنىڭ بېشىغا كەلگەن زۇلۇمنى بىر ئېغىز سۆز بىلەن
چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شەندەن ناھىيىسىنىڭ تەزكى-
رىسىدە يېزىلىشىچە، چيەنلۇڭ دەۋرىدە شەندەندە 240 مىڭ نو-
پۇس ئاھالە بار بولۇپ، توڭجىز دەۋرىگە كەلگەندە 90 مىڭغا
چۈشۈپ قالغان، ھازىر ئارانلا 30 مىڭ نوپۇس بار ئىكەن. چى-
يەنلۇڭ دەۋرىدىن ھازىرغا تېخى 300 يىل بولغىنى يوق. توڭجىز
دەۋرىدىن ھېسابلىغاندىمۇ 70 — 80 يىلغا بارمايدۇ. ئاھالە نوپۇ-
سىنىڭ مۇشۇ تەرىقىدە تېز ئازلاپ كېتىشىدىن، سۇنئىي ئاپەت
بىلەن تەبىئىي ئاپەتنىڭ خەلققە ئەپكەلگەن ئاپىتىنى تەسەۋۋۇر
قىلىپ ئېلىش مۇمكىن.

بۇ قېتىمقى كۆزدىن كەچۈرۈشتە يەنە يۇمېن نېفىتلىكىگە
باردۇق، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ جاپالىق ئەمگەك ئەھۋالىنى
كۆردۇق. ئۇلار شۇنچە جاپالىق ئىشلىسىمۇ، مۇئامىلىسى يەنىلا
تۆۋەن ئىدى. ياخشى يېرى پاراۋانلىق ئىشلىرى ئوبدان يولغا
قويۇلۇپتۇ. ئۇلار ئۇيۇشتۇرغان پاراۋانلىق ھەيئىتى ئىشچى-خىز-
مەتچىلەر كۆرسەتكەن ۋەكىللەر تەرىپىدىن تەركىب تاپقان بو-
لۇپ، يىغىن بولغاندا ھەممەيلەننىڭ پىكىر بايان قىلىش ھوقۇ-
قى، پاراۋانلىقتىن بەھرىمان بولۇش ھوقۇقى بار ئىكەن. ئىشچى-
خىزمەتچىلەرنىڭ ياتىقى گەرچە بىر قەدەر ناچارراق بولسىمۇ،
لېكىن خىزمەتچىلەر بىلەن ئىشچىلارنىڭ ياتاق بىناسىنىڭ ئارى-
لىقى ئانچە يىراق ئەمەس ئىكەن، بۇنىڭدىن مۇئامىلىدىكى با-
راۋەرلىكنى كۆرۈپ ئالغىلى بولىدۇ، ئۇلار يەنە تۇرمۇشتىمۇ
ئاپاق-چاپاق بولۇپ يۈرىدىكەن. ئۇلار ئۆزلىرى تەسىس قىلغان
ئوتتۇرا مەكتەپ خېلىلا مۇكەممەل بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوقۇۋاتقانلار
ئىچىدە ئىشچىلارنىڭ پەرزەنتى 70% — 80% نى ئىگىلەيدىكەن.
بۇ مېنى ناھايىتى ھاياجانلاندۇردى. بۇرۇن نامرات خەقنىڭ پەر-
زەنتى ئۈچۈن ئوقۇش پۇرسىتى بولمايتتى، بىراق بۇ مەكتەپتە
بولسا ئىشچى پەرزەنتلىرى خېلى نىسبەتنى ئىگىلەيدىكەن، بۇ

باشقا جايلاردا ناھايىتى كەم ئۇچرايدۇ.

نېفىت كانىدا ئىككى كۈن ئېكسكۇرسىيىدە بولۇپ، قۇدۇق قېزىشتا، نېفىت ئايرىش زاۋۇتىدا ئىشچىلار بىلەن بىللە رەسىمگە چۈشتۈم، ئىشچىلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلدىم. ئەڭ ئاخىرىدا مەن تەكلىپكە بىنائەن كۇلۇبتا ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە سۆز قىلدىم. مەن نۇتقىلىق ھالدا سىياسىي ئەركىنلىك ۋە ئىگىلىكتىكى دېموكراتىيەنىڭ مۇھىملىقى ئۈستىدە توختالدىم. بۈگۈنكى يۈمېن نېفىتلىكىنىڭ بىرمۇنچە ياخشى تەرەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنى جارى قىلدۇرۇش كېرەكلىكىنى ۋە ساقلىنىۋاتقان نۇرغۇن مەسىلىلەرنىڭ ئۇزاققا قالماي ھەل قىلىنىدىغانلىقىنى، نېفىتلىكنىڭ كۆلىمى، ئۈسكۈنە ۋە رولىنىڭ كەلگۈسىدە زور ئېشىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. ئۇلارنىڭ جاپا چېكىشىنىڭ بىھۇدە ئەمەسلىكىنى، ئۇلارنىڭ ھەسسە قوشقانلىقىنى ۋە ئۇلاردىن ئۈمىد بارلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئۈمىدىنى كەلگۈسىگە، ئوغۇل - قىزلىرىغا بېغىشلاشنى ئېيتتىم.

مېنىڭ سۆزۈمنى ئۇلار ئادەم ئەۋەتىپ خاتىرىلەپتۇ ۋە نېفىتلىكنىڭ «چېگرا گېزىتى» دە ئېلان قىلىپتۇ. ماڭا بىر نۇسخە ئەۋەتتى. بەكمۇ تولۇق ۋە توغرا خاتىرىلەنمىگەن بولسىمۇ، ئاساسىي مەزمۇنى يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك ئىدى. بۇنىڭدىن شۇ مەزگىلدە مېنىڭ دۆلەت كارخانىلىرىغا ۋە ئىشچى ئاممىغا تۇتقان ئاساسىي پوزىتسىيەمنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

گېنېرال جاڭ ۋېنبەيىنىڭ يۈمېن نېفىتلىكىدىكى بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە قىلغان سۆزىنىڭ تولۇق تېكىستى

— 37 - يىلى 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 9 دا

ئىنژېنېرلار، خىزمەتچى ئەپەندىلەر، ئىشچى دوستلار!

پېقىر بۇ قېتىم يۈمېن نېفىتلىكىگە ئېكسكۇرسىيىگە كېلىپ،

ھەرقايسىڭلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولغۇم. ياپونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، يولمىن نېفىتلىكىدىكى بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، نۇرغۇن ئەجىر قىلىپ دۆلەتكە ناھايىتى زور تۆھپە قوشتى. ياپونغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە، ئاز دېگەندىمۇ غەربىي - شىمالدىكى ھەربىي ئىشلار جەھەتتە ئىشچى - خىزمەتچىلەر كۆپ كۈچ چىقاردى، ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، غەربىي - شىمال، بېيجىڭ ۋە شاڭخەي ئارىلىقىدىكى بارلىق قاتناش ئىنتايىن قىيىن بولۇپ قالغان ئىدى، بىردىن - بىر لۇڭخەي تۆمۈر يولىمۇ ئۈزۈلۈپ قالغان ئىدى. غەربىي - شىمالنىڭ بارلىق قاتناش ترانسپورتى، مەيلى ئۇ ئادەتتىكى ئىگىلىك جەھەتتىكى بولسۇن، بولۇپمۇ ھەربىي قاتناش ترانسپورت جەھەتتە پۈتۈنلەي يولمىن نېفىتلىكىنىڭ ياغ ماتېرىيالى يەتكۈزۈپ بېرىشىگە قاراشلىق بولۇپ قالغان ئىدى. يەنى دېمەكچى بولغىنىم يولمىن نېفىتلىكىدىكى ھەر بىر ئىشچى - خىزمەتچى قىممەتلىك تۆھپىلىرىنى قوشتى. شۇڭلاشقا بۈگۈن مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھەر قايسىڭلارغا سالام بېرىمەن ۋە رەھمەت ئېيتىمەن.

ئىككى كۈندىن بۇيان جايلارنى ئاساسىي جەھەتتىن كۆرۈپ چىقتىم. مەن بىلەن بۇ قېتىم بىللە كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى، بۇ يەردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىجادىيەت كۈچى، ئىگىلىك يارىتىش كۈچى جەھەتتىكى كونكرېت ئىپادىسىگە نىسبەتەن چوڭقۇر تەسىراتتا بولدى. نېفىت دەرياسى، بۇ تارىختىن قېپقالغان ئاتالغۇ، ئەمەلىيەتتە پەقەت قاقاس چۆللۈكتىن ئىبارەت ئىدى. كۆپچىلىكنىڭ ئۈزلۈكسىز ئىجاتكارلىقى، ئېچىشى بىلەن ھازىر غەربىي -

شىمالدىكى چوڭ نېفىت شەھىرىگە ئايلاندى. بۇنداق بىر
نېفىت شەھىرىنىڭ بىنا بولۇشى ئەمەلىيەتتە خالايىقنىڭ
جاپالىق ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىدۇر.

يەنە بىر جەھەتتىن ئالسام، بۇنداق بىر چوڭ دائىرىدىكى
نېفىت شەھىرى داۋاملىق يۈكسىلىش يولىدا كېتىپ بارىدۇ،
بىز كان، زاۋۇتلارنىڭ جىددىي ھەقىقىي تۈردە ئىش ئېلىپ
كېتىپ بارغانلىقىنى كۆردۇق. بىز خۇددى ئۆزىمىزنى ئۇ-
لۇغ پىلان خەرىتىسى ئالدىدا تۇرغاندەك ھېس قىلىپ قات-
تىق تەسىرلەندۇق. بىز يەنە پاراۋانلىق تارماقلىرىنى ئېي-
كىسكۇرسىيە قىلىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى پاراۋانلىق-
تىن بەھرىمەن قىلىش چارىسىنى ئاڭلىدۇق. بۇ يۇمېن نې-
فىتلىكىدىكى بىر خىل دېموكراتىيە روھىنى چۈشەندۈرۈپ
بېرىدۇ، بۇ بىر خىل ئىجتىمائىي سىياسەتكە يېقىن، شۇن-
داقلا دېموكراتىزملىق سىياسەتكە يېقىن روھ. مەن دائىم
دۆلەت ئىچىدىكى ھەر خىل ئىشلارغا، ھەر خىل قۇرۇلۇش
تارماقلىرىغا قارىتا ئۆزۈمنىڭ پىكرىمنى بايان قىلىمەن،
يەنى مېنىڭچە، بىر خىل ئىشنى كېڭەيتىپ ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇش
مەسىلىسى ئۈچۈن، ئۇنى ئوقۇشىمىزلىقتا ئۇچراتمىسلىق ئۈ-
چۈن، ھەقىقىي ئىشنىڭ يېتىلىشى ۋە راۋاج تېپىشى، مىل-
يونلىغان خەلقنىڭ ئىشى بولۇشىغا ئاساس سېلىش ئۈچۈن،
ئەڭ ئاساسلىق شەرت شۇكى، دېموكراتىك تۈزۈم ۋە دې-
موكراتىك روھنى يولغا قويۇش كېرەك. دېموكراتىك
تۈزۈم بىلەن دېموكراتىك روھنىڭ مەزمۇنى نېمە؟ ئۇنىڭ
مەنىسى شۇكى، ئەركىنلىك، باراۋەرلىك. تۇرمۇش جەھەتتىن
ئىقتىساق باراۋەرلىك بولىدۇ. سىياسىي جەھەتتىن ئىقتىساق
ئەركىنلىك بولىدۇ. سىلەرنىڭ پاراۋانلىق جەھەتتىكى تەق-
سىمات چارەڭلەر، ئىشچى ۋە خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرار جاي،
ئۇسكۇنە قاتارلىق جەھەتلەردە شەرتكە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ،

بەكمۇ ئاددىي ۋە ئۆلچەمگە لايىق ئەمەس. بىراق خىزمەت-
چىلەر بىلەن ئىشچىلارنىڭ تۇرمۇش ئارىلىقى ناھايىتى يې-
قىن. كۆپچىلىكنى باراۋەرلىك ئاساسىدا ئورتاق تۇرمۇش
كەچۈرۈشكە، ئورتاق خىزمەت ئېلىپ بېرىشقا سەۋەبچى بول-
غان، بۇ قانداق كۈچ؟ ئۇ بولسىمۇ دېموكراتىيە روھىدۇر!

بىز سەنمىنجۇيىلىق دۆلەت. بىز ئەمگەكچىلەر بىلەن كاپى-
تالىستلار سىنىپىي زىتلىشىدىغان كاپىتالىزم يولىغا ماڭساق
بولمايدۇ، بەلكى خەلق تۇرمۇشى توغرىسىدىكى مەسىلىنى
ئەمەلدە يۈرگۈزۈشىمىز، ئالدى بىلەن ئەمگەكچىلەر بىلەن
كاپىتالىستلار تىنچمۇ - تىنچ تۇرىدىغان چېگرىنى بۇزۇپ
تاشلىشىمىز لازىم. كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى قۇرغۇچىلاردۇر،
ئىجاد قىلغۇچىلاردۇر، ئەمما ھەر بىرەيلەننىڭ ئوقۇش س-
تاژى ۋە تېخنىكىسى، شۇنداقلا خىزمىتىنىڭ ئوخشىماسلىقى
ھەر خىل نام - ئاتاقلار بىلەن ئاتىلىدۇ. ئوخشاش بولمىغان
تارماق ۋە ئېھتىياجلارغا ئايرىلىدۇ. مانا بۇ خىل مۇئامىلە
ۋە ئېھتىياج جەھەتتىكى ئوخشاشماسلىقتىن دۇنيادىكى ھەرقايى-
سى ئىلغار مەملىكەتلەر، يەنى ئىجتىمائىي سىياسەت يۈر-
گۈزۈۋاتقان ئەنگلىيە بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ خالى
بولالمايدۇ. بۇ قېتىم ئاڭلىشىمىزچە يومېن نېفىتلىكىدىكى
ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش مۇئامىلىسى ۋە دېموك-
راتىيەلىشىش جەھەتتە ئالغا ئىلگىرىلەش ۋە ئىسلاھات
توختىماي ئېلىپ بېرىلىۋېتىپتۇ. كاندىكى پاراۋانلىق ھەي-
ئىتى خىزمەتچىلەر ۋە ئىشچى بۇرادەرلەر ئارىسىدىن ساي-
لانغان ئىكەن، يىغىندا كۆپچىلىكنىڭ پىكىر بېرىش ۋە پا-
راۋانلىق تەلەپ قىلىش ھوقۇقى بار ئىكەن. ئەگەردە بۇنىڭ-
دىن كېيىن پاراۋانلىق جەھەتتە يەنىمۇ ئىلگىرىلەش ۋە
تولۇقلاش توغرا كەلسە، ئۇنداقتا بىزنىڭ يومېن نېفىتلى-
كى پۈتۈن مەملىكەت بويىچە دۆلەت قۇرۇشنىڭ نەمۇنە

بولۇشقا ئېگىشلىك بولىدۇ. بۇ خىل قۇرۇلۇش ئىشلىرى، پاراۋانلىق تارماقلىرىغا نىسبەتەن، دېموكراتىيە روھىغا نىسبەتەن، — بۇ كۆپچىلىكنىڭ دېموكراتىيە روھى — ئور-تاق تۇرمۇش، ئورتاق خىزمەت قىلىش ئىشلىرى مەملىكەت ئىچىدىكى باشقا ئىشلارغىمۇ نەمۇنە بولۇشقا ئەرزىيدۇ، خەلق تۇرمۇشى مەسىلىكى سىياسىتى ئۈچۈنمۇ بىر ئوبدان ئاساس يارىتىش بولىدۇ. ھازىر قۇرۇلۇشنىڭ كۆلىمى تې-خى تولۇق ھازىرلانمىدى، قاتناشمۇ ناھايىتى قىيىن، ئۇ-نىڭ ئۈستىگە راسخوت چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن ھازىر قان-داق كېڭەيتىش، ئۆزىمىزنىڭ غايىنى بويىچە قانداق ئىش-لەشتە ئەلۋەتتە ئوبيېكتىپ شەرت - شارائىتنىڭ چەكلىمى-سىگە ئۇچرايمىز. بىراق كۆپچىلىك غەم قىلمايلى، ھازىر بىز ئوبدان ئاساسقا ئىگە بولۇپ قالدۇق، ئىستىقبالىمىز چەكسىز. لۇڭخەي يولى تيەنشۈيگىچە باردى. ئىككى يىل-غىچە ئۇرۇش بولمىسا لەنجۇغا ياكى جيۇچۈەنگىچە چوقۇم يېتىپ بارالايدۇ. بۇ ئىش توغرىلىق مەن نەنجىڭدە مەر-كەزگە تەلەپ قويغان، ئۈچ يىل ئىچىدە قۇمۇلغا، بەش يىل ئىچىدە ئۈرۈمچىگە يەتكۈزۈش مۇمكىن، زۇڭتۇڭ 37 - يىلىنىڭ يىل ئاخىرى لەنجۇغا ئاپىرىشقا ماقۇل بولدى. مىنگونىڭ 40 - يىللىرى ئەنشىگە بارالايدۇ. قاتناش مى-نىستىرلىقىنىڭ مەسئۇللىرى جيۇچۈەنگىچە ئاپىرىشقا ماقۇل بولغان. يۈمېن نېفىتلىكىگىچە ئاپىرالىغان بولساق نېفىتلىك-نىڭ تەرەققىياتىدا ئەلۋەتتە گەپ يوق ئىدى. يۈمېن نې-فىتلىكىنىڭ نېفىتى ياپونغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە ۋە ھا-زىر غەربىي شىمالدىكى بىر نەچچە ئۆلكىنى تولۇق تەمىن-لەپ كېلىۋاتىدۇ. بىراق يۈمېن نېفىتلىكى جۇڭگو بويىچە دائىرىسى ئەڭ چوڭ، خەزىنىسى مول نېفىتلىك، مۇشۇ بىر-دىن - بىر چوڭ نېفىتلىكنىڭ ماشىنا سايمانلىرى تولۇق-

لانغاندىن كېيىن، يۇمېن نېفىتلىكىنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى
شەرقىي ـ جەنۇب، شىمالىي جۇڭگو ۋە پۈتۈن مەملىكەتكە
يەتكۈزۈش مۇمكىن. بۇنىڭدىن بىز يۇمېن نېفىتلىكىنىڭ
ئىستىقبالىنىڭ قانچىلىك چوڭ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئالالاي-
مىز. مېنىڭ بۇ سۆزلەرنى دېيىشىمدىكى سەۋەب، مەن
سۆزلەشكەن ئىنژېنېرلار ھەل قىلىش ئاسان بولمىغان
نۇرغۇن مەسىلىلەر ئۈستىدە غەم قىلىشىۋېتىپتۇ. بۇ خىل
روھتىن قايىل بولۇشقا ئەرزىيدۇ. شۇنىسى جۇڭگو-
دىكى ئورۇش ئۇزاققا بارمايدۇ. تىنچلىق ئەمەلگە ئاشقان-
دىن كېيىنكى تەرەققىياتمۇ تېز بولىدۇ. مانا شۇ چاغدا ھەر-
قايسى ئىنژېنېرلار ئۇچۇن ماھارەت كۆرسىتىدىغان ئىمكانى-
يەت يارىتىلىدۇ.

يەنە بىرسى مەكتەپلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلدىم. ئوتتۇ-
را مەكتەپ ۋە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى نا-
ھايىتى تولۇق ئىكەن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ 70% ـــ 80%ى
ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئىكەن. بۇنى ئاڭلاپ
ناھايىتى خوش بولدۇم. بۇرۇنقى فېئودالىق دەۋردە كى-
تاب ئوقۇش پەقەت پۇلى بار ئائىلىلەرنىڭلا ئىشى ئىدى. نام-
راتلارنىڭ پەرزەنتلىرى مەكتەپكە كىرىدىغان پۇرسەت ناھايىتى
ئاز ئىدى، كىتاب ئوقۇشقا شەرت ـ شارائىت يوق دېيىشكىمۇ
بولىدۇ. نېفىتلىكتىكى مەكتەپتە، سىنىپتا خىزمەتچىلەرنىڭ بالىلى-
رى بار ئىكەن، ئىشچىلارنىڭ بالىلىرىمۇ بار ئىكەن. ئىشچى بۇرا-
دەرلەر بۇنى ناھايىتى ئاددىي ئىش دەپ چاغلىماڭلار. بۇرۇنقى
فېئودالىق دەۋردە ئىشچى ۋە دېھقانلارنىڭ كىتاب ئوقۇش
ئىمكانىيىتى ناھايىتى ئاز ئىدى. ئەمەلدارلارنىڭ، پۇلى
بارلارنىڭ كىتاب ئوقۇش ئىمكانىيىتى كۆپ ئىدى. بۇ ھە-
قىقەتەنمۇ فېئودالىق دەۋرنىڭ يامان ئىللىتى، ئۇ بىزنىڭ
دۆلەت، مىللىتىمىز مەدەنىيىتىنىڭ يېتىلىشىگىمۇ سەۋەبچى

بولدۇ. ئاتالمىش «كىتاب ئوقۇشنىڭ ئۆزى ئەمەلدار بو-
لۇش» دەۋرى بۇرۇنقى زامان بولۇپ قالدى. بۈگۈنكى 20-
ئەسىر خەلقىنىڭ ئەسىرى بولدۇ. بىزنىڭچە دۆلەت، مىل-
لەت مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىدا ئاساسەن ھەر بىر ئادەم
ئۆزىگە تۇشلۇق بىلىم ۋە ئىقتىدارغا ئىگە بولۇشى ۋە دۆ-
لەت، مىللەتكە ھەسسە قوشۇشى كېرەك، شۇنداق بولغاندىلا
بۇنداق دۆلەت ۋە مىللەت ئاندىن راۋاج تاپالايدۇ، ئىل-
گىرىلىيەلەيدۇ، ئاندىن بىر ئەۋلاد يەنە بىر ئەۋلادنى بې-
سىپ چۈشەلەيدۇ. ھەرقايسى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ ئائىلى-
سىنى ئېلىپ ئېيتساق، بۇمۇ ناھايىتى مۇھىم مەسىلە. ھازىر
بىز پەقەت ئاددىيلا تېخنىكا ئىشچىسىدىن ئىبارەت، لېكىن
بىز دۆلىتىمىزنى سەنمىنجۇيىلىق زامانىۋىيلاشقان مەملى-
كەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئىشچى تەربىيىلەش
ئاسان ئىش، لېكىن ئېنژېنېر يېتىشتۈرۈش ئاسان ئەمەس.
ھازىر ئىشچى ۋە تېخنىكا ئىشچى بولغانلار ئۆز بالىلىرىنىڭ
ئېنژېنېر بولىشىنى ئۈمىد قىلىشى كېرەك. ئۆزى گەرچە
بېشى چوكېيىپ قېلىپ مەكتەپكە بېرىپ يۇقىرى بىلىم ۋە
تېخنىكا ئۆگىنىش پۇرسىتىدىن قەپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن
ئوغۇللىرىنىڭ كېلەچەكتە يۇقىرى بىلىم ۋە يۇقىرى ماھا-
رەت ئۆگىنىشىنى چوقۇم تەلەپ قىلىش لازىم، بالدۇر چىق-
قان قۇلاقتىن كېيىن چىققان مۈڭگۈز ئەلا دېگەندەك، بۇ
ئاتا-ئانىنىڭ ئۆز بالىلىرىغا بولغان ئۈمىدى بولۇپ قېلى-
شى لازىم. بۇ يەردە، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، مەن بىر چوڭ
ئەمەلدار، مەرتىۋەم خېلى يۇقىرى ھەربىي كىشى، بىراق
مەن شۇنى سەممىي ئېيتىپ ئۆتۈمەنكى، مېنىڭ ئائىلەمۇ
دېھقان ئائىلىسى بولىدۇ، دادام ئىشچى، بوۋام دېھقان.
ئاتا-ئانام نۇرغۇن يىللار جاپا تارتىپ مېنى ئوقۇتۇپ
ئەمەلدار قىلالماقچى بولدى. شۇ چاغدا دادام بىلەن بوۋام-

نىڭ ھەممىسى مۇشۇ ئىدىيىدە ئىدى. ھازىر بۇ دەۋرگە ئۆيغۇن كەلمەيدۇ، پەقەتلا شۇ دەۋرنىڭ ئىدىيىسىگە ۋەكىل-لىك قىلىدۇ. ئەينى چاغدا مەنمۇ خىيالى جاپا تارتقان، خۇسۇسلار مەكتەپىدە ئوقۇغاندا خىيالى ئەقىللىق ئىدىم، ئوبدان ئوقۇيتتىم. كېجۈي تۈزۈمى بىكار قىلىنغاندىن كې-يىن شۇ چاغدىكى ئەجنەبىلەرچە مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش ئىمكانىيىتى بولماي ئەسكەر بولدۇم، شىڭخەي ئىنقىلابى ۋە گومىنداڭ پارتىيىسىگە قاتناشتىم. قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتەپىگە كىردىم، شۇندىلا ئازىراق پەننى ساۋاتقا ئىگە بولدۇم. ئۆزۈمچە ئالغاندا مەن ھېچقانچە تايىنى يوق بىر ئادەم ئىدىم، بىراق تەقدىر ئۇكىدىن كېلىپ قالدى، نەچچە مىڭ يىللىق مۇستەبىتلىك ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن مەن ئىنقىلابىي ھەربىي ۋە ئىنقىلابىي پارتىيەنىڭ ئەزاسى بولۇپ قالدىم. بۇندىن كېيىن بىزنىڭ دۆلىتىمىز يېڭى ياچە بېرىل-دۇ، دەۋرىمۇ يېڭى ياچە بولىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ پەننى سا-نائەت جەھەتتە دۇنيادىكى ئىلغار ئەللەر بىلەن چوقۇم رىقابەت-لىشىشكە توغرا كېلىدۇ. زامانىۋىلاشقان ئەللەر بىلەن رىقابەت-لىشىپ جۇڭگونى بۈيۈك دەۋرنىڭ ئارقىدا قويماسلىق لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈش لازىم.

دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈشتە ئۈمىدنى بىز كېيىنكى ئەۋلادلارغا قويىمىز. بىز بىر ئەۋلاد كىشىلەر دۆلەت قۇرۇش ئاساسى سېلىپ بەردۇق. ھەقىقىي تۈردە دۆلەتنى قۇرۇپ مىللەتنى گۈللەندۈرۈش، دۆلەتنى ئەڭ ئاخىرقى قەدەمدە گۈللەندۈرۈپ بولۇش، بۇ بىزنىڭ كېيىنكى ئەۋ-لادلىرىمىزغا مەنسۇپ، بىز كېيىنكى ئەۋلاد ئوغۇل-قىزلار-نىڭ ئىنژېنېر بولۇپ چىقىپ زاۋۇتلاردا، مەدەن تاغلىرىدا، تەجرىبىخانىلاردا ئىشلىشىنى، پروفېسسور ۋە ئىنژېنېر بولۇش-نى، ئىنقىلاب ئۈچۈن دۆلەت قۇرۇشتا تىرىشىپ خىزمەت

قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز. بۇ لازىممۇ - لازىم ئەمەسمۇ؟ مەن
بۇ يەردە ئىشچى بۇرادەرلەرگە شۇنى ئېيتىپ قوياي، ھا-
زىرقى تۇرمۇشنىڭ قىيىنچىلىقىدىن چۈشكۈنلىشىپ كەتمەڭ-
لار. ئىشچى بولۇش ناھايىتى ئىستىقباللىق، ناھايىتى چوڭ
ئىستىقباللىق بولىدۇ.

بۈگۈنكى يۈمېن نېفىتلىكى كىمگە مەنسۇپ؟ قانۇندىن
ئالغاندا، دۆلەتكە مەنسۇپ، ئەمەلىيەتتە سىلەرگە مەنسۇپ.
ئىنژېنېر ۋە ئىشچى بۇرادەرلەرگە ئورتاق مەنسۇپ، ھەر
بىر ئىشچى بۇرادەرنىڭ بىردىن نېسىۋىسى بار. بۇندىن
كېيىن نېفىتلىكنىڭ تەرەققىياتىدا مېنىڭچە، دۆلەت بۇ پەر-
دىن پۇل تاپماقچى ئەمەس، پەقەتلا تەبىئىي بايلىقلارنى
ئېچىش ۋە دۆلەت مۇداپىئە بايلىقلىرىنى ئېچىشنى مەخ-
سەت قىلغان. بىراق بارلىق مەنپەئەتتىن ئىنژېنېرلار ۋە
ئىشچى - بۇرادەرلەر بەھرىمەن بولۇشى كېرەك ۋە مۇشۇ پۈر-
سەتتىن پايدىلىنىپ ئۆز بالىلىرىنى ئوبدان يېتىشتۈرۈپ
چىقىشى لازىم. چەت ئەللەردە زاۋۇتلار ئۇشۇنداق قىلغان،
ئۆزى ئىشچى، لېكىن بالىلىرىنى ئىنژېنېر قىلغان. شۇنىڭ
ئۈچۈن نېفىتلىكتىكى بۇرادەرلەرنىڭ چاپا - مۇشاققەت تار-
تىشى سەۋەبسىز ئەمەس. بىراق ئۈمىد كۆز ئالدىمىزدا ئە-
مەس، بەلكى كېلەچەكتە، بۇ يىل ئەمەس كېلەر يىلدا،
بەلكىم كېيىنكى ئەۋلادلاردا بولۇشى مۇمكىن. ئىشىنىمەنكى،
بىزنىڭ دۆلىتىمىز ياپونغا قارشى تۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن
كېيىن، ئالدىمىزدىكى دۆلەتنىڭ، مىللەتنىڭ بوھرانى ئۆت-
مۈشكە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇندىن كېيىن دۇنيادا ياپون جا-
ھانگىرلىكىگە ئوخشاشلار بىزنىڭ جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلالمايدۇ.
مەسىلە قانداق قىلىپ دۆلىتىمىزنى قۇرۇپ چىقىشتا، يەر
ئاستىدىكى بايلىقلارنى ئېچىپ، خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇش سە-
ۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە. پۈتكۈل دۆلەت، مىللەتنىڭ

مەدەنىيەتنى تەرەققىي تاپسا، ھازىرقى كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىكى بەش چوڭ دۆلەتنىڭ بىرسى بولغان جۇڭخۇا مىنگو ئىسمى جىسمىغا لايىق بولىدۇ. بۇ مەسئۇلىيەت ئاساسەن بىزنىڭ ئۈستىمىزدە، ھەرقايسى ئىشچى بۇرادەرلەرنىڭ بۇ بۈيۈك مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. بۈگۈنكى ئېكىسكۇرسىيەدىن كېيىنكى تەسىراتىم بولۇپ كۆپچىلىككە دوكلات قىلىپ ئۆتتۈم. ئەلۋەتتە مەن كەسىپ ئەھلى ئەمەسمەن، مەخسۇس تېخنىكا ۋە كەسپىي بىلىملەردىن خەۋىرىم يوق. ئاساسىي جەھەتتىن پەقەتلا ئېكىسكۇرسىيەدىن كېيىنكى تەسىراتىمنى ھەرقايسى خىزمەتچى، ئىشچى بۇرادەرلەرگە بېغىشلىماقچىمەن،

بۇ ئىككى كۈن ئىچىدە مۇۋەققەت دىرېكتور گېن ئېيتقان بەزى مەسىلىلەر، مەسىلەن ھەربىي مەجبۇرىيەت مەسىلىسى، ئاشلىق مەسىلىسى، ئۆي-جاي، ماتېرىيال سېتىۋېلىش مەسىلىسى، نېفىت ماتېرىياللىرىنى يۆتكەش ۋە يول تاپشۇرۇش مەسىلىسى قاتارلىقلارغا مەن كۆپ دىققەت قىلدىم. مەن خالايىققا شۇنى ئېيتىپ قويايكى، باشلىق مەھكىمىسىنىڭ ھوقۇق كۈچى يەتكەن تورۇنلارغا مەن چوقۇم ياردەم قىلىمەن. كۆپچىلىك غەربىي - شىمالنىڭ قاتناش - ترانسپورت ۋە ئىقتىسادىي ھەربىي ئىشلىرىدا كۆپ مىننەت قىلدى، بۇ جەھەتتە غەربىي - شىمالدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتلەر ۋە ھەرقايسى ئۆلكىلەرنىڭ ۋالى مەھكىمىلىرىمۇ ياردەم بېرىشى كېرەك. بۇ قېتىمقى ئېكىسكۇرسىيەدىن كېيىن مەن كۆپچىلىك بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇرۇشنى، دائىملىق مۇناسىۋەتتە ۋە ھەمكارلىقتا بولۇپ تۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇندىن كېيىن غەربىي - شىمالدىكى ھەربىي - خەلقلەر سىلەرنى ھەر زامان قارشى ئالىدۇ، ئۇلار سىلەرنىڭ قاتناش، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئەجرىڭلەرگە مۇھتاج. مەن بىزنىڭ بۇ قېتىمقى مۇناسىۋەت ۋە ھەمكارلىقىمىزنىڭ سەممىي ئىكەنلىكىگە، بۇندىن كېيىن

چوقۇم يەنىمۇ چوڭقۇرلايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇمۇ مېنىڭ بىر تەسىراتىم. خۇسۇسەن كۆپچىلىكنىڭ مەندە قالدۇرغان تەسىراتى ناھايىتى ياخشى بولدى.

ئەڭ ئاخىرىدا بىللە كەلگەنلەرگە ۋاكالىتەن سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمەن. يۇمېن نېفىتلىكىنىڭ مۇۋاپپەقىيەت قازىنىشىغا ۋە ئۇلۇغۋار تەرەققىياتىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن.

كېيىنچە باشقىلارنىڭ ئىنكاس قىلىشىچە، مېنىڭ بۇ قېتىمقى نېفىتلىكتىكى سۆزۈم ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپتۇ. ئۇلار: «گومىنداڭنىڭ ئىچىدىمۇ بىز ئىشچىلارغا بۇنداق تەكەللۇپ قىلىدىغان گېنېرال بار ئىكەن!» دېيىشكەن. ئەينى ۋاقىتتا يۇمېن نېفىتلىكى چەت بىر جاي ئىدى، بارىدىغانلارمۇ ئاز ئىدى، بولۇپمۇ ئالىي دەرىجىلىك ھەربىي-مەمۇرىي مەسئۇل خادىملارنىڭ بېرىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ۋاھالەنكى، مەن باردىم، ئۇلار بىلەن رەسىمگە چۈشۈپ قىزغىن سۆھبەت ئېلىپ باردىم، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىستىقبالىغا كۆڭۈل بۆلدۈم، شۇڭا ئۇلارنىڭ خۇشال بولۇشى تەبىئىي ئىدى.

مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىش

مەن لەنجۇدا ئىلى تەرەپنىڭ 2 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەۋەتكەن جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، مەسىلىنىڭ تۈگۈنى، بىرى مەسئۇدنى ئېلىۋېتىش ياكى قالدۇرۇش مەسىلىسى يەنە بىرى شىنجاڭ گارنىزون ئورگىنىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىۋاتقانلىق مەسىلىسىدە بولۇپ قالغانلىقىنى ئېنىق بىلىۋالدىم. ئىلى تەرەپ مەسئۇدقا ئاشكارە قارشى تۇراتتى، ئۇلار شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى سۇڭ شىلياڭغا دەسلەپتە ئوچۇق-ئاشكارە قارشى تۇرمىغان بولسىمۇ لېكىن ئارمىيە - ساقچى ئورگىنىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىۋاتقانلىقىغا سۇڭ ئالدى بىلەن مەسئۇل بولۇشى كېرەكلىكىنى كۆپ قېتىم غەيرى - رەس-

مي ئىپادىلىگەنىدى. ھازىر ئەمدى ئۇلار سۆزنى ئاشكارە
ئەيپلەشكە باشلىدى. ئىلى تەرەپ سۆزنى مېنىڭ «يېقىن يار-
دەمچىم» دەپ قاراپ، سۆزنىڭ مېنىڭ تېنچلىق سىياسىتىمگە
قاتتىق قارشىلاشقۇچى ۋە قارشى تۇرغۇچى ئىكەنلىكىمنى بىلمەيت-
تى. ئۇنىڭ بەزىبىر خاتا ھەرىكەتلىرى مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ
قىلىدىغان چاغلاردا مېنى مۈشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قوياتتى.
ئەگەر بۇ تۈگۈن يوقۇتۇلمايدىكەن ۋەزىيەتنىڭ ياخشىلىنىشى
مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا مەن شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قى-
لىشتا ئىككى تەرەپ قايتىدىن ھەمكارلىششقا توغرا كەلسە ئال-
دى بىلەن مەن تەشەببۇسكارلىق بىلەن يول قويۇپ كەسكىن ھە-
رىكەت قوللىنىپ، بۇ ئىككى كىشىنى ئالماشتۇرۇۋەتمىسەم بولماي-
دىكەن دېگەن تونۇشقا كەلدىم.

لېكىن، نەنجىڭ ھۆكۈمىتىدە مەسئۇدنى جېنىنىڭ بىرىچە قول-
لايدىغانلارنىڭمۇ بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ۋەزىپىگە تەيىن-
لەنگەنلىكىگە ئەندىلا بىر قانچە ئاي بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇبادا
ئۇنى ئالماشتۇرۇش توغرىسىدا ئىلتىماس قىلىنغاندا، ماقۇللاش
تەسكە توختايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن سۇڭ
شىلىيەننى ئالماشتۇرۇۋېتىش لازىملىقىنى ئويلاپ، جياڭ جيېشىغا
ئۇ ھەققە تەكلىپ سۇنۇپ، ماقۇللىقىنى ئالدىم. ئۇزۇن ئۆتمەي-
لا سۇڭ ئىچكىرىگە يۆتكەلدى، ئۇنىڭ ئورنىغا تاۋسىيو غەربىي-
شىمال ھەربىي - مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، قوشۇم-
چە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى بولدى.

بىرىنچى قەدەم ئىشقا ئاشۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى تەرەپ-
نىڭ 1948 - يىلى 10 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئەۋەتكەن خېتىنى تاپ-
شۇرۇپ ئالدىم. مەن ليۇ مىڭچۈن، چۇ يۇۋ، ليۇ زېرۇڭلارنى
ئېلىپ لەنجۇغا بېرىپ، ئومۇمىيۈزلۈك تەھلىل يۈرگۈزۈش ئارقى-
لىق مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىشنى قارار قىلدۇق. لېكىن مەن،
تېلېگراممىا ئەۋەتكەندە بىر مۇنچە ئاۋارىچىلىق بولىدىكەن دەپ

ئويلاپ ئۆزەم بىۋاستە نەنجىڭگە بېرىپ، ئالدى بىلەن جىياڭغا شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا چوقۇم مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىشنىڭ زۆرۈرلىكى توغرىسىدىكى سەۋەبلەرنى چۈشەندۈردۈم، كېيىن يەنە ئالاقىدار تەرەپلەرگىمۇ چۈشەندۈردۈم. بۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىك مۇشۇنداق قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنىڭ ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى ئاندىن چۈشەندى. شۇ چاغدا بەزىلەر مېنىڭ يەنە قوشۇمچە ئۆلكە رەئىسى بولۇشۇمنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ لېكىن مەن ئۇنى قەتئىي رەت قىلىپ، بۇرھاننى بۇ ۋەزىپىگە قويۇشقا كۆرسەتتىم. بۇرھاننىڭ نەنجىڭگە يۆتكىلىپ ھۆكۈمەت ھەيئەتى بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىغا بىر يىلدىن ئاشقان ئىدى، ئۇ خەنزۇچە سۆزلىيەلەيتتى، كىشىلەرگە خۇشخۇي - مۇلايىم مۇئامىلە قىلاتتى، نەنجىن ھۆكۈمىتىدە ئۇنى بىلىدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى، ئەگەر مۇشۇنداق چاغدا ئۇنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىگە قويۇش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىلسە ئاسانلا ماقۇللىناتتى. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئىش كېيىنكە سۈرۈلۈپ قېلىۋەردى - دە 1948 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندىلا ئاندىن رەسمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىندى①.

بۇ يەردە مەن مەسئۇد توغرىسىدا ئازراق قوشۇمچە قىلىپ ئۆتەي. ئۇ شېڭ شىسەي دەۋرىدە زىيانكەشلىككە ئۇچراشتىن قورقۇپ مەركەزگە قېچىپ كېلىۋالغىنىغا 10 يىلدىن ئاشقان بولۇپ، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئەزەلدىن باردى - كەلدى قىلىشىپ باقمىغان، پەقەت بەزى يىغىنلاردا ئۇنىڭ سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىغانمەن. مەن 1946 - يىلى شىنجاڭغا بېرىشتىن ئاۋال، ئۇ جىياڭغا ئۈچ تۈرلۈك تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى، شۇنداقلا ماگىمۇ بىر پارچە خەت يېزىپ، خەتكە جىياڭغا يوللىنىدىغان بىر

① «مىڭگو چوڭ ئىشلار خاتىرىسى» دا خاتىرىلىنىشىچە 1949 - يىلى 1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى جىياڭ زۇڭتۇڭ بۇيرۇق چىقىرىپ: بۇرھاننى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلىدى.

پارچە تەكلىپنىمۇ قوشۇپ ئەۋەتىپتۇ. خەتتە مەركەزنىڭ ھەل قىلغۇچ تەدبىرلىرىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى ھەمدە مېنىڭ بۇ قېتىم شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن يەرلىك خەلقنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇشۇمنى، خەلققە مۇۋاپىق سىياسىي ئورۇن بېرىشىمنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. جياڭغا سۇنغان 15 ماددىلىق تەكلىپتە، ئاساسەن مەركەزنىڭ چېگرا رايونىنىڭ ئۆز-ئۆزىگە خوجا بولۇش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىش، يەرلىك خەلـ. ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزى بېجىرىش، بىگۇنا تۇتقۇن قىلىنغانلارنى قويۇپ بېرىش، مۇسادىرە قىلىنغان مال-مۈلۈكلەرنى ئېنىقلاپ بىردەك قايتۇرۇپ بېرىش، خەلقنىڭ باج سېلىقىنى يەڭگىللىتىش قاتارلىقلار تەلەپ قىلىنغان. خەتتىن قارىغاندا ئۇنىڭ ۋەتەنىنى، مىللىتىنى سۆيىدىغان ئادەملىكى چىقىپ تۇراتتى. شۇڭا مەن شىنجاڭغا بېرىپلا ئۇنى شىنجاڭنىڭ مۇپەتتىشلىكىگە كۆرسەتتىم ھەمدە مەن قوشۇمچە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بەرسەم بۇ ئورۇنغا ئۇنى قويارمىز دەپ ئويلىغانىدىم.

ۋاھالەنكى ئۇ رەئىس بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئاجىزلىقلىرى بارا-بارا ئاشكارىلىنىشقا باشلىدى. ئالدى بىلەن ئۇ، ئۆزىنىڭ جاھىل ھەم قابىلىيەتسىزلىكىنى ئىپادىلىدى، ئۇ پۈتۈنلەي ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەر تەرىپىدىن قورشىۋېلىنغان ئىدى. ئۇ سوۋېتكە قارشى تۇرۇپلا قالماي يەنە بارا-بارا خەنزۇلارغا، مەركەزگە قارشى تۇرۇشقا ھەتتا «يۈكسەك دەرىجىدە ئۆز-ئۆزىنى ئىدارە قىلىش» دېگەن مۇقاملارنى تىۋۇلاشقا باشلىدى. مەن، ئۇنىڭ بىلەن ئەيساغا بىر پارچە شەخسىي خەت يېزىپ، ئۇلارنىڭ خاتا قىلمىشلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۈم. ئەسلى خەت مۇنداق يېزىلغان:

> مەن شىنجاڭدىن ئايرىلغىلى بىر يىلدىن ئاشتى، بۇ بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە مەن، شىنجاڭدا دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان تۇرغۇزۇلغان ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى

ئاڭلىدىم. پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىپ، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتلەرنى يولغا قويۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش يۈزىسىدىن بېكىتىلگەن سىياسەتلەرنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراتماسلىق، مېنىڭ سىلەر ئۇچۇقلار② بىلەن بولغان دوستلىقىمىنىڭ بۇزۇلماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۆزەم بىر قەدەر چوڭ مەسىلە دەپ قارىغان ئىشلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سىلەر بىلەن بىللە مۇزاكىرە قىلىشنى ئويلىغانىدىم. ھازىر ئۇنى ماددىلارغا ئايرىپ تۆۋەندىكىچە يازماقچىمەن:

ئا. خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش مەسىلىسى. بۇ مەسىلىنىڭ پايدا - زىيىنى توغرىسىدا مەن بۇرۇن ناھايىتى كۆپ سۆزلىگەنمەن. سىلەر ئەلۋەتتە ئۇنى ئوبدان بىلىسىلەر، شۇڭا ھازىر بۇ توغرىدا كۆپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق. ھازىر مۇزاكىرە قىلىدىغىنىمىز: ئەيسا ئەپەندى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ئۇيغۇرچە گېزىتتە ئېلان قىلىنغان سۆزلەردە ئىپادىلەنگەن پوزىتسىيە بولۇپ، ئۇنىڭدا يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ خىزمىتى كاشىلىغا ئۇچرىدى دېيىلگەن، ھەمدە خەلقنىڭ دۆلەت ئارىسىسىگە بولغان ھېسسىياتىدا ئارىنى بۇزىدىغان بىرمۇنچە پاكىتلار ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان، بۇ سۆزلەردە خەنزۇلارغا قارشى مەنا بارمۇ - يوق؟ جايلار ۋە ھەر دەرىجىلىكلەرگە بېرىلگەن يوليورۇقتا خەنزۇلارغا قارشى مەزمۇن بارمۇ - يوق؟ بۇ توغرىدا كۆپچىلىكنىڭ ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرۈشنى ئۈمىد قىلىمەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆپچىلىكنىڭ بۇ مەسىلىگە قارىتا چوڭقۇر ئويلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى

② ئۈچ كىشى: مەسئۇد، ئەيسا ۋە مۇھەممەت ئىمىنلارنى كۆرسىتىدۇ.

خەنزۇلارغا قارشى ئىدىيىلەر داۋاملىق ئۇلغىيىپ كېتىۋەرسە، ئۇ شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا نىسبەتەن ناھايىتى ئېغىر خەۋپ كەلتۈرۈپلا قالماي، سىلەر بىر قانچىلار رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتمۇ ئىنتايىن زور تەسىرگە ئۇچرىشى مۇمكىن دەپ كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇ. سىلەر ئۇيغۇرچە گېزىتتە «خەنزۇلارغا قارشى تۇرغانلىقنى ئەتەي بىر خىل جىنايەت قاتارىغا قوشۇۋالدىڭلار» دېدىڭلار، سىلەرچە بۇ ئادىل تەنقىت بولارمۇ؟ مېنىڭچە، ئەيسا ئەپەندى خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ دېگەن بۇ سۆز ئورۇنسىز، شۇنداقتىمۇ يەنە شۇنى تەكىتلەپ ئۆتەيكى، كۆپچىلىك سەممىي ھالدا خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرۈشى ۋە ئويغىنىشى لازىم.

ب. مەركىزىي ھۆكۈمەتكە نارازى بولۇش مەسىلىسى.

دەرۋەقە، ھازىر مەركەز بەزى جەھەتلەردە بىزنىڭ تەلىپىمىز بويىچە بىزنى كۈچلۈك تۈردە قوللىيالمايۋاتىدۇ ۋە تولۇق ياردەم بېرەلمەيۋاتىدۇ. بۇ توغرىدا مەن ھەر دائىم غەم يەيمەن ۋە ئەپسۇسلىنىمەن. لېكىن كۆپچىلىك شۇنى بىلىشى كېرەككى، ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت ناھايىتى قىيىن ئەھۋالدا تۇرۇۋاتىدۇ، مەركەز شىنجاڭغا ياردەم بېرىشنى خالىمايدۇ ئەمەس بەلكى ئارمانى بولسىمۇ دەرمانى يوق ھالەتتە تۇرىۋاتىدۇ؛ بۇ ئەھۋالنى كۆپچىلىك ئەپۇ قىلىش ئاساسىدا ئويلايدىغان بولسىلا چۈشىنىدۇ. ئەگەر ئادەتتىكى نورمال ئەھۋالدا بولغان بولسا، مەركەز شىنجاڭنى چوقۇم ناھايىتى زور كۈچ بىلەن قوللىغان ۋە كۆللەندۈرگەن بولاتتى، دەپ ئويلىشىڭلار كېرەك. ھازىر يەنە بەزىلەر ئامما ئارىسىدا مەركەزگە نىسبەتەن ھەر خىل نارازىلىقلارنى ئىپادىلىمەكتە، بۇنى قانداقمۇ ئادىللىق دېيىشكە بولىدۇ؟

س. يۈكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش

مەسىلىسىگە بۇ مەسىلە توغرىسىدىمۇ مەن كۆپ سۆزلىگەن-
مەن، سەنمىنجۇيىنىڭ مىللىي مەسىلىكى «يۇكسەك دەرىجى-
دە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش»نى يولغا قويۇشقا بىرى-
لىدۇ دېيەلا قارىماستىن، كەلگۈسىدە «مۇستەقىل» بولىدىغان
بولسىمۇ ئۇنى قوللايدۇ. ۋاھالەنكى بۈگۈنكى كۈندە شىنجاڭ-
دا يۇكسەك دەرىجىدە ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىشنى يول-
غا قويۇشقا بولامدۇ - يوق؟ ئەگەر دەرھاللا شىنجاڭدا ئۆز-
ئۆزىنى ئىدارە قىلىش يولغا قويۇلسا، دۆلەت ئارمىيىسىنى
ھەتتا مەركەزنىڭ شىنجاڭدىكى بارلىق ئورگانلىرىنىمۇ قاي-
تۇرۇپ كېتىشكە توغرا كېلىدۇ، بۇنى بىزنىڭ ئىنقىلابىي ھۆ-
كۈمىتىمىزنىڭ مەيدانىدىن ئېيتقاندا قىلالايمىز. لېكىن شىن-
جاڭنىڭ ئۆز ئەھۋالىدىن ئېلىپ ئېيتىدىغان بولساق، ھەر-
بىي ئىشلارنى ئالايلى، مۇبادا سىلەر دەرھال ھەربىي قى-
سىملارنى قۇرالىغىنىڭلار بىلەنمۇ يۇكسەك دەرىجىدە ئۆز -
ئۆزەڭلەرنى ئىدارە قىلىشنى يولغا قويالايشىڭلارغا ئىشەنچ
قىلالامسىلەر؟ ھازىرچە بۇنى تىلغا ئالماي تۇرايلى، ئىقتى-
سادتىنلا ئېلىپ ئېيتىدىغان بولساق، شىنجاڭنىڭ ھازىرقى
ئىشلەپچىقىرىش ۋە بارلىق ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋەزىيىتى
بويىچە قارىغاندا، مەركەزنىڭ زور كۈچ بىلەن مەدەت بې-
رىشى ۋە قوللىشى بولغان تەقدىردىمۇ، 10 يىل ھەتتا 30
يىلچە ۋاقىت سەرپ قىلىپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغاندا ئان-
دىن ئىسمى - جىسمىغا لايىق ئۆلكە قىلىپ قۇرۇپ چىققىلى،
ھازىرقى دۇنيادا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغىلى بولىدۇ. ئەگەر
مەركەزنىڭ قوللىشى بولمىسا، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلمىسا، ئىش-
لەپچىقىرىش ئارقىدا قالغان، قاتناش - ترانسپورت قىيىن،
كۆپ ساندىكى خەلقلەر جاپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان،
باج يىغىش توغرىسىدا ئېغىز ئېچىشقا بولمايدىغان شىنجاڭ-
نىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدا قانداقمۇ پۇت تىرەپ تۇرغىلى بول-

سۇن؟ دەرۋەقە، ھازىر شىنجاڭ ئۆز ئالدىغا قەغەز پۇل تار-
قىتىۋاتىدۇ، لېكىن سىلەر يەنە مەركەز شىنجاڭغا ناھايىتى
ئاز قوشۇمچە ياردەم بېرىدۇ دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا
قويۇۋاتىسىلەر. ئەگەر مەركەز بۇرۇن يېڭى پۇل بىلەن كونا
پۇلنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت قىممىتىنى بەرمىگەن بولسا،
ھازىرقى يېڭى پۇل بىلەن دوللار ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت
قىممىتى بويىچە ئوبوروت جەريانىدا يىغىلغان پۇلنى تاپ-
شۇرۇپ بېرىشكە يول قويمىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ ھازىر-
قى ۋەزىيىتىدىن قارىغاندا قەغەز پۇل تارقىتىشقا بولات-
تىمۇ؟ بۇنى ئەلۋەتتە مەركەزنىڭ شىنجاڭنى كۈچلۈك قول-
لىغانلىقى دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە يە-
نە شۇنى سۆزلەپ ئۆتەي، مەركەز شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي
قۇرۇلۇشى توغرىسىدا، بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخ-
نىكا جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىنى قۇرۇش ھەققى-
دىكى ئىلتىماسىمىزنى ماقۇللىدى. ئۆمەك باشلىقىمۇ ئېلان
قىلىندى. بۇ، لايىھىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى مەركەزنىڭ تېخ-
نىكا، ئىقتىسادلىق خادىم ۋە مالىيە كۈچى ئارقىلىق شىن-
جاڭنى گۈللەندۈرۈپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخ-
شىلاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى
مەقسەت قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇنى مەركەز شىنجاڭ
كەلگۈسىدە «مۇستەقىل» بولسۇن، «يۇكسەك ئاپتونومىيە» گە
ئىگە بولسۇن دەپ قىلغانمۇ؟ شۇنى بىلىش كېرەككى، يۇك-
سەك ئاپتونومىيە، مۇستەقىللىق دېگەنلىك قۇرۇق گەپ ئە-
مەس، بۇنىڭ ئۈچۈن شەرت - شارائىت، ئىقتىدار كېرەك.
يەنە بىر نۇقتىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتەي ئەگەر شىنجاڭدىكى
دۆلەت ئارمىيىسى قايتۇرۇپ كېتىلسە، مەركىزىي بانكا ئىش-
تىن توختىتىلسا، شىنجاڭ بىردەمدىلا قالايمىقان ھالەتكە
چۈشۈپ قالىدۇ - دە، ئۇنى ئوڭشاش تەس بولىدۇ. بۇ ھال-

دا يۈكسەك ئاپتونومىيىدىن ئېغىز ئېچىشقا بولامدۇ؟ جۇڭ-
خۇا مىنگو — يەنى شىنجاڭنىڭ ئانا ۋەتىنىنىڭ خەلقئارادىكى
ئورنىنىڭ، شىنجاڭغا كەلتۈرىدىغان پايدىسى ھەققىدە سۆز-
لەپ ئولتۇرۇش تېخىمۇ ھاجەتسىز.
د. دېموكراتىك سىياسەت ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مە-
سىلىسى، دېموكراتىك سىياسەتنىڭ شىنجاڭدىكى كونكرېت
ئىپادىلىرى مۇنداق: ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك سەنىيخۇي ھەيئە-
تى قۇرۇلدى، ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ ۋالىلىرى ۋە نا-
ھىيىنىڭ ھاكىملىرى خەلق تەرىپىدىن سايلاندى. بۇ خىل
دېموكراتىك تۈزۈمنىڭ تۇرغۇزۇلىشى مەڭگۈ تىنچلىقنى
ئورنىتىشقا ئاساس ۋە چوڭ مۇھىم ئىش ھېسابلىنىدۇ. ئەل-
ۋەتتە. دېموكراتىك تۈزۈم سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇل-
ۋاتقان دەسلەپكى مەزگىللەردە ئانداق - ياكى مۇنداق خاتا-
لىقلاردىن خالى بولۇش تەس، لېكىن ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بى-
لەن خەلقئارا بارا - بارا ئۇنى چۈشىنىدىغان، تەبىئىي ھال-
دا سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىدىغان بولىدۇ. خەلقنىڭ كۈ-
چىدىن پايدىلىنىپ دېموكراتىك سىياسەتلەرنى يولغا قو-
يۇش جەريانىدا يۈز بەرگەن يېتەرسىزلىك ۋە نۇقسانلارنى
ئاستا - ئاستا ئازايتقىلى ۋە ئۇنى تۈگەتكىلى بولىدۇ. ئۆ-
ۋەتتە ئەڭ مۇھىمى ۋە تۇتۇشقا تېگىشلىك بولىۋاتقىنى —
دېموكراتىك سىياسەتكە رەھبەرلىك قىلىدىغان ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەتنىڭ دېموكراتىك تۈزۈمگە سەممىيەتلىك بىلەن ھۆر-
مەت قىلىشى، خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ھۆرمەت قىلىشى كې-
رەك، دېموكراتىك سىياسەتنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا
قويۇۋاتقان دەسلەپكى مەزگىلدە يۈز بەرگەن كادىرلار ئىشى
جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكلەرنى دەپ دېموكراتىك تۈزۈمگە
خىلاپ كېلىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز ئالدى بىلەن قىلماس-
لىقىمىز كېرەك. ئەگەر بۇنداق ئىشلارغا يول قويۇلسا، ئۇ

هالدا جىزنىڭ قاتتىق جاپا چېكىپ تۇرغۇزغان بۇ تۈزۈمـ
مىز بىردەمدىلا بۇزۇۋېتىلدى، ھەتتا ئىچكى قىسىمدا ماجىرا
كېلىپ چىقتى. شۇنى بىلىش كېرەككى، بۇ خىل دېموكراـ
تىك تۈزۈم جەزمەن ئالغا باسىدۇ، خەلقنىڭ ئەركىنلىك
ئىرادىسى ھامان باش كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. يۇقىرى بېسىم بىـ
لەن سوبيېكتىپ ھالدا كادىرلار ئىشىنى ئۆزگەرتىشكە بولـ
مايدۇ، بۇ دېموكراتىك تۈزۈم روھىغا خىلاپ كېلىدۇ. مەـ
سىلەن: ھاكىملارنى ناھىيىلىك سەنېخۇي ھەيئىتى سايلايدۇ،
ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىدىن تۆۋەن بولغان خادىملارنى
ناھىيىنىڭ ھاكىمى ناھىيىلىك سەنېخۇي ھەيئىتىگە سۇنۇپ ماقۇللاتـ
قاندىن كېيىن ۋەزىپىگە تەيىنلەيدۇ، ۋەزىپىدىن ئېلىۋېتىدۇ. بۇنى
ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە يوللاپ ئەنگە ئالدۇرىدۇ. بۇ بىر ئېنىق
بەلگىلىمە بولۇپ، قانۇنغا ئايلىنىپ قالغان بولسىمۇ لېـ
كىن ھازىر بەزىلەر ھاكىمنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالمايلا ساقـ
چى ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىرى ۋە ناھىيە ئىچىدىكى باشقا
ئەمەلدارلارنى بىۋاسىتە خالىغانچە يۆتكىمەكتە. ئەگەر بۇنـ
داق يامان ئىشقا يول قويۇۋېرىدىغان بولساق، كەلگۈسىدە
ئۇنى تۈزەش مۇمكىن بولماي قالىدۇ. بىلىشىمىز كېرەككى،
نۆۋەتتىكى مەسىلىلەرگە قارىتا بىر تەرەپلىلا كۆرۈپ، كەلـ
گۈسىدىكى ئىشلارنى نەزەردە تۇتمىساق بولمايدۇ، بولمىسا
پايدىسى زىيىنىنى قاپلىيالماي، پايدىسى يوق زىيىنى كۆپ
ئىشلار يۈز بېرىدۇ. ئەگەر سىلەر دېموكراتىك تۈزۈمنىڭ
يولغا قويۇلۇشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي ھوقۇقىنى
ئاجىزلاشتۇرۇۋەتتى دەپ قارىساڭلار، ئۇ بىر خىل ئېقىمغا
قارشى ئىدىيە ۋە سوبيېكتىپ كۆز قاراش بولۇپ قالىدۇ.
ئۇنى دېموكراتىك تۈزۈمنى تۈپتىن ئىنكار قىلىشنىڭ ئاـ
ساسى قىلىشقا بولمايدۇ. سىلەر ئېھتىمال بەزى تەرەپلـ
لەرنىڭ ئىشلارغا ئارىلىشىۋالغانلىقى ئۈچۈن ھوقۇقلارنى

تولۇق جارى قىلدۇرالماي، تۈزۈم مەسىلىسىدىن گۇمان
قىلىشىۋاتقانسىلەر. بىرىنچى نۇقتىغا كەلسەك، ئۆلكىلىك ھۆ-
كۈمەت توغرا سىياسەتلەرنى چىڭ ئىگىلەپ بارلىق مەسى-
لىلەرنى ئادىل پوزىتسىيە بىلەن بىر تەرەپ قىلىدىغانلا
بولسا، يەرلىكتىكى ھەر خىل ناچار ھادىسىلەر ئۆزلىكى-
دىن يوقاپ كېتىدۇ. ئىككىنچى نۇقتىغا كەلسەك، مەن ئۇ-
نىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئەھۋال ئەمەسلىكىگە ئىشىنىمەن، ئۇ
ئېھتىمال بەزى جايلاردا يۈز بەرگەندۇر، ئۇ تۈزەتكىلى
بولمايدىغان ئىش ئەمەس. دىققەت قىلىشقا تېخىمۇ تېگىشى-
لىك بولغان ئەھۋال شۇكى، ئەگەر قايسىبىر تەرەپ كادىر-
لار مۇناسىۋىتىدىن پايدىلىنىپ يەرلىكتە ماجىرا تۇغدۇرۇش-
قا ئۇرۇنىدىكەن، ئۇ دېموكراتىك تۈزۈمدىن ئىبارەت بۇ
ئاساسىي مەزمۇندىن پۈتۈنلەي ئايرىلغانلىق، ئۆزىنىڭ
مەيدانى ۋە سىياسىتىدىن ئىككىلەنگەنلىك بولىدۇ. دېموك-
راتىك سىياسەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىغا كەلسەك، بىزدە
يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن تونۇش بولۇشى كېرەك يەنى ئۆكتى-
چى پارتىيە ۋە ئوخشىمىغان پىكىردىكىلەرگە يول قويۇش
كېرەك. بۇ، شىنجاڭنى بىر ئېقىمدىكىلەرلا كونترول قىل-
ماستىن بەلكى دېموكراتىك شەكىلدىكى رەھبەرلىك بولۇ-
شى لازىم دېگەنلىكتۇر. بۈگۈنكى جۇڭگو دېموكراتىك سى-
ياسەت يۈرگۈزىدىغان دۆلەت بولغاچقا بارلىق مەسىلىلەر-
دە خەلقنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى قوزغاش، جامائەتنىڭ
ئارزۇسى بويىچە ئىش كۆرۈش لازىمكى، ھاكىمىيەت كۈ-
چىدىن پايدىلىنىپ باشقا پىكىردىكىلەرنى چەتكە قاقماسلى-
قى كېرەك. بۇ يەردە مەن يولداشلارنىڭ كاللىسىنى سە-
گەك تۇتۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. بۈگۈن، بىر تەرەپتىن فې-
ئوداللىزمغا قارشى تۇرۇپ، دېموكراتىيىنى يولغا قويايلى
دەپ قويۇپ يەنە بىر تەرەپتىن كاللىمىزدا يېڭى فېئودال-

لىق پىكىر ئېقىمىنى ئۇلغايتىۋالساق بولمايدۇ. بۇنى تۈزەت-
تىش لازىم. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق مەسىلىسىگە كەل-
سەك، ئەگەر توغرا دېموكراتىك سىياسەت توغرا يولغا قو-
يۇلىدىغان بولسا ئۇ ھالدا مىللىي باراۋەرلىكنى ئىشقا ئا-
شۇرغىلى بولىدۇ. مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقىمۇ ئەلۋەتتە ياخ-
شىلىنىدۇ. بۈگۈن ئەگەر مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدا
ياكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا يەنە ئىتتىپاق-
سىزلىق ئىشلىرى بولسا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرەپ ئۇنى
ئويلىنىپ كۆرۈش كېرەك. سىياسىي جەھەتتە يەنە دېموك-
راتىيە بولمىغان جايلار بارمۇ - يوق، كۆپچىلىكنىڭ يې-
راققا نەزەر سېلىش ۋە ئاق كۆڭۈللۈك پوزىتسىيە تۇتۇش
ئاساسىدا بۇ مەسىلىنى تونۇشنى تېخىمۇ ئۈمىد قىلىمەن.
يۇقىرىدىكى بىر قانچە مەسىلە مېنىڭچە ئىنتايىن مۇ-
ھىم بولغاچقا، ئۇنى ئوتتۇرىغا قويۇپ سىلەر بىلەن بىر-
لىكتە مۇزاكىرە قىلىشنى كېرەك دەپ ئويلىدىم. مەمۇرىي
ئۇنۇم مەسىلىسى، ئەمەلدارلارنىڭ پارىخورلۇق مەسىلىسى
ئۈستىدە كۆپ سۆزلىمىسەممۇ بولار. مېنىڭ ئېيتىدىغىنىم
ھەممە ئىشتا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى باشلامچى
بولۇش، ھەممە ئىشنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى دە-
رىجىلىك خادىملىرىدىن باشلاش، نەمۇنىلىك رول ئويناش،
ئۆزى باشلامچى بولۇش لازىم، مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئۇنۇم-
نى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدۇ. پارىخورلۇقنى تۈگەتكىلى
بولىدۇ. ھازىر يەنە شۇنى تەنتەنىلىك ھالدا بايان قىلى-
مەنكى، مېنىڭ بۇ خەتنى يېزىشتىكى مەقسىتىم پۈتۈنلەي
بىزنىڭ دوستانىلىقىمىز ئۈچۈندۇر. چۈنكى سىلەر شىنجاڭنىڭ
رەھبەرلىرى، ساھەرنى مەن كۆرسەتكەن، سىلەر بىلەن مې-
نىڭ ئوتتۇرامىدىكى مۇناسىۋەت مەنىۋى جەھەتتىكىلا مۇنا-
سىۋەت بولۇپ قالماستىن، يەنە شەرەپ بىلەن نومۇسنى تەڭ

تارتىدىغان مۇناسىۋەتتۇر. مەن پەقەت سىلەرنىڭ مۇۋەپپەـ
قىيەت قازىنىشىڭلارنى، شىنجاڭغا رەھبەرلىك قىلىپ، تىنچـ
لىق، بىرلىككە كەلگەن، دېموكراتىك، ئىتتىپاقلىق داغدام
يولدا مېڭىشىڭلارنى سەمىيمىي ئۈمىد قىلىمەنكى، مەغلۇب
بولۇشۇڭلارغا ھەرگىزمۇ تىلەكداش ئەمەسمەن. مېنىڭ بۇ
سۆزلىرىم بىر ئاز ئېغىر كەتكەندۇر، لېكىن ھەممىسى پۈتـ
تۈنلەي ياخشى نىيەتلىك بىلەن ئېيتىلدى. ئەگەر سىلەر
مېنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىمگە ئاساسەن ئۆزۈڭلەرنى چوڭقۇر
تەكشۈرۈپ، ئەمەلىيەتتە، ھەرىكەتتە بىر ئاز ئىپادا كۆرسىتـ
تەلسەڭلار، بۇ مېنىڭ ئەڭ سەمىمىي ئۈمىدىم بولۇپلا قالـ
ماي يەنە پۈتۈن شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرنىڭمۇ ئۈـ
مىدى ھېسابلىناتتى.

ھازىر مەن يۇقىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىمنى يىغىنچاقـ
لاپ قايتا سۆزلەپ ئۆتەي.

(1) خەنزۇلارغا قارشى پىكىرلەر ھەمدە مەخپىي ھەرىكەتـ
لەر ئەگەر داۋاملىشىپ كېتىۋېرىدىغان بولسا، شىنجاڭنىڭ
ئىستىقبالى ناھايىتى خەتەرلىك بولىدۇ، شۇڭا سالماقلىق
بىلەن ئويلىشىپ كۆرۈش ۋە دىققەت قىلىش لازىم.

(2) مەركىزىي ھۆكۈمەتكە رازى بولساڭلار، بىر تەرەپـ
تىن مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى قىيىنچىلىقىنى توغـ
را چۈشىنىشىڭلار كېرەك، يەنە بىر تەرەپتىن سىلەرنىڭ
ھازىرقى شىنجاڭ ھاكىمىيىتىنىڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت بىـ
لەن ئەڭ يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇـ
تۇشۇڭلار كېرەك.

(3) يۈكسەك ئاپتونومىيە مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇنىڭغا
مەركەز يول قويمايدۇ ئەمەس دېگەن گەپ يوق، لېكىن بۇ
بىر قۇرۇق گەپ بولماسلىقى كېرەك، بۇنىڭدا شىنجاڭنىڭ
ھازىرقى شەرت - شارائىتى ۋە ئىقتىدارىنى ئۈزۈل - كېـ

سىل بىلىش كېرەك، يۇكسەك ئاپتونومىيىنى ئىدارە قىلىپ كېتىشكە ئىشەش بارمۇ - يوق؟

(4) شىنجاڭدا دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ھۇلى دەسلەپكى قەدەمدە تۇرغۇزۇلدى، ئۇنى ئاساسلىقچە بۇزۇۋېتىشكە بولمايدۇ. بولۇپمۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دېموكراتىك تۈزۈمگە سەممىيلىك بىلەن ھۆرمەت قىلىپ، خەلققە رەھبەرلىك قىلىپ، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇشى لازىمكى، قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ ھوقۇق دائىرىسىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ ئالدى بىلەن دېموكراتىيىنى بۇزىدىغان تەدبىرلەردە بولماسلىقى كېرەك.

ئاخىرىدا مەن سىلەرنىڭ تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىغا قارىتا راست سۆزلەرنى قىلىشىڭلارنى سەممىيلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

(1) سىلەرنىڭ ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىدىن نارازى بولۇشقا زادى قانچىلىك پاكىتىڭلار بار؟ مەركىزىي ھۆكۈمەتكە ياخشىلاش ۋە تۈزىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىشكە قولاي بولسۇن ئۈچۈن بىر - بىرلەپ ئوتتۇرىغا قويساڭلار.

(2) سىلەر ئۈمىت قىلىۋاتقان يۇكسەك ئاپتونومىيىنى زادى قايسى ۋاقىتتا ئىشقا ئاشۇرۇشنى خالايسىلەر؟ شۇنداقلا يۇكسەك ئاپتونومىيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، مەركەزدىن ئۈمىد قىلىدىغىنىڭلار قانداق شەرت؟ سىلەرنىڭ راستچىللىق بىلەن قىلچە قالدۇرماي يېزىپ بېرىشىڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن. مەن سىلەرنىڭ پىكىرىڭلارنى جەزمەن ئوبدان ئويلىشىپ مەركەزگە يوللاپ بېرىمەن.

(3) سىلەر ئەگەر يۇكسەك ئاپتونومىيىنى يولغا قويماقچى بولساڭلار قانداق شەكىلنى قوللىنىسىلەر؟ سىياسىي،

ئىقتىسادىي، تاشقى ئىشلار ۋە ھەربىي ئىشلار جەھەتتىكى پىلانىڭلار قانداق؟ يۇكسەك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشقا ئىشەنچىڭلار قانداق؟ ئىچكى قىسمىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىرلىكى ئىتتىپاقلىقىدا قالايمىقانچىلىق چىقماسلىققا ئىشەنچىڭلار بارمۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە بولغاچقا، مەن ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشۈم، ئېنىق بىلىشىم كېرەك. شۇنداقلا ئۇمۇ سىلەر ئالدىن - ئالا ئويلاشقا تېگىشلىك بولغان مەسىلىلەردۇر. سىلەرنىڭ راستچىللىق بىلەن ئۇنى ماڭا ئېيتىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

(4) سىلەر كۆتكەن يۇكسەك ئاپتونومىيىنى مەركىزىي ھۆكۈمەت قىلالمايدۇ ئەمەس، ئۇنى ئويلىشىپ كۆرۈشكە بولىدۇ. چۈنكى بىر ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ھەققانىي تەلىپى ۋە ئارزۇسىغا مەن ئەزەلدىن ھېسداشلىق قىلىپ كەلگەنمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەركەزنىڭ ئويلىشىپ كۆرۈشىگە يوللاپ بېرىشنى خالايمەن. لېكىن بارلىق ئارزۇ ۋە تەلەپلەر خەنزۇلارغا قارشى پىكىر (مەسىلەن ئەيسا ئەپەندى ۋە باشقا ئەربابلار) ۋە مەركىزىي ھۆكۈمەتكە نارازى بولىدىغان تەشۋىقاتلارنى ۋاستە ۋە شوئار قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى بۇنداق پىكىر ۋە تەشۋىقاتلار ھەرگىزمۇ مەقسەتكە يېتىشنىڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى ئەمەس. بەلكى ئۇ ناھايىتى ئوڭايلا توسالغۇ پەيدا قىلىدۇ ھەمدە خىيىم - خەتەرگە ئۇچرىتىدۇ. كۆپچىلىكنىڭ بۇنى چۈشىنىدىغان ياكى چۈشەنمەيدىغانلىقىنى، بۇ خىل پىكىر ۋە تەشۋىقاتلاردىن ۋاز كېچەلەيدىغان ياكى كېچەلمەيدىغانلىقىنى ئۇقمايمەن. بۇنى ھازىر سىلەرگە سەمىمىيلىك بىلەن ئوتتۇرىغا قويىمەن ھەمدە سىلەرنىڭ سەمىمىيلىك بىلەن ماڭا جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

يۇقىرىدا ئېيتقان سۆزلىرىمدە ئېھتىمال بەزى ئېغىر كەتكەن جايلىرى بولۇشى مۇمكىن. لېكىن مەن ئۇلارنى سەممىيلىك ۋە ياخشى نىيەت بىلەن قىلدىم. بۇنى چۈشىنىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. ھەر قايسىڭلارغا سالامەتلىك تىلەپ، جاڭ جىڭ جوڭ.

مىنگونىڭ 37 - يىلى 10 - ئاي لەنجۇ

يەنە مەسئۇدنىڭ ئوغلى ئەر توغرۇل (مەي خۇەنشىن - ت) جەنۇبىي شىنجاڭغا بارغان تەشۋىق قىلىش - ھال سوراش، كۆزدىن كەچۈرۈش ئۆمىكىنىڭ نامىدا، جەنۇبىي شىنجاڭدا ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن بىر مۇنچە قانۇنسىز ئىشلارنى قىلغان. جەنۇبىي شىنجاڭدىكى يەرلىك ئەسكەر ۋە ساقچىلار مەسئۇللىرىنىڭ دوكلات قىلىشىچە، ئەرتوغرۇل يەرلىك ئەمەلدارلارنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئالماشتۇرۇۋەتكەن، يەرلىكتىكى خەلق پىكىرلىرىگە ۋەكىللىك قىلغۇچى ئورۇنلارنى كۆزگە ئىلمىغان. يەرلىكتىكى ئاتاغلىق ئەربابلارنى ھاقارەتلىگەن، يەرلىك ئەدلىيە مەمۇرىيىتىگە ئارىلاشقان، ئارمىيە بىلەن خەلق ۋە ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە بۆلگۈنچىلىك سالغان. تار مىللەتچىلىك ئىدىيىسىنى تارقىتىپ، چەت ئەل مۇھاجىرلىرىنى ئاشكارا ھالدا چەتكە قاققان، بۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ ۋەزىيىتى تېخىمۇ ئەنسىزلىك - پاراكەندىچىلىك ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالدى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئىلى تەرەپ قارشى تۇرمىغان تەقدىردىمۇ ئۇنى ئالماشتۇرۇۋېتىش كېرەك ئىدى. ئۆزۈمنىڭ دەسلەپتىلا ئادەملەرنى بىلىشتە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىمنى ئېتىراپ قىلمىسام بولمايدۇ.

مەركەزنىڭ ئالماشتۇرۇۋېتىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقى چۈشكەندىن كېيىن، مەن يەنە مەسئۇدقا بىر پارچە تېلېگرامما ئەۋەتتىم، ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ يېزىلدى: بۇ قېتىم

پۈتۈنلەي شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى ۋە ئىستىقبالى نەزەردە تۇتۇلۇپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىندى. 1945 - يىلى لەنجۇدا سىز بىلەن تونۇشقان چېغىمنى ئەسلىگىنىمدە سىزنىڭ شىنجاڭ خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، مەركەزنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىڭىزگە ئېلىپ، ئۆلكىگە رەئىس بولغىنىڭىزدىن كېيىن، ئۆزىڭىزنىڭ رەھبەرلىك ئورنىڭىز ۋە ئىناۋىتىڭىزنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەپ، شىنجاڭ خەلقىنى تىنچ، بىرلىككە كەلگەن دېموكراتىيە، ئىتتىپاق بولغان بەختلىك تۇرمۇش شارائىتىغا ئىگە قىلىدۇ دەپ سەمىمىي ئۈمىد قىلغان ئىدىم. ئەپسۇسكى بۇ ئىككى يىلدىن بۇيان سىزنىڭ ئەمەلىي ئىپادىڭىز ۋە ئىستىلىڭىز مېنىڭ دەسلەپتە ئويلىغىنىمدىكىدەك بولمىدى. يېرىم يىلدا ئۆزگىرىپ قالغانلىقىڭىزغا چوڭقۇر ئەپسۇسلىنىمەن. ھازىر مەركەز ئەمەلىي ئېھتىياج تۈپەيلىدىن زۆرۈر بولغان تەدبىرلەرنى قوللانمىسا بولمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا ئورۇنسىز ماجىرالارنىڭ كېلىپ چىقىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، نەزەر دائىرىڭىزنى كەڭرەك تۇتۇپ قوبۇل قىلىشىڭىزنى، كۆڭلىڭىزدە غوم ساقلىماسلىقىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

بۇ مېنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان سەمىمىي نەسىھىتىم ھەمدە ئۇنى ئۆزىنى تەكشۈرۈپ كۆرسۇن دېگەن ئۈمىدىم ئىدى.

بۇ چاغدا بۇرھان ئەپەندى نەنجىڭدىن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەن بولۇپ، مەن بۇيرۇق ئېلان قىلىنغاندا، دەرھال ئۇنىڭغا تېلېگرام بېرىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدىغانلىقىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇرۇش بىلەن بىللە، ئۇنىڭ رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشى — شىنجاڭ ئۆلكىسىدە تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ھەممە ئىشتا مۇئاۋىن باشلىق تاۋسىيۇ بىلەن يېقىندىن ئالاقىلىشىپ تۇرۇشىنى ئۈمىد

قىلىدىغانلىقىمنى، ئۇنىڭ بىخەتەرلىكىنى تاۋنىڭ قوغدايدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويدۇم. بۇنىڭدىن سەل بۇرۇنراق ئالدى بىلەن مۇئاۋىن باشلىق تاۋغا تېلېگرام سوقۇپ ھەممە ئىشنى پۇختا بېجىرىشنى ئۇنىڭغا تاپىلىغان ئىدىم. يەنە شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ كاتىباشلىرى ۋە ھەرقايسى ۋىلايەتنىڭ ۋالىلىرىغا تېلېگرام سوقۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈردۈم ھەمدە ئۇلارنىڭ خاتىرجەم ئىشلەپ، يەرلىكنى قوغداپ ھەرقايسى مىللەتلەر بىلەن ئىناق ئۆتۈشىنى ئۈمىد قىلدىم. كۆپلىگەن زۆرۈر تەدبىرلەر قوللىنىلغانلىقتىن، ئىشلار ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىپ ھېچقانداق مەسىلە چىقمىدى.

قەتئىي نىيەتكە كېلىپ سۇڭ شىلىيەن بىلەن مەسئۇدنى ئالماشتۇرۇۋېتىش بىر مۇھىم تەدبىر ھېسابلىناتتى. ئەينى ۋاقىتتا ئاشۇنداق قىلىش، ئاساسەن شىنجاڭدىكى بۆلۈنۈش ۋەزىيىتىنى تۈزەشكە يول ئېچىش ئۈچۈن ئىدى، كېيىنچىرەك ۋەزىيەت تەرەققىي قىلىپ، شىنجاڭنى تىنىچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا تېخىمۇ زۆرۈر شەرتلەر ھازىرلاندى، ئەگەر سۇڭ شىلىيەن يۆتكەپ كېتىلمىگەن بولسا، تاۋسىيۇ شىنجاڭغا كېلەلمەيتتى، جاھىل ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ كونتروللۇقى ئاستىدا ھەقىقەتكە قايتىشنى قوزغاش ناھايىتى تەس ئىدى. ئەگەر مەسئۇد ئالماشتۇرۇۋېتىلمىسە، بۇرھان رەئىسلىكنى ئۆتكۈزۈۋالمايتتى، مەسئۇدمۇ ھەقىقەتكە قايتىشقا قوشۇلمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە داۋالغۇپ تۇرۇۋاتقان ۋەزىيەتتە شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى كونسېرۋاتىپلار بولۇپمۇ بىر قىسىم چوڭ تۈركىزمچىلار چوقۇم ۋەزىيەتنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈرۈۋېتىشتەك يامان رول ئوينىشى مۇمكىن ئىدى، گەرچە سۇڭ شىلىيەن ۋە مەسئۇدلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى جان تالىشىشى جەزمەن مەغلۇپ بولىدىغان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭ ۋە شىنجاڭدىكى ئارمىيە بىلەن خەلق بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراشتىن ۋە قان

تۆكۈش، قۇربان بولۇشتىن خالىي بولالمايتتى. مەن بىر قانچە يىلدىن بۇيان ساقلاپ كېلىۋاتقان شىنجاڭنىڭ تىنچلىق ۋەزىيىتى ۋە ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بۇيان كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كېلىۋاتقان تىنچلىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئارزۇيۇممۇ يوققا چىقىشتىن خالىي بولالمايتتى. شۇڭا تاۋسىيۇنى سۇڭ شىلىيەننىڭ ئورنىغا قويۇش، بۇرھاننى مەسئۇدنىڭ ئورنىغا قويۇشتىن ئىبارەت بۇ تەدبىر، شۇۋاقىتتىكى ئويىمىز ياكى كېيىنكى رولى جەھەتتىن ئېيتقاندا زۆرۈر ۋە توغرا ئىدى.

بۇرھاننىڭ دوكلاتى

بۇرھان رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغاندىن كېيىن، مەسئۇلىيىتىنى ئاكتىپلىق بىلەن ئۈستىگە ئېلىپ، تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى يولغا قويدى. بۇندىن كېيىنكى سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنىدا: پۈتۈن ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تىنچلىق پۈتلىكاشاڭلىرىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، سوۋېت بىلەن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئالدى بىلەن تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ئالاھىدە بىلدۈردى. ئۇ 1949 - يىلى 2 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ماڭا بىر پارچە دوكلات سۇندى ھەمدە بىرقىسىم ھۆججەتلەرنى قوشۇپ ئەۋەتتى. دوكلاتنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

بۇيرۇققا بىنائەن يېڭى ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ، ئىشقا چۈشكەندىن كېيىن، يولغا قويغان مۇھىم سىياسىي تەدبىرلەرنى قىسقىچە قىلىپ، ھۆرمەت بىلەن جانابلىرىغا سۇنىدۇم:

(1) يېڭى ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، «پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت» نى ئېلان قىلىپ، جانابلىرى ئوچۇق كۆرسەتكەن تىنچلىق، دېموكراتىيە، بىرلىك، ئىتتىپاقلىقتىن ئىبارەت تۆت چوڭ تەشەببۇسنى چاقىرىق قىلدىم. بۇ

مۇراجىئەتنامىلەر خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە، قازاقچە، موڭغۇلچە تۆت خىل يېزىقتا بېسىلىپ پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەرقايسى ناھىيىلەرگە ھەمدە ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە تارقىتىلدى.

(2) جانابلىرى تۈزۈپ ئىلان قىلغان سىياسىي پروگراممىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىش ئۈچۈن، مىنگونىڭ 38 - يىللىق سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنى ئالاھىدە تۈزۈپ چىقىلىپ 1 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىدا ماقۇللىنىپ يولغا قويۇلدى.

(3) ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ خىزمەتكە كىرىشكىنىمدىن كېيىنكى ئىككىنچى ھەپتىدە، ئۆلكىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار ھەمدە ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىنىڭ ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىنى يىغىپ يوليورۇق بەردىم. جانابلىرىنىڭ تۆت چوڭ سىياسىي تەشەببۇسى، ئۈچ تۈرلۈك مەنئى قىلىش بۇيرۇقى ھەمدە ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار، ئامانلىق ساقلاش ساقچى خادىملىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك تونۇش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆز قىلدىم. شۇنداقلا مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىپ، بۇندىن كېيىنكى سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنىدا، پۈتۈن ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تىنچلىق پۈتلكاشاڭلىرىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، سوۋېت بىلەن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئالاي بىلەن تەلەپ قىلىدىغانلىقىمىزنى شەرھىلىدىم.

(4) ئۆلكىمىزدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار مال باھاسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن ۋە تەمىناتى ناھايىتى ئاز بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆلكىمىزنىڭ مالىيە كۈچى يېتىشمىگەچكە، مەركەز بەلگىلىگەن ئۆلچەم بويىچە ۋاقتىدا تەڭشەش ئېلىپ بېرىلمىغاچقا، شۇڭا ئۇلار

تۇرمۇشتا تولىمۇ قىيىنالماقتا. مەن ۋەزىپىگە ئولتۇرغان-
دىن كېيىن دەرھال ياخشىلاش چارىسى ئۈستىدە مۇزاكىرە
ئېلىپ باردىم. ئىككىنچى قېتىملىق ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنى-
نىڭ قارار قىلىشى بىلەن، خامچوت دائىرىسىدىن ئاشۇرۇ-
ۋەتمەسلىك ئاساسىدا. ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچى-
لارغا ماددىي نەرسىلەرنى تارقىتىپ بەرمەكچى، ئۆلكىلىك
ھۆكۈمەت چۆكچىگىنىڭ غەربىدىكى رايونلاردىن ماددىي
ئەشيالارنى سېتىۋېلىپ يۆتكىمەكچى ھەمدە تەمىنلەش بۇيۇم-
لىرى بىلەن تەدرىجىي ھالدا ئۆز - ئۆزىمىزنى قامداشنى
ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۆلكىمىزدىكى كۈندىلىك تۇرمۇش-
قا ئېھتىياجلىق بولغان بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىشنى تېز-
لەتمەكچى بولدۇق.

(5) مەمۇرىي ئۈنۈمنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ۋەزى-
پىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنى
ھەقىقىي تۈردە تەرتىپكە سېلىش، ئالاقىلەرنى بىر تەرەپ
قىلىش، كادىرلارنى تەكشۈرۈش جەھەتتە ئۆزلىشىپ قالغان
ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىپ، مۇۋاپىقراق بولۇش، تەمىناتنى ئامال
قىلىپ ياخشىلاش، خىزمەتتە ۋاقىتنى ئىسراپ قىلماسلىق
توغرىسىدا ئومۇمىي بۇيرۇق چىقاردىم.

(6) ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى تەمىنلەي-
دىغان ماددىي نەرسىلەرنى تەييارلاش ۋە خامچوتنى ئۆز-
گەرتىش ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ قارار
چىقىرىش بىلەن كاتىۋات باشقارمىسى، بوغالتىرلىق باش-
قارمىسى، مالىيە نازارىتى، تەمىرات نازارىتى، يېزا ئىگى-
لىك باشقارمىسى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسى، ئۆلكى-
لىك بانكا، شەھەرلىك ھۆكۈمەت، كوپىراتىپ قاتارلىق ئو-
رۇنلارنىڭ ئاساسلىق ئەمەلدارلىرى قاتناشقان مالىيە گۇ-
رۇپپىسىنى تەشكىللەپ، پىلاننى پات - پات مۇزاكىرە قى-

لىپ تۇرۇشنى بېكىتتۇق ھەمدە مەركەزنىڭ ئۈرۈمچىدە
تۇرۇشلۇق ئورگىنىنىڭ ئالاھىدە ۋەكىلى لىيوزېرۇڭنى تەك-
لىپ قىلدۇق.

(7) خەلقنىڭ ئازاب - ئوقۇبىتىنى ئازايتىپ، دېموكرا-
تىك سىياسەتكە ئاساس تۇرغۇزۇپ، جەمئىيەتتىكى چىرىك،
رەزىل كۈچلەرنى ئۈزۈل - كېسىل تۈگىتىش، يۈرگۈزۈلۈ-
ۋاتقان مەمۇرىي بۇيرۇقنىڭ تېزرەك ئۈنۈم بېرىشىنى قولغا
كەلتۈرۈش ئۈچۈن، پەقىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى ھەي-
ئەتلەر بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ، ھازىرقى يېزا، بازارلار ۋە
نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش (باۋجيا) تۈزۈمىنى تەرتىپكە
سالماقچى ھەمدە نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش تۈزۈمىنى
بىكار قىلىپ، ھەرقايسى يېزا - بازارلىق باشلانغۇچ مەك-
تەپلەرنىڭ باشلىقلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى يېزا مەمۇر-
يىتىنى قوشۇمچە باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلماقچى بولدۇق.
بۇ پىلاننى ئۆلكىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ بېكىتىش گۇ-
رۇپپىسى تەپسىلىي مۇزاكىرە قىلىۋاتىدۇ، كونكرېت لايىھە
تەييار بولسا، جانابلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ - يوليورۇق بې-
رىشلىرى ئۈچۈن يوللايمىز (1-، 2-، 3- قېتىملىق ئۆل-
كىلىك ھەيئەتلەر يىغىنىنىڭ خاتىرىسى بىر پارچىدىن قو-
شۇمچە قىلىندى.)

بۇ دوكلات ۋە بىر قىسىم ھۆججەتلەردىن قارىغاندا بۇر-
ھان مېنىڭ سىياسىتىمنى چۈشەنگەن، قوللىغان ۋە ئۇنى سە-
مىمىيلىك بىلەن ئىجرا قىلغان. ئۇ ئادىمەتچىلىك ۋە ئىستىلدىمۇ
ئاق كۆڭۈل، جانلىق، زېرەك ۋە قابىلىيەتلىك، ھەقىقىي ياخشى رەھبەر
ئىدى. شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن مۇۋاپىق ئادەمنى ئىشقا سالغان-
لىقىم ئۈچۈن، كۆڭلۈم ئورنىغا چۈشتى ۋە خاتىرجەم بولدۇم.

سەككىزىنچى باب تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش

بارغان ـ كەلگەن تېلېگراممىلار

1949 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ماۋجۇشى مېنى چا-
قىرتىپ، ئازادلىق زور قوشۇنىمىز لەنجۇ ۋە چىڭخەيدىن ئىككى
يولغا بۆلۈنۈپ شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىشنى قارار قىلدى، سىزنىڭ
شىنجاڭدىكى ئارمىيە ـ ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىغا ھەقىقەتكە قايتىش
توغرىسىدا تېلېگرام بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن دېدى، ئۇ يەنە
مەن شىنجاڭدىن ئىگىلىگەن ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىز تېلېگرام
بېرىدىغانلا بولسىڭىز ئۇلار چوقۇم شۇ بويىچە ئىشلەيدىكەن دېدى.
مەن ماۋجۇشىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھاياجانلان-
غان ھالدا: مەنمۇ خېلى بۇرۇنلا شۇنداق نىيەتكە كەلگەن
ئىدىم. لېكىن مەن 5 ... ئايلاردا تاۋسىيۇ ۋە بۇرھانلار مەندىن
ھال سوراپ ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىنلا خە-
ۋەر ـ ئالاقىمىز ئۈزۈلۈپ قالدى، ھازىر ئۇلار بىلەن قانداق ئالاقى-
لىشىشنى ئۇقمايمەن دېدىم. ماۋجۇشى: بىز غۇلجىدا رادىئو ئىس-
تانسىسى قۇردۇق، سىز ئاۋۋال تېلېگراممىنى غۇلجىغا بەرسىڭىز
ئۇلار ئۈرۈمچىگە توغرىلاپ بېرىدۇ، مەن بۇنى غۇلجىدىكى مەس-
ئۇل يولداش دېڭ لىچۈنگە ئېيتىپ قويسام بولىدۇ دېدى، مەن
ئۇنداق بولسا ياخشى بولىدۇ دېدىم. شۇنىڭ بىلەن 9 ـ ئاينىڭ
10 ـ كۈنى گېنېرال تاۋسىيۇ، رەئىس بۇرھانغا بىر پارچە تېلې-
گرام ئەۋەتتىم، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

ئۈرۈمچى شەھىرى قېرىنداشىم مۇئاۋىن قوماندان مىن-
يۇ، قېرىنداشىم رەئىس بۇرھان: سىلەرنىڭ تېلېگراماڭلار-
نى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن غەربىي ـ شىمالنىڭ كا-

دىرلار ئىشىدا ئۆزگىرىش بولغانلىقى يەنە ۋاقىت ئۆتمەس بولغانلىقى ئۈچۈن، ئالاقىلىشىپ تۇرالمىدۇق. مەن 6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى بايانات ئېلان قىلدىم، ئۇنى بېيپىڭنىڭ شىنخۇا ئاگېنتلىقى ئاڭلاتتى، خەۋەر تاپقانسىلەر. ھازىر ئۇمۇمىي ۋەزىيەتتە پەيدىنپەي ئۆزگىرىش بولماقتا. ۋەزىيەت مۇقىملاشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە لەنجۇ ئازاد بولۇپ، شىنجاڭ ئۆزى يالغۇز خەۋپ ئەھۋالدا قالدى. ئىنقىلابنىڭ بۈيۈك مەقسىدىنى ۋە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ تىنچلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ھەممە پۈتۈن ئۆلكىدىكى خەلقلەر ۋە بارلىق ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۆز ۋاقتىدا ئىپادە بىلدۈرۈپ، گوۋاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان ئالاقىلەرنى ئۈزگەنلىكلىرىنى رەسمىي جاكالاپ خەلق دېموكراتىيىسى لاگېرىغا قايتىپ كېلىڭلار. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىڭلار. مەن ماۋجۇشىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى، بارلىق ئوفىتسېر - جەڭچىلەر، ئارمىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىغا دائىم كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى، ئىشلارنى مۇۋاپىق ۋە قانائەتلىنەرلىك ھالدا بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن. مەن تەكلىپكە بىنائەن پات يېقىندا ئېچىلىدىغان يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭەششىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىمەن ھەمدە ماۋجۇشى بىلەن يۈزمۇ - يۈز تۇرۇپ كېڭەشىش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولالىسام ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭغا بېرىش نىيىتىم بارلىقىنى ئېيتىمەن. ماقۇل كۆرسە تاپشۇرۇقىنى ئاڭلاشنى خالايمەن. سىلەر دەرھال قەتئىي قارارغا كېلىپ، بارلىق قىيىنچىلىق ۋە غەم - ئەندىشىلەرنى چەتكە قايرىپ قويۇپ، ھەممە ئىشنى ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، كەسكىن ھەرىكەت قىلساڭلار كۆپرەك ئا-

دېمىنى ساقلاپ قالغىلى، كۆپرەك تۆھپە قوشقىلى بولىدۇ.
ھەرقايسى ئارمىيە - دېڭىز ئارمىيە باشلىقلىرى ياكى ئالاقە-
دار ئارمىيە - ھۆكۈمەت كادىرلىرىغا زۆرۈر تېپىلسا مې-
نىڭ نامىمدا ۋەكالىتەن تېلېگراممىا بەرسەڭلار، ئۇلار ئەھ-
ۋالنى چۈشىنىپ ئوبۇل قىلىدۇ. يولداش شاۋجۇۋ (لىيۇز-
رۇڭ)، مىڭ چۈن (لىيۇ مېڭچۈن)، جىڭ ۋېن (چۈيۈۋ) لارغا
سالام ئېيتىڭلار، سىلەرنىڭ پىكىرىڭلار قانداق؟ تېزدىن
جاۋاب قايتۇرۇشۇڭلارنى كۈتىمەن. جاڭ جېز جۇڭ، بىيپىڭ.
9 - ئاينىڭ 21 - كۈنىگە كەلگەندە يەنە بىرمۇنچە مەسى-
لىلەر ئېسىمگە كەلگەنلىكى ئۈچۈن قايتىدىن تاۋسىيۇغا بىر
پارچە تېلېگرام بەردىم:

ئۈرۈمچى شەھىرى قېرىندىشىم مۇئاۋىن قوماندان مىنيۇ:
ئېسىمگە بىر قانچە ئىشلار كېلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئا-
لاھىدە يەنە تېلېگراممىا بىرىپ سىز بىلەن مەسىلىھەتلەش-
مەكچىمەن: (1) مازىشياڭ ئاتا - بالا (ماپۇفاڭ ئاتا - بالى-
نى كۆرسىتىدۇ — ت) ۋە ئۇلارنىڭ قالدۇق قىسىملىرى
ھازىر قەيەردە؟ ئۇلارنىڭ خۇاڭ زۇشۇن، جۇۋجيابىن قى-
سىملىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قانداق، ئۇلارنىڭ ئور-
نى قەيەردە؟ (2) ماچىڭ شىياڭنىڭ پوزىتسىيىسى قانداق؟
زىشياڭ ئۇنىڭغا بىرەر ئىشتىن بىشارەت بەرگەنمۇ - يوق؟
ئەگەر ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشى گۇمانلىق بولسا، سىلەر
ئۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرماقچى؟ مېنىڭچە ئۇنى ئەڭ
ياخشىسى نەسىھەت بىلەن قايىل قىلىش لازىم. بولمىسا
مەزكۇر قىسىمنى قارا شەھەر ۋە بۈگۈرگە، جۇڭ زۇيېڭنىڭ
دىۋىزىيىسىنى تۇرپان، پىچان، توقسۇن ئەتراپىغا يۆت-
كەپ، ئۇلارنى خاتىرجەم بۇيرۇق كۈتۈش، كېيىنكى ئىشلار-
نى نەزەردە تۇتۇش، بۇيرۇققا خىلاپلىق قىلىپ قارشىلىق
كۆرسىتىش ئىشلىرىنى قىلماسلىق توغرىسىدا ئورۇنلاشتۇر-

سىگىزمۇ بولىدۇ.(3) ھازىر خۇاڭ، جۇۋ قىسىملىرىنىڭ خىيـ
شىدا ئىككىلىكىنى بىلىمىز، ۋاڭ جىڭجىنىڭ قىسىملىرى
غەربكە يۆتكەلدىمۇ - يوق؟ سىز ئۇ تەرەپ بىلەن ئالاقىـ
لىشىشقا ئادەم ئەۋەتتىڭىزمۇ؟ زۆرۈر تېپىلغاندا مېنىڭ
نامىمدا تېلېگرامما بېرىپ، مەزكۇر ئۈچ قىسىمنىڭ بۇندىن
كېيىن سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى ئاڭلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا
بۇيرۇق چۈشەرسىڭىز بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار چىڭخەيدىكى
ما قىسىملىرىدىن ئايرىلغان بولسا، ئەڭ ياخشىسى شەرقىي
شىنجاڭدا مۇھاپىزەت قىلىپ، ما قىسىملىرىنى شىنجاڭغا
كىرىش نىيىتىدىن ياندۇرۇپ ئۇلارنى جاڭيې، جيۇچۈەن،
يۈمېن ئەتراپىدا تىزگىنلەپ تۇرساق قانداق؟ (4) شىنجاڭـ
دا تۇرۇشلۇق يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلەر ئىچىدە،
بۇرۇن بىر تەرەپلىمىلىك تەشۋىقاتنى ئاڭلاۋېرىپ قايمۇقۇپ
قالغانلارنىڭ ئىچىدە ئومۇمىي ۋەزىيەتنى ئېنىق چۈشەنـ
مەيدىغان، خاتالىقىدا چىڭ تۇرۇۋېلىپ ئويغانمىغان ياكى
گۇرۇھۋازلىق ھېسسىياتىغا بېرىلىپ كەتكەنلەرنى يوق دېگىـ
لى بولمايدۇ، شۇڭا سىز بۇنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ ئۇلارغا
نەسىھەت قىلىپ باقسىڭىز قانداق بولار؟ كۆپچىلىكنىڭ مەن
بىلەن جاپا - مۇشەققەتنى تەڭ تارتىشنى ئۈمىد قىلىمەن،
ئەگەر بۇيرۇقنى قوبۇل قىلىدىغان بولسا، مەنسۇپ جەھەتـ
تىكى مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئېلىپ، كۆپچىلىكنى قايتىـ
دىن ھەرگىز خاتا يولغا باشلىمايمەن ۋە زىيانغا ئۇچراتـ
مايمەن، ئاخىرغىچە جاھىللىق قىلىدىغانلار بولۇپ، قۇتقۇزۇـ
ۋېلىش مۇمكىن بولمىغانلارنى ئالدى بىلەن ئالماشتۇرۇۋېتىپ،
ئىشنى بۇزۇپ قويۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم. (5) ئۆلـ
كىمىزدىكى كونسېرۋاتىپلارنى كۆپ يىللاردىن بۇيان ھەر
تەرەپتىن تىزگىنلەپ ھەم ئۇلارغا تەربىيە بېرىپ كەلگەن
بولساقمۇ لېكىن يەنە ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن كۈچلىرى بار،

شۇڭا ئۇلارغا سەل قاراشقا بولمايدۇ. بولۇپمۇ ئۇيغۇر ۋە قازاقلارنىڭ ئىچىدە سوۋېتتىن، كوممۇنىستلاردىن قورقۇش كەيپىياتى ئاشكارىلىنىپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ۋە ئۆزىڭىزنىڭ نامىدا مۇراجەتنامە ئېلان قىلىپ، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ھازىر يۈرگۈزۈۋاتقىنىنىڭ كوممۇنىزممۇ ئەمەس، سوتسىيالىزممۇ ئەمەس، بەلكى يېڭى دېموكراتىزم ۋە سەنمىنجۇيىنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا باراۋەرلىك - ئىتتىپاقلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزىدىغانلىقىنى ھەمدە دىنىي - ئېتىقاد ئەركىنلىك سىياسىتىگە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقىنى، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مەركەز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە ئۆزگىرىش بولغان بولسىمۇ لېكىن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ سىياسىي پروگراممىسى بويىچە تۈزۈلگەن تىنچلىق، دېموكراتىيە، بىرلىك، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىدە زادى ئۆزگىرىش بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئۇلارنىڭ گۇمان قىلىش، قورقۇش تۇيغۇسىنى تۈگەتىش، ھەمدە رەئىس بۇرھاننىڭ سېيىت، ئۆمەر، يولۋاس، مەسئۇد، ئىمىن، جانىمقان ① قاتارلىقلارنى ئۈرۈمچىگە تەكلىپ قىلىپ كېلىپ، ئۇلارغا ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، توسالغۇلۇق قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ئۈمىد قىلىمەن. (6) ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرۇشنىمۇ توختىتىپ قويۇشقا بولمايدۇ، ئالاقىلىشىپ تۇرۇلدىمۇ يوق؟ ئەڭ ياخشىسى سوۋېتلىك قوشنىلار بىلەن بولغان ئۇچرىشىشنى داۋاملاشتۇرۇش لازىم. (7) بۇ ئىشنى ئەنگلىيە، ئامېرىكىنىڭ دېپ-

① سېيىت — ئۆلكىلىك مەسلىھەتچىلەر ھەيئىتى، ئۆمەر — قەشقەرنىڭ ۋالىسى، يولۋاس — قۇمۇلنىڭ ۋالىسى، جانىمقان مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، مەسئۇد سابىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى، ئىمىن — تەمىرات نازارىتىنىڭ نازىرى ئىدى.

لوماتىيە خادىملىرىدىن ئىنتايىن مەخپىي تۇتۇپ، ئىشتىن كېيىن قوغداش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلسا بولىدۇ. مۇۋاپىق خەلقئارالىق رەسمىيەتلەر ۋە مۇئامىلىنى ساقلاش لازىم. (8) ھەربىي ئاشلىق، قىشلىق كىيىم - كېچەك ۋە مائاش خىراجىتى قاتارلىقلارنىڭ تەييارلىنىشى قانداق بولدى؟ مەن بۇنىڭدىن غەم قىلىۋاتىمەن، رەئىس بۇرھان بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ۋاقتىنچە ئۆلكە دائىرىسىدىن ھەل قىلىشقا تىرىشساڭلار. غەرب بىلەن شەرق ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش ئەسلىگە كەلسىلا مەسىلە ھەل بولۇپ كېتىدۇ. ئۆتكۈنچى دەۋردە تۇرۇۋاتقاندا قىيىنچىلىقتىن ساقلىنىش تەس، شۇڭا بۇ ئىشقا ئۆز ۋاقتىدا ئەھمىيەت بېرىشىڭلارنى سورايمەن. (9) ئۇقۇشۇمچە جۇڭگو بىلەن سوۋېت شىنجاڭ ئۆلكىسىدە سودا ۋە ئىقتىسادىي توختام تۈزۈشكە قوشۇلۇپتۇ، لېكىن گوۋاڭجۇ ھۆكۈمىتى ئىمزا قويۇشقا رۇخسەت قىلمىدى، بۇ بىر ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى، شۇنداقتىمۇ يېڭى مەركىزىي ھۆكۈمەت كېيىنكى ئايدا قۇرۇلماقچى، پەرەز قىلىشىمچە سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئۇنى ئالدى بىلەن ئېتىراپ قىلىدۇ، بۇ چاغدا ئۇ كېلىشىم ئۈستىدە داۋاملىق سۆھبەت ئېلىپ بېرىلىپ ئىمزا قويۇلىدۇ، ئىقتىسادىي ئەھۋال يېڭى تۈسكە كىرىدۇ. يۇقىرىدىكى ئىشلارنى ئويلىشىپ مەسلىھەت قىلىش يۈزىسىدىن ئوتتۇرىغا قويدۇم. سىزنىڭ بۇ مۇناسىۋەت بىلەن، ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ ھەربىي ۋە خەلقلەرنى قوغداپ قېلىش يۈزىسىدىن ئىنقىلابىي ھەرىكەت قوللىنىشىڭىزغا، ئەتراپلىق ئويلىشىپ، ئورۇنلاشتۇرۇشلارنى پۇختا ئىشلەپ، سالماقلىق، ئوڭۇشلۇق ئورۇنلىشىڭىزغا ئىشىنىمەن. سىلەردىن خوش - خەۋەر كۈتىمەن. جاڭ جىزجۇڭ، بېيپىڭ.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا تاۋسىيۇ، بۇرھانلارنىڭ 9 - ئاينىڭ 17 -

كۈنى ئەۋەتكەن جاۋاب تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم، ئۇلار تېنچ يول بىلەن ئۆزگىرىش ياساشقا ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەسلىھەت قىلىشىۋاتقانلىقىنى، دۆلەت زېمىنىغا كاپالەتلىك قىلىش، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى قوغداپ، ئورۇنسىز قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىش پرىنسىپى ئاستىدا، ھەرىكەت قوللىنىپ تېزدىن گوڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ، تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

گېنېرال ۋىنبەي جانابلىرى: 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى بېيجىڭدىن ئەۋەتكەن تېلېگراممىلىرىدىن خەۋەر تاپتۇق. شىنجاڭ ۋەزىيىتىنىڭ ئىستىقبالى توغرىسىدا تەپسىلىي يوليورۇق بېرىپلا، بىز بۇنىڭدىن چوڭقۇر مىننەتدارمىز. مەملىكەتنىڭ تىنچلىق ۋەزىيىتى ئىشقا ئاشمىغانلىقتىن جانابلىرى بېيجىڭدە قەپ قاللا، بىز مۇشۇ يېرىم يىلدىن بۇيان شاۋجىۇ، مىڭ چۈن، جىڭ ۋىن قاتارلىق قېرىنداشلار بىلەن ھەر دائىم ئېھتىياتچانلىق بىلەن مەسلىھەتلىشىپ تۇرۇۋاتىمىز، دۆلەت زېمىنىغا كاپالەتلىك قىلىش، ئۆلكىمىزنىڭ تىنچلىقىنى قوغداش ھەمدە قىسىملاردا ئورۇنسىز قۇربان بېرىشلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىن ئىبارەت ئۈچ پرىنسىپ ئاستىدا مۇۋاپىق پەيت تاللاپ تېنچ يول بىلەن ئۆزگىرىش ياسىماقچى بولدۇق. ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق بۇ تەشەببۇس پۈتۈن شىنجاڭدىكى زاتلار ۋە پۈتۈن ئارمىيىدىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشتى. ئاز ساندىكى فاشىستلار جۈملىدىن ماچىڭشياڭ، يې چىڭ، لوشۇرىن① قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ خا-

① ماچىڭشياڭ — 5 - ئاتلىق ئارمىيىنىڭ باشلىقى، يې چىڭ ئۆزگەرتىپ تۈزۈلگەن دىۋىزىيىنىڭ باشلىقى، لوشۇرىن — لۈيجاڭ قوشۇمچە ئۈرۈمچى گارنىزونىنىڭ قوماندانى.

ھىشى بويىچە ئاز سانلىق كادىرلارنى باشلاپ يېقىندا پۇر-
سەتتىن پايدىلىنىپ ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىپ چەتكە چىقىپ
كەتتى. جەنۇبىي - شىمالىي شىنجاڭدىكى قالغان بارلىق قى-
سىملار ئۆز ئورۇنلىرىدا تۇرۇپ داۋاملىق يەرلىكنىڭ تەر-
تىپىنى ساقلىماقتا. ما قاتارلىقلار كەتكەندىن كېيىنلا تاۋ-
سىيۇ رەھبەرلىكىدە گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان مۇنا-
سىۋەتنى ئۈزۈپ، دۆلەتنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تىنچلىق
كېلىشىمى بويىچە، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتې-
تىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىنىدىغانلىقىمىزنى جاكالىدۇق.
ھۆكۈمەت تەرەپ بولسا ستىراتېگىيىدە ئۆزگىرىش ياسىلىشى
بىلەن تەڭلا جانابىلىرىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن
تۈزگەن تىنچلىق ماددىسىغا ئاساسەن، ئۈچ ۋىلايەتتىن ئەس-
لىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ھەيئەت بولغانلارنى ئۇرۇمچىگە
قايتىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ، ھەمكارلىقنى ئەسلىگە
كەلتۈرۈپ، تۈزۈلگەن تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىت-
تىپاقلىق سىياسىتىگە ھەمدە ئۆلكىمىزنىڭ سىياسىي پروگ-
راممىسىغا بىنائەن، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇشتىن
ئاۋۋال ۋاقىتنىچە يەرلىكنىڭ سىياسىي ئىشلىرىنى بىر تەرەپ
قىلىپ تۇرماقچىمىز. مەركەزنىڭ ئۆلكىمىزدە ۋاقىتلىق خەلق
ھۆكۈمىتى قۇرۇش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى كۈتىۋاتىمىز. مۆل-
چەرلىشىمىزچە، يېقىندىكى خىزمەتلەرنى مۇشۇ ئاي ئىچىدە
پۈتۈنلەي تولۇق بىلەن ئورۇنلاشقا بولىدۇ. بىز شۇنىڭغا
ئىشىنىمىزكى، ئىنقىلابنىڭ بۈيۈك مەخسىتى بىلەن ئۆز
بۇرچىنى ئېنىق بىلگەن كىشى سىياسىي جەھەتتە باشقىچە
تەلەپ قويمايدۇ. پەقەت پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنىڭ كا-
پالەتكە ئىگە بولۇشىنى، خەلقنىڭ ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدە
قالماسلىقى، قىسىملارنى قۇربان قىلماسلىقنى، دۆلەتكە، ھەر

مىللەت خەلقلىرىگە ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشنى ئويلايدۇ. ماۋجۇشىنىڭ ۋە جانابلىرىنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايدۇ. شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى پىكرىمىزنى يېزىپ ئۇنى جۇشىغا بېرىپ قويۇشى ئۈچۈن دىڭ لىچۈن ئەپەندىگە تاپشۇرۇپ بەردۇق. ئىزاھ بېرىش يۈزىسىدىن بۇ تېلېگراممىنى ئەۋەتتۇق، تاپشۇرۇپ ئالارسىز. ھازىر خەلقلەر جانابلىرىنىڭ بالدۇرراق قايتىپ كېلىپ رەھبەرلىك قىلىشلىرىنى سەمىمىيلىك بىلەن كۈتمەكتە. قاچان يول ئالسىز، ئالدىن تېلېگرامما بىلەن خەۋەر بېرىۋېتىشىڭىزنى سەمىمىيلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمىز. تاۋسيۇ، بۇرھان (9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى)

شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە گېنېرال تاۋسيۇنىڭ ماڭا ئەۋەتكەن شىنجىن تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم:

گېنېرال ۋىن بەي جانابلىرى: شىنجىن تېلېگراممىسىدىن خەۋەر تاپتىم. ھازىر ئاساسلىق ھەل قىلغۇچ سىياسەتلەرنى رەئىس بۇرھان بىلەن بىرلىكتە ئۆزلىرىگە تېلېگرام ئارقىلىق يوللىدۇق، يولىيورۇق بېرىشلىرىنى ئۆتۈنىمىز. ئۆزلىرى تېلېگرام ئارقىلىق سوراۋاتقان ئىشلارنى تۆۋەندىكىچە دوكلات قىلىمەن:

1 - مازىشىيانىڭ ئاتا - بالا ئائىلە - تاۋابىئاتىنى ئېلىپ ھەج قىلغىلى چەت ئەلگە چىقىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قالدۇق قىسىملىرى چىڭخەيدە ئاساسەن دېگىدەك تىرە - پىرەن بولۇپ تۈگەشتى. ھەر دەرىجىلىك قوماندانلىرى خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىگە تەسلىم بولدى. گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ خې- شى چېگرىسى ئىچىدە چىڭخەي قىسىملىرى قالمىدى. خۇاڭجۇ قىسىملىرى، ما قىسىملىرى بىلەن خېلى بۇرۇنلا ئالاقە قىلىشماس بولغان.

2 ـ ماشىياڭ شىنىڭدىن قېچىپ كەتكەندىن كېيىن، ماچىڭ شىياڭغا بوليورۇق بەرمىگەن. ماچىڭ شىياڭنى سۆز بىلەن قايىل قىلىش ئارقىلىق، ئۇ ئۆزى بىلەن ئازساندىكى كادىرلارنى باشلاپ، ئۈرۈمچىدىن ئايرىلىپ چەت ئەلگە ھەج قىلغىلى بارىدىغان بولدى. ئۇنىڭ قىسىملىرى بىزنىڭ رەھبەرلىكىمىزگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

3 ـ ۋاڭ جىژچى قىسىملىرى غەربكە يۆتكەلگىنى يوق. خېشى تەرەپ توغرىسىدا ھازىر زىلىڭ جىن ۋۇ① ئۈرۈمچىگە كېلىپ بىز بىلەن يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ مەسلىھەتلىشىپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بارىدىغان بولدى. شىنجاڭ مەسىلىسى ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، مېنىڭ رەھبەرلىكىمدە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلىدىغان بولدى. يات ـ يېقىندا لەنجۇ دائىرىلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ قالارمىز. شۇ چاغدا جۇ بىلەن بىۋاسىتە سۆھبەت قىلىشنىڭ ئامالىنى قىلىمەن.

4 ـ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ھەربىي ئەمەلدارلاردىن ماچىڭ شىياڭ، يې چېڭ، لوشۇرىنلارنىڭ ئازساندىكى كادىرلارنى باشلاپ قىسىمدىن ئايرىلىپ شەرق تەرەپكە كېتىپ قالغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغانلىرىدا مەسىلە چىقمايدۇ. ئۇلار ئۈرۈمچىدىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئەھۋاللارنى، ئايرىم خەۋەر قىلىمەن.

5 ـ ئېمىن، ئەيسا قاتارلىقلار بىر قىسىم ئازسانلىق مىللەت ئېقىمدىكىلەرنى باشلاپ پاكىستانغا كېتىشنى قارار قىلدى. كونسېرۋاتىپلارنىڭ كاتتىباشلىرىدىن جانىمقان، خادىۋاڭ② مەسئۇد قاتارلىقلارمۇ شىنجاڭدىن ئايرىلىشنى قارار قىلدى. پېقىر رەئىس بۇرھان بىلەن تەپسىلىي مەسلىھەتلىشىپ ئۇلار-

---

① زىلىڭ جىن ۋۇ — غەربىي شىمال ھەربىي مەمۇرى ئەمەلدارلار مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن سەنمۇباڭى.

② خادىۋاڭ — ئۈرۈمچىنىڭ ۋالىسى.

غا توسقۇنلۇق قىلماي بىخەتەر كېتىشىگە يول قويىدىغان
بولدۇق. ھەر مىللەت ئاممىسىغا مۇۋاپىق ھالدا تەشۋىق
قىلىپ ئۇلاردىن ھال سوراپ تۇرغانلىقىمىز ئۈچۈن ئۇلار
خۇشال - خۇرام ئىتائەت قىلىشتى.

6 - ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقىلىشىشنى رەئىس بۇرھان
بېجىرىۋاتىدۇ. تېنچلىق بىتىم، سىياسىي پروگراما بويىچە
ھەمكارلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. لېكىن ھەربىي ئىشلار
جەھەتتە ھەر قايسى تەرەپ ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ مەركەزنىڭ
بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈپ ھەر قانداق تېگىشلىك بولمى-
غان ئۇقۇشماسلىقلاردىن ساقلانماقتىمىز.

7 - ئامېرىكا كونسۇلخانىسى چېكىنىپ چىقىپ، پەقەت بىر
نەپەر مۇئاۋىن كونسۇللا قېپ قالدى. ئەنگلىيە كونسۇلىنىڭ
ھازىرچە ھېچقانداق رولى قالمىدى، زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇ-
لارنى قوغدايمىز.

8 - ھازىر ھەربىي خىراجەت مەسىلىسىدىن تولىمۇ قىيىن-
لىشىۋاتىمىز. 7 - ئايدىن كېيىن ھەربىي تەمىنات تارقىتالما-
غاچقا قىسىملاردىمۇ تېنچسىزلىق خېلى كۈچلۈك. بىر قان-
چە ئايدىن بۇيان گۇاڭجۇ بىلەن ئىمكانىيەتنىڭ بىرىچە
سۆزلىشىپ يۈرۈپ پۈتۈن قىسىملارنى شەرققە يۆتكەيمىز
دېگەننى بانا قىلىپ كۆرسىتىپ، ھەر خىل خىراجەتلەردىن
ئازراق ھەل قىلدۇق. يېقىندا بۇ پۇلنى مەخسۇس ئايرو-
پىلان بىلەن ئېلىپ كەلمەكچىمىز. ئەگەر ھەممىسىنى (تەخ-
مىنەن 1 مىليون 800 مىڭ يۈەن كۆمۈش تەڭگە) ئۈرۈمچى-
گە يۆتكەپ كېلەلىسەك نۆۋەتتىكى ئەھۋالنى ياخشىلاشقا بو-
لىدۇ. بىر قانچە ئايدىن بۇيان ئوچۇق ئىپادە بىلدۈرلمەي
كەلگەنلىكىمىدىكى ئاساسلىق سەۋەبلەرنىڭ بىرى مۇشۇ رەئىدى.
چۈنكى ئۆلكىنىڭ غەزىنىسىدە ھېچنەرسە قالمىغانلىقى ئۈچۈن،
رەئىس بۇرھانمۇ ئامالسىز قالغانىدى.

9 ـ جۇڭگو ـ سوۋېت دوستلۇق مۇناسىۋىتىدە يېقىندىن
بۇيان ئىلگىرىلەشلەر بولىۋاتىدۇ. سودا ۋە ئىقتىسادىي تېخـ
تام كېلىشىمى تېخىچە ئىمزالانغىنى يوق، بۇ شىنجاڭ ئۆلـ
كىسىدىكى مەسئۇللارنىڭ مەسىلىسى ئەمەس. بۇ نۇقتىنى
سوۋېت تەرەپ پۈتۈنلەي چۈشىنىدۇ. يېڭى ھۆكۈمەت قۇرۇلـ
غاندىن كېيىن، بۇنى ئوڭۇشلۇق ھالدا ھەل قىلىشقا بولـ
دىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىمىز. قىسقىسى شىنجاڭ ئۆلكىسـ
نىڭ ئەھۋالى ئالاھىدە، ھەممە ئىشنى ئىچكىرى ئۆلكىلەر
بىلەن تەڭ كۆرۈشكە بولمايدۇ، بۇنى جانابلىرى ئوبدان
بىلىلا. ھازىرقى مەسىلە، كەلگۈسىدە تەمىنلەش مەسىلىسىدە
مەركەزنىڭ مۇۋاپىق ياردەم بېرىشىنى ئىلتىماس قىلغاندىن
سىرت قىشنى ۋاقتىنچە يەنىلا بۇرۇنقىدەك ئۆتكۈزۈپ كەتـ
كىلى بولىدۇ. بۇنىڭدا مەن زادى ھېچقانداق ئىككىلەنمەيلا
ھەرقانداق مەسئۇلىيەت بولسا ئۈستۈمگە ئالالايمەن. بۇندىن
كېيىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەسىلىسىدە يەنىلا مىللىي، ئىقـ
تىسادىي، سىياسىي جەھەتتىكى ئىشلار نەزەردە تۇتۇلۇپ،
خەلقنىڭ رايى بويىچە ئىش كۆرۈلۈپ، جانابلىرى تۈزگەن
سىياسەتلەر ئىجرا قىلىنىدۇ، بۇنى ماۋجۇشى ئوبدان ئويلىـ
شىپ، رەھبەرلىك قىلغۇسى. دۆلەت ئۈچۈن چېگرا رايوندا
ئۇزۇن مۇددەتلىك ئۇلۇق پىلاننى ۋۇجۇتقا چىقىرىش، ھەـ
قىقەتەنمۇ كۆز ئالدىمىزدىكى جىددىي ۋەزىپە بىر زىپ ھېسابـ
لىنىدۇ. ھەر ۋاقىت يوليورۇق بېرىشلىرىنى سورايمىز. ھۆرـ
مەت بىلەن تاۋسىيۇ. 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى.

بۇ ئىككى تېلېگراممىدىن قارىغاندا، تىنچلىق بىلەن ھەـ
قىقەتكە قايتىشتا مەسىلە كۆرۈلمەيتتى. مەن 9 ـ ئاينىڭ 22 ـ
كۈنى بۇرھانغا بىر پارچە تېلېگرام ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ پوزىتـ
سىيىسىنىڭ توغرا، تەدبىرلىرىنىڭ مۇۋاپىق بولغانلىقى ئۈچۈن خاـ
تىرجەم بولغانلىقىمنى بىلدۈردۈم، مېنىڭ قاچان ئۈرۈمچىگە يول

ئالدىغانلىقىم توغرىسىدا ماۋجۇشىنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن يول-
غا چىقىش ۋاقتى بېكىتىلگەندىن كېيىن، ئاندىن تېلېگرام ئار-
قىلىق خەۋەر قىلىدىغانلىقىمنى ئوختۇرۇپ قويدۇم. تېلېگرامما-
نىڭ تېكىستى مۇنداق يېزىلغان:

ئۈرۈمچى شەھىرى مۇئاۋىن قوماندان مىنىۋ ۋە سىز ئار-
قىلىق رەئىس بۇرھانغا، 9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەۋەتكەن
2 پارچە تېلېگراممىدىن خەۋەر تاپتىم. سىلەرنىڭ پوزىتسى-
يەڭلەر توغرا، تەدبىرلىرىڭلار مۇۋاپىق بولغانلىقى ئۈچۈن
خاتىرجەم بولدۇم. ماۋجۇشى تېلېگراممىنى كۆرۈپ ئاپىرىدىن
ئوقىدى. ما، يې، لو قاتارلىقلار ئۈرۈمچىدىن ئايرىلا-
دىمۇ - يوق، بىلمىدۇق؟ خۇاڭ، جۇ قىسىملىرى بىلەن
ئالاقە باغلىيالىدىڭىزمۇ - قانداق؟ مېنىڭ نامىمدا ئۇلار
ئىككىسىگە تېلېگرام ئارقىلىق سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىزنى قو-
بۇل قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا ئوختۇرۇپ قويۇشىڭىزنى
ھەمدە ئادەم ئەۋەتىپ ئازادلىق ئارمىيەنىڭ ئالدىنقى سەپ-
تىكى قوماندانلىرى بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇلارغا سەممىي نىيە-
تىمىزنى بىلدۈرۈپ قويۇشىڭلارنى، ئەمدى يەنە ئىككىلىنىپ
تۇرماسلىقىڭلارنى ھەمدە پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماس-
لىقىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. يەنە سىز، ئادەم ئەۋەتىپ قو-
ماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن سۆزلەشسىڭىز ياخشى بولاتتى.
يېڭى مەسلىھەت كېڭىشى ئۆتۈنۈگۈن ئېچىلدى، يىغىن ۋاقتى
سەككىز كۈن بولۇشى مۇمكىن، يىغىن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن،
ماۋجۇشىنىڭ يولىيورۇقىغا بىنائەن ئۈرۈمچىگە بېرىش مەسى-
لىسىنى ئاندىن بېكىتىمەن. بىرەر ئىش بولسا ھەر ۋاقىت تې-
لېگرام ئارقىلىق خەۋەر قىلىشىڭلارنى سورايمەن. جاڭ جىژ-
جوڭ، بېيپىڭ.

شىنجاڭدا تۈرۈشلۇق قىسىملار 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى
ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى جاكالىدى. باش قوماندان تاۋسىيۇ-

نىڭ باشلامچىلىقىدا ھەر قايسى دىۋىزىيە، بىرىگادىلارنىڭ كوماندىرلىرى بىرلىكتە ماۋجۇشى ۋە خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا تېلېگراما يوللاپ، گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ بۇيرۇقنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تېلېگراما تېكستى مۇنداق:

ماۋجۇشى، باش قۇماندان جۇدې، مۇئاۋىن باش قۇماندان پېڭ دېخۇەي، خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا ھەمدە سىلەر ئارقىلىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ھەر قايسى دالا ئارمىيە قوماندانلىرى مۇئاۋىن قوماندانلىرى، سىياسىي كومىسسارلىرى ھەمدە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى 1 - نۆۋەتلىك يىغىنىنىڭ ۋەكىللىرىگە: بىز شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفىتسېر — جەڭچىلەر تۆت يىلدىن بۇيان گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىچكى جەھەتتە تىنچلىق، سىرتقا قارىتا سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش سىياسىتىنى ھىمايە قىلىپ كەلدۇق. گېنېرال جاڭ جىجۇڭ غەربىي - شىمالدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئىچكىرىنىڭ ۋەزىيىتى يېڭى تۈسكە كىرگەن بولسىمۇ لېكىن گېنېرال جاڭ جىجۇڭ چېگىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن، ئىنقىلابنىڭ بۈيۈك مەقسىدىنى ھەممىدىن مۇھىم بىلىپ، پۈتۈن ئارمىيىدىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنى تېزدىن خەلق دېموكراتىيىسى لاگېرى تەرەپكە ئۆتۈشكە، دۆلەتكە تۆھپە قوشۇشقا دەۋەت قىلدى. تاۋسىيۇ قاتارلىقلار ھەربىي كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن دۆلەتكە، خەلققە پايدىلىقلا بولىدىكەن، ئۆزلىرىنىڭ شان - شۆھرىتىنىڭ نېمە بولۇشى بىلەن ھەرگىز ھېساپلىشىپ كەتمەيدۇ. ھازىر دەل جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشىنىڭ 1 - نۆۋەتلىك يىغىنى ئېچىلىۋاتىدۇ. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۇنياغا كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە،

يېڭى جۇڭگونى تىنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتىن
ئىبارەت پارلاق يولغا قاراپ ماڭماقتا. شىنجاڭ جۇڭگونىڭ
بىر ئۆلكىسى، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار دۆلەت چېگرى-
سىنى قوغدايدىغان قوراللىق كۈچ، بىز دۆلەتنىڭ مۇستەھ-
كەملىكى، گۈللىنىشى، رىۋاجلىنىشى ۋە ئىستىقبالىغا قىزغىن
تىلەكداشمىز، خەلق ئىنقىلابىي ئىشلىرىنى ئۈزۈل - كېسىل
ئورۇنلاش ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ تېگىشلىك تىرىشچانلىقىمىزنى
كۆرسىتىشنى خالايمىز. تاۋسىيۇ قاتارلىق كىشىلەر پۈتۈن
ئارمىيىدىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرگە ۋاكالىتەن تەنتەنىلىك
بىلەن جاكالايمىزكى: بۈگۈندىن ئېتىبارەن گۋاڭجۇ ھۆكۈ-
مىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ، ماۋجۇشى تۈز-
گەن سەككىز ماددىلىق تىنچلىق باياناتى ۋە دۆلەتنىڭ ئىچكى
قىسمىدىكى تىنچلىق كېلىشىمىنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل
قىلىمىز، پۈتۈن ئارمىيە ئەسلىدىكى تۇرىۋاتقان ئورۇننى
مۇداپىئە قىلىپ، يەرلىكنىڭ تەرتىپىنى ساقلاپ، خەلق ئىن-
قىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى
باش شتابىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتىمىز. مەزكۇر تېلېگرام-
مىنى يوللىدۇق، يوليورۇق بېرىشىڭنى كۈتىمىز. شىنجاڭ
ئۆلكىلىك گارنىزوننىڭ باش قوماندانى تاۋسىيۇ، مۇئاۋىن
قوماندان قوشۇمچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغان 42 - دى-
ۋىزىيىنىڭ كوماندىرى جاۋشىگۇاڭ، ۋاقىتلىق تەشكىللەنگەن
1 - ئاتلىق دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى خەن يۇۋېن، ئۆزگەر-
تىپ تەشكىللەنگەن 78 - دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى مو ۋورو،
بىرىگادا كوماندىرى جۇڭ زۇ يىڭ، لى زۇتاڭ، تىيەنزى مىي،
خەن رۇڭ فۇ، گۇچۇەنلىياڭ، جۇمىڭ گاڭ، لورۇجىڭ، لىيۇ-
لۇن سەي، ياڭ يەن يىڭ، ما پىڭ لىن ھەممىمىز تەڭ تا-
زىم قىلىمىز. 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى

مەن ماۋجۇشىنىڭ قېشىدا يۇقىرىدىكى تېلېگراممىنى كۆر-

گەندىن كېيىن، كۆڭلۈم بىردىنلا ئىنتايىن سۆيۈنۈپ كەتتى. چۈنكى مېنىڭ ئىزچىل تۇردە شىنجاڭنى ئامان - ئېسەن ساقلاپ قېلىش، تىنچلىقتا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىم بولغۇنىغا كەلگەندە كۆڭۈلدىكىدەك بولۇپ چىقتى. دۆلەتكە، شىنجاڭ خەلقىغە مەسئۇلىيەت جەھەتتە، مەنىۋى جەھەتتە ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم. بۇندىن كېيىنكى شىنجاڭ مەڭگۈ جۇڭگونىڭ شىنجاڭى بولىدۇ. شىنجاڭ خەلقى مەڭگۈ ۋەتەن چوڭ ئائىلىسىنىڭ تىنچلىق، ئەركىنلىك، بەختلىك سىياسىتىدىن بەھرىمان بولىدۇ. بۇ تىنچ يول بىلەن ئۆزگىرىشنى ئىلى تەرەپنىڭمۇ قوللايدىغانلىقىغا ئىشەنىمەن. ئۇلارنىڭ جەزمەن ۋەتەننىڭ قوينىغا قايتىپ كېلىپ، قايتىدىن ھەمكارلىشىشقا، كومپارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدە شىنجاڭدا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا قوشىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. بۇ شەك - شۈبھىسىز. 1945 - يىلىدىن 1949 - يىلىغىچە بولۇپمۇ 1946 - يىلىدىن 1948 - يىلىغىچە بولغان ئۈچ يىلنى ئەسلەيدىغان بولساق، شىنجاڭ ۋەزىيىتى شۇنچە جىددىي بولدى، خەلقنىڭ كۆڭلى شۇنچە داۋالغۇپ تۇردى، كۆپ قېتىملىق بۆلۈنۈش ۋە جەڭ بولىۋېرىپ، كىشىنىڭ روھى دۇنياسىنى زىل - زىلىگە سېلىپ، تۇرمۇشتا خاتىرجەمسىزلىك پەيدا قىلدى. ئەمدى ھازىر بارلىق مەسىلىلەر ئوڭايلا ھەل بولدى، بارلىق مەسىلىلەر ئۆتمۈشكە ئايلاندى.

ھەقىقەتكە قايتىش جەريانى

شىنجاڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنىڭ جاكالىنىشى جاپالىق ھەم ئەگرى - توقاي جەريانىنى باشتىن ئۆتكۈزدى. جاھىل ئۇنسۇرلاردىن، مەسىلەن: ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق قىسىمنىڭ كاتتىبېشى يې چېڭ، لوشۇردىن، ماچېڭشىياڭ قاتارلىقلار بىر قانچە قېتىم تەۋرىنىپ، قايتا ئېلىشىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان بولۇپ،

ھەر قاچان قان تۆكۈلۈش ۋەقەسىنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىمالى بارئىدى، بەختكە يارىشا گېنېرال تاۋسىيۇ ئەپچىللىك بىلەن مۇۋاپىق تەدبىر، ياخشى چارە ئىشلەتتى، كۆپ كۈچ چىقاردى. لىيۇ مېڭچۈن، چۇيېۋۇ، لىيۇزېرۇڭ قاتارلىق يولداشلارمۇ كۆپ تەرەپلىمە پىلان تۈزۈپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن خىزمەت ئىشلىدى، بۇ تۈپەيلىدىن لو، ما، يې قاتارلارنىڭ قەست قىلىشىغا ئۇچراشتا تاس قالدى. بۇنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

مەن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، گېنېرال تاۋسىيۇ ۋە يولداش لىيۇ مېڭچۈندىن شىنجاڭ قىسىملىرىنىڭ ھەققەتكە قايتىش ۋە تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش توغرىسىدىكى جەريانلارنى سوراپ كەلگەن ئىدىم، ئۇلار ئومۇمەن تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

1949 - يىلىنىڭ بېشىدا، نەنجىن تەرەپ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرى قوماندانلىق مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى گېنېرال تاۋسىيۇغا شىنجاڭدا مۇداپىئە ئىشلىرى ئۈچۈن پەقەت بىر بىرىگادا قالدۇرۇپ، قالغان قىسىملارنى ئىچكى ئۇرۇشقا قاتنىشىش ئۈچۈن پۈتۈنلەي ئىچكىرىگە يۆتكەش توغرىسىدا تېلېگرامما ئارقىلىق بۇيرۇق قىلغان. تاۋ ئىچكىرىگە قايتىشقا قارشى ئىدى، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى قوشۇمچە ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەن دېۋىزىيىنىڭ كوماندىرى جاۋشىگۋاڭمۇ ئىچكىرىگە قايتىشقا قارشى ئىدى. لېكىن ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق 5 - ئاتلىق كورپۇسىنىڭ كوماندىرى ماچېڭشياڭ، بىرىگادا كوماندىرى لوشۇرېن بولسا ئىچكىرىگە قايتىشنى قۇۋۋەتلەيتتى، دېۋىزىيە كوماندىرى يې چېڭ ئانچە قۇۋۋەتلەپمۇ كەتمەيتتى.

نەنجىندىن يەنە تېلېگرامما كېلىپ گېنېرال تاۋسىيۇنى

نەنجىڭگە چاقىرتقان بولۇپ، تاۋسىيۇ ۋە ليۇمېڭچۈن، چۇ يۈۋ،
ليۇزىرۇڭ دىن ئىبارەت ئۈچ يولداش مەسلىھەت قىلىشىپ،
تاۋسىيۇنىڭ بارماسلىقىنى قۇۋۋەتلىگەن. لى زۇڭرېن نەنجىڭدىن
گۇاڭجۇغا بېرىپ، يەنە تاۋسىيۇنى چاقىرتىپ تېلېگرامما ئەۋەتكەن.
تاۋسىيۇ يەنىلا بېرىشنى خالىمىغان. بارماسلىقنىڭ قانداقلا بولمىسۇن
بىرەر سەۋەبى، قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكىمەسلىكنىڭمۇ سە-
ۋەبى بولۇشى كېرەكتە. شۇنىڭ بىلەن گېنېرال تاۋسىيۇ ئۈرۈم-
چىدىن لەنجۇغا كېلىپ، قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكەش پىلانىنى
تۈزۈپ، كۆپلەپ ئاپتوموبىل، بېنزىن، ۋە كۆمۈش تەڭگە تەلەپ قىلغان.
بۇ ئىش شۇ چاغدىكى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ قولىدىن كەلمەيت-
تى. شۇ چاغدا مابۇفاڭ مۇئاۋىن باشلىقلىق نامىدا لەنجۇغا كەل-
گەن بولۇپ، دائىملىق لەنجۇدا تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن باشلىق گو-
بى شەن، ما بىلەن ھەمكارلىشىشنى خالىماي گۇاڭجۇغا كەت-
مەكچى بولغان، تاۋسىيۇ بۇ پىلانىنى ئالغاچ كېتىڭ دەپ دەرھال
ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بەرگەن.

تاۋسىيۇ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپلا مەخپىي ھالدا پائال
تۈردە تىنچلىق ھەرىكىتى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يول-
داش ليۇمېڭچۈن ۋە ليۇزىرۇڭ (چۇيۈۋ شۇ چاغدا تىنچلىق ۋەكى-
لىرى ئۆمىكىگە قاتنىشىپ بېيجىڭدە تۇرۇۋاتقان ئىدى) يولداشلار
بىلەن شىنجاڭ ۋەزىيىتىگە بولغان كۆز قاراش مەسىلىسى ئۈس-
تىدە مەسلىھەتلەشكەن. تاۋسىيۇ بۇ سىياسىي مەسىلە بولماستىن
بەلكى ھەربىي ئىشلار مەسىلىسى، شۇڭا ھەربىي قىسىملارنى قانداق
قىلىپ ئۆزگەرتىش تەرەپكە قاراپ يېتەكلەش چوڭ مەسىلە دەپ
قارىغان ھەمدە ئۇلارغا پۈتۈن ئارمىيىنى ئىچكىرىگە يۆتكەش
توغرىسىدىكى زور پىلانىنى گوجىشەننىڭ ئالغاچ كېتىشى ئۈچۈن
تاپشۇرىۋەتكەنلىكىنى، بۇنىڭدىكى مەقسەت ئۆزىنى قاچۇرۇش ئىكەن-
لىكىنى ئېيتقان.

7 - ئايلاردا رەئىس بۇرھان، تاۋ، ليۇ، چۇي، ليۇ قاتارلىق-

لارنى ھەمدە سوۋېتلىك دوستلارنى تەكلىپ قىلىپ، نەنسەندە بىر قانچە كۈن تۇرۇپ، شىنجاڭ ۋەزىيىتى توغرىسىدا غەيرىي رەسمىي ھالدا پىكىر ئالماشتۇرغان. ئۇندىن كېيىن تاۋ، لىيۇ قاتارلىقلارنى يەنە رەئىس بۇرھان ۋە سوۋېتلىك دوستلار شەھەر سىرتىدىكى كۆل بويىدا بىر قانچە كۈن تۇرۇپ كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ، پىكىر ئالماشتۇرغان، قىلىشقان سۆزلەر ئانچە كونكرېت بولمىغان بولسىمۇ لېكىن بىر قەدەر ئېنىق بولغان.

8 - ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىغا كەلگەندە گېنېرال تاۋسىيۇ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى جاۋشىگۇۋاڭنى قارا شەھەرگە ئالاھىدە چاقىرتىپ كۆرۈشكەن، ھەربىي تەمىنات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خاۋ جىيا جۈن، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ بىرىگادا كوماندىرى جۇڭ زۇيىڭ تاۋ بىلەن بىللە بارغان بولسىمۇ، لېكىن يالغۇز تاۋ بىلەن جاۋ ئىككى كىشىلا سۆزلەشكەن بولۇپ، خاۋ، جۇڭ ئىككىسى سۆھبەتكە قاتناشمىغان. تاۋ بىلەن جاۋ مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق جاۋ جەنۇبىي شىنجاڭغا، تاۋ شىمالىي شىنجاڭغا مەسئۇل بولۇپ، دەسلەپكى تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلەشكە قوشۇلغان ھەمدە (1) ئازادلىق ئارمىيە يېقىنلاشقاندا ئاندىن ئۇچرىشىش، تاۋ بىلەن جاۋ ئايرىم - ئايرىم ھالدا قىسمىنى تاپشۇرۇش. (2) قىسىملارنى ئازادلىق ئارمىيە شەرتسىز ھالدا ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتىن ئىبارەت بۇ ئىككى نۇقتىنى بېكىتكەن.

تاۋنىڭ گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتىگە قويغان تەلىپى بەك يۇقىرى بولغاچقا، گۇاڭجۇ ھۆكۈمىتى جاۋاب بېرىشكە ئامالسىز قالغان. تاۋ 8 مىليون يۈەن كۈمۈش تەڭگە تەلەپ قىلغان بولۇپ، گۇاڭجۇ تەرەپ ئاران 1 مىليون كۈمۈش تەڭگە بەرگەن. بۇنىڭدىن مابۇفاڭ 200 مىڭ يۈەننى تۇتۇپ قالغان، شىنجاڭنىڭ ئەمەلىي تاپشۇرۇپ ئالغىنى 800 مىڭ يۈەن بولغان، جاۋشىگۇاڭغا 200 مىڭ يۈەن بېرىپ، قالغان 600 مىڭ يۈەننى قۇمۇلدا ساقلاپ كېيىن 7، 8 ئايلىق ھەربىي تەمىناتقا ئىشلەتكەن.

بۇ چاغدا شىئەن ئازاد قىلىنغان بولۇپ، لەنجۇ جىددىي ئەھۋالدا قالغانىدى، شىنجاڭدىكى ھەربىي قىسىملارنى ئىچكىرىگە يۆتكەش مەسىلىسى يەنىلا كەينىگە تارتىلىپ كېلىۋاتقاچقا، ئۈرۈمچىدىكى ھەربىيلەر قانداق قىلىش كېرەك دېگەن مەسىلە ئۈستىدە كۈندە دېگۈدەك مۇزاكىرە ئېلىپ بارغان، شۇ چاغدا ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈش شەكىللەنگەن؛ بىرىگادا باشلىقى لوشۇرېن ۋە 5 - ئاتلىق كورپۇسنىڭ كوماندىرى ماچېڭ شىياڭ ئىچكىرىگە قايتىمىز دېگەن. دىۋىزىيە كوماندىرى يې چېڭ پىكىر قىلمىغان. يې خوزۇڭنەنگە يېقىنلاشماقچى بولغان، مانىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى چىڭخەيدە بولغانلىقى ئۈچۈن مابۇفاڭغا يېقىنلاشماقچى بولغان، لو بولسا گوۋاڭجۇنىڭ بىۋاسىتە باشقۇرۇشىنى قوبۇل قىلىدىغان ئادەم بولۇپ، ئاڭلىشىمىزچە جۇنتۇڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەمەلىي مەسئۇلى ئىكەن. ئۇ ماچېڭ شىياڭ بىلەن ياخشى ئۆتىدىكەن. تاۋ ئىچكىرىگە قايتىشقا بولمايدۇ دەپ چىڭ تۇرۇۋالمىغان بىلەن، ئاپتوموبىل، بېنزىن، نەق پۇل بولمىسا قانداق يولغا چىقىمىز دېگەن ئەمەلىي مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ يەنە: «سىلەرنىڭ زادى كېتىمىز دېگىنىڭلارغا مەن قارشى تۇرمايمەن، لېكىن مەن كەتمەيمەن. يەنە قول ئاستىمدا ئارمىيە - ھۆكۈمەتتىكىلەردىن 100 مىڭچە ئادەم بار، مەن ئۇلارنى چۆلگە تاشلاپ كەتسەم بولمايدۇ» دېگەن. بۇ ھەقتە ئىككى تەرەپ بىر قانچە ئاي تالاش-تارتىش قىلغان.

لەنجۇ بىلەن شىنىڭ ئازات بولغاندا لو، ما، يې لار تاۋدىن گۇمان قىلىشقا باشلىغان. ئۇلار ئۈچى مانىڭ ئۆيىدە يىغىن ئېچىپ، تاۋنىڭ ئىككىلىنىپ بىر پىكىرگە كېلەلمەسلىكىدىكى سەۋەب، ئۇ لىيۇمىڭ چۈن، چۈيىۋۇ (چۈي بېيجىڭدىن نەنجىن ئارقىلىق ئۆتۈپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەنىدى) ۋە لىيۇ زېبرۇڭ تەرىپىدىن قورشىۋېلىنغان. شۇڭا لىيۇ، چۈي، لىيۇ ئۈچىنى نەزەربەنت قىلىۋېلىپ، جايلىۋەتمەكچى بولغان. يې چېڭ ئۇنىڭغا قوشۇلغان

بولسىمۇ لېكىن، ئالدى بىلەن تاۋۇنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىش كېرەك دېگەن. لو بىلەن ما ئىككىسى ئۇنداق بولسا سىز بېرىپ تاۋۇ بىلەن كۆرۈشۈڭ دېگەن. يى تاۋۇنىڭ يېنىغا بېرىپ: «سىز ئادەتتە ھەممە ئىشقا قېزىقاتتىڭىز، لېكىن يېقىندىن بۇيان لۇ، مالارغا ئانچە قىزىقمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز، بۇنى لىۇ، چۇي، لىۇ ئۇچى كەلتۈرۈپ چىقاردى. شۇڭا بىز ئۇلارنى نەزەربەنت قىلىشنى قارار قىلدۇق» دېگەن. تاۋ، يېغا مۇنداق دېگەن: «مەن سىلەرنىڭ ئىچكىرىگە قايتىشىڭلارنى توسمايمەن. لېكىن مەن سىلەرنىڭ مەنپەئەتىڭلارنى ئويلىمىسام بولمايدۇ. سىلەر ئۇلارنى نەزەربەنت قىلىشنى قارار قىلىپسىلەر. نەزەربەنت قىلغاندىن كېيىن قانداق قىلماقچى؟ قانداق پۈتۈشمەكچى بولدۇڭلار؟» «ھازىر كۆپچىلىك ھايات - ماماتلىق ئۆتكەلدە تۇرۇۋاتىدۇ، دېگىلى بولمايدىغان يەنە قانداق گەپ بار؟ مەن كۆپچىلىكنى ئويلايمەن. ئىشنى يېغىشتۇرالماي قالماڭلار يەنە، مەن لو، ما ئىككىسىنى تېلېفون بىلەن چاقىرتاي، كۆپچىلىك بىللە ئولتۇرۇپ سۆزلىشەيلى» دېگەن. لو بىلەن ما، تاۋۇنىڭ تېلېفونىنى ئالغاندىن كېيىنلا يېتىپ كېلىپ ئۇلار بىر قانچە سائەت سۆزلەشكەن. تاۋ گېپىنى باشلاپلا: «بۈگۈن بىز مەھبۇسلار بىر، بىرىگە قاراپ يىغلاپ ھەسرەت چەككەندەك ئىش قىلماي، جەزمەن مەسىلىنى ئېنىق سۆزلىشىمىز كېرەك ئېدى سىلەر مېنى قىزىقمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز دەۋاتىسىلەر. ئۇنداق ئىش يوق. ئارىمىزدىكى يوقىرى - تۆۋەنلىك مۇناسىۋەتىنى بىر ياققا قايرىپ قويايلى، بىز يەنىلا كۆپ يىللار بىرگە يۈرگەن دوستلارمىز، ھازىر كۆپچىلىك ھايات - ماماتلىق پەيتىدە تۇرۇۋاتقاچقا بىر - بىرىمىزگە مۇھەببىتىمىز بولمىسا بولامدۇ؟» «بۈگۈنكى ئىشنى مۇھەببەت - نەپرەت، ھەق - ناھەق ۋە پايدا - زىيان تەرەپلەردىن قاراپ باقايلى، مۇھەببەت - نەپرەت بىلەن ھەق - ناھەق مەسىلىسىنى ئېغىزغا ئالمىغان تەقدىردىمۇ پايدا - زىيان مەسىلىسىنى سۆزلىمىسەك بولمايدۇ. سىلەر ئىچكىرىگە قايت-

ماقچى، مەن ئەزەلدىن سىلەرنى تونۇسىمەن، بەلكى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئاپتوموبىل، بېنزىن ۋە نەق پۇل تەييارلاپ بېرىشنىڭ ئامالىنى قىلدىم. ئەپسۇسكى ئادەملىرىمىز كۆپ، ئارمىيە، ھۆكۈمەت خادىملىرىنى قوشقاندا 100 مىڭغا يېتىدۇ. ئويلاپ بېقىڭلارچۇ، مەن ئۇلارنى چۆلگە تاشلىۋېتىپ كارىم بولمىسا بولامدۇ؟ مەن ئۇنىڭغا قانداق چىدايمەن!» «سىلەر بۇنداق قىلساڭلار بولمايدۇ، ھازىرقى مەسىلە مەن بىلەن سىلەر بىرقانچەڭلارنىڭ مەسىلىسى بولماستىن بەلكى 100 مىڭ ئادەمنىڭ ھايات - مامات مەسىلىسى. شۇڭا يېنىكلىك بىلەن ئىش قىلىشقا بولمايدۇ. ئەگەر مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلمىسا ئىشنى قانداق يىغىشتۇرۇش كېرەك؟ 100 مىڭ ئادەمگە قانداق يۈز كېلىمىز؟»

شۇنىڭ بىلەن، قايتا - قايتا بىرنەچچە سائەت سۆزلەشكەندىن كېيىن، لۇ، ما، يې لار ئاندىن لىيۇ، چوي، لىيۇ ئۈچ ئادەمنى نەزەربەند قىلىش پىلانىدىن ۋاز كەچتى.

بۇ ئۆتكەلدىن شۇنداق قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەن، ئىككىنچى كۈنى تاۋ يەنە ماچىڭشىياڭنى يوقلاپ بېرىپ، ئۇنىڭغا: «سىلەر كەتمەن دېسەڭلارمېنىڭ نېمە ئامالىم؟ سىلەر مېنى نېمە قىل دېسەڭلەر شۇنى قىلالايمەن، لېكىن مەن سىلەر بىلەن بىللە كېتەلمەيمەن!»، «ئەندى ئۇرۇش قىلىشقا بولمايدۇ، جەزمەن ئۈچ ۋىلايەت بىلەن مۇرەسسە قىلىشىمىز كېرەك، مەن ئۆزۈمنىڭ ھايات - ماماتىمنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، ھاياتىم بىلەن كۆپچىلىككە كاپالەت قىلىمەنكى، مەندە ھەرگىزمۇ سىياسىي مەقسەت يوق!» دېگەندە ما سۆز قىلالمىغان.

ماچىڭشياڭ نېمە ئۈچۈن جەزمەن كەتمەكچى بولىدۇ؟ ئەسلىدە شىنجاڭ ئازاد بولغاندا، ما ئۆز ئائىلە، تاۋابىئاتلىرىنىڭ خەۋپىنى ئالالمايدۇ. شۇڭا ئۇ ئىچكىرىگە قايتىپ چىڭخەي ۋە چارقىلىق، دۇڭ خۇاڭ ئەتراپىدا پارتىزانلىق قىلىمەن دېگەن. بۇنىڭ بىلەن تاۋسىيۇ يەنە يالغۇز لوشورۇننى چاقىرىپ: «ما بول-

سا چىڭخەيلىك، ئۇ ئۆز يۇرتىدا ۋاقتى كەلگەندە گىچىك ئەتىرەت-
لەرگە بۆلۈنۈپ بىر مەزگىل پارتىزانلىق قىلالىشىمۇ مۇمكىن،
سەن بولساڭ چىڭخەيلىك ئەمەس، ھازىر ما بىلەن مۇناسىۋىتىڭ-
مۇ ناھايىتى ياخشى، ۋاختى كەلگەندە شەخسى ھىسسىيات بىلەن
مۇناسىۋەتنى ساقلاپ تۇرۇشقا بولمايدۇ. شۇڭا ياخشىراق
ئويلاپ ئىش قىلىش كېرەك» دېگەن.
بۇ بىر قانچە قېتىملىق خەتەرلىك دولقۇن ئارقىلىقمۇ ۋە-
زىيەتتە ياخشىلىنىش بولمىغان. بىر كۈنى ماچىڭ شىياڭ ئۇش-
تۇمتۇت دادىسىدىن كەلگەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغان، دادىسى
ئۆزىنىڭ ساق - سالامەت شىياڭگاڭغا يېتىپ بارغانلىقىنى ئېيت-
قان. بۇنىڭدىن ما نىڭ كۆڭلى ئورنىغا چۈشكەن. بۇ بىر بۇرۇ-
لۇش پەيتى بولغان. ئەسلىدە شۇ چاغدا، ئۇرۇمچى ئەتراپىدا
ماچىڭشىياڭنىڭ ئىككى ئاتلىق ئەسكەر بىرىگادىسى بىلەن لوشۇز
نىنىڭ پىيادە ئەسكەرلەر بىرىگادىسى بولۇپ، ما تەۋرىنىپ قال-
غان، يېڭى بىر پىكىرگە كەلمىگەن ئىدى، ئەگەر لو ئەيۋەشكە
كەلتۈرۈلسىلا مەسىلىنى ھەل قىلغىلى بولىدىكەن. شۇ چاغدىكى
ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ليۇخەندۇڭ لو، مالار بىلەن نا-
ھايىتى ئەپ بولۇپ، ليۇمىڭچۈن قاتارلىقلار ليۇ خەندۇڭ ئارقىلىق
لو، مالارغا خىزمەت ئىشلىگەن، بەزى چاغلاردا بىۋاستە ئۇلار
بىلەن سەممىي سۆزلەشكەن. بىر كۈنى ليۇ خەندۇڭ گېنېرال تاۋ-
سىيۈ نى يوقلاپ بېرىپ: «ماچىڭ شياڭ قىسىملارنى تاپشۇرۇپ كەت-
مەكچى بولدى، لو شۇرىنىمۇ ئاسانلا قوشۇلدى» دېگەن. تاۋ
دەرھال لو، ما لارغا: «سىلەر كېتىدىغان بولساڭلار مەن قوشۇلى-
مەن، چىرايلىقچە كېتىشىڭلارنى، ھەممە ئىشنى ياخشى ئورۇنلاش-
تۇرۇپ قويۇشۇڭلارنى ئۈمىت قىلىمەن» دېگەن، ما بىلەن لو
ئۇنىڭغا قوشۇلغان.
بۇ چاغدا جۇڭگو كومپارتىيىسىدىن يولداش دېڭلىچۈن
غۇلجىدىن ئۇرۇمچىگە كېلىپ پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ مەقسىدىنى

يەتكۈزگەن ھەمدە مەن تاۋسىيۈ بىلەن بورھانغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىنى كۆرسەتكەن، تاۋ بىلەن ليۇمىڭچۇن، چۇيۇۋ قاتارلىقلار ئىشلىگەن خىزمەتلەر ئاساسىي جەھەتتىن مەن ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپكە ئۇيغۇن ئىدى.

9 - ئاينىڭ 22 - كۈنىگە كەلگەندە خۇزۇڭنەن ئايرىم - ئايرىم تاۋ بىلەن يې، لوغا تېلېگرامما ئەۋەتكەن. تاۋغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا: خەۋەرلەرگە قارىغاندا، سىز خېشىدىكى شىنجاڭ قىسىملىرىنى باشلاپ كوممۇنىست باسمىچىلىرىغا تەسلىم بولۇپسىز، تولىمۇ ھاماقەتلىك قىلىپسىز! زادى ئەھۋال قانداق بولدى؟ تېزدىن تېلېگرامما ئارقىلىق خەۋەر قىلىڭ! دېيىلگەن، يې بىلەن لوغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا ئۇلارنى: «ئۈرۈمچىدىكى توپىلاڭچىلارنى تازىلاپ، قىسمىنى جەنۇبقا - يۆتكەڭلار، كېيىن ھاۋادىن ياردەم بېرىمىز دېيىلگەن. يې بىلەن لو تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، يەنە بىر مەزگىل ئىككىلىنىپ قالغان بولسىمۇ لېكىن ماچېڭشياڭ يېڭىلىشكە كۆزى يەتكەنلىكتىن بۇ ئىشقا ئانچە قىزىقمايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن، يې بىلەن لو مۇ پىكىردە بىرلىككە كېلەلمىگەن.

تاۋ تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپلا خۇزۇڭنەنگە جاۋاب تېلېگرامما ئەۋەتكەن، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: مېنىڭ شىنجاڭدا قېلىشىمدىكى ئاساسلىق سەۋەب ھازىر قىسىملار جەڭ قىلالمايدۇ ياكى ئۇلارنى يۆتكەشكە بولمايدۇ، بۇ يەردە 100 مىڭدىن ئارتۇقراق ئادەم بار، ئۇلار بىلەن ئويناشقىلى بولمايدۇ. مەندە باشقىچە نىيەت يوق، 100 مىڭ ئادەمنى چۆلگە تاشلاپ قويۇپ كارىم بولمىسا بولمايدۇ دېيىلگەن، تاۋ يەنە لو، يې، مالارغا: سىلەر كېتەمدىغان بولساڭلار ئىككىلىنىپ ئولتۇرماڭلار دېگەن ھەمدە ئۆزىنىڭ خۇ غا ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىنى ئۇلارغا كۆرسەتكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئالدىدىن كېتىشنى قارار قىلغان. ماچېڭشياڭ، لوشۇرېن 9 - ئاينىڭ 24 - كۈنى، يې چىڭ 25 -

كۈنى ئەتىگەندە ئىلگىرى كېيىن بولۇپ ئۈرۈمچىدىن ئايرىلىپ جەنۇبىي شىنجاڭ ئارقىلىق پاكىستانغا كەتكەن.

ئۇلار نۇرغۇن ئەجىر - مېھنەت قىلىش ۋە كۆپلىگەن ئوڭۇشسىزلىقلاردىن كېيىن شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ ھەقىقەتكە قايتىش يولىدىكى ئەڭ زور توسالغۇنى ئېلىپ تاشلىغان.

تىنچلىق ئۇسۇلىدا كېلىشىۋاتقان مۇشۇ مەزگىللەردە گېنېرال تاۋسىيۇ يولداش زېڭ جېنۋۇنى ئۈرۈمچىدىن جيۇچۈەن ئارقىلىق لەنجۇغا بېرىپ، قوماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن كۆرۈشۈش، ئالاقىلىشىش ۋە يوليورۇق سوراشقا ئەۋەتكەن.

ۋەزىيەت تەرەققىي قىلىپ شەرت - شارائىت پىشىپ يېتىلگەنلىكى ئۈچۈن، گېنېرال تاۋسىيۇ 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى باش بولۇپ ئىمزا قويۇپ ھەقىقەتكە قايتىش توغرىسىدىكى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇشنى جاكارلىدى.

26 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن رەئىس بۇرھان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ جىددىي يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ دەرھال ھەقىقەتكە قايتىش تېلېگراممىسىنى جاكارلىدى.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇشى - ئالدى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئازاد بولغانلىقى بولۇپمۇ ئازادلىق زور قوشۇنىنىڭ خېشى كارىدورىنى بويلاپ شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش نەتىجىسىدە ھاسىل بولغان ۋەزىيەت تۈپەيلىدىن بولدى. ئىككىنچىدىن، بىز 1946 - 1948 - يىللىرى ئىجرا قىلغان تىنچلىق دېموكراتىيە سىياسىتىمىز، مىللىي ئۆچمەنلىكنى پەسەيتىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىقى ئۈچۈن ئاساس ياراتتى. ئۈچىنچىدىن، ئارمىيە ۋە خەلقنىڭ رايى تىنچلىقتا يۈزلەنگەچكە كۆپچىلىك تىنچلىق ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتتى، شۇڭا ئاز سانلىق كىشىلەر تەۋەككۈلچىلىك قىلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ يەنىلا ئارىسالدى بولۇپ تۇراتتى. تۆتىنچىدىن شىنجاڭدىكى ئارمىيە - ھۆكۈمەت مەسئۇللىرىنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقى بولغاچقا داۋالغۇپ، بىرقان-

چە قېتىم خەتەرلىك قاينامغا چۈشۈپ قالغان ۋەزىيەت تىنچلىنىپ قالغان ئىدى. ھەربىي ئىشلار تەرەپتە يولداش تاۋسيۇ، جاۋشىڭشاڭ، زاڭ جىنشۇ، تاۋجىن چۇ قاتارلىقلار، بولۇپمۇ گېنېرال تاۋ سىيۆنىڭ ئېغىر بېسىقلىق، پەم - پاراسەتلىك بىلەن، كەسكىن تەدبىر قوللىنىشى، ئۆز ئابرۇيى ۋە شەخسىي مۇھەببىتى بىلەن يى چىڭ، لوشۇرىنى، ماچىڭ شىياڭلارنى مەنسۇپ جەھەتتىن يۇمشۇتۇش ۋە ئىشىنىڭ يۆلىنى چۈشەندۇرۇش ئارقىلىق ئاخىرى ئۇلارنى قالايمىقان ھەرىكەت قىلىشتىن توختۇتۇپ چىرايلىقچە يولغا سېلىپ قويۇشى بۇ، شىنجاڭنىڭ قىسمەتلىرىنىڭ ھەقىقەتكە قايتىشىغا يول ئېچىپ بەردى. سىياسىي جەھەتتە يولداش ليۇمېڭچۈن، چىۋ يۈۋ، ليۇ زىرۇڭ قاتارلىقلار ئەڭ كۆپ كۈچ چىقاردى ھەمدە كۆپلىگەن خەتەرلىكلەرگە يولۇقتى. بۇ يەردە ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك ئىش 1948 - يىلى ئاخىرىدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىپ بۇرھان رەئىس بولغاندىن كېيىن. شىنجاڭ ۋەزىيىتى ياخشىلىنىپ، شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش ئۈچۈن سىياسىي شارائىت ھازىرلاشتا مۇھىم رول ئوينىدى.

ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە سۆزلىشىش

شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، مەن ماۋجۇشى بىلەن شىنجاڭدىكى بىرقانچە ئاساسلىق مەسىلە ئۈستىدە سۆزلەشكەن ئىدىم (بۇ ھەقتە جۇئېنلەي زۇڭلى بىلەنمۇ سۆزلەشكەن):

بىرىنچى، مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى توغرىسىدا. مېنىڭچە ئەڭ ياخشىسى ئالدى بىلەن مىللىي ئاپتونومىيىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنى تەسىس قىلىش كېرەك، تەييارلىق خىزمىتىگە كېتىدىغان ۋاقىت ۋە شەرت - شارائىت ھازىرلانغاندا ئاندىن ئاپتونومىيىنى

يولغا قويۇش مەسىلىسىنى، ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىنكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كېڭىشىپ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىگە ئىلتىماس قىلغاندىن كېيىن تەكشۈرۈپ بېكىتىش كېرەك. ماۋجۇشى شۇنداق قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى، پىرىنسىپ جەھەتتە ھەممە ئىشنى ئورتاق پروگراممىدىكى مىللىي سىياسەت بويىچە بىر تەرەپ قىلىش لازىم دېدى.

ئىككىنچى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا مەن، تاۋسىيۆ، بۇرھان ۋە ئىلى تەرەپ مەسلىھەتلىشىپ بېكىتكەن ئىسىملىكنى ئوتتۇرىغا قويسا، مەركەز تەكشۈرۈپ بېكىتىپ ئېلان قىلسا دېگەن تەكلىپنى بەردىم. ماۋجۇشى بۇ ئىشنى مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن سىز شىنجاڭغا بېرىپ مۇزاكىرىلەشكەندىن كېيىن ئاندىن ئىسىملىكنى ئوتتۇرىغا قويۇڭلار، ھازىر ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق دېدى. يەنە شىنجاڭدا ھەربىي - مەمۇرىي كومىتېت تەسىس قىلىپ، ھەربىي - مەمۇرىي ئىشلارنى ئومۇمىي باشقۇرۇش لازىم دېدى. مەن بۇنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقمىكىن دېدىم. ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسى توغرىسىدا ماۋجۇشى، جۇئېنلەي زۇڭلى مەن بىلەن بىر قانچە قېتىم سۆزلىشىپ، يەنىلا بۇرھاننى قويۇش كېرەكلىكىنى ئېيتقاندا مەن بۇنىڭ ناھايىتى ياخشى، ناھايىتى مۇۋاپىق بولىدىغانلىقىنى ئېيتتىم.

ئۈچىنچى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈش مەسىلىسى توغرىسىدا. مەن، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئوفىتسېر - جەڭچىلەر كۆپ يىللاردىن بۇيان ئىشلەپ كېلىۋاتقاچقا كۆپ قىسمى ئۆز يۇرتلىرىنى سېغىنماقتا، شۇڭا ئەڭ ياخشىسى ئۇلارغا ئازراقتىن خىراجەت بەرسەك يۇرتىغا قايتىپ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللانسا دەپ تەكلىپ بەرگەن ئىدىم، ماۋجۇشى بۇنىڭغا قوشۇلمىدى، كۈلۈپ تۇرۇپ: ئەڭ ياخشىسى ھۆكۈمەت ئۇلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنى ئەپكەلدۈرۈپ بەرسە ياكى كۆپرەك ئاياللارنى كېلىشكە سەپەرۋەر قىلسا، ئۇلار شىنجاڭدا ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولۇپ، ئىشلەپچىقى-

ۋىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، مەڭگۈ يېڭىلمەز تارتىپ قالسا بولاتتى
دەيدى.

تۆتىنچى، مالىيە مەسىلىسى توغرىسىدا. مەن شىنجاڭ ئۆل-
كىسىنىڭ مالىيە، ھەربىيلەرنىڭ ئاشلىق - ماتاشى، كىيىم - كې-
چەك، خىراجەت جەھەتتىكى قىيىنچىلىقنى بايان قىلىپ، خەلق
ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى، مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى بى-
لەن دەرھال ئۇ تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ ئەمەلىي ئەھۋالنى تەك-
شۈرۈپ ئايرىم - ئايرىم بىر تەرەپ قىلسا دېگەن تەكلىپىنى بې-
رىۋىدىم، ماۋجۇشى بۇ ئىشنى مۇئاۋىن قوماندان پېڭ دېخۇەي
بىلەن مېنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىمغا بۇيرىدى.

بەشىنچى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەسىلىسى توغرىسىدا. مەن،
مەركەز قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئۈمىدىنى شىنجاڭغا ئەۋە-
تىپ، كۆپرەك ئىختىساسلىق خادىم ۋە خىراجەت بىلەن تەمىنلىسە،
غەربىي - شىمال خەلق تۇرمۇشى سودا - سانائەت شىركىتى بى-
لەن، غەربىي - شىمال مەدەنىي گۈللەندۈرۈش جەمئىيىتىنى داۋام-
لىق ساقلاپ قېلىش - قالماسلىقنى ئويلىشىپ كۆرسەك دەپ تەك-
لىپ بەرگەن ئىدىم. ماۋجۇشى بۇ توغرىسىدا ئېنىق - كونكرېت
يوليورۇق بەرمىدى. بۇ، كېيىنرەك بىر قارارغا كېلەيلى دېگەن-
لىكتۇر؟

ئالتىنچى، سوۋېت بىلەن بولغان شەرتنامە مەسىلىسى توغرى-
سىدا. مەن ئالدى بىلەن: جۇڭگو - سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى سو-
دا - ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى ئۈستىدە داۋاملىق سۆھ-
بەت ئۆتكۈزۈپ ئىمزالاش كېرەكمۇ يوق؟ جۇڭگو بىلەن سوۋېت-
نىڭ ھاۋا قاتناش شەرتنامىسىگە ھاۋا لىنىيىسىنى لەنجۇ ياكى شى-
ئەن ۋە ياكى بېيجىڭغىچە ئۇزارتىش توغرىسىدا تۈزىتىش كىرگۈ-
زۈشكە بولامدۇ - يوق؟ ياكى ئۇ كەلگۈسىدىكى جۇڭگو - سوۋېت
يېڭى شەرتنامىسىگە كىرگۈزۈلەمدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدىم، ماۋ-
جۇشى، ئۇ ئېھتىمال پۈتكۈل جۇڭگو - سوۋېت شەرتنامىسىگە

كىرگۈزۈلۈشى مۇمكىن، ھازىرچە ئۇ توغرىدا قارار چىقىرىشقا بولمايدۇ دەپ جاۋاپ بەردى.

ئۇنىڭدىن باشقا مەن، شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىش جەريانىنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن، ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرۈپ ئۆتتۈم، شۇنىڭ بىلەن بىللە نۆۋەتتىكى بىر قانچە مەسىلە ئۈستىدە ئۆز پىكرىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، «شىنجاڭدىكى ئاساسلىق مەسىلە» دېگەن يازما دوكلاتنى يېزىپ چىقىپ ماۋجۇشىغا يوللاپ بەردىم. «شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيە، تارىخي ۋە سىياسىي جەھەتتىكى تەرەققىيات جەريانى»، «ئىلى ۋەقەسى ۋە تىنچلىق كېلىشىمى»، «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىشى ۋە ئىلى تەرەپنىڭ چېكىنىشى»، «شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشۈم»، «بىر قانچە مەسىلە ۋە پىكىر» دېگەن بىر قانچە تېما ئۈستىدە ئۆز پىكرىمنى يىغىنچاقلاپ بايان قىلغان ئىدىم. «بىر قانچە مەسىلە ۋە پىكىر» دېگەن بۇ قىسىمنىڭ كۆچۈرمىسى مۇنداق:

> جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭى ھاكىمىيەت قۇرۇلغان ۋە جۇڭگو خەلق سىياسىي كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسىدا مىللىي سىياسەت ۋە دىپلوماتىيە سىياسىتى بەلگىلەنگەندىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ بۇرۇنقى مەسىلىلىرىدىكى بارلىق ئاساسلىق نېگىزلىك زىددىيەتلەر تۈگىتىلدى، باشقا ئىشلاردىمۇ ئەلۋەتتە كۆپ مەسىلە قالمىدى، لېكىن نۆۋەتتە بىرمۇنچە رېئال ياكى لاۋازىمەت خاراكتېرلىك مەسىلىلەر بار، بۇنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ يوليورۇقى بويىچە ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ توغرىدا ئۆزۈمنىڭ يۈزەكى پىكرىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:
>
> (1) مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى. شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى مىللەتلەر ئىچىدە ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ، ئۇلار پۈتۈن ئۆلكە نوپۇسىنىڭ 70% نى ئىگىلىگەن بولۇپ تەخمىنەن 3 مىل-

يون چىقىدۇ، قازاقلار 10% نى ئىگىلىگەن بولۇپ، تەخمىنەن 400 مىڭ چىقىدۇ، قەيسەر كېلىدۇ، ئۇلار ھازىرغىچە كۆچۈپ يۈرۈپ چارۋىچىلىق قىلىدۇ. خەنزۇ بىلەن خۇيزۇلار قوشۇلۇپ 10% نى ئىگىلىگەن بولۇپ 410 مىڭ چىقىدۇ. ئۇلاردىن دېھقانچىلىق، سودىگەرلىك قىلىدىغانلار، ھۆكۈمەت ئىشىنى قىلىدىغانلار ئەڭ كۆپ قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. قالغانلىرى مانجۇ، موڭغۇل، شىبە، سولۇن، تاتار، تاجىك، قىرغىز، ئۆزبېكلەر بولۇپ سانى ئانچە كۆپ ئەمەس، ھەممىسىنى قوشقاندا تەخمىنەن 10% نى ئىگىلەيدۇ. بۇرۇن ئىلىدىكى رادىكاللار ۋە چوڭ تۈركىزمچى كونسېرۋاتىپلار ئاپتونومىيىنى تەشەببۇس قىلغان ھەمدە شىنجاڭ ئۆلكىسىنى «شەرقىي تۈركىستان»، «چىنى تۈركىستان» ياكى «تۈركلەر جايى» دەپ ئۆزگەرتىشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى. ئىككى گۇرۇھنىڭ مەيدانى ۋە ئىدىيىسى بىر-بىرىگە ئوخشىمىسىمۇ لېكىن ئۇلارنىڭ ئاپتونومىيىنى تەشەببۇس قىلىش ۋە شىنجاڭ ئۆلكىسى دېگەن نامغا بولغان يىرگىنىش كەيپىياتىدا ھېچقانداق پەرق يوق. مەن بۇرۇن ئۇلارغا ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا: مېنىڭ يولغا قويۇۋاتقىنىم — سەنمىنجۇيى ئاساسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە يار - يۆلەكتە بولۇش سىياسىتى، سىلەر كەلگۈسىدە ئۆز - ئۆزۈڭلەرنى ئىدارە قىلىپلا قالماي، شەرت - شارائىت ھازىرلانغاندا يەنى بىر قانچە 10 يىل ياكى بىر قانچە 100 يىلدىن كېيىن مۇستەقىل بولساڭلارمۇ بولىدۇ» دېگەن ئىدىم. ھازىر مەركىزىي ھاكىمىيەت ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. شىنجاڭمۇ ئازاد بولدى، لېكىن بۇندىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى ئاساسلىق مەسىلە يەنىلا مىللىي ئاپتونومىيە مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پرىنسىپ جەھەتتە بىزنىڭ ئورتاق پروگراممىمىزدىكى مىللىي سىياسەتكە ئاساسەن شەكسىز ھالدا ئۇ-

لارنىڭ ئۆز - ئۆزىنى باشقۇرۇشقا يول قويۇلۇشى كېرەك
ئىدى (ۋەھالەنكى بۇ قېتىم ئىلى تەرەپنىڭ ۋەكىلى ئاپتو-
نومىيە مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويمىدى)، لېكىن شىنجاڭ
ئۆلكىسىدە مىللەتلەرنىڭ كۆپ ۋە ئەھۋالىنىڭ مۇرەككەپلى-
كىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا خېلى ئۇزاق ۋاقىت تەي-
يارلىق كۆرۈش لازىمدەك تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلار يەنىلا ئاپ-
تونومىيىنى تەلەپ قىلىدىغان بولسا، ئەڭ ياخشىسى ئۆلكى-
لىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەندىن كېيىن، ئالدى
بىلەن مىللىي ئاپتونومىيىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى تە-
سىس قىلىپ، ئۇنىڭغا ھەر مىللەت ۋەكىللىرىنى قاتناشتۇ-
رۇش كېرەك. قانچىلىك ۋاقىت كېتىدىغانلىقى ۋە قانداق
شارائىت ھازىرلىغاندا ئاندىن ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش-
قا بولىدىغانلىقىنى ياخشىسى ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەندىن
كېيىنكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالدىرىماي مەسلىھەتلىشىپ مەر-
كەزنىڭ قارار قىلىشىغا يوللاش لازىم.

(2) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەس-
ىلىسى. بۇرۇنقى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت گەرچە مىللىي بىرلەش-
مە ھۆكۈمەت بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئىچكى قىسمىغا بىر
مۇنچە كونسېرۋاتىپلار كىرىۋالغان ئىدى. بۇ قېتىم ئازاد
بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسمى كېتىپ قالدى،
قالغانلىرىنى شاللىۋېتىش لازىم. لېكىن ئۆزگەرتىپ تەش-
كىللەش ۋاقتىدا ئەزالارنىڭ ئىسمىلىكى، نامزاتى قاتارلىق
ئىشلاردا ئالدى بىلەن ئىلىنىڭ ۋەكىلى ۋە تاۋسىيۇ، بۇرھان-
لارنىڭ پىكرىنى ئېلىش كېرەكمۇ يوق، بۇنى مەركىزىي
خەلق ھۆكۈمىتى ئەھۋالغا قاراپ تەستىقلىسا، ئەلۋەتتە مەر-
كىزىي خەلق ھۆكۈمىتىمۇ ئادەم قاتناشتۇرۇشى كېرەك.

(3) قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى. ھۆ-
كۈمەتنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى بۇ يىل 3 -

ئايىنىڭ ئالدىدا ئەسلىدە ئىككى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەن دىۋىـ
زىيە بولۇپ، ھەر بىر دىۋىزىيىدە ئۈچتىن بىرىگادا، ھەر بىر
بىرىگادىدا ئىككىدىن پىيادە ئەسكەرلەر پولكى ۋە بىر ئاتـ
لىق ئەسكەرلەر پولكى بار ئىدى. بىر تەرتىپكە سېلىنـغان
ئاتلىق ئەسكەرلەر دىۋىزىيىسىدە ئىككىدىن بىرىگادا بولۇپ، دىـ
ۋىزىيىگە بىۋاستە قاراشلىق قىسىملار بىلەن قوشۇلۇپ جەمئىي
5 پولك بار ئىدى. ئۇندىن باشقا يەنە ئىككى ئاتلىق ئەسـ
كەرلەر بىرىگادىسى بولۇپ، ھەر بىر بىرىگادىدا ئىككىدىن
پولك بار ئىدى. يەنە 4 مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر پولـ
كى (موڭغۇل، قازاق، خۇيزۇ، خەنزۇلارنى ئۆز ئىچىگە
ئالىدۇ) ھەمدە توپچىلار، قۇرۇلۇش، ھەربىي لازىمەتلىكـ
لەر، ئالاقىلىشىش قاتارلىق قىسىملاردىن بىر قانچىسى بار
ئىدى. لېكىن ھەرقايسى قىسىملاردا ئادەم تولۇق ئەمەس
ئىدى. ئىلى ئۈچ ۋىلايەت مىللىي قىسىملىرىدا ئەسلىدىكى بەلـ
گىلىمە بويىچە 6 پولك بار ئىدى، لېكىن ھازىر ھەقىقىي سا-
نى ئېنىق ئەمەس. شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، ئۆز-
گەرتىپ تۈزۈش خىزمىتى ئىشلىنىۋاتىدۇ. قارىشىمچە، ھۆكۈ-
مەتنىڭ شىنجاڭ قىسىملىرىغا قارىتا: (ئا) ئەسلىدە يەرلىك
مىللەتلەردىن تەشكىللەنگەنلىرى يەرلىك جامائەت خەۋپـ
سىزلىك قىسىملىرى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە. (ب) قالغان ئىچـ
كىرىدىن يۆتكەپ كېلىنگەنلىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيىـ
سى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە، ئۆزگەرتىپ تۈزۈش ئۇسۇلىدا، قىـ
سىملارنىڭ سانىغا قاراپ ئىدىيە ۋە تېخنىكا جەھەتتە ئۆز-
گەرتىش ئېلىپ بېرىلسا، بۇنى تاۋسىيۇ مۇئاۋىن باش قو-
ماندان پېڭ دېخۇەيىنىڭ يولىيورۇقىغا بىنائەن مەسلىھەتلىشىپ
مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلسا. لېكىن (س) ئوفىتسېر - جەڭچىـ
لەر ئارىسىدا چېگرىدا ئۇزۇن يىل ئىشلىگەنلەر ئۆز يۇرتىـ
نى سېغىنىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ كەيپىياتى خاتىر-

جەم ئەمەس: ئەگەر ئۇلارنىڭ يۇرتى ئازاد بولغان بولسا ئۆزلۈكىدىن قايتىپ كېتىشكە رۇخسەت قىلساق ھەمدە ئائىلىسىگە قايتىش خىراجىتى، يەر بۆلۈپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشىغا شارائىت ھازىرلاپ بەرسەك. (د) ئۆزگەرتىپ تۈزۈلگەندىن كېيىنكى قىسىملارغا مەركەز ياردەم بەرسە، ئۇلار سۇ ئىشلىرى، بوز يەر ئېچىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈپ ھەربىي ئاشلىق يۆتكەش قىيىنچىلىقىنى يەڭگىللەتسە. (ئە) چېگرا رايونىدىكى قىسىملارنىڭ ۋاقىت ئۆزدىراش بىلەن يۇرتىنى سېغىنىش كەيپىياتى تۇغۇلۇپ جەڭگىۋارلىق روھىغا تەسىر يېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بۇندىن كېيىن نۆۋەت بىلەن ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش ئۇسۇلى بەلگىلەنسە. ئۈچ ۋىلايەت مىللىي قىسىملىرىغا نىسبەتەن، پرىنسىپ بويىچە يەنىلا ئازادلىق ئارمىيىنىڭ تۈزۈمى بويىچە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلسا ياكى يەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىك قىسىملىرى قىلىپ ئۆزگەرتىلسە، بۇنىڭدا ئىلى ۋەكىللىرىنىڭ پىكرىنى ئېلىش لازىم.

(4) مالىيە (ھەربىي ئاشلىق، كىيىم - كېچەك راسخودى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) مەسىلىسى. بۇ نۆۋەتتە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بولۇۋاتقان مەسىلە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭ بىر نامرات ئۆلكە، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىن باشلاپلا ئىچكىرىدىكى 18 ئۆلكە بۇ جايغا ياردەم بېرىپ كەلگەن ئىدى. بۇرۇن ئۆز ئالدىغا پۇل تارقىتىش (ئۆلكە پۇلىنى تارقىتىش) تۈزۈمىگە تايىنىپ ئۆزىنى قامداپ كەلگەن، ھازىر بولسا مالىيىدە خۇددى ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈككە تىقىلىپ قېلىۋاتقاندەك ئەھۋال يۈز بەرمەكتە. قىسىملارنىڭ ئاشلىق - مائاش، كىيىم - كېچەك، خىراجەت قاتارلىقلىرىنى ئەزەلدىنلا پۈتۈنلەي مەركىزىي ھۆكۈمەت بې-

رىپ كەلگەچكە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن يەرلىك ئۇنى ئۈستىگە ئالمىغان. يېقىندا دوكلات قىلىشىچە 7 - ئايدىن باشلاپ ئايلىق مائاش تارقىتىلماپتۇ. چېگرىدا بالدۇر قىش چۈشىدۇ. شۇڭا قىشلىق كىيىم - كېچەكلەرنىمۇ بالدۇرراق تارقىتىپ بېرىش كېرەك. ھەربىي ئاشلىق جەھەتتە ھەر يىلى مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭ، گەنسۇغا پۇل ئاجرىتىپ بېرەتتى، ھازىر كۆزلۈك يىغىم تۈگەپ قالدى، شۇڭا بۇنىڭغا بالدۇرراق تۈتۈش قىلىش كېرەك. بۇ مەسىلىلەرنى ھەقىقىي تۈردە، ئوڭۇشلۇق تۈردە ھەل قىلىش ئۈچۈن، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى ئادەم ئەۋەتىپ نەق مەيداندا ئەمەلىي ئەھۋالنى تەكشۈرۈپ، ئۆز جايىدا ئايرىم - ئايرىم بىر تەرەپ قىلسا بولارمۇ قانداق؟

(5) ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەسىلىسى. شىنجاڭ ئارقىدا قالغان بىر ئۆلكە، كەڭ خەلق ئاممىسىغا جىددىي ھەل قىلىپ بېرىشكە تېگىشلىك بولىۋاتقىنى تۇرمۇشنى ياخشىلاش مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭدا گەرچە بايلىقلار كۆپ بولسىمۇ لېكىن ماددىي ئەشيالار تولىمۇ قىس. مەسىلەن: كەڭ يەرلىرى بولسىمۇ سۇ ۋە قاتناش ئىشلىرى كەمچىل، قوي يۇڭى مول بولسىمۇ (خېلى كۆپ مىقداردا پاختا چىقىدۇ) توقۇمىچىلىق ئىشلىرى يوق دېيەرلىك، چارۋىچىلىقى تەرەققىي تاپقان بولسىمۇ كۆن - خۇرۇم سانائىتى يېتەرسىز ... ئۆلكىنىڭ ئۆزىدىن چىقىدىغان ئاشلىق (بولۇپمۇ شىمالىي شىنجاڭدا) يېتىشمەيدۇ. يېنىك - ئېغىر سانائەت ئاساسى يوق. كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرى ۋە بارلىق سانائەت بۇيۇملىرىنى پۈتۈنلەي دىگۇدەك سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ۋە ئىچكىرى تەمىنلەيدۇ. مال باھاسى تولىمۇ ئۈستۈن، خەلق تۇرمۇشى جاپالىق. بۇلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن

ئەمەس. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى قانداق قىلىپ تېز ئېلىپ بېرىپ خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ھەققەتەنمۇ نۆۋەتتىكى جىددىي ئىش. لېكىن ئۆلكە ئىچىدە ئىختىساسلىق خادىم، تېخنىكا، ئۈسكۈنە، خىراجەت قاتارلىقلارنى ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس، ھەتتا ئادەتتىكى ئىنژېنېرلاردىن بىرەرسى-مۇ يوق دېيەرلىك. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى مەركەزنىڭ مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشى قۇرۇلۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىدىن بىرنى تەشكىللەپ كۆپلەپ مۇتەخەسسىس ۋە خىراجەت ئاجرىتىپ، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرسە، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەلۋەتتە مەملىكەت خاراكتېرلىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پىلانىغا ماسلىشىشى كېرەك. لېكىن ھازىر شىنجاڭ ئۈچۈن ئېيتقاندا ھەممىدىن مۇھىم بولىۋاتقىنى — سۇ ئىشلىرى، قاتناش (بولۇپمۇ تۆمۈر يول)، دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، دورىگەرلىك، سەھىيە، خەلق تۇرمۇشى سانائىتى، شەھەر مەمۇرىيىتى قاتارلىقلاردۇر. بۇ يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىكىگە سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ئىنژېنېرلىرىنى تەكلىپ بىلەن قاتناشتۇرۇشقىمۇ بولىدۇ، لېكىن يەنىلا پېشقەدەم ئاكا بولغۇچى خەنزۇ مۇتەخەسسىس - ئىنژېنېرلارنى ئاساس قىلىش لازىم، چۈنكى بۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە تەسىر كۆرسىتىشتە ئۇزۇن مۇددەتلىك سىياسىي ئەھمىيەتكە ئىگە. (مەن بۇرۇن نەنجىڭ ھۆكۈمىتىگە تەكلىپ بەرگەنىدىم، ئۇ قوبۇل قىلىنىپ، بىر قىسىم مۇتەخەسسىسلەر ۋە باشقۇرغۇچىلارمۇ ئۈرۈمچىگە كەلگەنىدى، ئەپسۇسكى راسخود مۇناسىۋىتى بىلەن، خىزمەتلەر باشلانمىدى. بۇ ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرگە قىلغان ۋەدىسىنى بەجا كەلتۈرمىگەنلىكى بولىدۇ.

مەدەنىي - مائارىپ قۇرۇلۇشىمۇ ئەلۋەتتە ئىقتىسادىي

قۇرۇلۇشقا ئوخشاشلا جىددىي ئېھتىياجلىق ئىش. مائارىپ مەسىلىسىنىلا ئالىدىغان بولساق، ئۆلكە ئىچىدە ساۋاتسىزلار ئېھتىمال پۈتۈن ئۆلكە نوپۇسىنىڭ 85% دىن كۆپرەكىنى ئىگىلىشى مۇمكىن، باشقا مەدەنىي - مائارىپ ئەسلىھەلىرىمۇ ئىنتايىن كەمچىل. ئەلۋەتتە بۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەسئۇل بولىدىغان ئىش، مەركەز پەقەت يېتەكچىلىك قىلسا ھەمدە ياردەملەشسىلا بولىدۇ.

بىز دەسلەپ شىنجاڭغا كەلگىنىمىزدە، ئۆلكىنىڭ ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت ئىشلىرىغا ياردەملىشىش ئۈچۈن، دۆلەت بىلەن بىرلىشىپ باشقۇرىدىغان «غەربىي - شىمال خەلق تۇرمۇشى سودا - سانائەت شىركىتى» ۋە ئىجتىمائىي كوللېكتىپ خاراكتېرىدىكى «غەربىي - شىمال مەدەنىيىتىنى گۈللەندۈرۈش جەمئىيىتى» گە ئوخشاش تەشكىلاتلاردىن بەشنى تەشكىللەپ ئايرىم - ئايرىم مەسئۇل بولۇپ، شىنجاڭ ئۆلكىسى بىلەن ئىچكىرى ئوتتۇرىسىدا ماددىي ئەشيالارنى ئالماشتۇرۇش ۋە گېزىت - ژۇرناللارنى تەھرىرلەش — يەتكۈزۈپ بېرىش قاتارلىق بەزى خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن بولساقمۇ، لېكىن راسخود، قاتناش، ئىختىساسلىق خادىم ۋە ھەر خىل ئوبيېكتىپ - سۇبيېكتىپ شەرت - شارائىتلارنىڭ چەكلىمىسى بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئۈنۈمى كۆپ بولمىغانىدى. بۇندىن كېيىن يەنە داۋاملىق ئىشلەش، قايتىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش كېرەكمۇ - يوق، مەركەزنىڭ قارارىنى كۈتىمىز.

(6) سوۋېتلەر شەرتنامىسى مەسىلىسى توغرىسىدا. شىنجاڭ سوۋېت بىلەن ئىنتايىن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. تارىختا 1871 - يىلى (تۇڭجىنىڭ 10 - يىلى) چار رۇسىيە ئىلىدا 10 يىل ئەسكەر تۇرغۇزغان ھەمدە ئىلى شەرتنامىسىنى تۈزگەن. جۇغراپىيىلىك جەھەتتە سوۋېت بىلەن شىنجاڭ چېگرىسى ئۇزۇنلۇقتا 3000 كىلومېتىر كېلىدۇ. ئۇ-

نىڭ ئۇستىگە شىنجاڭ ئۆلكىسى بىلەن ئىچكىرى ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش، بىۋاستە سوۋېت چېگىرىسى ئىچىگە بېرىشتىكىدەك قولايلىق ئەمەس. مىللەتلەر جەھەتتە شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى تۈركىي تىل سىستېمىسىغا مەنسۇپ يەتتە مىللەت سوۋېتتىمۇ بار، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بەشى رېسپۇبلىكا قۇردى. ئىقتىسادىي جەھەتتە شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى كۈندىلىك بۇيۇملار ۋە سانائەت بۇيۇملىرىنىڭ كۆپ قىسمى سوۋېتتىن كەلتۈرۈلىدۇ. مەدەنىيەت جەھەتتە، ئۆلكىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەردە سوۋېت مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى بار، سوۋېتنىڭ تەربىيىسىنى ئالغانلارمۇ بىر قەدەر كۆپ. مانا بۇ ھەر خىل ئامىللار شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە مۇناسىۋەتنى شەكىللەندۈرگەن، شۇڭا بىز شىنجاڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا بۇ نۇقتىغا سەل قارىساق ئىنتايىن نامۇۋاپىق بولىدۇ. بۇرۇن جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئوتتۇرىسىدىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىگە دائىر ھەرتنامىلەر ئىچىدە بىرىنچى جۇڭگو سوۋېت ھاۋا قاتنىشى شەرتنامىسى بولۇپ، قاتناش لىنىيىسى سوۋېتنىڭ ئالمۇتىدىن ئۈرۈمچى — قۇمۇلغا تۇتىشاتتى. ئۆتكەن يىلى 9 - ئايدا ۋاقتى توشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئىككى تەرەپ كېڭىشىش ئارقىلىق بەش يىلغا ئۇزارتتۇق، ھازىر قاتناش لىنىيىسىنى لەنجۇ ياكى شىئەنگە ياكى بىۋاستە بېيجىڭغا ئۇزارتىشقا بولامدۇ - يوق، مەركەز قارار قىلسا. ئۇندىن باشقا يەنە بىر مۇھىم شەرتنامە بار، يەنى جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى سودا ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق كېلىشىمى بولۇپ، ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى بۇ يىل ئەتىيازدا ئۈرۈمچىدە كېلىشىم ھاسىل قىلغانىدى. ئەپسۇسكى ئەڭ ئاخىرىدا گوۋاڭجۇ ھۆكۈمىتى تۇيۇقسىزلا ئىمزا قويۇشقا ئۇنىمىدى. بۇ ئىنتايىن ئەپسۇسلىنارلىق بىر ئىش بولدى. لېكىن بۇندىن كېيىن جۇڭگو

بىلەن سوۋېتنىڭ سودا ۋە ئىقتىسادىي ھەمكارلىق مەسىلىسى ئۈستىدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ئومۇمىيۈزلۈك بىر پۈتۈن كېلىشىم ھاسىل قىلالامدۇ ياكى جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ شىنجاڭدىكى قىسمەن ھەمكارلىق مەسىلىسى ئۈستىدە ئالدى بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بېرىپ شەرتنامە تۈزەمدۇ؟ تەكشۈرۈپ بېكىتىلسە.

قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك

1949 - يىلى 9 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مېنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلىدى. ئارقىدىنلا مېنى يەنە غەربىي - شىمال ھەربىي - مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قىلىپ ئەۋەتتى. گېنېرال پېڭ دېخۇەي رەئىس ئىدى، ئۇ شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە بارماقچى بولۇپ مېنى بىرگە بېرىشقا تەكلىپ قىلدى. مېڭىشتىن بۇرۇن ماۋجۇشى، جۇزۇڭلىمۇ ماڭا قايتا - قايتا، گېنېرال پېڭ دېخۇەي بىلەن بىر بېرىپ كېلىڭ، بۇندىن كېيىن كۆپرەك غەربىي - شىمالدا ئىشلەيسىز، شىئەن بىلەن بېيجىڭ ئوتتۇرىسىدا بېرىپ - كېلىپ تۇرىسىز دەپ ئېيتتى. شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى مەن بېيجىڭدىن مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن بىۋاسىتە لەنجۇغا بارماقچى بولۇپ تۇراتتىم، ئۇچۇشتىن ئاۋۋال جۇزۇڭلى يەنە ئۆزى بىۋاسىتە ئايرودرومغا ئۇزىتىپ چىقتى ھەمدە سەممىي نەسىھەت قىلغاچقا مەن چىن قەلبىمدىن ھاياجانلاندىم. لەنجۇغا كەلگىنىمدە گېنېرال پېڭ دېخۇەي، گېنېرال خېلوڭ. سىياسىي كومىسسار شى جۇڭشۈن ۋە كۆپلىگەن يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلار ئايرودرومغا چىقىپ كۈتۈۋالدى (ئۇلار يىغىن ئېچىۋاتقان ئىكەن). بۇ پارتىيىنىڭ ماڭا ئالاھىدە ئېتىبار بەرگەنلىكى، مەن ئۇنى مەڭگۈ ئەستە ساقلايمەن.

لەنجۇدا بىر قانچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، گېنېرال پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ ئۈرۈمچىگە قاراپ ئۇچتۇم. گېنېرال پېڭ دېخۇەي بۇ قېتىم غەربىي - شىمالنىڭ ئەڭ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبىرى سۈپىتىدە كۆزدىن كۆچۈرۈشكە ھەمدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنىنى تۈزۈپ چىقىشقا كېتىۋاتاتتى. ئۇ چوڭ - كىچىك بىر قاتار يىغىنلارنى ئاچتى، ھەممىسىگە مېنى تەكلىپ قىلدى، بەزىدە مەنمۇ ئازراق سۆز قىلدىم، بەزى تەكلىپلەرنى بەردىم.

ئەڭ ئاساسلىقى، ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېر ۋە ئورگان كادىرلىرىنى يىغىپ تۆت سائەت تەپسىلىي ۋە سەممىي سۆز قىلدىم، بۇ سۆزنىڭ تېمىسى «قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك؟» مەزمۇنى: بىرىنچى قىسمى: مېنىڭ بېيجىڭدە تۇرغان ۋاقتىمدىكى سەككىز ئايلىق كەچۈرمىشلىرىم؛ ئىككىنچى قىسمى: دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى؛ ئۈچىنچى قىسمى: شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغانلىقى ھەققىدە تەسىرات، تۆتىنچى قىسمى: بىر قانچە نۇقتىلىق پىكىردىن ئىبارەت. ھازىر تولۇق تېكىستىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىمەن:

قانداق ئۆزگەرتىش كېرەك؟

(1949 - يىلى 12 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئورگىنىدىكى كادىرلارغا قىلىنغان سۆز)

گېنېرال تاۋسىيۈ، ھەر قايسى ئوفىتسېر يولداشلار: بۈگۈن مەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گېنېرال تاۋسىيۈنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەقىقەتكە قايتىشقا قاتناشقان قىسىمدىكى يولداشلار بىلەن كۆرۈشۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم.

بۇ ئىنتايىن خۇشاللىق ئىش بولدى.

مەن بۇ قېتىم ئۈرۈمچىگە، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ، يولداشلارنى يوقلاپ كەلدىم. مەن يولداشلارنىڭ ھەر دائىم مېنى ئەسلەپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلىمەن، مەنمۇ ئوخشاشلا يولداشلارنى ھەمىشە ئەسلەپ تۇرىمەن. بۈگۈن مۇشۇ پۇرسەتتە كۆرۈشكىنىمىز، بولۇپمۇ دەۋر ئۆزگەرگەندىن كېيىنكى مۇشۇنداق پەيتتە كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشىشىمىز ھەقىقەتەنمۇ كەم ئۇچرايدىغان ئامەتلىك پۇرسەت، شۇڭا مەن ئالدى بىلەن يولداشلاردىن ھال سورايمەن.

1 - مېنىڭ بېيجىڭدىكى سەككىز ئايلىق كەچۈرمىشلىرىم

بۈگۈن كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشتۈم، گەپنى قەيەردىن باشلىسام بولار؟ ئالدى بىلەن ئۆزۈمنىڭ بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيانقى كەچۈرمىشلىرىم يەنى بۇ يىل 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى نەنجىڭدىن بېيجىڭغا بېرىپ جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن قىلغان سۆھبەت ھەمدە سۆھبەت بۇزۇلغاندىن كېيىن بېيجىڭدە تۇرۇپ قالغان سەككىز ئايدىن بۇيانقى كەچۈرمىشلىرىمنى كۆپچىلىككە دوكلات قىلماقچىمەن. ئەلۋەتتە گېزىتتە، گۇاڭجۇ، تەيۋەنلەردىكى مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى ئېلان قىلغان خەۋەرلەردە، مېنى بېيجىڭدە قەپ قالدى، ئۇ بولدى، بۇ بولدى دېگەندەك خەۋەرلەرنى ئاڭلاتتى، كۆپچىلىك ئېھتىمال كۆرگەندۇ؟ بۇ پەقەت بىر گۇروھتىكىلەرنىڭ يوقىلاڭ گەپ - سۆزلىرىدىنلا ئىبارەت. بۈگۈن مەن كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ھەقىقىي ئەھۋالنى قىسقىچە دوكلات قىلىپ ئۆتەي. بۇ ئەلۋەتتە كۆپچىلىك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ بىرى.

كۆپچىلىككە مەلۇمكى، مەن بۇ يىل 1 - ئاينىڭ ئاخىرىدا لەنجۇغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، نەنجىڭگە قايتا بارماس-

لىق ھەمدە دۆلەت ئىچىدىكى تىنچلىق سۆھبىتى مەسىلىسىگە قاتناشماسلىق نىيىتىگە كەلگەنىدىم. لېكىن نەنجىن تەرەپ مېنى ئالغىلى ئىككى قېتىم ئايروپىلان ئەۋەتتى، ھەر كۈنى تېلېگرامما ۋە تېلېفون بېرىپ، نەنجىنگە بارمىسام بولمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تىنچلىق سۆھبىتىگە قاتناشمىسام بولمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. نەنجىنگە بارغاندىن كېيىن خېلى ئۇزاق ۋاقىت كېڭىشىش ئارقىلىق، مەن تىنچلىق سۆھبىتى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش ۋەكىلى سۈپىتىدە 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى نەنجىندىن بېيپىڭغا قاراپ ئۇچتۇم، 20 كۈنلۈك سۆھبەت ئاخىرى بۇزۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى بەزى جەريانلارنى كۆپچىلىك گېزىتتىن كۆردى، خەقلەرنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىدى. مەن يەنە شۇنى كۆپچىلىككە ئېيتىمەنكى، ئۇ چاغدا نەنجىن تەرەپ مەسئۇلىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىگە تۇتقان پوزىتسىيىسى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە تۇتقان پوزىتسىيىسى قانداق بولدى؟ ھەقىقىي يوسۇندا تىنچلىقنى كۆزلەش ھەمدە ماۋجۇشىغا يېزىلغان خەتنى رەسمىي ئېلان قىلىش، ماۋجۇشى ئوتتۇرىغا قويغان سەككىز ماددىنى سۆھبەتنىڭ ئاساسى قىلىشنى ئېتىراپ قىلىش ئىدى، لېكىن قايتا - قايتا تالاش - تارتىش قىلىش نەتىجىسىدە، بىز كۆپرەك قاتتىق تۇرۇۋالدۇق، جۇڭگو كومپارتىيىسى تەرەپ ناھايىتى كۆپ يول قويدى، ۋەكىللەر ئۆمىكى كۆپ قېتىم ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىردا ئوتتۇرىغا قويغان «دۆلەت ئىچىدىكى تىنچلىق كېلىشىمى» دىن ئىبارەت سەككىز ماددىلىق 24 تارماقلىق تەكلىپنى قوبۇل قىلىشنى قارار قىلدى. ۋەكىل خۇاڭ شاۋخۇڭ بىلەن مەسلىھەتچى چۈيۈۋنى نەنجىنگە ئەۋەتىپ، ھۆكۈمەتنىڭ قوبۇل قىلىشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردۇق. لېكىن ئۇلار نەنجىنگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، نەنجىن ھۆكۈمىتىنىڭ

پوزىتسىيىسى بۇرۇن بىزگە ئىپادىلىگەن ھەقىقىي يوسۇندا
تىنچلىقنى كۆزلەش پوزىتسىيىسىگە پۈتۈنلەي ئوخشىمىغان،
ئۇلار تەكلىپنى قوبۇل قىلىشنى رەت قىلغان. شۇنىڭ بىـ
لەن بىللە بەزىبىر جاھىللار ۋەكىللەر ئۆمىكىگە، بولۇپمۇ
ماڭا ھەدەپ ھۇجۇم قىلغان. شۇڭا مەن ئۇلارنىڭ بۇرۇن
مېنى بېيىپىڭغا ئەۋەتىپ تىنچلىق سۆھبىتىگە قاتناشتۇرۇشنىڭ
سەمىمىي ئەمەسلىكىنى، پۈتۈنلەي بىر ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى،
ئۇ پەقەت ۋەكىللەر ئۆمىكىگە قىلغان ئالدامچىلىق بولۇپلا
قالماي پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە نىسبەتەن تېخىمۇ ئالـ
دامچىلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالدىم. بۈگۈن خەلق ئازادـ
لىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت خاراكتېرلىك غەلىبىسى پاـ
كىت بولۇپ قالدى. بۇ ۋەكىللەر ئۆمىكىمىز ئوتتۇرىغا قويـ
غان پىكىرنىڭ مەملىكەت خەلقىنىڭ كۈتكەن ئۈمىدى ۋە
تەلىپىگە پۈتۈنلەي ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. بۇـ
قېتىمقى شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش پاكىتـ
لىرىدىن قارىغاندىمۇ بىزنىڭ تىنچلىق تەشەببۇسىمىز، «دۆـ
لەت ئىچىدىكى تىنچلىق كېلىشىمى» نى قوبۇل قىلىش
توغرىسىدىكى پىكرىمىزنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

تىنچلىق سۆھبىتى بۇزۇلغاندىن كېيىن، ۋەكىللەر ئۆـ
مىكى ئەلۋەتتە نەنجىڭگە قايتىپ بۇيرۇق كۈتۈشى كېرەك
ئىدى. نەنجىڭ تەرەپمۇ بىزنى ئالغىلى ئايروپىلان ئەۋەتـ
تى. لېكىن بىز يەنە نەنجىڭ ئەۋەتكەن يولىيورۇقنى تاپشۇـ
رۇپ ئالدۇق. يولىيورۇقتا بىزنى شاڭخەيگە بېرىڭلار دېگەن
ئىكەن، بۇ چاغدا ئۇلار نەنجىڭدىن كېچىشنى قارار قىلـ
غان ئىدى. شۇ چاغدا جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى يولداشـ
لار بىزگە: «ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قايتىپ كېتىش زۆرۈرـ
يىتى قالمىدى، سىلەر بېيىپىڭدا قېپ قېلىڭلار، ھازىر نەنـ
جىڭ ھۆكۈمىتى گەرچە تىنچلىق كېلىشىمىنى قوبۇل قىلمىـ

خىنى بىلەن، ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن ۋە ئا-
زادلىق ئارمىيە چاڭجياڭدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار كې-
لىشىمگە ئىمزا قويۇشقا قوشۇلسىلا بىز ھەر ۋاقىت ئىمزا
قويۇشنى خالايمىز» دەپ ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە
بەزى دوستلاردا باشقىچە بىر خىل كۆز قاراش بولۇپ، ئۇ
بولسىمۇ ۋەكىللەر ئۆمىكى شاڭخەيگە ياكى گۇاڭجۇغا قايت-
سا گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى ۋە ئەكسىيەتچىلەر زىيانكەش-
لىك قىلماي قويمايدۇ، خەۋپ ناھايىتى زور دەيتتى. بۇ
ۋاقىتنى ۋەكىللەر ئۆمىكىمىزدە بولۇپمۇ شەخسەن مەن ئۆ-
زۈم ئانچە ئويلاپ كەتمەيتتىم. لېكىن ۋەزىيەتنىڭ تەرەق-
قىياتى بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئەسلىگە كېلىپ تىنچلىق
كېلىشىمى ئىمزالىنىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ۋەكىللەر ئۆمىك-
دىكى ھەممىمىز رازى بولغان بولاتتۇق. شۇنداق قىلىپ
بىز بېيپىڭدە تۇرۇپ قالدۇق.

بېيپىڭدە تۇرغان ۋاقىتتا، مەن ھەر دائىم بەزى مەس-
لىلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزدۈم. تىنچلىق سۆھبىتى توخ-
تاپ قېلىشى بىلەنلا مەن بىخارامان يۈرىيدىغان بولۇپ
قالدىم. ئەڭ ئاز دېگەندە 30 نەچچە يىلدىن بۇيان مەن
بۇنداق دەم ئېلىپ باقمىغان ئىدىم. ئۆيدىكىلەر ماڭا
چاخچاق قىلىپ: «تەگرى سىزنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان
بەك جاپا چەككەنلىكىڭىزنى كۆرۈپ، سىزگە ئالاھىدە بۇ
قېتىمقى دەم ئېلىش پۇرسىتىنى ئاتا قىپتۇ» دېيىشتى. ئۇ-
زۇن ئۆتمەيلا، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بىرلىك سەپ
خىزمىتى بۆلۈمى مەن ئۈچۈن بېيجىڭدا خېلىلا ھەشەمەت-
لىك غەربچە بىر قەۋەتلىك ئۆي ھازىرلاپ بەردى. بۇ
جايدا گۈللۈك، چىملىق ۋە يېڭى پاسوندا ئۈسكۈنىلىرى
بار ئىكەن، ئۇ بۇ يەردىكى يېڭى بىنا (شىندالۇنى دېمەك-
چى — ت) دىن خېلىلا ياخشى ئىدى. بۇ ئۆينى بۇرۇن

بىر گېرمانىيىلىك سالدۇرغان بولۇپ، كېيىن قاتناش زۇڭسەيى بولغان بىر ياپونلۇق ئولتۇرغان، ياپونغا قارشى ئۇرۇشتىن كېيىن، سۇن لىيەنجۇڭ تۇرغان ئىدى. مەن بۇ قورودا ئالتە ئايدىن كۆپرەك، يەنى ئۆتكەن ئاينىڭ 22 - كۈنى بېيجىڭدىن لەنجۇغا كەلگەنگە قەدەر تۇردۇم. 26 - كۈنى مۇئاۋىن قوماندان پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ لەنجۇدىن جيۇچۇەنگە 27 - كۈنى بۇ يەرگە كەلدىم.

بېيپىڭدە تۇرغان بىر قانچە ئايلىق تۇرمۇشۇمنى دوكلات قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ئۇمۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا دەسلەپكى ئۈچ ئايدا، بېيپىڭنىڭ مەنزىرىسى، مەشھۇر يادىكارلىقلارنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىقتىم، بېيپىڭدىكى داگو نەغمىسىنى پات - پات بېرىپ ئاڭلاپ تۇردۇم. پېكىنجۇي تىياتىرىدىكى ئايال رولىنى ئالغۇچى تۆت چوڭ داڭلىق ئارتىست — مېي لەنفاڭ، چېڭ يەنچيۇ، شاڭ شياۋيۈن، شۈن خۇيشىڭلارنىمۇ كۆردۈم. بىر مەزگىل ھەر كۈنى دېگۈدەك داگۇ نەغمىسىنى ئاڭلىغىلى بېرىپ تۇردۇم. (بۇ چاغلاردا ئىھتىمال شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق يولداشلار خىزمەت ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ چارە - تەدبىرلەرنى ئويلىشىۋاتقاندۇ؟)، جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلارمۇ پات - پات ئۆيۈمگە كېلىپ پاراڭلىشىپ تۇراتتى، جۇئېنلەي ئەپەندى، لىن بوچۇ ئەپەندى، بولۇپمۇ ماۋجۇشى ۋە باش قوماندان جۇ دېلار شۇنچە ئالدىراش بولسىمۇ بىۋاستە كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇردى. ئۇلار ھەمىشە مېنى بېيجىڭدا قولى قىسىلىپ قالدىمىكىن، ئەتراپلىق كۈتۈلمىگەن جايلار بارمىكىن دەپ پات - پات سوراپ تۇراتتى. بۇ خىل دوستلۇق ۋە قىزغىنلىق مېنى ھەقىقەتەنمۇ ھاياجانغا سالاتتى.

كېيىنكى ئۈچ ئايدا مەن ئانچە بىكار يۈرمىدىم. جۇڭگو

خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىن ئاچقاندىن كېيىن. ئارقىسىدىنلا مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. ھەر قايسى تەرەپلەردىن كەلگەن دوستلارمۇ كۆپەيدى، يىغىن، زىياپەتلەر كۆپ بولۇپ تۇرغاچقا، بۇ بىر قانچە ئايدا مەن چوڭ داگۇ نەغمىسىنى ناھايىتى ئاز ئاڭلايدىغان بولۇپ قالدىم. جۇڭنەنخەيدىكى خۇەيرىنتاڭ زالىدا ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىملىق كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىگىمۇ قاتناشتىم.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان تۇرمۇشقا دائىر پارچە - پۇرات دوكلاتلارنىڭ ھېچقانداق قىممىتى يوق. مېنىڭ ھازىر ئالاھىدە دوكلات قىلىدىغىنىم، مەن بېيجىڭدا تۇرغان 4 -، 5 -، 6 - ئاي ئىچىدە، كۆڭلۈم ئىنتايىن پەرىشان بولۇپ، كاللامدا يېشىلمەي كېلىۋاتقان ناھايىتى كۆپ مەسىلىلەر يىغىلىۋالغان ئىدى. مەسلەن، بىرىنچى مەسىلە: مەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۈچۈن كەلگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش ۋەكىلى تۇرسام، تىنچلىق سۆھبىتى بۇزۇلغان ئىكەن مەن نېمىشقا قايتىپ كەتمەيمەن؟ بېيجىڭدا قېلىپ نېمە قىلىمەن؟ بۇ زادى نېمە ئىش؟ ئەجەبا مەن بېيجىڭدا تۇرۇپ كۈندە داگۇ نەغمىسىنى ئاڭلىسام مەسىلە ھەل بولۇپ كېتەرمۇ؟ مەن بۇ مەسىلىلەرنى كۈندە ئويلايتتىم. جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىچىدىكى دوستلاردىن جۇئېنلەي ئەپەندىنى ئالىدىغان بولساق، بىز 20 نەچچە يىللىق دوستلارمىز، ئارىمىزدا قىلىشمايدىغان ھېچقانداق گەپ يوق. مېنىڭ پەرىشان بولۇپ يۈرگىنىمنى ئۇ ئاللىقاچان بىلىپ بولغان ئىدى. بىز ئىككىمىز پات - پات گەپ تالىشىپ قالاتتۇق. ئۇ مېنى تەنقىتلەپ: «سىزدە فېئوداللىق ئەخلاق بار، سىز نېمىشقا مەلۇم ئادەملەرگىلا ئۈمىد باغلاپ پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن باش قاتۇرمايسىز؟ نېمە ئۈچۈن ئىنقىلاب

ئىشلىرىنى ئويلىمايسىز؟» دەيتتى. ئۇ بۇنداق گەپلەرنى ناھايىتى كۆپ قىلاتتى، بىزنىڭ گەپ تالىشىشىمىزمۇ كۆپ بولاتتى. مەن: «ئىنقىلاب داۋلىسىنى مەنمۇ بىلىمەن، لېكىن ئىنقىلاب قىلىشتىمۇ ئادىمگەرچىلىكنى ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك» دەيتتىم. كېيىن مەن كۆپ قېتىم جۇئېنلەي ئەپەندىدىن: «مەن بېيجىڭدا ئۇزۇن تۇرۇۋەرسەم ھېچقانداق پايدىسى يوقتەك تۇرىدۇ، سوۋېتكە بارسام قانداق؟ ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك سوۋېتلەر ئىتتىپاقىغا خېلى بۇرۇنلا كۆپ قېتىم بېرىش نىيىتىدە بولغان بولساممۇ لېكىن بارالمىغان ئىدىم. ھازىر مانا پۇرسەت ھازىر بولدى.» دېدىم. ئۇ: ھازىر سوۋېت بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتى ئورنىتىلمىغان تۇرسا، سىز قايسى مەيدان بىلەن بارىسىز؟ خەقنىڭ سىزنى كۈتۈۋېلىشىمۇ قولايسىز بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس دېدى. ئۇندىن باشقا ئۇ يەنە بىر مۇنچە سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ھازىرچە مېنىڭ سوۋېتكە بارالمايدىغانلىقىمنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈردى. شۇنىڭ بىلەن بارالمىغاندىكەن دەپ يېتىۋەردىم! خىيالنى قايتۇرۇۋەردىم! تاماقتىمۇ، ئۇيقۇلۇقتىمۇ بۇ خىل خىياللار مەندىن نېرى كەتمەدى، جۈملىدىن ئىنتايىن پەرىشان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدىم.

تۇپتۇغرا ئۈچ ئاي پەرىشانلىقتا يۈردۈم. قۇرۇق خىيال بىلەن پەرىشان يۈرۈۋېرىش چارە ئەمەس ئىدى. ئەتىدىن - كەچكىچە ئويلاۋېرىپمۇ بىرەر نەتىجە چىقىرىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن كىتاب كۆرىدىغان بولدۇم. «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نى، «سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسى (بولشېۋىك) تارىخىدىن قىسقىچە دەرسلىك» نى، كادىرلار ئۈچۈن ئوقۇشلۇق دېگەن كىتابتىنمۇ بىر قان-

چىنى كۆرۈپ چىققان بولسىمۇ، لېكىن كاللامدىكى كون-
كرېت مەسىلىلەر زادى ھەل بولمىدى. 6 - ئاينىڭ 15 -
كۈنىگە كەلگەندە گۇاڭجۇنىڭ مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنت-
لىقى «جاڭ جىجۇڭنىڭ بېيپىڭدا نەزەربەنت قىلىنغانلىقى-
نىڭ تەپسىلىي ئەھۋالى» دېگەن تېمىدا تېلېگرامما خەۋەر-
نى ئاڭلاتتى. 20 - ۋە 22 - كۈنلىرى يەنە تېلېگرامما
خەۋىرى ئاڭلىتىپ مېنى بېيپىڭدا جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ
«كۈشكۈرتۈشى بىلەن تىنچلىق نەيرىڭىنى ئىشقا سېلىۋاتى-
دۇ، بېيپىڭدىن ئايرىلىپ ئىز - دېرەكسىز يوقاپ كېتىپتۇ»
دەپ، ماڭا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي گۇاڭ-
جۇدىكى گومىنداڭ پىرقىسى بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قو-
يۇپ مۇزاكىرە قىلىشىپ ئىككى تەرەپكە ئايرىلغان: بىر
تەرەپتىكىلەر، جاڭ پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى، ئۇنىڭغا
پارتىيىدىن چىقىرىش جازاسىنى بېرىش كېرەك دېسە، يە-
نە بىر تەرەپ، جاڭ بېيپىڭدا ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلى-
نىپتۇ، ۋاقىتىنچە توختاپ تۇرۇپ كېيىن بىر نېمە دېيىلىك
دېگەن (10 - ئاينىڭ بېشىغا كەلگەندە ئاندىن مېنى پار-
تىيىدىن رەسمىي چىقىرىۋەتكەنلىكى ھەمدە تۇتۇش كېرەك-
لىكىنى ئېلان قىلغان). بۇ ئىشلار مېنى خېلى كۆپ ئويغى-
تىپ قويدى. مەركىزىي ئاخبارات ئاگېنتلىقى ئۈچ پارچە تېلې-
گرامما خەۋىرى ئاڭلاتقاندىن كېيىن مەن نائىلاج 6 -
ئاينىڭ 26 - كۈنى ۋەزىيەت ھەققىدە بايانات ئېلان قىل-
دىم. تېكىستىنى ئېھتىمال كۆپچىلىك گېزىتتىن كۆرگەندۇ؟
ئەلۋەتتە بۇ باياناتنىڭ ئاساسلىق قىسمىنىڭ مەزمۇنىنى
بېيجىڭدىلا سۆزلىگەن ئەمەسمەن، نەنجىڭدە ئۇنى خېلى بۇ-
رۇنلا سۆزلىگەن ئىدىم، چۇڭچىڭدا ياپونغا قارشى ئۇرۇش
مەزگىلىدىمۇ سۆزلىگەنمەن. بۇنى مەن دوستلار بىلەن پا-
راڭلاشقاندا مۇنداقلا ئېيتىپ قويغان بولماستىن، بەلكى

كۆپ قېتىم گومىنداڭنىڭ رەھبەرلىرىگە ئېيتقانىمەن.
ھۆكۈمەتنىڭ مەسئۇللىرىغا ئېيتقانىمەن. كۆپ
يىللاردىن بۇيان ۋەزىيەت ھەققىدىكى كۆز قارىشىم ۋە تە-
شەببۇسۇم مۇنداق ئىدى: گومىنداڭدىن ئىبارەت بۇنداق
پارتىيە مەغلۇپ بولماسلىقى كېرەكمۇ؟ گومىنداڭ سۇن
جۇڭشەن ئەپەندى قۇرغان، ئىنقىلابىي سەنمىنجۇيىنى يولغا
قويىدىغان پارتىيە ئىدى. 1924 - يىلىدىكى بىرىنچى قې-
تىملىق مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا سوۋېتلەر ئىتتى-
پاقى بىلەن، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش ۋە ئىشچى دېھ-
قانلارنى يۆلەشتىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ سىياسەت ماقۇللانغان
ئىدى، لېكىن گومىنداڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەندىن كېيىن
قانداق قىلدى؟ ئىنقىلابىي سىياسەتنى ئىجرا قىلدىمۇ؟
ياق. ئىنقىلاب قىلمىدى، ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ كەتتى،
سەنمىنجۇيىنى يولغا قويدىمۇ؟ ھۆكۈمەتنىڭ قايسىبىر تار-
مىقى سەنمىنجۇيىلىق سىياسەتنى يولغا قويدى؟ سەنمىنجۇ-
يىغا پۈتۈنلەي خىلاپلىق قىلدى! سەنمىنجۇيىدىن ۋاز كەچ-
تى! ئىنقىلاب قىلىشنى چاقىرىق قىلغان بىر پارتىيە كې-
يىن بېرىپ ئىنقىلاب قىلمايدىغان ئەكسىلئىنقىلابچى پارتى-
يىگە ئايلىنىپ قالدى. «قوي گۆشىنى ئېسىپ قويۇپ ئىت
گۆشىنى ساتتى»، مەغلۇپ بولماي باشقا يول يوقتۇ! ئۇلار
جاڭ پارتىيىگە ئاسىيلىق قىلدى دېيىشتى، زادى كىم پار-
تىيىگە ئاسىيلىق قىلدى؟ ئىنقىلابقا كىم ئاسىيلىق قىلدى؟
كىم سۇن جۇڭشەن ئەپەندىنىڭ ئىنقىلابىي سىياسىتىگە،
ئىنقىلاۋىزمغا ئاسىيلىق قىلدى؟ بۇرۇن بۇنداق سۆزلەرنى
ئادەتتىكى يولداشلارغا قىلىشقا پۇرسەت ناھايىتى ئاز ئى-
دى. بۇنى يۇقىرى دەرىجىلىك كادىر يولداشلارغا سۆزلى-
گەنمەن، بۈگۈن مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان يولداشلارنىڭ بىر
مۇنچىسى ئاڭلىغان ئىدى. نەتىجىدە، چۇڭچىڭدىكى پارتىيە

يىغىنلىرىدا ئۆز كۆڭۈللۈك بىلەن سالىقراق قىلىپ سۆزلە-
گەن ئىدىم ھەمدە كۆپ قېتىم يازما قىلىپ پارتىيە رەھبە-
رلىرىگە سۇنغان ئىدىم. كەلگۈسىدە پۇرسەت بېرىلسە مەن بۇ
ھۆججەتلەرنىڭ مۇھىم مەزمۇنلىرىنى تاللاپ ئېلان
قىلىمەن.

مەن بېيپىڭدە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئىستىلى ۋە كا-
دىرلىرى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ روھىي قىياپىتىنى كۆردۈم
بىز گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئىستىلى ۋە كادىرلىرى، پار-
تىيە ئەزالىرىنىڭ روھىي قىياپىتىگە قارايدىغان بولساق،
خىجالەتتە قالىمىز! مەن بولسام گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ
بىر مەسئۇل كادىرى، خەقنىڭ دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن
قانداق جاپالىق كۈرەش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، بىز بۇ-
رۇن قانداق قىلدۇق؟ ئۆزىمىزنىڭ خاتالىقى ئۈستىدە
ئويلانمىساق، يەنىمۇ خىجىل بولمىساق بولامدۇ؟ كۆپچىلىك-
كە مەلۇمكى، مەن ئەزەلدىنلا تېنچلىقنى تەشەببۇس قىلىپ
كەلدىم. گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى مە-
سىلىلەرنى سىياسىي ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىشنى، ئىچكى
ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدىم. لېكىن
مېنىڭ تەشەببۇسلىرىم جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ مەيدانىدا
تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويۇلماستىن بەلكى گومىنداڭ پارتىيە-
سىنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان. مەن خېلى
بۇرۇنلا گومىنداڭ مۇشۇنداق چىرىپ كېتىۋەرسە، ئەكسە-
يەتچىلىشىپ كېتىۋەرسە بۇ، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ مەنپەئە-
تىگە تاقىلىدىغان مەسىلە بولۇپلا قالماي يەنە گومىنداڭنىڭ
ئۆز مەنپەئەتىگىمۇ تاقىلىدىغان مەسىلە، بۇنىڭغا بىز ئوب-
دان دىققەت قىلىشىمىز لازىم دەپ قارىغان ئىدىم. شۇڭا
مېنىڭ خېلى بۇرۇنلا ئوتتۇرىغا قويغان پىكرىم — كوم-
پارتىيە بىلەن بىرلىشىش سىياسىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ،

گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكارلىقىدىن پايدىلى-
نىپ گومىنداڭ پارتىيىسىدە ئۆزگۈرۈش ھاسىل قىلىش، گو-
مىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئالغا بېسىشىغا تەسىر كۆرسىتىش،
ئىككى پارتىيىنىڭ ھەمكارلىقى ئارقىلىق دۆلەتنى ياخشى-
لاش، ئىنقىلاپ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشنى تەشەببۇس قىلىش-
تىن ئىبارەت ئىدى. بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بىز ئۇ-
زۇل - كېسىل مەغلۇپ بولغان بولساقمۇ لېكىن
بەزىلەر يەنىلا ئۇنى گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ھەر-
بىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيىتى كەلتۈرۈپ چىقاردى دەپ
قاراۋاتىدۇ. ئۇلار پەقەت مەسىلىنىڭ بىر تەرىپىنى ياكى
يېرىمىنىلا كۆرۈپ مەسىلىنىڭ تۈگۈنىنى چۈشەنمىگەن. راس-
تىنى ئېيتقاندا گومىنداڭنىڭ مەغلۇبىيىتى كۆرۈنۈشتە ھەر-
بىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەتتەك بىلىنگىنى بىلەن ماھىيەت-
تىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇ سىياسىي جەھەتتىكى مەغ-
لۇبىيەت. سىياسىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت بولمىسا نەدە
ھەربىي جەھەتتىكى مەغلۇبىيەت بولىدۇ؟ گومىنداڭ گۇاڭ-
دۇڭدا جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن ھەمكارلىشىپ قەسەمىيات
قىلىپ شىمالغا يۈرۈش قىلىپ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھاكى-
مىيىتىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئەگەر ئىزچىل ئىنقىلاب
قىلىپ سەنمىنجۇيىنى يولغا قويغان، بىرىنچى قېتىملىق
مەملىكەتلىك ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا ماقۇللانغان سىياسەتلەر-
دە چىڭ تۇرغان بولسا، جۇڭگو بىلەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى-
نىڭ دوستلۇقى، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكار-
لىقى تەبىئى بولماسمىدى؟ دۆلەتنىڭ ئالغا بېسىشى تەبىئى
بولماسمىدى؟ جۇڭگو ئىنقىلابى ئىشلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشى تە-
بىئى بولماسمىدى؟ بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە گومىنداڭ
پارتىيىسىنىڭ مەغلۇبىيىتىنى باشقىلاردىن كۆرسەك بولماي-
دۇ! بۇ ئۆزىمىز تاپقان بالا، ئۆزىمىزنىڭ شورى! ئىنقىلاب

قىلىشنى چاقىرىق قىلغان پارتىيە، ئىنقىلاب قىلمايدىغان پارتىيىگە ئايلىنىپ قالسا، يالغان ئىنقىلابى پارتىيە بولۇپ قالسا، ئەلۋەتتە ئۇ كىشىلەر تەرىپىدىن تۈكۈرۈپ تاشلىنىدۇ، تارىخ تەرىپىدىن شاللىۋېتىلىدۇ! بۇ ناھايىتى تەبىئىي قائىدە.

يېقىندا مەن گەرچە ئۈچ ئايچە ئىنتايىن پەرىشان ھالەتتە يۈرگەن بولساممۇ، ھېلىمۇ ياخشى مەن ئەڭ ئاخىرىدا ئۆز-ئۆزەمنى تەنقىتلەش روھى بويىچە ئۆز خاتالىقىم ئۈستىدە قاتتىق ئويلىنىپ ئۆزەمنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئاخىرى ئىدىيەمنى دەسلەپكى قەدەمدە ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدىم، روھى جەھەتتە ئازاد بولدۇم. دەسلەپ، جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلار مېنىڭ سىياسىي كېڭەش ۋە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمىتىگە قاتنىشىشىمنى ئۈمىد قىلغان، ماۋجۇشى ۋە جۇئېنلەي ئەپەندىمۇ ئۇ ھەقتە ماڭا كۆپ قېتىم ئېيتقان ئىدى. ئۇلارنىڭ ياخشى نىيىتىگە مەن چىن قەلبىمدىن تولىمۇ رەھمەت ئېيتىمەن. لېكىن مەن دائىم مۇنداق ئويلايتتىم: بۇرۇن بىر مەزگىل مەن رەھبىرى كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدىم، بۇ مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى، ئەلۋەتتە مەندىمۇ ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ قالدىم، بۇرۇنقى مەسئۇلىيەتنى بىز ئۈستىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك، بىز مەغلۇپ بولدۇق. بۇندىن كېيىنكى مەسئۇلىيەتنى ئۇلار ئۈستىگە ئالدى، مەن ئۇلارنىڭ مۇۋاپپەقىيەتكە ئېرىشىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇلارنىڭ مۇۋاپپەقىيىتىنى ھىمايە قىلىمەن. لېكىن مېنى يەنە ئىشلە، رەھبەر بول دېسە مەن ئۇنىڭغا قىزىقمايمەن. بىر كۈنى مەن ماۋجۇشىنىڭ قېشىغا بارسام باش قوماندان جۇدې ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ بىر قانچە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرىمۇ شۇ يەردە ئولتۇرۇشقان ئىكەن، ماۋجۇشى ھېلىقى مەسىلىنى يەنە ئېغىزغا ئالغان ئىدى. مەن يۇقىرىدا ئېيتقىنىمدەك جاۋاب بەردىم. ئۇ كۈلۈپ

تۇرۇپ: «بۇرۇنقى مەزگىل ئۆتۈپ كەتتى، بۇندىن كېيىن
كۈنلەر يېڭى يىلنىڭ 1- كۈنىدىن باشلىنىدۇ!» دېدى،
ئۇنىڭ سۆزى ناھايىتى يۇمۇرلۇق ئىدى، ئۇنىڭ پوزىتسى-
يىسى مېنى ناھايىتى تەسىرلەندۈرۈۋەتتى. ئۇلۇق جۇڭگو
خەلقىنىڭ داھىيسى بولغان ماۋجۇشى، مەندەك كىچىككىنە
جاڭ جىرجۇڭنى بۇنداق ئەتىۋارلاۋاتسا، ماڭا بۇنداق نە-
سىھەت قىلىۋاتسا، تەسەللىي بېرىۋاتسا، ئىلھام بېرىۋاتسا،
مەن ھەقىقەتەنمۇ نېمە دېيەلايتتىم. يەنە باشقا دوستلىرىمۇ
كېلىپ ماڭا: «سىز ئىنقىلابچىمۇ، ئەمەسمۇ؟» دەپ سوراش-
تى. مەن ئەلۋەتتە مەن ئىنقىلابچى ئەمەس دەپ ئېيتالمايمەن
دە! باشقىسىدىن كېچەلەيمەنكى، ئىنقىلاب قىلىشتىن كېچەل-
مەيمەن. ئۇلار يەنە: «بۇغۇ شۇنداق بولسۇن، جۇڭگو كوم-
پارتىيىسى ئىنقىلابىمۇ- ئەمەسمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن
جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتنى
ئىنقىلابىي ئەمەس دېيەلەيمەنمۇ؟ دېيەلمەيمەن. مەن ئۇلار-
نىڭ ئىنقىلابچى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىمەن. ئەلۋەتتە
ئۇلار يەنە: «ناھايىتى ياخشى، سىز ئىنقىلابىي دەپ ئېتى-
راپ قىلدىڭىز، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئىنقىلابچى ئىكەن-
لىكىنىمۇ ئېتىراپ قىلدىڭىز. يېڭى ھاكىمىيەتنىڭ ئىنقىلابىي
ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدىڭىز، يەنە نېمىشكە ئۇنىڭغا قات-
ناشمايسىز؟» دەپ ئېيتتى. بۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەرگە
مەن ھېچنېمە دېيەلمەيتتىم، ئاخىرىدا ئۇنى قوبۇل قىلغان
بولدۇم. ئوبدان، بولدۇ مەن قاتنىشاي! كېيىن مەن سىيا-
سىي كېڭەش مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ
سايلاندىم، يەنە مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى
بولۇپ سايلاندىم. ئاخىرىدا يەنە جۇڭگو خەلق
ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلاندىم.
بۇ ئۈچ كومىتېتقا ماۋجۇشى بىۋاسىتە رەھبەرلىك قىلاتتى،

مەن بۇرۇن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىكى كادىرلارنىڭ بىرى بولغانلىق مەرتىۋەم بويىچە بولسا دۆلەت، خەلق ئالدىدا ئەيىبىنى بويىنىغا ئېلىپ خىزمەتتىن چېكىنسەم بولاتتى، لېكىن جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە ماۋجۇشى دېموكراتىك بىرلىكسەپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىپ، مېنى ئەتىۋارلاپ، يېڭى جۇڭگونىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتناشتۇردى. مەن بۇنىڭ ئۈچۈن ھەم خىجىل بولىمەن ھەم ئۆزەمنى شەرەپلىك ھېس قىلىمەن!

شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، بىر مۇنچە يولداشلاردا مەندە بۇرۇن يۈز بەرگەنگە ئوخشاش ئىدىيە، پەرىشانلىقلارنىڭ بولغانلىقى ماڭا مەلۇم ئىدى. شۇڭا مەن ئۆزەمنىڭ بۇرۇن قانداق ئىدىيىۋى كۈرەشلەرنى باشتىن كەچۈرگەنلىكىمنىڭ جەريانىنى كۆپچىلىكنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن ئالاھىدە سۆزلەپ ئۆتتۈم. كۆپچىلىك مېنىڭ بۇنداق ئويلىغانلىرىم، بۇنداق قىلغانلىقىمنى خاتا دېمەس! كۆپچىلىككە ئېيتىپ قويايكى، مېنىڭ قىلغىنىم توغرا، پۈتۈنلەي توغرا! بۇ مەندىكى ئىدىيىۋى كۈرەشنىڭ خۇلاسىسى.

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشمىنىڭ يېقىنقى ئېچىلىشتىن بۇرۇن، ماۋجۇشى كەلگۈسىدە سىز يەنە غەربىي شىمالغا بېرىپ «پېڭ دېخۇەي بىلەن ھەمكارلىشىسىز»، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ «ياردەمچىسى» بولىسىز دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كادىرلىرىغا ئىنتايىن سەممىي پوزىتسىيە تۇتاتتى، قىلچىمۇ قۇرۇق رەسمىيەتچىلىك قىلمايتتى. يەنە ئۆزىنىڭ ھەزىلچىلىكىنى ھەمىشە ئىپادىلەپ تۇراتتى. ئۇ ھەمىشە يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ئىسمىنى يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ ئاتايتتى. ئۇ شۇ چاغدا ناھايىتىمۇ تەكەللۇپ قىلغان ھەم يۇمۇرلۇق ھالدا: «بىز يەنە

بىر قېتىم گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيىنىڭ ھەمكارلىقىنى ئىشقا ئاشۇرايلى!» دېدى، مەن: «ھازىر سىز رەھبەرلىك قىلىۋاتىسىز، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيەنىڭ ھەمكارلىقى ئۈستىدە بىر نېمە دېگىلى بولماس؟ لېكىن غەربىي-شىمالدىكى خەلقلەر ۋە سەبداشلار ھەمىشە مېنى ياد ئېتىپ تۇرىدۇ، مەنمۇ ھەر دائىم ئۇلارنى ياد ئېتىپ تۇرىمەن، سىز ئەگەر مېنىڭ غەربىي-شىمالغا بېرىپ كېلىشىمنى زۆرۈر دەپ قارىسىڭىز، ئۇ تەرەپكە بېرىپ مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ مەسلىھەتچىسى بولۇشنى خالايمەن» دېدىم. ئۇ: «سىز بېرىپ پېڭ دېخۇەيگە ياردەمچى بولسىڭىز، ئەلەم قىلماسمۇ؟ سىز بۇرۇن غەربىي-شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي-مەمۇرىي باشلىقى بولغان تۇرسىڭىز، ھازىر ياردەمچى بولۇپ قالسىڭىز سىزگە ئەلەم قىلمامدۇ؟ دېدى، ئۇنىڭ بۇ سۆزى مېنى ناھايىتى خىجىل قىلىۋەتتى. بىز ئىنقىلابچىلار ئەزەلدىن مەرتىۋە مەسىلىسىنى ئويلىمىغان ھەم ئويلىماسلىقىمىز لازىم. ئۇ يەنە: مەن چېڭ سۇڭيۇن ئەپەندىنى لىن بياۋنىڭ ياردەمچىسى بولۇشقا تەكلىپ قىلدىم، مېنىڭچە بۇ ئۇنىڭغا بىرئاز ئەلەم قىلىشى مۇمكىن. لىن بياۋ شۇنچە ياش، چېڭ سۇڭ يۇن ئەپەندىنىڭ ئىستاژى شۇنچە ئۇزۇن تۇرسا، ئۇنىڭغا ياردەمچى بولسا قانداق بولىدۇ؟ لېكىن سىزگە مەلۇمكى، لىن بياۋ ھازىر بىر مىليونلۇق چوڭ قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىۋاتىدۇ، چېڭ سۇڭ يۇن ئەپەندى قوماندانلىق قىلالارمۇ؟ شۇنداقتىمۇ چېڭ ئەپەندى پۈتۈنلەي ماقۇل بولدى. ئۇ بۇنداق دەپ تۇرۋاتسا، مەن يەنە نېمە دەيمەن؟ چىن كۆڭلۈمدىن قوبۇل قىلىپ، بۇيرۇق ۋە تاپشۇرۇققا ئىتائەت قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. مەن بۇ قېتىم مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ شىنجاڭغا كېلىپ كۆپچىلىكنى

يوقلاش ئارقىلىق، ئۆزەمنىڭ مەنىۋى جەھەتتىكى تىلىكىمنى ئىشقا ئاشۇردۇم، يات - يېقىندا لەنجۇغا قايتىمەن. بۇندىن كېيىن بىز بىر - بىرىمىزدىن يىراق جايدا تۇرساقمۇ، كۆپچىلىكنىڭ تىرىشىپ ئۇلۇغۋار ئىنقىلابىي ئىستىقبالغا ئاتلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن!

2 - دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئومۇمىي ۋەزىيەتنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى

ئىككىنچى، مەن خەلقئارا ۋەزىيەت ۋە دۆلەتنىڭ ئىچكى ۋەزىيىتى ئۈستىدە توختىلىمەن. دۆلەت ئىچىدە، ھازىر خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەملىكەت مىقياسىدا غەلىبە قازىنىشى مۇقەررەر بولۇپ قالدى ۋە مۇقىملىشىپ قالدى. گۇيياڭ، چۇڭچىڭ، نەننىڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، پۈتكۈل غەربىي - جەنۇبتا مەسىلە چىقمايدۇ. مەن لەنجۇدا گېنېرال خې لۇڭنى ئايرودرومغا ئۇزىتىپ چىققىنىمدا، چېڭدۇغا قاچان بارىسىز دەپ ئۇنىڭدىن سورىسام ئۇ: « چېڭدۇغا كېلىپ چاغان ئوينىارمەن! » دېدى. چېڭدۇ ئازاد بولغاندىن كېيىن، كۈنمىڭ ھەم شىكاڭنىڭ ئازاد بولۇشىدىمۇ گەپ يوق. شىزاڭ ۋە تەيۋەنگە كەلسەك بۇندىن كېيىنكى ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى بەك بالدۇر مۆلچەرلەشنىڭ ھاجىتى يوق، مەيلى ھەربىي ياكى سىياسىي ئۇسۇلدىن پايدىلىنىپ ھەل قىلىنسۇن، بۇ پەقەت ۋاقىت مەسىلىسى قالدى. شۇڭلاشقا مەملىكەت مىقياسىدا غەلىبە قازىنىشقا قىل سىغمايدۇ. بۇ ھازىر جۇڭگودىكى مەسىلىلەرنى ھەربىي جەھەتتە ھەل قىلىشتا مەسىلە چىقمايدۇ دېگەنلىكتىن ئىبارەت.

سىياسىي جەھەتتىمۇ مەسىلە چىقمايدۇ. بۈگۈنكى كۈندە كىم مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنى ھىمايە قىلمايدۇ؟ ماۋ-

جۇشىنىڭ رەھبەرلىكىنى كىم ھىمايە قىلمايدۇ؟ يېڭى دېموكراتىزمنى كىم ھىمايە قىلمايدۇ؟ يېڭى دېموكراتىزم دېگەن نېمە؟ ئۇ — ئىنقىلابىي سەنمىنجۇيىدىن ئىبارەتتۇر. ئىككىسىنىڭ ئاساسلىق مۇھىم نۇقتىلىرى بىر-بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدۇ، بۇ نۇقتىنى ماۋجۇشى: «يېڭى دېموكراتىزم ھەققىدە» دېگەن ماقالىسىدا ناھايىتى ئېنىق سۆزلىگەن، لېكىن ئۇ، بۇنى جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەڭ تۆۋەن پروگراممىسى دەپ ھېسابلىغان. بۇندىن كېيىن يېڭى جۇڭگودا يېڭى دېموكراتىزم يولغا قويۇلىدۇ. بىزنىڭ كۆزقارىشىمىز بىلەن قارىغاندا ئۇ ئىنقىلابىي سەنمىنجۇيىدۇر. بۇندىن كېيىن يېڭى دېموكراتىزم قاچانغىچە يولغا قويۇلغاندا ئاندىن سوتسىيالىزمغا يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ھازىرچە مۆلچەرلەش تەس. ماۋجۇشى بىر كۈنى بىزگە: بىز 50 نەچچە ياشقا كىرگەنلەر ئېھتىمال سوتسىيالىستىك جۇڭگونى كۆرەلمەسلىكىمىز مۇمكىن، دېگەن ئىدى. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى: ئېھتىمال بىر قانچە 10 يىل، ھەتتا 30 يىل ياكى 20 يىل كېتەمدۇ؟ بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ دېگەندىن ئىبارەت. بېيجىڭدىكى چېغىمدا بەزىلەر 15 يىل بولۇشى مۇمكىن دېگەن ئىدى. لەنجۇغا بارغاندا مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭدېخۇەي: «ئوتتۇردا خاتالىق يۈز بەرمىسە، ئېھتىمال 20 يىل كېتەر» دېدى. شۈبھىسىزكى، مەن بۇ يىل 60 ياشقا كىرىپ قالدىم، مەن 80 ياشقىچە ياشالايمەنمۇ؟ مېنىڭ ئۆمرۈمنىڭ ئالدىنقى 40 يىلدەك ۋاقتى سەنمىنجۇيىنى يولغا قويۇش بىلەن ئۆتتى. بۇندىن كېيىنكى 20 يىلدا يېڭى دېموكراتىزمنى يولغا قويسام، بۇ مېنىڭ ئىنقىلابىي ئىدىيەم ۋە ئېتىقادىمغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ھېچقانداق پەرق ئەمەستۇ؟ ھازىر پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئېتىقات قىلىۋاتقىنى، ھىمايە قىلىۋاتقىنى يېڭى دېموكراتىزم، بۇنىڭدا مەسىلە

يوق. راستىنى ئېيتقاندا، جۇڭگو كومپارتىيىسى تەشەببۇس قىلىشىۋاتقان، يولغا قويۇۋاتقان سىياسەت مېنىڭ قارىشىمچە ھەقىقەتەن ناھايىتى پۇختا، ناھايىتى مۆتىدىل ھەتتا مۇرەسسەلەشتۈرۈش خاراكتېرلىك سىياسەت. (گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ 6 - نۆۋەتلىك ئومۇمىي يىغىنى چوڭچىڭدا ئېچىلغاندا، مەن سىياسىي پروگراممىلىق بىر تەكلىپ بەرگەن ئىدىم، شۇ چاغدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىدىن چوڭچىڭدا تۇرۇۋاتقان دوستلار مەندىن: «تەكلىپىڭىز ماقۇللاندىمۇ - يوق؟» دەپ سورىدى، «تۈزۈتۈش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن ماقۇللاندى» دېپ جاۋاب بەردىم. ئۇ يەنە: «ئەمەلدە، كۆرسىتىلدىمۇ؟» دەپ سورىدى، مەن: «ئەمەلدە كۆرسىتىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ: «ئەگەر راستىنلا ئەمەلدە كۆرسىتىلسە، ئۇ ھالدا گومىنداڭ سولچى بولغان، كوممۇنىستىك پارتىيە بولسا ئوڭچى بولغان بولىدۇ!» دېدى. تەكلىپ گەرچە تۈزۈتۈش كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن ماقۇللانغان بولسىمۇ، نەتىجىدە بىز ئوتتۇرىغا قويغان سىياسىي پروگراممىا يەنە خەلققە قىلىنغان بىر قېتىملىق يالغان سۆزگە باراۋەر بولۇپ قالدى!) لېكىن ھازىر يېڭى ھاكىمىيەت يولغا قويۇۋاتقان سىياسەت پۈتۈنلەي توغرا، ھازىرقى باسقۇچتىكى جۇڭگونىڭ ئەھۋالى ۋە ئېھتىياجىغا پۈتۈنلەي ئۇيغۇن، شۇڭا سىياسىي جەھەتتىن ئېيتقاندىمۇ ئۇنىڭدا مەسىلە يوق.

ھەربىي ئىشلاردا مەسىلە بولمىسا، سىياسىي جەھەتتە مەسىلە بولمىسا، يەنە قانداق مەسىلە بار؟ مالىيە ئىقتىساد مەسىلىسى. نۆۋەتتە مېنىڭ گەپنى يوشۇرۇشۇمنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. مالىيە - ئىقتىسادتا مەسىلە بار. ھازىر مەملىكەت بويىچە مال باھاسىدا تۇراقسىزلىق مەۋجۇت. ئۈرۈمچىنى ئالىدىغان بولساق، بۇرۇن بىر يۈەنلىك

تەڭگە چېكىنگە بىر يۈەنلىك كۈمۈش تەڭگە تېگىشكىلى بولاتتى. ھازىر 20 — 30 يۈەنگە بىر يۈەن تېگىشلىدىغان بولۇپ قالغاچقا، خەلق تۇرمۇشى ئەلۋەتتە تەسىرگە ئۇچرايدۇ، قىسمەنلاردىمۇ شۇنداق بولىدۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟ مەن بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەندە، ھۆكۈمەت بۇ مەسىلىنى ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىۋېتىپتىكەن، كېلەر يىلى مۇشۇ ۋاقىتتىمۇ ئېھتىمال قىيىنچىلىقنى پۈتۈنلەي ھەل قىلىپ كەتكىلى بولماس. لېكىن كۆپچىلىك بىلىشى كېرەككى، بۇ خىل قىيىنچىلىق بۇرۇنقى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەزگىلىدىكى قىيىنچىلىق بىلەن ماھىيەت جەھەتتىن ئوخشىمايدۇ. بۇرۇنقى قەغەز پۇل، دوللار چېكى، خەلققە ئاۋارىچىلىق كەلتۈردى. بۇ خىل قىيىنچىلىق، كەينىگە چېكىندۈرىدىغان، مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىدىغان قىيىنچىلىق ئىدى، ھازىرقى قىيىنچىلىق بولسا يەڭگىلى بولىدىغان، كۆپ يىللاردىن بۇيانقى ئىچكى ئۇرۇش قالدۇرۇپ قويغان، ساقلانغىلى بولمايدىغان قىيىنچىلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەغلۇبىيەتكە باشلايدىغان قىيىنچىلىقتا ئامال يوق. يەڭگىلى بولىدىغان قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىشقا بولىدۇ. نۆۋەتتىكى قىيىنچىلىقنى كېلەر يىلىمۇ پۈتۈنلەي ھەل قىلىپ كەتكىلى بولماس، كېيىنكى يىلىدىن باشلاپ مەسىلە چىقماسلىقىغا ئىشىنىشكە بولىدۇ. مەركەزنىڭ مالىيە مەسئۇلىمۇ: «ھېچگەپ يوق. ھەل قىلىش چارىسى تېپىلىدۇ، ئەگەر قاتناش جەھەتتە بىر قانچە چوڭ تۆمۈر يول تيەنجىن - پۇكۇ، لەنجۇ - ليەنيۈنگاڭ، بېيجىڭ - ۋۇخەن، گۇاڭجۇ - ۋۇخەنلەرگە قاتنىسا، جەنۇب، شىمال، شەرق، غەربنىڭ ماددىي ئەشيالىرىنى توسالغۇسىز ھالدا ئالماشتۇرۇشقا بولىدۇ. ئىشلەپچىقىرىش، خىزمەت، زاۋۇت ياكى يېزىلاردا بولسۇن، دېموكراتىك باشقۇرۇش يولىغا قويۇلۇۋاتقانلىقتىن سانائەت - دېھقانچىلىق ئىشلەپچى-

قىرىشنىڭ كەيپىياتى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كېلەر يىل قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى بىلەن، قىسىملارنىڭ چىقىمىنى تولۇقلاپ كېتىشكە بولىدۇ» دېدى. شۇڭا مالىيىمۇ ھېچقانچە مەسىلە ئەمەس دېيىشكە بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا خەلقئارا مەسىلىلەر. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكالانغاندا، ئالدى بىلەن ئۇنى ئۇلۇغ دوست مەملىكەت سوۋېتلەر ئىتتىپاقى ئېتىراپ قىلدى. كەينى-كەينىدىن شەرقىي ياۋروپادىكى ھەرقايسى يېڭى دېموكراتىك دۆلەتلەرمۇ بىر-بىرىگە ئۇلىشىپ ئېتىراپ قىلدى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە قاتارلىق كاپىتالىستىك دۆلەتلەر كۆزىتىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇلار ۋاقىتىنچە سودىلىشىش پوزىتسىيىسىدە تۇرماقتا. بەزىلەر: «ئۇلار ئېتىراپ قىلىدىغان بولسا، شەرتسىز ئېتىراپ قىلسۇن، ئېتىراپ قىلمىسا مەيلى!» دېگەن ئىدى. ھازىر قارىغاندا ئەنگلىيە ئاۋۋال ئېتىراپ قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەنگلىيىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان، قالغان دۆلەتلەردە مەسىلە يوق. ئەلۋەتتە، ئەنگلىيىنىڭ ئېتىراپ قىلىش-قىلماسلىقىنىڭ بىز بىلەن ئانچە چوڭ ئالاقىسى يوق. ئەگەر ئۇلار شەرتسىز ئېتىراپ قىلىشنى خالىسا بىزمۇ ئەلۋەتتە ئۇنى ھەرگىز رەت قىلمايمىز. نۆۋەتتىكى خەلقئارالىق مەسىلىلەر تېخى بۇ يەردە ئەمەس، ھازىر دۇنيا مۇنداق ئىككى چوڭ لاگېرغا بۆلۈندى: بىرى ئامېرىكا، ئەنگلىيە باشچىلىقىدىكى كاپىتال-جاھانگىرلىك گۇرۇھى، يەنە بىرى سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى تىنچلىق-دېموكراتىك گۇرۇھ. بۇ ئىككى چوڭ گۇرۇھنىڭ قارىمۇ قارشىلىقى دۇنيادىكى ئىنسانلار ئارىسىدا ئۇرۇشتىن ئىبارەت بۇ ھادىسىنى پەيدا قىلدى. ئامېرىكا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى ئىككى چوڭ گۇرۇھ ھامان بىر ئې-

لىشىپ كۆرۈشتىن ھەرگىزمۇ خالىي بولالمايدۇ. ئەكسىيەت-
چىلەر 3-دۇنيا ئۇرۇشى پات ئارىدا پارتلايدۇ، جۇڭگو
مەسىلىسى شۇ چاغدا ھەل بولىدۇ دەپ قاراپ ئۆزلىرىنىڭ
بارلىق ئۈمىدىنى دۇنيا ئۇرۇشىغا باغلاپ، ئەنە شۇ چاغدا
نەپ ئالالايمىز، يەنە قايتىدىن باش كۆتۈرۈپ چىقالايمىز
دەپ ھېسابلاشتى. بۇ خىل كۆز قاراش خام-خىياللا بو-
لۇپ قالماستىن، يەنە جىنايەت خاراكتېرلىك خام-خىيال،
شۇنداقلا نادان ھەم تەلۋىلىك، خەلقنى ئالدايدىغان رەزىل
تەشۋىقاتتۇر! ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى مەسىلىسىگە كەلسەك، ئەگەر
مەندىن سورايدىغان بولسا، مېنىڭ ئىزچىل جاۋابىم شۇكى:
ئۇ ئىشەنچسىز گەپ، بىز مەڭگۈ ئۇنداق بولماسلىقىنى ئۈ-
مىد قىلىمىز. ئەگەر بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ پات يېقىندا
بولىدىغان ئىش ئەمەس. ھازىر خەلقئارادىكى ئومۇمىي ۋە-
زىيەت ئۇرۇش يولىغا يۈزلەنگەن بولماستىن، ئۇنىڭ ئەكسى-
چە تىنچلىق يولىغا قاراپ يۈزلەنمەكتە. باشقىچە قىلىپ
ئېيتقاندا، دۇنيا ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۇرۇش يولىنى
تەشەببۇس قىلىۋاتقانلارنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولماستىن، بەلكى
تىنچلىق تەرەپدارلىرىنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولماقتا. بولۇپمۇ
ھازىر قۇدرەتلىك بىر ئامىل قوشۇلدى، ئۇ بولسىمۇ جۇڭ-
خۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇپ، 475 مىليون خەلقنىڭ
غايەت زور، چەكسىز كۈچى تىنچلىق-دېموكراتىيە لاگېرىغا
قوشۇلدى. بۇ ئامىل دۇنيا تىنچلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش
ۋە ئۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلىشقا قادىر، ئۇ پۈتۈن دۇنيادى-
كى تىنچلىق-دېموكراتىيىنى ھىمايە قىلىدىغان ئەربابلارنىڭ
ئەھمىيەت بېرىشىگە ئەرزىيدىغان، كىشىلەر دۇنيا ئۇرۇشى
مەسىلىسىنى مۆلچەرلىگەندە سەل قاراشقا بولمايدىغان مۇ-
ھىم ئامىل.

يۇقىرىدىكى تەھلىللەرنى ئومۇملاشتۇرۇپ قارىغاندا، بىز-

نىڭ ھەربىي ئىشلىرىمىزدا مەسىلە يوق، سىياسىتىمىزدە مە-
سىلە يوق، مالىيىدە ئانچە كۆپ مەسىلە يوق، خەلقئارا مەسى-
لىلەردىمۇ ھېچقانچە ئېغىر ۋە بۇزۇلۇش ئەھۋالى مەۋجۇت
ئەمەس. شۇڭا دۆلەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ۋەزىيەتتىن
قارىغاندا، بىز ئۈمىدۋارمىز. لېكىن ئەھۋال قانداق بولمى-
سۇن، بىزدە ئەڭ مۇھىمى تېنچلىق قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تەي-
يارلىق بولۇشى، تولۇق تەييارلىق بولۇشى لازىم. بىز بەك
ئارقىدا قالدۇق، بىز يېڭى دېموكراتىزمدىن سوتسىيالىزم-
غا ئۆتۈشتە ئالدى بىلەن جۇڭگونى يېزا ئىگىلىك دۆلىتى-
دىن سانائەتلەشكەن دۆلەتكە ئايلاندۇرۇش لازىم. بۇندىن
كېيىن، پۈتۈن مەملىكەت جۇملىدىن غەربىي - شىمال،
شىنجاڭ ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىز تىنچ قۇرۇلۇشقا، ئۇزۇن
مۇددەت تىنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشقا مۇھتاج. شىنجاڭ-
نى ۋە پۈتكۈل غەربىي - شىمالنى چوڭ سانائەت را-
يونىغا، پۈتۈن جۇڭگونى چوڭ سانائەت دۆلىتىگە ئايلان-
دۇرساق، ئاندىن بىزدە ھەممە ئىشقا چارە تېپىلىدۇ، جۇڭگونى
يېڭى دېموكراتىزمدىن سوتسىيالىزم باسقۇچىغا باشلى-
يالايمىز. بىز ئىشىنىمىزكى، بىزنىڭ يېڭى جۇڭگودا مۇشۇنداق
ھەرخىل ئاساسىي شەرتلەر بار. بىز چوقۇم پۈتۈن مەم-
لىكەت خەلقى ئورتاق ئۈمىد قىلىۋاتقان نىشانغا پۇختا
قەدەملەر بىلەن پىلانلىق ھالدا يېتەلەيمىز.

3 - شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ھەققىدە تەسىرات

ئۈچىنچى، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغان-
لىقى ھەققىدىكى تەسىراتىمنى سۆزلەپ ئۆتەي. بۇ قېتىم
شىنجاڭنىڭ قان تۆكۈلۈش - قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىپ

تىنچ يول بىلەن ئازاد بولالىشىدا ناھايىتى كۆپ سەۋەب-
لەر بار. ئالدى بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مە-
ملىكەت بويىچە غەلىبە قىلغانلىقىنىڭ تەسىرى بار، ئەلۋەتتە.
بۇ ئىنكار قىلىشقا بولمايدىغان پاكىت. شىنجاڭ قىسىملىرى-
نىڭ ئەھۋالى ۋە ئازاد بولۇشىنىڭ ئالدى - كەينىدىكى
بەزى مەمۇرىي - ھەربىي يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار
ھەمدە يەرلىك ياكى مىللىي داھىلارنىڭ ئىدىيىسى ۋە كۆز
قارىشىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەگەر ئازادلىق ئارمىيىنىڭ
مەملىكەت مىقياسىدىكى غەلىبىسى بولمىغان بولسا، كونكرېت-
ۋاق قىلىپ ئېيتقاندا، ئازادلىق زور قوشۇنى لەنجۇنى ئا-
زاد قىلغاندىن كېيىن جاڭيې، جيۇ چۈەنلەرگە قىستاپ
كەلمىگەن بولسا، گېنېرال تاۋسىيۇ ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك بىر
قانچە نەپەر كادىرنىڭ قوزغىتىشى بىلەن تىنچ يول بىلەن
ئازاد قىلىشنى قولغا كەلتۈرگىلى بولامتى، ئەلۋەتتە مۇم-
كىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭدىن قالسا، پۈتۈن ئۆلكىدىكى خە-
لقلەر تىنچلىقنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى بىردەك تەلەپ قىلدى
ھەمدە تىنچلىققا بولغان روھىي ھالىتىنى ئىپادىلىدى. بىز
ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن، ھەر مىللەتتىكى دوستلار بو-
لۇپمۇ سوۋېتلىك دوستلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلىدۇق، ئۇلار،
سىلەر بۇرۇن يولغا قويغان تىنچلىق سىياسىتى بۇ قېتىم شىن-
جاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا سەۋەب بولدى،
چۈنكى ئۇ مۇشۇ بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئادەتتىكى خەلق-
لەرنىڭ تىنچلىققا مۇھتاج بولۇشتەك ئومۇميۈزلۈك روھىي
ھالىتىنى بارلىققا كەلتۈردى. شۇنداقلا بۈگۈنكىدەك تىنچ
يول بىلەن ئازاد بولۇش شەرت — شارائىتلىرىنىڭ پى-
شىپ - يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى دەپ قارىغان. بۇ بىزنىڭ
مەنمەنچىلىك ياكى قارىسىغا ھۆكۈم قىلىپ ئېيتقان سۆزى-
مىز ئەمەس بەلكى ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ بەرگەن ئوبيېك-

تىپ باھاسى.

يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئىككى سەۋەبتىن باشقا يەنە بىر سەـ
ۋەب بار، ئۇ بولسىمۇ بىزنىڭ شىنجاڭ قىسمىمىزدىكى ئازسانـ
دىكى ئىدىيىسى جاھىللار، ھەق ـ ناھەقنى ئېنىق بىلمەيـ
دىغان ئىنقىلاپ داۋلىسىنى چۈشەنمەيدىغان، خەلقىنىڭ مەنـ
پەئەتى، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ھايات ـ ماماتى بىلەن
كارى بولمايدىغانلارنى ھىمايىقا ئالمىغاندا، ئەڭ كۆپ
ساندىكى ئوفىتسېرلەر تىنچلىقنىڭ پايدىسىنى بىلىدۇ، ئۇلار
تىنچلىقنىڭ كاپالەتلەندۈرۈلۈشىگە موھتاج. شۇڭا بۇقېتىم تىنچ
يول بىلەن شىنجاڭنىڭ ئازاد قىلىنىشىنى شىنجاڭدا تۇرۇۋـ
ۋاتقان سەبداشلارنىڭ گېنېرال تاۋسىيۇنىڭ رەھبەرلىكىدە، يەـ
نە بىر يۈرۈش كۈچلۈك مەمۇرىي ھەربىي كادىرلار ئەسـ
لەن: جاۋشىگۋاڭ، لىيۇمىڭ چۈن، چۈيېۋ، لىيۇزېرۇڭ، زىڭ
جىنۇ، تاۋ جىنچۇ قاتارلىق يولداشلار ۋە باشقا ھەردەرىـ
جىلىك يولداشلارنىڭ كۆرسەتكەن تۆھپىسىدىن ئايرىپ قاـ
راشقا بولمايدۇ، ئۇلار شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد
قىلىش ئۈچۈن زېھنى ۋە كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلدى،
خەۋپ خەتەرگە قارىماي تۆھپە قوشتى. مەن ئۆز مەيدانـ
نىمدىن ئېيتقاندا، گېنېرال تاۋسىيۇ ۋە مەمۇرىي ھەربىي كاـ
دىرلار، بارلىق ئوفىتسېر ـ جەڭچى يولداشلارنىڭ شىنجاڭنى
تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا رەھبەرلىك قىلغانلىقى،
تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنى ئىلگىرى سۈرگەنلىكى ئۈـ
چۈن سەمىمىي ئېھتىرام بىلدۈرىمەن ھەمدە تەبرىكلەيمەن!

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىنىڭ
سەۋەبلىرىنى يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتتۈم، ھازىر مەن
ئۇنىڭ پايدا ـ زىيىنى ھەم ئۇنىڭ ئەھمىيىتى ۋە قىممىتىنى
تەھلىل قىلىپ ئۆتىمەن. بۇ كۆپچىلىككە ناھايىتى ئايان
ئىش بولغاچقا بۇ ھەقتە كۆپ سۆزلەشنىڭمۇ ھاجىتى يوق

ئىدى. شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى دۆ-
لەتكە، خەلققە پايدىسى بولىدۇكى زىيىنى بولمىدى. بىز بار-
لىق ئوفىتسىرلار ـ جەڭچىلەر ئۈچۈنمۇ پايدىسى بولىدۇكى
زىيان بولمىدى، قاراڭغۇ ھاڭدىن پارلاق داغدام يولغا،
پەرىشانلىق مۇھىتىدىن بەختلىك ئىستىقبالغا چىقتۇق دېگەن
سۆز. يەنىمۇ ئەمەلىي قىلىپ ئېيتقاندا، ئازادلىق ئارمىيە-
سىنىڭ ئىككى بىڭتۇەنى شىنجاڭغا كىرىشكە تەييارلىنىۋاتاتتى،
جەمئىي ئالتە كۆرپۇس ئەسكەر شەرقتىن غەرپكە، ماناس
دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى مىللىي ئارمىيە غەربتىن
شەرققە ئىلگىرىلەشكە تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. بىزنىڭ ئىچ-
كى قىسمىمىز قانداق؟ بۇنى كۆپچىلىك بىلىدۇ. ئىككى
تەرەپتە جەڭ قىلىشقا توغرا كەلسە، قانچىلىك ئوفىتسىر ۋە
جەڭچىلەر ئۆلىدۇ ــ يارىدارلىنىدۇ؟ قانچىلىك خەلق قازا
بولىدۇ؟ قانچىلىك مال ـ مۈلۈك ۋەيران بولىدۇ؟ قان-
چىلىك يەر نابۇت بولىدۇ؟ ئازادلىق ئارمىيىسى ئېلىپ
ئېيتساق، ئۇلار لەنجۇدىن ئۈرۈمچىگە كەلگىچە 2200 كىلومې-
تىردىن كۆپرەك يول يۈرۈش جېڭى قىلىشقا، مۇزداۋان، قارلىق
داۋانلاردىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ، غەلىبە قىلىشىدا گەپ يوق.
لېكىن بىر مۇنچە قان تۆكۈلۈشلەردىن خالىي بولالمايدۇ.
بۇنداق ئەھۋالدا بىزنىڭ بىر قانچە 10 مىڭ ئوفىتسىر
جەڭچىلىرىمىز نەگە قاچىدۇ؟ قۇملۇققا قېچىپ كىرىۋالامدۇ؟
تەڭرى تېغىغا چىقىۋالامدۇ؟ ئەلۋەتتە مۇمكىن ئەمەس، مۇم-
كىن ئەمەس دېگىنىمىز تەڭ ھالاك بولىدۇ دېگەنلىكتۇر.
خەلققە كەلسەك، بۇ توغرىدا سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق، بۇ
قېتىم تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنغان بولسىمۇ يەنە كۆپ-
لىگەن جايلاردا بەختسىزلىك ۋەقەلىرى يۈز بەردى. ئەگەر
تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنمىغان بولسا قازا بولىدىغانلار-
نىڭ تېخىمۇ كۆپ بولۇشى تۇرغان گەپ ئىدى. مېنىڭچە

ھەربىرىلەر ۋە خەلقتىن ئازدىگەندە 50 ــ 100 مىڭچەكىشى
چىقىم بولۇشتىن ساقلاپ قېلىندى. بۇ نىمە دېگەن زور
چىقىم ھە! شۇڭا بۇ قېتىمقى تىنچ يول بىلەن ئازاد بو-
لۇش ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە ۋە قىممەتكە ئىگە. بىي-
پىڭنىڭ ئازاد قىلىنىشىنى مىسالغا ئالىدىغان بولساق، بۇرۇن
ھەر ئىككى تەرەپ كۆپلەپ ئەسكەر يىغقان ئىدى، گېنې-
رال فۇزۇيى 200 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى تەييارلاپ
شەھەرنى ساقلىماقچى بولغان، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ
قىسىملىرىمۇ 200 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى تەييارلاپ شە-
ھەرگە ھۇجۇم قىلماقچى بولغان، كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى
ئەگەر بۇ 400 مىڭ تال زەمبىرەك ئوقى ئېتىلىدىغان بول-
سا قانچىلىك ئادەمنىڭ ھاياتى نابۇت بولىدۇ، قانچىلىك
مال - مۈلۈك زىيانغا ئۇچرايدۇ، ھەتتا بېيپىڭدىكى بىر-
قانچە يۈزيىللىق مەدەنىي - قەدىمى ئاسارە - ئەتىقىلەرنى ساقلاپ
قېلىشمۇ تەس بولار. شۇڭا تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش
يەرلىكلەر، خەلقلەر ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپلا قالماي، يەنە
ئۆزىمىز ۋە قول ئاستىمىزدىكىلەر ئۈچۈنمۇ پايدىلىق بولدى.
مۇشۇنداق تۇرۇغلۇق بۈگۈنگە كەلگەندە يەنە پۇشايمان
قىلىدىغانلار چىقارمۇ؟ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلماي، پۇخادىن
چىققىچە بىر قەپەز ئېلىشىش كېرەك ئىدى دەيدىغانلار چىقار-
مۇ؟ بۇنداق ئەسەبىيلەشمەيدىغانلار يوق بولۇشى مۇمكىن
ئەلۋەتتە.

بۇ قېتىمقى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنىڭ ئەھمى-
يىتى ۋە قىممىتىنى سەممىيلىك بىلەن سۆزلەپ ئۆتتۈم. بىراق
قۇمۇل، قارا شەھەر، پىچان، تۇرپان، بۈگۈر، كۇچارلاردا
ئوت - قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاش، باسقۇنچىلىق قىلىش-
تەك كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغان ۋە قاتتىق غەزەپلەن-
دۈرىدىغان بەختسىزلىك ۋەقەلىرى يۈز بەرگەن. بەزىلەر بۇ

قېتىمقى ۋاقەلەرنى ئازسانلىق كىشىلەر بېيىش نەپسى-
تىدە قىلغان، ۋەزىيەتنىڭ قالايمىقانلىقىدىن پايدىلىنىپ.
سۇنى لېيىتىپ بېلىق تۇتماقچى بولغان دېدى.
بۇنداق دېيىش توغرا ئەمەس. ئەگەر بۇ ساددە
ئەسكەرلەرنى ئىشپيونلار، جاھىل ئەكسىيەتچى
ئۇنسۇرلار كۈشكۈرتمىسە، قانداقمۇ پىلانلىق هال-
دا بۇنداق ئىشلار يۈز بېرىدۇ؟ مەن بۇ ۋەقەنى ئاڭلىغاندىن
كېيىن. خوددى بۇ ئىشنى مەن قىلغاندەك ئىنتايىن ئازاپلان-
دىم! بىز شىنجاڭ خەلقىگە يۈز كېلەلمەيمىز! كۆپچىلىك
بۇنى ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار قىلدى دەيدۇ. ئازسانلىق
كىشىلەرنىڭ جىنايىتى كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ نامىغا داغ
كەلتۈردى. ئەلۋەتتە ئازاتلىق ئارمىيە تەرەپ ناھايىتى ئۇ-
بېكتىپ كېلىدۇ، ئۇلار يامان ئىش قىلغان قىسىم، ئورۇنلار-
نى تەپسىلىي تەكشۈرىدۇ. ناھايىتى ئېنىق پەرقلەندۈرىدۇ،
ھەرگىزمۇ قارا - قويۇقلا ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار قىل-
دى دېمەيدۇ، لېكىن بىز ئۇنداق قارىماسلىقىمىز كېرەك،
ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ قىسىمىمىز، ئۇلار شىنجاڭدا تۇ-
رۇشلۇق قىسىمغا قاراشلىق ئورۇن، ئايرىۋېتىشكە بولماي-
دۇ - دە!

مەن بۇ ۋەقە ھەققىدە يېزىلغان بىر پارچە دوكلاتنى
كۆرگەن ئىدىم، ئۇنى كىمنىڭ يازغانلىقىنى ئېيتىش
ئەپسىزرەك، ئۇنى ئازادلىق ئارمىيە پارتكومى ئۈزلىرىنىڭ
رەھبەرلىكىگە يازغان ئىكەن. ئۇلار بۇقېتىمقى ۋەقەنى تەپ-
سىلىي ۋە پاكىتلىق ھالدا تەھلىل قىپتۇ، ئۇلار ھەقىقەتكە
قايتقان قىسىملارنى مۇنداق 2 تۈرگە ئايرىپتۇ: بىرى خە-
لققە ھېچقانداق زىيان سالمىغان. يەنە بىرى خەلققە ئېغىر
ھالدا زىيان سالغان. كېيىنكىسى قۇمۇلدىكى 178 - قىسىمنىڭ
538 - تارمىقى. پىچاندىكى 65 - قىسىم 194 - تارمىقىنىڭ

3 ـ باتالىيونى (7 ـ روتا ئۇنىڭ سىرتىدا)، تۇرپاندىكى 65 ـ
قىسىمنىڭ 194 ـ تارمىقى، قاراشەھەردىكى 128 ـ قىسىمغا
بىۋاسىتە قاراشلىق ئورۇنلار ۋە ئاتلىق ئەسكەر پولكى، بۈ-
گۈردىكى 128 ـ قىسىم 382 ـ تارمىقىنىڭ 1 ـ باتالىيونى،
كۇچاردىكى 65 ـ قىسىمنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكى ۋە
تەمىنات ئىدارىسىنىڭ يۈك توشۇغۇچى ئاتلىق پولكىنى كۆر-
سىتىدۇ. بۇ قىسىملار قانداق جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزگەن؟ ئۇ-
لار بۇلاڭچىلىق قىلغان، ئادەم ئۆلتۈرگەن، ئوت قويغان،
باسقۇنچىلىق قىلغان! كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى، بىز ئىنـ
قىلابىي ھەربىيلەرمىز. شىنجاڭدا شۇنچە يىل تۇردۇق. شىنـ
جاڭ خەلقىنىڭ بىزنى يەرگە قاراتقان جايى يوقمۇ؟ ئۇلار
نېمىشكە بۇنداق ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىققان ئەسكى
لىكلەرنى قىلىدۇ؟ بۇ دوكلاتتا مۇنۇلار ئالاھىدە كۆرسىتىلـ
گەن: 128 ـ قىسىمنىڭ 382 ـ تارمىقى ھەمدە 1 ـ باتالـ
يونىنىڭ قىلمىشى ئەڭ دەھشەتلىك بولغان، مەزكۇر ناھـ
يىدە ئۆلتۈرۈلگەنلەر 30 دىن كۆپرەككە، ياردارلانغانلار
100 گە يەتكەن، ئۆلتۈرۈۋەتكەنلەرمۇ، كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرگەنـ
لەرمۇ، تىرىك كۆمۈۋېتىلگەنلەرمۇ، قىيناپ ئۆلتۈرۈلگەنلەر-
مۇ بولغان. 10 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنىگىچە
بولغان ئارىلىقتا توپ ـ توغرا 23 كۈن توختىماي بۇلاڭـ
چىلىق قىلغان. خەلقلەرنىڭ تارتقان زىيىنىنى ھېسابلاشقا
مۇمكىن بولمىغان. پۈتۈن شەھەردىكى ئاياللارغا ياش ـ
قېرى دېمەي باسقۇنچىلىق قىلغان، ھەتتا 11 ـ 12 ياشلىق
قىزلارغىمۇ باسقۇنچىلىق قىلغان. كۆپچىلىك بۇ دوكلاتـ
نى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇلارنىڭ ئىنقىلابىي ھەربىي ئىكەنـ
لىكىنى ئېتىراپ قىلمايدىغۇ دەيمەن؟ ئۇلارنى ئادەم دەپ
قارىمايدۇ! بۇ ئادەم قىلىدىغان قىلىق بولماستىن بەلكى
ھايۋاننىڭ قىلىقى! قانداقمۇ ئىنقىلاپ، ئادىمگەرچىلىك، ئىـ

تۈزۈم ئۈستىدە سۆزقىلغىلى بولسۇن! بۇ زادى ھايۋانلىق!
بىز ئۇلارنى ئادەم قاتارىدا كۆرسەك بولامدۇ؟ يەنە
ئۇلارنى يولداش دەپ ھېسابلىساق بولامدۇ؟

بۇ دوكلاتتىن قارىغاندا، بۇ ئىشلارنى ئەسكەرلەر ئۆزى
قىلغان، قىسىملاردىكى ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلار ۋە
ئىشپىيونلارنىڭ قوزغىتىشى، يول كۆرستىشى بىلەن قىلىنغان. بۇ
ئىشلاردىن قارىغاندا، گەرچە بىزشىنجاڭ تىنچ يول بىلەن
ئازاد بولدى دەپ قارىغىنىمىز بىلەن لېكىن قىسىملارنىڭ ئىچىدە
ئەكسىيەتچىل جاھىللار، ئىشپىيونلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشىدىن
خالى بولغىلى بولمايدىكەن. شۇڭا بىز تېزدىن تازىلاش
ئېلىپ بېرىپ، بۇ ئازساندىكى كۆپچىلىككە زىيان سالغۇچىلار
نىڭ خەلققە زىيان سېلىشىغا، بىزنىڭ ئاتاق - ئابرويى
مىزغا نۇقسان يەتكۈزۈشىگە يول قويماسلىقىمىز
لازىم. بۇ، ئادەمنىڭ يۈزىنى كەتكۈزۈپ رەسۋا قىلىدى
غان ۋەقە، سىلەر ئەمدى ئورۇنسىز يول قويۇپ بېرىۋەر-
مەڭلار! سىلەر باتۇرلۇق بىلەن ئۇلارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاڭ
لار، پاش قىلىڭلار، بۇنىڭدا مۇھىمى ئوفىتسېر - جەڭچىلەر
ئاممىسىنىڭ ئۆزىنى ئۆزى تازىلاش ھەرىكىتىگە يېقىندىن تايىنىش
لازىم. خەلقنىڭ مۇھەببىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئازاد-
لىق ئارمىيە بىلەن ئىتتىپاقلىقنى مۇستەھكەملەش ھەمدە
ئۆزىمىزنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن، چوقۇم قىسىملارنىڭ ئۆ-
زىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم! كۆپچىلىك بىلىشى كېرەك-
كى، بىز پات ئارىدا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ
ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىمىز. سابىق شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملار
جەمئىي بەش دىۋىزىيە بولۇپ، ئۈچ پىيادە دىۋىزىيە
بىر جۈن بولىدۇ ۋە ئىككى مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەر دى-
ۋىزىيىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ بىر ئاتلىق بىڭتۇەن قىلىپ
ئۆزگەرتىپ تۈزۈلىدۇ. يەنىلا گېنرال تاۋشىيۇ مەسئۇل بولىدۇ.
مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ يولىيورۇقىغا

ئاساسەن، پەقەت سىياسىي كومىسسار ۋە سىياسىي خىزمەت
خادىملىرىلا ئىشلەۋاتىدۇ. ئوفىتسېرلەر ئۆز جايىدا تۇرىۋېرىدۇ.
جۇڭ - دىۋىزىيە كوماندىرلىرىنىڭ نامزاتى ئۈس-
تىدە مەسلىھەت قىلىنغان، لېكىن كۆپ قىسمى ئەسلىدىكى
باشلىقلاردىن تاللىنىدۇ. ئەسلىدە ئىنتىزامى، مەشىق قىلىشى
ياخشى بولغان، خەلق ئۈچۈن تۆھپە قوشقانلار جەزمەن
مۇھىم ئىشقا قويۇلىدۇ. بۇ قېتىم ئۇرۇمچىنى تىنچ يول بىلەن
ئازاد قىلىشتا تىنچ، ئامان ئۆتۈپ ھېچقانداق ۋەقە چىقار-
مىغىنى — دىۋىزىيە كوماندىرى خەن يۇۋېن بولۇپ ئۇنىڭ
دىۋىزىيىسىدىكى بارلىق ئوفىتسېر. جەڭچىلەر گېنېرال تاۋسىيۇ-
نىڭ بۇيرۇقىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇرۇمچىنىڭ تەرتىپىنى
ساقلاشتا تۆھپە قوشتى. خەلقنىڭ كۆزى ئادىل. ئازادلىق
ئارمىيىنىڭ كۆزقارىشىمۇ ئوبيېكتىپ بولدى، ئۇلار ئاتلىق
1 - دىۋىزىيىنى ئالاھىدە قەدىرلىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت
ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنغاندا، گېنېرال پېڭ دېخۇەي
دىۋىزىيە كوماندىرى خەن يۇۋېننى ئالاھىدە ھەيئەت ئە-
زالىققا كۆرسەتكەن. بۇ ئاتلىق 1 - دىۋىزىيىنىڭ شان -
شەرىپى، شۇنداقلا دىۋىزىيە كوماندىرى خەن يۇۋېننىڭ شان-
شەرىپى. ھەربىي قىسىملار بىكىتىۋەن قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن
كېيىن، قوماندان ۋاڭ جېن رەھبەرلىك قىلىۋاتقان بىكىتىۋەن-
گە ئوخشاشلا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ھېساب-
لىنىدۇ. بىراق قىسمىنى ئازادلىق ئارمىيە دەپ ئۆزگەرتىشلا
كۇپايە قىلمايدۇ. بىز ئىسمى - جىسمىغا لايىق ھالدا
ماھىيەتتە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى دېيىشكە مۇناسىپ
بولۇشىمىز، تۈزۈم، ئىدىيە، تەربىيىلىنىش، ئىقتىسادىي جەھەت-
تە، ئىنتىزام جەھەتتە ھەممە بارلىق جەھەتلەردە تۈزۈل،
كېيىن ئۆزگىرىش ياسىشىمىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن
ئۆگىنىشىمىز، ئۇلارنى ئۈلگە قىلىشىمىز لازىم. ھەممە جە-

ھەتتا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بۇ شەرەپلىك ـ غەلىبە بايرىقىغا مۇناسىپ ئىش قىلىشىمىز لازىم. بۇنى بارلىق ئوفىتسېر- جەڭچى يولداشلار مەسئۇل بولۇپ ئىشلىشى كېرەك. بۇ ئۆزىنى قاچۇرۇشقا بولمايدىغان مەسئۇلىيەت. كۆپچىلىك قىسىم، دەرىجە ئايرىماي ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئورۇنلايلى!

4 - بىر قانچە نۇقتىلىق پىكىر

ئاخىرىدا مەن يەنە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق بارلىق سەبداش-يولداشلاردىن كۆتىدىغان ئۈمىدىمنى يەنى بىرقانچە نۇقتىلىق پىكىرىمنى ئوتتۇرىغا قويىمەن ياكى ئۇنى دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار دېيىشكە كېرەك. مەن ھەمىشە بىز خاتالىقنى ئىقرار قىلىشقا جۈرئەت قىلىشىمىز، خاتالىقنى سەممىيەتلىك بىلەن تۈزىتىشىمىز لازىم دەپ كەلدىم. بىزدە ئەجىبا خاتالىق يوقمۇ؟ بۇرۇن قىسىملاردا خاتالىق بەك كۆپ سادىر بولۇپ تۇردى. مەسىلەن: لوشۇرىنغا ئوخشاش ئادەملەرنى ئالىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئادەتتىكى تۇرمۇشى قانداق ئۆتكەن؟ سىلەر بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقانلارنىڭ كۆپىڭلار ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن، ئەلۋەتتە بىلىسىلەر. بۇنداق ئادەم قانداقمۇ بىر ئىنقىلابىي ھەربىي بولۇشقا، قانداقمۇ بىر ئىنقىلابىي قوشۇننىڭ باشلىقى بولۇشقا مۇناسىپ بولالىسۇن! ئۇ بۇ قېتىم نېمىشكە بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولىدۇ؟ مۇھىمى ئۇ ئادەتتە پارىخورلۇق قىلىپ چىرىكلىشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئازاد بولغاندىن كېيىن قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئۇنىڭدىن ھېساب ئېلىشىدىن قورقتى. كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى، ئۇ تېخى بىرىگادا باشلىقى، 10

مىڭدىن كۆپرەك ئادەمگە رەھبەرلىك قىلىدىغان باشلىق تۇرۇقلۇق ھەرىكەتتە مۇشۇنداق چىرىكلىشىپ، ئىدىيىدە مۇشۇنداق جاھىللىشىپ كېتىشى ھەقىقەتەنمۇ بىز ئويلاپ باقمىغان ئىش. ھازىر ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئىچىدە لۇشۇرىنغا ئوخشاشلارنىڭ چىرىك - كېچەكلىرىدىن بىرەرسىمۇ يوقمىدۇ؟ يوق ئەمەس، ئۇلار ھازىر ئازسانلىق ئىچىدىكى ئازسانلىق. كۆپچىلىك بۈگۈندىن كېيىن جەزمەن ئويغىنىشى كېرەك. بىزنىڭ قىسىملىرىمىزدا خېلى كۆپلىگەن يېتەرسىزلىكلەر بار، خېلى كۆپلىگەن مۇكەممەل بولمىغان، نورمالسىز بولغان ئەھۋاللار بار. بىز ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولغان ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولىمىز دەيدىكەنمىز، ئۆز خاتالىقىمىز ئۈستىدە ئوبدانراق ئويلىنىپ، ئۆزىمىزنى تەكشۈرۈپ، ئۆزلۈك - كېسەل ئۆزگەرتىشىمىز لازىم! بۇ قىيىن ئىش ئەمەس. بىزنىڭ بۇرۇنقى ئاساسىمىز بار ئۇنىڭ ئۈستىگە چىن كۆڭۈل - سەمىمىي نىيەت بىلەن ئۆزگىرىشنى خالىساقلا ناھايىتى ئاسانلا قىلىپ كېتەلەيمىز.

بايا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك دوكلاتتا مۇنداق بىر ئابزاس سۆز بار: ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئارىسىدىكى بىرمۇنچە كىشىلەر ئازادلىق ئارمىيىگە زوقلىنىپ، ئازادلىق ئارمىيىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى. يەنە بىرمۇنچە كىشىلەر: بىز بىر ئائىلە كىشىلىرىمىز، سىلەر بىزنى يات كۆرمەڭلەر. بىز چوقۇم خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز دېيىشتى، ھەمدە ئۆگىنىش ئىرادىسىنى ئىپادىلىدى. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا ئومۇمىي جەھەتتىن قارىغاندا ئۇلار ئالغا ئىلگىرىلەش يولىغا ماڭىدۇ، بىزنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسەن، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىش قىيىنراق بولىدۇ. لېكىن ئۇ ئانچە قىيىن ئەمەس.

بۇ ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان ناھايىتى ئوبيېكتىپ كۆز قارىشى ۋە تەنقىدى. ئۇلار بىزنى ئالغا ئىلگىرىلەش يولىدا مېڭىشنى خالايدۇ، ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەپ قاراپ، ئۆزلىرىنىڭ بىزگە قارىتا دەسلەپكى ئىشەنچىسىنى ئىپادىلىدى. سىز ئوبيېكتىپ جەھەتتە بىزمۇ ئۆزگىرىشنى خالايمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوبيېكتىپ جەھەتتە، خەق ئۆزىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىزگە ياردەم بېرىشنى خالايدۇ. شۇڭلاشقا مەن ئېيتىمەنكى، ئۇ دەرگىزمۇ قىيىن ئىش ئەمەس. ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ناھايىتى ئاسان. ھازىرقى مەسىلە ئۆزىمىزگە يەنى ئۆزىمىزنىڭ قانداق قىلىپ ئۇنى ئىددىيىمىزدىن ئۆتكۈزۈشىمىزگە باغلىق بولۇپ قالدى.

بۇ دوكلاتتا يەنە ئىنتايىن ئوبيېكتىپ ئېيتىلغان بىر ئابزاس سۆز بار: ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئىچىدە ھەقىقەتەنمۇ بىرمۇنچە ئىلغارلار ۋە ئاكتىپلار بار، بۇ كىشىلەر ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئۇزۇل - كېسىل ئۆزگەرسىلا ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالايدۇ دەپ قارايدۇ. بۇ ئىنتايىن توغرا. ئۇلار ئاسانلىقچە باشقىلارنى ئىلغار ۋە ئاكتىپلار دەپ ئېتىراپ قىلمايدۇ، ھازىر ئۇلار بىزنى ئۆزگەردى دەپ قاراپلا قالماي يەنە بىزنىڭ ئارىمىزدا ھەقىقەتەنمۇ بىرمۇنچە ئاكتىپ ۋە ئىلغارلارنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ يولداشلىرىمىزمۇ ئۇزۇل - كېسىل ئۆزگەرگەندىلا ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلانغىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغان، مېنىڭچە بۇ بەك ياخشى پۇرسەت، ھازىرقى ۋاقىت، ھەقىقەتەنمۇ بىزنىڭ پارلاق، ئۇلۇغۋار ئىستىقبالغا قاراپ ماڭغانلىقىمىزنىڭ باشلىنىشىدۇر. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئارتۇقچىلىقى ناھايىتى كۆپ. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى دەل بىزنىڭ بۇرۇنقى يېتەرسىزلىكلى-

رىمىزدۇر، ئەگەر بىز كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىدىغانلا بولساق، مېنىڭچە يېرىم يىلدىن بىرىنچىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە، كۆپچىلىك ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولغان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالايدۇ. كۆپچىلىك سېنىڭ - مېنىڭ دېيىشمەي خۇددى ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلاردەك يېقىن بولۇپ كېتىدۇ.

قانداق ئۆزگىرىش مەسىلىسىگە كەلسەك، تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، كۆپچىلىك كۆرۈش، ئاڭلاش ئارقىلىق چوقۇم مەلۇم چۈشىنىش ياكى دەسلەپكى تونۇشقا ئىگە بولدى. يېقىندا مەن گېنېرال تاۋسىيۇ ئېلان قىلغان ئىككى پارچە مۇراجەتنامىنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭغا تامامەن قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. كۆپچىلىك ئەگەر بۇ ئىككى پارچە مۇراجەتنامىنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلىدىغان ھەمدە شۇ بويىچە ئىش قىلىدىغان بولسا ناھايىتى ياخشى بولاتتى. لېكىن مەن ھازىر يەنە بىر نەچچە ئېغىز سۆزلەپ ئۇنى كۆپچىلىككە ئايرىلىش ئالدىدىكى خاتىرە سۆزى سۈپىتىدە تەقدىم قىلماقچىمەن. چۈنكى مەن بۇ يەردە ئانچە ئۇزۇن تۇرالمايمەن. پات يېقىندا لەنجۇغا قايتىپ كېتىمەن. بىراق يەنە شۇنى ئەسلىتىپ ئۆتەيكى مېنىڭ دېگەن سۆزلىرىم كۆپچىلىك ئاڭلاۋېرىپ كۆنۈپ قالغان ئادەتتىكى سۆزلەر بولۇپ، ئۇنى پەقەت يىغىنچاقلاپ ئوتتۇرىغا قويىمەن خالاس. مېنىڭ سۆزۈم مۇنداق تۆت جۈملە سۆز: ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش، رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش، خىزمەت ئىستىلىنى ئۆزگەرتىش، تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت. ھازىر ئۇنى ئاددى قىلىپ تۆۋەندىكىچە ئىزاھلاپ ئۆتەي:

بىرىنچى: ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش. مەن ئالدىدا ئېيتىپ ئۆتكەن مەندىكى ئىدىيىۋى كۈرەش - ئىدىيە ئۆزگەرتىش

نىڭ بىر خىل جەريانى ھېسابلىنىدۇ. مەن مەنمەنچىلىك بى-
لەن مۇنداق بىر سۆزنى ئېيتاي، سوتسىيالىستىك ئىدىيە
بىلەن مېنىڭ ئىدىيەم ۋە يېڭى دېموكراتىزم ئوتتۇرىسىدا
ئاساسىي جەھەتتىن ھېچقانچە پەرق يوق. ئۇ ھالدا قان-
داق ئۆزگىرىش دېگەن سۆزنى ئېيتىشنىڭ ھاجىتى يوق.
لېكىن يەنىلا ئىدىيەدىن ئۆتمەيدىغان كۆپلىگەن كونكرېت
مەسىلەر بولغاچقا پەرىشانلىق كەيپىياتى پەيدا بولغان-
دى. مىسال ئۈچۈن ئېيتساق: مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ
ئەزاسى، مەن گەرچە ئىنقىلابىي گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ
ئەزاسى بولساممۇ لېكىن ھازىر مەن كومپارتىيە تەرەپتە
تۇرۇۋاتقانلىقىم ئۈچۈن، خەلقلەر مېنى پۈرسەتپەرەسلىك
قىلىۋاتىدۇ دېمەسمۇ؟ بۇ مەسىلە مېنىڭ خىيالى ئۇزۇندىن
بۇيان كاللامدىن نېرى كەتمىگەچكە زادى جاۋاب تاپالماي
كەلدىم. ئەگەر مۇشۇ نۇقتىنىلا ئويلايدىغان بولسام كاللام-
دىن ئۆتمەيتتى. لېكىن مەن ئەتراپلىقراق پىكىر يۈرگۈ-
زۈپ يەنە بىر نۇقتىدىن ئويلاپ قارىسام كاللامدىن ئۆت-
تى. مەن ئالدى بىلەن ئۆز - ئۆزۈمگە: گومىنداڭ پارتىيى-
سى قانداق پارتىيە؟ ئۇ پارتىيە ئەزاسى ئۈچۈن مەۋجۇت
بولۇشى كېرەكمۇ ياكى دۆلەت - مىللەت ئۈچۈن مەۋجۇت
بولۇشى كېرەكمۇ؟ ئىنقىلاب ئۈچۈن، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا
ئاشۇرۇش ئۈچۈن مەۋجۇت بولۇشى كېرەكمۇ ياكى ئەشۇ
فېئودال پومېشچىكلار سىنىپى، بيوروكرات دەللاللار سىنىپى
(كوڭ شىياڭشى، سۇڭ زىۋېنغا ئوخشاش) ياكى نەپسانىيەتچى-
لىكتە ئۇچىغا چىققان ئەكسىيەتچى گۇرۇھلار (CC غا ئوخشاش)
ئۈچۈن مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى كېرەكمۇ؟ دەپ سوئال قوي-
ياتتىم، بۇ مەسىلە ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. يەنە ئۆزۈمگە:
«بىزنىڭ ئىنقىلابىي پارتىيىگە ئەزا بولۇشىمىزدىكى مەقسەت
نېمە؟ 4 دەپ سوئال قوياتتىم. بۇ ئەلۋەتتە ناھايىتى ئېنىق.

گومىنداڭ ئەسلىدە ئىنقىلابنى، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلغان پارتىيە ئىدى. دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن مەۋجۇد بولاتتى. بىز پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ۋەزىپىمىز ئىنقىلاب قىلىش، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئىدى. لېكىن هازىرقى كۈنگە كەلگەندە گومىنداڭ ئىنقىلاب قىلمايلا قالماي ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ كەتتى. سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرمايلا قويماي بەلكى سەنمىنجۇيىغا قارشى يولغا مېڭىۋاتىدۇ. گومىنداڭ پارتىيەسى رەھبەرلىكىدىكى هۆكۈمەتنىڭ بارلىق سىياسەت - تەدبىرلىرىدە سەنمىنجۇيىدىن ۋاز كېچىلدى. خەلقتىن يۈز ئۆرىدى. سۈن جۇڭشەن ئەپەندىگە خائىنلىق قىلىندى. گومىنداڭ ئەندى خەلقنى، ئىنقىلابنى، سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان پارتىيە بولماي قالدى. ئەندى بىز ئۇنىڭدىن قىيالمايدىغان نېمە بار؟ ئۇلارنىڭ ھېلىقىدەك فاشىستىك كونتروللۇقى ئاستىدا پارتىيە ئەزاسى بولساق، ئەمەلىيەتتە دۆلەت - مىللەتنىڭ جىنايەتچىسى بولۇپ قالغىنىمىزنى بىلمەي قالىمىز! تارىخ ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ قالىمىز! خەلق ئالدىدا جىنايەتچىسى بولۇپ قالىمىز! بۇ هالدا قىيالمايدىغان يەنە نېمە بار؟ ئەكسىلئىنقىلابى مۇھىتتىن ئىنقىلابى مۇھىتقا يۆتكەلسەك، خەلققە قارشى گۇرۇھتىن خەلق گۇرۇھىغا ئۆتسەك كۆڭلىمىز ئارام تاپمادۇ؟ ئىككىلىنىپ خاتىرجەم بولالمايدىغان نېمە بار؟ كىممۇ مېنى پورسەتپەرەسلىك قىلىۋاتىدۇ دەپ گۇمانلىنار؟ ئەگەر مېنى پورسەتپەرەسلىك قىلىپ ئەمەلدار بولماقچى بولىۋاتىدۇ دېيىشسە، مەن نەنجىڭ هۆكۈمىتىدىكى چېغىمدا، مېنى نېپىكېنى تەشكىللەشنى هاۋالە قىلغاندا، مەن يەنىلا تېنچلىق ئۈچۈن ئاۋارە بولۇشقا رازى بولىدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ قەتئىي رەت قىلغانىدىم.

بۇرۇن مەن غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي-
مەمۇرىي باشلىقى بولغان بولسام ھازىر خۇشاللىق بىلەن
گېنېرال پىڭ دېخۇەينىڭ ياردەمچىسى بولدۇم، بۇنىڭغا قارى-
تا بەزىلەر مېنى ئەمەلدار بولغۇسى بار ئوخشايدۇ دەپ
گۇمان قىلماسلىقى مۇمكىن. زادى نېمە ئۈچۈن؟ ئۇ ناھا-
يىتى ئېنىق. مەن بۇرۇن ھېمىشە كۆپلىگەن يولداشلارغا:
مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، خەلق، دۆ-
لەت ئالدىدا خىجىل بولۇپ قېلىشنى راستىنلا خالىمايمەن
دېگەنىدىم. چۈنكى گومىنداڭ پارتىيىسىدىكى دېموكرات-
لار بېيجىڭدە يېقىن ئـاچقانىدى. مەن پارتىيىنىڭ ئىس-
مىنى ئۆزگەرتىۋېتىشنى قەتئىي تەشەببۇس قىلدىم. گومىنداڭ
دېگەن بۇ ئىسىم ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى سېسىپ كەتتى!
خەلقلەر بۇ ئىسىمنى ئاڭلىسا بېشى ئاغرىيدىغان، يامان
كۆرىدىغان بولۇپ قالدى. كۆپچىلىك ئويلاپ كۆرەيلى،
بۇ ئىسىمنى بىزنىڭ بېشىمىزغا كىيگۈزۈپ قويسا شەرەپ-
لىك بولامدۇ ياكى نومۇس بولامدۇ؟ راستىنلا نومۇس بو-
لىدۇ! ھازىر بىز ئويغاندۇق، بىز قەتئىي، ئۈزۈل - كېسىل
ھالدا دۆلەتكە بالايى ئاپەت كەلتۈرۈشتىن ۋەتەنپەرۋەرلىك-
كە، ئەكسىلئىنقىلابتىن ئىنقىلابقا، خەلققە قارشى تۇرۇشتىن
خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان تەرەپكە ئۆتۈشىمىز لازىم.
بۇ ئىنقىلابىي پارتىيە ئەزاسىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئاق
كۆڭۈللۈك پوزىتسىيە. سەمىمىي ئېتىقاد ھېسابلىنىدۇ. بىز
ئىنقىلابقا، سەنمىنجۇيىغا ئېتىقاد قىلىمىز شۇڭا بىز ئىنقى-
لابىي مەيداندا، سەنمىنجۇيىلىق مەيداندا چىڭ تۇرۇشىمىز
لازىم. كۆپچىلىككە مەلۇمكى، گومىنداڭ كۆپ يىللاردىن
بۇيان ئەكسىيەتچى گۇرۇھ CC نىڭ پارتىيىسىگە ئايلىنىپ
قالدى. ئۇنى ئاز ساندىكى كىشىلەر چاڭگىلىغا ئېلىۋالغاچ-
قا سەل - پەل دېموكراتىيىنى، ئاشكارىلىقنى ياقىلىغۇچىلار

بولسىلا چەتكە قېقىلىدى. بۇنداق پارتىيىگە يەنە نېمىشكە
قىيالمايمىز؟ يۇقىرىدىكىدەك تەھلىل قىلالىغانلىقىم ئۈچۈن
كاللامدىن ئۆتتى. مېنىڭ ھازىر كومپارتىيە رەھبەرلىك
قىلىۋاتقان ھاكىمىيەت تەرەپتە تۇرۇۋاتقانلىقىم، ھەرگىزمۇ
«پۇرسەتپەرەسلىك قىلىش» بولماستىن، ئىنقىلاب قىلىش، ئىنقى-
لابىي پارتىيىنىڭ مەيدانىدا ئىزچىل چىڭ تۇرۇش ئۈچۈندۇر.

يەنە بىر مىسال كۆرسىتەي: مەن بىلەن جياڭجيېشى ئوتتۇ-
رىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ئېلىپ ئېيتسام، ئۇ گومىنداڭ پارتى-
يىسىنىڭ زۇڭ سەيى، مەن بولسام پارتىيىنىڭ كادىرى، ئادەت-
تىكى كىشىلەر مېنى ئۇنىڭ مۇھىم كادىرى دەپ قارايدۇ. ئۇ
كومپارتىيىگە قارشى، مەن بولسام ئىزچىل تۈردە كومپارتىيە
بىلەن بىرلىشىشنى، ئىتتىپاقلىشىشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدىم.
4 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن كېيىنلا كومپارتىيە تەرەپكە كې-
لىۋېلىپلا قايتىپ كەتمىدىم. بۇ ئۇنىڭ كادىرىنىڭ داھى-
سىغا ئاسىيلىق قىلغانلىقى بولامدۇ؟ بۇ مەسىلە بىلەن
يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن مەسىلىلەر خىيالى ئۆزۈندىن بۇ-
يان كاللامدىن نېرى كەتمىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ بىر ئىن-
قىلابىي پارتىيە ئەزاسى ئىكەنلىكىمگە ھەمدە مەن جۇڭگو-
چە ئەخلاقى - قائىدە كۆز قارىشىغا ئىگە ئادەملىكىمگە ئى-
شەنچەم كامىل. مەن بۇ مەسىلىلەرگە يولۇققىنىمدا ئۆزۈم-
نى ئىنتايىن پەرىشان ھېس قىلىمەن. بىراق كېيىن مەن
ئۇلارنى ئاخىرى كاللامدىن ئۆتكۈزدۈم. دۇرۇس، ئۇ بولسا
پارتىيىنىڭ كاتىپى، مەن بولسام پارتىيىنىڭ كادىرى، مەن
بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، پارتىيە ئەزاسى
بىلەن پارتىيە كاتىپى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت، كادىر بىلەن
پارتىيە رەھبىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت. بۇ ئەلۋەتتە ئىن-
قىلابىي مۇناسىۋەت، ئىنقىلابىي تەشكىلىي مۇناسىۋەت بول-
لىشى كېرەك ئىدى. ئۇشەخسىي مۇناسىۋەت ھېسابلانمايدۇ. پادىشاھ

بىلەن ۋەزىر، خۇجايىن بىلەن چاكار ئوتتۇرىسىدىكى فېئو-
داللىق مۇناسىۋەت بولۇشى تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس. پادى-
شاھ بىلەن ۋەزىر، خۇجايىن بىلەن چاكار ئوتتۇرىسىدىكى
مۇناسىۋەتتە، ئۆتمۈشتىكى فېئودالىق جەمئىيەتتە جان پى-
دالىق بىلەن ساداقەتلىك كۆرسىتىش كېرەك ئىدى. كۆپ-
چىلىك ئەلۋەتتە بىز كۆپچىلىك بىلەن جىياڭ جيېشى ئوتتۇ-
رىسىدىكى مۇناسىۋەتنى پادىشاھ بىلەن ۋەزىرلەر، خۇجايىن
بىلەن چاكارلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت دەپ قارىماس؟
مەن بىلەن جىياڭ جيېشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت فېئو-
داللىق مۇناسىۋەت پادىشاھ بىلەن ۋەزىر، خۇجايىن بىلەن
چاكار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت بولماستىن بەلكى ئىنقىلابىي
مۇناسىۋەت ئىنقىلابىي تەشكىلىي مۇناسىۋەت ئىكەن ئۇنداق-
تا، جاۋاب تېپىلدى، مەسىلىمۇ ھەل بولدى دېگەن سۆز،
ھازىر گومىنداڭ پارتىيىسى پارچىلىنىپ كەتتى. ئاللىبۇ-
رۇنلا ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ قالدى، جىياڭ جيېشىنىڭ رەھ-
بەرلىكى ئاللىقاچانلا ئەكسىلئىنقىلابىي يولغا ماڭدى! (مەن
بۇنداق سۆزلەرنى بۈگۈن ئېيتقىنىم يوق، ئۆتكەن يىلى ئۇ
زوڭتۇڭلۇق ۋەزىپىسىگە ئولتۇرغاندا، مەن ئۇنىڭغا ئون مىڭ
خەتلىك بىر پارچە خەت يېزىپ، ئوچۇق قىلىپ: بىز ئەك-
سىلئىنقىلابىي يولغا، سەنمىنجۇيىغا قارشى يولغا مېڭىپ
كەتتۇق، بىزنىڭ ئۈستىمىزدىن ئىنقىلاب قىلىدىغان ئادەم
چىقىدىغان تەقدىردىمۇ، بىز بەرىبىر مەغلۇب بولىمىز دەپ
كۆرسەتكەندىم ھەمدە دەرھال كومپارتىيە بىلەن، سو-
ۋېت بىلەن بىرلىشىش سىياسىتىنى تۈزۈپ چىقىش توغرى-
سىدا تەكلىپ بەرگەنىدىم). بىزنىڭ شۇنىڭغا ئىشەنچىمىز
كاملىكى، بىز ئىنقىلابىي پارتىيىلىك كىشى، پارتىيىنىڭ
كاتىپىشى بولغان كىشى ئىنقىلاب قىلمىسا، بىز قانداقمۇ
شەخسىي ئاغىنىدارچىلىقنى دەپ ئۇنىڭغا قارىغۇلارچە ئەگىشىپ
مېڭىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىنقىلابىي مەيدانىمىزدىن كېچەلەيمىز؟
بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، بىز ئەگەر يەنىلا ھەق - نا-

ھەقنى ئايرىيالمىساق، كىشىلەر قەلبىنىڭ مايىل بولۇش-
بولماسلىقىنى، دۇنيا ئېقىمىنى كۆرۈۋالالمىساق بىزنى قان-
داقمۇ ئىنقىلابىي پارتىيىنىڭ كىشىلىرى دەپ ھېسابلىغىلى
بولسۇن؟ مەن نېمە ئۈچۈن بۇ ئىككى مەسىلىنى ئالاھىدە
ئوتتۇرىغا قويىمەن؟ چۈنكى بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقانلاردىن
مەن بىلەن ئوخشاش ئەھۋالدىكىلەرمۇ ناھايىتى كۆپ بو-
لۇشى مۇمكىن، مەن ئۆزۈمنىڭ ئىدىيەمنى قانداق ئايدىڭ-
لاشتۇرۇۋالغانلىقىم توغرىسىدىكى تەجرىبىلەرنى كۆپچىلىككە
ئېيتىپ بېرىشنى خالايمەن. ئېھتىمال دەرىجىسىدە ئېگىز-
پەسلىك پەرقى باردۇر، لېكىن بۇ جاۋاب ئومۇميۈزلۈك
مۇۋاپىق كېلىدىغاندەك قىلىدۇ. يەنە ھازىر قىسىملاردا
مۇنداق بىر كونا كۆزقاراش يەنى خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپى
كۆزقارىشى ساقلىنىۋاتىدۇ. بۈگۈن بۇ يەردە ئولتۇرۇۋات-
قانلاردىن خېلى كۆپ كىشىلەر خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىدىن
چىققان. خۇاڭپۇ كۆزقارىشى تومتاق كۆلىكتىپ كۆزقارىشى-
مۇ - قانداق؟ ئۇنداق ئەمەس. بىز خۇاڭپۇ روھىنى جارى
قىلدۇرۇش دەۋاتىمىز. چۈنكى، خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنى
سۇن جۇڭشەن ئەپەندى قۇرغان، جىياڭجيېشى مەكتەپ مۇدى-
رى بولغانىدى. ئۇ چاغلاردا بۇ مەكتەپنىڭ شۇغۇللان-
غىنى ئىنقىلابىي تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئىدى، جىياڭجيېشى-
مۇ كۆپچىلىككە ئىنقىلابقا قاتنىشىش توغرىسىدا تەربىيە بې-
رىش، ئىنقىلابىي تەربىيىنى ئۆزىنىڭ بۇرچى دەپ قاراش
لازىم دەپ ئېيتقانىدى، ئۇنىڭ كېيىن بۇنداق ئۆزگى-
رىپ كېتىشىنى كىممۇ ئويلىغان، ئويلىغان تەقدىردىمۇ
كېچىكىپ قالدۇق. گېنېرال چېن مىڭرېن خۇاڭپۇ ھەربىي مەك-
تىپىنىڭ 1 - قارارلىق ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، بۇ قېتىم
چېڭ سۆڭ يۈن ئەپەندىنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەقىقەتكە قاي-
تىپ، بېيجىڭگە كېلىپ جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت

كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتناشقاندا سۆز قىلدى. ئۇنىڭ سۆزىدە مۇنداق بىر جۈملە سۆز بار: «جياڭچىيشى سىز بۇرۇن بىزگە. كۆپچىلىك بىز ھەممىمىز ئىنقىلاب قىلايلى، ئەگەر مەن ئىنقىلاب قىلمىسام، ھەرقانداق كىشى مېنى ئاغدۇرۇۋەتسە بولىدۇ دېگەن ئىدىڭىز، ئۇنداقتا سىز ھازىر مەندىن ئاغرىنماڭ، سىز ھازىر ئىنقىلاب قىلماي ئەكسىلئىنقىلابچى بولۇپ كەتتىڭىز، مەن سىزنى ئاغدۇرۇشۇم كېرەك! سىز بۇنى ئۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ!» (ئاساسىي مەنىسى شۇنداق). بۇ سۆز شۇ چاغدا پۈتۈن زالدىكىلەرنى قاقاقلىتىپ كۈلدۈرىۋەتكەنىدى. خۇاگىپۇ دېگەن بۇ كۆزقاراش قايسى ئاساستا ئاساسەن تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك؟ ئەلۋەتتە ئىنقىلابنى ئاساس قىلىپ تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك. خۇاگ پۇ بۇرۇن ئىنقىلابىي ھەربىي كادىرلارنى تەربىيىلەيدىغان ئورۇن ئىدى. بىز ئىنقىلابىي كادىرلار ئەگەر ئىنقىلابىي مەيدانىمىزنى يوقىتىپ قويساق، بىزدە يەنە قانداق خۇاگىپۇ كۆزقارىشى قالىدۇ؟

بىز ئىدىيىنى ئۆزگەرتىمىز دەيدىكەنمىز، سەلبىي تەرەپكە قارىتا يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۈچ مەسىلىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم. ئىجابىي تەرەپتە، بىز ئالدى بىلەن ھازىر جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ ئەڭ توغرا بولىۋاتقانلىقىنى ئېنىق تونۇشىمىز لازىم. ماۋجۇشى «خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدا: «بۇرژۇئازىيە دېموكراتىيىسى ئىشچىلار سىنىپى رەھبەرلىكىدىكى خەلق دېموكراتىيىسىگە ئورۇن بوشىتىپ بەردى، بۇرژۇئازىيە جۇمھۇرىيىتى خەلق جۇمھۇرىيىتىگە ئورۇن بوشىتىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن: خەلق جۇمھۇرىيىتى ئارقىلىق سوتسىيالىزم ۋە كوممۇنىزمغا يېتىش، سىنىپلارنىڭ يوقىلىشى ۋە دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىككە يېتىش» كە مۇمكىنچى-

لىك تۇغۇلدى دەپ كۆرسەتكەندى.

بۇنداق دېگەنلىك، جۇڭگو تارىخىنىڭ تەرەققىياتى ئالدى بىلەن يېڭى دېموكراتىزم باسقۇچىنى بېسىپ ئۆتۈپ، ئاندىن سوتسىيالىزم باسقۇچىغا قەدەم قويۇش، ئاخىردا كوممۇنىزم باسقۇچىغا قەدەم قويۇش، ئەڭ ئاخىردا دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكىگە قەدەم قويۇش دېگەنلىكتۇر. بۇ سۆزنىڭ، بىزنىڭ سەنمىنجۇيىمىزنىڭ جەريانى بىلەن پەرقى بارمۇ - يوق؟ مېنىڭ قارىشىمچە، سەنمىنجۇيىنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۇق دەۋر تەرەققىياتى بولىدۇ، شۇڭا ئۇ دەۋرنىڭ ئىلگىرىلىشىگە ئەگىشىپ تەرەققىي قىلىپ بارىدۇ. بۇ تەرەققىيات لۇشيەنىنى گەرچە سۇن جۇڭسەن ئەپەندى كونكرېت كۆرسىتىپ ئۆتمىگەن بولسىمۇ لېكىن ئۇ، دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكى ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ئالىي غايىۋى مەقسىتى بولىدۇ دەپ كۆرسەتكەن. سەنمىنجۇيىدىن دۇنيانىڭ بىرلىكىگىچە، ئەلۋەتتە يەنە بىرقانچە باسقۇچلۇق جەريان بولۇشى كېرەك. ئەگەر سۇن جۇڭشەن ئەپەندى هايات بولغان بولسا، ئۇ ئەلۋەتتە ئۇنى بىزگە كۆرسىتىپ بەرگەن بولاتتى. بىزنىڭچە سەنمىنجۇيىنىڭ دەۋر تەرەققىياتى بولىدۇ، ئۇ ئاخىردا ئوخشاشلا دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكى يولىغا ماڭىدۇ. مەن نېمە ئۈچۈن بۈگۈن بۇ سۆزنى قىلىمەن؟ بۇنىڭدىكى مەقسەت يولداشلارغا: سىلەرنىڭ ئىنقىلاب مۆرستى، سۇن جۇڭسەن ئىنقىلابىي مەسلىكىنىڭ سادىق ئېتىقاتچىسى ئىكەنلىكىڭلارنى ئېتىراپ قىلدۇرۇش، سىلەرنىڭ يېڭى دېموكراتىزمدىن سوتسىيالىزمغا، كوممۇنىزمغا، دۇنيانىڭ بۈيۈك بىرلىكىگە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بۇ ھەقىقەتنى، بۇ توغرا ئىنقىلابىي جەرياننى ئېتىراپ قىلماسلىققا، ھىمايە قىلماسلىققا ئاساسىڭلار يوق ئىكەنلىكىنى تونۇتۇش ئۈچۈندۇر.

يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئىدىيىنى ئۆزگەرتىش كېرەك
دېيىشىمىزدىكى مەقسەت، ئەڭ تۆۋەن ئۆلچەم بويىچە، سەل-
بىي جەھەتتە، ئۆزىمىزنىڭ بۇرۇنقى بارلىق كونا، پېتو-
دال، قالاق ئىدىيەۋى ئاڭنى ئۇزۇل - كېسىل پاكىزە
تۈگىتىش، ئىجابىي جەھەتلەردە دېموكراتىزمدىن سوتسىيال-
زىمغا، كوممۇنىزمغا، بۈيۈك بىرلىككە ئۆتۈشتىن ئىبارەت
بۇ ئىنقىلابىي لۇشيەنگە، ئۆزىمىزنىڭ ئىدىيىمىزدىكى بار-
لىق نەرسىلەرنى مۇشۇ لۇشيەننىڭ تەرەققىياتىغا قىلچە
ئىككىلەنمەستىن ماسلاشتۇرالايدىغان قىلىشتىن ئىبارەت.

ئىككىنچى، رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش. سىز بىر
روتا كوماندىرى بولغان ئىكەنسىز ئۇ ھالدا سىز شۇ روتىدىكى
كىشىلەرگە رەھبەرلىك قىلىسىز، پولك كوماندىرى ئىكەن-
سىز پولككە رەھبەرلىك قىلىسىز، بۇ يەردە ئولتۇرۇۋاتقان-
لارنىڭ ھەممىسى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرى كادىرلار، سى-
لەر بىر قىسىم رەھبەرلىك مەسئۇلىيىتىنى ئۈستۈڭلەرگە ئال-
غانسىلەر. بۇرۇن بىزنىڭ رەھبەرلىك ئۇسۇلىمىز ھەققەتەن-
مۇ ياخشى بولمىدى! بۇ يىلنىڭ بېشىدا مەن جۇڭگو كوم-
پارتىيىسىنىڭ شىنخۇا ئاگېنتلىقى ئاڭلاتقان قىسىملاردىكى
دېموكراتىك تۈزۈم مەسىلىسى ھەققىدىكى ماقالىنى كۆردۈم،
ئۇ تەپسىلىي، ھەققىي يېزىلىپتۇ، بۇ ماقالىغا مەن چىن قەل-
بىمدىن قوشۇلىمەن. بۇنى ناھايىتى ياخشى ئەسەر ئىكەن،
بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدىكەن دەپ قاراپ، ئۇنى سا-
بىق سىياسىي خىزمەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقىغا تاپشۇرۇپ
بېرىپ، تېزدىن ھەرقايسى قىسىملارنىڭ
باشلىقلىرىنى يىغىپ مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىشنى تاپىلىدىم
ھەمدە غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىدىكى ھەرقايسى
قىسىملارغا ئۇنى يولغا قويۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈر-
دۈم. بىز بۇرۇن باشلىقلىق تۈزۈمىنى يولغا قويغان، ئۇ بىر

خىل ھاكىم مۇتلەقلىق شەكلى بولغاچقا ئۇ ئاممىنى قوزغى-
تالمايتتى، ئاممىغا ئىلھام بېرەلمەيتتى. ئاممىنىڭ كۈچى-
ئىرادىسىنى جارى قىلدۇرالمايتتى. ئىتتىپاقلاشتۇرالمايتتى.
جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ھازىر يولغا قويۇۋاتقىنى دېموك-
راتىك تۈزۈم، دېموكراتىيە ئاساسىدىكى مەركەزلەشتۈرۈش،
مەركەزلەشتۈرۈش يېتەكچىلىكىدىكى دېموكراتىيە. قىسىملاردى-
كى بارلىق ئىشلار دېموكراتىيە شەكلى ئارقىلىق بىر تە-
رەپ قىلىنىدۇ. ئۈچنى تەكشۈرۈش، تۆتنى باھالاش، ئۈچ
چوڭ ئىنتىزام، سەككىز دىققەت، كادىرلار ئىشى، ئىگىلىك،
مائارىپ، ئىنتىزام قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى كۆپچىلىكنىڭ
مۇزاكىرىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەنلىكى، ھەر بىر ئادەمگە ئۆز
پىكرىنى تولۇق بايان قىلىشقا پۇرسەت بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن،
قىسىملاردا پولاتتەك ئىنتىزام، پولاتتەك ئىتتىپاقلىق شەكىل-
لەنگەن. شۇڭا خەقنىڭ غەلىبىلىك جەڭ قىلىشى تاسادىپى
ئىش ئەمەس. بۈگۈن مەملىكەت بويىچە غەلىبە قىلىشتا ئۇنىڭ
ئاساسى بار. (25 مىڭ يوللۇق ئۇزۇن سەپەر جەريانىدا
ئۇلار سانسىز جاپا - مۇشەققەت، خەۋپ - خەتەرلەرنى،
سۇنئىي ۋە تەبىئىي بالا - قازالارنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. يول-
غا چىقىشتىن بۇرۇن 300 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم بولغان بول-
سا، شىمالىي شەنشىگە يېتىپ كەلگەندە ئاران 35 مىڭدىن
كۆپرەك ئادەم قېپ قالغان، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ
دېخۇەينىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ئېلىپ ماڭغان قىسىم يولغا
چىققاندا 83 مىڭ ئادەم بولۇپ، شىمالىي شەنشىگە كەل-
گەندە ئاران 7200 ئادەم قېپ قالغان)، كېيىن بارا - بارا
كۆپىيىپ ھازىرقىدەك 4 مىليوندىن كۆپرەك كىشىلىك قو-
شۇنغا ئايلىنىپ، پۈتۈن مەملىكەتنى ئازات قىلدى. بۇ-
نىڭ ئىچىدە ئەلۋەتتە باشقا ھەر خىل سەۋەبلەرمۇ بار.
لېكىن پەقەت ھەربىي ئىشلارنىلا ئېلىپ ئېيتىدىغان بول-

ساق، ئۇلارنىڭ قوشۇنىدىكى ھەربىي ئىشلار دېموكراتىيىسى،
سىياسىي دېموكراتىيە، ئىقتىسادىي دېموكراتىك تۈزۈم ئا-
ساسلىق ئەڭ چوڭ مۇناسىۋەت ھېسابلىنىدۇ. كۆپچىلىك
بۇرۇن، قىسىملاردا دېموكراتىيىنى يولغا قويۇشتىن ناھايىتى
گۇمان قىلاتتى. لېكىن ئازاتلىق ئارمىيە ئىچىدە ھەقىقە-
تەنمۇ دېموكراتىيە يولغا قويۇلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئالا-
ھىدە ئۈنۈملۈك بولغان تۇرسا، بۇ بىزنىڭ قايىل بولۇشىمىز-
غا ئەرزىمەمدۇ؟ ھەرقايسى ئوفىتسېر يولداشلار، بىز
ئالدىن بىلگۈچى، ئالدىن سەزگۈچى بولالمىغان تەقدىردى-
مۇ، كېيىن بىلگۈچى، كېيىن سەزگۈچى بولۇشىمىز لازىم. ئە-
گەر بىز مۇشۇنداق ياخشى تۈزۈمنىڭ بارلىقىنى بىلىپ تۇ-
رۇپمۇ، بىر ئىزدا توختاپ قېلىپ، بۇرۇنقى كونا قائىدىلەرگە
يېپىشىۋالساق، ئۇ ھالدا تۈگىشىمىز، ئالغا ئىنتىلمەستىن ئارقى-
دا قېلىشقا تەن بەرگەنلىكىمىز بىلەن باراۋەر بولىدۇ. كۆپچىلىك
قاراپ باقايلى، بىزنىڭ بۇرۇنقى ئىشلىرىمىزدا يۇقىرى بىلەن تۆ-
ۋەن، ئوفىتسېرلەر بىلەن جەڭچىلەر ئايرىلىپ تۇراتتى، لوشۇرىن-
غا ئوخشاش ئادەملەر ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ئىچىدە تېپىل-
مايدۇ، دېموكراتىك تۈزۈم ئاستىدا چىرىكلىشىشكە، پا-
رىخورلۇق قىلىشقا كىم جۈرئەت قىلالايدۇ؟ سەل - پەللا
بۇزۇلسىڭىز قول ئاستىڭىزدىكىلەر سىزنى تەنقىت قىلىدۇ،
سىزنى پاش قىلىدۇ! لېكىن بىزنىڭ قوشۇنىمىز ئىچىدە
بولسا يۇقىرى بىلەن تۆۋەن ئايرىلىپ تۇرغاچقا ھېچكىم
بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق، يۇقىرىدىن يوشۇرۇپ تۆۋەن-
دىن يوشۇرمايدۇ. ھەتتا يۇقىرى بىلەن تۆۋەن بىر - بى-
رىدىن يوشۇرىدۇ. ھەربىيلەر بىلەن خەلقمۇ بىر - بىرىدىن
ئايرىلىپ تۇرىدۇ. شىنجاڭنى ئېلىپ ئېيتايلى، ئادىل سۆز-
لەيدىغان بولساق، يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئار-
مىيە بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتى يەنىلا خېلى ياخشى

بولۇپ كەلدى، لېكىن ئىچكىرىدە ئۇنداق ئەمەس، ئارمىيە بىلەن خەلق بىر - بىرىدىن ئايرىلىپلا قالماستىن، يەنە قىسىملار نەگىلا بارسا، خەلققە قارشى تۇرىدىغان، خەلققە زىيان سالىدىغان ئىشلارنى كۆپلەپ قىلىپ يۈرگەچكە، خەلق ئۇلارغا چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچ! كۆپچىلىك ئويلاپ باقايلى: خەلق ئۆچ كۆرىدىغان قوشۇن، خەلقنىڭ ھىمايىسى ۋە ياردىمىگە ئېرىشەلەمدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە قوشۇن ئىچىدىكى كادىرلار مەسىلىسى، مەزھەپچىلىك مەسىلىسى، باشقۇرۇش زادى ھەل بولماي كېلىۋاتقاچقا، بىز ئۇنىڭ دەردىنى ئاز تارتمىدۇق. ھازىر ئازادلىق ئارمىيە ئىچىدە ئۇنداق ئىشلار يوق، ئۇلاردا قاتتىق بولغان ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىش تۈزۈمى بولغانلىقى، تەنقىت ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىشنى يولغا قويۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ھېچكىممۇ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. بۇرۇن بىزنىڭ قىسىملىرىمىز ئىچىدىمۇ كىچىك گۇرۇپپىلار بار ئىدى، ئاتالمىش تەنقىت، ئۆز - ئۆزىنى تەنقىتمۇ بولغان، لېكىن ئۇ پۈتۈنلەي شەكىل ئىدى. ھەتتا شەكىلمۇ بولمىغانلىقتىن ئۇنى يولغا قويۇش تامامەن مۇمكىن بولمىغان. خوپ، بىز ھازىر رەھبەرلىك ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇق!

ئۈچىنچى، خىزمەت ئىستىلىنى ياخشىلاش. بۇرۇن قىسىملاردىكى نۇقسانلارنى مەسىلەن، بىر - بىرىگە دۆڭگەش، كەينىگە سوزۇش، ساختىپەزلىك، پارىخورلۇق، چېچىلاڭغۇلۇق قىلىش قاتارلىقلارنى كۆپچىلىك ئوبدان بىلگەچكە، بۇ توغرىدا كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بىر - بىرىگە دۆڭگەش — مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. كەينىگە سوزۇش — ئۈنۈمگە ئەھمىيەت بەرمەي، بۈگۈن قىلىپ بولۇشقا تېگىشلىك ئىشنى ئەتىگە، ئەتىسى

ئۆگۈنگە، بۇ ھەپتىدىن كېلەر ھەپتىگە، بۇ ئايدىن كېلەر
ئايغا سوزۇشنى كۆرسىتىدۇ. ساختىپەزلىك قىلىش — يال-
غان سۆزلەش، ساختىپەزلىك بىلەن ئىشلەش بولۇپ، بۇ بىر
خىل ئومۇمىيۈزلۈك ھادىسە. پارىخورلۇق قىلىش توغرىسىدا
سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق. قىسىملاردا
گەرچە بىر مۇنچە پاك - دىيانەتلىك، ئۆزىنى تۇتۇۋالغان
ئادەملەر بولسىمۇ لېكىن پارىخورلۇق كەيپىياتى خېلىلا ئو-
مۇملىشىپ قالغان. ئاڭلىشىمچە يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېر-
لەر ھەممىشە بىر يەرگە يىغىلىپ پۇل تىكىشىدىكەن، ماجياڭ
پەيجىيۇ ئوينايدىكەن، خالتىغا پۇل قاچىلاپ تىكىشىپ ئوي-
نايدىكەن. بۇ پۇللار نەدىن كەلگەن؟ ئۇلار يوق ئادەملەرنىڭ
پۇلىنى سوقۇۋېلىش، سودىگەرچىلىك قىلىش، ھۆكۈمەتنىڭ
ماشىنىسىنى ئىشلىتىپ سىرتتا ئەتكەسچىلىك قىلىپ مال
ئېلىپ سېتىش، ھۆكۈمەت نامىنى سېتىپ ئۆزى پايدا ئې-
لىش قاتارلىق ھەرقانداق قانۇنسىز قىلمىشلارنى قىلالايدۇ،
بولمىسا ئۇلاردىكى پۇل نەدىن كېلىدۇ؟ چېچىلاڭغۇلۇق قى-
لىش - تەشكىلسىزلىك، ئىنتىزامسىزلىق قىلىش — يۇ-
قىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك يۇقىرى بىلەن تۆۋەننى ئوفىتسېر-
لەر بىلەن ئەسكەرلەرنى، ئارمىيە بىلەن خەلقنى بىر -
بىرىدىن ئايرىۋېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇ ھالدا قوشۇن
قوشۇنغا ئوخشىماي قالىدۇ. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھەر خىل
يامان ھادىسىلەر ئەلۋەتتە خىزمەت ئىستىلىدىكى خاتالىق
ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل خاتا خىزمەت ئىستىلىنىڭ شەكىللى-
نىشى، غەربىي - شىمالدىن ئېيتقاندا، مېنىڭ رەھبەرلىك
قىلىش جەھەتتە ئىشنىڭ يولىنى بىلمىگەنلىكىمدىن بولغانلى-
قىنى ئالدى بىلەن بوينۇمغا ئالىمەن، ئەلۋەتتە. بىز ھازىر
بۇرۇنقى خاتالىقلىرىمىزنى ئېتىراپ قىلساق، كېيىن مەغ-
لۇبىيەت يولىغا قايتا قەدەم قويمايمىز. بىز مەسئۇلىيەتنى

ئۈنۈمنى، ئىنتىزامنى، جامائەت ئەخلاقىنى، كىشىلىك قە-
دىر - قىممەتنى تەشەببۇس قىلىپ، بۇرۇنقى كونا ئىستىل،
كونا قىلىق، كونا كۆز قاراشلارنى سەممىيلىك بىلەن ھە-
قىقىي يوسۇندا تۈزىتىپ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ، مەسئۇلىيەت-
چان، ئىشچان - چەبدەس، راستچىل، پاك - دىيانەت،
تەشكىللىك ۋە ئىنتىزامچان بولۇشتەك خىزمەت ئىستىلىنى
ئۆزلەشتۈرۈشىمىز لازىم.

ئۈچىنچى، تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزگەرتىش. ھازىر دەۋر
ئۆزگەرگەچكە، ئىجتىمائىي كەيپىياتنىمۇ ئۆزگىرىش بولۇشى،
بىزنىڭ تۇرمۇش ئادىتىمىز مۇشۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆزگىرىشى
لازىم. سىلەر جۇڭگو كومپارتىيىسى تەرەپىنىڭ تۇرمۇش
ئادىتىگە قاراپ بېقىڭلار، ئۇلار نېمىدېگەن ئاددىي سادە نېمىدېگەن
چىدامىلىق، نېمىدېگەن ئەستايىدىل! ئۇلار بىزدىن پارتى-
زانلىق قىلىپ چىققاچقا، ئەزەلدىن مۇشۇنداق تۇرمۇش ئا-
دىتىنى ئۆزلەشتۈرگەن. ئۇلاردا ھورۇنلۇق، چىرىكلىشىش
ئەھۋاللىرى مەۋجۇت ئەمەس، قىمارۋازلىق قىلىش تېخىمۇ
مەۋجۇت ئەمەس، ئەخلاقسىزلىق ئىشلىرى مەۋجۇت ئەمەس.
بىز نەنجىڭدىكى چاغدا مۇنداق بىر غەلىتە پىتنە - ئىغۋالار
ناھايىتى كەڭ تارقالغان ئىدى، يەنى كومپارتىيە خوتۇننى
ئومۇمنىڭ قىلىشنى يولغا قويمىش، ئاياللارنى تەقسىم قى-
لىپ بېرىش تۈزۈمنى يولغا قويمىش دېگەن گەپ - سۆز-
لەرنى ئاڭلاپ، كۆپ كىشىلەر قورقۇپ كەتكەن ئىدۇق، كې-
يىن شاڭخەيدىكى 60 نەچچە ياشلىق ئاغىنەم ماڭا: «كوم-
پارتىيە كەلدى، مەن باشقا ئىشتىن قورقمايمەن، پەقەت
ماڭا ئاياللارنى تەقسىم قىلىپ بېرىشىدىن قورقىمەن،
مەن 60 ياشقا كىرىپ قالدىم، ئەگەر ماڭا ياش بىر ئا-
يالنى تەقسىم قىلىپ بەرسە، مەن قانداق چىدايمەن!»
دېگەن ئىدى (پاراققىدە كۈلكە) بۇ ئەلۋەتتە بىر چاخچاق

گەپ بولسىمۇ لېكىن بۇ خىل ئەكسىيەتچىل تەشۋىقاتلارنىڭ
تەسىرىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. كۆپچىلىك بىلىش كېرەككى،
جۇڭگو كومپارتىيىسى ئاياللارغا ھۆرمەت قىلىدۇ ھەمدە ئا-
ياللار ھەرىكىتىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ، مىسال ئۈچۈن ئالاي-
لى، بېيجىڭ تەرەپ «سەككىز تاركوچا» نى ئەمەلدىن قالدۇ-
رۇپ پاھىشە ئاياللىرىنى تەربىيىلەپ ئۆزگەرتىش خىزمىتىنى
ئىشلىمەكچى بولۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئەر - ئايال مۇناسىۋىتىگىمۇ
ئىنتايىن ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدۇ، نەدىمۇ ھېلىقى يا-
مان غەرەزلىك تەشۋىقاتتىكىدەك غەلىتە ئىشلار بولسۇن. مەن
بېيجىڭدىكى چاغدا، ماۋجۇشى ماڭا: «شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق
200 مىڭ كىشىلىك قىسىم بۇ يىل، كېلەر يىل ئەمەس،
بەلكى ئىندىنقى يىلدىن باشلاپ ھەربىي خىزمەتتىن
بوشاشقا باشلىغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىچكىرىگە قاي-
تىشىنىڭ ھاجىتى يوق. بىز ئۇلارنىڭ ئائىلە - تەۋەلىرىنى
ئەكەلدۈرۈپ بېرىمىز، ئائىلە - تەۋەلىرى بولمىغانلارغا
ئىچكىرىدىن 100 — 50 مىڭچە ئايالنى شىنجاڭغا چىقىش-
قا چاقىرىق قىلىمىز، ئۇلار مۇشىنجاڭنىڭ ھەرخىل قۇرۇلۇش
خىزمەتلىرىگە قاتناشسا، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆز ئىختىيار-
لىقى بىلەن تاللاش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئۆي ئوچاقلىق
بولۇپ تىرىكچىلىك قىلسىمۇ بولىدۇ. شىنجاڭنىڭ يېرى كەڭ،
كۆپچىلىك بوز يەر ئېچىپ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللان-
سىمۇ ياكى كان بايلىقلىرىنى ئاچسىمۇ، سانائەت ئىشلەپ-
چىقىرىشقا قاتناشسىمۇ بولىدۇ، بۇ بىر قانچە 100 مىڭ ئادەمنىڭ
تۇرمۇشىدىن مەسىلە چىقمايدۇ، دېگەن ئىدى. بۇ قېتىم لەن-
جۇغا بارغىنىمدا، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيمۇ
ماڭا شۇنىڭغا ئوخشاش سۆز قىلدى. بىز بىلىشىمىز كېرەككى
بۇ ئالدىن ئېيتىلغان سۆز بولماستىن، بەلكى كەلگۈسىدە جەز-
مەن پىلانلىق ھالدا ئىشلىنىدىغان ئىشلاردۇر. ھازىر بۇ

يەردە ئولتۇرغانلىرىڭىز ھەربىيلەرمىز، ھەربىي كادىرلار-
مىز، سىلەر كەلگۈسىدە بىرەر زاۋۇت - كاننىڭ باشلىقى،
كولخوز ئەزاسى، زاۋۇتلارنىڭ باشقۇرغۇچىسى بولۇپ قالار-
سىلەر. ... سىز ھازىر بىر روتىنىڭ كوماندىرى بولۇپ، 100
نەچچە ئادەمگە رەھبەرلىك قىلغان بولسىڭىز، بۇ 100 نەچچە ئادەم
بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى بولغاندا، ئۇ ھالدا سىز مۇشۇ بىر
قىسىم دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ رەھبىرى بولۇپ قا-
لىسىز، مەيلى ھازىر ياكى كەلگۈسىدە بولسۇن، سىز رەھبەر-
لىك ئورنىدا تۇرغان ئىكەنسىز، رەھبەر بولغۇچىنىڭ شەر-
تىنى ھازىرلىشىڭىز، جەزمەن بۇرۇنقى تۇرمۇش ئادىتىڭىز-
نى مەسىلەن: قىمارۋازلىق، ئەخلاقسىزلىق، ھورۇنلۇق، چې-
رىكلىشىش قاتارلىق ئەھۋاللارنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپ،
چىداملىق، ئەمگەكچان، ئاددىي - ساددا، ئەستايىدىل بولۇش-
تەك تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىڭىز لازىم. بىز
بارلىق تۇرمۇش ئادىتىمىزدە، دۆلەتكە، خەلققە، قول ئاس-
تىمىزدىكىلەرگە مەسئۇل بولۇپلا قالماي ئۆزىمىزگىمۇ مەس-
ئۇل بولۇشىمىز لازىم.

يۇقىرىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان بىر قانچە نۇقتا ئەسلىدە
ھېچبىر يېڭى گەپ ئەمەس ئىدى. ئۇنى كۆپچىلىكمۇ بىلەت-
تى، بۇ يەردىكى مەسىلە ئۇنى قىلمىغانلىقتا ياكى ھەقىقىي تۈردە
ئىشلىمىگەنلىكتە. يولداشلار بىز كۆپ يىللاردىن بۇيان
ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچى ياكى سەبداشلىق مۇناسىۋەتتە بولۇپ
كەلدۇق، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق
بىلەن، كۆپچىلىكنىڭ بۇ ياخشى پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي،
ئۆزىنى ئۆزگەرتىش، قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق
كەلگۈسىدە ئولۇق يېڭى جۇڭگونىڭ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىشىنى
ئۈمىد قىلىمەن. بىز ئەندى ھازىرغا كەلگەندە قىلاچىمۇ
ئۈمىدسىزلەنمەسلىكىمىز، ھېچقانداق خام - خىياللاردا تې-

خىمۇ بولماسلىقىمىز لازىم. ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات قىـ
لىپ، يېڭىباشتىن ئادەم بولۇپ، ئىشنى يېڭىباشتىن باشلاپ
ئىنقىلاۋىي مەيدانىمىزنى قايتىدىن تۇرغۇزۇپ، ئىنقىلاۋىي رو-
ھىمىزنى ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىمىزنى ۋە غەيرىتىمىزنى ئەسـ
لىگە كەلتۈرەيلى. جوڭگو كومپارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك
بىرلىك سەپنى تەشەببۇس قىلىشىدىكى مەقسىدى — ھەر
بىر خەلقنىڭ كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت. ئۇلار،
ھەممەيلەننىڭ كېرىكى بار، دۆلەتكە يارامىلىق ئادەملەرنى
بىز نېمىشكە تاشلىۋېتىمىز؟ نېمىشكە ئۇلارنى ئۆزىمىزگە
قاراتمايمىز؟ بۇنداق ئۇلۇق دۆلەت قۇرۇلۇشىنى بىز جۇڭـ
گو كومپارتىيىسى ھەرگىزمۇ ئۆز ئالدىمىزغا تارتىۋالماقچى
ئەمەسمىز. بۇنى كۆپچىلىك ئىتتىپاقلىشىپ، ھەمكارلىشىپ
ئىشلىشى كېرەك دەيدۇ. بىز چوقۇم كومپارتىيىنىڭ بۇ توغـ
را ھەم ئۇلۇغ فاكچىنىنى قوبۇل قىلىپ، دېموكراتىك بىر-
لىك سەپكە قاتنىشىپ، سىنىڭ - مېنىڭ دېمەي ھەممىمىز
بىرلىكتە جوڭگو خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن كۈ-
رەش قىلايلى! يېڭى جوڭگو قۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلايـ
لى! بىز دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەت ۋە ئادەم كۈچى بىـ
لەن يېڭى جوڭگونى قۇرۇش قۇرۇلىشىنى ئېلىپ بېرىۋاتقانـ
لىقىمىز ئۈچۈن، غەلىبە قىلماي، مۇۋاپپەقىيەت قازانماي قا-
لامدۇق؟ بۇ ھەر بىر پۇقرالىك، بولۇپمۇ ھەر بىر ئىنقىلابىي
ھەربىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچى — مۇقەددەس
شەرەپلىك بۇرچىدۇر!

بىز يىراقنى، چوڭ ئىشلارنى كۆزدە تۇتىشىمىز، كۆز
ئالدىمىزدىكى ئۇششاق ئىشلارنى كۆزدە تۇتىشىمىز، ئالدى
بىلەن ئۆزىمىزنى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىشىمىز، خەلق ئازاد-
لىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - بىكتۇەندىن كەمتەرلىك بىلەن دا-
ۋاملىق ئۆگىنىشىمىز، ئۇلارنى ئۆزىمىزگە ئۈلگە قىلىشىمىز لازىم

مۇشۇ نۇتۇقنى قىلىپ بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، 12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى گېنېرال پېڭ دېخۇەي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى بىڭتۈەندىكى ئوفىتسېرلەرنى ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئورگىنىدىكى كادىرلارنى يىغىپ مېنى يەنە بىر قېتىم سۆز قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. ئاۋال پېڭ دېخۇەي سۆز قىلدى. كېيىن مەن سۆزلىدىم. مېنىڭ سۆزلىگىنىم «يەنە قانداق ئۆزگەرتىش توغرىسىدا». ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

5 - يەنە قانداق ئۆزگەرتىش توغرىسىدا

(1949 - يىلى 12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۈرۈمچىدە تۇ-رۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - بىڭتۈەنى ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئورگىنىدىكى كادىرلارغا قىلىنغان سۆز)

مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي، گېنېرال ۋاڭجېن تاۋسىيۆ، يولداشلار:

بايا مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ ھەم ئەس-تايىدىل ھەم يومۇرلۇق ھەم نەزەرىيەۋى ئاساسلىق ھەمدە كۆپلىگەن پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، تەكرار ئوخشۇتۇش-لارنى قوللىنىپ سۆزلىگەن سۆزىنى ئاڭلىدۇق. ئۇ ھەقى-قەتەنمۇ ناھايىتىمۇ ياخشى سۆزلىدى. كۆپچىلىك ئاڭلىغان-دىن كېيىن ناھايىتى خوشال بولۇشتى. مەن يولداشلارنىڭ بولۇپمۇ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكى ئوفىتسېر يولداش-لارنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي قىلغان توغ-را، قىممەتلىك يوليورۇقنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلىشىغا ھەمدە ئۇنى ئىجرا قىلىشىغا ئىشىنىمەن.

ئەمدى مەن سۆزۈمنى باشلاي، نېمە توغرىسىدا سۆزلىسەم

بولار؟ مەن بېيجىڭدىن كەلدىم، شۇڭا بېيجىڭدىكى ۋەقەلەرنى سۆزلەپ باقايمۇ؟ ھازىر مانا مەن يەنە ئۇرۇمچىگە كېلىپ قالدىم، شۇڭلاشقا شىنجاڭدىكى ۋەقەلەرنى سۆزلەپ ئۆتەي:

مەن بۇ يىل 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بېيجىڭغا بېرىپ، 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئايرىلدىم. مەن ئۇ يەردە 8 ئايغا يېقىن تۇردۇم. بۇ جەرياندا، بېيجىڭدە بولغان ئەڭ چوڭ ۋەقە — جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ يىغىنى ئېچىلدى، ئارقىدىنلا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكالاندى ھەمدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى تەشكىل قىلىندى. بۇ بىر چوڭ ئىش بولدى. ئۇ جۇڭگو تارىخىدىكى بىر چوڭ ئىش. تارىخنى ئۆزگەرتىپ تارىخ يارىتىشتىن ئىبارەت بىر چوڭ ئىش بولدى. جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ ئەڭ مۇھىم بىر قانچە قارارىدا جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ تەشكىلىي قانۇنى، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىلىي قانۇنى، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ ئورتاق پىروگراممىسى ۋە دۆلەت بايرىقىنى بېكىتىش ماقۇللاندى. بۇ ئۈچ چوڭ ھۆججەت — جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت قۇرۇش تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم ھۆججەت ھېسابلىنىدۇ. كۆپچىلىك ئۇنى كۆرگەن، تەتقىق قىلىپ كۆرگەن بولىشى مۇمكىن، شۇڭا مەن ئۇ توغرىدا سۆزلىمەسەممۇ بولار.

ئون كۈنلۈك يىغىننىڭ جەريانى ئەلۋەتتە ناھايىتى ئۇزۇن، ئۇنى تەپسىلىي بايان قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەڭ دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان نۇقتا شۇكى، بىر قانچە ئايدىن بۇيان مەن ماۋجۇشى ۋە كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى دېموكراتىك بىرلىك سەپ فاڭجېنىنى چۈشەندىم. بۇ ئۇلۇق فاڭجېن بۇ قېتىمقى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەن ھەر قايسى تەرەپلەردە تولۇق

ئىپادىلەندى. ئۇ ھەر قايسى دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھلار ھەرقايسى دېموكراتىك زاتلار، ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەتلەر، چەتئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرى، شەرق، غەربى، جەنۇب، شىمالدىكىلەرنى ھەتتا چەتئەللەردىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنداقلا دىنىي ساھادىكىلەرمۇ ۋەكىل قاتناشتۇردى. 660 دىن كۆپرەك ۋەكىل ئىچىدە دېموكراتىك بىرلىكسەپنىڭ ماھىيىتى ۋە مەزمۇنى تولۇق ئىپادىلەندى. بۇنى ئالاھىدە يېزىشقا ئەرزىيدۇ. يەنە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ۋە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ تەركىبىدىن قارىغاندىمۇ، ئىسىملىكنى كۆپچىلىك گېزىتتىن كۆردى، بۇلار ھەر قايسى تەرەپلەر كۆپ قېتىم تەپسىلىي كېڭەشىش ئارقىسىدا بىردەك كېڭىشىپ بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن سايلاپ چىققان، ھەممە ئۇ ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىدىكى شەخسلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بولۇپمۇ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىي، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىدىن باشقا يەنە ھەرقايسى پارتىيە گۇرۇھلار، ھەرقايسى تەرەپلەردىكى دېموكراتىك زاتلار گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك گۇرۇھىدىكىلەر، ھەقىقەتكە قايتقان ھەر بىر باشلىقلار قاتناشتۇرۇلدى. مەندەك بىر ئەرزىمەس شەخسمۇ ئەزالىققا كۆرسىتىلدىم. سايلانغانلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاستىغا ئەسكەرتىش بېرىلگەن. مەسىلەن، مېنىڭ ئىسمىمنىڭ ئاستىغا «گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك گۇرۇھىدىن» دەپ ئەسكەرتىپ قويۇلغان. گېنېرال چېڭ چيەن، فۇزۇيىلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئاستىغا «ھەقىقەتكە قايتقان ھەربىي باشلىقلار» دەپ ئەسكەرتىپ قويۇلغان، باشلىقلارنىمۇ مەسىلەن، گومىنداڭ ئىنقىلابىي پارتىيىسى، دېموكراتىيە بىرلەشمىسى، دېموكراتىيىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دېموكرا-

تىيە ئىستىپاقى، دېموكراتىيىنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش دېگەنگە
ئوخشاش تەشكىلاتلارنىمۇ بىر - بىرلەپ ئېنىق يېزىپ قويـ
غان. سىياسىي كېڭەش بىلەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىگە
كۆرسىتىلگەن نامزاتلار دۆلەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا بىر-
دەك ياخشى باھاغا ئېرىشتى. بۇ ئىشلار جۇڭگو كومپارتىـ
يىسىنىڭ بىرلىك سەپ فاڭجېنىنىڭ مۇۋاپىق يەتىلىك بولغانـ
لىقىنى ئىسپاتلىدى. يەنە دۆلەت ئىچىدە ماۋجۇشىنىڭ دانا
رەھبەرلىكى يەنىمۇ ھىمايىگە، ھۆرمەتكە ئىگە بولدى.
دېموكراتىك بىرلىك سەپ فاڭجېنى ئاستىدا نۇرغۇن ئىشلار
ئىشلەندى، مىسال ئۈچۈن ئالدىغان بولساق، خۇنەندە گېنىرال
چىڭ چيەن، چېن مىڭرېنلار ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىن،
چېن مىڭرېننىڭ بىكتۈەنى تېزلا جۇڭگو خەلق ئازادلىق
ئارمىيىسىنىڭ 21 - بىكتۈەنى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تۈزۈلۈپ
8 دېۋىزىيىگە بۆلۈندى. بىز شىنجاڭدىكى ھەقىقەتكە قايتـ
قان قىسىملارنىڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 22 -
بىكتۈەنى قىلىپ 5 دېۋىزىيىگە ئايرىلغانلىقىنى بايا مۇ-
ئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي جاكالىدى، 3 پىيادە
ئەسكەرلەر دېۋىزىيىسىگە، 25 -، 26 -، 27 - دېۋىزىيە دەپ
نام بېرىلىپ بىر كورپۇس، يەنى 9 - كورپۇس قىلىپ تۈ-
زۈلدى. ئۇندىن باشقا ئىككى مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەر
دېۋىزىيىسى يەنى ئاتلىق 7 - دېۋىزىيە ۋە ئاتلىق 8 -
دېۋىزىيە گېنىرال ۋاڭ جېن بىلەن گېنىرال تاۋسىيۈلارنىڭ
سەمىمىي كېڭىشكەنلىكىنىڭ نەتىجىسى. ئۇندىن باشقا يەنە
كۆپلىگەن پاكىتلار جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ دېموكراتىك
بىرلىكسىپىنىڭ قۇرۇق تەشۋىقات بولماستىن بەلكى ئۇ-
نى چۈشەندۈرىدىغان كۆپلىگەن پاكىتلارنىڭ بارلىقىنى
ئىسپاتلايدۇ.

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرى ئىشلار پالاتاسىنىڭ

ھەر قايسى بۇ، كومىتېتلىرىغا كىرگۈزىدىغانلارنىڭ ئىسىملىكىنى
مۇزاكىرە قىلغاندا ماۋجۇشى سۆھبەت يىغىنىنى ئۆزى بىۋاسى-
تە باشقۇرۇپ، كۆپچىلىكتىن پىكىر ئالدى. سۆھبەت يىغىنىدا
مەن ماۋجۇشىدىن بىر مەسىلىنى سورىغان ئىدىم. كۆپچىلىك
ھەيران قېلىشتى. ئەسلىدە سىياسىي كېڭەشنىڭ يىغىنى ئې-
چىلىشتىن بۇرۇن، ماۋجۇشى بىر كۈنى مەندىن: «ئاڭلىشىمى-
چە سىرتتا بىزنىڭ كومپارتىيىنىڭ ئىچكى قىسمىدا پەيدا بولغان
بىر نەچچە جۈملە سۆز تارقىلىپ يۈرۈپتۇ، ئاڭلىدىڭىزمۇ يوق؟
دەپ سورىدى.» مەن: «نېمە گەپ ئىكەن؟» دەپ سورىسام ئۇ:
«بەزىلەر بۇرۇن ئىنقىلاپ قىلغانلار كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلارغا
يەتمىدى، كېيىن ئىنقىلاب قىلغانلار، ئىنقىلاب قىلمىغانلارغا يەت-
مىدى، ئىنقىلاپ قىلمىغانلار ئەكسىلئىنقىلاپچىلارغا يەتمىدى!»
دەپتۇ دېدى. مەن«ھە! بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغانمەن»دېدىم. ئۇ
يەنە ماڭامۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى. ليۇشاۋچى
ئەپەندى تيەنجىندە زاۋۇتلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ
يىغىنىدا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقاندا، ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە:
«سىلەر ھەممىڭلار كەلگۈسىدە بىزنىڭ كادىرىمىز بولۇپ قالىسى-
لەر، يېڭى جۇڭگونى قۇرىدىغان ياخشى كادىرلاردىن بو-
لۇپ قالىسىلەر.» دېگەندە، بەزىبىر پارتىيە ئەزالىرى قايىل
بولماي: «ئۇلار ئەسلىدە بىيۇكىرات كاپىتالىستلارنىڭ قول
ئاستىدا ئىشلىگەن ئىدى، ھازىر ئەمدى بىز تەرەپكە ئۆتتۈدى
بىردەمدىلا بىزنىڭ ياخشى كادىرلىرىمىزغا
ئايلىنىپ قالىدىغان بولدى، ئۇ ھالدا بىز-
چۇ؟ ھەممىنى شۇلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرەيلى!» دېگەن. ماۋجۇ-
شى: «بىزنىڭ مۇشۇنداق ئىچى تار پارتىيە ئەزالىرىمىزچە
بولسا، خەقنى ئەسىر ئورنىدا كۆرسەك بولغىدەك!» دېدى.
سۆھبەت يىغىنىدا مەن، يۇقىرىدىكى ئۈچ جۈملە سۆز توغرى-
سىدا ماۋجۇشىدىن: «بۇرۇن ئىنقىلاب قىلغانلار كېيىن ئىن

قىلالاپ قىلغانلارغا يەتمىدى، كېيىن ئىنقىلاپ قىلغانلار ئىنقىلاپ قىلمىغانلارغا يەتمىدى، ئىنقىلاپ قىلمىغانلار ئەكسىلئىنقىلابچىلارغا يەتمىدى دېگەن پارتىيە ئىچىدىكى بۇ خىل سادىغا سىز قانداق پوزىتسىيەدە بولىسىز؟» دەپ سورىغان ئىدىم، ماۋجۇشى: «ھازىر بىز پارتىيە ئىچىدە تەربىيىلەش قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىۋاتىمىز» دېدى. مەن «قايىل قىلالدىڭلارمۇ يوق؟» دەپ سورىسام ئۇ: «ھەي، ئاستا - ئاستا قايىل قىلىشقا، ئاستا - ئاستا تەربىيىلەشكە توغرا كېلىدۇ، بۇ ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس دېدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزى ھەقىقەتەن راست. لېكىن بىز شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى دېموكراتىك بىرلىكسەپ سىياسىتى خېلى بۇرۇنلا بېكىتىلىپ بولغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ پۈتۈنلەي ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان نىھايىتى كۆپ پاكىتلار بار. بولۇپمۇ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ۋە مەمۇرى ئىشلار كېڭىشىدىكى ھەرقايسى ئورۇنلارغا خادىملارنى سەپلەشتە، مەركىزى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرى ئىچىدە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزالىرى ئاران يېرىم سانىنى ئىگىلىدى. مەمۇريي ئىشلار كېڭىشىدىكى 30 ئورۇننىڭ مەسئۇللىرى ئىچىدە كومپارتىيە ئەزالىرى $\frac{3}{5}$ قىسمىغىمۇ يەتمەيدۇ، (17 ئورۇننى جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىگىلىدى، 13 ئورۇننى باشقىلار ئىگىلىدى) ماۋجۇشى بىر كۈنى كۆپلىگەن ئادەملەرنىڭ ئالدىدا: «ھازىر يەنە بەزىلەر كومپارتىيە ھەممىگە ئىگە بولسا بولاتتى دېگەننى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ، بىزنىڭ ھەممىگە ئىگە بولۇۋېلىشىمىز مۇمكىنمۇ؟» دېۋىدى كۆپچىلىك كۈلۈشۈپ كەتتى. ئۇ يەنە: «ھەممىگە ئىگە بولۇۋېلىشقا بولمايدۇ، كۆپچىلىك ھەمكارلىشىپ ئىشلىشىمىز لازىم!» دېدى. ئۇنىڭ بۇ-

خىل پوزىتسىيىسى ھەر قانداق دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھىـ
نى ۋە دېموكراتىك زاتلارنى چىن كۆڭلىدىن قايىل قىلـ
ماي قويمايدۇ، ئۇلار بۇ ئۇلۇغ فاڭجېنىدىن تەسىرلەنمەي
قالمايدۇ، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلـ
مايدىغانلار چىقمايدۇ!

بۇ يەردە مەن يەنە جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت
كېڭىشىنىڭ دېموكراتىك روھىنى، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىـ
نىڭ دېموكراتىك روھىنى، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا يېڭى دېـ
موكراتىزملىق دېموكراتىك روھىنى كۆرۈۋالدىم. جۇڭگو كومـ
پارتىيىسىنىڭ بارلىق دېموكراتىك پارتىيە گۇرۇھلار، دېموـ
كراتىك زاتلارغا تۇتقان دېموكراتىك روھى ھەرگىز تاساـ
دىپىي ئىش ئەمەس. ئۇ ئالدى بىلەن ماۋجۇشىنىڭ دېموكـ
راتىك رەھبەرلىكىدىن بولغان. ئۇ بۈگۈن بېيجىڭدىلا شۇنـ
داق بولۇپ قالماي بەلكى 28 يىللىق ئىنقىلابىي كۈرەش تەجـ
رىبىسىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، ئەزەلدىنلا پارتىيە ئىچىدە
مۇشۇنداق ئىشلەپ كەلگەن. بىر كۈنى مەركىزىي ھۆكۈمەت
يىغىنىدا، ئۇ: بىز ھەر قانداق جايدا دېموكراتىك روھنى
جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. مەن پارتىيە ئىچىدە مۇنداق
ئىككى جۈملە سۆز قىلغان ئىدىم: «بىلگىنىڭنى ئېيتماي قويـ
ماسلىق، ئېيتقاندىمۇ قالدۇرماي ئېيتىش». لېكىن بۇ كەمـ
لىك قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ، يەنە مۇنداق ئىككى جۈملە
سۆزنى قوشۇش كېرەك: «سۆزلىگۈچىدە ئەيىب يوق، ئاڭلىـ
غۇچى ئىبرەت ئالسۇن.» بۇنداق دېگەنلىك - سۆزلىگۈڭ بولـ
سا سۆزلەۋەر، خاتا سۆزلەپ قويساڭمۇ ھېچگەپ يوق دېگەنـ
دىن ئىبارەت. بۇ نېمىدېگەن تولۇق بولغان دېموكراتىك
روھ - ھە! ھەربىيلەر ئىچىدىمۇ، بايا مۇئاۋىن باش قوماندان
دان پېڭ دېخۇەي دېموكراتىك تۈزۈم خىيالى بۇرۇنلا يولغا
قويۇلدى، دەپ ئېيتتى. ئۇلار دېموكراتىك تۈزۈمنى پارتىـ

بىر ئىچىدە، سىياسىي جەھەتتە يىسوانغا قويۇپلا قالماي، ھەر-
بىلەن ئىچىدىمۇ يولغا قويۇلغان. بۇ ئالاھىدە ئىجادىيەت. خەلق
ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبە قىلىشىدىكى ئەڭ چوڭ
كاپالەت. ئۆتكەن قېتىم مەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار-
دىكى كادىرلارغا سۆزلىگەندە بۇنى ئالاھىدە ئۆتتۈرىغا قوي-
غان ئىدىم.

يەنە بىر قانچە مىسال كۆرسىتىپ ماۋجۇشىنىڭ دېموكرا-
تىك روھىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتىمەن. دۆلەتنىڭ ئىسمى توغر-
سىدا ئەسلىدە جۇڭگو كومپارتىيىسى «جۇڭخۇا خەلق دېموك-
راتىك جۇمھۇرىيىتى» دەپ ئاتاشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى،
لېكىن بەزىلەر «دېموكراتىك» بىلەن جۇمھۇرىيەت سۆزىنىڭ
مەنىسى ئوخشاش، تەكرارلىنىپ قالىدىكەن، ئوقۇشقىمۇ ئەپلىك
بولمايدىكەن دەپ قارىدى، كۆپچىلىك مۇزاكىرە قىلىش ئار-
قىلىق دېموكراتىيە دېگەن سۆزنى قىسقارتىۋەتتى. يەنە ئالى-
دىغان بولساق دۆلەت بايرىقىنى تاللاپ بېكىتىشتە، تەييار-
لىق ھەيئىتى بىر قانچە ئاي ئىلگىرى ئۇنىڭ سىزما نۇس-
خىسى توغرىسىدا گېزىتكە مۇراجىئەت چىقارغان ھەمدە 2000
خىلدىن كۆپرەك نۇسخا تاپشۇرۇپ ئالغان. يىغىندا دۆلەت
بايرىقى، دۆلەت گىربى، دۆلەت شېئىرىنى تەكشۈرۈپ بېكى-
تىش گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنىپ 2000 خىلدىن كۆپرەك
نۇسخا ئىچىدىن ئالدى بىلەن 30 نى تاللاپ، ئۇنى بېسىپ
كۆپچىلىككە پايدىلىنىش ئۈچۈن تارقىتىپ بەرگەن. گۇرۇپ-
پا تەكشۈرۈپ بېكىتكەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆزلىرى ئەڭ
مۇۋاپىق كۆرگەن ئۈچ نۇسخىنى تاللاپ چىققان. بايراقنىڭ سول
تەرىپىنىڭ يۇقىرى قىسمىدا بىر چوڭ يۇلتۇز، ئاستىغا بىر ياكى
ئىككى ئۈچ توغرا سىزىق سىزىلغان چوڭ يۇلتۇز جۇڭگو
كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ سىمۋولى قىلىنغان. بىرىنچى
توغرا سىزىق خۇاڭخې، ئىككىنچى توغرا سىزىق چاڭجياڭ خۇاڭخې،

ئۇچىنچى تۇغرا سىزىق جۇجياڭ بولۇپ، بۇلار جۇڭگو مە-
دەنىيىتى پەيدا بولغان ئورۇنغا سىمۋول قىلىنغان. گۇرۇپ-
پىلار بويىچە مۇزاكىرە ئېلىپ بارغاندا، مەن كۆپلىگەن مىسال-
لارنى كەلتۈرۈپ قارشى تۇرىدىغانلىقىمنى بىلدۈرگەن بولساممۇ
لېكىن ئۇنىڭ نەتىجىسى بولمىدى. يەنە بىر قانچە كۈن ئۆتسە
يىغىندا مۇزاكىرە قىلىپ قارار چىقىرىشقا توغرا كېلەتتى.
بىر كۈنى كەچتە ماۋجۇشى 5 — 6 جوزىلىق مېھمان چا-
قىرىپتۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەربىي ۋەكىللەر ئىدى. زىيا-
پەت ئارىلىقىدا مەن ماۋجۇشىغا: بىر ئىشنى سىزدىن سو-
رىماقچى ئىدىم، ئەگەر پىكىرىڭىزنى باشقىلار ئاڭلاپ قالسا
ياخشى بولماس دەپ ئويلىسىڭىز، مەن مەخپىيەتلىكىنى ساق-
لاشقا ۋەدە بېرىمەن» دېگەن ئىدىم. ئۇ «سىز ئېيتىۋېرىڭ.»
دېدى. مەن «سىز دۆلەت بايرىقى نۇسخىسىنىڭ قايسىسىغا
قوشۇلىسىز؟» سورىدىم. ئۇ، مەن بىر يۇلتۇز، بىر سىزىقلىققا
قوشۇلىمەن، سىزچۇ؟» دېدى. مەن: «مەن بۇ نۇسخىغا قارى-
شىمەن، تەكتى قىزىل دۆلەت بايرىقى دۆلەت ۋە ئىنقىلابقا
ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئوتتۇرىغا بىر سىزىق سىزىلسا دۆلەتنى
بۆلۈۋەتكەنلىك، ئىنقىلابنى بۆلۈۋەتكەنلىك بولمامدۇ؟ شۇنداق-
لا بىر سىزىقنى خەۋاكخېنا سىمۋول قىلىشمۇ ئىلمىي ئەمەس،
پۇقرالار ئۇنى بىر كالتەككە، ھەتتا سۇن ۋۇكۇڭنىڭ ئالتۇن
كالتىكىگە ئوخشىتىپ قېلىشى مۇمكىن» دېدىم. ئۇنىدىن باش-
قا مەن يەنە كۆپلىگەن سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ئۆزۈمنىڭ
سۆزىنى قوللاپ چىقتىم. ئۇ: «بۇ بىر مەسىلە ئىكەن، بەزىلەر
بۇ نۇسخىنى ئىشلىتىشنى ناھايىتى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ» دې-
دى ھەمدە ئۇنىڭ بىر مۇنچە سەۋەبلىرىنى كۆرسىتىپ، «مەن
يەنە كۆپچىلىك بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ باقاي» دەپ جاۋاب
بەردى. 2 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ 40 – 50 ئادەمنى چا-
قىرتتى. بۇنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار. قارىسام ئۇلار مەدەنىيەت

خادىملىرى، رەسساملار، سەنئەتكارلار ئىكەن. ئارىسىدا
مەنلا ئەسكەر ئىكەنمەن. ماۋجۇشى ئالدى بىلەن ھەممىنى
ئولتۇرۇشقا قويۇپ بۇ نۇسخىنىڭ يېتەرسىز تەرىپىنى
سۆزلىگەندىن كېيىن، «مېنىڭچە چوڭ يىغىندا بىر سىزىقلىق
نۇسخىغا قارشى تۇرىدىغانلار پەقەت $\frac{1}{4}$ ياكى $\frac{1}{3}$ قىسمىنى
ئىگىلىشى مۇمكىن، $\frac{4}{3}$ ياكى $\frac{2}{3}$ قىسىم كىشىلەر قوللىساما-
قۇللىساق بولىدۇ. لېكىن بۇنداق قىلساق قانائەتلىنەرلىك
بولمايدۇ، شۇڭا بىز ھەممەيلەن بىردەك ماقۇل كۆرىدىغان
نۇسخىدىن بىرنى تاللىساق. كۆپچىلىك ئويلاپ كۆرسەڭلار»
دەپ سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇ تارقىتىلغان پايدى-
لىنىش ماتېرىيالىدىكى 36 - نومۇرلۇق نۇسخىنى ئېچىپ يول-
داشلارنىڭ كۆرۈپ بېقىشىغا سۇندى. ئۇ دەل ھازىرقى 5
يۇلتۇزلۇق قىزىل بايراق بولۇپ، ئۇنى بۇ قانداق ئىكەن؟
دەپ سورىدى. مەن ئالدى بىلەن قوللايدىغانلىقىمنى
بىلدۈردۈم. كۆپچىلىكمۇ تەڭلا: ياخشى دېيىشتى.
پەقەت 3 كىشى باشقىچە پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ:
«بۇ 4 يۇلتۇز ئىشچى دېھقان، ئۇششاق بۇرژۇئازىيە ۋە مىل-
لىي بۇرژۇئازىيىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئەگەر كەلگۈسىدە سوت-
سىيالىزمغا قەدەم قويساق كەينىدىكى 2 سىنىپ يوقىلىدۇ.
ئۇ چاغدا دۆلەت بايرىقىنى يەنە ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلى-
دۇ - ئەمەسمۇ؟ دېدى. مەن ئويلاپ قارىسام بۇمۇ بىر مە-
سىلە ئىكەن. ماۋجۇشى ناھايىتى چاقچاقلىق بىلەن: «چۈشەندۈرۈ
شنى ئۆزگەرتسەك قانداق؟ 4 يۇلتۇزنى 4 سىنىپنىڭ سىمۋو-
لى دېمەي، 5 يۇلتۇزلۇق قىزىل بايراقنى جۇڭگو خەلقىنىڭ
ئىنقىلابىي بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنىڭ سىمۋولى دەيلى» دېۋىدى، كۆپچى-
لىك ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا قىزغىن ئالقىش ياڭراتتى.
چوڭ يىغىندىمۇ ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ھالدا ماقۇللاندى. ئەس-

لىدە $\frac{2}{3}$ ياكى $\frac{3}{4}$ قىسىم كىشىلەر قوشۇلسا كۆپ سانلىق ھېسابلىناتتى. نېمە ئۈچۈن ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ پىكرىگىمۇ ئېتىبار بېرىلىدۇ؟ دېمەك بۇ دېموكراتىك روھتۇر!

10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ئەزالىرىنىڭ 1 - قېتىملىق يىغىنى ئېچىلىپ، سىرتقا ئېلان قىلىنىدىغان ئاخبارات قارار قىلىنماقچى ئىدى، ئۇنىڭدا مۇنداق بىر قانچە جۈملە سۆز بار ئىدى: «ماۋزېدۇڭ رەئىسلىككە سايلاندى، جۇدې، ليۇشاۋچى، سۇڭ چىڭلىڭ، لى جىشېن، جاڭ لەن، گاۋگاڭ مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى، يەنە 56 نەپەر ھەيئەت ئەزا سايلاپ چىقىلدى.» ئاخباراتنىڭ تېكىستى بېسىپ تەييار قىلىنغان بولۇپ، بىر دەمدىن كېيىنلا تيەنئەنمېندىكى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىدا ئېلان قىلىناتتى، ھېلىمۇ ياخشى لى لىسەن ئەپەندى مېنىڭ ئوڭ يېنىمدا ئولتۇرغان ئىكەن، مەن ئۇنىڭدىن «بۇنداق سۆز ئىشلىتىلسە ياخشى بولماسمىكىن؟» دەپ سورىدىم، ئۇ «قانداق مەسىلە بار؟» دەپ سورىدى. مەن «56 نەپەر ئەزا بار دېيىلسە بۇ سۆز بەك ئاددىي بولۇپ قالامسۇ؟ رەسمىي ئاخبارات بولغاندىكىن، نېمىشكە بارلىق ئەزالارنىڭ ئىسمى يېزىلمايدۇ؟» دېدىم. ئۇ «توغرا» دېدى. مەن: «سىز دەپ باقسىڭىز» دېدىم، ئۇ «سىزنىڭ دېگىنىڭىز ياخشى» دېدى، مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇۋىدىم. ماۋجۇشى دەرھال قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ: بولىدۇ، 56 نەپەر ھەيئەت ئەزانىڭ ئىسمىنى يازساق بىزنىڭ مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىمىزنىڭ قۇدرىتىنى نامايەندە قىلىدۇ، دېدى. كۆپچىلىك ئۇنى ئالقىشلاپ چاۋاك چېلىشتى.

مەن پەقەت «مۇنداقلا بىر» ئىككى مىسال ئېلىپ كۆرسەتتىم، يەنە باشقا پاكىتلار ناھايىتى كۆپ. بۇ مىساللاردىن ماۋ-

جۇشى ۋە جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ دېموكراتىك روھىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلارغا ئېھتىمال ئادەتتىكى ئىشتەك بىلىنىشى مۇمكىن. لېكىن بىز ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكىلەر بۇنى تولۇق چۈشىنىشىمىز، تونۇشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ھەممە ئىشتا خاتىرجەم بولالايمىز.

بېيجىڭدا كۆرگەن ئىشلىرىم ناھايىتى كۆپ بولغاچقا، ئۇنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن، ھازىر ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن كۆرگەنلىرىمنى قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتەي:

6 - كۈنى مەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ۋە ئورگان كادىرلىرىغا بىر قېتىم سۆز قىلغان ئىدىم. مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭدېخۇەي ۋە قوماندان ۋاڭ جېن ئوبدان سۆزلىدىڭىز، ئۇنى ئېلان قىلىش كېرەك دېدى. مەنمۇ ئۇنى رەتلەپ گېزىتتە ئېلان قىلماقچى ياكى كىچىك كىتابچە قىلىپ بېسىپ كۆپچىلىككە تەقدىم قىلماقچىمەن، بولۇپمۇ جۇڭگو كومپارتىيىسىدىكى دوستلارنىڭ تەنقىد ۋە تۈزىتىش بېرىشىنى سورايمەن. ئۆتكەن قېتىم سۆزلىگەنلىرىمنى بۈگۈن تەكرارلىمايمەن، بۈگۈن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدىغىنىم كۆپچىلىكتىكى كونا ئاڭ، كونا ئىدىيە، كونا قاراش جەھەتلەردىكى مەسىلىلەر.

ئالدى بىلەن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويىدىغىنىم، ھازىر دۆلەت ھاكىمىيىتىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالىغا نىسبەتەن، گومىنداڭ پارتىيىسى سىستېمىسىدىكى پارتىيە ئەزالىرى ياكى كادىرلاردا بىز مەغلۇپ بولدۇق دېگەن ئورتاق تونۇش چەزمەن تۇرغۇزۇلۇشى كېرەك. سەنمىنجۇيى ۋە ئىنقىلابنى ئېلىپ ئېيتساقمۇ، بىز يەنىلا غەلىبە قىلدۇق. ئېھتىمال بەزىلەر ھازىر: «نۆۋەتتە ئىككى پارتىيىنىڭ ئېلىشىشىدا كومپارتىيە غەلىبە قىلدى. گومىنداڭ مەغلۇپ بولدى.» دەپ ئويلاۋات-

قالدۇ، ياكى شۇنداق دېگۈسى بادۇر. بۇنداق قاراش خاتا! مۇتلەق خاتا! ئۆتكەن قېتىم سۆزلىگەن سۆزۈمدە بۇ توغرىسىدا ئانچە - مۇنچە توختالغان ئىدىم. ئەگەر گومىنداڭنىڭ ئۆز مەنپەئەتىدىن ئېلىپ ئېيتساق، گومىنداڭ ھەقىقەتەنمۇ ئال-لىقاچان مەغلۇپ بولۇپ بولغان بولىدۇ. لېكىن ئىنقىلاب نۇق-تىئىنەزەرىدىن ئېلىپ ئېيتساق بىز مەغلۇپ بولمىدۇق — بەلكى غەلىبە قىلدۇق. نېمە ئۈچۈن؟ بىز ئالدى بىلەن: گو-مىنداڭ نېمىنى كۆزلەيدۇ؟ دەپ سوراپ باقايلى. ئۇ ئىنقى-لابنى، ئىنقىلابىي سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى كۆزلەيت-تى. لېكىن ئۇ، گومىنداڭ ھاكىمىيەتنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئەكسىلئىنقىلابىيلىشىپ كەتتى، سەنمىنجۇيىگە قارشى تۇ-رىدىغان بولۇپ قالدى. مۇشۇ نۇقتىدىن قارىغاندا بىز ئىن-قىلابنى مەغلۇپ بولدى دېمەك بولىدۇ. ھازىرقى ئۆزگىرىش-كە نىسبەتەن بىز جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىنىڭ ئىن-قىلابىي ئىكەنلىكىنى، خەلقنى كۆزلەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ يېڭى دېموكراتىزم ۋە سەنمىنجۇيىنىڭ ئاساسلىق نۇقتىلىرى-غا مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم. بىز-گە ناھايىتى ئېنىقكى، بىز ئەكسىلئىنقىلابىي يولدىن ئىن-قىلابىي يولغا قەدەم قويدۇق. سەنمىنجۇيىگە قارشى تۇرىدى-غان لاگېردىن سەنمىنجۇيىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا باراۋەر بول-غان لاگېرغا يۆتكەلدۇق. نېمە ئۈچۈن مەغلۇپ بولدۇق؟ بىز ئويغىنىشىمىز لازىم! بۇ دەل بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلىبىسى! شۇنداقلا سەنمىنجۇيىنىڭ غەلىبىسى ھېسابلىنىدۇ!

جۇڭگو - سوۋېت ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتى توغرىسىدا بە-زىلەردە بەزىبىر خاتا كۆزقاراشلار بولۇپ، ئۇلار: «شىنجاڭ-دا ئۇرۇش بولىدىغان بولسا، سوۋېت ئېلى تەرەپكە ياردەم بېرىدۇ - دە، ئۇلار شىنجاڭنى ئىشغال قىلىۋالىدۇ. نەتىجىدە ئۇ سوۋېتنىڭ بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر خەلق ئازادلىق ئارمىيە-

سى شىنجاڭغا كىرىدىغان بولسا، شىنجاڭ يەنىلا جۇڭگونىڭ
زېمىنى بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ. شۇڭا تىنچ يول بىلەن ئازاد
قىلىشنى خالايمىز» دەپ قارىغان. بۇنداق قاراش خاتا!
پۈتۈنلەي خاتا! سوۋېتنىڭ جۇڭگوغا قارىتا ھېچقانداق زې-
مىن تەلەپ قىلىش غەرىزى يوق، جۇڭگو - سوۋېتتىن ئى-
بارەت ئىككى دۆلەتتىكى ئىككى چوڭ مىللەتنىڭ مۇناسىۋى-
تى يېقىن بولۇشى كېرەك. بولۇپمۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئىككى
دۆلەتنىڭ مەنپەئەتى پۈتۈنلەي بىردەك بولۇشى لازىم. بو-
لۇپمۇ شىنجاڭدا مىللەت، تارىخ، جۇغراپىيە، ئىقتىساد، مە-
دەنىيەت جەھەتلىرىدە ئايرىۋېتىشكە بولمايدىغان مۇناسىۋەت
شەكىللەنگەن. جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقى ھازىر باشلانغان
بولماستىن، بەلكى روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى مەزگىلىدىلا
باشلانغان. بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىنقىلابىي ئۇستازىمىز سۇن جۇڭ-
شەن ئەپەندى ئۆز ۋاقتىدا: «جۇڭگو گەرچە ئىنقىلابنى بۇ-
رۇنراق باشلىغان بولسىمۇ لېكىن يەنىلا روسىيىنى ئۆزىگە
ئۇستاز قىلىشى لازىم» دېگەن ئىدى. 1924 - يىلى گومىن-
داڭنىڭ بىرىنچى قېتىملىق مەملىكەت ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدىن
كېيىن، روسىيە بىلەن، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش، ئىشچى-
دېھقانلارنى يۆلەشتىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ سىياسەت ما-
قۇللانغان ئىدى. سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ۋاپات بولۇش ئال-
دىدا: سوۋېت ئىتتىپاقىغا يوللىغان ۋەسىيەتنامىسىدە مۇنۇلارنى
تېخىمۇ تەنتەنىلىك بىلەن بايان قىلغان:

«...... مېنىڭ قالدۇرۇپ قويغىنىم گومىنداڭ بولدى.
مەن گومىنداڭنىڭ جاھانگىرلىك تۈزۈمىدىن جۇڭگونى ۋە باش-
قا تاجاۋۇزچىلىققا ئۇچرىغان ئەللەرنى ئازاد قىلىشتىن ئى-
بارەت ئۆزىنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش جەريانىدا
سىلەر بىلەن بىللە كۈچ چىقىرىپ ھەمكارلىشىپ ئىشلىشىنى
ئۈمىد قىلىمەن. تەقدىر ئۆزۈمنىڭ ئورۇنلاپ بولالمىغان ئىش-

لىرىمنى — گومىنداڭىزىمغا سادىق ۋە ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ مېنىڭ ھەقىقىي دوستلىرىمنى تەشكىللىيەلەيدىغان كىشىلەرگە تاپشۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى. مەن گومىنداڭنىڭ مىللىي ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەر ۋە خىزمەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ، جۇڭگونى جاھانگىرلىكنىڭ جۇڭگوغا تاڭغان يېرىم مۇستەملىكە ھالىتىدىن ۋە ئۇنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرۇشنى جېكىلىدىم. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، گومىنداڭنىڭ داۋاملىق سىلەر بىلەن قول تۇتۇشۇپ مېڭىشىنى بۇيرۇدۇم. مەن ھۆكۈمىتىڭلارنىڭ بۇرۇنقىدەكلا بىزگە ياردەم بېرىپ تۇرىدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل.

قەدىرلىك يولداشلار، سىلەر بىلەن ۋىدالىشىۋاتقان پەيتتە ئۆزۈمنىڭ قىزغىن ئارزۇ - ئىستىكىمنى ئىزھار قىلىمەن. پات ئارىدا تاڭ يورۇيدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇ چاغدا ياخشى دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ۋە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ گۈللەنگەن، مۇستەقىل جۇڭگونى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن......»

بۇ نېمە دېگەن كۈچلۈك ۋە سەمىمىي ئىستەك! ۋەسىيەتنامىدە يەنە: «چوقۇم خەلق ئاممىسىنى ئويغىتىپ، دۇنيادىكى بىزنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرىدىغان مىللەتلەر بىلەن بىرلىشىپ ئورتاق كۈرەش قىلىڭلار!» دەپ يەنە سەمىمىيلىك بىلەن تاپىلىغان. شۇ چاغدىكى جۇڭگو، جاھانگىرلارنىڭ قورشاۋىدا تۇرۇۋاتقاچقا، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن باشقا ئىككىنچى بىر دۆلەت بىزنى ئۆزى بىلەن تەڭ كۆرمىگەن. كۆپچىلىك شۇنى چوڭقۇر تونۇشى كېرەككى، جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ يېقىن ئۆتۈشى مۇقەررەر ھەم زۆرۈر ئىش. شۇڭا ھەرگىزمۇ رەڭلىك كۆزەينەك بىلەن شەيئىلەرنى كۆزەتمەسلىكىمىز لازىم. بولمىسا بىز قاتتىق خاتالىشىپ كېتىمىز. بىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن ئوخشاش، مەنپەئەتىمىز بىر-

دەك. شۇڭا بىز ئىككى چوڭ دۆلەت سەمىمىيلىك بىلەن قول-
نى - قولغا تۇتۇشۇپ دۇنيا تىنچلىقى ئۈچۈن ئورتاق كۈ-
رەش قىلىشىمىز لازىم. يەنە بىر قەدەم ئارقىغا چېكىنىپ
سۆزلەيدىغان بولساق، بۇرۇن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى گومىنداڭ
ھۆكۈمىتىگە گۇمانلىنىش، ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋېتىش
پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ كەلگەن ئىدى. ھازىر بولسا كومۇ-
نىستىك پارتىيە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ھاكىمىيەتكە سەمىمىي-
لىك بىلەن ياردەم بېرىش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ كېلىۋاتىدۇ.
بۇنى دۆلەت مەيدانىدىن ئېلىپ ئېيتساق، بىزنىڭ سۇن
جۇڭشەن ئەپەندى قالدۇرغان سوۋېت بىلەن بىرلىشىش سى-
ياسىتىنىڭ بۈگۈنكى كۈندە پۈتۈنلەي ئەمەلگە ئېشىپ ئۈنۈم-
گە ئېرىشكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ، بىز رازى بولمايدىغان
يەنە نېمە بار؟

دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر مەسىلىسى بو-
لۇپمۇ شىنجاڭدىكى مىللىي مەسىلىگە كەلسەك، بەزى كىشى-
لەردە باشتىن - ئاخىر بۇ توغرىدا توغرا كۆزقاراش تۇر-
غۇزۇلغىنى يوق. مىسال ئۈچۈن ئالىدىغان بولساق، يېقىندا
مىللىي ئارمىيىنىڭ ئۈرۈمچىگە كەلگىنىنى كۆرۈپ، بەزىلەر:
«ئۇلار نوچىلىق قىلغىلى تۇردى، گىدىيىشىپ كېتىۋاتىدۇ!»
دېيىشىپ، نارازى بولۇشماقتا. بۇنداق قاراشلار خاتا! تاما-
مەن خاتا! بۇرۇن بىز ئېلان قىلغان سۆزلەردە مۇنداق دەپ
ئالاھىدە كۆرسەتكەن ئىدۇق: بۇرۇن سابىق مەركىزىي ھۆ-
كۈمەتنىڭ شىنجاڭنى ئىدارە قىلىشتىكى سىياسەتلىرىنىڭ ھەم-
مىسى خاتا بولغان، ئۇلار بويسۇندۇرغۇچى قىياپىتىدە ئوتتۇ-
رىغا چىقىپ، ھەممە تەرەپتىن يۇقىرى بېسىم بىلەن ئېكىس-
پىلاتاتسىيە قىلىپ كەلگەنلىكتىن، ھەدېسە توپىلاڭ ۋە چاتاق
چىقىپ، خەلقلەر كۆڭۈل كەچۈرەلمەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ
قالغان ئىدى. بىز شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، بىز قىلچە

ئېككىلەنمەستىن تارىختىكى خاتالىقلارنى تۈزىتىپ، تارىختىكى جىنايىتىمىزنى يۇيۇشىمىز لازىم! بۇ بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز، بىز يەنە جاھانگىرلارنىڭ مۇستەملىكىچىلىك پوزىتسىيىسى بىلەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىگە مۇئامىلە قىلامدۇق؟ دەۋر ئۆزگىرىپ بۇ كۈنگە كەلگەندە، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئورنىدىن دەس تۇرمىسا بولامدۇ؟ ياكى يەنىلا ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنىشى كېرەكمۇ؟ ئەگەر بۇنداق ئويلايدىغان بولساق، ئۇ ھالدا بىز يۈزدە - يۈز چوڭ مىللەتچىلىك قىلغان ۋە جاھانگىر بولغان بولىمىز! بىز ئۇلارغا يار - يۆلەكتە بولۇپ، ئۇلارنى ئورنىدىن دەس تۇرغۇزۇشىمىز لازىم. بۇ چوڭ ئاكىلىق ئورۇندا تۇرغان خەنزۇلارنىڭ ئۇلارغا تۇتۇشقا تېگىشلىك پوزىتسىيىسى. ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپ ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كۆزگە ئىلماسلىقتەك قاراشلار مۇتلەق خاتا. لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن، بىز يەنە «بىز شۇنچە يىل ئىنقىلاب قىلىپ، يەنىلا خىتايلارنى چىللاپ كەپتۇق!»، «باش ئاغرىقى ئەمدىلا بىر ئاز پەسەيسە، يەنە بىر مۇنچە باش ئاغرىقى كەلدى!» دەيدىغان سۆزلەرنى ئاڭلاپ قالدۇق، بۇ تار مىللەتچىلىك كۆز قارىشى بولۇپ، بۇمۇ خاتا. لېكىن بۇنداق خاتا قاراشلارنى ئاساسەن يەنىلا تارىختىكى خاتالىقلار كەلتۈرۈپ چىقارغان. شۇڭا ئاكا بولغۇچىلار ئۇلارنى ئەپۇ قىلىشىمىز لازىم! بۇرۇن تىنچلىق ماددىسىدا دۆلەت ئارمىيىسى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي رايونلىرىدىكى چېگرىغا بېرىپ تۇرىدۇ دەپ بەلگىلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن بارالمىغان ئىدىغۇ؟ ھازىر مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن، قوماندان ۋاڭ جېن ئازادلىق ئارمىيىنى ئاشۇ تەرەپكە ئەۋەتىمىز دېۋىدى، ئۇلار شەرتسىز قوبۇل قىلدى. ئۈچ ۋىلايەتتىكى مىللىي قىسىملارمۇ ئورۇمچىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. يەنە باشقا رايون-

لارغا بېرىشقا توغرا كەلسىمۇ ئۇنىڭدىن مەسىلە چىقمايدۇ.
ھازىر ھاكىمىيەتنىڭ ماھىيىتى ئۆزگەردى. بۇرۇنقى نېگىز-
لىك زىددىيەتلەر ھازىر مەۋجۇت ئەمەس، شىنجاڭدىكى ھەر
مىللەت خەلقلىرى ئاكا - ئۇكا قېرىنداشلارغا ئوخشاش
باراۋەر، ئىتتىپاقلىق، دوستانىلىق ئاساستا ھەمكارلىشىشى
لازىم. بۇرۇنقى بارلىق ئۇقۇشماسلىق ۋە ئاداۋەتلەر ئۈزۈل-
كېسىل تۈگىتىلىشى، چوڭ مىللەتچىلىك ۋە تار مىللەتچىلىك
ئىدىيىلىرىمۇ يەنە ساقلانماسلىقى كېرەك!

بۇ ئىشنىڭ بىر تەرىپى. يەنە بىر تەرەپتىن قارىغاندا،
بىز ئۆزىمىزدىكى كونا ئىدىيىلەرنى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ
چىقىشىمىز لازىم. مەسىلەن، گومىنداڭ دېگەن بۇ ئىسىمنى ئاڭلىغان
بولساق، ئۇ سېسىپ كەتتى! ئۆتە سېسىپ كەتتى! ئۇ تارىخ تەرىپىدىن
ئىنكار قىلىندى، خەلق ئۇنى ئىرغىتىپ تاشلىۋەتتى. بىز يەنە بەزىلەر
ئۇنىڭغا تارتىشما سېلىقىمىز كېرەك. ئاڭلىساق بەزىلەر ھازىر يەنە
قىسىملار ئىچىدە تۆۋەن تەشۋىق تارقىتىپ: بىز يەنىلا گومىنداڭچىلارمىز
يەنىلا گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزاسىمىز، يەنىلا گومىنداڭنىڭ
قىسمىمىز دېيىشىۋېتىپتۇ. بۇ خىل ئىدىيە خاتا بولۇپلا قالماي
يەنە ئۇ ئەكسىيەتچىلىك! بىز ئويغىنىشىمىز، بۇنداق ئەكسى-
يەتچىل تەشۋىقاتلاردىن ساقلىنىشىمىز لازىم. مەن تۈنۈگۈن
قوماندان ۋاڭ جېن بىلەن سۆزلەشكىنىمدە، ھەقىقەتكە قايتى-
قان قىسىملاردىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنىڭ ياخشىراق
ئۆگىنىپ، ئۆزلىرىنى ياخشىراق ئۆزگەرتىشىنى، شەرت -
شارائىت ھازىرلاپ كەلگۈسىدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيى-
سىنىڭ ئەزاسى بولۇشىنى ئۈمىد قىلىشتۇق. مەن سىلەرنى
تەبرىكلەيمەن، سىلەرنىڭ كەلگۈسى ئىستىقباللىرىڭلارنى تەبرىك-
لەيمەن. ھازىر ئازادلىق ئارمىيىدىكى ئوفىتسېرلەرنىڭ ھەم-
مىسى دېگۈدەك كومپارتىيە ئەزاسى، جەڭچىلەرنىڭ 30% تى
پارتىيىلىك ئىكەن، سىلەرمۇ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەندىن

كېيىن ماھىيەت جەھەتتە ھەقىقىي ئازادلىق ئارمىيىگە ئايلىنىسىلەر، ئىرىشىپ ئۆگىنىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغانلا بولساڭلار كومپارتىيە ئەزاسى بولالايسىلەر. كومپارتىيە ئەزاسى بولۇش شەرەپلىك ئىش، كۆپچىلىك مۇشۇنداق پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە!

هازىر ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردا خىۋاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىدە ئوقۇغان ساۋاقداشلار ناھايىتى كۆپ. خىۋاڭپۇ ھەربىي مەكتىپى نېمە ئۈچۈن قۇرۇلغان؟ ئۇنى سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ئىنقىلاب كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ئىنقىلابىي قوراللىق كۈچلەرنى قۇرۇش مەقسىتىدە قۇرغان. ئۇ نېمىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ؟ ئۇ ئىنقىلابقا، خەلقنىڭ ئىنقىلابىي كۈچلىرىگە ۋەكىللىك قىلاتتى. لېكىن ھازىر بىرمۇنچە كىشىلەر ئۇنىڭغا تومتاقلا قارايدىغان، ئۇنى بىر تەشكىلات ھەتتا گۇرۇھ دەپ ھېسابلايدىغان بولدى. بۇ فېئوداللىق ئىدىيىنىڭ ساقىندىسى. ھازىر بىزنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇشىمىز قايسىبىر تەشكىلات ياكى سىستېما ئۈچۈن بولماستىن بەلكى ئىنقىلاب ۋە خەلق ئۈچۈندۇر. ھازىر بىزدە ھەرگىزمۇ ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتى ۋە ھېسسىياتى بولماستىن بەلكى ئىنقىلابىي مۇناسىۋەت، ئىنقىلابىي ھېسسىياتلا بار. مىسال ئۈچۈن ئالىدىغا بولساق، يېقىندا قۇمۇل، قارا شەھەر، تۇرپان، بۈگۈر، كۇچار قاتارلىق جايلاردا ئوت قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاڭچىلىق قىلىش، باسقۇنچىلىق قىلىشتەك ئىسپلاس ۋەقەلەر يۈز بەردى، بۇنىڭغا يول كۆرسەتكەنلەر ئىچىدە خىۋاڭپۇ ھەربىي مەكتەپىنىڭ ساۋاقداشلىرى يوق دېيەلەمدۇق. سىلەر ئۇلارنى ساۋاقداش دەپ ھېسابلاپ ئۇلارغا يول قويامسىلەر؟

مەن ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مەن بىلەن كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىدا: بىرى ئۇستاز بىلەن شاگىرت ئوتتۇرىسىدىكى

ساۋاقداشلىق مۇناسىۋەت، يەنە بىرى باشلىق بىلەن قول
ئاستىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت مەۋجۇت. لېكىن
مەن بۈگۈن شۇنى تەنتەنىلىك بىلەن بايانات قىلىمەنكى:
بۇرۇنقى مۇناسىۋەت كونا مۇناسىۋەت بولغاچقا، ھازىردىن
باشلاپ ئۇ مەۋجۇت ئەمەس. ئەلۋەتتە بۇندىن كېيىن يېڭى
ئىنقىلابىي مۇھىتتا پەقەت ئىنقىلابىي مۇناسىۋەتلا بولىدۇ.
مەن بۇ قېتىم مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە
ھەمراھ بولۇپ كۆپچىلىكنى يوقلاپ كەلدىم. بۇنىڭدا باشقا
مەقسەت يوق. چۈنكى بۇ قېتىم شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بى-
لەن ئازات بولۇشى قانداقلا بولمىسۇن ماڭا بىر ئاز تەسىر
قىلدى. كۆپچىلىك ئۆزگىرىش ياساشنىڭ ئالدى - كەينىدە
ھېسسىيات جەھەتتە ئارىسالدا بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش تەس.
مەن بۇ قېتىم مەنىۋى جەھەتتىكى ئارزۇيۇمنى ئىپادىلەش
ئۈچۈن كەلدىم. يولداشلارنىڭ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي
ئۆگىنىپ، تىرىشىپ ئىدىيە ئۆزگەرتىپ، قىسىملارنى ماھى-
يەت جەھەتتىن ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە، ئۆ-
زىمىزنى لاياقەتلىك جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسىغا ئاي-
لاندۇرۇشىمىز لازىم.
سەلبىي تەرەپتە، مەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكى
يولداشلارنىڭ بارلىق كونا ئاڭ، كونا ئىدىيە ۋە قاراشلار-
نى چىقىرىپ تاشلىشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىمەن. ئىجابىي
تەرەپتە، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى دوستلارنىڭ ئۇ-
لارغا ئوخشاش قاراپ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆز-
گەرتىش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.
ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ۋە ئالغا يې-
تەكلەش مۇمكىن ھەمدە ئۇ ئۇنچىۋالا قىيىن ئىش ئەمەس.
بۇنى ئازادلىق ئارمىيە پارتكومىدىكى يولداش قىسىملار-
نى شەرقىي شىنجاڭدىن جەنۇبىي شىنجاڭغا ئېلىپ كېتىۋاتقان-

دا ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ خىزمىتى توغرىسىدىكى خۇلاسە دوكلاتىدا يەكۈنلىگەن. ئۇنىڭدا كۆپلىگەن مەسىلىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان، كۆپلىگەن پاكىتلار كۆرسىتىلگەن، كۆپلىگەن تەكلىپ ۋە پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئۇلار ئوبيېكتىپ ھەم سەممىي پوزىتسىيە بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا توغرا باھا بەرگەن جايلىرىمۇ، ئانچە مۇۋاپىق باھا بەرمىگەن جايلىرىمۇ بار، لېكىن توغرا بىلەن خاتانى قارا قويۇقلا ئارىلاشتۇرۇپ قارىماستىن، بەلكى ناھايىتى ئېنىق ئايرىغان. ھازىر مەن ئۇنىڭدىكى بىرنەچچە ئابزاسنى ئوقۇپ ئۆتىمەن:

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئارىسىدا، ئازادلىق ئارمىيىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلىدىغانلار ناھايىتى كۆپ. بىرمۇنچە كىشىلەر: بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، سىلەر بىزنى يات كۆرمەڭلار، بىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز دېيىشتى، ھەممە ئۆزلىرىنىڭ ئۆگىنىش روھىنى ئىپادىلىدى.»

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئومۇمىي جەھەتتىن ئېلىپ قارىغاندا، ئۇلار ئالغا بېسىش يولىدا مېڭىۋاتىدۇ. بىزنىڭ خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلانغاندا، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشتە قىيىنچىلىق بولىدۇ لېكىن ئانچىۋالا قىيىن ئەمەس.»

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئارىسىدا ناھايىتى كۆپ ساندىكى ئوفىتسېرلەر خىجىل بولغان ھالدا: بىز خەلق ئالدىدا ناماقۇل، خاتالىقىمىزنى قەتئىي تۈزىتىپ، بۇندىن كېيىن يەنە بۇنداق ئىشلارنى سادىر قىلماسلىققا كاپالەت بېرىمىز!» دېيىشتى.

«ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئىچكى قىسمىدا ھەقىقەتەنمۇ بىرمۇنچە ئىلغارلار ۋە ئاكتىپلار بار. ئۇلار ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكى ئوت قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇ-

لاش، باسقۇنچىلىق قىلىشتەك قىلمىشلارنى ئۈزۈل - كېسىل ئۆزگەرتكەندىلا، ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلانغىلى بولىدۇ دەپ قارايدۇ.»

دوكلاتتا يەنە تۆۋەندىكىدەك ئەجايىب كونكرېت پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان:

خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلانغاندا، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشتە قىيىنچىلىق بولىدۇ، لېكىن ئانچىۋالا قىيىنمۇ ئەمەس. ئىتتىپاقلىشىش خىزمىتىدە، تەجرىبىلىرىمىزگە ئاساسلىنىپ تۆۋەندىكى بىر قانچە مەسىلىگە دىققەت قىلىش زۆرۈر:

1. باشلىقلار مەسئۇل بولۇپ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا بولغان تەشۋىقات خىزمىتىگە بىۋاسىتە قاتنىشىشى ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىشى ھەمدە قىسىملاردىكى ھەممە كىشىنى ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا تەشۋىق قىلىش پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىش، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا يېقىنلىشىشنى ۋە ئۇلارغا يېقىنلاشىشمۇ سۆزلىشىشنى خالىمايدىغان ئەھۋاللارنى تۈگىتىشى كېرەك.

2. بىز ئەلۋەتتە كەڭ ئەسكەرلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىمىز، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىللە ئوفىتسېرلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىشقىمۇ سەل قارىماسلىقىمىز لازىم. بىزنىڭ قىسىملىرىمىزدىكى ئايرىم يولداشلار ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېرلارنىڭ يېقىن مەزگىللەردە يەنىلا تۆردە ئولتۇرۇۋاتقانلىقى ۋە سۆزلەۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە نارازى بولۇشۇپ: بىز شۇنچە يىل ئىنقىلاب قىلغان ئىدۇق، شۇنداقلا ئىش ئىكەنغۇ، ئۇلار بىردەمدىلا گىدىيىۋېلىشتى! دېيىشمەكتە. بىز بۇ خىل ئۆزىنى چوڭ تۇتىدىغان تار خاھىشنى جەزمەن تۈگىتىشىمىز لازىم.

3. كۆڭۈلگە تېگىدىغان سۆزلەرنىڭ بەزىلىرىنى چوقۇم قىلىشى كېرەك، بەزىلىرىنى قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

بەزىلەر، سىلەر جىياڭ جيېشى، گومىنداڭ ئەكسپېدىتسىيەچىلىرى دېمەڭلار، بولمىسا باشقىلارنىڭ كۆڭلىگە تېگىدۇ دەۋاتىدۇ، لېكىن بىز ئۇنى داۋاملىق دەيمىز. چۈنكى ئەكسپېدىتسىيەچىلەرنىڭ كۆڭلىگە تېگىش زۆرۈر. 4 - دېۋىزىيىنىڭ ئوپېرا ئۆمىكى باي ناھىيىسىدە 193 - پولكقا ئويۇن قويۇۋاتقاندا، شىنجاڭغا يۈرۈش قىلايلى دېگەن بىر ناخشىنى ئېيتقان، بىر كۇپلېتىدا: نەيزىنى بەتلەپ، باتۇرلارچە ئالغا ئىلگىرىلەپ، ۋەھشى خوزۇڭنەن، مابۇفاڭ باندىتلىرىنى يوقىتايلى! دېگەن سۆزلەر بولۇپ، 193 - پولكنىڭ پولكوۋنىكى گۇڭ مىڭجىن ۋە بىر قىسىم ئوفىتسېر - جەڭچىلەر بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ناھايىتى ئوڭسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان. شۇڭا كۆڭۈلگە تېگىدىغان بۇنداق سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ساقلىنىش كېرەك. چۈنكى بۇ ناخشىنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن تۇرسا، ئۇنى ھازىر ئوقۇپ، پۈتكۈل ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا تەگكۈزۈش يارىمايدۇ!

4. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار بىلەن بىللە تۇرغاندا ئورۇنسىز تەكەللۇپ قىلىش ھاجەتسىز. لېكىن ئادەتتىكى ئادىمگەرچىلىك ۋە ئەدەپ - قائىدىنى ئەلۋەتتە بىلىش كېرەك. بەزى يولداشلار باشقىلارنىڭ نامىنى ئاتاشنى، سۆز قىلىشنى ئۇقمايدۇ. مەسىلەن: باشقىلاردىن ئۆيلىرى نەدە؟ ئىسمى - شەرىپلىرى نېمە؟ دەپ سوراشنى ئۇقمايدۇ. بىرسى كەلسە، ئولتۇرۇڭ دېمەيدۇ، كەتمەكچى بولسا ئۇزىتىپ قويۇشنى ئۇقمايدۇ. 12 - پولكتىكى بىر مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى ئاشپۇزۇلغا تاماق يېگىلى بېرىپ، ئاشپۇزۇلدا ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئىككى ئوفىتسېرىنى ئۇچرىتىپ قاپتۇ. ئۇلار بۇنىڭغا ئورۇن بوشىتىپ تاماققا تەكلىپ قىپتۇ، تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن

ئۇلار تەشەببۇسكارلىق بىلەن پۇلىنىڭ ھەممىسىنى تۆلىمەكچى بولۇپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى مۇئاۋىن باتالىيون كوماندىرى: سىلەر ئۆزۈڭلەرنىڭكىنى تاپشۇرۇڭلار، مەنمۇ شۇنداق قىلاي دېگەن. كۆپچىلىك: سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلارنى قارشى ئالىمىز دېسە، ئۇ قارشى ئالغۇڭلار بولسا، نېمىشقا ئاپتوموبىل ئەۋەتمىدىڭلار؟ دېگەن.

يۇقىرىدىكى بۇ سۆزلەر ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئازادلىق ئارمىيىگە قىلغان سەممىي مۇراجىئىتى بولدى. ئۇلار «بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى، سىلەر بىزنى يات كۆرمەڭلار، بىز چوقۇم خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ئۆگىنىمىز» دەۋاتىدۇ، ئازادلىق ئارمىيىدىكى يولداشلارمۇ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا ئىشەنگەنلىكىنى ئىپادىلەپ: «ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئومۇملاشتۇرۇپ قارىغاندا، ئۇلار ئالغا بېسىش يولىغا ماڭدى. خىزمەت تەجرىبىلىرىمىزدىن قارىغاندا، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشتە قىيىنچىلىق بار، لېكىن ئۇنچىۋالا قىيىنمۇ ئەمەس.» دەپ پوزىتسىيە بىلدۈرىۋاتىدۇ. گېنېرال ۋاڭ جىن ھەربىي ئىشلار گۇرۇپپىسىدا قىلغان دوكلاتىدىمۇ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشكە بولغان ئىشەنچىسىنى ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويدى. بىر قىسمى ئۆزگىرىشنى خالايدۇ، بىر قىسمىنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ. شۇڭا ئىتتىپاقلىشىش، ھەمكارلىشىشتا مەسىلە چىقمايدۇ. ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار ئاز ساندىكى ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارنىڭ ئوت قويۇش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاش، باسقۇنچىلىق قىلىشىغا ئىنتايىن غەزەپلىنىپ، خەلققە يۈز كېلەلمەيمىز، ئۈزۈل - كېسىل ئۆزگەرمىسەك، ھەقىقىي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنالمايمىز دەپ قارايدۇ، بۇ ۋىجدانى سۆز بولۇپ، ئۇ ئىنتايىن كۆپ ساندىكى ئوفىتسېرلەرنىڭ ئويغانغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇ

ئاغىلار ۋە ئاكتىپلار، دەل ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ دەپ قارىشىدىكى مۇھىم بىر ئامىل ھېسابلىنىدۇ. ھازىر ئازادلىق ئارمىيە بىرىنچى بىڭتۇەن بولدى، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارمۇ پات - ئارىدا 22 - بىڭتۇەن قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇلارمۇ تەڭلا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولۇپ كېتىدۇ يەنى «بىر ئائىلە كىشىلىرى» بولۇپ قالىدۇ. مەن ئازادلىق ئارمىيىدىكى يولداشلارنىڭ ئالدىن بىلگۈچى — ئالدىن سەزگۈچى ئورنۇندا تۇرۇپ، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملاردىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرگە پۈتۈن كۈچى بىلەن ياردەم بېرىشنى سەمىمىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن. ياردەم بېرىش ئۇسۇلى توغرىسىدا، يۇقىرىدىكى دوكلاتتا تۆت مەسىلە بايان قىلىندى ھەمدە بىرمۇنچە پاكىتلار كۆرسىتىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى دوكلات بەرگۈچى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن تەجرىبىلەر بولۇپ، ئۇ كۆپچىلىكنىڭ پايدىلىنىشىغا ئەرزىيدۇ. ئۇندىن باشقا ئۇ يەنە ناھايىتى كۆپ قىممەتلىك پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. ھازىر ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن كۆپ تونۇشتۇرمىسامىمۇ بولار.

بۇندىن كېيىن شىنجاڭدا ئانچە چوڭ مەسىلە چىقمايدۇ، چۈنكى ئاساسلىق زىددىيەت تۈگىتىلدى. بۇ قېتىم مۇئاۋىن قوماندان پېڭ دېخۇەي ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن، كۆپلىگەن مەسىلىلەر ھەل قىلىندى. شىنجاڭ ھەربىي رايونى پات - ئارىدا قۇرۇلىدۇ. مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىدۇ، گېنېرال ۋاڭ جېن، گېنېرال تاۋسىيۈ ۋە سەيپىدىن ئەپەندىلەر مۇئاۋىن قوماندان بولىدۇ. ئەلۋەتتە گېنېرال ۋاڭ جېن ئاساسلىق رول ئوينىشى ۋە ئاساسلىق مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئوخشىمايدىغان سىستېمىدىكى ئۈچ قىسىم ئىچىدە مىللىي قىسىم

ۋە ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملار بىرىنچى بېكىتۋەندىن ئۆگىنىشى، ئۇلارنى ئۈلگە قىلىشى، كۆپچىلىك بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ئىتتىپاقلىشىشى، خەلق داھىسى ماۋجۇشى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇدېنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىشى، غەربىي - شىمالدىكى بەش ئۆلكىنىڭ ئالىي ئەمەلدارى رەئىس پېڭ دېخۇەينىڭ رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىش ياسىشى لازىم! بۇ قېتىم ئورۇمچىدە ئۇزۇن تۇرالمايمەن، پات يېقىندا ھەرقايسىڭلار بىلەن خوشلىشىمەن، كېيىن رەئىس پېڭ دېخۇەي يەنە كەلمەكچى بولسا، ماڭا پۇرسەت تېپىلىپ ھەمراھ بولۇپ كېلەلىسەم، ھەممە ئىشنىڭ باشقىچە تۈسكە كىرىپ، كۆپچىلىكنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈشۈم مۇمكىن. كەلگۈسىدە مۇشۇ ئاساستا يەنە ئىلگىرىلەپ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ كۈچلۈك، زامانىۋىيلاشقان دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسى بولۇپ قېلىشىڭلار مۇمكىن!

خەير - خوش!

گېنېرال پېڭ دېخۇەي مېنىڭ بۇ ئىككى قېتىملىق سۆزۈمنى ناھايىتى ياخشى بولدى، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغىمۇ تەسىر كۆرسىتىدۇ دەپ قاراپ، رەتلەپ چىققاندىن كېيىن گېزىتتە ئېلان قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى. مەن ئۇنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ، رەتلەپ چىققاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلدىم، كېيىن، ئىچكىرىدىكى گېزىتلار مەسىلەن: لەنجۇنىڭ «گەنسۇ گېزىتى»، شىئەننىڭ «ئامما گېزىتى»، بېيجىڭنىڭ «نۇر گېزىتى» قاتارلىقلار ئارقىمۇ كۆچۈرۈپ باستى. ھەقىقەتكە قايتقان خادىملارنى تەربىيىلەيدىغان بەزى ئورۇنلارمۇ دەپتەرچە قىلىپ بېسىپ ئۆگىنىشتە پايدىلىنىش ماتېرىيالى قىلىشتى.

مەن بۇ ئىككى قېتىملىق نۇتۇق سۆزلەش ئارقىلىق ئۆزۈمنىڭ كۆڭلۈمدىكى راست سۆزلەرنى ئېيتتىم، ھەممە مۇشۇنىڭ بىلەن مەن بىلەن جاپا - مۇشەققەتلەرنى تەڭ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا ئۆزۈمنىڭ سەممىي ئارزۇ - ئۈمىدلىرىمنى ئىزھار قىلىمەن. مەن ئۇلارنىڭ ياخشى ئۆزگىرىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىرىنچى بىكىتۇەنىدىن ئۆگىنىپ، ئۇلارنى ئۈلگە قىلىشنى ئۈمىد قىلغانىدىم، كېيىن ئۇلار پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانلىقى ئاستىدا، دۆلەت مۇداپىئە جەڭچىلىرىدىن ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش سېپىدىكى ماھىرلارغا ئايلىنىپ دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق، سۇچىلىق، قاتناش، سانائەت، ئاساسىي قۇرۇلۇش قاتارلىق جەھەتتە غايەت زور تۆھپىلەرنى قوشۇۋېتىپتۇ. مەن ھەر قېتىم شىنجاڭ گېزىتىدىن ياكى شىنجاڭدىن كەلگەنلەردىن ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش جەھەتتىكى ئەھۋالىنى ئاڭلىغان ۋە كۆرگىنىمدە، چىن قەلبىمدە چەكسىز خۇشاللىنىش ھېس قىلىمەن!

تەبرىكلەش يىغىنىدا!

گېنېرال پېڭدېخۇەي كۆپچىلىك بىلەن ئىككى ھەپتە مۇزاكىرە قىلىش، كېڭىشىش ئارقىلىق، ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدىغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى رەھبەرلىرىنىڭ ئىسىملىكىنى تۈزۈپ چىقىپ، مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىگە تەستىقلاتتى. ھەمدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتى تەستىقلاشتىن بۇرۇن ئۇلارنىڭ يېڭى خىزمەت ئورنىغا كېلىپ ئىشقا چۈشۈشىنى ئىلتىماس قىلدى. بۇرھان يەنىلا رەئىس بولدى. گاۋجىنچۈن بىلەن سەيپىدىن مۇئاۋىن رەئىس بولدى، ئەزالار ئىچىدە ۋاڭ ئېنماۋ، ۋاڭجېن، تاۋسىيۆ، لېسكىن، ئابدىكېرىمخان مەخسۇم، يۇ جەنلىن، دېڭ لىچۈن، خەنيۈۋىن قاتارلىق 33 ئادەم بولۇپ، ليۇمىڭچۈن يەنىلا قوشۇمچە باش

كاتىپ بولدى. 12 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى رەسمىي جاكالاندى.

يېڭى ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنى داۋاملىق مۇزاكىرە قىلىندى. مۇزاكىرە قىلىش جەريانىدا، كۆپچىلىك بۇرۇن بىر تۈزگەن سىياسىي پروگراممىنى كۆرۈپ چىقتى ھەمدە مۇھىم 10 ماددىنى يېزىپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدە: ئۆلكىمىزنىڭ تىنچلىقىغا ھەقىقىي تۈردە كاپالەتلىك قىلىش، ئىشپىيون - باندىتلارنى ۋە يوشۇرۇنۇۋالغان ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش، خەلق ئاممىسى ئازادلىق ئارمىيىنى سۆيۈش، ئازادلىق ئارمىيە خەلق ئاممىسىنى سۆيۈش ھەمدە يەرلىك خەلقنىڭ قوراللىق كۈچلىرىنى قۇرۇشقا ياردەملىشىش، ئورتاق پروگراممىدىكى مىللىي سىياسەت، مىللىي باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىشىپ بىر - بىرىگە ياردەم بېرىش، چوڭ مىللەتچىلىك ۋە تار مىللەتچىلىككە، چوڭ تۈركىستانچىلىققا قارشى تۇرۇپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىر - بىرىنى كەمسىتىش، ئېزىش، ئۆچ ئېلىش، ئاداۋەت بىلەن ئۆلتۈرۈش، بۆلگۈنچىلىك قىلىشتەك بارلىق قىلمىشلارنى چەكلەش، ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ دېموكراتىك بىرلىكسېپىنى تۇرغۇزۇش، دېموكراتىك پىرىنسىپ بويىچە ھاكىمىيەتنى ئۆزگەرتىپ، نوپۇس ئارقىلىق باشقۇرۇش تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش، ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنى ئېچىشقا تەييارلىق كۆرۈش، خەلقنىڭ ئىدىيە، سۆز، نەشرىيات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش، ئېتىقاد قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەركىنلىككە كاپالەتلىك قىلىش، دىننىڭ ئەدلىيە ئىشلىرىغا ئارىلىشىشىغا يول قويماسلىق، ئورتاق پروگراممىدىكى ئىقتىسادىي سىياسەت فاڭجېنى، دۆلەت بىلەن خۇسۇسىلار شېرىكچىلىككە تەڭ ئېتىبار بېرىش، ئىشچىلارغىمۇ، كاپىتالىستلارغىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزۈش، شەھەر بىلەن يېزا بىر - بىرىگە ياردەم بېرىش، ئىچكى ۋە سىرتقى جەھەتتە ئالماشتۇرۇش قاتارلىق

سىياسەتلەرگە ئاساسەن، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش، پۇل تۈزۈمىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، سودىنى باشقۇرۇش، باجنى تەرتىپكە سېلىش، پۇل مۇئامىلىسىنى مۇقىملاشتۇرۇش، خەلقنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىپ، ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش. باندىتلارنى تازىلاش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، ئىجارە ھەققى ۋە ئۆسۈمنى كېمەيتىش قاتارلىق باسقۇچلار ئارقىلىق قەتئىي يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىپ، يەر تېرىغۇچىلارنى يەرگە ئىگە قىلىش، سۇنى مۇۋاپىق تەقسىم قىلىپ بېرىش، ئىشچىلار - دېھقانلار، ئاياللار تەشكىلاتى قاتارلىقلارنى تەشكىللەپ، ئۇلارنى ھەر خىل قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا ياردەملىشىدىغان تۈۋرۈككە ئايلاندۇرۇش، مائارىپ تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىپ، مىللىي مەدەنىيەتنى تەشەببۇس قىلىش، سەھىيە - ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، نەشە چېكىش، قىمار ئويناشتەك يامان قىلىقلارنى تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىپ يېڭىچە جامائەت ئەخلاقىنى تۇرغۇزۇش، جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى راۋاجلاندۇرۇپ، سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش قاتارلىق مەزمۇنلار بار.

بۇ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاگجېنى ماقۇللانغاندا رەئىس بۇرھان بىر نۇتۇق سۆزلىگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تۇنجى قېتىم سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاگجېنىنى ماقۇللىغانلىقى — پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان كۈتكەن بەخت ساداسى، بۇ شىنجاڭ تارىخىدىكى مىسلى كۆرۈلمىگەن خەلق غەلىبىسىدۇر. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى بىزگە تاپشۇرۇشى بىز ئۈچۈن ئەڭ چوڭ شەرەپ. بۇ سىياسىي پروگراممىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا، بىز مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭ، غەربىي - شىمالدىكى ئارمىيە -

ھۆكۈمەت رەھبىرى رەئىس پېڭ دېخۇەي، مۇئاۋىن رەئىس جاڭ جىجۇڭنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە بارلىق يولداشلارنىڭ ھەرقانداق قىيىنچىلىقلارنى يۈزدە - يۈز يېڭىپ، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئورتاق پروگراممىسى ۋە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ سىياسىي پروگراممىسىنى تولۇق، غەلىبىلىك ھالدا ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

مۇئاۋىن رەئىس سەيپىدىنمۇ نۇتۇق سۆزلەپ مۇنداق دېدى: بۈگۈندىن ئېتىۋارەن شىنجاڭ يېڭى، پارلاق يولغا قاراپ ماڭدى. بىزنىڭ ئالدىمىزغا قويۇلغان ۋەزىپىلەر ئېغىر ھەم مۇشەققەتلىك لېكىن كومپارتىيىنىڭ توغرا رەھبەرلىكى يولىمىزنى يورۇتۇپ، ئارقىدا قالغان شىنجاڭىمىزنى ئىلغار شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىزغا ئىلھام بېرىدۇ. بىز كۆپچىلىكنىڭ تولۇق غەلىبە قىلىشىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

يېڭى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنى قۇرۇش ۋە سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاكتىنى ماقۇللانغاندىن كېيىن، بىر قاتار تەييارلىق خىزمەتلىرى پۈتۈپ، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى ۋە ھەر ساھەدىكىلەر شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش، گېنېرال پېڭ دېخۇەي، گېنېرال جاڭ جىجۇڭنى قارشى ئېلىش يىغىنى ئاچتى. بۇ يىغىن - شىنجاڭ خەلقىنىڭ كونا دەۋرگە خاتىمە بېرىپ، يېڭى دەۋرنى باشلىغانلىقىدىن، شىنجاڭنى تېنچ يول بىلەن قۇرۇشتىن ئىبارەت بۇ تارىخىي خاراكتېرلىك باسقۇچقا ھەقىقىي قەدەم قويغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ماڭا ئوخشاش شىنجاڭ خەلقى بىلەن بۇرۇن خېلى يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن كىشى بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندە تولىمۇ ھاياجانلانماي تۇرالمايدۇ.

مەن تەبرىكلەش يىغىنىدا قىزغىن ھەم سەمىمىي سۆز قىلىپ، ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى ۋە شىن-

جاڭ خەلقىنىڭ غەلىبىسىنى تەبرىكلەيدىغانلىقىمنى ھەممە كەلگۈ-
سىدىكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا سەمىمىي ئۈمىد باغلايدىغان-
لىقىمنى بىلدۈردۈم. بۇ سۆزنىڭ تولۇق تېكىستى مۇنداق:

رەئىس مۇدىرىيىتىدىكى ئەپەندىلەر، ھەر مىللەت-
ھەر ساھەدىكى قېرىنداشلار:

بۈگۈن ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرى
ۋە ھەرساھەدىكىلەر شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ۋە
شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش
ھەممەمۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينى قارشى ئېلىش
ئارمىيە - خەلق يىغىنىنى ئېچىپتۇ، مەن بۇ يىغىنغا قاتنى-
شىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانلىقىم ئۈچۈن ھەقىقەتەنمۇ
شەرەپلىك ۋە خۇشاللىق ھېس قىلىۋاتىمەن. مېنى قارشى
ئالىمىز دېسەڭلار مەن ئۇنىڭغا لايىق ئەمەسمەن، مەن پەقەت
ھەرساھەدىكى قېرىنداشلارغا رەھمەت ئېيتىمەن!

شىنجاڭنىڭ بۇ قېتىم تىنىچ يول بىلەن ئازاد بولۇشى -
ئالدى بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت
مىقياسىدا غەلىبە قىلغانلىقىنىڭ تەسىرىدىن بولدى، ئۇندىن
قالسا پۈتۈن ئۆلكىدىكى خەلقلەر (ئەلۋەتتە ئىلى، تارباغـ
تاي، ئالتايدىكى 3 ۋىلايەت خەلقلىرى ۋە قىسىملىرىنىمۇ
ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) نىڭ تىنچلىقنى ئۈمىد قىلىشى ۋەتىنچـ
لىق تەلىپىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك تەسىر كۆرسىتىشىدىن، شۇنداقـ
لا شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ھەربىي ئىشلارغا مەسئۇل ئورگاننىڭ
بارلىق ئوفىتسېر- جەڭچىلەرگە رەھبەرلىك قىلىپ قىيىنچىلىقلارنى
يېڭىپ، توسالغۇلارنى ئېلىپ تاشلاپ، كەسكىنلىك بىلەن
خەلق دېموكراتىيىسى لاگېرىغا ئۆتكەنلىكىدىن بولدى،
ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ تۆھپىسىنىمۇ يوققا چىقىرىشقا بولمايدۇ.
يەنە ئۇلۇغ دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا
تۇرۇشلۇق دىپلوماتىيە ۋەكىللىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ئارمىيە -

ھۆكۈمەت دائىرىلىرىگە ئىلھام ۋە ياردەم بەرگەنلىكىنىمۇ ئالا-
ھىدە كۆرسۈتۈپ ئۆتۈش كېرەك. قىسقىسى، شىنجاڭنىڭ
بۇ قېتىم قان تۆكۈش، قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىپ، تىنچ
يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى — دۆلەت مەنپەئەتىگە ھەم پۈتۈن
ئۆلكىدىكى خەلقلەرنىڭ مەنپەئەتىگىمۇ ئۇيغۇن. شۇڭا بۈگۈن
مەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىق سالاھىيىتىم بىلەن
خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنى، شىنجاڭ-
دا تورۇشلۇق ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنى تەبرىكلەيمەن
ۋە ئېھتىرام بىلدۈرىمەن! سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ھۆرمەتلىك
دىپلوماتىيە ۋەكىللىرىگە رەھمەت ئېيتىمەن ۋە ئېھتىرام بىل-
دۈرىمەن!

لېكىن، شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن
كېيىنمۇ نۇرغۇنلىغان جايلاردا مەسىلەن، قۇمۇل، پىچان، تۇر-
پان، قاراشەھەر، بۈگۈر، كۇچا قاتارلىق جايلاردا تۇرۇش-
لۇق قىسىملار ئەكسىيەتچى ئونسۇرلار ۋە ئىشپىيونلارنىڭ
كۈشكۈرتىشى ۋە يول كۆرسىتىشى بىلەن خەلقلەرگە ئېغىر
دەرىجىدە زىيانكەشلىك قىلىشتەك بەختسىز ۋەقەلەرنى سادىر
قىلغان، بۇ ھەددىدىن ئاشقان جىنايەتتۇر! بۇنى گېنېرال
تاۋسىيۇ ۋە گېنېرال جاۋشىگۇاڭ تەپسىلى تەكشۈرۈپ قاتتىق
بىر تەرەپ قىلغان بولسىمۇ، مەن ئۆزەمنىڭ بورۇنقى باشلىق-
لىق سالاھىيىتىم بىلەن بۈگۈن پۈتۈن ئۆلكە خەلقىدىن
بولۇپمۇ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان خەلقلەرنىڭ ئائىلە-
تەۋەلىرىدىن ئەڭ زور دەرىجىدە كەچۈرۈم سورايدىغانلىقىمنى
ۋە سەمىمىي ھال سورايدىغانلىقىمنى بىلدۈرىمەن!

ئۆتكەنكى 3 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە مەن غەربىي-شىمال-
دىكى 4 ئۆلكىنىڭ ئارمىيە ھۆكۈمەت خىزمىتىنى باشقۇردۇم،
بولۇپمۇ شىنجاڭنىڭ تىنچ، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق
ئىشلىرى ئۈچۈنمۇ ئەلۋەتتە بارلىق زېھن ۋە كۈچ قۇۋۋە-

تىمنى ئىشلەتكەن بولسامۇ، لېكىن ئۇنى ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق، يەنە خېلى كۆپلىگەن ئىشلارنى دېگەندەك ياخشى ئىشلىيەلمىگەن، خېلى كۆپلىگەن ئىشلارنى تولۇق دېگۈدەك ياخشى ئىشلەپ كېتەلمىگەن بولسامۇ، ئاڭلىشىمچە ھەر مىللەت قېرىنداشلار مېنى ناھايىتى ئاز ئەيىپلەيدىكەن (مېنىڭچە ئەلۋەتتە مېنى ئەيىپلەيدىغانلار مۇيوق ئەمەستۇ؟)، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەردائىم مېنى ئەسلەپ تۇرىدىكەن. بۇ ھەقىقەتەن مۇمېنى ھەم ھاياجانلاندۇرىدۇ ھەم خىجىل قىلىدۇ.

شىنجاڭنىڭ تىنىچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشى، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدىكى خەلقلەرنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىدا بولۇپمۇ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇندىن كېيىن، شىنجاڭ يېڭى دېموكراتىزملىق باسقۇچقا قەدەم قويۇپ، ئۇلۇغ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەھكەم بىر ھالقىسىغا ئايلاندى ھەمدە ھاكىمىيەت ماھىيەت جەھەتتىن ئۆزگەرتىلگەنلىكى ئۈچۈن، بۇرۇنقى ئاساسلىق زىددىيەتلەر تۈگەپ، بارلىق سىياسىي ھەربىي، مىللىي، دېپلوماتىيە مەسىلىلىرى ئوڭايلا ھەل قىلىشقا بولىدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن خەلقنىڭ پاراۋانلىقى مەڭگۈلۈك كاپالەتكە ئىگە قىلىندى. بۇندىن كېيىنكى مەسىلە قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش يەنى بىزنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي، ئىجتىمائىي جەھەتتىكى قۇرۇلۇشىمىزنى قانداق پىلانلاپ پائال ئېلىپ بېرىش بولۇپمۇ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بۇنىڭ ئىچىدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەسىلەن سۇ ئىنشائاتلىرىنى قۇرۇش، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش، تۆمۈريول، تاش يوللارنى ياساش، كان بايلىقلىرىنى ئېچىش، ھەرخىل زاۋۇتلارنى قۇرۇپ يەرلىك مەسئۇلاتلار، قول سانائىتى قاتارلىقلارنى ياخشىلاپ، بارلىق

ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈپ، خەلقىمىزنىڭ ئازاب-ئوقۇبەتلىرىنى ئازايتىش ۋە تۈگىتىش ئارقىلىق خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇشنى ياخشىلاش، گۈللەنگەن، شاد-خۇراملىققا چۆمگەن، بەختىيار شىنجاڭنى ۋۇجۇتقا چىقىرىشتىن ئىبارەت. مەن قەتئىي ئىشىنىمەنكى، خەلقىمىزنىڭ ئۇلۇغ داھىيسى ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكى، غەربىي-شىمالدىكى بەش ئۆلكىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان مۇئاۋىن گېنېرال پېڭ دېخۇەينىڭ رەھبەرلىكى، يەنى تەشكىللىك ھالدا شىنجاڭدا تۇرۇۋاتقان ھەر قايسى قىسىملاردىكى 200 مىڭ ئەمگەك كۈچى، ئۇنىڭ ئۈستىگە پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت ئەمگەكچان خەلقلىرىنىڭ تىرىشىپ كۈرەش قىلىشى، يەنە كېلىپ ئۇلۇغ دوستىمىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ياردەملىشىشى ۋە ھەمكارلىشىشى ئارقىسىدا، شىنجاڭ تىزلىكتە، ئۇيۇشقان ھالدا تىنچ قورۇلۇش ئېلىپ بېرىش داغدام يولىغا چەزمەن قەدەم قويالايدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىزگە پارلاق ئىستىقبال ئېچىلىدۇ!

شىنجاڭ كۆپ مىللەتلىك بىر ئۆلكە. بىز بۇ قېتىم جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى ماقۇللىغان ئورتاق پروگراممىنىڭ مىللىي سىياسەت ھەققىدىكى بابىنىڭ 50-ماددىسىدا: «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى چېگراسى ئىچىدىكى ھەرقايسى مىللەتلەر باب-باراۋەر، ئىتتىپاقلىق، بىر-بىرىگە ياردەم بېرىش يولىغا قويىدۇ، جاھانگىرلار ۋە ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى خەلقنىڭ ئورتاق دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنى ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ دوستلۇق-ھەمكارلىق چوڭ ئائىلىسىگە ئايلاندۇرۇش، چوڭ مىللەتچىلىككە ۋە تار مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى بىر-بىرىنى كەمسىتىش، ئېزىش ۋە ھەر مىللەت ئىتتىپاقلىقىغا بۆلگۈنچىلىك

قىلىدىغان قىلمىشلارغا قارشى تۇرۇش» دەپ بېكىتىلگەن ئىدى. بۇ ئىنتايىن توغرا بولغان. بولۇپمۇ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە ئۇنى قەتئىي، سەممىيلىك بىلەن ھىمايە قىلىشىمىز ۋە ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا «ئىتتىپاقلىق، بىر - بىرىگە ياردەم بېرىش»، «دوستلۇق ھەمكارلىق» نى ئىشقا ئاشۇرۇپ، يېڭى دېموكراتىزملىق شىنجاڭ قىلىپ قۇرۇپ چىقىشى ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىپ كۈرەش قىلغىلى بولىدۇ. ھەر مىللەت قېرىنداشلار ۋە رەھبەرلەر تۆۋەندىكى ھەقىقەتنى تونۇشى كېرەك يەنى ھەرقانداق كىشى چوڭ مىللەتچىلىك ئىدىيىسى، تار مىللەتچىلىك ئىدىيىسىدە بولىدىكەن، بۇ پۈتۈنلەي خاتا، توغرا بولمىغان ئىدىيەدۇر. ئەگەر بۇ خىل ئىدىيە ھەرىكەتتە ئەكس ئەتتۈرۈلسە — خاتا، ئەكسىيەتچىل ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ، بىز ئۇنىڭغا قەتئىي قارشى تۇرۇشىمىز لازىم.

جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىنىڭ غەلىبىسى جۇڭگو - سوۋېت ئىككى چوڭ دۆلەتنىڭ دوستلۇقى ۋە يېقىنلىقى ئۈچۈن تېخىمۇ ئۇزۇن مۇددەتلىك بوزۇلماس ئاساس ياراتتى. ماۋجۇشى بىزگە مۇنداق دېگەن ئىدى: جۇڭگو جەزمەن سوۋېتلەر ئىتتىپاقى باشچىلىقىدىكى خەلقارا تىنچلىق دېموكراتىيە لاگېرىغا قاتناشقاندىلا ئاندىن، دۇنيانىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ. شىنجاڭدا، جۇڭگو - سوۋېت ئىككى دۆلەت مەيلى تارىخىي، جۇغراپىيە، مىللىي، مەدەنىيەت، ئىقتىساد جەھەتلەردە بولسۇن ئىنتايىن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن. شۇنداقلا ھەممە ئىشتا سوۋېتنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج بولغان، بىز سوۋېتلەر ئىتتىپاقى بىلەن مەڭگۈ دوستانە يېقىن مۇناسىۋەتنى ساقلاشقا تېخىمۇ مۇھتاج. ئۆلكە ئىچىدە يەنە ئىنتايىن ئاز ساندىكى كىشىلەر بۇ داۋلىنى تونۇپ يەتمىگەچكە، يەنىلا

تەشۋىشلىنىش، گۇمانلىنىش، كۆزلۈتۈپ بېقىش تۈيغۇسىدا
بولىۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ سوغۇققانلىق بىلەن ئاقىلانىلىق بىلەن
ئويلاپ كۆرۈپ، بۇ يېڭى دەۋردىكى ئوبيېكتىپ تارىخي
تەرەققىيات ساۋىقىنى قوبۇل قىلىپ، بۇرۇنقى بارلىق مۇ-
تەئەسسىپكونا ئىدىيىلەرنى، كونا قاراشلارنى تۈگىتىشنى ئۈمىد
قىلىمەن. بۇرۇن مەن شىنجاڭدا سەممىي، سادىقلىق بىلەن
ئىجرا قىلىنغان سىياسەت: «تىنچلىق! سوۋېت بىلەن يېقىن
ئۆتۈش!» دېگەن ئىككى سۆزدىن ئىبارەت ئىدى. ئەلۋەتتە
ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كۆيلىگەن جايلاردا ئۇنى
تولۇق ئىشقا ئاشۇرالمىغانلىقىم ئۈچۈن تولىمۇ ئۆكۈنەتتىم.
ھازىر تىنچلىق پۈتۈنلەي ئىشقا ئاشۇرۇلدى. بۇندىن كېيىن
شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆ-
تۈش سىياسىتىنى يەنىمۇ داۋاملاشتۇرۇش لازىم. مەن پۈتۈن
ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارنىڭ مىللەت، دىن، گورۇھ ئايرىماي
سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈشتىن ئىبارەت مانا بۇ پۈتۈنلەي
توغرا بولغان سىياسەتنى تونۇشنى، ئۇنى ھىمايە قىلىپ
يولغا قويۇشنى ئىنتايىن سەممىيلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

بۇ قېتىم گېنېرال پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ، كۆپ-
چىلىكنى يوقلاش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كەلگەن ئىدىم. پات
يېقىندا كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىمەن. مەن شىنجاڭ ھەر
مىللەت خەلقىنى قىزغىن سۆيىدىغان ئادەممەن، بۈگۈن بۇ
سۆزنى مەن تولۇق كۆڭۈللۈك ۋە سەممىيلىك بىلەن ئېيتتىم.
بۇ مېنىڭ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ماڭا قىلغان ئىلتىپاتىغا رەخ-
مەت ئېيتىشىم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەن بۇندىن كېيىن يەنە
شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا پايدىلىق بولىدىغانلا
ئىش بولسا ھەر ۋاقىت ھەر قانداق جايدا جەزمەن سەم-
مىيلىك بىلەن بۇرۇنقىدەكلا ياردەم قىلىشقا تەييارمەن.

ئاخىرىدا بىز ئۇنلۇك شۇئار توۋلايلى:

شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى — خەلقنىڭ
مەڭگۈلۈك غەلىبىسىدۇر! شىنجاڭ ھەرمىللەت خەلقلىرى بارا-
ۋەرلىك ئاساستا ئىتتىپاقلىشىپ بىر-بىرىمىزگە ياردەم بې-
رىپ، دوستانە ھەمكارلىشايلى! شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت
خەلقلىرى شىنجاڭنى، يېڭى دېموكراتىزملىق شىنجاڭ قى-
لىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئورتاق تىرىشىپ كۈرەش قى-
لايلى! جۇڭگو-سوۋېت ئىككى دۆلەتنىڭ مەڭگۈلۈك دوست-
لۇق يېقىنلىقى ياشىسۇن! جۇڭگو خەلقىنىڭ ئۇلۇق داھىسى
رەئىس ماۋزېدۇڭ ياشىسۇن! جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى
ياشىسۇن! شىنجاڭ خەلقىنىڭ تىنچلىقى، دېموكراتىيىسى،
بەخت — سائادىتى ياشىسۇن!

بۇ قېتىم شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىمدە ئىنتايىن يېنىكلىك خۇشاللىق ھېس قىلدىم. شىنجاڭ خەلقىنىڭ بۈگۈنكى كۈنگە ئېرىشكەنلىكىنى، مەن كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش بولدى دەپ ھېسابلايمەن. يەنى مەن بۇرۇن ئىشقا ئاشۇرالمىغان ئارزۇيۇم — شىنجاڭنى تىنچلاندۇرۇش، شىنجاڭنى قۇرۇش — جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە چوقۇم ئوڭۇشلۇق بىلەن تەدرىجى ھالدا ئىشقا ئاشۇرۇلىدۇ! مەن ۋەتەنگە ۋە شىنجاڭ خەلقىگە روھى جەھەتتىن، ھېسسىيات جەھەتتىن ئۆزەمنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەندەك ھېس قىلىۋاتسام نېمىشكە يېنىكلىك ۋە خۇشاللىق ھېس قىلمايمەن!

12-ئاينىڭ 28-كۈنى مەن گېنېرال پېڭ دېخۇەي بىلەن بىللە لەنجۇغا قايتتىم، ئارقىدىنلا شىئەنگە بېرىپ غەربىي-شىمال ھەربىي-مەمۇرى كومىتېتىنى قۇرۇپ، رەئىس پېڭ دېخۇەيگە ياردەملىشىپ شەنشى، گەنسۇ، نىڭشىيا، چىڭخەي، شىنجاڭدىن ئىبارەت 5 ئۆلكىنىڭ يېڭى رەھبەرلىك خىزمىتىگە كىرىشىپ كەتتىم. بۇ مېنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار ئۈچۈن ئىشلەشتەك كونا تارىخىي بەتلىرىمنىڭ يېپىلىشى، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يېڭى يولىنىڭ باشلىنىشى بولىدۇ. بۇ مېنىڭ پۈتۈن ھاياتلىق تارىخىمنىڭ

يېڭى بۇرۇلۇش ئۇقتىسى، قالغان ئۆمۈرۈم خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا قالدى. بۇنى كومپارتىيە ۋە ماۋجۇشى ماڭا ھەدىيە قىلغانلىقى ئۈچۈن چوڭقۇر رەھمەت ئېيتىشىم كېرەك!

گېنېرال ۋاڭ جېنغا يېزىلغان رەھمەت خېتى

شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قىسىملىرى ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىن، پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا قىلغان كەڭچىلىك قىلىش سىياسىتىنىڭ تەربىيىسى، غەربىي-شىمالنىڭ رەئىسى پېڭ دېخۇەي، مۇئاۋىن رەئىسى شى جۇڭ شۈننىڭ رەھبەرلىكى، شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى ۋاڭ جېننىڭ بىۋاستە قوماندانلىق قىلىشى ئارقىسىدا ئالغان پايدىسىز ناھايىتى كۆپ بولدى. گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا ئىلھام بېرىشى، ياردەم بېرىشى، كۆيۈنىشى، غەمخورلۇق قىلىشى ھەقىقەتەنمۇ ئەتراپلىق بولدى. مەن ئۈرۈمچىدىكى چېغىمدا ئۇنىڭ بىلەن ئىككى قېتىم ئۇزۇن سۆزلەشكەن ئىدىم، ئۇ ماڭا خاتىرجەم بولۇڭ دېگەن ئىدى ھەمدە بۇندىن كېيىن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ ئۆزگىرىشى ئالغا بېسىشىغا جەزمەن ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئىدى. بىر يىلدىن بۇيانقى ئەمەلىيەت، گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا چوڭقۇر دوستلۇق مۇناسىۋەتتە بولغانلىقىنى ئىسپاتلىغانلىقى ئۈچۈن، مەن چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتماي تۇرالمايمەن. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مەن ئىختىيارسىز ھالدا 1950-يىلى 10-ئايدا تەشەككۈر ھېسسىياتىغا تولغان مۇنۇ بىر پارچە خەتنى يازدىم:

ھۆرمەتلىك گېنېرال ۋاڭ جېن:

ئايرىلغىنىمىزغا خېلى ئايلار بولۇپ قالدى. ھەممە جەھەتلەردىن ياخشى تۇرۋاتامسىز؟

بىر قانچە كۈن ئىلگىرى مەن، سىزنىڭ 10 - ئاينىڭ
4 - كۈنى شىئەننىڭ «ئامما گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان
«شىنجاڭدىكى قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىدىن
قىسقىچە خۇلاسە» دېگەن ماقالىڭىزنى كۆرۈپ ناھايىتى ھا-
ياجانلاندىم! شۇڭا سىزگە بىر پارچە خەت يېزىپ ئۆزۈم-
نىڭ پىكرى ۋە تەسىراتىنى بايان قىلىشنى لايىق كۆردۈم.
سىزنىڭ ماقالىڭىز ناھايىتى پۇختا ھەم ئىنتايىن تەسىر-
لىك يېزىلىپتۇ، ئۇنى قەلەم بىلەن ئەمەس بەلكى شىنجاڭدا
تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىكى بارلىق ئوفىت-
سېر جەڭچىلەرنىڭ قان - تەرى بىلەن يېزىلىپتۇ دېيىشكە
بولىدۇ. خۇددى سىز ئېيتقاندەك: «شىنجاڭدىكى ئوخشىمى-
غان ئۈچ تارىخىي شارائىتتىكى قىسىملار، جۇڭگو كوممۇنىس-
تىك پارتىيىسى ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ رەھبەرلىكىدە، جان
پىدالىق بىلەن ئىشلەشتەك ۋەتەنپەرۋەرلىك، قەھرىمانلىق
جاسارىتىنى ئەمگەك سېپىدە نامايەندە قىلدى». ئۇلار مۇ-
شۇنداق ئىشلەپ ئەتىياز كۈز پەسىللىرىدە بىر مىليون مودىن
كۆپرەك بوز يەر ئېچىپ ئاشلىق تېرىپ 100 مىليون جىڭ-
دىن ئارتۇقراق بۇغداي ئالغان. بىر مىليون 200 مىڭ مې-
تىردىن كۆپرەك ئېرىق - ئۆستەڭ قازغان، بايلىق توپلاش
جەھەتتىمۇ ھەر بىر ئوفىتسېر - جەڭچىنىڭ تاپقان بايلىق
قىممىتىنى مۆلچەردىكى 10 يۈەندىن تەخمىنەن 20 يۈەنگە
كۆتۈرۈش مۇمكىن ئىكەن. باشقا قول سانائەت ئەمگىكى
جەھەتتىمۇ خېلىلا كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈل-
گەن. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۇ بىر يىلدا شىنجاڭدا
تۇرۇشلۇق جەڭچىلەر ئىپادىلىگەن پىداكارلىق بىلەن ئۆ-
زىنى بېغىشلاش روھى، قىسىملار جارى قىلدۇرغان يۈكسەك
ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە قەھرىمانلىق روھ، تىيانشاننىڭ جە-
نۇبى ۋە شىمالىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان كىشىگە ئىلھام بېرىدىغان

ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنى، شىنجاڭدا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلغان. بۇ ئۆزگىرىشلەر خۇددى بىر ئاجايىپ مۆجىزە سۈپىتىدە مەيدانغا چىقتى. مەن ھېچبولمىغاندا ئاشۇنداقتۇر دەپ ئويلايمەن.

بۇ يىل دۆلەت بايرىمى كۈنى مەن بېيجىڭنىڭ «نۇر گېزىتى» ۋە شىئەن «ئاما گېزىتى» نىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن ماقالە يېزىپ، بۇ ئۇنتۇلغۇسىز تەسىراتنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. تولۇقسىز ماتېرىياللارغا ئاساسەن، مەن شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىش سېپىدىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان نەتىجىلەر ۋە پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مالىيە خىزمىتىدىكى ئۇلۇغ غەلىبىلەرنى رېئاللىقتىكى بىر - بىرىدىن قېلىشمايدىغان ئىككى چوڭ مۆجىزە دەپ ئىسپات قىلىپ كۆرسەتتىم، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇۋەپپەقىيەتلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. شىنجاڭدىكى قىسمەن مۆجىزىلەردىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇنى ئەلۋەتتە رەئىس پېڭ دېخۇەي بىلەن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىنمۇ ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. سىز نەنىۋەنىڭ چوڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىدىكى توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاشتەك قەھرىمانلىق روھى ھەمدە ئۇلۇغلارنىڭ شانلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەنئەنىسىنى تىيانشاننىڭ جەنۇب دەم شىمالىغا ئېلىپ كەلگەنلىكىڭىز ئۈچۈن بۇ مۆجىزىلەر يارىتىلغان ھەمدە «قاقاس چۆللەرنى مۇنبەت ئېتىزلارغا»، «چۆل - باياۋانلارنى ياپيېشىل بوستانلىقلارغا» ئايلاندۇرۇش ئىمكانىيىتى يارىتىلغان. مۇشۇلارنى ئويلىغىنىمدا، ئۆزەمچە ھاياجانلىنىپ كېتىمەن! مەن بېيجىڭدا دوستلار بىلەن ھەمىشە مۇشۇ ئىش ھەققىدە سۆزلىشىپ تۇرىمەن. بۇ قېتىم رەئىس پېڭ دېخۇەي بېيجىڭغا كەلگەندە

مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەندىمۇ يەنىلا شۇ ئىش ھەققىدە پاراڭ بولدى. لېكىن بۇ ئىش ئالدى بىلەن سىزنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىك قىلغانلىقىڭىزغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك. بۇ مېنىڭ ھاياجانلىق ئىچىدىكى چۈشەنچەم بولماستىن بەلكى ئۇ ھەقىقەتەنمۇ شىنجاڭ خەلقى ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بىردەك ئېتىراپ قىلىدىغان ئىش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن. سىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ ھەم دەسلەپكى مۇۋەپپەقىيىتىڭىزنى سەممىي تەبرىكلەيمەن ۋە يەنىمۇ گۈزەل كەلگۈسى ئۈچۈن تىلەكداشمەن.

ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە بىر مەسىلە ئۇزاقتىن بۇيان مېنىڭ كۆڭلۈمدە ساقلىنىۋاتىدۇ. ئۇ ئوخشاشلا رەئىس پېڭ دېخۇەي بىلەن سىزنىڭ ۋە گېنېرال تاۋسىيۆ ھەمدە شىنجاڭ ھەربىي رايونىدىكى ھەرقايسى ئاساسلىق مەسئۇل يولداشلارنىڭ كۆڭلىدە بارلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇ مەسىلە كوماندىر - جەڭچىلەرنى ئۆي - ئوچاقلىق قىلىش مەسىلىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مېنىڭچە بۇ مەسىلىنى باشتىلا ئوبدان مۇزاكىرە قىلىپ، ئۇنى تەدرىجىي ھالدا ئىشقا ئاشۇرۇش لازىم. بۇ قېتىم بېيجىڭدا رەئىس پېڭ دېخۇەي بىلەن سۆزلەشكەن ئىدىم. ئۇ بۇ يىل خوتەندە بىر قانچە 100 ئايالنى بوياققا تەكلىپ قىلدى، يەنە داۋاملىق خىزمەت ئىشلەۋاتىدۇ، كوماندىر - جەڭچىلەرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى ھۆكۈمەت ۋاتناش قورالى چىقىرىپ ھەقسىز ئەكەلدۈرۈپ بەرمەكچى دېدى. ئۇ يەنە شىنجاڭغا بىر تۈركۈم كادىر ئەۋەتىمىز، ئىمكان بار ئايال يولداشلاردىن كۆپرەك ئەۋەتىمىز دېدى. بۇنىڭ ھەممىسى ياخشى ئىش. مەن، ھازىرچە ھەر يىلى قانچە مىڭ ئايال ئەۋەتىشنى پىلانلىغىلى بولار دەپ ئېيتقان ئىدىم، رەئىس پېڭ دېخۇەي، ھەر يىلى ئاز دېگەندە 10 مىڭچە ئايالنى شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا

قاتنىششقا ئەۋەتەلىسەك ياخشى بولاتتى. ئەلۋەتتە بۇ خىز-
مەتنى ياخشى ئىشلەشتە باسقۇچلۇق، پىلانلىق هالدا ئې-
لىپ بېرىش ياخشى. شىنجاڭنىڭ سانائەت ئىگىلىكى بەرپا
قىلىنغاندىن كېيىن ئىشلەنگىنى تولۇق، ئۇ چاغدا تۇرمۇش
ۋاستىلىرى ۋە ئەمگەك ئىشلىرىدا زادى مەسىلە چىقمايدۇ. سەلبى
مەنا بېرىپمۇ قالمايدۇ دېدى. لېكىن مېنىڭچە بۇ خىزمەتنى
تېز ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئاياللارنى چېگرا رايونغا بېرىشقا
سەپەرۋەر قىلىش ۋە تەشكىللەش، هازىردىن باشلاپ بۇ
ئىشقا تۇتۇش قىلىش لازىم. 3 ـ 4 يىلدىن كېيىن، هازىر-
قى كوماندىر ـ جەڭچىلەر سانائەت ـ يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئا-
ساسلىق تايانچىلىرى بولۇپ قالىدۇ ھەمدە ئۆيلۈك ـ ئوچاق-
لىق بولۇپ بىر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتىدۇ، بىزنىڭ بۇ
كەڭ ئېچىلمىغان يەرلىرىمىزدە تەبىئىي هالدا ئۆزگىرىش
بولىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇلار هازىر ئۆزى ئۇستىگە ئالغان
ۋەتەننىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئىك-
كىنچى ئوركۆمدە يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان جەڭچىلەرگە
تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ دۆلەت ۋە جەڭچىلەرنىڭ تۇرمۇشى
ئۈچۈن ئېيتقاندىمۇ پايدىلىق. مەن سىز ۋە كۆپچىلىك
يولداشلارنى بۇ ئىشنى ئالىقاچان پىلانلاپ قويغاندۇ دەپ
ئويلايمەن. مېنىڭ بۇ ئارزۇيۇمنى نۇقتىلىق چۈشەندۈرۈش-
تىكى سەۋەبى، يىراق چېگرا رايوندىكى «بويتاق» كو-
ماندىر ـ جەڭچىلەرنىڭ روھىي هالىتى ۋە فىزىئولوگىيىلىك
جەھەتتىكى تەلىپىنى قاندۇرۇش دېيىشكىمۇ بولىدۇ، كۆلكە.

سىزنىڭ بىر يىلدىن بۇيانقى بىۋاسىتە رەھبەرلىك قىلى-
شىڭىز نەتىجىسىدە ئىنتايىن زور كۆلەمدە بىر قىسىم يەر-
لەر شىنجاڭ خەرىتىسىگە تولدۇرۇلۇپ، دەسلەپكى قەدەمدە
شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيىلىك ئەھۋالى ئۆزگەرتىلدى. يەنە
10 ـ 20 يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىلسە، شۈبھىسىزكى شىن-

جاڭ سانائەت، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقتا يۇقىرى دەرى-
جىدە تەرەققىي قىلغان، زامانىۋىلاشقان شادلىق بېغىغا
ئايلىنىدۇ. بۇ گۈزەل ئىستىقبال ھەققەتەنمۇ كىشىنىڭ
زوقىنى كەلتۈرىدۇ. مەن ئۆزەمنىڭ شىنجاڭدا تۇرغان ۋاق-
تىمدىكى كۈنلەرنى ئەسلىسەم، ھەندىمۇ بىر مۇنچە غايىلەر
بولغان، لېكىن بارلىق غايىلىرىم ئاخىرقى ھېساپتا قۇرۇق
خىيالدىنلا ئىبارەت بولۇپ چىقتى. مېنىڭ قەلبىم مەڭگۈ
غەربىكە، بىزنىڭ شىنجاڭ بىلەن چېگرىداش بولغان،
ستالىن بايرىقى ئاستىدىكى بۈيۈك شىنجاڭغا ئوخشاش
ئارقىدا قالغان بىر قانچە جۇمھۇرىيەتلەرگە تەلپۈنىدۇ؛
ئۇلار 20 نەچچە يىللىق قۇرۇلۇش قىلىش ئارقىلىق، سا-
نائەتنى ئوتلاقلارغا يۆتكىدى. قىيىقلىق دەريا ئېقىنلىرى-
نىڭ يېنىدا «قۇملۇقتىكى گوللاندىيە» ۋە سانىسىزلىغان
پاختا ئارىلى بارلىققا كەلدى، مەدەنىيەتمۇ پامىر ئېگىزلى-
كىگە يەتتى. مەن ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن تەلپۈن-
گەن بولسامۇ، لېكىن ھازىر دۆلەت چېگرىسىدىن ئۆتۈپ
غەربكە قارىشىمنىڭ ھاجىتى يوق! ئۆزىمىزنىڭ دۆلەت
چېگرىسى ئىچىدە، جۇملىدىن سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدىكى
شىنجاڭ بىزگە جانلىق مەنزىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. سو-
ۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ يېقىنىدا تۈركمەنىستان چوڭ قانالىنى ئاچ-
قانلىقى، كويبىشېۋ ۋە ستالىنگرادتا چوڭ تىپتىكى سۇ ئې-
لېكتىر قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بارغانلىقى ھەمدە ئۇنىڭ ئارقى-
سىدىكى تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇش ئۇلۇغۋار پىلانى
بىز ئۈچۈن تېخىمۇ يېڭى ۋە ئەڭ كونكرېت ئۈلگە يارى-
تىپ بەردى. ئۇ كەلگۈسىدە شىنجاڭدا جەزمەن بارلىققا كې-
لىدۇ. پۈتكۈل تارىم چوڭ قۇملۇقىمۇ سىز ئېيتقاندەك
مۇنبەت ئېتىزلىقلارغا ئايلىنىدۇ. مەن سىزنىڭ ۋە ھەرقاي-
سى يولداشلارنىڭ يېڭى شىنجاڭ قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇ-

لۇغ ئىشلارغا ئىرادە باغلاپ، پۈتۈن ھايات ۋە كۈچ قۇۋۋۇ-
تىڭلارنى تەقدىم قىلىشىڭلارنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قى-
لىمەن، ئەگەر 30 — 50 يىلدىك ئۇزۇن مۇددەت تىرىش-
چانلىق كۆرسىتىلسە تىيانشاننىڭ جەنۇب ۋە شىمالى
ئومۇمىيۈزلۈك زامانىۋىلىشىپ، گۈزەللىشىپ، شىڭشىڭشىيا
جاڭسىدىن پامىر ئېگىزلىكىگىچە، ئالتاينىڭ تاغلىق را-
يونىدىن كوئېنلۇن تاغ ئېتەكلىرىگىچە بولغان كەڭ - چەك-
سىز كەتكەن جايلارنىڭ ھەيۋەتلىك ھەم گۈزەل تۈسكە
كىرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

بىر قانچە يىلدىن بۇيان كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كەلگەن
ئارزۇيۇمنىڭ كونكرېت ئىشقا ئاشۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ،
قەلبىمدىكى خۇشاللىق ھېسسىياتىنى باسالماي بۇ خەتنى يازدىم.
سىزنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىڭىزنى، مۇۋەپپەقىيەت-
ىڭىزنى تەبرىكلەيمەن. ھەممە سىزگە
ئىنقىلابىي سالام يوللايمەن!

جاڭ جىجۇڭ

ئۇزۇن ئۆتمەيلا، گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ دوستلۇق، سەمىمى-
لىك بىلەن يازغان مۇنۇ جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالدىم:

مۇئاۋىن رەئىس ۋىن بەي:

خېتىڭىزدىن ۋاقىپ بولدۇم. خېتىڭىزدە خەلق ئازاد-
لىق ئارمىيىسىنى ئىنتايىن قىزغىن سۆيىدىغانلىقىڭىزنى
بىلدۈرۈپسىز ھەمدە مېنى ماختاپسىز، مەن ئۇنى قوبۇل
قىلىپ، شىنجاڭدىكى بارلىق ھەربىيلەرگە يەتكۈزىمەن.
سىزنىڭ غەمخورلۇقىڭىز ۋە سەمىمىي تەسەللى بېرىپ تۇرۇ-
شىڭىز بىلەن پۈتۈن ئارمىيىدىكى يولداشلار سىزدىن
ئىلھام ئېلىپ كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇلار ۋە-
تەنپەرۋەرلىك ۋە قەھرىمانلىق روھىنى يۈكسەك دەرىجىدە
جارى قىلدۇرۇپ، ۋەتەن ۋە ماۋجۇشى تاپشۇرغان بارلىق

ۋەزىپىلەرنى تىرىشىپ ئورۇنلىماقتا. سىز مېنى ماختاپسىز، مەن پەقەت بىرىلىپ ئىشلىدىم خالاس. بۇ يەردىكى تۆھپە ئاممىغا مەنسۇپ. مەن يەنە كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ، بۇندىن كېيىن خىزمەتلەرنى يەنىمۇ ياخشى ئىشلەيمەن. سىزگە سەممىي رەھمەت ئېيتىمەن!

مەن يېقىندا قاراشەھەر، كورلىغا بارغانىدىم. ئۇ يەردىكى 6 - دېۋىزىيە بىلەن 27 - دېۋىزىيە بىر يەردە بوز يەر ئېچىپتۇ، كۆزلۈك يىلىمىدىن كېيىن، ھەممىسى سەپەرۋەر قىلىنىپ ئېرىق - ئۆستەڭ ياساپ، تاشيوللارنى رېمونت قىپتۇ. بارلىق كوماندىر - جەڭچىلەر ئەمگەك مېۋىسىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكتىن بارلىق تۇرمۇش ۋاستىلىرى - كۆكتات، گۆش، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋە قاتارلىقلاردىن رازى ئىكەن. مەسىلەن: ھەربىر جەڭچى ھەر ئايدا 3 جىڭ كالا، قوي، چوشقا گۆش، 1 - 2 جىڭ بېلىق يېيەلەيدىكەن. كۆكتات ئىنتايىن مول ئىكەن. ھەر بىر ئادەم ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 60 دىن كۆپرەك قوغۇن، تاۋۇز يېيەلەيدىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار خۇشال - خۇراملىق بىلەن ئەمگەك قىلغاچقا يولداشلار ھەم قاردىداپ ھەم قىزىرىپ تولىمۇ ساغلام - قاۋۇل تۇرۇپتۇ.

مەن ئۇلارغا، ۋەتىنىمىز ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىنىڭ تەھدىتىگە ئۇچراۋاتىدۇ، دېدىم، جەڭچىلەر غەزەپلەنگەن ھالدا — ئامېرىكا باسمىچىلىرىنى يوقىتايلى! دەپ ئۈزلۈك شوئار توۋلىدى. ئۇلۇغ جۇڭگو خەلقى بىلەن ئۇلۇغ جۇڭگو قىسىملىرى تاجاۋۇز قىلىشقا پېتىنغان ھەر قانداق تاجاۋۇزچىلارنى چوقۇم مەغلۇپ قىلالايدۇ. يىراق چېگرىدىكى ھەربىيلەر ۋەتىنىمىزنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن ئىنتايىن ھوشيار تۇرىدۇ. بۇ پۈتۈن ئارمىيىدىكى يېتەكچى ئىدىيە، ھازىرقى جىددىي ۋەزىيەتتە، شىنجاڭ قى-

ىشلىرى كۆچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئۈچ يىل ئىچىدە 5 مىليون مولۇق سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشىنى پۈتتۈرۈپ، قۇرۇلۇش بىناكارلىق ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ دۆلەتنىڭ شىنجاڭدىكى سانائەت قۇرۇلۇشى (زاۋۇت قۇرۇلۇشى) غا ياردەم بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە ياش، قاۋۇل ئوفىتسېرلەرنى بىر يەرگە يىغىپ مەخسۇس ھەربىي ئىشلارنى ئۆگىتىپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنى تەقدىم قىلىشقا تەييار تۇرۇشى لازىم.

مەن ھەرقايسى رەھبىري يولداشلار بىلەن بىرگە ئىشلىگىلى بىر يىل بولۇپ قالدى. ھازىر بىر - بىرىمىز بىلەن تونۇشۇپمۇ ئالدۇق. خىزمەت تەقسىم قىلىۋېلىپ، ھەمكارلىشىپ، مەخسۇس مەسئۇل بولۇپ ئىشلەپ يېڭى ئىناقلىق باسقۇچتا قەدەم قويدۇق. مەن ئاساسلىق زېھنىنى ئوفىتسېرلەرنى تەربىيىلەش، ئۆگىتىش، ئۇرۇش تەجرىبىلىرىنى رەتلەش، يېڭى ھەربىي ئىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە قويۇۋاتىمەن، شۇڭا ھەربىي قىسىملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنى گېنېرال تاۋسىيۈننىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەردىم. مەندە گەرچە تېخنىكا بولمىسىمۇ لېكىن ئۆزۈم ساغلام - قاۋۇل تۇرۇۋاتىمەن. شىنجاڭ ھەربىي رايونى 10 نەچچە مىڭ كىشىلىك ئوفىتسېر تەييارلىماقچى. بۇ پىكىرنى گېنېرال جاڭ زۇڭسۇنگە ئېيتقان ئىدۇق. ۋاقتىڭىز چىقسا بۇنى رەئىس گوڭ رىنغا خەۋەر قىلىپ قويارسىز. بۇندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ھەربىي مەمۇرىي ئىشلىرى توغرىسىدا كۆپرەك مەسلىھەت بېرىپ، ھەر ۋاقىت يوليورۇق بېرىپ تۇرۇشىڭىزنى سورايمەن.

شىنجاڭدا جۇڭگو - سوۋېت ھەسسىدارلىق شىركىتى رەسمىي ئىشقا چۈشتى، ھەممە ھەرقايسى زاۋۇتلارغا ئىقتىسادىي جەھەتتە ياردەم بېرىش باشلىنىپ كەتتى، قۇرۇلۇش - بىناـ

كارلىق، توپا - ياغاچ، ماشىنسازلىق، ئېلېكتر، خىمىيە سانائىتى، گېئولوگىيە قاتارلىق جەھەتلەرگە جىددىي ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان پەن - تېخنىكا خادىملىرى، قىسىملارغا ئېھتىياجلىق بولغان ئاگرونوم، سۇچىلىق خادىملىرىنى مەركەزدىكى ھەرقايسى مىنىستىرلىق، كومىتېتلار ۋە غەربىي - شىمالنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ تېزرەك ئەۋەتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدۇق.

خەت قالايمىقان يېزىلىپ قالدى، رەنجىمەسلىكىڭىزنى سورايمەن!

تېنىڭىزگە سالامەتلىك تىلەپ

ۋاڭ جېن

11 - ئاينىڭ 2 - كۈنى

گېنېرال تاۋ سىيۈغا ئەۋەتىلگەن تەبرىك خېتى

سابىق گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 22 - بىڭتۇەنى ئۆزگەرتىپ تۈزۈلدى. 1950 - يىلى ھەقىقەتكە قايتقىنىڭىزغا بىر يىل توشتى ھەمدە بايراق تاپشۇرۇۋېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى، بۇ كوماندىر - جەڭچى يولداشلارنىڭ ئويغانغانلىقى ۋە يېڭى تۇرمۇشقا قەدەم قويغانلىقى، خەلق ئۈچۈن مۇۋەپپەقىيەت ۋە غەلىبە يولىغا قاراپ ماڭغانلىقىنىڭ ئىپادىسى، مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشالمەن، بۇنى تەبرىكلىسەم بولامدۇ.

ئەلۋەتتە، ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارنىڭ بۈگۈنكىدەك ئۆزگەرگەنلىكى ۋە ئالغا باسقانلىقى، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى، گېنېرال پېڭ دېخۇەي، گېنېرال ۋاڭ جېننىڭ يار - يۆلەكتە بولغانلىقىدىن بولدى، گېنېرال تاۋسىيۈنىڭ سەمىمىي راستچىللىقى، ئىستىلىنىڭ دۇرۇس، ئىش بېجىرىشتە ئەستايىدىل بولغانلىقى ۋە باشقا نۇرغۇنلىغان ئارتۇقچىلىققا ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن،

ئۇ پارتىيە ۋە گېنېرال پېڭ دېخۇەي ۋە ۋاڭ جېنىنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولدى. پۈتۈن كوماندىر، جەڭچىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى، 100 مىڭنەپەر سەپدىشىمىز مۇشۇنداق ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. مەن مەنىۋى جەھەتتىمۇ، مەسئۇلىيەت جەھەتتىمۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلىغان بولدۇم. مەن گېنېرال تاۋسىيۈگە ھەقىقەتەنمۇ چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن!

مېنىڭ تەبرىك خېتىمنىڭ تولۇق - تېكىستى مۇنداق:

گېنېرال تاۋسىيۈ، گېنېرال جاۋشىگۇاڭ، 22 - بىڭتۇەندىكى بارلىق كوماندىر - جەڭچى يولداشلار!

مەن ئالدى بىلەن سىلەرنى سەممىي تەبرىكلەيمەن. ئۆتكەن يىلى بۈگۈنكى كۈندە، سىلەر ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلارنى تەنتەنىلىك بىلەن جاكالاپ، شىنجاڭنى ساقلاپ قېلىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈردۈڭلار، جۇڭگو خەلق ئىنقىلابىنىڭ غەلىبىسىنى تېزلەتتىڭلار، بۈگۈن بۇنىڭغا ئەمدىلا بىر يىل توشتى. بۇ بىر يىل جەريانىدا سىلەر ئىشلەپچىقىرىشقا ئاتلىنىپ، ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىپ، جۇڭگو كومپارتىيىسى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ يېڭى تەربىيىسىنى پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭلار بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۆزگەرتىش جەريانىدىكى بىرىنچى قەدەمنى بېسىپ تۈگەتتىڭلار. بۈگۈن بايراق تەقدىم قىلىش مۇراسىمىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشى — يولداشلىرىمىز ئۈچۈن تولىمۇ شەرەپلىك ئىش ھېسابلىنىشى كېرەك.

ئۆتكەن يىل 12 - ئايدا مەن ئۈرۈمچىدىكى چاغدا، يەنى سىلەر ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىنكى 3 - ئايدا مەن ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق قىسىملار، ئورگانلاردىكى يولداشلارغا ئىككى قېتىم ئۇزۇن سۆز قىلغان ئىدىم. بىرىنچى قېتىم قىلغان سۆزۈمنى خۇلاسىلەپ، مەن يولداشلارغا: «بىز يىراقنى، چوڭراق ئىشلارنى نەزەردە تۇتۇشىمىز، يېقىننى، كىچىكرەك

ئىشلارنى تۇتۇپ ئىشلىشىمىز، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز، قىسىملارنى ئۆزگەرتىشىمىز، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆزلۈكسىز ھالدا ئۆگىنىشىمىز ۋە ئۇلارنى ئۈلگە قىلىشىمىز لازىم.» دېگەن ئىدىم. ئىككىنچى قېتىملىق سۆزۈمنى خۇلاسىلاپ، ئۆزۈمنىڭ مۇنۇ ئۈمىدلىرىمنى يەنىمۇ تەكىتلەپ كۆرسەتكەن ئىدىم: «ئەسلىدىكى ئوخشىمايدىغان ئۈچ قىسىم ئىچىدە، مىللىي قىسىم بىلەن ھەقىقەتكە قايتقان قىسىم 1 - بىڭتۇەندىن ئۆگىنىشى، ئۇلارنى ئۈلگە قىلىشى، كۆپچىلىك بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ئىتتىپاقلىشىشى لازىم! خەلقنىڭ داھىيسى ماۋجۇشى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇدېنىڭ رەھبەرلىكى، غەربىي شىمال بەش ئۆلكىنىڭ ئالىي ئەمەلدارى رەئىس پېڭ دېخۇەينىڭ رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىشى لازىم!» مەن يەنە: «كېيىن رەئىس پېڭ دېخۇەي كەلمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كېلىشكە پۇرسەت چىقسا، ھەممە ئىشتا زور دەرىجىدە ئۆزگىرىش بولۇپ، كۆپچىلىكنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈشىمىزگە ئىشىنىمەن.» دېگەن ئىدىم. بۇ سۆزلەر ھازىر بىر - بىرلەپ راست بولۇپ چىقتى.

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى: «ھەرقايسى يولداشلارنىڭ بۇ مەزگىلدىكى ئالغا بېسىشى ناھايىتى تېز بولغان، ئۆزىنى، قىسىملارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقى ناھايىتى كۆرۈنەرلىك بولغان. ئېھتىمال ئايرىم يولداشلار كۆپچىلىككە يېتىشىپ ماڭالمىغاندۇر، يەنە ئىنتايىن ئاز ساندىكى بىر قىسىم كىشىلەر ئويلىمىغان ئىشلارنى سادىر قىلىپ قويغاندۇر. لېكىن ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، ئىتتىپاقلىق، ئۆگىنىش ۋە ئۆزگەرتىشتە ناھايىتى ياخشى ئىپادە

كۆرسەتكەن. رەئىس پېڭ دېخۇەي ئىككىنچى قېتىم ئۈرۈمچىگە كەلگەندە مەن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كېلەلمىگەن بولساممۇ لېكىن 6 - ئاينىڭ باشلىرىدا بېيجىڭدا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتۈم. يەنە گېنېرال ۋاڭ جېن، گېنېرال تاۋسىيۈلار بىلەنمۇ كۆرۈشتۈم. رەئىس پېڭدېخۇەي بىلەن گېنېرال ۋاڭ جېن سىلەرنىڭ ئالغا باسقانلىقىڭلاردىن ئىنتايىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى ئېيتتى يەنە سىلەرنى ماختىدى. گېنېرال تاۋسىيۈ، سىلەرنىڭ تىرىشچانلىقىڭلارنى خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتى ئىككىنچى قېتىملىق يىغىنىدا سۆز قىلغاندا، ئۇنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە سۆزلەپ بەردى. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى 22 - بىڭتۈەنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا، خەلققە، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولغان شانلىق قىزىل بايرىقىغا يۈزلىنىپ ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى، يەنىمۇ قۇدرەتلىك، زامانىۋىلاشقان دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسى قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى بىلدى. بۇ ھەر بىر يولداشنىڭ ھايات تارىخىدىكى ئەڭ ئەسلەشكە ئەرزىيدىغان بىر ئىشتۇر.

پاكىت ئىسپاتلىدىكى: گېنېرال ۋاڭ جېن ۋە بىرىنچى بىڭتۈەندىكى بارلىق كوماندىر - جەڭچى يولداشلار سىلەرگە توغرا مۇئامىلە قىلغان. سىلەرگە ياردەم بەرگەن، بۇ جەھەتتىكى ياردىمى ناھايىتى كۆپ بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يولداشلارمۇ ئۇلاردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەنگەن، ئۇلارنى ئۈلگە قىلىشقا ئىرادە باغلىغانلىقى ئۈچۈن يولداشلارنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشى يەنىمۇ تېز بولغان.

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى: خەلقنىڭ داھىيسى ماۋجۇشى بىلەن باش قوماندان جۇدې بىزنىڭ 22 - بىڭتۈەنىمىزگە

ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن. مەن ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەنىمدە
ئۇلار ھەمىشە 22 - بىڭتۇەن ھەققىدە سۆز قىلىدۇ، سىلەر-
نىڭ ئالغا بېسىۋاتقىنىڭلاردىن خۇشال ئىكەنلىكىنى ھەمدە
سىلەردىن سەمىمىي ئۈمىد كۈتىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. بۇ
بىز 22 بىڭتۇەندىكى يولداشلار ئۈچۈن غايەت زور ئىلھام!
يولداشلار! بۇ بىر يىللىق ئۆزگىرىشتە جاپپا چېكىش-
تىن ساقلىنىش تەس. چۈنكى سەمىمىيلىك بىلەن ئۆزگىرىش
جەزمەن جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق مەيدانغا
كېلىدۇ. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، بىز تەلتۆكۈس ئۆز-
گىرىپ، يېڭىۋاشتىن ئادەم بولالىدۇق، شۇنداق بولغانلىقى
ئۈچۈن، يېڭى تەربىيىنى قوبۇل قىلىپ ئىدىيە جەھەتتە
يېڭى قورالنى ئىگىلەپ، يېڭى شەيئىلەرنى تونالىدۇق،
شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، كونكرېت ئەمەلىيەت جەريانىدا
خېلى يېتەرلىك تەجرىبەلەرنى قولغا كەلتۈرەلىدۇق. دەل
شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، يولداشلار بىز بۈگۈن خەلق
ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شانلىق قىزىل بايرىقىنى قوبۇل
قىلىش سالاھىيىتى ۋە شەرتىگە ئىگە بولالىدۇق.
ھازىر يېڭى جۇڭگونىڭ ئەھۋالى بىز ئۈرۈمچىدە كۆرۈش-
كەن چېغىمىزدىكىگە تۈپتىن ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالدى.
جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق شەرتنامىسىنىڭ
تۈزۈلۈشى، ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك دۆلەت — سوۋېت خەل-
قى بىلەن يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن يېڭى دېموكراتىزملىق
جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى خەلقىنىڭ كۈچىنى مۇستەھكەم،
مەڭگۈ ئىتتىپاقلاشتۇردى. جۇڭگو - سوۋېت ئىقتىسادىي
ھەمكارلىق كېلىشىمىنىڭ تۈزۈلۈشى، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي
قۇرۇلۇشىدىكى شانلىق مەنزىرىنى تۇرغۇزدى، بۇلارنىڭ ھەم-
مىسى بىز ئايرىلغاندىن كېيىن بىز قىزغىن سۆيگەن شىن-
جاڭدا، بىز قىزغىن سۆيگەن ۋەتەندە يۈز بەرگەن تارىخىي

ۋەقەلەردۇر. بۇ نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ بۇ بىزگە: بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىتتىپاقداش قوشنىمىز — سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى ئاستىدا، يېڭى جۇڭگونىڭ ئىشلىرى قەدەممۇ - قەدەم باشلىنىۋاتقانلىقىنى، يەنى بىزنىڭ شىنجاڭىمىزدىن باشلىنىۋاتقانلىقىنى، ئاللىقاچان ھازىرلانغان شەرت شارائىت ئاستىدا شىنجاڭنىڭ كەلگۈسىدە يۇقىرى دەرىجىدە سانائەتلەشكەن رايونغا، شۇنداقلا ئېلىمىزنىڭ دۆلەت مۇداپىئە بازىسىغا ئايلىنىشىدا گەپ يوق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ بىر ئىنتايىن شەرەپلىك ۋەزىپە. مەن يولداشلارنىڭ ئۈزلۈكسىز يۇقىرى ئۆرلەپ، ئۈزلۈكسىز ئالغا ئىلگىرىلەپ، ئىشلەپچىقىرىش ماھارىتىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئۆگىنىپ، يۈكسەك قەھرىمانلىق جاسارىتىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىلغار قىسىم بولغان بىرىنچى بېڭتۇەن بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، مىللىي قىسىم بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، شىنجاڭ خەلقى بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، شىنجاڭنى قۇرۇشتىن ئىبارەت زور ۋەزىپىنى ئورتاق ئۈستىگە ئېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

بۈگۈنكى مۇراسىم بىر ئۇلۇغ نامايەندە، ئۇ، يولداشلارنىڭ ئويغانغانلىقى ۋە يېڭىۋاشتىن ئادەم بولغانلىقىنى، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يولىدا يەنىمۇ چوڭ مۇۋەپپەقىيەت ۋە يەنىمۇ زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكە قاراپ ماڭغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

بارلىق يولداشلارنىڭ سالامەت بولۇشىنى، ئالغا ئىلگىرىلىشىنى تىلەيمەن.

توققۇزىنچى باپ ئۆز - ئۆزەمنى تەكشۈرۈشۈم

مەن 1949 - يىلى 9 - ئاينىڭ 29 - كۈنى شىنجاڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن گېنېرال تاۋسىيۆ، رەئىس

بۇرھانغا ئەۋەتكەن جاۋاب تېلېگراممىدا، ئۆزۈمنىڭ شىنجاڭدىكى قىلغان - ئەتكەن ئىشلىرىم توغرىسىدا ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرگەن، بېيجىڭ «خەلق گېزىتى دە ئېلان قىلغان ئىدىم. ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئۈرۈمچى گېنېرال تاۋسىيۆ، بۇرھان ئەپەندى:

تېلېگراممىدىن خەۋەر تاپتىم. سىلەر مۇشۇ ئاينىڭ 25 - ۋە 26 - كۈنى گۇاڭجۇ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىدىن ئالاقىنى ئۈزۈپ، جۇڭگو خەلق ئىنقىلابى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش شتابىنىڭ قوماندانلىقىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىڭلارنى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ جاكالاپسىلەر، مەن بۇنىڭغا ئىنتايىن خۇشالمەن. ماۋجۇشى باش قوماندان جۇدې تېلېگراممىا ئەۋەتىپ ئۇنى ماختىدى. مېنىڭچە، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بولۇپمۇ شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقلىرى سىلەرنىڭ ئىككىلەنمەستىن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلاردەك بۇ شەرەپلىك ھەرىكىتىڭلارنى قىزغىن قارشى ئالىدۇ. لېكىن سىلەر ئەۋەتكەن تېلېگراممىدا «سىزنىڭ چىۋەر رەھبەرلىكىڭىز» دېگەن سۆز بار ئىكەن، «چىۋەر» دېگەن بۇ سۆزنى قوبۇل قىلىشقا خىجىل بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنى ئۆچۈرۈۋەتتىم. باشقا شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەر نىمۇ ئۆچۈرىۋەتتىم.

بۇ بىر قانچە ئايدىن بۇيان مەن، ئىشىكنى ئېتىۋېلىپ ئۆتكەنكى 30 يىلدىن بۇيانقى ھەر خىل خاتالىقلىرىم ئۈستىدە ئويلاندىم. مەن يېقىنقى ئۈچ يىلدا غەربىي - شىمالدىكى تۆت ئۆلكىنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي خىزمەتلىرىنى باشقۇرىۋاتقان مەزگىللەردە بولۇپمۇ شىنجاڭنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي خىزمىتىنى باشقۇرۇش جەريانىدا ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىمنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىمدىن كۆپ بولغانلىقىنى، ھېچ بولمىغاندا كۆرسەتكەن خىزمىتىم بىلەن ئۆتكۈزگەن خاتا-

لىقىمنىڭ بىر - بىرىنى يوققا چىقىرىدىغانلىقىنى چوڭقۇر
ھېس قىلدىم. ياخشى تەرەپلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت-
تەك قىلىنىدۇ:
(1) بۇرۇنقى مەركىزىي ھۆكۈمەت شىنجاڭدا بېقىندۇرۇش،
ئېزىش، ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشتىن ئىبارەت خاتا ھۆكۈم-
رانلىق سىياسىتىنى يۈرگۈزۈپ كەلگەنلىكتىن، شىنجاڭ
ھەر مىللەت خەلقلىرى ئەركىنلىك، باراۋەرلىك ھوقۇقىدىن
پۈتۈنلەي مەھرۇم قالغان، سىياسىي جەھەتتە ھېچقانداق
ئورنى بولمىغان. مەن شىنجاڭغا بارغاندىن كېيىن، مىللىي
باراۋەرلىك پرىنسىپى، تىنچلىق ماددىسىغا ئاساسەن، ئۆل-
كىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللەندى. ھەر مىللەت
ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلغان دېموكراتىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت
قۇرۇلدى، ئۆلكە، ناھىيىلەرنىڭ سەنىيخۇي ئەزالىرى، ۋالىلار،
ھاكىملارنى خەلق سايلاش ئۇسۇلى يولغا قويۇلدى. ئۆلكە،
ناھىيىلەردىكى ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرىنى
بىردەك شۇ جايدىكى دەرقايسى مىللەتتىن بولغان كىشىلەر-
دىن ئېلىشقا ئۆزگەرتىلدى. بۇرۇنقى «چوڭ خەنزۇچىلىق»،
«ھەممە ئىشنى خەنزۇلار ئۆز ئالدىغا تارتىۋېلىش» تەك
ھادىسىلەر تەدرىجىي تۈگىتىلدى. ھەر قايسى ئازسانلىق
مىللەتلەرنىڭ ئورنى ۋە دېموكراتىك ھوقۇقى مىسلى كۆ-
رۈلمىگەن دەرىجىدە ياخشىلاندى.
(2) جۇڭگو بىلەن سوۋېتنىڭ يېقىن ئۆتۈشىنى ئىزچىل
قۇۋۋەتلەپ كەلگەن بولساھۇ، ئەپسۇسكى نەنجىن ھۆكۈمىتى
سوۋېتكە قارشى تۇراتتى، ئۆلكىدىكى كونسېرۋاتىپلار سو-
ۋېتكە قارشى تۇراتتى، ئىچكى - تاشقى ئىككى تەرەپنىڭ
قىسىشىدىن كېلىپ چىققان زىددىيەتلەر ئىچىدە مەن يەنىلا
ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ سوۋېت بىلەن يېقىن
ئۆتۈش سىياسىتىدە يەنىلا چىڭ تۇردۇم. بۇ — شىنجاڭ

ئۆلكىسىنىڭ تىنچ - خاتىرجەملىكىدىكى ئاساسلىق كاپالەت، مۇھىم ئىش ئىدى.

(3) شىنجاڭ ئەسلىدە بىر نامرات ئۆلكە ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇنقى ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ كۆپ تەرەپلىمە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشى تۈپەيلىدىن خەلقلەرنىڭ تۇرمۇشى ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئىدى. مەن شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن خەلقنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن، باج، ئالۋاڭ - سېلىقنى ئازايتىشقا كۈچۈمنى ئايىمىدىم. ئەسكەر ئېلىش، غەللە - پاراق ئېلىش زادى ئىشلەنمىدى. قىسىملارنىڭ ئاشلىق مۇئاش، كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى مەركەز بېرەتتى، يەرلىكتىن ئېلىشقا توغرا كەلگەندە قەتئىي ئۆز باھاسى بويىچە پۇل بېرىلدى. بۇ سىياسەتنى ئىچكىردىكى ھەرقانداق ئۆلكىدە ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

(4) تارىخىي تەھلىلگە ئاساسلانغاندا، بۇرۇنقى ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قاراتقان سىياسىتىنىڭ خاتا بولغانلىقىنى، ئازسانلىق خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرىگە قارىتا، ئۆلكىدىكى ھەرقايسى ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بېرىشقا تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتكەنلىكىمدىن، «مەن شىنجاڭغا تارىختىكى خاتالىقلارنى تۈزەتكىلى، تارىختىكى جىنايەت قەرزلىرىنى قايتۇرغىلى كەلگەنمەن» دېگەن ئاساسىي مەقسەتنى تۇرغۇزدۇم. بۇنى ئۆزۈمچە توغرا، پاك قاراش دەپ تونۇغانلىقىمدىن باشتىن - ئاخىر ئۆزۈمنى بېسىۋېلىش ۋە كەمچىلىك قىلىش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇپ بارلىق تالاش - تارتىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا چوڭ ئىشنى كىچىكلىتىۋەتمىدىم. كىچىك ئىشنى يوققا چىقىرىۋەتمىدىم. مۇشۇ ئىشلار تۈپەيلىدىن مەن،

شىنجاڭدىكى خەنزۇلار بولۇپمۇ نەنجىن ۋە شىنجاڭدىكى بىرمۇنچە پارتىيە ھۆكۈمەت، ئارمىيە كادىرلىرى تەرىپىدىن ئەيىپلەشكە ئۇچرىدىم. «بەك ئاجىز»، «مۇشۇنداق كېتىۋەرسە شىنجاڭ جەزمەن قولدىن كېتىدۇ» دېگەندەك قاراشلارمۇ ئوتتۇرىغا چىققان بولسىمۇ، لېكىن مەن يەنىلا بۇ تىنچلىق سىياسەتتە سەل - پەلمۇ ئىككىلەنمەي چىڭ تۇردۇم. بۇ خىلدىلا سەۋر - تاقەت قىلىش ۋە تۇراقلىق كۆزقاراشنىڭ بولۇشىنى تەلەپ قىلاتتى.

كەمچىلىكلىرىمنى ئېيتىدىغان بولسام، ئۇ ناھايىتى كۆپ، ئەڭ ئاز دېگەندىمۇ تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

(1) كونسېرۋاتىپلارغا يول قويدۇم. «مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش» ئۈچۈن، رادىكال ئۇنسۇرلار بىلەن كونسېرۋاتىپلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنغانىدىم. رادىكال ئۇنسۇرلار بولۇپمۇ ئىلى تەرەپتىكى ئىلغار ئۇنسۇرلارغا نەسىھەت قىلدىم، دېموكراتىك سىياسەتنىڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى قارشى گۇرۇھتىكىلەرنىڭ مەۋجۇد بولۇشىغا يول قويۇش دەپ قاراپ، ئىلغار كۈچلەر بىلەن قالاق كۈچلەرنىڭ چەك - چېگرىسىنى ئېنىق ئايرىيالماي، ئەكسىچە ئۆلكە ئىچىدە ئەنسىزلىكنى كۈچەيتىۋەتتىم. بۇ ئەلۋەتتە بۇرژۇئاچە دېموكراتىزملىق ئىدىيىنىڭ تەسىرىدە ۋە گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ ماھىيىتىدىكى بۇ نېگىزلىك زىددىيەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولدى. ھازىر قاراپ باقسام، ئۇ پۈتۈنلەي خاتا ئىكەن.

(2) مەن ئۆلكە رەئىسلىك قوشۇمچە ۋەزىپەمدىن قەتئىي ئىستىپا سوراپ ئۇيغۇر مىللىتىدىن بولغان مەسئۇدنى بۇ ۋەزىپىگە كۆرسىتىشتە، مۇنۇلارنى ئاساس قىلغانىدىم: بىرىنچىدىن خەنزۇلار ئۆلكە ئىچىدە يەنىلا ئازسانلىق مىللەت ھېسابلانغاچقا مەن ئۆزۈمنىڭ قوشۇمچە رەئىس بولۇ-

شۇنى ھاجەتسىز دەپ قارايتتىم. ئىككىنچىدىن، ئۇيغۇرلار ئۆلكە ئىچىدە كۆپ سانلىق مىللەت ھېسابلىناتتى، شۇڭا ئۇيغۇرلار ئىچىدىن مەركەز قوشۇلىدىغان ئادەم رەئىس بولالايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ چاغدا پەقەت مەسئۇد ئەپەندىلا مۇۋاپىق نامزات ئىدى. ئۇندىن باشقا مەندە يەنە قىيداشقا يېقىنراق كېلىدىغان بىر خىل روھى ھالەتمۇ بولۇپ، ئۆلكىدىكى ئىككى تەرەپنىڭ كۆرۈشىدە، مەن ھامان ئىككى تەرەپنىڭ بولۇپمۇ ئىلى تەرەپنىڭ خاتا چۈشەنچىسىگە قېلىشۋاتىمەن. شۇڭا ئۇلار ھەدىسىلا مېنى ھۇجۇم نىشانى قىلىشۋالىدىغان بولدى دەپ قارىغانلىقىمدىن رايىم يېنىپ، قەتئىي چېكىنىپ چىقىپ كېتەي، ئۇلار ئۆزلىرى ئىشلىسۇن! دېگەن نىيەتكە كەلگەن ئىدىم. مۇشۇ بىر دەملىك خاتا ئوي - پىكىر سەۋەبىدىن كونسىرۋاتىپلارنىڭ كۈچى بۆلەكچىلا باش كۆتۈرۈپ چىقتى، ھەم ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچكى زىددىيىتىمۇ چوڭقۇرلىشىپ كەتتى.

(3) شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى خەلقلەرنىڭ تارتقان جاپا - مۇشەققەتلىرى يۇقىرىدا ئېيتقانىدەك سەلبىي جەھەتتە ئازايتىلغان بولسىمۇ لېكىن ئىجابىي جەھەتتە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى تۈپتىن ياخشىلاش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش خىزمىتى يېتەرلىك ئىشلەنمىدى ھەتتا پىلانلانغان بولسىمۇ لېكىن ھەرگىزمۇ ئىشلەنمىدى. بۇنىڭدا ئەلۋەتتە كۆپلىگەن ئوبيېكتىپ سەۋەبلەر بولغان بولسىمۇ لېكىن سۇبيېكتىپ جەھەتتە كۆرسىتىلگەن تىرىشچانلىقنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقىنى ئەلۋەتتە ئېتىراپ قىلىش كېرەك.

(4) جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش بۇرۇنلا بېكىتىلگەن سىياسەت بولۇپ، ھازىر ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يولغا قويۇلىۋاتىدۇ، لېكىن ھەر مىللەت ئارىسىدىكى كونسىرۋاتىپلاردا يەنىلا سوۋېتتىن قورقۇش، سوۋېتكە قارشى تۇ-

ۋۇش ئىدىيىسى بولغانلىقى ئۈنىڭ ئۈستىگە ئۇنى ھەرۋاقىت سۆز - ھەرىكىتىدە ئىپادىلەپ تۇرىۋاتقاچقا، بىز گەرچە ئۇنى تولۇق كەلگەن بولساقمۇ سوۋېتكە قارشى ۋەقەلەر توختىماي بولۇپ تۇردى، بولۇپمۇ قەشقەردە بولغان ئىشلار بىزنى چوڭقۇر ئەپسۇسلاندۇردى.

يۇقىرىدىكىلەرمىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىنى باشقۇرغان ئۈچ يىل جەريانىدىكى ئىشلار ئۈستىدە ئۆز - ئۆزۈمنى تەنقىد قىلىشىم بولىدۇ. سىلەرنىمۇ بۇرۇن ماڭا ئوخشاشلا مەيدان ۋە كۆز قاراشلار بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنى سىلەرنىڭ پايدىلىنىشىڭلار ۋە خاتالىقلار ئۈستىدە ئويلىنىشىڭلار ئۈچۈن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويدۇم. بۇنىدىن كېيىن ئۆزىمىزنىڭ كەمچىلىكلىرىنى قانداق قىلىپ تۈزۈل - كېسەل تۈزىتىشتە، بولۇپمۇ بۇرۇن مىللەتلەرنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تالاش - تارتىشلاردا ئۆزىمىزچە ئادىل بىتەرەپ پوزىتسىيىدە بولغانلىقىمىز ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭغا بىر خىل ئېغىش خاھىشى بار، ھازىر قارايدىغان بولساق، بىزنىڭ ماڭغىنىمىز ئوتتۇرا يول بولۇپ ئۇ خەلق دېموكراتىيىسى دېكتاتۇرىسى كۆز قارىشىغا توغرا كەلمەيدىكەن، شۇڭا ئۇنى تاشلاش كېرەك. باشقا بارلىق كونا ئىدىيە، كونا قاراش، كونا ئىستىللارنىمۇ تەڭلا تاشلىۋېتىپ، قەتئىي ھالدا سەمىمىلىك بىلەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ۋە ماۋجۇشىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆزگىرىپ، ئۆزىمىزنى ياخشى ئۆزگەرتىشىمىز ھەمدە قىسىملاردىكى بارلىق كوماندىر جەڭچىلەر ۋە پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى ئۆزگەرتىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىدىن ئۆتكۈزۈپ، يېڭىباشتىن ئادەم بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. مەن سىلەرنىڭ شەرەپ بىلەن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭلارنى تەبرىك-

لەيمەن ۋە ئۆز ئارا مەدەت بېرىش بىلەن سىلەرنىڭ يېڭى
هاياتقا قەدەم قويىلغانلىقىڭلارغا سالام يوللايمەن!

مېنىڭ بۇ ئۆز - ئۆزۈمنى تەنقىد قىلغىنىمغا ھازىر 10 يىل
بولۇپ قالدى. مەن يەنە بىر قېتىم تەكشۈرۈشنى لايىق كۆردۈم.
مېنىڭ كۆز قاراشلىرىمدا يەنىلا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغان-
لىقىنى ھېس قىلدىم. شۇنداقتىمۇ ھازىر رادىكاللار ۋە كونسېرۋا-
تىپلارغا بولغان كۆز قارىشىم توغرىسىدا بىر قانچە ئېغىز قو-
شۇمچە قىلماقچىمەن:

كونكرېت ئەھۋالدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، رادىكاللارنىڭ ئىن-
قىلابىي، ئىلغار تەرەپلىرى بار ئىدى، مەسىلەن ئۇلارنىڭ سوۋېت بىلەن
دوست بولۇشنى تەشەببۇس قىلىشى ئىلغارلىق ئىدى، لېكىن ئۇلار-
نىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش
تەشەببۇسىنى تەھلىل قىلىپ كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر
ئۇلارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچى
ھۆكۈمرانلىقىغا قارىتىلغان بولسا ئۇ ھالدا ئۇ ئىنقىلابىي بولغان بو-
لىدۇ، لېكىن ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشى
ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىپ، ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان
جۇمھۇرىيىتى» قۇرۇش ھەرىكىتى ئۈچۈن بولغان بولسا، ئۇنى ئىن-
قىلابىي دېيىشكە بولمايدۇ. ھەتتا ئەكسىيەتچىل ئىدىيە دېيىشكە
بولىدۇ. پاكىتلار چۈشەندۈرىدۇكى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيە-
تى» ھەرىكىتى شىنجاڭدا ئۇزۇن تارىخىي يىلتىزى بار ھەرىكەت
بولۇپ، ئۇ ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىش ھەرىكىتىدۇر. ئىلى ئۆز-
گىرىشى بولغاندىن كېيىن، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەت-
لىرىدە ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتى
قۇرۇلغان. 1945 - يىلى 10 - ئايدا ئۇلارنىڭ ۋەكىللىرى ئىلىدىن
ئۈرۈمچىگە سۆھبەت قىلىشقا كەلگەندە ئۆزىنى «شەرقىي تۈركىس-
تان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى دەپ ھېسابلاپ، ئۆز-

لىرى گۇۋاھنامە ئېلىپ كەلگەنلىكىنى، مېنىڭمۇ جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ
ۋەكىلى ئىكەنلىكىم توغرىسىدىكى گۇۋاھنامەمنى كۆرسەتسەم ئاندىن
سۆھبەت ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى. ھەتتا ئازادلىق-
تىن كېيىنمۇ شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدا بۆلۈنۈش ھەرىكىتى توغرى-
سىدا غول - غۇلا بولدى. ئالدىنقى يىلى ئىستىل تۈزۈتۈش ھەرىكىتى-
دە يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى كەسكىن كۈرەش ئېلىپ بېرىلدى.
مانا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى رادىكاللارنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلىپ
چىقىش ھەرىكىتىنىڭ پۈلاتتەك دەلىلى ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىس-
پاتلاپ بېرىدۇ. مەن بولسام ئەزەلدىنلا كۈچلۈك ۋەتەنپەرۋەرلىك
كۆز قاراشقا ئىگە ئادەم بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئەلۋەتتە
قوشۇلمايتتىم. بۇ مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ چوڭ
ئىختىلاپ ئىدى. شۇنداقلا ئۇ، شىنجاڭدا تۇرغان بىر قانچە يىلدا
مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ، مەن بىلەن
كونسېرۋاتىپلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن ئېشىپ كېتىشىدىكى
تۈپ سەۋەب ئىدى.

كونسېرۋاتىپلارنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلاردا قالاقلىق ۋە ئەكس-
يەتچىلىك ئىشلىرى ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇلارنىڭ سوۋېتكە
قارشى تۇرۇش تەشەببۇسى ئىنتايىن ئەكسىيەتچىل ۋە قالاق ئىدى.
ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈش تەشەببۇسىنى ھەم تەھلىل
قىلىپ كۆرۈشكە تېگىشلىك. ئەگەر ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن
ئۆتۈشى دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، خەنزۇ ئاكىلارنىڭ دۆلەتتە
ھەرمىللەت ئارىسىدىكى رەھبەرلىك ئورنىنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن
بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئەيىبلىگۈچىلىكى يوق، ئۇ بىزنىڭ تەشەب-
بۇسىمىز بىلەن ئوخشاش دېيىشكە بولاتتى. لېكىن پاكىتلار ئىسپات-
لىدىكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزى كىشىلەر، مەسىلەن: مەسئۇد، ئەي-
سا قاتارلىقلار خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى تەشەببۇس قىلى-
دۇ، چۈنكى ئۇلار ئۆزۈندىن بۇيان ئىچكىرىدە تۇرۇپ گومىنداڭ
ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قوغدىشى ۋە ئېتىۋار بېرىشىگە

مۇيەسسەر بولۇپ تۇرغانلىقتىن ئۇلار ھەر ۋاقىت خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى ياقىلايدۇ. لېكىن ئۇلاردا ئەزەلدىنلا «چوڭ تۇركىستانچى»لىق ئىدىيە مەۋجۇت، يەنى ئەڭ ئاخىرىدا ۋەتەندىن ئايرىلىپ چىقىپ مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇش ئىدىيىسى مەۋجۇت بولغاچقا مەسئۇد ئەپەندى سەھنىگە چىققاندىن كېيىن، خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشنى تەدرىجى ھالدا بەزىدە ئوچۇق بەزىدە يوشۇرۇن ھالدا خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا ئۆزگەرتتى. پۈتكۈل جەرياندىن قارىغاندا، ئۇلارنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈشى بىر مەزگىللىك مەنپەئەت مۇناسىۋىتىدىن ئىبارەت بولۇپ، خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش كەلگۈسىدىكى يۆزلىنىش ئىدى. پەقەتلا شۇ چاغلاردا تولۇق ئاشكارىلانمىغان، خالاس.

ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، مەندە رادىكاللار بىلەن كونسېرۋاتىپلارنىڭ تەشەببۇسىغا قارىتا قارشى تۇرغان جايلىرىمۇ، ھىمايە قىلغان تەرەپلىرىمۇ بولدى. سوۋېت بىلەن يېقىن ئۆتۈش مەسىلىسىدە، مەن رادىكاللار تەرەپتە تۇردۇم. خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈش مەسىلىسىدە مەن ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ كونسېرۋاتىپلار تەرەپتە تۇردۇم. بەزىدە رادىكاللار تەرەپتە تۇرۇپ قالسام ئەلۋەتتە كونسېرۋاتىپلار نارازى بولاتتى، بەزىدە كونسېرۋاتىپلار تەرەپتە تۇرۇپ قالسام رادىكاللار نارازى بولاتتى. لېكىن مەن شۇنى راستچىللىق بىلەن ئېيتىشىم كېرەككى، ئىككى تەرەپلا ماڭا خېلىلا قايىل ئىدى ۋە مېنى ياقتۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ مەن كونسېرۋاتىپلار تەرەپتە كۆپرەك تۇردۇم، نەتىجىدە مەن بىلەن رادىكاللار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتمۇ بىر قەدەر ئۆتكۈرلىشىپ كەتتى. چۈنكى مەن ئۆزۈم باشتىن-ئاخىر تۇرۇۋاتقان سىياسىي مەيداندىن ھالقىپ چىقىپ كېتەلمەيتتىم، ھاكىمىيەتنىڭ ماھىيەت جەھەتتىكى تەسىرىدىن چەتنەپ كېتەلمەيتتىم. شۇڭا سىياسىي پروگرامما تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇلمىدى. ئەكسىنچە «دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش» تەلىپىگە ئېتىبار بېرىش نەتىجىسىدە

«مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى كۈچەيتىش» دەك بىر تەرەپلىمىلىك كۆز قاراش مەيدانغا چىقتى. بۇنىڭدا ھەممىدە گومىنداڭ مەركىزىي- نىڭ شىنجاڭدىكى رەھبەرلىك ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەشنى چىقىش قىلغانلىقتىن كونسىرۋاتىپلارنىڭ ئىشلىرىغا ئېغىش ئەينى ھالدا كېلىپ چىقتى. نەتىجىدە مەن رەئىسلىك ۋەزىپەمدىن قەتئىي ئىستىپا سوراپ، ئۇنىڭغا مەسئۇدنى كۆرسەتتىم. ئاخىرىدا ئىلى تەرەپنىڭ يەنە بىر قېتىم بۆلۈنۈپ چىقىش ئەھۋالى كېلىپ چىقتى، بۇ تېخىمۇ يېڭىلىش بولدى.

ئەلۋەتتە، بۈگۈنكى ئەھۋالدىن ئېيتقاندا، مېنىڭ شۇ چاغدا چىقارغان پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىم ۋە مەنىۋىي جەھەتتىكى ئازاب- لىنىشلىرىم خېلىلا زور بولغان ئىدى. لېكىن بۈگۈن مەن مەملى- كەت زېمىنىنىڭ $\frac{1}{6}$ قىسمىنى ئىگىلىگەن شىنجاڭدىن ئىبارەت بۇ كەڭ باي زېمىننىڭ يەنىلا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى بولۇپ تۇرىۋاتقان — شىنجاڭ ئۇي- غۇر ئاپتونوم رايونىنى كۆرۈپ، ئىنتايىن خۇشال بولدۇم ھەم خاتىرجەم بولدۇم!

بىراق كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى، مەن بىلەن بىر مەز- گىل ھەمكارلىشىپ ئىشلىگەن دوستۇم ئەخمەتجان (يەنە ئىسھاق- بېگ، دەلىلقان، ئاببَاسوۋلار بار) مەملىكەت خەلقى ۋە شىنجاڭ خەلقى غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، 1949 - يىلى 9 - ئايدا شىن- جاڭدىن بېيجىڭدە ئېچىلىدىغان جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلى- ھەت كېڭەشىگە قاتنىشىش ئۈچۈن كېتىۋاتقاندا، بەختكە قارشى ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ قازا تاپتى. بىز يېڭى خەلق ھا- كىمىيىتى مەزگىلىدە قول ئېلىشىپ قايتا يارىشىپ، ئورتاق تىرى- شىپ ئىشلىيەلمىدۇق، بۇنىڭغا مەن قاتتىق ئېچىنىمەن ھەمدە ئۇ- لارغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمەن.

* * * * * *

1955 - يىلى دۆلەت بايرىمىدا، ماۋجۇشى ئوردىنى بېرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزگەندە، مەن بىلەن گېنېرال تاۋسىيۆ شەرەپ بىلەن بىرىنچى دەرىجىلىك ئازادلىق ئوردىنىنى قوبۇل قىلدۇق. پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتى بىزنىڭ شىنجاڭنى تېنىچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا قوشقان ئەرزىمەس تۆھپىمىز ئۈچۈن بىزنى تەقدىرلىدى، بۇنىڭغا تەشەككۈر بىلدۈرىمىز.

主编：哈力克·沙克
责任编辑：艾力肯、乌守尔、艾里

从迪代会谈到新疆和平解放（21）（维吾尔文）
新疆维吾尔自治区政协文史办编
拉扎克·马立克　译

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华书店发行　新疆新华印刷三厂印刷
850×1168毫米　32开本　14.875印张　2插页
1987年5月第1版　1987年12月第1次印刷
印数：1——10,000

ISBN7-228-00265-2/K·22　定价：1.50元
（内部发行）